De Vlaamsche School. Jaargang 19

bron
De Vlaamsche School. Jaargang 19. A. Fontaine, Antwerpen 1873

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla010187301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

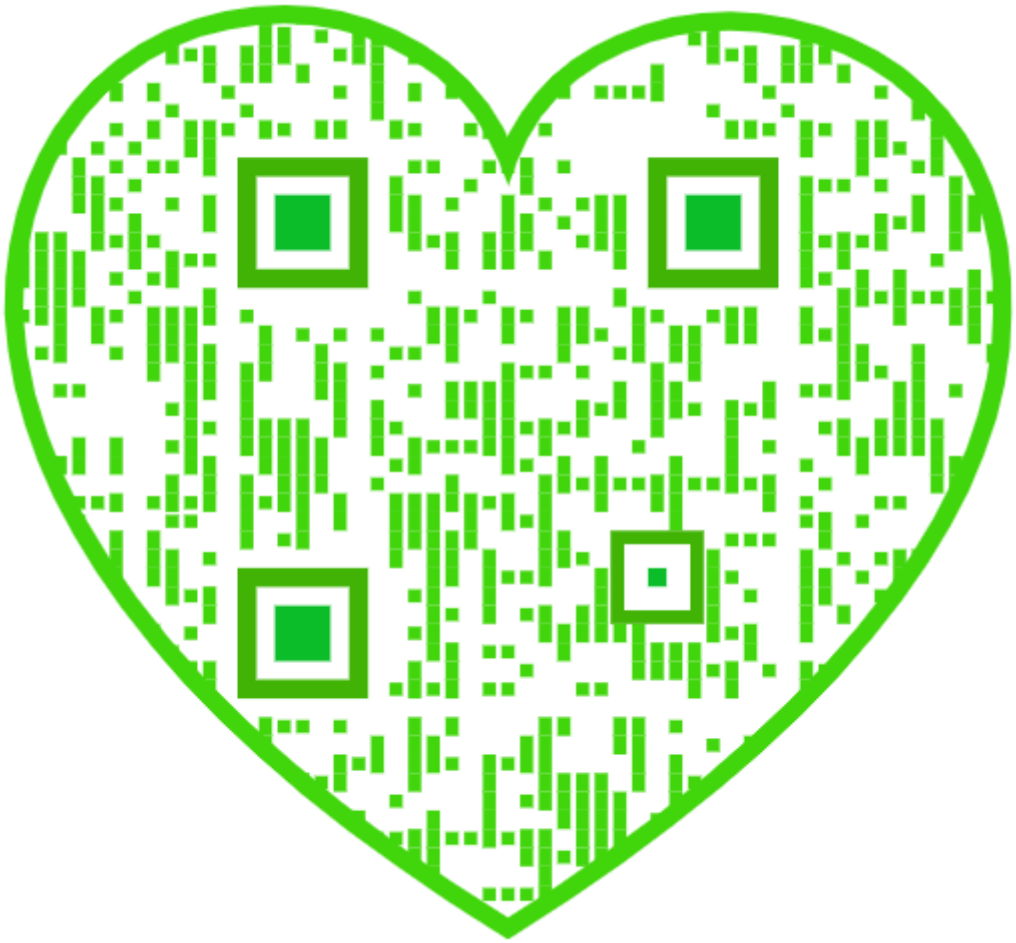

Bladwijzer.

Aanteekeningen (Bijzondere). AEgidius Petrus, 159. - Copernicus, 34. - Conscience H., 25. - De Borchgrave D., 61. - De Espinosa A.E., 62. - Derby Lord, 87. - Gobatti, 183. - Grimm J., 18. - Jehotte C., 192. - Joostens F., 85. - Koen J.P., 192. - Rafaël 71. - Rossini's wduwe, 87. - Seghers D., 122. - Swerts J., 191. - Uhland L., 112. - Van der Voordt, M., 17. - Van den Werf, 18. - Verlat, K., 24.
Aardrijkskundig congres te Antwerpen, Gedenkpenning, 75.
Aard- en landbeschrijving en volksgebruiken: De krijgslieden in China, 26. - Groeikracht, 31. - Hoveniershoven, 142. - Chinesche brillen, 158.
Academie van beeldende kunsten te Antwerpen (Koninklijke). Slechte staat van onderhoud van het zittende beeld, Quinten Massys, door K. Geerts, 16. - Geschenk door de leerlingen aan L. Schaefels, 60. - Afzending van Rome, 61. - Groote prijs van schilderkunst, 61, 122. - Jaarlijksche prijskampen, tentoonstelling en prijsuitdeeling, 74. -
Academie van België te Brussel (Koninklijke), 8, 18, 86, 119, 144.
Antwerpsche provincieraad, 111.
Augustijnenkerk te Antwerpen. Muurschilderingen door J. Bellemans, 39.
Biographisch woordenboek, 112, 152.
Boekdrukkunst te Middelburg (Over de invoering van de), door J.C. Altorffer, 114.
Boekdrukkunst te Deventer, door W.B.J. Van Eyk 133, 154.
Dichtstukken. - Dora, door E. Hiel, 1. - Arme Johanna, door V. Van de Weghe, 15. - Het gebed, door L. Rymcreem, 33. - Liederen voor groote en kleine kinderen, door E. Hiel, 40. - Aan J. De Backer, door dr. C J. Hansen, 54. - Germania, door J. Brouwersz, 63. - Aan den voorzitter en secretaris van het XIIe Nederlandsch taal- en letterkundig congres, door K.R. Pekelharing, 71. - Aan Maecenas (Horatius' brieven, I. I), door F. de Cort, 117. - De komst van Leopold II, te Antwerpen, door S. Gille Heringa, 127. - Zeeslag van Kijkduin, door dr. Schaepman, 165. - Aan Antwerpen, door J.C. Altorffer, 166. - Reizende muzikanten, door V. Van de Weghe 170. - Kerstmis, naar het Platduitsch van Klaus Groth, door dr. C.J. Hansen, 184. - De kleine Wiegster, door V. Van De Weghe, 192.
Dieren- en plantenrijk. De Reiger, 35. - De gevleugelde dienaars van den mensch, 149.-
Domkapittel te Menz. Benoeming van den bouwmeester P.J.H. Cuypers, 73.
Geneeskundige maatschappij, 25.
Geschiedenis. Eerste inval der Franschen te Lier, door A. Bergmann, 6. - De Fransche republiek, door denzelfde, 19. - Loting bij de ouden, door S. Willems. 38. - Mattheus van Yrsel, 40ste abt der Sint-Michielsabdij, te Antwerpen, 188.
Gymnastische volkskring, 24.
Hoogeschool te Gent. Muurschilderingen, 42.
Institut de France. G. Guffens tot corresponderend lid benoemd, 25
Kersouwken, rederijkerskamer te Leuven, 120.
Koninklijk paleis te Antwerpen. Bestelling van tafereelen, 61.

Kerk van Acren. Glasramen door Stalins en Cie, 85.
Kerk van Meenen. Herstelling van een tafereel van P. Eykens, door P. Verlinden, 41.
Kunstenaarsbond te Brugge. Loterij ter oprichting van een standbeeld aan Breydel en de Coninck, 86.
Landschap met dieren, van L. Robbe, 136.
Levensschetsen en sterfgevallen. Abdel-Kader, 170. - Bender J.V., 87 - Benedic R., 144. - Breydel G., 55. - Bulwer Lytton E.G., 18. - Bosselet K., 62. - Lampens E, 87. - Cnudde E.A., 144. - Clure, M., 152. - De Backer F.J., 73. - De Meyer-Roelandts V., 87. - Donati. 144. - Fetis A., 62. - Fuchs L.J., 87. - Gaboriau E., 144. - Gerrits L., 139. - Godinau J., 62. - Gomez de Avellaneda G., 25. - Haumont. 18. - Hoefnagels J.F.C., 152 - Jan, koning van Saksen, 152. - Kuyl P.D., 170. - Landseer sir E., 144. - Liebig J., 87. - Luckx F., 32. - Marchant G., 170. - Maenhout, 170. - Mathey, M., 192. - Muhlbach L., 152. - Nauwens G.J., 144. - Pluys J.F., 112. - Powers H., 112. - Stein C.., 62. - Thierry A., 73. - Tschaggeny E.J.B., 144. - Tuerlinckx J.J.A., 25, 161. - Van Charante N.A., 144. - Van der Linden J., 87. - Van Eenaeme A.F., 25. - Van Geert F., 62. - Van Limburg Brauwer P.A.S., 42. - Van Regemorter J.J., 121. - Verhulst C., 62. - Wilbrant F., 25. - Wulfaert A., 62.
Maatschappij der doofstommen te Antwerpen. 25^{e} verjaring van J. De Backer, 54.
Maatschappij ter bevordering, *van nijverheid en wetenschappen*, *te Gent*, 192.
Museum Catsianum te Ooost-Kapelle. Vervolledigd uittreksel van den catalogus, 43.
Museum van Antwerpen. H. Holbein, 11, 159. - A. Francken, 41. - B.C. Koekoek, 72.
Museum van Brussel (van oude meesters), 41, 161, 183.
Museum van Brussel (der hedendaagsche school), 42.
Museum van Brussel (van oudheden), 41.
Muziekconservatorium te Londen, 183.
Muziekschool, 112.
Nijverheidskunst. Standaard door L. Van Moock, 17.
Novellen, verhalen, enz. Antonio Canova, 167. - Blauwbaard, 185. - De damspelers, bij eene sterkwaterplaat van F. De Braekeleer, 81. - De geschiedenis van Signorken aan de kinderen verteld, door G. Haegens, 31. - De geschiedenis van Signorken aan groote menschen verteld, door C. Seffen, 76. - De laatste Ruthven, naar het Engelsch, door D. Baetslé, 3, 12, 27, 36. - Een gelukkig huwelijk, door E.M. Meganck, 89. - Het meiroosken, door J. Van der Linden, 173. - Twee volksjongens of wat het is klerk te zijn, 58. 68.
Nederduitsche bond te Antwerpen, 17, 24, 25, 60.
Nieuw gasthuis te Antwerpen. Eerste prijs, F. Baeckelmans, 85, 191.
Oude gebouwen te Brussel, 86.
O.-L. Vrouwekerk te Antwerpen. Vaandel door L. Van Moock, 7. - Glasraam door Ed. Didron, 7. - Bederven der kerk, 85. - Uitvoering der 1^{e} mis van Palestrina, 8. - De lamentatatiën deszelfden, 61.
O.-L.-Vrouwekerk van den Zavel te Brussel, 169.
Oudheidkunde en kunstontdekkingen. Hanau, Romeinsche overblijfselen, 18, 152,
Oratorio de Oorlog, 127, 141, 147.

Patria Belgica, uitgegeven door Bruylant-Christophe en Cie, te Brussel, 41, 70, 119, 123, 183.
Poolsche vlag, 112.
Prijskampen. Amsterdam. Nederlandsch blijspel, 169. - Antwerpen. Driedubbele van tooneelletterkunde, 25, 85, 119, 144, 152, 185. - Driejarige voor Nederlandsche tooneelletterkunde, 169. - Vrijmaking der Schelde, 41, 60, 119, 143, 183. - Gedenkteeken der gesneuvelden op het kasteel te Antwerpen, 18. - Geneeskundige maatschappij, 25. - De taal is gansch het volk, 25. - Koninklijke academie van België, 8, 18, 144, 183 - Prijs, dr. Guimard, 18. - Maatschappij ter bevordering van nijverheid en wetenschappen, 18. - Sterkwaterplaten, 112. - Toonzetting en muziek te Brussel, 42, 119. - Cantaten 61. - Parijs, herbouwing stadhuis, 34. - Prijs Barbier, 112.
Riviergezicht, tafereel van L.A. Neetesonne, 5.
Ruiterstandbeeld van Leopold I, 111.
Rijksarchieven, 71.

Sint-Annakerk te Gent. Inhuldiging der muurschildering, 192.
Sint-Baafskerk te Gent. Benoeming van E. Blaes als muziekmeester, 86.
Studentengenootschap Met tijd en vlijt te Leuven, 34, 42.
Sint-Josephskerk te Antwerpen. Nieuw altaar en geschilderde glasramen, 41, 191.
Sint-Pauluskerk te Antwerpen. Glasramen 169.
Stadhuis van Antwerpen. Herstelling van tafereelen van P. Eyckens, door Sacré, 60. - Bibliotheek, 72. - Zaal Leys, 72.
Taalkunde. Over den schat van aloude Vlaamsche letterkunde, door P. Alberdingk-Thijm, 81.
Taal- en letterkundig congres te Middelburg, 52, 71, 114.
Taal- en letterkundig congres te Antwerpen. - Omzendbrief der regelingscommissie, 53. - Aankomst der leden, 125. - Ontvangst op het stadhuis, 126. - Uitvoering van het oratorio *De Oorlog*, 127. - Ontbijt in den dierentuin, 128. - Openingsredevoering, door J. Van Beers, 128. - Benoeming der bureelen, 130. - Algemeene vergaderingen, 128, 145, 156, 165. - Eerste afdeeling, 130, 153, 163. - Tweede afdeeling, 132, 154 164. - Derde afdeeling, 135, 156, 165.
Tentoonstellingen. Antwerpen: Burgersbond, 119. - Alsina dr. V., standbeeld door J. De Braekeleer, 8. - Loos J.F., gedenkteeken, 18, 24. - Maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten, 124, 140, 151, 160, 187. - Tafereelen N. De Keyser, 60. - E. Van den Bussche, 61. - der oude abdij van Tongerloo, 84. - Brussel. Verzameling de Suermondt, 192. - Mechelen. Maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten, 62, 88, 112 - Goethe, gedenkteeken, 18. - Nijvel, 144. - Union des artistes te Luik, 72. - Sydenham, 87. - Tentoonstelling van oude vaderlandsche kunst, 42. - Weenen, 152, 170.
*Tapijtfabrieken der XVI*e *en XVII*e *eeuw*, 114.
Spreuken, gedachten en raadgevingen. Tevredenheid, door P.F. Van Kerckhoven, 4. - Nieuwe uitvinding om biekorven te ledigen, 57. - Onkunde, door C.H. Spurgeon, 149.
Stadhuis van Brussel. Versiering der groote trapzaal, door E. Wauters, 17.
Tooneelzaal. Gemeenteplaats Antwerpen, 17.
Verbond van kunsten, letteren en wetenschappen te Antwerpen, 8, 24, 41, 60, 72, 35 111, 168, 183, 191.
Verkoopingen van kunstvoorwerpen, boeken enz. De Heus de Nijenrode W. H, 41, 86. - Donner F., 61. - Verbessem K., 61. Everard, 86. - Laroche, 85. - Faure, 86. - Baron van Brienen van de Grootlind, 8. - Laurent, 73. - Wilson, 73, 86. - Papin R., 72. - Le Grelle G., 17. - Van Mecklenburg, baron, 18. - Weiser B., 24. - Van Kuyck L., 24. - P. De Ring. Verkooping J.F.C. Retsin, 24. - Simonet, 70. - Snuif- en lekkerdoozen, 87 - Strousberg, 73. - Perkens, 152.
Vlaamsche schouwburg. Aanvragen, 17. - Schilderen eener fries door Pieron, 123.
Vlaamsche Volk (het), te Antwerpen, 8, 24.
Vrije Woord (het), te Antwerpen, 17, 60, 72.
Wetenschap, Nijverheid. Horlogeveeren, 184, - Over de aantrekkingskracht, door dr. F.J. Matthijssens, 5. - Over het geluid, door denzelfde, 57, 182. -

Terugkaatsing der klanken, door denzelfde, 190. - Over het gebruik der brillen, 123. - Chinesche brillen, 158.
Willemsfonds, stichting eener afdeeling te Brussel en te Lier, 183.
Zinkographie. 67.

Erratum.

Op bl. 161 staat in de 1ste kolom van onder: *Merxem;* lees: *Wilryck.*

Tafel der platen.

Arme Johanna, beeldletter, houtsnede door D. Verest, 15.
Blauwbaard, teekening van F. Gons, houtsnede door J. Gons, 185.
Breydel Gregorius, houtsnede van D. Verest, 55.
Chinesche brillen, houtsnede, 159.
Damspelers, sterkwaterplaat door F. De Braekeleer, 80.
De Fransche republiek, houtsnede, 19.
De militaire wacht in China, houtsnede, 26.
De H. Maagd op den stoel, tafereel van Rafaël, 71.
De lamp, zinkographie, 150.
De reiger, houtsnede, 35.
Diploma der maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten, teekening van F. Durlet, houtsnede van Ed. Vermorcken, 124.
Drama, *tooneel en blijspel*, houtsnede door P. De Cort, 120.
Een gelukkig huwelijk, houtsnede, 89, 91, 92, 98, 102, 105.
Erasmus of *Petrus AEgidius*, tafereel van H. Holbein, kopersnede door H. Lauwers, 10.
Gedenkpenning van het aardrijkskundig congres (zinkographie), 75.
Germania, houtsnede door Ed. Vermorcken, 65.
Gerrits Lod., teekenig van J. Nauwens, houtsnede door Ed. Vermorcken, 139.
Heremans J.F.J., krijtteekening door F. Van Loo, 131.
Het gebed, beeldletter door Ed. Vermorcken, 23.
Het zieke broerke (zinkographie), 151.
Hoveniershoven te Ghistel, teekening en plaatsnede van Ed. Vermorcken, 143.
Jezus wordt van zijne kleederen beroofd, tafereel van Jos Bellemans, houtsnede door Ed. Vermorcken, 39.
Kerstmis, houtsnede, 184.
Landschap met dieren, tafereel van L. Robbe, plaatsnede van A. Numans, 137.
Letterteeken der doofstommen, houtsnede, 54.
Margaretha van Ooostenrijk, standbeeld door J. Tuerlinckx, houtsnede van Ed. Vermorcken, 162.
Met tijd en vlijt, houtsnede, 34.
Reizende muzikanten, sterkwaterplaat door H.L. Van der Borcht, 171.
Riviergezicht, tafereel van L.A. Neetesonne, houtsnede door D. Verest, 5.
Signorken, houtsnede door D. Verest, 31.
Straf met de houten kraag in China, houtsnede, 27.
Tapijt der XVIe eeuw van Middelburg thans te 's-Gravenhage, naar eene kopersnede van Ch. Onghena, 113.

Tuerlinckx J.J., steensnede door J. Nauwens, 163.
Van Regemorter L.J., steensnede van Jos. Nauwens, 121.
Wapenschild der maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten te Antwerpen, 88.
Wapenschild der koninklijke academie, 74, 122.
Wapenschild van Mattheus van Yrsel, 40^{en} abt der Sint-Michiels-abdij te Antwerpen, 189.
Zinkographie, naar eene sterkwaterplaat van H. Schaefels, door H. Bey, 67.

De Vlaamsche School 1873

Dora.

Met pachter Allan woonden op de hoef
Willem en Dora. Willem was zijn zoon,
Zij, zijne nicht. Vaak keek hij naar hen op
En dacht: ‘Daaruit maak ik ééns man en vrouw.’
Nu voelde Dora wel den wil haars ooms
En smachtte teer naar Willem; deze dacht
Aan Dora niet, omdat hij steeds met haar
Ter hoeve was geweest.
Een dag verscheen
Toen Allan riep zijn zoon en sprak: ‘Mijn zoon,
Ik trouwde laat, maar geerne zou ik zien
Mijn kleinkind op de knieën vóór ik sterf. -
Ik heb mijn hert gezet op eene keus.
Nu, kijk eens op naar Dora; ze is 't beziens
Wel waard. Voor hare jaren vlug en knap.
Zij is mijns broeders dochter; hij en ik....
Wij hadden ééns een bitter woord, en dan
Wij scheidden, hij... hij stierf in vreemd gewest,
Maar zijnentwege kweekte ik 't eenig kind,
De lieve Dora; neem haar voor uw' vrouw,
Want lange jaren denk ik dag en nacht
Aan dees verbond.’ Doch Willem zegde barsch:
‘Neen, Dora trouw ik niet! Bij mijne ziel,
Ik trouw met Dora niet!’ En de oude man

Werd gram, hij balde zijne vuist en sprak:
‘Ge wilt niet, knaap! Ge wederstaat me dus!
In mijnen tijd was vaderswille wet.
Zoo zal het ook voor mij nu zijn. Let op,
O Willem: neem een' maand tot overleg
En breng mij antwoord volgens mijnen wensch;
Of, bij den Heere, Die mij schiep, ge gaat
En gij betreedt nooit mijnen dorpel weer.’
Doch Willem morde, beet zich op de lip
En stormde voort. - Hoe langer hij haar zag,
Te minder mocht hij haar; zijn doen was ruw,
Maar Dora droeg het zacht. Dan voor de maand
Om was verliet hij plots zijns vaders huis,
Verhuurde zich als werker op het veld,
En trouwde half uit liefde en half uit spijt
Eens werkmans dochter, Mary Morrisson.
Terwijl de klokken luidden, riep Allan
De nicht en zei: ‘Mijn kind, ik heb u lief,
Maar wisselt gij met hem, die eens mijn zoon was,
Met haar, die hij zijn wijf noemt, ooit een woord,
Verlaat dan gauw mijn huis. Mijn wil is wet.’
En Dora gaf gewillig toe. - Ze dacht:
't Besluit van oom zal met der tijd veranderen.

De tijd vervloog. En Willems vrouw schonk hem
Een kloeken zoon. Toen trof hem bittre nood,

En daagliks ging hij 's vaders huis voorbij,
Met 't hart gebroken ging hij daagliks 't huis
Voorbij des vaders, die hem toch niet hielp.
Maar Dora zond hun heimlik 't weinige toe
Dat zij kon sparen... doch nooit kenden zij
De geefster. Tot ten langelaatste Willem
Zich koortsig legde en in den herfsttijd stierf.
**
En Dora ging tot Mary. - Mary keek
Met tranen op haar lachend kind en dacht
Van Dora boozes. Dora kwam en zei:
‘Tot nu toe heb ik ooms bevel volbracht,
Ik heb gezondigd, want eerst door mij kwam
Het harteleed, dat Willem overviel.
Doch, Mary, voor hem die ten hemel is,
Voor u, die hij - tot zijne vrouw verkoos
En voor die weeze kom ik hier bij u.
Ge weet het, sedert jaren was er niet
Zoo rijk een oogst. Welaan, geef mij den knaap,
Ik zal hem brengen onder ooms gezicht
In 't weiteveld. Dat, wen zijn harte juicht
Om 't rijk gewin, hij plots het knaapje zie,
Voor hem het zegent, die thans is bij God.’

En Dora nam het kind, ze ging haar' gang
Dwars door de weit, en ging er zitten op
Een onbezaaiden wal, waar heulkruid wies.
De pachter kwam van ver en ging door 't veld
En zag ze niet; en niemand durfde hem
Te zeggen, dat ginds Dora zat met 't knaapjen;
Op wilde Dora staan en bij hem gaan,
Doch haar gemoed bezweek... De maaiers maaiden,
De zonne zonk en donker werd het land.
**
Maar toen de morgen kwam, stond zij fluks op
En zette zich weer op den wal met 't knaapje,
En vlocht met al de bloemen, die daar groeiden,
Een kransje en wond dat om des kleinen hoofds,
Opdat hij lief in 't oog van oom zou zijn.
Toen nu de pachter trok door 't weiteveld,
Haar zag, liet hij de mannen staan aan 't werk.
Hij kwam en vroeg: ‘Waar waart ge gistren, Dora?
Wiens kind is dat? Wat zit ge hier te doen?’
Doch Dora sloeg hare oogen neer ten grond
En zuchtte goedig: ‘Dat is Willems kind.’
‘En heb ik niet, zei Allan, heb ik niet
Verboden, Dora... Dora’ - Zij sprak weer:
‘Doe wat ge wilt met mij, maar neem het kind
En zegen het voor hem, die henen is!’
En Allan sprak: ‘Ik merk het, 't is een streek
Gesponnen tusschen u en 't wijf van ginds...
Ik moet bij u niet mijne plichten leeren!
Ge weet - mijn woord is wet, ge durft het dus
Miskennen! Wel, ik neem het kind bij mij,
Maar gij vertrekt, ik wil u nooit meer zien.’
Hij sprak en nam den knaap, die schreeuwde fel

En spartelde. - Het kransje bloemen viel
Aan Dora's voet. Ze sloeg de handen voor
't Gelaat, 't geween des kleinen volgde haar
Door 't veld al ver en verder... Treurig boog
Ze 't hoofd, bedacht den dag, hoe zij hier kwam
En wat er nog gebeurd was. Weenend boog
Ze in stilte 't hoofd... De maaiers maaiden,
De zonne zonk en donker werd het land.
**
Naar Mary's huis ging Dora, dralend stond
Zij op den stoep. En Mary zag den knaap
Bij Dora niet, zij stuurde een dankgebed
Naar God, die helpt in haren weduwstaat.
En Dora zei: ‘Mijn oom ontnam me 't kind;
Doch, Mary, laat mij bij u leven, werken.
Oom zei: dat hij mij nooit meer wilde zien.’
Dan wederwoordde Mary: ‘'t zal niet zijn
Dat gij mijn leed op uwen hals zult laden.
'k Heb nagedacht, het kind laat ik hem niet,
Hij zou het hardheid leeren, ja, misachten
De moeder. Dus kom, kom, wij zullen gaan.
Ik haal terug mijn kind en breng het t'huis;
En smeek hem, dat hij dra u wederneem!
Maar wen hij niet terug u nemen wil,
Dan leven wij te zaam in 't zelfde huis,
Voor Willems zoon blij werkend, tot hij groot is
En hij ons helpt.’
    Dan kusten zij elkander,
Ze gingen uit, bereikten dra de hoef.
De deur stond op de klink, ze spiedden stil
En zagen 't knaapjen schrijlings zitten op
Grootvaders knie, omstrengeld door zijne armen,
Hij streelde teer des knaapjes hand en wang,
Of hij het minde; 't knaapje greep al pratend
Het gouden zegel, dat aan 't uurwerk hing
Van Allan, flonkrend bij het flakkrend vuur.
Ze traden binnen, toen het kind de moeder
Ontwaarde, wou het schreiend naar heur toe.
En Allan liet het neder. Mary sprak:
‘O Vader! - Laat me toe u zóó te noemen. -
Voor mij heb ik u nooit iets afgevraagd,
Voor Willem of dees kind; maar 'k smeek u thans
Voor Dora: neem haar weer; zij mint u diep.
O heer, toen Willem stierf... stierf hij verzoend
Met elk; ik ondervroeg hem en hij zei:
Dat het hem niet berouwde mij getrouwd
Te hebben. - Ik was een verduldig wijf;
Maar 't speet hem, dat hij vader had getrotst:
God zegen hem, sprak hij - hij wete nooit
Welk bitter leed mij kwol! - Dan wendde hij
't Gezicht om... stierf - armzaalge die ik ben!
Maar thans, o heer, geef mij den kleine weer!
Want hard zult gij hem maken, ja, zijns vaders

Gedachtenis versmaden leeren; neem
Nu Dora weer. 't blijft alles als voordezen!'
Zoo Mary. Dora borg haar wezen stil
Aan Mary's boezem, stil was het in huis....
Doch plotslik borst de grijsaard snikkend los:
'Ik heb zeer slecht, zeer slecht gedaan! gedood
Heb ik mijn kind... Gedood... Ik minde hem,
Den lieven zoon, o God vergeve mij!
'k Heb fel misdaan... Komt, kindren, kust me thans!..'
Dan sloegen zij hunne armen om den hals
Des grijsaards, kusten hem zoo menigmaal.
Gebroken was des grijsaards wroeging gansch
En honderdvoudig kwam de liefde weer;
En wel drie uren snikte hij zoo droef
Bij Willems kind aan Willem denkend. Dan
Te zamen leefden zij in 't zelfde huis. -
En later, - Mary nam een andren man;
Maar ongetrouwd bleef Dora tot den dood.

Naar het Engelsch van Tennyson door Emanuel HIEL.

De laatste Ruthven.
Vervolg van bladz. 192 (van den vorigen jaargang).

- Zal zijne majesteit heden te voorschijn komen, mijlord Buckingham? vroeg een dienstdoende Schot in het paleis te Whitehall, toen hij er de twee starren, van Jacobus' hof, 'Stiena' en den 'kleinen Karel' ontmoette.

- Waarom vraagt gij dat, Ferguson?

- Omdat er zich hier iemand bevindt die een gehoor afsmeekt en mij door eene mijner landsvrouwen aanbevolen is.

- Is het eene vrouw? Prins, laat ons gaan zien!

De vrouw richtte zich op, en boog nederig het hoofd onder de blikken van de koninklijkheid en den edeldom; maar zij bezat niets van al wat deze blikken tot zich trekken of behouden kon. Zij was bleek, klein van gestalte en van middelbaren leeftijd. Stiena groette haar spottend; prins Karel, die zich immer ridderlijk jegens de vrouwen gedroeg, beantwoordde hare diepe buiging met dien waardigen half droefgeestigen glimlach, eigen aan het geslacht der Stuarts, en de twee kinderen stapten voorbij.

- De koning komt, mevrouw Ruthven, nu is het tijd, fluisterde de jonge Allen Ferguson.

Hij trad werkelijk binnen, - de arme, flauwhartige waanwijze, tot wien de oude geslachtslijn van Schotlands koningen afgedaald was. De edelen en de grooten van den dag omringden hem; tusschen hen bevonden zich Gondomar, de vroolijke Spaansche gezant, en de lord kanselier Bacon.

- Ei, heeren, wat is dat hier? riep Jacobus met scherpe, bevende stem, waaruit men evenwel hoorde dat hij goed gezind was. Hebt gij iets te verzoeken, goede vrouw? Wat verlangt ge?

Letticia verhaalde hare geschiedenis, met zulke afgebrokene woorden, dat zij zich nauwelijks zou hebben kunnen doen verstaan, hadden niet hare ernstige blikken de hoorders geboeid. Het was een verhaal dat zelfs aan Jacobus en aan zijne lichtzinnige

hovelingen belang inboezemde. Zij luisterden naar die vrouw, welke zeventien jaren bemind en geleden, gewacht en gehoopt en om den wille van een enkelen mensch al de wederwaardigheden des levens moedig doorworsteld had. Letticia gebruikte de voorzorg slechts van ‘haren man’ te gewagen, zooals de vrouw van den slotvoogd haar aanbevolen had, in plaats van onmiddellijk Ruthvens gehaten naam uit te spreken.

- Wie zijt ge, vrouw? vroeg de koning, en waarom noemt gij den naam van uwen echtgenoot niet?

Letticia antwoordde: Ik ben de vrouw van Patrick Ruthven.

Jacobus werd bleek, toen hij dien gevreesden naam hoorde. Hij kon niet vergeten, dat het een Ruthven was, die medewerkte aan het bloedtooneel, welk hem, nog ongeboren kind, een laffen aard inplantte: nimmer kon hij uit zijn geheugen de werktuigen van de Gowrie samenzwering bannen, die hem, een koning door geboorte en recht, als een misdadiger koordden en bonden, hoewel slechts gedurende eene korte wijl. Hij fronste de wenkbrauwen, en aanzag zijne hovelingen, die een bescheiden stilzwijgen behielden. Vervolgens zeide hij, met een waanwijs gebaar: ‘Vrouw, ik zal verder over deze zaak spreken,’ en begaf zich naar de gehoorzaal.

Letticia's hart werd koud als ijs. Het was verschrikkelijk te moeten denken, dat leven of dood, van het woord van dien armen, verwaanden, lichtzinnigen koning afhing. Maar neen! het hangt af van de beslissing van een veel grooter koning, wiens heerschappij niet over landen, maar over werelden beschikt. Op de knieën nederzijgende, ter plaatse waar zij koning Jacobus te voet viel, buigde zij het hoofd en bad. Er kwam iemand in de ledige kamer aangestapt; 't was een edelman die deel uitgemaakt had van 's konings gevolg. Hij was reeds oud, lang en bleek van gelaat.

- Mevrouw Ruthven, sprak hij, ik ben de graaf van Hertford.

Zij had in den toren van hem hooren gewagen, als betrokken in de droevige zaak van ladij Catharina Grey, de zuster van koningin Joanna, die, zich met Hertford zonder toestemming van Elisabeth in den echt begeven hebbende, in het gevang geworpen werd tot wanneer hare jeugd ten einde liep. Hij was thans oud, maar iets in Letticia's geschiedenis had hem ontroerd en de dagen zijner jeugd herinnerd. Hij kwam haar zeggen dat hij voor haar bij den koning zou gesproken hebben, en dat hij dacht dat zij veel hoop koesteren mocht.

- Sinds uw huwelijk, reeds zeventien jaren geleden, zijt ge van elkander gescheiden geweest? vroeg hij haar.

- We zijn nog maar onlangs getrouwd, Mijnheer; ons huwelijk werd in het gevang gesloten, zei Letticia, die nimmer iets dan de zuivere waarheid sprak.

- Gij moet dat aan den koning niet zeggen, ofschoon het uw verhaal nog droeviger maakt. Waar bevindt uw echtgenoot zich in den Toren opgesloten?

- In den kloktoren, eene slechte, ellendige plaats,

- Ik weet het, ik weet het! Hij verwijderde zich en dacht wellicht aan die arme jonge moeder, welke dààr het leven aan zijne twee brave zonen geschonken had. Hij ook had al het bitter der opsluiting gesmaakt; en als hij heenging, na Letticia raad

en hoop toegesproken te hebben, hoorde zij den ouden edelman tot zich zelve mompelen: ‘Zeventien jaren! zeventien jaren!’

Patrick Ruthven zat in zijnen kerker met de oogen op zijnen boekenschat gericht. Een gulden zonnestraal der Oogstmaand drong beschaamd naar binnen, en rustte als met welgevallen op eene bank vol gedroogde bloemen, die de kruidkundige met grooten ernst te onderzoeken zat. Hij verhief nauwelijks het hoofd, toen lichte voetstappen de komst zijner vrouw aankondigden.

- Letticia, riep hij uit, ik heb het gevonden! deze plant moet de echte dulle kervel der oudheid zijn - het gift waarmede Socrates zich den dood toebracht. Vergelijk de beschrijving eens, zie. Hij bezag haar: zij beefde van vroolijke aandoening,

- Man, zeide zij bijna ademloos, laat die boeken dààr; kom en blik rond in de heldere morgenlucht; hoe frisch is het niet, hoe vrij - vrij - vrij!

Zij herhaalde deze woorden, opdat het nieuws zachtjes zijnen geest mocht binnendringen, en hem niet verschrikken. Zij geleidde hem buiten zijne cel, boven op 't platte dak des gevangs en hem in de richting van het Noorden doende blikken, wees zij hem in de verte de hooge landerijen boven Holhorn, waar de gelende tarwevelden, golvende als eene gouden zee, te glinsteren lagen. - Maak u gereed, Patrick, zoo sprak zij, om u naar ginder te begeven, waar wij als kinderen in de schaduw der schooven ons zullen nederzetten, gelijk wij vroeger plachten te doen, waar wij de boomen zullen hooren ruischen en de zwaluwen zullen zien vliegen, en waar een stil, veilig zomerhuisje het onze zal zijn. Patrick lief, de vrijheid is u teruggeschonken!

‘Ben ik vrij?’ Hij verviel in geene uitboezeming van uitgelaten vreugde, hij weende niet en werd door aandoening niet overweldigd. Ongeloovig herhaalde hij: ‘Ben ik vrij?’ Zijne vrouw omhelsde hem in vervoering; hij kuste haar en streelde hare nog steeds volle wangen - fraaier nog sinds zij meer den vrede des harten genieten mocht - en keerde dan traagzaam naar zijn duister gevang terug.

Daar bleef hij beweegloos zitten, terwijl Letticia zich onledig hield met de boeken en wetenschappelijke schriften te verzamelen, die rond den gevangene opgehoopt waren. Vervolgens bracht zij hem eene geschikte burgerkleeding.

- Ge moet dit oud kleed niet meer dragen, Patrick, zeide Letticia, zijn versleten wambuis aanrakende, dat gansch buiten de toenmalige kleederdracht geraakt was.

- Is de wereld dan zoo veranderd, vroeg hij, dat ik mijne oude gewoonten opgeven moet? Maar zij bevredigde hem met vroolijke woorden, en maakte alles tot zijne afreis bereid. Vooraleer den kloktoren te verlaten, trad hij in de kleine afsluiting, die hem tot slaapkamer verstrekt had, en nederknielende, dankte hij God en bad Hem dat de overige gevangenen even als hij, de vrijheid mochten terugbekomen. Toen hij zich oprichtte bemerkte hij een blauwoogig muisje dat tot hem opblikte. ‘Arme gezel, mijner gevangenis, wien ik zoo lange jaren voedsel bezorgd heb, wie zal er u thans eten geven?’ en voor het laatst liet hij het diertje eenige broodkruimels uit zijne hand eten. Dan op den arm zijner vrouw steunende, want hij beefde en scheen zwak als een kind te zijn, verliet Patrick Ruthven het gevang in den Toren. Als jongeling van negentien jaren was hij er binnengetreden: hij verliet het op zes en dertigjarigen ouderdom, versleten vóór zijnen tijd. Letticia Ruthven geleidde haren man tot ver voorbij de laatste huizen, die, te dien tijde, Londens uiterste grenzen uitmaakten. Als een droomende, trok hij door de straten; alle geruchten verschrikten, al wat hij zag

verwonderde hem. Als toevallig iemand, getroffen door zijn zonderling voorkomen, hem strak aanstaarde, hield hij zich verschrikt aan Letticia vast, vreezende op nieuw gevangen genomen te worden. Zij zegde hem dat hij niet vreezen moest, dat hij op lord Hertfords voorspraak, en dank zij der bemiddeling van prins Karel, door den koning onvoorwaardelijk begenadigd was geworden en de jonge vorst hem zelfs eene lijfrent gemaakt had. Zoo bereikten zij de plaats die Letticia tot hunne voorloopige woning verkozen had. Het was eene kleine hoeve, gelegen op een van de heuvels, die ten Noorden van Londen oprijzen. In de nabijheid strekte zich eene uitgebreide heide uit; aan den voet des heuvels lagen eene menigte kleine, kronkelende valleien, met prachtige boomen en vette beemden, vruchtbare landerijen en beekjes. Het was langs die zijde dat Letticia en Patrick hunne eerste vrije avondwandeling deden. Hij, zoolang aan eene besloten lucht gewoon, huiverde van den warmen zomertocht; zijne zwakke ledematen, sterk genoeg om hem rond zijn nauw gevang te voeren, waren tegen de geringste vermoeidheid niet bestand. Maar Letticia hulde hem in een warmen mantel en leidde hem naar eene houten bank, aan welker voet eene beek murmelend voortliep. Daar legde hij zich met het hoofd op haren schoot, en luisterde naar het zacht gelispel van het water. Sinds den nacht dat zijn broeder te Harwich scheep ging, en hij, nog jeugdige knaap, zich aan de boorden van de Cam nedervlijen kwam, had hij deze klanken niet meer gehoord. Alhoewel zijn geheugen nog niet gansch teruggekeerd was, en hij zelden van het verledene sprak, dacht hij er toch wellicht heden aan, want de tranen drongen hem van onder de gesloten oogleden, en hij vroeg fluisterend: ‘Zijt ge wel heel zeker, Letticia, dat William naderhand gelukkig was?’ Zij antwoordde bevestigend, maar zegde niet, dat ofschoon William in den vreemde roem inoogstte, hij toch nimmer naar zijn gevangen broeder vernam. Zij wilde Patricks trouw broederlijk hart niet smarten. ‘En gij, vroeg zij, zijt gij gelukkig?’ Zacht, als een halfsluimerend wicht, antwoordde hij ‘ja.’ Zijne vrouw was over hem heengebogen; hare hand streelde zijne haarlokken, vroeger glimmend blond, nu geheel vergrijsd.

(Wordt voortgezet.)

Tevredenheid.

Zoo wij ons met onzen staat tevreden houden of slechts wenschen om allengs dien staat, door oppassen en vlijtig werken, te verbeteren, dan zullen wij ons volkomen gelukkig mogen heeten, en iedere verbetering, hoe klein ook, welke wij in onzen toestand zullen verkrijgen, zal ons eene oorzaak zijn van groote vreugde.

P.F. VAN KERCKHOVEN.

Een Riviergezicht.

TEEKENING NAAR EEN ZIJNER TAFEREELEN VAN L.A. NEETESONNE. HOUTSNEDE VAN VEREST.

Van den verdienstelijken Antwerpschen zeeschilder L.A. Neetesonne, die zulke groote verwachtingen laat koesteren en over wiens bekwaamheid onze lezers reeds meer dan eens in dit tijdschrift hebben kunnen oordeelen, geven wij thans weder eene plaat, naar een zijner tafereelen geteekend en door Desiderius Verest gegraveerd.

Eenige oude huizen, door het water van de rivier bespoeld, rijzen eenzaam en naakt voor het oog van den beschouwer op. In een van de gebouwen is eene fabriek gevestigd. De overvloedig rookende lange schouw maakt ons zulks bekend. Tegen eene soort van steiger, ligt eene dusgenaamde binnenschuit; wellicht bracht zij grondstoffen aan, om verwerkt te worden in de fabriek; wellicht ook komt zij lading innemen. Verderop vertoonen zich op de rivier nog eenige kleine schuiten.

Aan den voet van het hoog huis, waarop een paar duiven komen nederstrijken, bevindt zich een man, die met de hengelroede in de rivier vischt.

Het oog rust met welgevallen op dien schilderachtig boeienden uithoek. Men begrijpt dat hij eenen kunstenaar verlokt hebbe tot het ter hand nemen van zijn penseel.

Wij wenschen den heer Neetesonne met zijn werk des te hartelijker geluk, omdat hij begrepen heeft, hoe nuttig en tevens noodzakelijk het is, de natuur tot gids te nemen.

Over de aantrekkingskracht.

Aantrekking en wegdrijving door haarvormkracht veroorzaakt.

Wanneer men eene

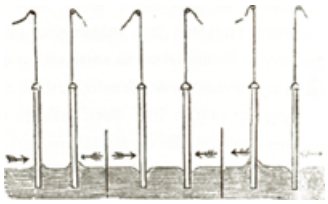

glazen plaat in een vocht hangt, ondergaat deze geene beweging, onaangezien het vocht ze al dan niet nat maakt. Hetzelfde gebeurt met twee platen, die men nevens elkander hangt, zoolang zij genoeg van elkander verwijderd zijn om eenen rechtlijnigen afstand te behouden tusschen de verhevene of neergedrukte gedeelten van het vocht; maar zoohaast men deze platen dicht genoeg bij elkander plaatst om den rechtlijnigen afstand te doen verdwijnen, zoo dat de kromten van het vocht zich vereenigen, ontstaat er tusschen de platen eene aantrekking, en aanstonds komen zij in aanraking. Deze aantrekking bestaat in alle geval, als de platen beide in eenen en denzelfden staat zijn, om 't even of ze nat zijn of niet; maar integendeel ontstaat er eene wegdrijving, wanneer de eene plaat nat is en de andere droog. Dezelfde verschijnsels hebben ook plaats bij kleine vlottende lichamen, zooals kurken of houten ballekens enz.

Dr F.-J.-MATTHYSSENS.

Eerste inval der Franschen te Lier.[1] (20 November 1792 tot 24 Maart 1793.)

Ontvangst der Franschen. - Oproeping van het Magistraat van 1790. *- De straten herdoopt. - De vrijheidsboom geplant - Eerste volkskeus - Toestand des lands. - Pogingen om ons land bij Frankrijk in te lijven. - De slag van Neerwinden. - De Franschen ontruimen de stad.*

Op Maandag 20 November 1792 zouden de beruchte Franschen hunnen intocht doen. Generaal Dumouriez had hen als *verlossers* aangekondigd; ieder wedijverde om hen als vrienden te onthalen. De beierd speelde, de klokken van kerken en kloosters luidden, een muziekkorps vervulde de lucht met vroolijk geschal, en zingend begaf zich de volksmenigte naar de Mechelschepoort, onder het aanheffen van het liedje:

> ‘Charnibleu! wat zullen wij dansen,
> Morgen vroeg dan komen de Franschen;
> Ik heb het gelezen in de Courant,
> Morgen zijn de Franschen in 't land.’

Om 9 uren verscheen eene flankeurs-brigade van het leger van Dumouriez, onder bevel van den *Maréchal-du-camp* Jean Skey Eustace voor de stadspoort, en werd met een luidruchtig *vivat* begroet.

Op de Markt stonden de dekens der ambachten, met den heer Guill. De Kinder aan het hoofd, allen met de Fransche kokarde op den hoed. Stads secretaris Maluin heette den bevelhebber welkom, leidde hem naar het stadhuis, waar het compliment wijdloopig herhaald werd.

Jean Skey Eustace[2] verklaarde in zijn schriftelijk antwoord, dat Dumouriez, ‘de schrik der dwingelanden en de vader der vrije mannen,’ hem gezonden had, om aan de Brabanders de verlossing en de vrijheid te brengen. 's Anderdaags vertrok hij naar Herenthals, na het Magistraat van den Patriottentijd opgeroepen te hebben, en bevelen achterlatend, om den *Vrijheidsboom* te planten.

Vrijdag 24 November werd voor die nieuwe plechtigheid bestemd. Omtrent het middaguur werd ter voorpui de proclamatie van Dumouriez, de aanstelling der Magistraten van 1790, en het programma der feestlijkheden afgekondigd.

Daags te voren had men aan de straten nieuwe Fransche namen gegeven, die op geschilderde borden op de hoeken prijkten. De Markt heette *la place Washington*, de Rechtestraat *rue Dumouriez*, de Ruischbroekstraat *rue Cara*, de Lisperstraat *rue Eustace*, de Antwerpstraat *rue Petion*, de Mechelstraat *rue Rolland*, de Eckelstraat *rue Servant.*

Te twee uren luidde de triomfklok, vergaderden de genoodigden, en te drie uren begaf zich de stoet op weg naar St-Gommaruskerk. Een muziekkorps opende den trein, de fourier Busschots droeg de muts van *liberteit* en *egaliteit*, daarna volgde het Magistraat, met de ambachten, de reguliere en seculiere geestelijkheid met al de

(1) Ontleend aan de door ons in 1872, blz. 71 en 116 aangekondigde en nog onuitgegeven *Geschiedenis der stad Lier*, door Anton Bergmann.

(2) Jean Skey Eustace was, even als Miranda, een creool, op St-Eustache, eene der Antillen, geboren.

pastors en oversten der kloosters, en eindelijk de gilden, onder bevel van dokter Rutgeerts als majoor.

De koordeken P.J. Heylen wachtte aan het hoofd van kanunniken en kapelanen, en geleidde de overheden op het hooge koor, waar de Jacobijnenmuts, op eene tafel geplaatst, plechtig gewijd werd.

Daarna keerde de stoet weder naar de *Place Washington*, en de vrijheidsboom werd te midden der Markt geplant, onder de kreten van *leve de Vrijheid! leve Dumouriez! leve Petion! leve de Nederlandsche Republiek!* en het spelen der muziek. Een tweede bezoek aan de kerk, waar het *Te Deum* werd aangeheven, en een *défilé* van al de gilden voor het raadhuis, voltrokken het feest,[1] waarvan de beschrijving eindigde met het rijmpje:

> Vry te zyn, om vry te leven,
> Moet ons vryheydseendracht geven;
> Om te vryden wet en land
> Is den vryheidsboom geplant.

Na het feest kwam de inrichting. Voor de eerste maal zou het volk zijne Magistraten kiezen, en zijne wenschen doen kennen. Door de dekens, op hunne kamers vergaderd, verklaarden de oudermans en de supposten der ambachten, ten getale van 1522, te willen zijn een vrij volk, te behouden de drie Staten van Brabant, met toevoeging van eenige vertegenwoordigers der stad Lier. Verders wenschten zij de katholieke religie als de eenige te zien erkennen, vergden voor hunne dekens en afgevaardigden het benoemen der Magistraten, en bepaalden, dat alle lasten door allen moesten gedragen worden, zonder uitzondering van geestelijken of wereldlijken, met verder behoud van al de oude vrijdommen der stad. De burgers, in hunne wijken verzameld ten getale van 1503, vereenigden zich met die wenschen, welke insgelijks door de 251 broeders der gilden werden bijgetreden (3 December 1792, het eerste jaar der vrijheid).

Op 6 December werden die wenschen van 3276 kiezers op het raadhuis gedragen door de afgevaardigden der twintig ambachten, der drie gilden en wijken, die overgingen, bij onderteekende stembriefjes, tot het kiezen der Magistraten. Camio werd schout, De Kinder burgemeester, Van Bouchout president-schepen en Maluin secretaris benoemd; zij namen bezit van het bestuur, na den eed van getrouwheid aan den wil van het Liersche volk te hebben afgelegd, op 10 December, omtrent 7 uren 's avonds, in bijwezen van het volk, te dien einde op de Markt, door stads trompetter opgeroepen.

Die beginselen gaven goede hoop, en men berustte in de schoone beloften der Franschen. Dumouriez meende het overigens niet slecht met de *braves Brabançons*, gelijk hij ons volk noemde. Zijn inzicht was eenen vrijen Staat in te richten, doch hij ontmoette niets dan afgunst en wedijver van provincie tegen provincie, van stad tegen stad. Brabant wilde niets toegeven aan Vlaanderen, Antwerpen en Leuven zich niet met Brussel verstaan, doch waren het eens om aan de kleine steden het recht van vertegenwoordiging te ontzeggen, dat zij haar

(1) Een gelijktijdig verhaal werd in druk uitgegeven onder den naam: *Aenspraek ende plegtigheden welke geschied zyn ter oorzake als de Fransche troepen de stad Lier hebben in bezit genomen. - Liberté.* 1792. - De exemplaren worden zeldzaam. Het werd gedeeltelijk medegedeeld in den *Nethebode* van 2 December 1854, door Avontroodt.

sedert twee eeuwen ontnomen hadden. Was het mogelijk, te midden van zoovele verdeeldheden, iets tot stand te brengen? De raad van Dumouriez werd in den wind geslagen, en de Belgen speelden recht in de hand der Fransche partijen, die niets zochten dan een voorwendsel om ons land bij Frankrijk in te lijven.

Zes conventioneelen met eenen drom van gelukzoekers werden naar België afgezonden, verwierven zich den naam van *bloedzuigers* door hunne afpersingen en requisitiën, en geene twee maanden waren verloopen, of onze stad moest twaalf duizend gulden ontleenen, zonder dat die som toereikend was, om aan de *exorbitante* eischen der soldaten te voldoen (11 Januri 1793).

Van den anderen kant moesten die commissarissen stemmingen uitlokken ten voordeele der vereeniging bij Frankrijk. In de groote steden kwamen Jacobijnenclubs tot stand, en te Bergen, Leuven, Brussel, Gent, Brugge, gelukte men door geweld eenen schijn van stemmnig op te dringen. Te Antwerpen en te Lier ontbrak de tijd.

Reeds waren de legers der Bondgenooten in aantocht, en de slag van Neerwinden (18 Maart 1793) stelde een einde aan dien eersten inval der Franschen[(1)]. Zij deden hier eenige werken uitvoeren, als wilden zij zich verdedigen, lieten de boomen der stadsvestingen afhouwen, eenige verschansingen voor de Lisperpoort opwerpen, doch ontruimden, bij het naderen des legers, onze stad (24 Maart 1793). Vier maanden had slechts die eerste verovering geduurd; doch dit was voldoende om de geestdrift te blusschen. Men had de verlossers van nabij leeren kennen, en zij, die de Franschen al zingend waren te gemoet gegaan, schreeuwden uit voller keel:

Fransche ratten,
Rolt uw matten,
Wilt naar huis toe keeren!

(1) Ziehier de redevoering van Skey Eustace, uitgesproken bij zijne inkomst te Lier:
Braves brabançons, co-patriotes, frères et amis,
Dumouriez, la terreur des tyrans, le protecteur et le père des hommes libres, m'envoie dans votre ville, pour vous assurer cette protection, que la nation française vous a promise depuis longtemps.
Dans les temps les plus critiques de la Révolution Française, Dumouriez s'est occupé de votre liberté et de votre bonheur. Il a déjà chassé de notre pays les despotes de l'Europe, il est déjà déclaré le sauveur de sa patrie. Non content de ce titre glorieux, il vient d'en acquérir un autre plus glorieux, celui de libérateur des Belges, des Brabançons, des Liégeois. Les patriotes de ces trois contrées se sont réunis aux héros de la France, pour porter aux extrémités de notre continent la même liberté, la même égalité qu'ils viennent d'assurer à leurs compatriotes chez eux. Serviteur fidèle de la République Française, organe du chef chéri de nos armées, je vais remplir les devoirs que m'imposent ces sentiments fraternels que notre République belliqueuse et bienfaisante vous a déjà voués. Je vous invite, frères et amis, de vous rendre avec moi à l'autel de Dieu, pour y chanter le Te Deum en actions de grâce et de reconnaissance; et au pied de ce même autel, nous jurerons tous de protéger nos foyers contre les attentats de tous vos ennemis. Je ferai de concert avec vos habitants le service militaire de votre ville, je vous paierai les approvisionnements que je serai obligé de vous demander, et je tâcherai de laisser gravés dans vos coeurs ces sentiments d'amour, ces sentiments de reconnaissance envers la république que je sers, envers le chef immortel que je représente, qui doivent vous unir à jamais à vos généreux libérateurs.

Le maréchal de camp, commandant la brigade des flanqueurs de l'armée de la Belgique,
JEAN SKEY EUSTACE.

Bevel was gegeven om die redevoering in het Vlaamsch te vertalen en rond te deelen.

Dit recht moeten wij hun echter laten wedervaren, dat zij, althans in onze stad, de orde wisten te handhaven, de straatschenderijen te beteugelen, in zooverre dat de vermaken van Vastenavond en Onnoozele kinderen, onder de Oostenrijkers verboden, weder konden toegelaten worden. Onze Rederijkkamers gaven hare gewone vertooningen met toelating van den *citoyen* colonel en den *citoyen* schout, de *Ongeleerden* op 20 Januari: een nieuw treurspel *Sophonisba*, door N.N., gevolgd door *Don Diego*, van G.G.F. Verhoeven, de *Groeiende Boom* op 3 Februari 1793: *Saulus bekeering*, gevolgd door *Jodelet Meester en Knecht*, door A.F. De Neve.

ANTON BERGMANN.

Kroniek.

Antwerpen. - *O.-L.-Vrouwekerk.* In den loop van het afgeloopen jaar, hebben wij daar een nieuw vaandel gezien, dat een echt kunstwerk van borduring mag genoemd worden. Het geheel is in ojivalen middeleeuwschen stijl, schoon en zuiver van lijnen, prachtig en harmonievol van kleur, en vereert den ontwerper en den uitvoerder, den heer L. Van Moock. De grond is van donkerrood fluweel, met een prachtigen boord afgezet; in het midden prijkt een schild, ter grootte van eenen meter, de Onbevlekte Ontvangenis van Maria voorstellende; vier kleinere schilden omringen het middenste en bevatten de volgende voorstellingen: *de Boodschap des Engels, het Bezoek van de H. Elisabeth*, *de Vlucht naar Egypte* en *de Krooning van Maria.* Al deze afbeeldingen zijn met zijde geborduurd en vormen als het ware geschilderde tafereelen, die voor de beroemde werken van vroegere eeuwen in dit vak niet moeten onderdoen. De schilden zijn omstrengeld van fraai geborduurde lelietakken, waartusschen een lint met de woorden: '*Tota pulchra es Maria et macula originalis non es in te.*' In het bovengedeelte het wapen van Pius IX. Het kruis van den stok waaraan het vaandel is gehecht, is insgelijks keurig van teekening en samenstelling en gevormd uit lelietakken en bloemen, als een zinnebeeld der zuiverheid van Maria.

In de Venerabelkapel, plaatste men onlangs een tweede geschilderd glasraam, vervaardigd door den heer Didron, van Parijs. Wij moeten verklaren, niet te begrijpen hoe het kerkbestuur en de commissie van monumenten het inzetten van zulk slag van ramen toelaten, die geheel afwijken van den onovertroffen trant der oude meesters in het vak. Het nieuwe raam laat niet slechts veel te wenschen onder het oogpunt van de kleurschakeering; het mist daarbij alle godsdienstig karakter en zondigt tegen de bouworde. Bovendien, terwijl de oude glasramen, volstrekt geen nadeel doen aan de verlichting der kerken, brengen de nieuwerwetsche Parijsche ramen, die wij hier bedoelen, donkerheid teweeg. Al meer en meer zien wij onze opmerking van blz. 168 (1871) zich bewaarheden, namelijk dat men bezig is met van de prachtige O.-L.-Vrouwekerk eene groote staalkamer te maken. God betere het!

Den 15^{n} December werd in de hoofdkerk uitgevoerd

de eerste mis van den beroemden toondichter uit de XVIe eeuw, Palestrina, onder de leiding van Peter Benoit.

- Op 15 December, was in de zaal der academiekers, Venusstraat, tentoongesteld het marmeren standbeeld van dr. V. Alsina, vervaardigd door J. De Braekeleer, en bestemd voor eene openbare plaats te Buenos-Ayres.

- *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.* - Op 2 December hield de heer Eug. Van Bemmel eene verhandeling over *Theophile Gauthier.* Den 4de, voorlezing van den heer P. Wijnen, *over de geschiedenis van het onderwijs en der opvoeding.*

Op 8 December had er een puik toonkundig morgenfeest plaats, dat gegeven werd door den zoo verdienstelijken pianist Bosiers, Gangler, 1^{e} viool der quintet aan het hof en De Pooter, den gekenden violoncellist.

Op 25 December en volgende dagen waren de volgende kunstwerken tentoongesteld: L. Dubois, *Miss Magdalena; De Rosse* en *Schemerlicht;* J. De Braekeleer, zes borstbeelden, waartusschen zeer schoone kinderportretjes; Artan, *Gezicht op de Schelde te Antwerpen;* Wagner, *Vertrouwelijke mededeeling;* J. Stobbaerts, *De eerste tas, Bij een dierenscheerder* en *De trio;* A. De Braekeleer, *Terugkomst van de markt* (behoorende den heer Muscart); P. Van der Ouderaa, *De afspraak* en een vrouwenportret; J. Heyermans, *Guitenstreek;* E. Boks, *De vondeling;* A. Plumot, *Geiten;* P. Moermans, *De kanarievogel*, *De schaakpartij* en het *Gesprek;* J. Janssens, *Herinnering aan de Ardennen;* A. Mersman, portret; H. Pieron, *Gezicht op Anseramme;* J. Neuhuys, *Sint-Nicolaasdag;* J. Nauwens, *Voor de melk opgepast!* en *Vruchten;* A. De Keyzer, *Gezicht op de Dijle* te Mechelen; Carpentier, *De weduwe;* L. Pulinckx, *De vijver in het bosch;* E. Leemans, *Manenschijn;* E. Wolters, *De boorden aan de Lesse;* Portielje, studie; J. Goethals, landschap in den omtrek van Nieupoort; E. Tyck, *Wat zal ik doen?* B. Weiser, *De geïmproriseerde dans*, *het Kind met de pop*, en een aantal schetsen en studiën van den betreurden kunstenaar.

- *Nederduitsche bond.* - Op 5 December hield de heer C. Ommeganck eene verhandeling, *over den strijd tusschen leven en dood op de oppervlakte der aarde.* Op 19 December sprak de heer L. Delgeur over de *Reizen van d*^{r}. *David Livingstone.*

- Maatschappij *het Vlaamsche Volk.* - Op 9 December had het tweede feest van dezen kring plaats. Na eene voordracht over de moedertaal, werden een aantal Vlaamsche liederen gezongen, onder andere door mejuffer Coellen, van Brussel.

Brussel. - *Koninklijke academie van België.* Zitting van 5 December 1872. Programma der klasse van schoone kunsten voor 1873. Onderwerpen van toegepaste kunst.

Bouwkunde: Men vraagt het ontwerp *van eenen zegeboog*, *gewijd aan den Vrede*, *op te richten aan den ingang eener groote stad, te midden eener versierde openbare plaats, waarop groote straten en wandelingen uitkomen.*

De mededingers moeten leveren: een grondplan, een plan in opstand, een op zijde, eene doorsnede en een algemeen plan van het geheel en de omliggende plaatsen, eene beschrijvende uitlegging van het ontwerp.

De schaal van het plan moet zijn van een centimeter per meter; die van den opstand en der doorsnede van twee centimeters. De onderwerpen blijven het eigendom der uitvoerders. Prijs 1000 frank. De stukken moeten ter secretarij der academie gezonden worden voor 15 Augustus 1873.

Muziek: Men vraagt *de samenstelling van een quatuor voor snaartuigen.* Het stuk moet onuitgegeven zijn en niet in het publiek uitgevoerd. Prijs 1000 fr. De ingezondene handschriften blijven het eigendom der academie; nogtans behouden de vervaardigers den kunsteigendom van hun werk. De stukken moeten ter secretarij besteld zijn voor 1 Juli 1873.

Letterkundige onderwerpen. - Eerste vraag: *Het tijdstip opzoeken*, *waarop de bouwkunde in Nederland den Italiaanschen invloed onderging.* De personen aanduiden, aan welke men dien invloed moet toeschrijven en de werken der kunstbeoefenaren aanhalen.

Tweede vraag: De geschiedenis maken der beeldhouwkunde in België in de XVIIe en XVIIIe eeuwen. De prijs voor ieder dezer vragen is een eermetaal ten waarde van 1000 fr. - De memoriën moeten klaar en duidelijk zijn geschreven in de Vlaamsche, Fransche of Latijnsche taal, en moeten vrachtvrij gezonden worden aan den bestendigen secretaris voor 1 Juni 1873.

De mededingers mogen hunnen naam niet op hun werk zettten; zij moeten zich bepalen bij eene spreuk, welke zij zullen overschrijven op een verzegeld briefje, hunnen naam en hun adres voerende. Bij tekortkoming aan deze voorwaarden, zal de prijs niet worden toegekend. De stukken die te laat komen of waarvan de opstellers zich zouden doen kennen, worden uitgesloten.

De academie vraagt de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen, zij eischt, te dien einde, dat de mededingers de uitgave en de bladzijden aanduiden der door hen vermelde werken.

Handschriften worden alleen aangenomen. De academie voorbehoudt zich het recht de bekroonde stukken uit te geven. De schrijvers hebben recht op honderd afzonderlijke exemplaren van hun werk. Zij hebben daarenboven het recht, voor hunne rekening exemplaren te laten trekken aan vier centiemen per blad. De ter beoordeeling ingezondene stukken blijven het eigendom der academie, maar men kan er afschriften doen van nemen, waartoe men zich moet vervoegen tot den bestendigen secretaris, den heer Ad. Quetelet.

1874. Een prijs van 600 fr. is uitgeloofd voor de beste kopersnede in België uitgevoerd tusschen den 1^{n} Januari 1872 en den 1^{n} Januari 1874, naar een werk van een ouden of hedendaagschen meester der Vlaamsche school.

- Bijzonderste schilderijen, toegewezen in de veiling van den baron van Brienen van de Grootlindt, gehouden op 16 en 17 December 1872, onder de leiding van den heer E. Le Roy (zie 1872, blz. 180): A. Achenbach, *strand bij opkomenden vloed,* 10,450 fr.; H. Baron, *Het medaillon*, 1430 fr.; C. Bisschop, *De eerste minnebrief,* 4840 fr.; D. Bles, *Bij eene wieg,* 2090 fr.; Rosa Bonheur, *Inhalen van den oogst*, 19,580 fr.; A. de Calame, *Gezicht in Duitschland*, 1292 fr.; V. Chavet, *de Rooker.* 1430 fr.; E. de Block, *de Bijbellezing*, 3685 fr.; J. Dijckmans, *Rigoletto*, 1430 fr.; Gudin, *Gezicht op de Oostzee*, 1320 fr.; Guillemin, *het Damspel*, 3080 fr.; Hillemacher, *het Biljart*, 2045 fr.; Jacque, *Binnenhuis*, 1100 fr.; Kobell, *Weide met stilstaand water,* 1755 fr.; Koekkoek, *Zomerlandschap*, 6490 fr.; Luckx, *Twee binnenhuizen*, 7150 fr.; Madou, *de Kiezer,* 3630 fr.; J. Nuyon, *Zeegezicht*, 1595 fr.; Plassan, *Het toilet,* 1265 fr.; Ary Scheffer, *Gretschen aan het spinnewiel*, 9130 fr.; Schelfhout, *Oudheden van Haarlem*, 2640 fr.; P. Van Schendel, *De vischmarkt te 's-Hage*, 4510 fr.; *de Ziekedienaar,* 1155 fr.; Verschuur, *de Afreis*, 2035 fr.; Verveer, *de Jodenbreestraat te Amsterdam*, 3300 fr.; Willems, *De drie tijdvakken des levens*, 8470 fr.; *Het vertrek naar de jacht*, 2200 fr.; Worms, *Le quart d'heure de Rabelais,* 4730 fr.; H. Reckers, *Stilleven,* 1017 fr.; Roelofs, *Landschap*, 1200 fr.; Troyez, *De*

koopvrouw, 1265 fr.; Van Borselen, *Hollandsch landschap*, 1155 fr. De geheele verzameling (90 stukken) bracht 130,000 fr. op.

ANTWERPSCH MUSEUM.

Antwerpsch museum. 'Tafereel van H. Holbein.

De nevensgaande plaat geeft de volledige afbeelding van het tafereel, waarin Hans Holbein de jongere zijn geleerden vriend Desiderius Erasmus heeft afgemaald en waaruit wij, in 1867, op blz. 45, het portret alleen, op hout gegraveerd door Verest, medegedeeld hebben. Wij stipten te dezer gelegenheid aan, dat het Antwerpsch museum slechts twee stukken bezit, welke aan Hans Holbein worden toegeschreven. Het grootste en belangrijkste, is de hier afgebeelde schilderij, die een paneel uitmaakt van 60 centimeters hoogte op 47 breedte, volgens opgaaf van den catalogus. Het tweede is van zeer twijfelachtige echtheid.

In ons opstel van 1867 overschouwden wij in korte trekken het leven des grooten schilders en stipten onder andere aan, dat het jaar zijner geboorte niet met zekerheid gekend was. Zoo er al velen beweerden, dat hij in 1498 het eerste levenslicht zag, anderen hielden het er voor, dat hij ettelijke jaren vroeger geboren werd. Sedert 1867 gaf dit vraagstuk in Duitschland aanleiding tot zeer veel geschrijf; nu onlangs is men evenwel tot de slotsom gekomen, dat Hans Holbein òf wel op het einde van 1497, òf in het begin van 1498 geboren werd.

De vaststelling van dit punt, heeft daarbij, in wat betreft des schilders werken, tot eene reeks hoogst belangrijke gevolgtrekkingen geleid, welke nog heden het voorwerp van ernstige studie in Duitschland zijn.

Het is namelijk gebleken, dat een groot getal schilderijen, welke aan Hans Holbein den jongere werden toegeschreven, niet van hem, maar van zijnen vader, Hans Holbein den oudere zijn. Laatstgenoemde moet in Augsburg omtrent 1460 geboren en er in 1523 overleden zijn, na ook eenigen tijd in Bazel gewoond en gewerkt te hebben. Volgens de catalogus van het Antwerpsch museum vermeldt, zou ook Hans Holbein de oudere eenen kunstschilder tot vader gehad en die meester insgelijks Hans geheeten hebben.

Nopens den grootvader van Hans Holbein den jongere hebben wij geene bijzonderheden vermeld gevonden in de door ons nageslagen schriften; evenmin is ons iets bekend aangaande zijne kunstwerken.

Daarentegen verwerft de vader van den jongeren Holbein zich een onsterfelijken naam, door wat de laatste navorschingen als werken van zijne hand hebben doen kennen. Wel wist men, dat Holbein de oudere een uitstekend meester was geweest; men kende hem echter niet in het licht, waarin hij thans verschenen is. Immers, de ontdekkingen van de Duitsche geleerden strekken om te bewijzen, dat de beroemdste en de meest voortreffelijke gewrochten welke tot in den laatsten tijd voor schilderijen van Hans Holbein *den jongere* doorgingen, integendeel van zijnen vader, Hans Holbein *den oudere* zijn.

De vermelde geschiedvorschers toonen aan, dat vele van die tafereelen geschilderd werden tusschen 1493 (toen Holbein de jongere nog niet geboren was), 1503, 1505 en 1516.

De opzoekingen, in het werk gesteld om aan Holbein den vader en Holbein den zoon rechtmatig te geven wat hun toekomt, hebben eene zoo zonderlinge als schandige daadzaak veropenbaard. Men heeft namelijk bevonden, dat twee geleerde mannen, een archivaris en de bewaarder van een museum in Duitschland, om gelijk te halen in hunne beweringen nopens Holbein den jongere, zich veroorloofd hebben, een opschrift te schilderen in het gebedenboek, welk men ziet in de hand van de H. Anna,

in het tafereel, waarop deze heilige met Onze-Lieve-Vrouw en het kind afgebeeld is en dat zich bevindt in de galerij van Augsburg. Volgens dit opschrift, zou Hans Holbein de jongere, dit tafereel - een meesterstuk - geschilderd hebben toen hij *zeventien* (!) jaar oud was! De plegers dezer zoo onbeschaamde als kleingeestige vervalsching worden in Duitsche tijdschriften bij naam en toenaam gebrandmerkt. Zij zijn sedert eenige jaren overleden. In 1854 deden zij het bewuste opschrift *toevallig* ontdekken, toen de schilderij moest gereinigd en eenigszins hersteld worden; om het logenachtig opschrift nog meer kracht bij te zetten, liet men bovendien uittreksels drukken van bescheiden, die gezegd werden verloren te zijn gegaan, maar welke inderdaad nooit bestaan hadden! Deze en andere dergelijke omstandigheden hebben teweeggebracht, dat de waarheid omtrent de twee Holbeins eenige jaren langer verholen is gebleven.

Wij zullen dit opstel besluiten, met de aanhaling van nog een belangrijk geschilpunt aangaande Hans Holbein. De beroemdste schilderij van dezen meester is het tafereel, waarop Onze-Lieve-Vrouw, met het kindje Jezus op den arm, afgebeeld staat in eene nis, terwijl de burgemeester Meyer en zijn huisgezin in aanbidding vóór de Moedermaagd geknield zitten. Dit gewrocht is een van de uitgelezenste stukken die de schilderkunst heeft voortgebracht. De galerij van Dresden en het museum van Darmstadt bezaten ieder dezelfde schilderij; maar het tafereel van Darmstadt werd vrij algemeen beschouwd als eene kopij van dat van Dresden. Sommigen waren echter van een tegenovergesteld gevoelen en volgens nu gebleken schijnt, was hunne meening gegrond. Ter gelegenheid van de destijds door ons vermelde tentoonstelling van schilderijen en teekeningen van Hans Holbein den jongere, in 1871 te Dresden gehouden, zijn de twee schilderijen zorgvuldig bestudeerd en aan elkaar vergeleken geworden. De uitslag van dat onderzoek is geweest, dat een aantal befaamde kunstkenners eene verklaring hebben opgemaakt en onderteekend, houdende dat de schilderij van Darmstadt de *echte* en die van Dresden slechts eene *vrije kopij* is, aan welk laatste stuk Hans Holbein de jongere geen handen gesteken heeft!... Of deze uitspraak, die een aantal heftige bestrijders vindt, op den duur zal bevestigd worden, is iets wat de toekomst moet leeren. Sedert meer dan eene eeuw, is de schilderij van Dresden schier onbetwist als een volkomen echte Holbein beschouwd, terwijl het stuk van Darmstadt in 1822 door prins Frederik van Pruisen, bij den kunstkooper Delahante, te Parijs, gekocht werd, *als eene kopij van het tafereel van Dresden*, voor de som van 9,375 fr.

Onze keurige plaatsnede is het werk van F. Lauwers, een der meest belovende leerlingen der klasse van kopersnede in de koninklijke academie van Antwerpen.

De laatste Ruthven.
III[e] deel.

De lezer verplaatse zich in een eenvoudig, doch tamelijk groot huis met den voorgevel naar de rivier gericht te Chelsea; langs voren strekt zich eene laan met reuzenboomen uit; in den maneschijn is geen aangenamer oord denkbaar; de wateren van de rivier glanzen als zilver en de hooge breedgetakte boomen schijnen met elkander te lispelen en geschiedenissen te vertellen van de oude woningen die zij overschaduwen. De bewoners van het huis waarover wij spreken, leefden afgezonderd; en wanneer, zooals nu, de meester zijnen dorpel overschreed, kwamen hem niet eene schaar dienstboden te gemoet; maar werd hij verwelkomd door een klein, lief oud vrouwke - zijne echtgenoote.

Er waren nog twintig jaren over het hoofd van Letticia Rutven heengevlogen; toch was er nog iets van hare vorige levendigheid in haren tred en in hare oogen schitterde hetzelfde liefdevuur,

- Ge komt van avond laat te huis, Patrick? zeide zij.

- Ja, ik heb al de beemden te Chiswick doorzocht om kruiden te zoeken voor een armen jongen die aan de anderdaagsche koorts lijdt. Ik had veel tijd noodig om ze te verzamelen, en ben gestoord geworden door een paar dommerikken, die mij uitjouwden, en voor eenen tooveraar aanzagen die in den maneschijn naar toovermiddelen zocht. Zie ik er dan zoo afzichtelijk uit, Letticia? vroeg de oude man op ootmoedigen toon.

Hij had waarlijk een spookachtig voorkomen, met zijn langen witten baard, zijne fladderende grijze haren en den zwarten wollen overrok, dien hij droeg als een kenteeken van zijn ambt als geneeskundige. En zijne stem bezat eene lijdzame liefelijkheid die bewees, hoe weinig bekwaam hij was zijne waardigheid te doen gelden, of tegen de ongevoelige wereld in het worstelpark te treden. Het was goed dat noch het een noch het ander van hem gevergd werd, dat twintig jaren lang zijn leven als een stille stroom heengevloden was, gedurende welken tijd hij hoe langer hoe meer voor zijne lievelingsstudiën ingenomen werd, en alle wereldsche zaken aan zijne vrouw overliet. Gewoonlijk verontrustte zij hem met dergelijke zaken niet, maar dit maal scheen zij hem toch over iets meer bijzonder te willen spreken, dan over zijne 'Flora van Middlesex' of over de wonderbare genezingen die hij bewerkstelligd had met sommige door hem gevondene kruiden of over wat hij alleen het oor zijner vrouw toevertrouwde, over zijne ontdekkingen in die geheimzinnige wetenschappen, wier kennis aan de Ruthvens scheen ingeënt te zijn.

- Ik heb hem geraden, zeide hij, dit op perkament geschreven toovermiddel van mijnen broeder graaf Jan, te dragen. Lange jaren heb ik het bewaard, slechts nu heb ik het begrepen. Het kan ons en al onze kinderen grooten voorspoed aanbrengen.

- Al onze kinderen! herhaalde Letticia droevig. Zij blikte naar eenen hoek der kamer, waar, op eene onveranderlijke plaats, een jongenshoed met pluimen hing, waarnevens een hoop versletene boeken lag, gedenkenissen van twee vroeg gestorvene zoontjes.

- Ach! Ik had het vergeten! zei Patrick, met een diepen zucht, Reeds kon Alek goed Grieksch lezen, en de arme kleine Willy kende elke plant uit de velden van Battersea. Wel mogen de vrouwen uit de buurt mij naroepen: 'Geneesheer, red u zelf

of liever de twee, die u duurbaarder zijn dan u zelf.' Maar ik kon niet, ik ben slechts tot zeer weinig goed.

Zijne vrouw vatte hem bij de hand, streelde ze, en zeide glimlachend door hare tranen; - Neen, menig een in den omtrek, neemt den hoed af, wanneer geneesheer Ruthven hem voorbij gaat. Indien de gemeene menschen u bespotten, de geleerden eerbiedigen u, man. En, Patrick, lispelde zij met die zachte kalme stem, welke allen zieleangst voor hem verbergen kon, alhoewel onze twee knapen bij den Heer zijn, toch heeft Hij ons onze Maria gelaten! Ik heb haar heden gezien.

- Kwam zij hier?

- Neen; ge weet immers, dat zij maar moeielijk het huis der koningin verlaten kan. Maar zij verzocht mij haar te komen vinden bij eene vriendin. Eene lichte uitdrukking van smart verscheen op het moederlijk gelaat, toen zij vervolgde: Mogelijk had ze gelijk; ik ben nauwelijks geschikt om mij in het gezelschap van hofdames te bevinden, zooals Maria doet; en Maria groeit zoo schoon en zoo statig op als eene onder haar.

- Waarlijk, antwoordde dokter Ruthven verstrooid. Nooit had hij zijne dochter dezelfde genegenheid toegedragen, als hij voor zijne twee gestorvene zonen gevoeld had. Maria had van in hare eerste jeugd haar huisgezin verlaten en was aan de zorgen der luitenantsvrouw uit den Toren toevertrouwd geworden, die thans gravin geworden was en hoog in aanzien stond bij den hofstoet der koningin. Door hare bemiddeling werd het kleine meisje naderhand door Maria-Henrietta aangenomen, om verders aan het hof opgevoed en tot eenen staat verheven te worden, waarop zij als de laatste afstammelinge van het geslacht Ruthven aanspraak maken mocht.

- Zij bracht nieuws voor mij mede, Patrick, - nieuws dat het hart eener moeder kan doen beven en tevens verheugen. De koningin wenscht onze dochter uit te huwen.

Ruthven zag haar aan, doch sloeg zijne blikken weer spoedig neder om eene handvol bloemen te bezichtigen, die hij haalde uit een grooten ruwen zak, waarvan hij op zijne wandelingen steeds voorzien was. Blijkbaar hechtte hij weinig belang aan het nieuws dat de moeder zoo ontroerd had.

- Wenscht ge niet te weten wie het is, die onze Maria huwen zal? het huwelijk is reeds vastgesteld.

- Ik hoop dat het een braaf man zijn zal. Jonge meisjes trouwen gewoonlijk en ik ben tevreden dat zij dit ook doet; maar gij weet, Letticia, dat ik een stil, oud man geworden ben, en al die zaken mij niet veel meer aandoen.

Zoo sprak, na een tijdverloop van omtrent de veertig jaren, de jeugdige minnaar die weleer in droefheid verslonden aan de boorden der Cam te mijmeren zat!

- Antoon Van Dyck, Maria's verloofde, is een rijk en zeer beroemd man, antwoordde Letticia. Als 's konings schilder

zag hij dikwijls onze Maria aan het hof: het is dus niet te verwonderen, dat hij hare schoonheid bewonderde en haar leerde aanbidden, zooals zij zegt dat hij doet. Ik zou willen weten of zij hem bemint!

- Bekommer u daar niet over, goede vrouw; bind liever dit pak kruiden eens te zamen voor mij. Goed zoo, hang ze nu op aan den wand en zet u nevens mij met uw breiwerk; ik hou er van, u daar te zien zitten, als ik in slaap val. Ik ben vermoeid, Letticia.

Zij schikte het kussen onder zijn hoofd: hij zag er zeer oud uit, veel ouder dan zij, ofschoon zij omtrent evenveel jaren telden. Maar nooit was hij van zijne lange gevangenschap, die al zijne levenssappen scheen opgedroogd te hebben, geheel hersteld. Letticia bewaakte hem gedurende zijnen slaap, en staarde treurig op zijn bleek, afgesloofd gelaat en zijne magere handen.

***

Aan het hof werd over niets anders gesproken dan over het aanstaande huwelijk van sir Antoon Van Dyck met freule Maria Ruthven. De koning vereerde den verloofde, de koningin beminde de bruid. Groote toebereidsels werden gemaakt, zoo voor gastmalen als voor danspartijen, maar niemand dacht aan den ouden vader en de oude moeder, die vergeten in het klein huis te Chelsea woonden.

Één hart echter, alhoewel droevig aangedaan, herinnerde zich der ondankbare dochter. Toen de schoone Maria aangekleed werd voor de huwelijksplechtigheid, kwam men haar melden, dat iemand verlangde om de bruid te zien. ‘'t Is een klein oud vrouwke, als eene kwezel gekleed,’ zeide de vroolijke kamenier.

De oude vrouw drong binnen, onthutst door de pracht der hofdames, die rond de opschiktafel der bruid geschaard stonden. De dochter erkende hare moeder.

De hoogmoedige bruid uitte geen enkel oneerbiedig woord, want zij was eene Ruthven, en met hare ouders niet meer te eeren, hadde zij haar oud geslacht tot schande gestrekt. Maar een vinnig rood kleurde haar voorhoofd, en de kus, die zij hare moeder gaf, was gedwongen en koud.

- Maria, mijn kind, murmelde Letticia, waarom meldet ge mij niet dat uw huwelijk heden plaats greep? Ik zou dan hier niet gekomen zijn, maar u eenige dagen vroeger bezocht hebben, om met u te spreken en u te zegenen, mijn kind, mijn eenig kind.

Maria zag rond - de kamer was verlaten; zij meende het gelach te hooren van hare heengaande gezellinnen en dienstmeiden. Zij antwoordde op scherpen toon:

- Moeder, ik meende niet slecht te handelen; maar het leven dat ik leid is zoo verschillend van het uwe en dat mijns vaders; sedert ge mij, op het verzoek der koningin, naar hier bracht, is alles veranderd en ik heb gedacht dat het voor ons allen beter zou geweest zijn, mijne ouders niet op mijn trouwfeest te vragen.

- Zeker, zeker, zei de moeder ootmoodig. Langen tijd had zij hare dochter aanzien als geheel iets anders dan zij zelf was, als een wezen waarin het edel bloed der Ruthvens in geheel zijn vorigen luister herleven moest. Nauwelijks kon zij gelooven, dat de schoone trotsche vrouw, die zij thans aanschouwde, dezelfde was, die zij, als een teeder wicht, weleer aan hare borst gelaafd had in het huisje op den heuvel, waar Patrick, na zijne lange gevangenschap, weer tot het bewustzijn zijner eigene waardigheid gekomen en bekwaam geworden was om met de wereld in aanraking te komen. Ja, zelfs iets als een gevoel van hoogmoed drong in haar hart, toen zij dacht, dat, ware het niet geweest door de uitgestrekte liefde der arme Letticia

Calderwood, de laatste Ruthven wellicht in zijn gevang zou omgekomen zijn. Het scheen haar roemrijk genoeg, Patricks bevrijdster te zijn geweest en de moeder van zijne schoone dochter te wezen.

- En is uw bruidegom uwer waardig, lieve Maria? vroeg Letticia. En vooral bemint gij hem?

- Hij is een vroolijk en knap gentleman, antwoordde de bruid, het antwoord op de vraag ontwijkende. Men zegt, dat hij de meest befaamde kunstenaar van geheel Europa is. Ik aanzie hem als de bevalligste hoveling, ofschoon hij niet zeer jong meer is. Hij woont in Blackfriars en heeft een buitengoed te Eltham. Als echtgenoote van sir Antoon Van Dyck zal ik den rang van eene groote edelvrouw bekleeden.

Maar de vraag, die steeds uit moeders hart opwelde: ‘bemint gij uwen echtgenoot?’ werd niet beantwoord. Het scheen Letticia, als werd het naamlooze verschil tusschen moeder en dochter hoe langer hoe grooter. Wat verschil tusschen dit huwelijk aan het hof en dat in het geheim in den Toren voltrokken! En toch, hadde zij slechts eenige van de aandoeningen in haar dochters hart kunnen waarnemen, die in dergelijke omstandigheid het hare bestormd hadden, zij zou meer zoete aandoening gesmaakt hebben.

- Maar, zoo murmelde zij, ik was altijd een arm eenvoudig meisje. Van mijne vroegste jeugd dacht ik op anders niets dan op liefde. Mogelijk is dit geheel iets anders met de meisjes die aan het hof groot gebracht zijn. Zij vertoefde nog eene wijl, en omhelsde dan, onder het storten van heete tranen, de schoone bruid, terwijl zij haar tevens haren moederlijken zegen gaf.

- Uw vader ook zendt u zijnen zegen, mijn kind, vervolgde zij. Wij zouden zoo verheugd geweest zijn, indien wij, gelijk andere ouders, het huwelijk onzer dochter hadden kunnen bijwonen. Maar laat de begeerte harer majesteit immer de uwe tot leiddraad verstrekken, en aangezien de koningin het niet wil...

- De koningin *wil* dit zeker, zei eene stem achter haar.

Onopgemerkt was eene lady van eerbiedwaardig voorkomen binnengetreden; uit elken trek van haar gelaat, sprak het hart eener vrouw. 't Was koningin Henrietta-Maria.

- Maria Ruthven, zeide zij op zacht verwijtenden toon, ik kwam niet om uw gesprek af te luisteren, doch ik acht mij gelukkig het gehoord te hebben. Gij haddet mij dit moeten zeggen. Mevrouw, zoo wendde zij zich tot Letticia, ik dacht dat het uit eigen wil was, dat gij en uw echtgenoot niet aan

het hof verscheent. Laat mij toe u te zeggen, dat ik eene vrouw en eene moeder, nooit de ouders van de trouwplechtigheden van hun kind zal verwijderd houden. In 's konings en in mijn eigen naam, gebied ik u beide, aan de plechtigheid deel te nemen.

De menschen kunnen eene vrouw tot koningin verheffen, maar de zachtheid van een waar vrouwenhart komt van God. Lange jaren nadien, toen de ellende over de heillooze koningin nedergedaald was, herinnerde Letticia zich de woorden, die haar thans met een kalm genoegen ontvielen: '*Ik*, *eene vrouw en eene moeder.*' Rampzalige vrouw! Moeder met vermorzeld hart! de eenvoudige Letticia Calderwood was gelukkiger dan zij.

Het huwelijk moest voltrokken worden in de kapel van Whitehall. Geheel het hof was daar vergaderd, vroolijk volgende, waar de tegenwoordigheid des konings tot eer geleidde, alsof eenige eerbewijzing den roem vergrooten kon, die de bruidegom verworven had - de edelheid der kunst! Toen sir Antoon Van Dyck, als omstraald van den glans zijner faam, voorwaarts trad, ware het moeielijk geweest, te zeggen, wie zich het meest in zijne vriendschap diende vereerd te gevoelen, de groote kunstenaar of de koning.

- Waarop wacht men, mylord Strafford? vroeg Karel, toen zijne lievelingsminister en Van Dycks uitverkoren vriend op bevel der koningin kwam zeggen, dat de plechtigheid een weinig moest vertraagd worden. Weldra werd de hofstoet vergroot door twee vreemdelingen; zij waren de vader en de moeder der bruid.

Patrick Ruthven had de kleederen van den armen geneesheer afgelegd en verscheen in eene dracht, zijne adellijke afstamming waardig. Aan zijne zijde hing het lang in onbruik gekomen zwaard. In zijne houding scheen voor den oogenblik al de oude waardigheid van zijn geslacht te herleven, en nadat hij nedergeknield had, om de hem door den koning aangebodene hand te kussen, stond hij recht, verhief het grijze hoofd, en wierp eenen blik in het ronde, die den laatsten der Ruthvens wel betaamde.

Zijne vrouw werd weinig opgemerkt en weinig bezien, en zij scheen ook niets liever te wenschen. Het was haar genoeg, het geboorterecht haars mans openlijk erkend te zien en hare dochter gelukkig en geëerd in den echt te zien treden. Hare minnende, eerbiedwaardige blikken, waren van deze twee niet afgewend, tenzij eene enkele maal, dat zij ze op het gelaat van koning Karel richtte, reeds overschaduwd door de zorgen zijner rustelooze regeering. Zij dacht weemoedig aan den kinderlijken prins die haar voorbijgegaan was in de gehoorzaal van Whitehall.

Het huwelijk werd degelijk voltrokken; bevallig boog sir Antoon het hoofd om den zegen van den vader der bruid te ontvangen, en de koning, bij het heengaan, glimlachte Patrick Ruthven zoo hartelijk tegen, dat de hovelingen den armen geneesheer omringden, als of zij zich verhaastten, zich onder de bescherming van een anderen lord graaf van Gowrie te plaatsen. Maar 's ouden mans tijdelijke krachtdadigheid had hem reeds begeven, en hij verhaastte zich, zijne vrouw te verzoeken, om al spoedig huiswaarts te keeren. Weldra verlieten zij Whitehall om hun vreedzaam huisje te Chelsea te gaan terugvinden. Daar aangekomen, ontdeed hij zich van zijn rijken mantel en zijn zwaard, en riep met zelfvoldoening: 'Ach, Letticia! hier toch zijn wij gelukkiger!'

Wellicht had zij gedroomd van de herstelling van den luister van zijn geslacht; maar thans bemerkte zij, dat dit nimmer wezen zou. In hem had de hoogmoed of nooit bestaan, of wel was de eerzucht door den rampspoed verdrongen.

Letticia zat deze dingen te overdenken, toen zij door een bezoek werd verrast. De binnentredende was eene vriendin van voor vele jaren - de jonge Schotsche edelvrouw, die hun huwelijk helpen bewerken had. Zij was thans hoog in aanzien aan het hof der koningin, iets wat haar niet belette nu en dan hare oude vrienden eens te komen opzoeken. Dit deden ook hare dochters, welke beide met aanzienlijke mannen in den echt waren getreden.

- Ik kwam met eene blijde boodschap, sprak de gravin; ik ben gelast door de koningin, aan den heer van Ruthven te vragen, of hij over zijn onthaal aan het hof tevreden is geweest en of hij voortaan 's konings trouwe dienaar zijn wil.

- Die ben ik thans, antwoordde Ruthven eenvoudig; God weet het, nooit heb iets tegen zijne majesteit of tegen zijnen vader koning Jacobus gedaan.

De edelvrouw glimlachte, om den armen ouden man, die zich zoo weinig verstond aan de wereld, en bijzonderlijk aan de handelwijze der hovelingen.

- Ge verstaat mij niet, waarde dokter. Deze boodschap bevat, dat ge slechts te willen hebt, om u onmiddellijk zoo niet uwe vervallen verklaarde titels te doen teruggeven, dan toch u eenen stand te verwerven, die den moeielijkste bevredigen zou. De koning heeft reeds het plan ontworpen, om een pairschap in te stellen, welk uw ouden geslachtsnaam zou kunnen doen herleven. Wat zegt gij, Letticia, wilt gij voortaan mevrouw Ruthven van Ettrick zijn?

- Lord Ruthven van Ettrick! sprak deze, tot haren echtgenoot gaande, en hare stem beefde, toen zij hem vroeg: ‘Patrick, hebt gij het gehoord? De oude luister kan nog hersteld worden! Ik zal leven om u nog in groote eer gehouden te zien: zal het zoo zijn?

- Wat? vroeg hij. Droomende had hij de vlucht der zwaluwen langs den waterspiegel van den stroom nagestaard, zonder iets te verstaan van wat er gezeid was. Letticia herhaalde de blijde tijding.

Hij schudde het hoofd en antwoordde: Goede vrouw, wat zou ik als heer van Ruthven aanvangen? dan zou ik niet meer met mijnen knapzak in het veld kunnen rondkuieren, noch in het hoekje van den haard gerust kunnen inslapen. Neen; ik ben gelukkiger in mijnen huidigen staat.

De gravin was verontwaardigd. ‘Blijf aandringen, mistress Ruthven, het is droevig en schandelijk dat de laatste afstammeling van een der edelste geslachten van Schotland, zijn leven in de afzondering zou slijten. Bid hem, bij zijne voorvaderen, den

luister zijns naams indachtig te zijn. Hij ook kon nog graaf van Gowrie worden.'

Patrick Ruthven stond op, en iets van die aangeboren waardigheid, welke hij zoo zelden vertoonde, daalde thans over hem. 'Mevrouw de gravin, sprak hij, rechtens ben ik reeds graaf van Gowrie, erfgenaam van alles wat die arme eeretitel aan het geslacht der Ruthvens medebracht. Wat was het? Bloed. Mijn vader, de eerste graaf van Gowrie, werd op het schavot omgebracht; mijn broeder John, de tweede, werd in zijn eigen huis vermoord; mijn broeder William, de derde, stierf in ballingschap, van ieder een vergeten; ik ben de laatste. Zeg aan zijne majesteit dat ik haar dankbaar ben, maar geene andere eeretitels begeer, of ooit gewenscht heb, dan degenen die ik reeds bezit. Wat zou het mij baten, vermits alles met mij uitsterven moet?' Toen hij deze woorden uitsprak, richtten zijne vochtige oogen zich naar de gedenkstukken zijner twee zonen. 'Tien jaren geleden, zou ik zoo niet gesproken hebben, nu, echter, kan ik niet anders.'

Hij stond op van zijnen stoel aan het venster, en stapte traagzaam door de kamer naar het vertrek, tot zijn bijzonder gebruik ingericht. Weinige stonden later, zagen zij hem droomend tusschen zijne boeken gezeten; zijne voorbijgaande ontroering was geheel verdwenen.

- Zijn alle redenen dan bij hem nutteloos? vroeg de gravin verwonderd. En gij, Letticia, zijt gij voor u zelve niet eerzuchtig, niet hoogmoedig?

- Neen, antwoordde zij. Al de gewaarwordingen die ik ooit gevoelde, waren voor hem en - voor deze twee.

En hare blikken wendden zich eerst tot haren gemaal, en dan tot de gedenkenissen harer afgestorvene kinderen. Alhoewel hare woorden droevig waren, lag in hare houding zooveel geestesvrede, dat de edelvrouw, reeds een weinig geschokt door den eerste ruwen adem van het oprijzend staatsorkaan, haar als het ware benijdde. Voor zij vertrok, trachtte zij evenwel nogmaals hare vrienden te overreden, om naar het hof te komen; maar zoowel Patrick als Letticia bleven onwrikbaar.

***

Kommervol en veel veranderd zat Letticia Ruthven in haar huis te Chelsea. Velerlei zorgen hadden de twee oudjes in den laatsten tijd bestookt. De vreeselijke burgeroorlogen, die Engeland tot in zijne grondvesten geschokt hadden, waren het oude paar ook in zijne nederige woning komen treffen. Het aan Ruthven door den koning toegelegde jaargeld was achtergebleven. In de woning was de nood zichtbaar. Vele niet geheel onmisbare voorwerpen waren verkocht; de vertrekken waren naakt en ledig; zelfs de dienstmeid was afgedankt.

Toen dokter Ruthven binnentrad, was Letticia bezig, zijn avondmaal te bereiden.

- Man, zeide zij, zich geweld aandoende om over iets te spreken dat hem onaangenaam zou kunnen zijn, gij weet dat wij thans zeer arm zijn.

- Is het toch zoo, Letticia? vroeg hij werktuigelijk.

- Ik vrees, antwoordde zij, dat, indien het jaargeld niet betaald wordt, wij niet lang meer van geld zullen voorzien zijn. Als ik, om naar het pensioen te vernemen, mij eens tot Maria begaf?

- Tot mevrouw Van Dyck? En het vuur der gramschap schitterde eenige oogenblikken in de oogen van den ouden man. Ik meende u gezeid te hebben, dat voortaan onze Maria voor ons niet meer bestond. Noem haar mevrouw Van Dyck.

- Ik kan niet, Patrick, ik kan niet! Alhoewel zij ondankbaar geweest is, en in weerwil zij om zoo te zeggen hare deur voor hare oude moeder gesloten houdt, toch blijft zij steeds onze Maria, en zij kan nog goed zijn voor ons. Ik smeek u, Patrick, laat mij eens tot haar gaan.

Met klem en vastberaden antwoordde hij neen, en Letticia zag wel, dat zij, dien dag, vruchteloos zou gepoogd hebben hem te overreden en nam zich voor, het een anderen dag te beproeven. Zij begreep haars mans gekwetsten hoogmoed, maar luisterde ook naar de stem van haar liefderijk moederhart. En toch, als mevrouw Van Dyck aanbood hare ouders op hun ouden dag te ondersteunen, konden zij wel door niemand die hun nader was, geholpen worden.

(Wordt voortgezet.)

Arme Johanna.

*

Van koude en honger sterven! In dees verlichtende eeuwe,
Hoe kon het toch gebeuren, ik vraag het, rijken, u?
Gekend hebt gij ze vroeger als maagd, als vrouwe, als weêuwe,
En op der dooden akker ligt haar gebeente nu!

De hemel had erbarmen; men droeg uit 't zindlijk huisken
Heur lijk, dat niemand volgde dien droeven morgenstond:
Verbrokkeld ligt alreede van 't nederig terpje het kruisken:
Alleen haar kindren weten waar 't houten kruisje eens stond.

Wat scheelt het u toch, wereld, waar allen uit verdwijnen,
Of 't onspoed en verdriet is, dat hen heeft weggehaald;
Wat geeft het toch der wereld, dat nooit de zon zal schijnen,
De zon der moederliefde, voor eeuwig neergedaald?

**

Johanna had niet immer geworsteld met de smarte:
Als kind loech haar de toekomst met veel beloftens aan,
En aan den vriend der kindsheid schonk zij heur minnend harte.
Vol hope was Johanna zoo 't leven ingegaan.

In de eerste huwelijksjaren bracht elke dag zijn zegen
Den leemen huize binnen, waar 't al van vreugde klonk,
En uit het teenen wiegsken steeg gul de kreet haar tegen
Van 't éene kind na 't andre, dat haar de liefde schonk.

Niet veel hoeft men op 't dorpken, om 't rein geluk te smaken.
Een brokje velds, een woning bezaligd door de min,
Waarover mild de Hemel een zonnestraal doet blaken,
't Geworpen zaad doet kiemen, tot vrucht rijpt voor 't gezin.

Verscheen er soms in 't leven een dag met weemoedskleuren,
Min vroolijk, min verblijdend - Johanna wist haar man
Den moed door woord en blikken in 't hart weer op te beuren,
Door 't woord dat vrouwenlippen alleen ontvloeien kan....

Ofwel zij zong een liêken: de erinnering aan stonden
Van toen zij samen vrijden - van toen zij hand aan hand
Uit 's dorpjes kermis kwamen en zich alleen bevonden,
En droomden van de toekomst - van reinen liefdeband....

Zoo bloeiden aan hun zijde drie kinderkens als bloemen,
Voor wie hun hart zoo vurig den Albehoeder bad;
Wie mocht meer als Johanna op heil en zegen roemen,
Wie was het dien den hemel hier meer gegeven had?

***

Doch geenen mensch ter wereld is 't waar geluk beschoren,
Want tusschen vreugd en weelde houdt wee en smarte wacht;
Op iedren stam der roze bloeit naast de bloem een doren,
Door lust- en jubelkreten verheft zich vaak een klacht.

Een rukwind schudt het nestjen waar in der boomen kruinen
Het schuldloos vogelpaarken den lof des Scheppers zingt,
De orkaan in zijne woede werpt 't hoog gebouw tot puinen,
De stormen slingren 't scheepje, dat in de golven zinkt.

Johanna's man, heur bijstand, werd ziek, stierf in haar armen,
En met haar man verdween ook de welstand uit de stulp;
Wie zou thans haar en kindren voortaan in 't lot beschermen,
Wie reiken haar de handen, wie brengen steun en hulp?

Zij zag dat werkloon nimmer, dat alle zaturdagen
Haar man vol zoet genoegen haar in den voorschoot goot;
De kinderen mochten nimmer van vaders werkloon vragen
Wat luttel lekkernijen, die hij hun 's zondags bood.

Weldra moest zij haar hofken en 't stukje land verkoopen:
Haar hofken met zijn bloemen, met allerhande vrucht;
Haar hof, waarin haar kind'ren zoo lustig mochten loopen,
Als dartle vogeljongen voor 't eerst der kooi ontvlucht.

't Een meubelstuk na 't andre - uit vaders erf verkregen!
Tot heuren gouden trouwring, dien ze aan den vinger droeg:
Haar trouwring - pand der liefde - herrinnering aan zegen,
Verdween uit 't schamel huisken: gebrek dat alles vroeg!

Zoo werd het laatst juweel haar door nood en dwang onttrokken;
Een enkel bleef nog over van al wat ze eens bezat;
Voor eenge stuivers liet ze haar zachte blonde lokken
Van t'blanke voorhoofd snijden! Waartoe voortaan die schat.

****

O, mocht Johanna vroeger op wondre schoonheid roemen,
De tegenheid had ras haar het lief gelaat ontkleurd:

De worm verknaagd in de aarde den wortel van de bloemen,
Tot eens de teedre stengel tot stervens buigt en treurt!...
Helaas zij zag heur kind'ren verkwijnen aan haar zijde,
Op wier gelaatjes vroeger de kracht te lezen lag:
Vaak smeekte zij den Hemel, om slechts alleen te lijden;
Want dubbel leed de moeder, als zij hun smarten zag.

Het moederhart bestaat zoo: een milde bron van goedheid,
Een engel dien de Schepper op onze wegen stelt;
Wier levensloop een keten van zorgen is en zoetheid,
Wier leven niets dan strijd is en vaak beproeving kwelt.

*****

Net als de Julizonne door hare vuurge stralen
Het frissche beekjen uitzuigt, wen 't langs de weide vliet,
Net als de blanke lelie na 't heerlijk zonnestralen
Heur maagdlijk klokje neerbuigt, wien geur en kleurontschiet;

Zoo ook Johanna's harte, waar zooveel liefde in vloeide,
Verloor zijn levenskrachten: gebrek en nood verwon;
Gebrek!... gij hadt dit lichaam, waar zooveel ziel in gloeide
Verzengd als ginds de bloeme, gedroogd als daar de bron.

Bij nachte sliep zij nimmer! en bleek als eene doode,
Zag men haar 's avonds dwalen tot in de groote stad,
Waar ze aan der rijken deuren ging klagen haren nood, en
Waar men heur meest verstootte, hoe zij ook smeekte en bad!

Eens later dan gewoonte kwam zij haar woning binnen:
'Ziet - sprak ze tot heur kleinen - wat mij een engel bood,
Dit om u te verwarmen, wat deksel en wat linnen.
Komt, stilt thans uwen honger, hier is wat drank en brood.'

Voor zich hield zij geen kruimel! en zoo ging zij ter ruste,
En sliep - maar ach! de sluimer, die steeds haar sponde ontweek,
Was van den dood de voorboô, wiens kille lip reeds kuste
Het uitgehongerd lichaam, dat eer een rif geleek.

Des morgens als de kind'ren bij moeders bedde knielden,
Den zegekus haar vragend, dien ze iedren dag hun schonk,
Was reeds de hand versteven, die zein hun handjes hielden:
En 't was thans uit den Hemel dat moeders glimlach blonk!

VICTORIEN VANDE WEGHE.

Kroniek.

Antwerpen, - *Koninklijke academie van Antwerpen.* In den vorigen jaargang, bladz. 56, hebben wij de aandacht ingeroepen op het verplaatsen van het schoone zittende beeld van Quinten Massijs, het eenige werk dat men van den verdienstelijken beeldhouwer Karel Geerts bezit. Wij zegden toen, dat het beeld zeer slecht onderhouden was en den ganschen winter ongedekt aan nat en vorst bleef blootgesteld. Daar deze nalatigheid voortduurt, roepen wij er de aandacht van het bestuur der academie of der stad op in. Zoo er niet spoedig maatregelen van behoud genomen worden, zal men misschien weldra het verlies van 't fraaie beeld te betreuren hebben.

- *Gedenkteeken van H. Leys.* Op bladz. 112 van 1872 hebben

wij gemeld, dat de gemeenteraad, op verzoek des heeren Jos Ducaju, overeenkomstig de verslagvoorstellen der commissie van schoone kunsten, toelating had verleend, om het beeld van H. Leys uit wit marmer te maken, in plaats van het in brons te gieten, zooals aanvankelijk door den beeldhouwer aangenomen was. In zitting van 28 December 1872, heeft de gemeenteraad beslist, het beeld in brons te doen gieten en uit dezen hoofde aan den vervaardiger 4000 fr. opgeld toegestaan (de helft van die som zal door het rijk betaald worden). De heer Ducaju zal dus voor het maken van 't gedenkteeken 44,000 fr. ontvangen. Voor het voetstuk zal arduin in plaats van witten steen gebruikt worden.

- Op 9 December en volgende dagen werden de boeken, prenten enz., ongeveer 3,000 nummers, nagelaten door den heer Graaf G. Le Grelle, oud burgemeester van Antwerpen, in het sterfhuis verkocht. Uitslag der verkooping van de schilderijen (16 December 1872): ongenoemd stuk van P. Lievens, fr. 125 (kooper J. Van Geetruyen); *Vruchten* enz. Van Doren, fr. 100 (graaf A. Le Grelle); *De jonge blinde,* J.J. Van Regemortel, fr. 110 (Max Suremont); *Biddende monnik,* C. Jauquaud, fr. 240 (A. Le Grelle); de *H. Maagd,* C. Cels, fr. 120 (S. Le Grelle); *De herderin,* C. Sels, fr. 150 (A. Sevestre); *Middagslaapje*, F. De Braekeleer, fr. 300 (Sils); *Storm,* J. Meyne, fr. 180 (Sterckx); *De vischmarkt*, H. Van Hove, fr. 260 (Muscar); *De ijsslede,* H. Van Hove, fr. 200 (F. Le Grelle); *Sacristij eener Napelsche kapel*, F. Vervloet, fr. 200 (Blommaert), *Het gelukkig huisgezin,* E. De Block, fr. 310 (F. Delahaye); *Puinen van een kasteel,* L. De Maertelaere, fr. 75 (Schoesetters); *Christus op den schoot zijner moeder,* naar Van Dyck, door N. De Keyser, fr. 50 (A. Le Grelle); *Schapen en eene geit,* Ommeganck, fr. 560 (P.E. Nicolié)*; Landschap,* B. en H. Van Hove, 135 (Schoesetters); *Het Antwerpsch kasteel in* 1831, J.B. Van Roy, fr. 50 (Van Geetruyen); *Landschap met dieren,* J. Van Lancker, fr. 280 (Van Hellendael); *Zeegezicht*, B. Peeters, fr. 230 (museum van Brussel); *O.-L.-Vrouw met het kind,* J. Gossaert, fr. 790 (R. della Faille); laatstgemelde schilderij, 79 centimeters hoog en 66 breed, werd, volgens den catalogus, destijds door de infante Isabella aan de Brusselsche Gudulakerk geschonken; *Stilleven*, J. Weenix, fr. 660 (Huybrechts); *Ecce Homo*, Q. Massys, fr. 4900 (Giebens); laatstgenoemd stuk werd voor jaren door den heer Le Grelle tegen 5 of 600 fr. in de verkooping van den heer Van Camp aangekocht voor het museum, welks bestuur moet geweigerd hebben den aankoop voor zijne rekening te nemen, zoodat het stuk aan den heer Le Grelle verbleef; *Portret van admiraal de Wit*, Mierenveldt, fr. 340 (Muscar); *Christus op de knieën van Maria,* Van Diepenbeeck, fr 220 (Kockx); *Dialectia*, J. Van Bockhorst, alias Lange Jan, fr. 65 (De Man); twee kopijen naar Teniers, fr. 55 en 36 (Van Herck); *Cyrus*, P.P. Rubens, fr. 610 (ridder de Burbure); *Christus in den stal van Bethleëm* (Italiaansche school), fr. 65 (Van Helendael); *Landschap met dieren*, Van Lancker, fr. 100 (Maes); *O.-L.-Vrouw en het kind,* J. Van den Hoecke, fr. 220 (J. Isenbaert); *Napelsch laudschap,* F. Vervloet, fr. 11 (id.); *Landschap*, H. Van Assche, fr. 65 (R. della Faille); *Land- en Zeegezicht*, J. Van Os, fr. 810 (Jos. de Bom); *Koning Davids geschenken aan Bethsabé,* Simon De Vos, 360, enz.

- *Het Vrije woord.* - Op 4 en 11 Januari had er eene algemeene bespreking plaats over het onderwerp: *De internationale werkersvereeniging, haar doel en hare middelen.* Op 18, 25 en 31 derzelfde maand, handelde men over het *verplichtend onderwijs.*

- *Nederduitsche bond.* - Op 2 en 27 Januari hield de heer H. Sermon eene verhandeling over Anton Reinhard Falck, minister en afgezant van Willem I, koning der Nederlanden.

- De heeren Victor Driessens en E. Lemaire hebben, ieder afzonderlijk, het bestuur van den nieuwen Vlaamschen schouwburg aangevraagd.

- De heer Victor Driessens heeft het getimmerte der tooneelzaal van den heer F. Joostens gekocht en van 't stadsbestuur vergunning bekomen om, mits betaling van eenen huurprijs, eene loods te stellen nabij de Gemeenteplaats en er vertooningen in te geven.

Lier. - Op 29 December had de inhuldiging plaats van eenen standaard voor het genootschap van den H. Franciscus-Xaverius, vervaardigd door den goudborduurder L. Van Moock, van Antwerpen. Die standaard is een waar kunststuk. Hij is van bruin fluweel en gansch nieuw van vorm, het midden houdende tusschen de gewone kerkvanen en de standaarden van maatschappijen. Het goud is er niet kwistig op aangebracht, maar de kleurschakeering is rijk; de samenstelling is als volgt: in het midden, de patroon van het genootschap, omringd van acht medaillons, met de beschermheiligen der verschillende nijverheden van Lier; bovenaan de heilige familie in het huiske van Nazareth, Joseph arbeidende, geholpen door de H. Maagd en het kindje Jezus; rechts, de *H. Franciscus van Assisen*, patroon der kleermakers; *de Vier gekroonden,* der metsers, en de *H. Gregorius,* der zangers; links, de *H. Antonius*, *abt*, patroon der hoveniers; de *HH. Crispinus en Crispianus*, der schoenmakers; de *H. Eligius,* der smeders; van onder, de *H. Gummarus,* patroon der stad. Op linten, gestrengeld tusschen bloemen en sieraden, komen de volgende opschriften voor: *Onder Gods geleide, godsdienst*, *vaderland, arbeid, eendracht* en *standvastigheid.* Al de afbeeldingen zijn meesterlijk geborduurd in gekleurde zijde. In het onderste gedeelte prijkt het wapen der stad. Boven aan den stok, onder het kruis, is een schild bevestigd, voerende eene zinnebeeldige voorstelling van het geloof, de hoop en de liefde.

Brussel. - De kunstschilder E. Wauters is door het gemeentebestuur gelast met de versiering van de groote trapzaal van het stadhuis. In de twee groote paneelen zullen afgebeeld worden: *Maria van Burgondië, op den dag harer blijde inkomst te Brussel*, *zwerende dat zij de voorrechten der stad zal eerbiedigen*, en *Maximiliaan, de Brusselaren te wapen roepende, om de belegerde stad te verdedigen.*

- *Belgische commissie voor de internationale tentoonstelling te Londen van* 1873. - Bij koninklijk besluit van 18 Januari zijn benoemd om deel uit te maken van deze commissie: de Cannart d'Hamale, voorzitter; De Schampheleer, A. Marckelbach, kunstschilders te Brussel; De Wilde, leeraar in de militaire school; F. Baeckelmans, bouwmeester, te Antwerpen; Corr-Van der Maeren en Snijers- Rang, fabrikanten; Ed. Romberg, onder-voorzitter.

- De volgende aan de Vlamingen gerichte omzendbrief werd op 25 Januari uitgegeven:

'Den 10^{n} Fabruari aanstaande zal het zes jaren geleden zijn dat de moedige en onbaatzuchtige Vlaming MICHIEL VANDER VOORT ons door den dood werd ontrukt. Eene inschrijving destijds onder de Vlamingen geopend stelde ons in staat de nagedachtenis van den diepbetreurden overledene te verheerlijken, door het oprichten van een praalgraf op het kerkhof van Sint-Joos-ten-Oode. De commissie met het inzamelen der gelden gelast hield, na vereffening aller kosten, eene zekere som beschikbaar tot het uitgeven der levensbeschrijving van Michiel Van der Voort. Dit werkje is, door omstandigheden gansch van haren wil onafhankelijk, niet verschenen.

Een nieuw kerkhof, waarop reeds de voornaamste grafzuilen van het oude zijn verplaatst, is in hooger genoemde gemeente tot stand gekomen; de commissie heeft gedacht geen beter gebruik van het beschikbare geld te kunnen maken dan het te besteden tot het

overbrengen van Michiel's praalgraf naar dit nieuwe kerkhof. Ook is zij van gevoelen de gelegenheid dier verplaatsing, alsmede den verjaardag van het overlijden, te baat te nemen om nogmaals hulde te brengen aan den man wiens gansche leven aan de Vlaamsche zaak was toegewijd, aan den onvermoeibaren strijder, wiens afsterven eene zoo gevoelige en tot hiertoe onaangevulde leemte in het Vlaamsche leger sloeg. Met dit doel heeft de commissie besloten, *Zondag* 9 *Februari* aanstaande, een plechtig bezoek naar het nieuwe kerkhof van Sint-Joos-ten-Oode af te leggen, en er het grafteeken te onthullen. Alwie Vlaming is, alwie de diensten door 'den overledene aan de Vlaamsche zaak bewezen niet vergeten heeft, zal willen deel nemen aan den stoet, die zich, op voormelden dag ten 2 ure namiddag, vormen zal aan de herberg *Het Brouwers-huis*, Leuvensche kasseide, n^{r} 33, te Sint-Joos-ten-Oode (Leuvenschepoort.) Men vereenige zich in de herberg ten 1 1/2 ure. De maatschappijen worden uitgenoodigd zich door hun vaandel of hun blazoen te doen vergezellen. Men wordt verzocht alle mededeelingen van bijtreding, of andere betrekkelijk de plechtigheid, vrachtvrij toe te sturen aan den ondergeteekenden secretaris, Vlaamschensteenweg, 155bis, te Brussel. De commissie: L. Jottrand père, *voorzitter*, Eug. Stroobant, *ondervoorzitter*, Nikolaas Dubois, *kassier*, A. Agneessens, K. De Martelaer, Xavier Havermans, P.J. Mulders, Josef Pieters, Fred. Thys, Korn. Verbruggen, *leden*, Jan Roeland, *secretaris.*'

Na het uitgeven van dezen omzendbrief, is er besloten, het houden van den optocht te verdagen tot in de maand Mei.

Gent. - De prijs van 10,000 fr., door dr. Guimard ingesteld voor het verdienstelijkste werk voor de arbeidende klasse, is door de commissie, bij koninklijk besluit ingericht, toegekend aan den heer Laurent, voor de invoering van het sparen in de Gentsche scholen.

- *Koninklijke academie van België.* - In den prijskamp (1870-1871) over de wijze van ontsmetting, gevolgd in de nijverheid en den landbouw, is het gouden eermetaal van 300 fr. toegekend aan den heer Damseaux.

- De *maatschappij ter bevordering van nijverheid en wetenschappen*, opent eenen prijskamp voor jonge schilders, beeldhouwers en beeldsnijders, minder dan 25 jaar oud en woonachtig in Oost-Vlaanderen. Er worden gevraagd: *a*) een geschilderden en *b*) een gebeeldhouwden studiekop, levensgroot, *c*) een gebeeldhouwd of geschilderd sieraad van eenen meter oppervlakte, in Vlaamschen renaissance- of ojivalen stijl. In te zenden vóór 20 Juli 1873, aan het bestuur der maatschappij. Programmas van den prijskamp aldaar verkrijgbaar. De voornoemde maatschappij heeft evenals in de vorige jaren een zeer verdienstelijken en nuttigen almanak laten verschijnen, bevattende geschied- en letterkundige en wetenschappelijke bijdragen.

Buitenland.

's-Gravenhage. - Zestien ontwerpen zijn ingezonden op de uitgeschreven prijsvraag, voor een gedenkteeken ter vereeuwiging van de nagedachtenis der gesneuvelden op het kasteel van Antwerpen.

Leiden. - Er bestaat een ontwerp om een standbeeld op te richten aan den heldhaftigen burgemeester Van der Werf, die, toen het verhongerde Leiden tot muiten wilde overslaan, zijn eigen lichaam aanbood en liever wilde sterven dan toegeven.

Hanau. - In de nabijheid dezer gemeente, zijn onlangs belangrijke Romeinsche overblijfselen opgegraven. Reeds vroeger waren in het dorp Ruckingen, ongeveer een uur gaans van de stad, vele Romeinsche oudheden opgedolven, die op het kasteel van prins Isenburg, te Birstein, worden bewaard. Thans heeft men nog ruim honderd grafplaatsen gevonden. Daaronder waren er 89, waarin men eene menigte vaten, munten en andere voorwerpen heeft gevonden, inzonderheid prachtige metaalwerken, die voor de geschiedenis der kunstnijverheid groote waarde hebben.

Berlijn. - Na het overlijden van Jacob Grimm, heeft de staat de boekenverzameling van hem en zijn broeder Wilhelm aangekocht en in de bibliotheek der hoogeschool geplaatst. Dezer dagen is gebleken dat een aantal kostbare exemplaren uit die verzameling, en dat wel exemplaren met handschriften van een der beide broeders, uit de bibliotheek onderhands verkocht zijn. Dit is aan het licht gebracht door een lid der familie Grimm, die onlangs bij Benecke, te Göttingen, een Duitsch woordenboek heeft teruggekocht, hetwelk vroeger in de bibliotheek had gestaan en ruim zestig eigenhandige aanteekeningen van Jacob Grimm bevat.

- De door ons in den vorigen jaargang blz. 72 vermelde prijskamp voor een gedenkteeken van Goethe had tot geenen gunstigen uitslag geleid en de jury had eene verdere mededinging noodzakelijk geoordeeld. Thans is er eene beslissing genomen. De beeldhouwers Siemering, Schaper, Sondorf en Calandrelli hadden ontwerpen ingezonden en de uitvoering is aan Schaper, die een leerling van Albert Wolff is geweest, opgedragen. Het bekroond ontwerp van gedenkteeken vertoont Goethe in mannelijken leeftijd, staande op een rond voetstuk, volgens het model van Rauch. Het voetstuk is versierd met drie zelfstandige groepen, de wetenschap, de dichtkunst en het drama voorstellende. Eigenaardig en meesterlijk is de opvatting en de uitvoering belooft niet minder keurig te zullen zijn; daartoe is 30,000 th. beschikbaar gesteld; het gedenkteeken zal in vijf jaren voltooid zijn.

- In de veiling der gravuren van den baron van Mecklemburg werden onder andere de volgende prijzen besteed: *Het paard*, van Philip Wouwermans, 1000 thaler; *Uilenspiegel*, van Lucas van Leyden, 1500 thaler; eenige platen van Rembrandt, golden 754, 851, 895 en 1130 thaler; de *Stier*, van Potter, 895; de *Wandelaar* van Jacob Ruysdael, 601 thaler.

Sterfgevallen.

EDWARD-GEORGE BULWER LYTTON, de wereldberoemde Engelsche romanschrijver, te Heijdon-Hall in 1805 geboren, is den 18^{n} Januari overleden. Zijn stoffelijk overschot is bijgezet in de abdij van Westminster.

HAUMONT, voorzitter van het *Davidsgenootschap*, te Aelst, is aldaar op 19 Januari overleden, in nauwelijks 25-jarigen ouderdom. Het ontijdig afsterven van dezen geleerden en volieverigen Vlaamschen geestelijke, zal ook buiten het genootschap, waarvan hij een der stichters was, lang en innig betreurd worden. De lijkdienst en de plechtige begrafenis hadden plaats op Woensdag 22 Januari. Aan het graf werden twee redevoeringen uitgesproken, eene door den zeer eerw. deken en eene door den heer P. Daens, nieuwsbladschrijver, voorzitter van het *Davidsgenootschap.*

De Fransche republiek te Lier,[1]
I. De overweldigers.
(Juli 1794 tot November 1794.)

Intocht der Franschen 22 *Juli* 1794. - *De broeders in onderdrukkers veranderd. - De oorlogscontributie van een half millioen. - Verdeeling. - Inlevering der kerksieraden. - Aanduiding der gijzelaars. - Dienst bewezen door secretaris Maluin. - Lichting der geldkassen. - Ontwapening der burgers. - Militaire logementen. - Verwoesting van den oogst. - Requisitiën van hooi, stroo, hemden, enz. - De Agence du commerce. - Nieuwe requisitiën. - Huiszoekingen. - Ongehoorde plunderingen. - De Agence afgeschaft. - Militaire hospitaal. - De schilderijen ontvoerd. - Hongersnood. - Alle klachten verboden. - Eerste republikeinsche feesten. - De vrijheidsboom geplant. - Bestuur der stad. - Militaire kommandanten. - Garnizoenen. - Generaal Picheru te Lier*[2].

Om negen uren 's morgens van 22 Juli 1794, hadden de Bondgenooten onze stad ontruimd. Vier uren bleef ze onbezet. Om half twee kwamen twee Fransche huzaren, in het rood gekleed, langs de Leuvensche poort b i n n e n g e r e d e n , de sabels zwaaiend, schreeuwend en juichend: '*Vive la république française!*' Zij werden door anders ruiters en vrijwilligers gevolgd, zetten de vijanden achterna, en dreven, bij het Allierskapelleken, de achterwacht op de vlucht. Bij hunne wederkomst in de stad, vergastte hen het Magistraat in het gouvernementshotel, op wijn, bier en kaas.

(1) Ontleend aan de door ons in 1872, bladz. 71, aangekondigde *Geschiedenis der stad Lier*, door Anton Bergmann, welke eerstdaags het licht zal zien. De prijs der inschrijving is 5 fr.; hij zal na de verschijning van het werk verhoogd worden.

(2) *Bronnen: Groot resolutieboek,* begonnen 27 Mei 1747; *Ordonnantieboeken*, begonnen 1 Mei 1793, *Resolutieboek*, begonnen 22 October 1783. Twee handschriften van tijdgenooten, en verder de *Registres des arrêtés*, bevattende de besluiten, de *Registres des correspondances,* de kopieën der brieven behelzend, en de *Registres des municipalités.*

Aanstonds vielen de soldaten in de winkels en herbergen, en lieten zich tegen assignaten kost en kleederen leveren[3]. Denzelfden avond en geheel den nacht, trok de Fransche ruiterij hier door, 's anderdaags gevolgd door het voetvolk der middenafdeeling van het Noorderleger, dat gedeeltelijk over de pontons bij Nazareth ging, en te Lips kampeerde[4]. Tusschen 23 en 24 Juli legerden zes halve brigaden op de Markt en vertrokken naar Antwerpen, een garnizoen van 800 man, onder bevel van *citoyen* Dumain, als plaatskommandant, achterlatend.

De eerste zorg van ons magistraat was eene proclamatie uit te vaardigen, waarin de Franschen als *broeders* en *verlossers* aangekondigd werden. Geloofde men het waarlijk, gelijk in 1792, toen de Franschen zoovele schoone beloften van volksliefde en vrijheid deden?

De begoocheling, althans, was van korten duur. Zonder omweg verklaarde men in Frankrijk, dat België als een veroverd land moest behandeld worden, en de geledene verliezen vergoeden. De *broeders* waren in onverzaadbare plunderaars, de *verlossers* in onmeedoogende overweldigers veranderd. Zij begonnen onze steden met eene oorlogscontributie van tachtig millioen te slaan. Brussel moest vijf, Antwerpen tien, Gent zeven, Mechelen één millioen opbrengen.

Op 26 Juli, omtrent tien uren vóórmiddag, verscheen hier Laurent, de *représentant du peuple,* of *volksverbeelder,* zooals men toen vertaalde. Hij stapte in den *Valk* af, begaf zich naar het stadhuis, waar hij het Magistraat opgeroepen had, en liet met barsche stem weten, tegen welken prijs de Franschen ons verlost hadden. De openbare macht en de belastingen behoorden aan de republiek, de politie aan den krijgskommandant. De vluchtelingen moesten binnen de vijftien dagen wederkeeren, op straf van als *uitwijkelingen* behandeld te worden. Het Magistraat bleef voorloopig in bediening, doch geen vonnis of bevel mocht zonder goedkeuring der krijgsoverheid worden uitgevoerd.

Dit schoon werk werd bekroond met eene *oorlogscontributie van een half millioen Fransche livres*, binnen de drie dagen te voldoen door een stadje, dat geene 10,000 inwoners telde, en noch rijken, noch groote handelaars bevatte. De Spanjaards, toen zij in 1582 de stad verrasten, hadden ze niet strenger behandeld, niet erger gebrandschat[1].

Doch het bevel duldde geene tegenspraak. Op 8 en 9 Thermidor jaar II (26 Juli 1794), juist toen in de *Convention* van Parijs de strijd geleverd werd, die met den val van Robespierre eindigde, werkte ons Magistraat om de brandschatting onder de burgers te verdeelen, en te middernacht werden, met de brandende fakkels, de aanslagbilletten bij de burgers rondgedragen. Zij luidden:

> ‘Om te kunnen voldoen aen de oorlogscontributie van *vyf honderd duyzend livres* aen deze stad gevraegt door den representant der fransche natie Laurent te betalen op morgen naer middag, zoo dient deze om UE te adverteren dat uw quote in dezelve contributie is gesteld op... guldens courant geld te betaelen morgen voor den middag in handen van Myne

(3) Een lakenwinkel, onder anderen, werd geheel ledig geplunderd, en de eigenaars, die welstellende burgers waren, bezaten 's avonds niets meer dan een handvol papieren geld zonder waarde. Eenige vrijwilligers vielen in de abdij van Nazareth, dreven de nonnen op de vlucht, en deden zich eene ronde som afleggen.

(4) De generaals Bonneau, Despeau en Monrreau namen hunnen intrek in de abdij.

(1) Krachtens het besluit van het *Comité de salut public*, moest de oorlogscontributie gelijk staan met twee jaren belastingen. Het gevraagde half millioen overtrof meer dan tweemaal die som.

heeren van het Magistraet, UE prevenierende dat in cas van retard oft weygeringe UE aen zig zelven zal hebben te weyten de onheylen, die daer uyt nootsaekelyk staen te spruyten, zullende ook zilverwerk, volgens weerde in betaling ontfangen worden.
Gedaen tot Lier den 27 Juli 1794.
Ter ordonnantie van Myne Heeren.'

De welstellende burgers stonden hoog aangeschat: M. Van den Brande brouwer in het *Schaakberd* voor 6,000 gulden, priester Van Gelder voor 5,000 gulden, Mev. Van der Cruyce, weduwe van den schout, voor 2,400, M. De Heyder, bestuurder van de fabriek, voor 3.500 gulden, M. Hubar en een aantal andere burgers voor 200, en eindelijk de voorname landbouwers van den bijvang voor dezelfde som.

Dan kwam de beurt der kerken en kloosters. Het *Kapittel van St-Gommar* moest 12,000 gulden inbrengen, *St.-Elisabethgasthuis* 5,000, het klooster van *Sion* 2,000, de *Cellebroeders* 2,000, het *Begijnhof* 3,000, de *infirmerie* van het Begijnhof 2,000, de *Zwarte Zusters* 1,000, het klooster van *Vredenberg* 500 en eindelijk de abdij van *Nazareth* 25,000 gulden.

Om de burgerij te ontlasten moest al het zilverwerk en sieraden van kerken en kloosters, Gilden en Kamers ingeleverd worden. Al de schatten, gedurende twee eeuwen vergaderd, werden door drie zilversmeden aan stukken geslagen, in houten vaten ingekuipt, en naar Frankrijk verzonden. Alleen de zilveren reliquiekas ontsnapte; zij was 's nachts te voren heimelijk uit de kerk gevoerd. De koffiepot, in 1777 door de Ongeleerden te St-Nicolaas gewonnen, ging mede verloren. De waarde van zilver, goud en juweelen bedroeg in het geheel 107,930 *livres*; de sieraden van St-Gommar, 3,663 gulden, die van het gasthuis, 1,300, die van Sion 2,402, die van de Cellebroeders 1958, die van het Begijnhof, 9,797, die van de Zwarte Zusters, 1092, die van Vredenberg, 553; de Predikheeren leverden voor 2,888 gulden, de Kapucienen alleen bleven van alle bijdrage vrij[1]. In geld bedroegen de ingebrachte sommen 192,069 gulden. Dit maakte 300,000 ponden, waarmede secretaris Maluin naar Antwerpen vertrok en den lof der republikeinsche bestuurders inoogstte voor het patriotismus der stad Lier. Doch, wat hij ook bad om eenige verlichting, dit werd hardvochtig van de hand gewezen; en op 13 Thermidor (31 Juli) werd eene proclamatie afgevaardigd, dat elk zijn aandeel te volmaken had, wilde men zich niet aan de grootste onheilen blootstellen. Doch ieder had gedaan wat in zijne macht was, en er bleef niets over dan de gijzelaars aan te duiden, welke elke stad, bij gebrek aan betaling, leveren moest. Om vijf uren werden twaalf der meest bemiddelde ingezetenen als dusdanig aangeduid: de cantor van het kapittel Vertommen de kanoniken Baeyens en Franqué, priester Van Gelder, de pater der Cellebroeders, Jacob Smets, en de brouwer Van den Brande voor de stad; de ontvanger van Nazareth en pachter Asselberg voor den bijvang; dokter De Ram en de pachters Mols, Van Hoof en Schutter voor Nijlen, Kessel en Emblehem. Zij moesten zich op de kruisboogkamer vereenigen, om naar Avesnes vervoerd te worden.

Secretaris Maluin had nogtans te Antwerpen den moed niet opgegeven, en bekwam met eene nieuwe verdeeling, eenen uitstel van acht dagen. De tijding werd hier 's avonds aangebracht. De gijzelaars werden losgelaten, en, dank aan secretaris Maluin, van de gevangenis bevrijd. Volgens de nieuwe verdeeling, mochten de 200,000 overblijvende ponden onder de gronbezitters, buiten Lier wonend, verdeeld worden, en werden de rijke abdijen van Tongerloo en St.-Bernards, die hier groote eigendommen bezaten, de eerste voor veertien, de andere voor achttien duizend gulden, en de O.-L.-V.-Broeders van Mechelen voor veertien duizend ponden aangeslagen. Doch de betaling der oorlogscontributie bleef voor het oogenblik achterwege.

(1) Het was toen, dat de eerste kloostergoederen verkocht werden, om de gemeenten toe te laten haar aandeel in de contributie te voldoen.

Hoe zwaar die brandschatting ook drukte, zij was maar een klein deel der beproevingen van het jaar 1794.

Representant Laurent was bij zijn bezoek vergezeld van eenen *commissaire* des legers, die aanstonds beslag legde op al de openbare kassen, met bevel de achterstallige belastingen binnen de 24 uren te voldoen. Hij vond bij de rentmeesters 11,400 livres, in de Statenkas 521, op de griffie voor 2,017 livres weezenpenningen, die zoowel aangeslagen werden als de gelden der ambachten en gilden.

De ontwapening der burgers was in de eerste dagen gebeurd: ieder had zijne wapens moeten inleveren, eene algemeene huiszoeking werd door de krijgsoverheid gedaan, en poeder, lood, geweren, sabels, tot zelfs de stadskanonnekens, die bij de feesten dienden, werden naar Frankrijk gezonden (ordonnantie van 11 Thermidor). Elk huis lag daarenboven opgepropt met soldaten, tot diep in den winter, wanneer de bezetting eindelijk de kazernen betrok.

Onze omtrek had niet minder te lijden. Het Noorderleger had zijn kamp te Lisp nedergeslagen. Heel de oogst werd verbruikt, de aren tot paardenvoedsel, de halmen tot legerhutten(1). De brouwerijen mochten niet brouwen dan voor de republikeinen, die meer dan driehonderd tonnen, voor bij de zes duizend livres, bier verbruikten.

Na eenige weken vertrok het leger naar Santhoven, en verder naar Holland; doch alles was verwoest, zoodat zich bij de oorlogscontributie, de militaire logementen en de *roode loop*, door de Bondgenoten achtergelaten, nog de schaarschheid der levensmiddelen voegde: zeker meer dan voldoende om den ondergang der burgers te bewerken; en nogtans hadden de Franschen nog twee andere middelen aan de hand, om den laatsten stuiver af te persen: de *assignaten* en de *requisitiën.*

Gelijk bekend is, gaf de Fransche republiek papieren geld uit, gewaarborgd door de domeinen. Spoedig geraakten die zoogenaamde assignaten in minachting, en golden nog niet de helft of het derde hunner nominale waarde. Niettegenstaande besloot de republiek de *assignaten* tegen volle waarde op te dringen, en den verkoop der waren boven een gesteld *maximum* te verbieden. Van het eerste uur hunner komst waren de soldaten met hunne assignaten in de winkels gevallen;

(1) Vele landbouwers van onzen bijvang gingen, door die gebeurtenis, geheel ten onderen. Een hunner, die een twintigtal hoornbeesten op stal had, zag zich alles ontrooven, en moest nog, met kar en paard, het leger naar Holland volgen, waar hij het geluk had de vlucht te kunnen nemen, kar en paard achterlatend.

de burgers weerden er zich tegen; doch 's anderendaags, 23 Juli, verscheen eene proclamatie van generaal Souham, om hen te dwingen de assignaten te ontvangen. Sommigen sloten hunne huizen en staakten hunnen handel; maar eene tweede proclamatie beval alle winkels, herbergen en knolhuizen open te houden; en daar eenigen hunne uithangborden introkken, om aan de aandacht der soldaten te ontsnappen, verscheen een derde bevel, dat ieder zijnen naam en bedrijf in letters, vier duim dik, op zijne deur moest schrijven; en die vriendelijke uitnoodigingen prijkten telkens met de woorden: *vrijheid, gelijkheid*, *broederlijkheid*, ditmaal met het minder bemoedigend: '*of de dood*' vergezeld[1].

Die middelen waren niet toereikend om aan de assignaten waarde te geven; liever dan zijne waar voor '*pampiere l'argent*' af te staan, stelde men zich aan straffen bloot, die zich niet lieten wachten. De winkelier Scheyvaerts werd beboet, omdat hij een paar kousen boven het maximum verkocht had; de bakkers Mingeau en Meert, en de baas uit het *Mechelen* gingen in de gevangenis, om onderscheid te hebben gemaakt tusschen klinkende munt en papier. Enkelen vonden er hun voordeel bij, stelden zich als verklikkers aan, namen de assignaten van de soldaten tegen halve waarde, deden zich door de handelaars koopwaren tegen de volle waarde afleveren, en vestigden eenen zekeren welstand op den ondergang hunner medeburgers.

De *oorlogscontributie* had vooral de kloosters en de welstellende burgers getroffen; de assignaten, de handelaars, de *requisitiën* spaarden niemand.

Onder dien naam verbloemden de Franschen het schandigste misbruik van het geweld, door eene machtige natie op een klein weerloos volk gepleegd. Onder voorwendsel van de legers te onderhouden, was een drom requisiteurs op ons land gevallen. Zij legden de hand op alles, vergden tienmaal meer dan noodig was voor de legers, die meestal gebrek leden, terwijl de requisiteurs, met buit en schatten beladen, naar Frankrijk wederkeerden, en soms de granen en eetwaren in de magazijnen lieten verrotten, terwijl de burgers honger leden.

Te Lier waren de Franschen nauwelijks de poorten binnen of citoyen Itier vergde 10,000 busselen hooi, 12,000 busselen stroo (13 Thermidor), en 's anderendaags eischte Bourcier, commissaris bij het Noorderleger, niet minder dan 4,000 paar schoenen, 4,000 distributiezakken, 4,000 hemden, 4,000 slobkousen, 4,000 ellen lijnwaad voor tenten, 4,000 ellen laken, 4,000 das- en schapevellen, 4,000 wollen sarges, en 4,000 paar kousen, binnen de twintig dagen (Ordonnantieboek, 6 Oogst). Hadden zich al de inwoners tot op het hemd ontkleed, nog ware het niet mogelijk geweest, zulke uitzinnige vraag te bevredigen; en toch leverden de ongelukkige burgers, voor het begin van September 500 paar schoenen, 300 distributiezakken 650 hemden, 500 paar kousen, 100 ellen lijnwaad, en 200 ellen laken, en nog kwam Bourcier in persoon, om te zien of er niet meer te krijgen was: doch hij moest zelf bekennen, dat *ce trou de ville*, gelijk hij Lier noemde, genoeg afgestroopt was.

Nog waren dit enkel voorboden. De *volksverbeelders* richtten eene commissie in van negen leden, die, op hunne beurt, onderagenten naar elke stad zonden. Hunne bezigheid was *requireeren*, hunne roofzucht kende geene palen. Zij eigenden zich al toe wat hun aanstond, en nevens hen speelde elke Franschman den requisiteur

(1) Er waren daarenboven vele valsche assignaten in omloop. Assignatenkeurders werden daarom aangesteld, en op 24 October, opende hier Gentil Muiron een bureel van keuring in den *Wildeman*, bij baas Van de Ven: doch niemand wilde hem zijn geld laten zien, en dreigende proclamatiën waren er noodig om hem werk te bezorgen.

voor eigen rekening. Het requireeren scheen een natuurrecht voor de zonen der *grande nation* geworden.

Een bureel van dergelyke onderagenten werd hier op 2 Fructidor (19 Oogst) ingesteld, onder den naam van *Agence du commerce*; doch het bleek dat die *commerce* in rooven bestond. De agenten Beghin en De Gand lieten weten, dat *alles* in requisitie was gesteld, en elk de lijst moest inleveren van al wat hij bezat. Niets mocht verkocht worden dan in het klein, en nog mits rekening te doen aan de *agence.* Eene afgekondigde lijst bevatte al wat de republiek noodig had. Die lijst, een waar meesterstuk van vernuft, bevat bijna tweehonderd artikelen. Al wat de natuur voortbrengt, of de nijverheid schept, al wat kan dienen om den mensch te voeden te laven, te kleeden, te dekken, te genezen of te vermaken, komt er op voor; lakens en sarges, linnen en katoen, ijzer en hout, zeep en smout, olie en kaarsen, leder en zeildoek, potten pannen, kousen en hemden, hoeden en mutsen, koffie en thee, koolen en wortelen, klaver en haver, wijn en likeur, tot zelfs opgelegde komkommers en gedroogde erwten, vitriool en ammoniac, aluin en Spaansche-vliegen, jelap en Engelsch zout, opium en saffraan, pek en zoet, ja, het ware onmogelijk iets uit te denken wat aan de requisiteurs ontsnapte.

Ieder moest een deel van zijnen voorraad afstaan. Men kreeg eenige assignaten in betaling, tegen eenen prijs berekend op driekwart van het maximum van Rijssel; in andere woorden, schier niets, terwijl het weggehaalde gewoonlijk de regelmatige vordering overtrof. De huiszoekingen gingen met de requisitiën gepaard: onvoorziens kwamen de agenten de huizen van den zolder tot den kelder onderzoeken, en zoo groot was de schrik, dat maar ééne overtreding vastgesteld werd, ten laste der weduwe Steenackers, die, om eene partij wijn te hebben willen redden, tot eene boete veroordeeld werd, en haar vonnis op alle hoeken zag aanplakken (5 Brumaire, jaar III).

Karren, wagens, paarden werden opgeroepen, de prachtpaarden allen aangeslagen; van de werkpaarden, die op de *Veldekens* moesten bijeenkomen, de vijf schoonste dieren van de stad, de vijftien sterkste paarden van den bijvang, tegen assignaten afgenomen. Wagenmakers, hoefsmeden, timmerlieden stonden in requisitie, en mochten de stad niet verlaten. Voor de hospitalen moesten niet minder dan zeventig voorwerpen geleverd worden, onder anderen 800 bedden, 800 stroozakken, 700 matrassen, 1800 paar slaaplakens, 1800 hemden, 250 voorschooten; verder ketels, lepels, schuppen, tangen

kandelaren, lampen, lantaarns, enz.; en eindelijk zes en tachtig stukken wijn, tien stukken azijn, vier vaten brandewijn, 1100 pond suiker, 300 pond pruimen, 400 pond rijst, zestig potten olijfolie, 400 potten smout, zestig stukken lijnwaad enz. (21 September 1794).

In Oogst, September en October, bracht elke dag eenen nieuwen aanslag mede. Nu eens vroeg men vlegels en wannen, ziften en pieken, schalen en gewichten, dan weder moest de helft van al de granen ingeleverd worden (15 Vendemiaire jaar III, 6 October 1794). Daar de boeren beweerden, dat de armen ontbraken, moest het Magistraat de burgers oproepen, en naar de hoeven zenden om te dorschen. Voor het vervoer moest het derde deel der wagens en karren in de warande, te Antwerpen, opkomen.

'Eindelijk,' zegt een tijdgenoot, 'na dat deze *agence* de stad met onuitsprekelijke requisitiën geslagen en de inwoners totaal geruïneerd had, zag men de gebreken van die instelling.' De agence werd afgeschaft, eene schaduwe van onderzoek ingesteld, dat natuurlijk niets ten laste der agenten vaststelde (25 Brumaire jaar III, 16 November 1794); doch de requisitiën gingen voort, maar er kwam ten minste eene zekere regelmatigheid in het kwaad. De hooge overheid bepaalde de inleveringen, en liet zich alle tien dagen rekening doen. 'Alzoo,' zegt dezelfde tijdgenoot, 'ging de *agence* te niet, tot groot genoegen der burgers; want het was waarlijk de geesel der stad en de ondergang van allen.'

Een *hospitaal* van schurftige soldaten, dat hier gevestigd werd, bracht nieuwe plagerijen mede. Dokters en apothekers werden in requisitie gesteld, de burgers moesten zalf, vet, boter en levensmiddelen leveren en het ziekenhuis in staat stellen van meubelen en bedden.

Eene menigte hoornbeesten, voor de legers bestemd, werden rondom de stad, van de eene weide naar de andere gestuwd, tot dat het voeder ontbrak, terwijl het aan de burgers verboden was binnen een uur van de stad, gras te maaien (*Ordonnantieboek,* 19 September 1794).

Eindelijk, om niets te vergeten, ontvoerden de Franschen de beste schilderijen uit onze hoofdkerk: den *Christus* van Jordaens en de twee tafereelen van Rubens, met hunne luiken, en op de *Bakkerskamer* legden zij de hand op vijf andere schilderijen van waarde: twee van Quellin, den *H. Bruno* en den *Duivel in de woestijn* verbeeldende, uit het Karthuizersklooster herkomstig, en drie van onbekende meesters, den *H. Hieronimus*, eenen *Kerstnacht* en de *H. Catharina*, te Brussel door het ambacht gekocht.(1)

(1) De schilderijen werden uit de kerk genomen op 16 Fructidor jaar II (2 September 1794), door Metoyen, die zich noemde: *adjoint de la commission des arts*, in tegenwoordigheid van burgemeester De Kinder, en schepen Fraters, en proces-verbaal werd er van opgesteld. (Medegedeeld door M.E. Mast, archivaris der kerk.) De schilderijen werden naar Frankrijk gevoerd, en buiten de luiken van Rubens, *St. Franciscus* en *St. Clara*, kreeg onze stad na den val van het keizerrijk, niets weder. De *Marteling van St. Joris*, van Rubens, uit de kruisboogkapel, bevindt zich in het museum van Bordeaux, n^{r} 384, de *Christus aan het kruis*, van Jordaens, hangt in den grooten beuk van de hoofdkerk dier stad en eindelijk de *Verschijning der H. Maagd aan St. Franciscus*, door Rubens, maakt het nummer 317 van het museum van Dijon uit, en verkeert in zeer slechten staat. De volksoverlevering beweert, dat die laatste schilderij aan Rubens honderd gulden werd betaald. De schilderijen van het Bakkersambacht bevinden zich in het museum te Antwerpen, n^{rs} 362, 363, 364.

Het verhaal der ellende van 1794 is zeker lang, en geeft nog maar een zwak denkbeeld van het lijden onzer voorouders. Er ontbrak niets meer dan de hongersnood, en deze liet zich niet wachten.

De landbouwers, nog meer uitgeplunderd dan de stedelingen, wachtten zich wel, het weinig, dat hun overbleef, naar de steden te voeren, waar men hun graan en paarden afnam. Er kwam niets ter markt, en de burgers leden gebrek. Vruchteloos schreef men aan die van den bijvang om hulp. Wat kon het Magistraat doen? Requireeren, gelijk de Franschen? De regeering zond bevel, aan bijvang en dorpen, koren, tarwe en boter ter markt te brengen; en, daar dit gebod geen gehoor vond, riep men de hulp van den plaatskommandant in, om met geweld de granen op te zoeken en toe te voeren. Zoodat ten laatste de kleine steden requireerden tegen den buiten, de groote plaatsen tegen de kleinere, en geheel het bestuur niet meer was dan eene aaneenschakeling van geweld en rooverij. De landllieden, reeds zoo beproefd, kregen nog de ziekte in hunne stallen, en verloren de weinige paarden, welke de requisitiën achtergelaten hadden.

Hoe dikwijls moeten de burgers, die zoo haastig waren om de wapens tegen Joseph II op te nemen, dit nieuwe juk vervloekt hebben? Doch, die voldoening bleef hun zelfs niet over. Zij moesten zich opgeruimd en vroolijk toonen, met de Fransche kokarde prijken, wilden zij niet voor *suspects* doorgaan, en door verklikkers aangeklaagd worden. Eenige burgers, die zich in het *Spanje* buiten de Leuvensche poort, het hart eens lucht gegeven hadden, over de hatelijke *contributies* en *requisities*, moesten op bevel van den plaatskommandant vervolgd worden; doch, daar niemand tegen hen getuigde, bleef de zaak zonder gevolg.

In vergelding van zoovele beproevingen, dischte men onze burgers eenige republikeinsche vertooningen op. Kommandant Fagot deed al de wapens van de huizen en openbare gebouwen wegnemen, en met veel moeite bekwam men, om het stadswapen op het stadhuis, met een muurtje te mogen bedekken. Op den stadhuistoren verving de *Jacobijnenmuts* en het Fransch vaandel den weerhaan; en daar de stadsschaliedekker eerst weigerde dit werk te verrichten, kreeg hij aanstonds een twaalftal soldaten naar huis. De verandering kostte 250 gulden.

Men had het geluk weder ‘vrij te zijn en vrij te leven;’ dus moest er een nieuwe *vrijheidsboom* geplant worden. Op 2 Vendemiaire, jaar III (23 September 1794), te twee uren namiddag, bevonden zich de leden van het Magistraat, de beambten en geheel de bezetting op de Markt. Ieder moest eene schup aarde rond den boom schieten. Op den top wapperde de Fransche vlag, en kommandant Fagot, met zijne tirailleurs, danste eene woeste *carmagnole* rond den boom, onder het zingen van de

Eenige tafereelen uit Nazareth en uit de Kapucienenkerk waren insgelijks aangeduid, doch toen men zag, dat het geene Rubensen waren, liet men ze onverlet.

Marseillaise, en het uitschreeuwen van eenen wilden *Ça ira.* 's Avonds onthaalde het Magistraat de krijgsoverheden op wijn en pasteigebak, en schonk aan de soldaten twee tonnen bier, doch die onvoorzichtigheid kostte duur. De soldaten geraakten op den kaves verlekkerd, en Fagot vond niets eenvoudiger dan alle dagen twee tonnen van dit smakelijke bier te requireeren.

De plaatskommandanten hadden toen al de macht in handen. De eerste, citoyen Dumaine, was slechts eenige dagen gebleven toen kwam citoyen Fonfrède, opgevolgd na vier dagen door citoyen Duval, op zijne beurt door Fagot vervangen, die zich door de stad een rijpaard deed leveren.

De wijze waarop zij de politie hielden, aan hunne zorgen toevertrouwd, geeft een klein denkbeeld van het republikeinsche leger. Men hoorde niet dan van stelen en inbreken, zonder dat er iets gedaan werd, om de burgers te beschermen. Op het einde van September, nam eindelijk Thiebaud het bevel over. Hij herstelde een weinig de orde, en verleende eenige vrijheid. De 20^{e} Vendemiaire jaar III kwam overeen met stads patroondag. De klokken luidden; doch de processie had men niet laten uitgaan. Thiebaud vernam naar de oorzaak van het vreugdegelui, en beval de processie op *furiedag* haren gewonen gang te laten nemen en woonde zelf, met zijne scherpschutters, de plechtigheid bij. Thiebaud verliet onze stad op 3 November, en werd door citoyen Drulhé vervangen.

De gewone bezetting der stad bestond uit 300 scherpschutters, en het depot der vrijwilligers; doch men had meermaals doortocht van legerkorpsen. Tien duizend man van generaal Van Dam trokken hier op 27 Fructidor door, gevolgd van het hoofdkwartier, met den vermaarden generaal Pichegru, die door het Magistraat op eenen maaltijd, ten huize der weduwe Van der Cruyce, thans de normaaleschool, onthaald werd, en verder naar Tongerloo vertrok.

Lier.

ANTON BERGMANN.

Het gebed.

Ik weet een frissche bloeme bloeien:
Haar geur verkwikt ons lijdend hart,
De honig, die uit heur komt vloeien,
Is balsem tegen druk en smart.

Ik weet een heldre sterre blinken,

Al boven 't schuim der gulle zee:
Zij licht het schip dat neer gaat zinken
En leidt het veilig tot de ree.

Die sterre met heur klare stralen
Die 't wanklend schip van d'afgrond redt;
Die bloem met geur en zoeten balsem
Dat is, o Christen, het Gebed.

L. RIJMCREEM.

Stad Antwerpen.
Driedubbele Prijskamp van tooneelletterkunde.
Drama. - Comedie. - Blijspel.
Aan de Nederlandsche schrijvers.

Mijne Heeren.

De nieuwe schouwburg door de stad Antwerpen voor 't Nederlandsch tooneel gebouwd zal zeer waarschijnlijk in den loop van dit jaar worden ingehuldigd.

In den geest der bevolking is dit prachtig gebouw bestemd tot een tempel der kunst.

De gemeenteregeering begrijpt de belangrijkheid der plicht die op haar rust om het nationaal tooneel aan zijne hooge bestemming te doen beantwoorden. In Noord, als in Zuid-Nederland is de tooneelkunst niet op de hoogte van andere landen, ofschoon misschien geen volk op aarde in schouwspelen meer belang stelt dan de afstammelingen der Vlaamsche en Hollandsche rederijkers uit vroeger tijd.

Heeft men over gansch de Nederlanden gebrek aan tooneelspelers, niet minder is er gebrek aan tooneelschrijvers. Alom wordt dan ook geïeverd om aan goede stukken en goede vertolkers het aanzijn te schenken. In meer dan één letterkundig congres werd de toestand van 't Nederlandsch tooneel besproken, en nadat het Belgische staatsbestuur, voor verdienstelijke stukken, premiën en prijzen had ingesteld; nadat Brussel, Gent, Antwerpen declamatielessen hadden ingericht, stichtmen thans in Amsterdan, met de hulp der maatschappij *Tot nut van 't algemeen*, eene volledige tooneelschool.

Ons volk, het Vlaamsche volk vooral, is voor 't schouwspel nog oorspronkelijk eenvoudig. Door en voor dat volk, hetwelk zoo rijk met kunstgeest is bedeeld, is een tooneel te stichten dat wellicht tot eene verbazende kunsthoogte zou worden opgevoerd.

De Antwerpsche gemeenteraad wil zijn ruim aandeel bijbrengen tot den groei en den bloei der nationale dramatische kunst. In hare drie hoofdvormen van Drama, Comedie en Blijspel, wenscht hij dat de heerlijke schouwburg voor haar opgericht een tijdvak van hooge waarde en bewondering, het tijdvak eener degelijke school, zou ontsluiten. De stad der beeldende kunsten, wier museums en kerken met de meesterstukken der schildering prijken, verlangt vurig ook dat op haar tooneel de

werkelijke wereld optreden en handelen zou in de volmaakste vormen der levende kunst.

Onze letterkunde bezit, doch niet vele, tooneelgewrochten van buitengewone verdiensten. Om eenheid te houden in 't louteren van den kunstsmaak en tevens ‘geld te winnen,’ moet men eene rijke keuze zulker stukken bezitten.

Ten dien einde, en voor het begin, opent de stad een driedubbelen prijskamp van tooneelletterkunde. Zij stelt geene eischen die de schrijvers in de vinding of bewerking van gewrochten zouden hinderen; geene regels schrijft ze hun voor: zij mogen hunne onderwerpen kiezen in de geschiedenis gelijk in den tegenwoordigen tijd, op het veld der gebeurtenissen als in het rijk der verbeelding, en ze behandelen in verzen of in proza; ook voor de kortheid en de lengte der stukken wordt hun de volste vrijheid gelaten. Alleen wordt hun herinnerd aan 't gebied van 't ware en 't schoone. En te recht! wie ons volk op het tooneel naar waarheid wedergeeft, zal niet onzedelijk, wie het weet voor te stellen naar de wetten der schoonheid, zal niet

vervelend wezen. Zijne menschen zullen leven en de aandacht boeien. Wij drukken op dezen laatsten volzin, omdat ‘leven en boeien’ de eerste wet is op het tooneel.

De gemeenteraad wenscht dat velen aan den prijskamp zouden deel nemen.

De bekroonde stukken zullen in den nieuwen schouwburg worden opgevoerd, en mochten tusschen de onbekroonde nog degelijke werken worden erkend, ook deze zal men aan de proef van het publiek oordeel onderwerpen.

Moge de uitslag aan onze verwachting beantwoorden, en met den nieuwen schouwburg in Antwerpen ook de grond gelegd zijn voor eene tooneelletterkundige school in de Nederlanden!

Aanvaardt, Mijne Heeren, de hulde onzer hooge achting.

De gemeentesecretaris, J. DE CRAEN.

De burgemeester, LEOPOLD DE WAEL.

DRAMA.

1e Prijs: 1000 fr.; 2e Prijs: 300 fr.; 3e Prijs: 200 fr.

COMEDIE.

1e Prijs: 1000 fr.; 2e Prijs: 300 fr.; 3e Prijs: 200 fr.

BLIJSPEL.

1e Prijs: 400 fr.; 2e Prijs: 300 fr.; 3e Prijs: 200 fr.; 4e Prijs: 100 fr.

Om tot een dier prijskampen te mogen mededingen, moeten de stukken worden ingezonden op het secretariaat der stad vóór 1 Juli 1873, vergezeld van een gesloten briefje waarop eene kenspreuk en waarin de naam des schrijvers vermeld staan.

Een jury zal de stukken beoordeelen, en de prijzen zullen met de gemeentefeesten, in het letterkundig congres uitgereikt worden.

Kroniek.

Antwerpen. - De *Gymnastische Volkskring* kondigt zijne oefeningen aan, welke plaats hebben Dinsdags en Donderdags, van 8 1/2 tot 10 1/2 's avonds, in het lokaal, 132 Kunstlei. Lessen over natuur- en gezondheidsleer en andere onderwerpen, betrekking hebbende tot het doel des krings, zullen gegeven worden 's Zaterdags van 9 tot 11 ure 's avonds, in de schermzaal.

Nederduitsche Bond. - Op Maandag 10 Februari had er eene algemeene vergadering plaats om 8 1/2 ure 's avonds. De heer F. Van den Dungen hield eene verhandeling over den dichter Tollens.

Het Vrije Woord. - Op 14 Februari had er eene algemeene bespreking plaats over Egmonds leven en vonnis.

- Verschenen bij J.B. Van Aarsen: *Schat van zedespreuken en lessen uit de H. Schriftuur, HH. Vaders en andere vermaarde schrijvers bijeen verzameld.* Prijs 50 centiemen ten voordeele der weezenschool Louiza-Maria.

- Onze beroemden stadgenoot, K. Verlat, is benoemd als bestuurder der academie van schoone kunsten te Weimar.

- Op 13 Januari, had ter roepzaal van den heer Jos. Dirickx de verkooping plaats van de schetsen, studiën en een paar tafereelen van wijlen B. Weiser, alsook van eene verzameling schilderstukken, nagelaten door mevrouw W^{e} Zumdresche de Wahrendorff, en van een tafereel *Paarden op stal*, door wijlen L. Van Cuyck, hoog I meter 25 cent., breed 0,88, uitgevoerd in 1864 en behoorende aan mev. W^{e} Rul van Donghen. De heer A. Van Soust de Borckenfeld, inspecteur der schoone kunsten bij het ministerie van binnenlandsche zaken, heeft laatstgenoemd stuk aangekocht voor rekening van het staatsbestuur, tegen fr. 6,400.

- In de veiling J.F.C. Retsin, werd op 5 Februari voor het Antwerpsch museum, tegen 5,500 fr. gekocht, een *Stilleven* (vruchten en bloemen), van Pieter De Ring, geteekend P.D. Ryng, 1653. In het Nederlandsche rijksmuseum (n^{r} 267) bevindt zich de weerga van dit stuk. Ter gelegenheid van dezen aankoop, waarmede wij het Antwerpsch museum geluk wenschen, vermeldde een plaatselijk blad dat van Pieter De Ring verkocht werden te Amsterdam, op 16 Mei 1696, *vruchten en bloemen*, tegen gl. 52.10, op 22 April 1749. *vruchten en bloemen*, tegen gl. 64, op 19 Mei 1676, een vruchtstuk, gl. 27; te 's-Gravenhage, op 24 April 1737, een schotel vruchten, gl. 10, op 23 Mei 1747, vruchten, gl. 17; te Leiden, op 8 September 1767, vruchten, gl. 17; te Dordrecht, op 7 November 1768, vruchten, gl. 25. Zooals men ziet, hebben de vruchten en bloemen van dezen kundigen hovenier, door den tijd niet aan gehalte verloren. De heer Retsin had de vermelde schilderij voor 30 gl. gekocht.

- *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen.* - Op 8 en 27 Januari hield de heer Wijnen-Bierque eene verhandeling over de *Geschiedenis van het onderwijs in de middeleeuwen.*

Op 20 Januari, handelde de heer F. Loise, leeraar bij het atheneum, over *de Minnezangers in Duitschland, in de middeneeuwen.*

De volgende kunstwerken waren op Zondag 9 Februari en volgende dagen tentoongesteld: P. BEAUFAUX, leeraar aan de koninklijke academie, een tafereel voorstellende *Romeo en Julia*, en twee goed geschilderde portretten; ARTAN, *Het Kranenhoofd* en een *Gezicht op de Schelde*, te Antwerpen; J. STOBBAERTS, *De trio* en *De haringen*, twee flink geschilderde maar minder goed geteekende stukken; J. RUYTEN, een pu[i]k en met veel zorg uitgevoerd *Gezicht op de Schelde;* P. VAN DER OUDERAA, *Troost der bedrukten* (eene arme vrouw met haar ziek kind zit biddend in de Antwerpsche hoofdkerk), een stuk vol goede hoedanigheden aangekocht, door den heer Samuel P. Avery, van Nieuw-York; VERHOEVEN-BALL, goed geschilderd wild en bijhoorigheden, maar de apen die in het stuk de rijstpap hebben laten aanbranden, bevallen ons minder; A. DE BRAEKELEER, *Gezicht in een logement*, zeer aangenaam van toon en kleur, maar de hond laat te wenschen; HUBERT, *De landbouwer* en een *Wachtschip der douanen te Lillo;* C. CAP, *De teekenles*, eene keurige schilderij met meesterlijk bewerkten achtergrond; PIERON, een meesterlijk *Landschap;* FRAUSTADT, *Willem de zwijger en zijn broeder Maurits*, te hard van kleur en weinig gelijkende portretten; E. MOERMAN, *Kudde schapen door eenen arend aangerand;* J. JANSSENS, eene lieve schilderij, getiteld *Schemeravond;* A. DE KEYZER, *Gezicht te Védrin* (Namen); J. NAUWENS, *Vruchten en bloemen*, verwerkt tot een aangenaam tafereeltje, welk men met lust aanziet; R. MONTGOMERY, *Omstreken van Florenville;* J. DE BRAEKELEER, *De nacht*, een zeer schoon model in plaaster, bestemd om in marmer te worden uitgevoerd voor den heer Muscart.

Op 10 Februari hield de heer Dognée, advocaat te Luik, eene verhandeling over Venetië. Den 14de sprak de heer J. Hemert, over *de beweging van den aardbol.*

- GEDENKTEEKEN J.F. LOOS. De commissie van de inschrijving voor het oprichten van een gedenkteeken aan den gewezen Antwerpschen burgemeester, had vier geboetseerde modellen doen uitvoeren, na eene keuze gedaan te hebben tusschen de ingezondene vroeger bij den heer Ed. Terbruggen tentoongestelde ontwerpen. Met 24 tegen 2 stemmen werd verkozen om uitgevoerd te worden het model n^{r} 2; de modellen gemerkt 1 en 4 bekwamen elk ééne stem. De maker van het verkozen model is de beeldhouwer Julius Pecher. De modellen zijn tentoongesteld geweest gedurende drie dagen. Ziehier het onderwerp van het bekroonde model: een zuil, verrijzende op de puinen der oude Antwerpsche vestingen; de maagd van Ant-

werpen, met een houweel in de rechter- en eene brandende toorts in de linkerhand; in den zuil het borstbeeld van burgemeester Loos; vier zinnebeelden: de nijverheid (een man met aanbeeld en hamer), de handel (eene man met den vredestaf), de scheepvaart (een zeeman, leunend op een anker), de kunst (eene vrouw).

- De Antwerpsche geneeskundige maatschappij vraagt vóór 31 October 1873 verhandelingen over 1° den invloed van den tabak op de tabakwerkers, 2° de oorzaken en de behandeling der hersenberoerten, 3° een geneeskundig onderwerp naar keuze van de schrijvers. Naar gelang van de waarde der stukken (in te zenden aan dr. Desguin, Kerkstraat, 62), zullen vergeldingen toegekend worden. Vòor 31 Juli 1875 vraagt de maatschappij eene verhandeling over de gezondheidstoestand der Antwerpsche bevolking. Prijs 500 fr.

Brussel. - Eenige Vlamingen hadden zich voorgesteld, op het einde der maand December den gevierden volksschrijver Hendrik Conscience, een feestmaal aan te bieden ter gelegenheid van zijn zestigsten verjaardag; het feest had plaats in de groote zaal van 't *Hof van Brussel*, Zwarte-Zustersstraat, 35, op Zaterdag 28 December, om 8 1/2 ure 's avonds. Onnoodig, de verhevene hoedanigheden te doen uitschijnen van den alomvermaarden volksschrijver, die reeds bijna gedurende eene halve eeuw ons Vlaamsch vaderland en de Nederlandsche letterkunde tot eere strekt. De verwachting, dat al de vrienden zich bij de inrichters zouden aansluiten om prachtvol dezen heugelijken dag te herdenken en derwijze eene maar al te wel verdiende hulde te brengen aan Vlaanderens grootsten en geliefdsten schrijver, werd niet teleurgesteld. De voorzitter van het feest, de achtbare heer Eug. Stroobant, en de commissarissen, de heeren K. Koremans en J. Hoste, hadden zich waardig van hunne taak gekweten. Al de steden van Vlaamsch-België hadden afgevaardigden naar Brussel gezonden, en het banket werd door een zoo groot getal persoonen bijgewoond, dat de ruime zaal gansch volzet was en er een honderdtal geene plaats hadden kunnen bekomen.

De muur der zaal was versierd met het volgende opschrift:

> 1812, *Aan Hendrik Conscience*, 1872.
> *Vlaanderens geliefde schrijver.*

Het banket werd voorgezeten door den ieverigen Vlaming, notaris E. Stroobant; naast hem zaten de heeren Antheunis, Conscience's schoonzoon, Karel Miry, Hoste, enz. In eene warme redevoering bracht de heer Stroobant hulde aan den held van het feest. In antwoord daarop, sprak de heer Conscience, in kernachtige taal, over de Vlaamsche beweging, en schilderde haar af van haren oorsprong tot nu toe. Zijne schoone redevoering werd dikwijls onderbroken door toejuichingen.

Vervolgens werden er verschillende redevoeringen gedaan en liederen gezongen door de heeren Van Ryswyck, Antheunis, Cosyn, De Vriese, F. de Laet, E. Hiel, Van den Donghen, De Mol, enz. Tijdens 't banket werd er eene geldinzameling gedaan voor het gedenkteeken aan Breydel en de Conink, die ongeveer 150 fr. heeft opgebracht.

De *Nederduitsche bond* van Antwerpen had aan Conscience een prachtigen bloemtuil gezonden, en van wege de maatschappij de *Veldbloem* werd hem eene sierlijke lauwerkroon vereerd.

Uit de voornaamste steden van Holland waren brieven en heilwenschen gezonden.

- De heer Conscience heeft eene keurig bewerkte korte levensbeschrijving van F.A. Snellaert, lid der Belgische academie laten verschijnen, met een welgelijkend portret van den overledene, op koper gesneden door J. Van der Sijpen.

- Een onzer oude medewerkers, de heer Herman Ledeganck, onder-consul van België te Samarang (Nederlandsch Oost-Indië), is tot ridder der Leopoldsorde benoemd.

- De heer Guffens is corresponderend lid benoemd van het *Institut de France*, in vervanging van Madrazzo, van Madrid, die bevorderd is.

Gent. - Uitslag van den prijskamp voor het schrijven van een geschiedkundig drama, uit de vaderlandsche geschiedenis, uitgeschreven door de *Taal is gansch het volk.* Bekroond, met groote onderscheiding, het stuk van den heer F. Jos. Van den Branden, *De val van Antwerpen.* Vereerende meldingen bekwamen de stukken: *Karel de Stoute* en *Jonker Jan.* Het stuk in verzen: *Beyling*, muntte uit door letterkundige verdiensten, maar bleef aan geschiedkundige waarheid te kort.

- *De Dichter en zijn droombeeld*, van Conscience en Miry, schijnt dit jaar grootendeels te zullen opgevoerd worden door de Gentsche afdeeling van het tooneelverbond.

Sterfgevallen.

FRANS WILBRANT, sieraadschilder, te Namen geboren op 16 December 1824, is overleden te Sint-Joost-ten-Noode bij Brussel op 4 Februari. Hij muntte vooral uit in het schilderen van tooneelschermen en was gedurende verscheidene jaren werkzaam voor den koninklijken Muntschouwburg te Brussel.

ANTOON-FRANS VAN EENAEME, de verdienstelijke beeldhouwer, van wien de *Vlaamsche School* in 1861, bladz. 25, een beeld mededeelde, is te Gent, zijne geboortestad, op 5 Februari, in 45-jarigen ouderdom overleden. Zijn tachtigjarige vader beleeft de smart zijn eenigen zoon vóór hem ten grave te zien dalen. Het staatsbestuur bestelde hem een beeldje dat op eene der tentoonstellingen zijner geboortestad prijkte, voorstellende: '*die dikwijls bedriegt wordt soms bedrogen.*' Vele kunstliefhebbers zijn in bezit van standbeeldjes of kinderfiguren van Van Eenaeme, die prijzenswaardig zijn. Hij vervaardigde de borstbeelden van de hoogleeraren Callier, Guislain en baron Julius van Saint-Genois, de grafteekens van Van Duyse, Van Peene en anderen. De predikstoel van Vinderhaute wordt als een zijner beste werken aangehaald door de *Eendracht* van Gent. Zijn laatste gewrocht was een half verheven beeldwerk met figuren dat voor voorfront moet dienen boven de groote ingangpoort van het nieuw kerkhof, buiten de Brugschepoort, te Gent: '*God looner van het goed en straffer van het kwaad.*' Van Eenaeme was een verkleefde Vlaming; hij was lid der maatschappijen van *Nederlandsche letterkunde en geschiedenis* en *De taal is gansch het volk.* De plechtige lijkdienst had plaats op 8 Februari in Sint-Michielskerk en de begrafenis op het nieuwe kerkhof; talrijke vrienden en vereerders van den talentvollen kunstbeoefenaar volgden het stoffelijk overschot. Redevoeringen werden uitgesproken door de heeren rechter Bruyneel, stadsingenieur Hofman en Isidoor de Brucq, leerling van den overledene. De vrienden en vereerders van den betreurden ontslapene hebben zich vereenigd met het doel om een gedenkteeken ter zijner nagedachtenis op te richten; eene commissie is daartoe aangesteld, bestaande uit de heeren R. de Kerchove, K. D'Hoy, P. Geiregat, J. Hofman, A. Pauli, J. Pauwels, A. Sunaert en L. Tydgat.

- J.J.A. TUERLINCKX, beeldhouwer en leeraar in de academie van schoone kunsten, te Mechelen, is aldaar 6 op Februari overleden, in den ouderdom van 64 jaren. Wij zullen eerlang zijne levensschets mededeelen.

- GERTRUDA GOMEZ DE AVELLANEDA de uitstekende Spaansche dichteres, op Cuba geboren, is te Madrid overleden. Zij muntte ook als tooneelschrijfster uit.

De krijgslieden in China.[1]

Men mag het als een bewijs van der Chinezen voortgang in maatschappelijke-beschaafdheid beschouwen, dat de burgerlijke besturen over 't algemeen den rang hebben boven de militairen, en dat er de letteren boven de wapenen worden gesteld, zelfs in weerwil van de manier, waarop zich de Tartaren het rijk hebben onderworpen. China kan gezegd worden in dit opzicht zijne overwinnaars overwonnen te hebben. Een krijgsmandarijn van den hoogsten rang

DE MILITAIRE WACHT.

wordt dikwijls te voet gezien; terwijl een burgerlijk ambtenaar van eenen middelbaren rang met een oog van minachting b e s c h o u w d zoude worden, als hij niet in eenen draagstoel zat van vier dragers; aan de minderen wordt 't recht van den draagstoel niet toegekend: zij moeten rijden. De vorsten van het tegenwoordige s t a m h u i s hebben, als eene aanmoediging voor het leger, militaire examens ingesteld (bij voorbeeld in het paard rijden en behandelen van pijl en boog), tot welke de candidaten, even als bij de burgerlijke examens in drie klassen, verdeeld worden. De hooge waarde welke zij stellen in de persoonlijke sterkte en behendigheid van eenen krijgsoverste, en de rang, die pijl en boog onder hunne wapenen beslaan, schijnen te bewijzen dat de krijgskunst onder de Chinezen nog in hare kindschheid is.

De echte Tartaarsche troepen zijn onder acht standaarden verdeeld, te weten: den gelen, den witten, den rooden en den blauwen, ieder met eene andere dezer kleuren omzoomd. Het groene vaandel is dat der Chinezen. Tot elken der Tartaarsche standaarden behooren tien duizend soldaten, zoodat het staande leger 80,000 man telt. Behalve deze heeft men er eene plaatselijke militie, die door de provinciën verspreid is, maar deze bestaat, voor zooveel men uit alles heeft kunnen opmaken, uit zulk eene bonte en ongeoefende troep, dat zij tot weinig meer dan tot behulp der politie dienen kan.

De manschappen dragen op de borst en den rug van hun opperkleed een rond wit merk, waarop met zwarte letters geschreven staat: *min-Chytâng* (krachtige burgers) even als het woord *Yong* (dapperheid) voor de meer geregelde troepen gebezigd wordt. Hoewel zij dus allen den naam hebben van dapper te zijn, wordt de persoonlijke moed bij de Chinezen weinig als eene verdienste beschouwd, want hun stelregel is, dat stoute en driftige soldaten moeten verslagen worden. Waarom ook de grootste

(1) Zie over China 1871, blz. 180, 1872, blz. 45.

verdiensten van hunne krijgslieden in omzichtigheid en list, gepaard met trouweloosheid en verraad, bestaan.

Met de militie medegerekend, wordt het getal dergenen, die soldij ontvangen, door het geheele keizerrijk heen, op 700,000 berekend, waarvan ver de meesten in hunne geboorteplaats wonen, en zich aan den veldbouw of eenigen anderen arbeid van dien aard overgeven. Verscheidene omstandigheden werken mede om te verhinderen, dat C h i n a zooveel voordeel van zijne krijgsmacht plukt als men naar gelang van zijnen rijkdom en zijne volkrijkheid zoude verwachten.

De langdurige en welslagende t e g e n s t a n d van de Meaoutsen, die o n b e s c h a a f d e volksstam van bergbewoners in het hart van China zelf, en hunne onafhankelijkheid tot op den tegenwoordigen oogenblik, strekken ten bewijs van de g e r i n g e krijgskunde der Chinezen, en de ongeschiktheid hunner troepen, die zelden tot iets gewichtigers gebezigd worden dan tot het dempen van eenen opstand in eenige doodarme provincie, alwaar zij, om zoo te spreken, niet dan schimmen te beoorlogen hebben.

Met hunne scheepsmacht is het nog ellendiger gesteld. De menigvuldige en de gelukkige ondernemingen der *Ladrones* of zeeroovers in de nabijheid van Canton, ten laatste beteugeld door de eereposten, welke hunnen aanvoerder tot loon voor zijne onderwerping geschonken werden, strekken daarvan tot een onwedersprekelijk bewijs.

Er schijnt tusschen de soldij der Tartaren en die der Chinezen vrij wat verschil te zijn. De eersten, al zijn zij ook slechts voetknechten, ontvangen twee taëls per maand (5 gl.) of omtrent drie en een halve stuiver daags, met een ration rijst; de laatsten slechts iets meer dan één taël zonder de rijst. De reden daarvan is misschien hierin gelegen, dat de Tartaren in China tot het staande leger behooren, ver van hun huis af zijn, en alleen van hunne dienst moeten bestaan, terwijl de anderen, zoo niet altijd, dan toch meestal tot de landmilitie behooren, en hun eigen bedrijf uitoefenen, zoodra zij buiten dienst zijn. Ook zal het bestuur zeker wel de noodzakelijkheid inzien van zijne getrouwste soldaten door milddadigheid aan zich te verbinden.

De gewone montering der soldaten is eene blauwe buis met rood gevoerd, of eene roode buis met wit boordsel boven een

blauwen rok. Hunne mutsen zijn geverfde reepen bamboes, spits toeloopende, en wel geschikt om eenen slag af te weeren, doch somtijds dragen zij eene muts van laken of zijde, even als die der mandarijnen, zonder bal of knoop aan de punt. Sommigen van hen zijn in eenen lomp gestikten wapenrok gestoken, van laken met metalen knoopen en lange panden, zoodat zij er uitzien alsof zij daarmede noch vechten noch vluchten kunnen. Hunne helmetten zijn van ijzer, en hebben den vorm van eenen o m g e k e e r d e n

STRAF MET DE HOUTEN KRAAG.

trechter, met een punt er boven op, waaraan een b u n d e l zijde of paardenhaar is vastgemaakt.

De voornaamste wapenen der ruiterij zijn pijl en boog. De boog is van buigbaar hout en hoorn, met eenen sterken pees van gevlochten zijde. Onder het afschieten rust de pees tegen eenen agaten of steenen ring aan den rechter duim, waarvan het eerste lid, voorwaarts gebogen, steunt tegen het middelste lid van den wijsvinger. Hunne zwaarden zijn meerendeels slecht gemaakt, en zij beschouwen hunne vuurwapenen als minder doelmatig dan pijl en boog, hetgeen zij misschien ook wel zijn, wanneer men het maaksel in aanmerking neemt. Sommige van hen zijn van een schild voorzien hetwelk zij van rotting vervaardigen.

Hoezeer het buskruit sedert lang in China bekend is, is de artillerie aldaar van latere uitvinding. Het blijkt dat de stad Macao in 1621 verzocht werd drie stukken geschut naar Peking te zenden, met eenige kanonniers, om die te bedienen tegen de Tartaren; en het is even zeker, dat ten jare 1636, onder den laatsten keizer van het Chinesche stamhuis, toen het rijk door de Mantchous bedreigd werd, de keizer de Jezuïeten te Peking verzocht zijn volk in het gieten van kanonnen te onderrichten. Doch de werkzaamste in dit vak is de bekende Ferdinand Verbist geweest, een Nederlander die in de zeventiende eeuw, ter voortplanting van het christendom naar China was gezonden en door zijne wiskundige kennis in hooge gunst bij den keizer kwam, en in 1688 te Peking overleed. Onder dezes opzicht waren eenige honderde kanonstukken tegen het einde der zeventiende eeuw voor den Tartaarschen keizer Kânghy vervaardigd, De hoogste rang in den krijgsdienst is die van een *Tseangkeun* of Tartaarschen generaal, waarvan er er een het opperbevel over de geregelde troepen in de provincie Canton heeft. Die rang kan nimmer door eenen Chinees verkregen worden; een onderbevelhebberschap is alles wat deze kan erlangen. Onder de generaals staan de ondergeschikte officieren die van den laatsten rang af in geregelde

orde zijn bevorderd geworden, naar gelang van hunne lichaamskrachten en de bekwaamheid in de behandeling van den boog, gepaard met den ijver en de wakkerheid, welke zij bij gelegenheid van burgerlijke onlusten of muiterijen hebben aan den dag gelegd.

De militaire officieren in China zijn allen aan lichamelijke straffen onderworpen en ondervinden die dikwijls zoowel als de straf van de *Kea* of *Cangue*, welke men de houten kraag noemt, zijnde eene soort van beweegbare kaak, bestaande uit een zwaar houten raam, hetwelk somtijds over de honderd ponden weegt en waarin gaten zijn voor het hoofd en de handen. Met deze kraag om wordt de schuldige te pronk gesteld met een opschrift van zijne misdaad er bij. Somtijds draagt men dat schandbord eene maand lang, en alzoo hij, die het om heeft de hand niet aan den mond kan brengen moeten anderen hem, bij het eten of drinken, behulpzaamzijn. De vaderlijke toedeeling van een zeker getal geeselslagen of tepronkstelling valt zelfs wel eens officieren van hoogen rang te beurt.

A.J. VAN DER AA.

De laatste Ruthven.
Vervolg van bladz. 15.

Letticia schikte haar huishouden, en onderzocht wat haar nog overbleef; maar, eilaas! haar geld was spoedig geteld! Zij had gedacht zich te voet naar Blackfriars te richten - waar, in Van Dycks eerste woning, zijne jonge vrouw gebleven was, weduwe na minder dan twee jaren huwelijk - maar hare krachten waren ontoereikend; bijgevolg nam zij eene boot, en werd de Theems op naar hare bestemming geroeid.

Het voorkomen van Londen was vreemd te dien tijde: Westminster was zonder Parlement; Whitehal zonder koning; de stad zelf in twee vijandige partijen verdeeld. Letticia wist weinig van wat er in de wereld rond haar omging, en wanneer zij zoo op het water van den gedeeltelijk verlaten stroom voortschoof, was zij geheel ontsteld van in de straten die op de Theems uitzicht gaven gansche scharen opgewonden Rondkoppen te bemerken.

‘Weg met den koning!’ schreeuwde de bootsman, van op zijne plaats hen tegen. ‘Hoezee voor de zegepraal van Marston Moor!’

En Letticia beefde van schrik; want zij wist, dat met 's konings val, al hare hoop verdween, om Patrick in vrede zijne oude dagen te zien slijten, buiten vrees van gebrek. Wanneer zij te Blackfriars aanlandde trok zij hare beurs uit de tesch; zij was haar eenigen tijd te voren behandigd, gevuld door de goedheid der brave koningin Maria-Henrietta en eene koninklijke kroon was er op gemerkt.

‘Ho ho, - hier zijn cavaliers!’ schreeuwde de man, terwijl hij naar de beurs greep. ‘Schoon dame, ik neem dit in naam van de staten,’ en met een duivelschen grimlach, ontnam hij haar het weinig geld dat er in stak, en wierp vervolgens de beurs in het water.

Letticia kwam in haar dochters huis, ten volle bewust, dat zij thans geheel zonder middelen van bestaan was.

Het was eene rijke, weelderige woning, en waarschijnlijk hadden de staatkundige stuiptrekkingen van den tijd, hier den vreedzamen aanbidder der kunst geëerbiedigd. In de voorzaal hingen eene menigte werken van sir Antoon - zelfs eenige koninklijke portretten. Maar datgene welk Letticia het meest tegenlachte, was dat van hare eigene schoone Maria - wier afbeelding ten huidigen dage nog bestaat - een bewijs der bewondering van Van Dyck voor zijne jonge vrouw en een gedenkstuk der wonderbare schoonheid van de laatste dochter uit het geslacht der Ruthvens. Deze zachte wezenstrekken aanstarend, vergat de moeder het wreed verzuim, dat haar thans een uur wachten deed in de voorzaal der woning van haar eigen kind.

Eene voedster, een wichtje van omtrent twaalf maanden op den arm dragende, stapte haar voorbij. De liefde, die de natuur aanprikkelt om zoo krachtdadig te herleven jegens de derde afstamming, ontwaakte op dit zicht in 't hart der oude moeder. Tot heden had zij zich weinig over haar kleinkind bekommerd; maar thans gevoelde zij een groot verlangen om dezen nieuwen band te aanschouwen, die wellicht al deze, welke verloren of verbroken waren, wederom zou toesnoeren. De voedster was verwonderd, opgehouden te worden door een klein oud vrouwtje, die bevende en met tranende oogen haar bad, het kind te mogen zien.

‘Geef het mij eens over - geef het mij in mijne armen, de moeder zou het mij niet verbieden,’ bad zij op smekenden toon. En Letticia drukte haar dochters kind aan haar jagenden boezem. ‘Hoe heet het?’ vroeg zij, half beschaamd, arm hart! dat zij dergelijke vraag stellen moest.

‘Justina. Die naam werd haar gegeven, den dag zelve dat haar vader gestorven is,’ zegde de Vlaamsche voedster op gemelijken toon. ‘Kon de arme sir Antoon zien, hoe het thans hier toegaat.’ - Verdere verklaringen werden onderbroken, door de boodschap dat mevrouw Van Dyck zichtbaar was. Letticia drukte nog eens hare kleindochter in de armen, en werd vervolgens in de tegenwoordigheid harer dochter geleid.

Maria bevond zich niet alleen: in de kamer wandelde een jong man rond, die puritein scheen te zijn. Zijne sombere kleederen waren bevallig om zijne lenden gehangen, en zijne spraak vol gemaakte zedigheid was zeer behendig. - Zijn kort gesneden haar was met geurige olie bestreken en zijn gestipte hemdborst paste beter eenen cavalier dan eenen Rondkop. Maar Letticia Ruthven bemerkte hier niets van: zij zag alleen hare dochter. Driftig liep zij tot haar, om de met bevalligheid uitgestoken

hand te drukken van mevrouw Van Dyck die er schoon en statig uitzag in haren jeugdigen weduwelijken staat.

‘Wilt ge mij niet omhelzen, Maria?’ vroeg de moeder half smeekende.

‘Eert uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen, enz., enz.,’ sprak de puriteinsche heerschap.

Maria buigde, en gaf hare moeder een enkelen kouden, liefdeloozen kus. Zij ondervroeg haar verder over eenige punten, terwijl zij steeds met een bedeesden twijfel tot haren schijnheiligen gezel opzag, wiens goedkeuring de eenige beweegreden harer daden scheen te zijn.

De moeder ook bezag dezen met iets meer dan luttel nieuwsgierigheid. ‘Mijn kind,’ murmelde zij, ‘ik dacht u alleen te vinden; maar deze jonge cavalier....’

‘O! Mevrouw, geef mij toch die onzalige benaming niet,’ antwoordde de vreemdeling. ‘Ik heb aan den luister en de ijdelheden der wereld verzaakt evenals aan mijn baronschap, dat sinds meer dan 200 jaren bestond. Thans ziet ge in mij eenvoudiglijk John Pryse, den dienaar van den Heer en de Volkskamer; ik ga mij verwijderen. Liefste Maria, ik zeg u slechts een kortstondig vaarwel.’

Hij kuste de hand der jonge weduwe met een gebaar dat alles behalve puriteinsch was, en ging heen.

Moeder en dochter bleven een uur samen spreken. Vroolijk sprak Maria over hare huishouding en over haar zelve; doch toen zij bemerkte dat het reeds laat werd, scheen zij vermoeid en rusteloos te worden. Steeds bleef Letticia neergezeten, zij luisterde naar hare dochter, want neen zij voelde geen moed genoeg om te onthullen wat er in haar moederhart verholen lag. Had zij slechts aan een minnend oor moeten fluisteren: ‘Kind, uwe moeder heeft gebrek!’ - maar dit moeten bekennen aan deze vrouw, zoo hoog ingenomen met haar eigen persoon, scheen haar alsof zij eene aalmoes afsmeeken moest. En toch dit moest gebeuren. Bevende begon zij het verhaal, hoe hare beurs haar ontstolen werd.

‘Dan zult gij zeker eenig klein geld noodig hebben, om huiswaarts te keeren,’ zei mevrouw Van Dyck. Zij ontbood eenen dienaar, beval hem een beursje met eenig zilvergeld te halen en het aan ‘deze vrouw’ te geven.

Een oogenblik trok Letticia hare hand terug: dit geld scheen haar de vingeren te branden; maar haar moederhart, tot het laatste toe eene verontschuldiging zoekende, lispelde inwendig dat Maria het zeker goed meende, en slechts door hare uiterlijke handelwijze faalde. Zij nam dan de beurs aan. Hoe ook kon hare dochter gissen, dat dit het laatste hulpmiddel was, voor hare bejaarde ouders tegen het grimmig gebrek?

Steeds - steeds bleef de wrange waarheid niet uitgesproken. Maria scheen een hevigen strijd te onderstaan, tusschen haren onwil en het gevoelen harer kinderplichten, wanneer buiten de deur de zware stap van John Pryse gehoord werd, wiens stem tot het neuriën eens psalms oversloeg. Mevrouw Van Dyck stond recht.

'Mijne duurbaarste Maria, laat ons nog een enkel oogenblik alleen zijn,' bad de arme moeder, 'ik moet u iets toevertrouwen.'

'Spreek spoedig; sir John zou kunnen komen.'

'Een enkel woord zal alles verklaren. Ik ben smartelijk aangedaan, mijn kind, hiervan te moeten gewagen; maar de onrustige tijdsomstandigheden hebben uwen vader en mij met veel zorg beladen. Ons jaargeld van den koning is ons onttrokken.'

'Welnu, moeder, het spijt mij; maar wat kan ik er aan doen? Ik kan u noch raad noch invloed aanbieden. Sinds de dood van sir Antoon, heb ik mij van het hof afgezonderd gehouden, dat weldra zal eindigen te bestaan. Indien het mij geoorloofd is u een raad te geven, spreek zoo weinig mogelijk van koning Karel en laat het jaargeld varen.'

'Ge weet nog niet alles, Maria!' En zelfs de zorgelooze dochter was ontsteld, wanneer zij de droeve gelaatsuitdrukking van Letticia Ruthven waarnam. 'Gij verstaat wel, dat wanneer het jaargeld ons niet uitbetaald wordt, uw vader en ik van gebrek moeten omkomen.'

'Omkomen, moeder? Wat onaangenaam woord spreekt gij daar uit! Ik bid u, zeg dit niet.'

'Het is de waarheid.'

De overtuiging dezer waarheid scheen Maria's hart te willen binnendringen. Zij stond van haren stoel op en sprak:

'Het is toch zeker niet waar, wat gij daar zegt: het is onmogelijk dat gij en vader gebrek zoudt lijden. Ge weet, dat ik dit niet gedoogen zou.'

Deze woorden waren hartelijk, alhoewel er hoogmoed in hun toon opgesloten lag; maar Letticia gevoelde alleen de zoetheid er van en smaakte het wrange niet. Zij vatte hare dochter bij de hand en weende.

'Ik wist dat zij ons niet verzaken zou - mijne eenige dochter - mijne lievelinge! Ik zeide het, wanneer mijn man mij verbood te komen.'

'Deed hij dit werkelijk? Nu, hij was altijd vreemd en stelde weinig belang in mij,' antwoordde mevrouw Van Dyck onverschillig. 'Maar kom, moeder, laat ons een plan voor de toekomst maken. Natuurlijk kunt gij voor uw onderhoud op mij rekenen. De menschen zullen niet zeggen dat Maria Van Dyck hare ouders van gebrek sterven liet,' vervolgde zij, en haar schoon gelaat droeg meer kenteekenen van hoogmoed dan van kinderlijke liefde. 'Mogelijk zoudt ge beide bij mij kunnen komen wonen; maar' - (en een lichte blos beklom haar voorhoofd) 'ik zal er met sir John Pryse over spreken.' - 'Ik bid u, doe dit niet. Waarom zou een vreemdeling zich tusschen de ouders en hun kind komen plaatsen. - En - vergeef mij, Maria - maar ik kan dien mensch niet liefhebben.'

Maria grimlachte met minachting.

'Het spijt mij, hierover met u te moeten verschillen; maar die man heeft door zijnen invloed in het Parlement mij al mijne bezittingen behouden; zonder hem zou wellicht de weduwe van koning Karels gunsteling alles verloren hebben. Het spijt mij zoo veel te meer, aangezien binnen negen dagen John Pryse mijn echtgenoot zijn zal.'

‘Uw echtgenoot!’ riep Letticia ongeloovig uit. - ‘Dit nieuws schijnt u te ontstellen, moeder; nogtans het is zoo. Mijn eerste huwelijk was de vrucht van den wil harer majesteit; mijn tweede ontspruit uit eigen beweging. Nu, terwijl gij u herstelt van deze weinig vleiende verwondering, zal ik eens mijnen verloofde gaan vinden.’

En vol hoogmoed verliet mevrouw Van Dyck de kamer. Weinige stonden later keerde zij terug, leunende op den arm van haren aanstaande. Steeds was de moeder gezeten zooals hare dochter haar verlaten had, niet eens zelfs had zij zich geroerd noch opgeblikt. Thans echter stond Letticia recht en onderzocht met ernstige nieuwsgierigheid het gelaat des mans, die haar tweede, aangetrouwde zoon worden zou en van wien de toekomende vrede harer dochter afhing. Haar blik zeeg ten gronde en zij zuchtte, terwijl Maria zeide:

‘Ik heb alles kenbaar gemaakt. Sir John, groet mijne moeder, mevrouw Ruthven.’ Zij zeide dit op eenen toon als wilde zij den eenvoudigen staat harer moeder met den sluier harer eigene waardigheid bedekken. En sir John Pryse kuste met ridderlijke onderwerping de kleine verslenste hand.

Maar Letticia gevoelde dat zij zich als eene vreemdelinge aan haar dochters haard bevond en afhing van de liefdadigheid van den man harer dochter. En toch, ofschoon haar hart al kouder en kouder werd, murmelde zij: ‘Dit ook nog zal ik onderstaan, omdat het voor 't welzijn van mijnen echtgenoot is.’

‘Mijne lieve Maria heeft mij gezegd,’ aldus begon de jonge Rondkop, ‘dat gij, beste mevrouw, gebrek hebt aan de goede dingen dezer wereld. Nu, op mijne toekomstige zaligheid - ik wil zeggen om der Voorzienigheids wille, ik aanzie het als eene deugdelijke en Gode believende daad dat kinderen hunne ouders helpen. Daarom, reken op ons, mevrouw - reken op ons! Is mijne allerliefste bruid voldaan?’

Maria glimlachte en hij glimlachte tevens, met een wonderbaar zelfgenoegen. En Letticia, met het rood der schaamte op de vermagerde wangen, dacht: hoe bitter is het in den ouden dag van anderen te moeten afhangen!

‘Ons plan is dit, mevrouw Ruthven. Zal ik het bekend maken, Maria?’ Zij knikte toestemmend. ‘Dat gij bij uwe dochter zoudt komen inwonen, of ten minste in hare huishouding treden. Zulk rustig leven zou het best met uwe jaren overeenkomen, en gij kunt dan over uw kleindochtertje waken. Stemt gij hierin toe?’

‘Ik weet het niet. Mijn man bemint den vrede en de vrijheid: mogelijk zal hij niet gaarne dit groote huis bewonen.’

‘Men zal hem ook nooit vragen er binnen te komen. Het aanbod strekt zich tot u alleen uit, mevrouw. John Pryse, de dienaar van het Parlement, kan het niet wagen zijne eigen

veiligheid in gevaar te brengen, door een koningsgezinde, een betaalde en aanhanger van Karel Stuart te huisvesten.'

Letticia was stom van verwondering.

'Men zegt,' vervolgde de verkozen echtgenoot, 'dat dokter Ruthven zich langen tijd aan hekserij en duivelsche toovermiddelen overgaf, iets wat goddeloos en niet gewettigd is. Daarom, vooraleer hem verder kwaad overkome, dat hij ergens naar een buitendorp vertrekke, waar ik zorgen zal dat hem niets ontbreke.'

Zichzelve van deze edelmoedigheid ontlast hebbende, wendde sir John Pryse zich naar het venster en blikte achteloos op de Theems.

Letticia loosde een diepen zucht en liep tot hare dochter.

'Maria, zeg dat dit de waarheid niet is, of ten minste dat gij dit niet begeert!'

'Waarom? Is er dan iets zoo wonder slecht in dit ontwerp? Ik dacht het alles om ter beste voor u. Ge hebt immers ellende genoeg met vader, indien het waar is wat ik hoorde zeggen. Wel, moeder, waarom aanziet ge mij op eene zoo vreemde wijze?'

'Ga voort!'

'Ik heb weinig meer te zeggen,' antwoordde zij zorgeloos. 'Sir John weet het best; ik handel ingevolge zijn besluit. Aangaande het gevaar dat hij loopen zou, zeker heeft hij daaromtrent gelijk; en ge weet dat ik om den wille van een vader, een echtgenoot niet opgeven kan.'

'En toch zoudt ge willen dat ik mijn echtgenoot opgeve - en voor wien? Voor mijne dochter niet. Eilaas! ik heb geene dochter,' weende de oude moeder, door meer smart overvallen dan eene kinderlooze. Plotselings stond zij op en stapte tot Maria. Met een zieleangst dieper ingeworteld dan wanneer zij hare twee doode zonen aanstaarde, blikte zij thans op het schoon gelaat van haar die levend verloren was.

'Maria, gij zijt echtgenote geweest, gij zijt thans eene moeder; luister naar een verhaal dat ge nimmer in zijn geheel vernomen hebt. Er was eens een meisje dat iemand, die van kindsbeen af met haar opgebracht werd, met al de krachten harer ziel leerde beminnen. Zij werden gescheiden. Zestien lange jaren zag of hoorde zij niets van hem, steeds bleef zij hem beminnen. Zij zocht, om hem eindelijk te midden der diepste ellenden terug te vinden; de hemel ondersteunde haar en gaf haar de macht hem te redden. Zij werden gehuwd, - het was geene vroolijke verbintenis zooals de uwe, want zij greep plaats in een gevang. Haar man was zeer veranderd - voor den tijd oud geworden, wellicht een weinig flauw van geest, en zonderling. Maar immer bleef zij de liefde harer jeugd, zoowel als het verbindingswoord van haren echt getrouw. Zij heeft hem thans omtrent dertig jaren bemind, geëerd en verzorgd, en dus zal zij blijven doen tot het einde van haar leven.'

Terwijl Letticia sprak, scheen de waardigheid dezer uitstekende liefde, die de ziel en het bewegingspunt van haar geheel leven geweest was, zich rond haar uit te breiden, derwijze dat hare hoogmoedige dochter zelf er door ter neder geslagen werd.

'Ik meende niets te zeggen, om u te smarten, moeder; ik weet immers dat gij steeds eene brave vrouw voor mijnen vader waart; maar eene andere schikking dan de u voorgestelde is onaanneembaar. Laat er ons dus niet meer van gewagen,' voegde zij er koud bij, terwijl zij met hare kostbare ringen speelde en men op haar gelaat veel min kinderliefde lezen kon, dan lichtzinnige behaagzucht jegens haren aanstaanden man.

Letticia drukte zich de hand op het hart, waarin de laatste kloppingen der moederliefde, zoo lang onderdrukt, zoo smartelijk gewond - voor eeuwig verstomden.

Vervolgens zegde zij, langzaam en zeer kalm voortsprekende: ‘Vele jaren geleden, toen mijne jeugd reeds vervlogen was, en ik dacht kinderloos te moeten ten grave dalen, zond God mij eene dochter. Wij waren dan arm. Dikwijls slaafde ik den ganschen dag en bleef 's nachts waken om mijn ziek wichtje te koesteren, maar dan glimlachte ik, omdat ik dacht, dat zij mij al mijn zwoegen in mijne oude dagen zou vergelden.’

‘Moeder, ik kan het romaneske niet lijden, maar ik wensch alles voor u te doen, dat ik meen mijn plicht te zijn. Aangaande de genegenheid - ge weet, dat van u gescheiden sedert mijne kinderjaren....’

‘Ach, daar komt dat smartgevoel terug! Ik zegde tot mij zelve: ‘Wat ben ik, eenvoudige Letticia Calderwood, om eene dochter van het edel geslacht der Ruthvens op te brengen? Ik onderdrukte de gevoelens van mijn hart en scheidde mij van mijne lievelinge. Thans wenschte ik, dat ik haar aan God hadde mogen terug geven, en zij nu met hare twee broeders in het graf mochte liggen, liever dan te leven om ze te zien, zooals op dezen dag, en te moeten zeggen: Ik heb geen kind.’

Sir John trad nader. ‘Uwe moeder schijnt opgewonden, schoone Maria! Zonder twijfel is haar geest op hol?’ En hij glimlachte. Maria wisselde een blik met hem en zij ook glimlachte. Noch gramschap, noch smart was er zichtbaar op haar voorhoofd, het was glad als 't marmer, het zinnebeeld harer geaardheid.

Letticia bezag hare dochter nog eens met dien lang rustenden blik die men op iets vallen laat, wanneer men de overtuiging heeft dat het voor de laatste maal is, en wendde zich vervolgens naar de deur. Mevrouw Van Dyck volgde haar met bevallige hoffelijkheid.

‘Wilt ge aldus henen gaan, moeder? Sta mij ten minste toe u op de eene of andere wijze de helpende hand toe te reiken.’ Zij bekwam geen antwoord.

‘Laat de wereld, laat sir John niet veronderstellen, dat moederen kind vijandig van elkander scheiden. Geef mij uwe hand, moeder.’

Letticia stak ze haar toe. Zij drukte ze licht. De mevrouw keerde tot haren minnaar, de moeder trad buiten de deur en stapte langzaam vooruit als iemand wiens oogen verstorven zijn. Eens, tweemaal zelfs hield ze stil, en zag achter zich, denkende zich te hooren toeroepen. Maar het was slechts den lichten weergalm van een gelach, van denzelfden lach die de kleine Maria weleer op haar moeders knieën uit-

schaterde. Letticia drukte zich de ooren dicht en waggelend stapte zij naar den oever des strooms.

Terwijl zij zacht over het stille water der Theems voortgleed, dacht zij, als in een nachtgezicht, haar geheel leven te zien voorbijstroomen: de vroolijke kinderjaren; de lange dagen der mijmerende jeugd, droevige voorbereiding tot een enkelen blijden dag; dan verder, die genoegelijke tijd, wanneer de vroolijke klanken der kinderen door het huis weergalmden, en de toekomst het droevig verleden beloofde uit te wisschen; eindelijk de stille doch zorgelooze ouderdom, wanneer zij beide, alleen gebleven, man en vrouw, kalm de eerste groote verandering te gemoet zagen, - de eenige verandering, die, zooals het scheen, hen nog overkomen kon. Het was een leven dat menige droevige dagen, zoo als immers alle menschelijk leven, in zich besloot; maar de liefde had er eene ruime plaats in bekleed. Geene enkele vrouw zou op dergelijk leven kunnen terugblikken en zich bejammeren.

Letticia Ruthven trad in haar eigen huis terug, en bleef er lang in overweging verslonden zitten. Dan stond zij op en bereidde alles, zooals gewoonlijk, voor de terugkomst van haren echtgenoot. Hij kwam eindelijk gansch afgemat; maar met een bijna kinderlijken hoogmoed, wierp hij haar ditmaal een handvol zilverstukken in den schoot, zijn loon als zwervend geneeskundige. Toen hij haar niet meer gadesloeg, nam Letticia een dezer geldstukken, legde het in de plaats van datgene welk zij van haar dochters gift genomen had en bergde dan Maria's beurs, om ze nooit meer aan te raken. Vervolgens kwam zij bij haren echtgenoot terug en met hare stramme armen zijnen hals omstrengelende, murmelde zij: ‘Thans bezit ik niemand, niemand meer buiten u!’

(Wordt voortgezet.)

Groeikracht.

Ettelijke jaren geleden, werd de volgende merkwaardige proef genomen.

Twee honderd ponden aarde werden in eenen oven gedroogd en daarna in een grooten aarden bak geworpen: deze aarde werd met regenwater bevochtigd, en men plaatste er een wilgenboom in van 51 ponden. Gedurende een tijdvak van vijf jaren werd deze aarde met regenwater of ander zuiver water begoten, en de boom groeide en bloeide; om te voorkomen dat die aarde door andere vermeerderd werd of dat er stof bijkwam, bedekte men den bak met eene metalen plaat, waarin een groot aantal kleine gaten geboord waren, zoodat de lucht vrijen toegang had. Nadat de boom vijf jaren in die aarde had gegroeid, nam men hem er uit, en bevond dat zijn gewicht was 106 ponden en 3 oncen, de bladeren die elken herfst afvallen niet bij het gewicht gerekend. Er waren dus ruim 55 ponden hout voortgekomen. Daarop werd de aarde weder uit den bak genomen, gedroogd en gewogen en men bevond dat zij maar *twee oncen* van haar gewicht had verloren.

De geschiedenis van Signorken aan de kinderen verteld.

Ik heb beloofd, dat ik u de geschiedenis van *Signorken* zou vertellen. Eer ik daarmee begin, wil ik u eerst nog zeggen, waar de Antwerpenaars den naam *Signors* gehaald hebben. Onder keizer Karels regeering hadden zich te Antwerpen vele Spanjaarden metterwoon gevestigd. Nu moet ge weten, dat de Spanjaarden in hunne taal tegen eenen heer *Signor* zeggen. En dat vonden de Antwerpenaars toch zoo schoon; ze waren er trotsch om, als ze zich met den naam van *Signor* hoorden betitelen. Het ging daarmee in dien tijd, zooals het tegenwoordig nog dikwijls gebeurt; al wat maar vreemd klinkt, wordt door velen schoon gevonden, al verstaan ze er ook niets van. Da Antwerpenaars hebben hem mogen houden, hunnen naam van *Signors*, en ze zullen hem nooit meer kwijt geraken.

Nu komen we aan ons *Signorken.* Ge hebt zeker al eens hooren spreken van maatschappijen of genootschappen? Dat zijn vereenigingen van personen, die op bepaalde dagen te zamen komen om zich te vermaken, of zich in de eene of andere kunst te oefenen, of een nuttig of liefdadig werk te verrichten.

Onder de regeering van keizer Karel waren vooral de letterkundige maatschappijen in vollen bloei. De leden dezer genootschappen oefenden zich in de uiterlijke welsprekendheid. Er hadden dan alle jaren prijskampen plaats tusschen de rederijkkamers der verschillende steden onzes lands. Bij elke derzelven was een lid, wiens taak het was, door zijne zonderlinge en geestige spreuken, even als door zijne koddige en eigenaardige kleeding, het volk te doen lachen. Die zot of gek, zoo hiet men hem, nam ook deel aan de prijskampen en vervulde daar zijne bijzondere rol.

De rederijkkamer van Mechelen had al tien achtereenvolgende jaren met haren zot den prijs behaald. Er ging weer een prijskamp plaats hebben te Brussel, tusschen al de rederijkkamers des lands. Iedereen dacht, dat Mechelen weer met den prijs voor het boertige en schrandere vak zou doorgaan. Doch ditmaal kwam de rederijkkamer van Antwerpen, *de Violieren* genaamd, met eenen gek af, zooals er nog nooit een te zien was geweest. Hij was mandenmaker van beroep. Men moest al lachen als men hem maar zag. Hij was maar klein van gestalte, had eenen zwarten kroeskop, eenen langen spitsen gebogen neus, eenen grooten mond en een paar kleppers van ooren; zijne donkerbruine oogjes stonden nooit stil, zoo min als zijn

mond, hij kon praten gelijk een advocaat. Geen andere gek kon tegen hem op, zelfs die van Mechelen niet. Hij behaalde dan ook den prijs. Nu waren de Violieren niet weinig in hunnen schik. Seffens zonden zij twee boden naar Antwerpen, om die zegepraal aan te kondigen. Te Brussel werd *Vroolijk Klaasje*, zoo werd hij door de Violieren genoemd, langs de voornaamste straten rondgeleid. Overal hoorde men leve Signorken! roepen. Ook werd hij 's anderendaags te Antwerpen met zeer veel luister ingehaald. Signorken stierf een jaar daarna. Ge kunt denken, hoe bedroefd de Violieren waren om het verlies van zoo een schrander ventje.

Eenige jaren later gaf Antwerpen een feest, zoo schoon als men er nog nooit een gezien had. Heel de stad was versierd met vlaggen en festoenen. Op de Groote Markt stond het afbeeldsel van Signorken onder eenen triomfboog; de Violieren hadden daarvoor gezorgd. Nu dachten de Mechelaren, die naar het feest waren gekomen, dat de Antwerpenaars dit daar gezet hadden om hen te tergen. Hierom stolen ze 't en namen het mee naar Mechelen. Dat ze het zeker moesten teruggeven, dat wisten de Mechelaren wel: maar de tijdsomstandigheden beletteden den Antwerpenaren zich daar toen mede bezig te houden. In alle geval vonden de wetgevers van Mechelen het heel voorzichtig Signorken zoolang in eene kist op te sluiten tot de Antwerpenaars het zouden terugeischen. Tot nu toe hebben deze dat nog niet gedaan en zullen het misschien wel nooit doen.

Antwerpen.

G. HAEGENS.

Franciscus Luckx.

Hoewel men heden met onafgebroken zorgen opsporingen doet, om de namen en den levensloop onzer landgenooten, welke in wetenschappen en kunsten hebben uitgeblonken, aan de nakomelingschap over te dragen, blijven er nogtans velen vergeten, hetzij omdat zij zich in vreemde landen hadden nedergezet, hetzij omdat men omtrent hen geene genoegzame inlichtingen heeft kunnen inwinnen. Dit is de reden, waarom, naar ons weten, nergens van Franciscus Luckx werd gewag gemaakt. De vrienden en tijdgenooten dezes schilders zijn reeds voor een groot gedeelte verdwenen, en heden is het zeer moeielijk, zoo niet onmogelijk, het leven dezes kunstenaars te beschrijven. Ook is het slechts eene schets, welke wij willen geven, meenende dat het beter is, 't weinige, wat wij hebben kunnen verzamelen, te boeken, dan eenen zoo verdienstvollen kunstenaar geheel aan de vergetelheid over te laten.

Franciscus Luckx werd den 2^{n} September 1802 te Mechelen geboren. Van zijne kindschheid af openbaarde zich in hem eene buitengewone neiging voor de teekenkunde. Hij begon met de lessen te volgen aan de Mechelsche academie, alwaar Joannes De Raedt, opperleeraar dezer inrichting, welhaast bemerkte met hoe grooten geest deze jongeling begaafd was, hem onder zijne bescherming nam en nooit naliet, hem op alle mogelijke wijzen aan te moedigen.

Later werd hij leerling van Franciscus Vervloet, die hem, naar Italië vertrekkende, aan zijnen broeder, Joannes Vervloet, toevertrouwde. Deze laatste bespeurde weldra de vlijt en den voortgang zijns leerlings en voorzag diens toekomstigen schildersroem.

Na eenige jaren vatte Luckx het voornemen op, zich naar Parijs te begeven. Dit baarde zijne bejaarde moeder veel droefheid. Hij weifelde; want hij beminde zijne

moeder; maar - hij beminde ook de kunst! - Eindelijk verwierf hij hare toestemming; en de dag van zijn vertrek aangebroken zijnde, sprak zij haren zoon in dezer voege toe: ‘Welaan, gij wilt vertrekken! - waarschijnlijk zal ik u niet meer zien; - en niets blijft mij na u, mijn zoon, overig.’ De tranen vloeiden uit 's jongelings oogen; hij begaf zich naar zijne kamer en vervaardigde in slechts twee uren zijn eigen beeltenis, welke hij dan aan zijne mistroostige moeder overhandigde.

De voorzegging dezer brave vrouw werd eene droeve waarheid; gedurende de afwezigheid van haar kind werd haar den zoeten troost, eenmaal diens roem te mogen zien gloren, door eenen plotselijken dood ontnomen.

Steunende op zijne eigene krachten en niet wetende tot wien zich te wenden, kwam hij in Frankrijks hoofdstad aan. Verscheidene dagen had hij misnoegd derzelver straten doorloopen, toen hij bij toeval, een zeer schoon afbeeldsel van koning Karel X tentoongesteld zag. Na het geruimen tijd beschouwd te hebben, viel zijn blik op den daaronder geschreven naam des schilders en dadelijk nam hij het besluit dien meester te gaan bezoeken. In een der politiebureelen ontdekte hij zijne woning, snelde er heen en vroeg om den kunstenaar te spreken. Deze onthaalde Luckx vriendelijk en op zijn verzoek, hem als leerling te aanvaarden, antwoordde hij: ‘Ik neem geen leerlingen aan; maar uw open en goed Vlaamsch gelaat behaagt mij. Ik zal u aan eenen mijner vrienden aanbevelen, en gij zult bij die ruiling niets verliezen.’ Weinige dagen later was Luckx leerling van Kersain. Hij arbeidde dapper, en de opbrengst zijner tafereelen en schetsen verschafte hem een zeker welzijn.

Tot hiertoe had Luckx geene vaste keuze in de verschillende vakken van schildering gedaan. Hij had het binnengezichten-, het *genre*-, ja zelfs het *historie*-schilderen beproefd, toen Kersain hem, na een jaar, aanraadde van meester te veranderen, en hem toevertrouwde aan de bekwaamheid van Serrure, bij wien hij zijne studiën voltooide.

In 1830 in zijne geboortestad teruggekomen, schilderde hij daar verscheidene portretten, waaronder er zich bevinden welke door beroemde kunstenaars zouden kunnen benijd worden. Allen zijn treffend van gelijkenis en meesterlijk uitgevoerd. Omtrent 1832 ging hij zich te Brussel vestigen en verkoos eindelijk het vak, welk men gewoonlijk het genre-schilderen noemt, en waarin hij zoo uitmuntend gelukte. Zijn talent was weldra gekend en bracht hem verscheidene nuttige vrienden aan. Onder dezen telde men de heeren Dindal, senator, d^{r}. Trumper, gemeenteraadslid van Brussel, Th. Verhaegen, voorzitter der kamer van volksver-

tegenwoordigers; met dezen laatste leefde hij in de innigste vertrouwelijkheid.

Luckx bewerkte zijne tafereelen met nauwgezetheid. Zij zijn vol fijnheid, schitterend van kleur en zeer gezocht. Men mag met recht zeggen, dat hij de genre-schildering veredelde; want hij wist aan zijne samenstellingen eene waardigheid te geven, welke men in dat vak niet altijd ontmoet.

Te bejammeren is het, dat wij al zijne werken niet kunnen aanwijzen en de museums en schilderijenverzamelingen niet kennen waar ze geplaatst zijn; zij zijn echter niet zeer talrijk, daar uit eene eigenhandige aanteekening van den schilder blijkt, dat hij in tien jaren maar 42 schilderijen uitvoerde. Wij laten hier volgen, wat wij daaromtrent hebben kunnen achterhalen.

1° In de tentoonstelling, in 1830 te Brussel gehouden, bevond zich van hem eene groote schilderij, verbeeldende eene dier moordenaarsdaden, door de Turken in de Grieksche omwentelingen gedaan. Prins Willem van Oranje had het stuk voor 3000 gulden aangekocht, doch daar de Belgische omwenteling toen juist uitbarstte, werd er aan dien koop geen gevolg gegeven. Deze en een *Les gevende Schoolmeester* en *Grootvaders geboortedag*, benevens de 39 voltooide schetsen van al zijne overige tafereelen versieren heden de woning der achtbare jufvrouwen Luckx, te Mechelen. Voor het eerste bovengenoemd schilderstuk, zoo keurig van samenstelling, zoo krachtig van kleur, zoo ijselijk van waarheid, heeft onlangs een Amerikaansch liefhebber een hoogen prijs geboden, en voor de derde, bebekroond op de Brusselsche tentoonstelling van 1848, met het eermetaal der 2e klasse, werd onlangs door het Belgische rijksmuseum eene milde som aangeboden, maar de jufvrouwen Luckx willen zich van dit stuk, zoo min als van de andere, ontdoen.

2° In eene der tentoonstellingen zijner geboortestad zag men van Franciscus Luckx een tafereel, voorstellende een Grieksch krijgsman op zijn wapen rustende, en op den achtergrond eene vrouw met een jong kind. Deze schilderij werd aangekocht door de commissie en viel door het lot ten deel aan den beeldhouwer Tambuyzer.

3° In het kabinet des konings van Beieren pronkt van Luckx een prachtig binnengezicht, welk tafereel in plaat uitgaat.

4° In het museum van Mechelen vindt men van denzelfden schilder: een *Biddende monik*, en twee schetsen, waarvan de eene het binnengezicht eener landhoeve, en de andere eene episode uit de Grieksche geschiedenis voorstelt. Weinige maanden vóór zijn overlijden, had Luckx aan zijne geboortestad eene zijner schilderijen beloofd; doch zijn te vroege dood heeft hem belet, zijner belofte te kunnen voldoen.

5° Drie tafereelen van Luckx versierden eertijds het schilderijenkabinet van den heer Gabriël de Lessert, te Parijs, en zijn in 1869 openbaar verkocht aan de volgende prijzen: *Dominospelers*, fr. 6000, aan den heer Say; *het achtermiddageten,* fr. 2700, aan den heer Wasseneer; een binnengezicht eener *Vlaamsche herberg*, fr. 3,800, aan den heer Auguiot.

6° *Eene uit het venster kijkende vrouw*, een puik tafereel werd in de publieke verkooping bij den heer Van Becelaere, te Brussel, voor 2000 franken verkocht.

7° *De booswicht:* aangekocht door eenen liefhebber van Rijssel, in de verkooping bij den heer Van den Berghe, te Brussel.

8° Op 17 December 1872, in de veiling van den baron Van Brienen (zie blz. 8) golden *twee binnengezichten,* van Luckx, fr. 7150.

9° In de veiling der verzameling R. Papin, te Parijs, op 29 Maart aanstaande, zal van Luckx te koop komen, een tafereel, een *Koopman in vruchten en bloemen* voorstellende. De koopman houdt een bloempot vast en biedt hem eener jonge jufvrouw aan die geld zoekt in hare beurs. Het tafereel is op hout geschilderd, 58 cent. hoog, 45 breed, en geteekend 1844.

10° In de verzameling van wijlen den heer W.H. De Heus de Nijenrode, welke op 24 April aanstaande te Utrecht zal verkocht worden, treffen wij van Luckx de volgende schilderij aan: *De vroolijke schoenmaker,* op paneel, 52 cent. hoog en 42 breed.

Van de door Luckx vervaardigde portretten waarover wij hierboven spraken, zijn slechts de volgende door ons gekend: de heer en mejufvr. Vermeulen; mevr. de Bors; de heer Petrus de Meester-Backx; de eerw. heer Faijd'herbe, priester; mevr. Pouppez; de prins-aartsbisschop de Mean, voltooid na diens dood en in plaat uitgegeven; dit tafereel is te Luik in bezit der familie van den kerkvoogd; de familie des graven van Marnix; de generaal Capiaumont; dit laatste portret was op de Brusselsche tentoonstelling van 1848.

Van het leven des betreurden kunstenaars is, gelijk wij reeds gezegd hebben, te weinig bekend, om daarvan een lang omstandig verhaal te kunnen maken. Alleenlijk willen wij in weinige regelen zeggen hoe hij was als mensch, en dit weinige zal zijner nagedachtenis tot grooter eer verstrekken, dan eene door romantische avonturen opgesmukte levensgeschiedenis zou vermogen te doen.

Luckx was zachtmoedig, zedig, openhartig; zijne verhevene inborst maakte hem bij elk bemind; zijne liefdadigheid kende geene palen; voor zichzelven geene behoeften kennende, deelde hij altijd het grootste gedeelte der opbrengst zijner verkochte kunstwerken aan de armen uit, zoodat hij bij zijn overlijden niets dan eenige kostbare schilderijen aan zijne achtbare zusters achterliet.

Onpasselijk zijnde, zoo het schijnt, zou Luckx zijne gezondheid veronachtzaamd hebben, toen de cholera met haar verwoestenden adem, zijn kwijnend levenslicht voor goed kwam uitdooven. Hij stierf aan deze verschrikkelijke ziekte te Brussel, den 29n Juli 1849. Zijn lijkdienst geschiedde in Ste-Gudulakerk, en zijn stoffelijk overschot werd op het kerkhof van St Joost-ten-Noode aan de aarde toevertrouwd.

Mechelen.

C. SEFFEN.

Kroniek.

Brussel. - Wij zullen eerlang de vertaling mededeelen des heeren van Soust de Borckenfelt's prachtig oratorio '*Venise sauvée.*' Deze vertaling is bewerkt door Emanuel Hiel, de vertaler van Tennyson's *Dora,* die van denzelfden dichter voor ons tijdschrift, *Enoch Arden,* in het Nederlandsch overbrengt.

- In het tijdschrift *De Toekomst,* onder 't bestuur van Frans

de Cort, zal Emanuel Hiel zijnen leergang, gegeven aan het koninklijke muziekconservatorium van Brussel, onder den titel '*Declamatorik*,' laten verschijnen. Geen twijfel of dit kunstnieuws zal door onze talrijke beoefenaars der voordrachtkunst met vreugde vernomen worden.

Tongeren. - Bij den uitgever Collée is verschenen eene nieuwe uitgaaf van de *Uitlegging der gemeentewet van België, met bijvoeging der kieswet van den* 18^{n} *Mei,* bewerkt door den heer C. Van Tongeren. Wij vestigen gaarne de aandacht op dit werk, welk voor zeer velen in den lande eene nuttige en gemakkelijke handleiding kan zijn tot de kennis van twee wetten, die eene zoo hoogst belangrijke plaats in onze staatsregeling bekleeden. Wij zijn nog niet in de gelegenheid geweest, den voorwaar niet geringen arbeid van den heer Van Tongeren na te gaan; maar het feit dat eene tweede uitgaaf noodig werd geacht, kan reeds genoegzaam tot aanbeveling strekken. Het boek beslaat niet minder dan 232 blz. en is verkrijgbaar tegen den geringen prijs van 1 ½ frank.

Veurne. - In 1872 schonk de gewezen eerste magistraat dezer stad, de heer Van Damme-Bernier, aan het gemeentebestuur verscheidene voor de stads-geschiedenis belangrijke charters, en onlangs een voortreffelijken eersten proefdruk van eene plaat, voorstellende de belegering en de inneming van Veurne, door den hertog van Enghien in 1648. Deze plaat is een werk van den ingenieur Beaulieu. Het plan der nieuwe versterkingen, gebouwd door de Vauban, staat in eenen hoek van de plaat, die, ingelijst, gehangen is in de raadszaal.

Buitenland.

Thorn. - Op 18 Februari was deze stad in feestgewaad ter eere van het 400ste verjaarfeest van den beroemden sterrekundige Copernicus, aldaar geboren op 19 Februari 1473. Volgens de *Schl. Zeitung* zou hij niet van Poolsche maar van Silezische ouders, afkomstig zijn uit het Silezische Ublengebergte, en uit het nabij Silberberg gelegen Köprische; deze plaats werd, blijkens een charter van 1396, vroeger Koppernik genoemd en in de nabijheid daarvan werd eene kopermijn gevonden. De voorouders van Copernicus, in Frankenstein gevestigd, noemden zich 'Koppirnick, Kopperningh en Kopperninck' en waren koperslagers, zooals uit verschillende echte stukken kan aangewezen worden. Ook de vader van Copernicus was een koperslager. De vreemde mijnwerkers, die zich in Bohemen onder de regeering van Ottokar II, in de tweede helft van de 13^{e} eeuw en nog later hebben neergezet, waren allen Duitschers. In de omstreken van Glatz werden hun landerijen geschonken en aan de plaatsen, door hen in die streken gesticht, gaven zij uitsluitend Duitsche benamingen.

Van het beroemde werk van Copernicus, *De revolutionibus Orbium Coelestium*, is onlangs het handschrift ontdekt in de grafelijke familie Rostiz. Het is bijna ongelooflijk, dat het bestaan van zulk een belangrijk handschrift zoo langen tijd onbekend is gebleven, maar nog meer verwondering baart het volgende feit: In 1834 werd tot waardeering der bibliotheek een catalogus opgemaakt; de waarde van het handschrift werd toen door 'beëedigde deskundigen' eerst op een paar frank geschat, maar dewijl die prijs bedenkelijk hoog scheen, na rijper overweging nog met de helft verminderd!

Parijs. - In 1872, bladz. 113, hebben wij gemeld dat een prijskamp was uitgeschreven voor het herbouwen van het stadhuis. De eerste prijs is toegewezen aan de heeren Ballu en Deperthes. Zij hebben in hun ontwerp den ouden stadhuisgevel getrouwelijk nagebootst. Het gebouw zal veel grooter zijn dan vroeger. De kosten der herbouwing zijn, volgens het bestek op 14 millioen frank geschat.

Met tijd en vlijt.

Het taal- en letterlievend studenten-genootschap, sedert 37 jaar te Leuven gevestigd, vierde op 9 Februari jl. zijn gewoon jaarfeest. De plechtigheid ontleende dit jaar een luister te meer aan het ter hand stellen van het geschenk, door de leden van het genootschap aangeboden aan hunnen waarden voorzitter, hoogleeraar P.G.H. Willems, ter gelegenheid dezes benoeming als briefwisselend lid der koninklijke academie van België. Dit geschenk, dat recht prachtig mag heeten, bestaat uit de in groep verzamelde portretten der leden, met de beeltenis van professor Willems in 't midden, en in eene kostbare lijst gevat.

De plechtigheid greep plaats ten 12 ure, in de promotiezaal, ter Halle, die te dezer gelegenheid met veel smaak versierd was en werd door een keurig en uitgelezen publiek bijgewoond. Onder de aanwezigen bemerkten wij ook de heeren Alberdingk Thijm, hoogleeraar, F. Schollaert, volksvertegenwoordiger, L. Delgeur, letterkundige te Antwerpen, d^{r}. Heylen, lid der bestendige deputatie van Antwerpen, eerw. heer Roucourt, professor bij het klein seminarie, eerw. heer Bols, professor van het St Rombauts college, beide te Mechelen, Van Boghout, lid van den Antwerpschen provincieraad, Frans Caris, letterkundige, Fred. de Laet en A. De Pooter, advocaten te Antwerpen, Albrecht Fredericq, advocaat te Gent, eerw. heer Hemeryck, onderbestuurder van het Justus Lipsius college te Leuven, enz. enz.

De heer Camiel Siffer, gedurende 't afgeloopen jaar ondervoorzitter van *Met Tijd en Vlijt*, nu advocaat te Gent, sprak de feestrede uit, die, keurig en boeiend geschreven, getuigde van kinderlijken eerbied en diepe erkentenis voor den verdienstelijken hoogleeraar, en tevens gloeide van liefde voor de moedertaal en het Vlaamsche volk. Na hem nam professor Willems het woord, en na zijne leerlingen en oud-leerlingen dank gezegd te hebben voor de hem bewezene eer, schilderde hij ons in breede

en welgeteekende trekken het worden en het wezen, het lijden en het strijden, de hoop en de toekomst der Vlaamsche beweging. Luidruchtig handgeklap begroette den achtbaren spreker. Na het eindigen dier plechtigheid, gaf de heer E. Van Winckel, aftredend secretaris, lezing van het verslag over de werkzaamheden van het genootschap, gedurende het afgeloopen schooljaar 1871-1872. Uit die lezing kon men gemakkelijk opmaken dat *Met Tijd en Vlijt* van jaar tot jaar in groei en bloei blijft toenemen. Ten slotte werd er aan vijf leden van het genootschap, namelijk de heeren P. Maes, L. Mertens en A. Verwimp, die in den algemeenen prijskamp voor Nederlandsche taal eene onderscheiding verworven, en aan de heeren A. Siffer en Chambille die, in 't afleggen van hun examen van gradué en lettres, het Vlaamsch (voor zooveel de wet het toelaat) verkozen hadden, ten geschenke aangeboden de door het genootschap uitgegevene werken, als: het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* van L.W. Schuermans, de *Nederlandsche Gedichten met aanteekeningen van J.B. David*, uitgegeven door professor Willems, enz.

's Namiddags om 3 ure werd, als naar gewoonte, een prachtig gastmaal in het museum ter Halle den heeren leden aangeboden. De hoogeerw. heer Namèche, rector der hoogeschool en eere-voorzitter van het genootschap, die, ofschoon Waal, het met de Vlaamsche zaak steeds zoo wel meende, liet weten dat eene schielijke onpasselijkheid hem belette de gedane belofte te houden van het feest door zijne tegenwoordigheid op te luisteren. 't Was aan hem dat door prof. Willems, bij het nagerecht, den eersten heildronk werd ingesteld: deze werd dan ook door de zestig dischgenooten met geestdrift beantwoord; de overige toasten verwierven niet minder bijval; wij noemen onder andere die van den heer Van Winckel, aan den held van het feest: professor Willems; van den heer J. De Cooman aan hoogleeraar Alberdingk-Thym; van professor Alberdingk aan de buitenleden, en inzonderheid onder deze aan den heer L. Delgeur, een der medeinrichters van *Met Tijd en Vlijt;* van den heer Delgeur op den bloei van het genootschap; van den heer Victor Jacobs aan de *Vlaamsche Eendracht* der hoogeschool van Luik, vertegenwoordigd door de heeren Bakker en Van der Made; van den heer F. Caris op de eensgezindheid tusschen de Vlamingen; van den heer E. Sassen op de verbroedering van Noord- en Zuid-Nederlanders; van den heer C. Poodts aan de heeren Roucourt en Bols, als vertegenwoordigers van het Vlaamsch onderwijs, enz. Wanneer eindelijk een dronk werd voorgesteld ter eere der vlaamschgezinde advocaten, en op den goeden uitslag van het geding dat 's anderdaags te Brussel gepleit werd, en de heeren de Laet en De Pooter beurtelings, ten antwoorde, in eene begeesterende taal ons van de miskende rechten der Vlamingen gesproken hadden: toen steeg de geestdrift ten top en werd de '*Vlaamsche Leeuw*' uit volle borst aangeheven.

Feesten, als die van *Met Tijd en Vlijt* stichten onzes dunkens veel nut: niet alleen wordt de ijver der jongere strijders voor 'godsdienst, taal en vaderland' aangevuurd door het voorbeeld der oudere; maar ook de moed der veteranen wordt gesterkt bij het zien van een jong geslacht dat, evenmin als zij, de rechten der Vlamingen onder den voet zal laten trappen.

Leuven.

V.W.

De reiger.

In alle werelddeelen treft men dezen vogel aan. Hij bewoont zoowel Europa en zelfs de koudere landen er van, als de warme en gematigde luchtstreek van andere werelddeelen. Hij houdt zich bij moerassen en vijvers op, doch nestelt in hooge boomen. Niet zelden verstrekt een enkele boom aan gansch een dozijn reigers tot woonplaats.

Hoofdzakelijk voedt de reiger zich met visch en zijn geoefend oog, dunnen hals en langen spitsen snavel maken van hem een voortreffelijk visscher. Terwijl hij vliegt, houdt hij den kop diep in den hals getrokken. Bewonderenswaardig is de snelheid waarmede hij naar 't water schiet, wanneer een onvoorzichtige visch zich aan de oppervlakte vertoont. De pijl uit een forsch gespannen zwaren boog, doorklieft niet sneller de lucht. En schier nooit mist de reiger zijn prooi. Er zijn zoo voorbeelden van vijvers, die op betrekkelijk korten tijd, door een of twee reigers, die zich in de nabijheid ophielden, van al hunne karpels beroofd werden.

Bij gebrek aan visch, voedt de reiger zich ook met kikvorschen, ratten, veldmuizen, kleine vogelen en insecten. Hij is een echte veelvraat; zelfs wanneer hij verzadigd is - iets wat echter volstrekt niet spoedig plaats heeft - drijft zijn instinct hem tot visschen aan. Hij doet het dan als 't ware uit liefhebberij. Onder de boomen waarin reigers nestelen, vindt men zoo soms palingen, karpels en andere visschen, die de verzadigde vogels hebben laten vallen, na ze te hebben gevangen.

In de middeleeuwen werd vooral met den valk op de reigers jacht gemaakt. Dit gebeurt ook thans nog in sommige landen, waar de valkenjacht in eere gebleven is. De fraaie vederen van den reiger zijn in den handel zeer gezocht. Ook wordt zijn vleesch gegeten.

De laatste Ruthven.
IVe deel.
Vervolg van bladz. 31.

'Ik ben jong geweest, en thans oud geworden, echter nooit zag ik de rechtvaardigen verlaten, noch hunne afstammelingen hun brood bedelen.'

Dit is de ondervinding der brave menschen, en ten allen tijde der verstandige opmerkers des levens geweest. Patrick Ruthven en zijne vrouw werden ook niet 'verlaten.' Inderdaad, zij waren arm, - zelfs stond gebrek somtijds voor hunne deur, maar het overschreed nooit den dorpel hunner woning. Altijd werd er eene onzichtbare hand tusschen beide geplaatst, en het grimmige spook ging voorbij. Zij leefden zeer vreedzaam; want, daar Patrick met elk jaar zwakker en droomachtiger werd, bezat hij weinig noodwendigheden, weinig begeerten. In de koesterende zonnestralen nedergezeten, of in de beemdenvlakte van Battersea, waar hunne woning oprees, rondkuierende en van tijd tot tijd een uitstapje naar Londen wagende, zoo verliepen zijne rustige oude dagen. Somtijds verdiende hij eenig geld als geneesheer: andermalen leefden zij van de giften hun door de Schotsche edelvrouw toegezonden, die medegewerkt had tot het voltrekken van hun huwelijk in den Toren, en wier echtgenoot, van partij veranderende, zich bereids aan het bestuur van het Gemeenebest aangesloten had. Deze edelvrouw met hare dochters, Grace en Mabela, kwamen hun somtijds bezoeken. Maar de oude man en zijne vrouw waren om zoo te spreken kinderloos: Maria, de echtgenoote van John Pryse, zagen zij nooit ten hunnent.

Eens dat de avondschemering van een Januaridag, reeds voor de duisternis begon plaats te maken, zat Letticia op de terugkomst van haren man te wachten. Hij was afwezig sedert den morgen, op weg naar Londen in gezelschap van een jongen knaap, dien hij eens van eene doodelijke koorts genezen had en die thans dikwijls de wankelende stappen van den ouden geneesheer trouw bewaakte. Letticia wachtte tot wanneer het stikdonker geworden was. De flauwe pols der ouderlingen is niet spoedig ontsteld door de vlugge vrees der jeugd; maar toch zij begon ongerust te worden, toen zij eindelijk een welbekenden stap hoorde weergalmen, en Patrick Ruthven wankelend het vertrek binnentrad.

'Wat is er, man?' riep Letticia uit, toen zij dezes wild en ontsteld gelaat bemerkte. Hij beefde schrikkelijk en hield gestadig de hand voor zijne oogen; eindelijk verplaatste hij deze zeer traagzaam en zag verschrikt rond.

'Ik hoop dat ik het hier niet meer zal zien; ik zag het langs geheel mijnen weg huiswaarts - de bijl, het blok - de sneeuw langs den haagkant scheen zelfs met bloed besmeurd. Och Letticia, Letticia, het was verschrikkelijk!'

In hare afzondering wist zij niets van wat er dien dag voorgevallen was, dien zij zoo rustig in haar huisje overgebracht had - den dag van den 30^n^ Januari 1649. Zij dacht, dat de beproevingen die haar man in zijne jeugd en zijn middelbaren leeftijd uitgestaan had, hem een weinig den geest verward hadden. Daarom trachtte zij hem te stillen, maar het was vruchteloos. Een groote schok had zichtbaar 's ouden mans verzwakt brein ontsteld. Toen hij in zijnen zetel plaats genomen had, liep er hem gestadig eene huivering over de ledematen; dikwijls vatte hij krampachtig de hand zijner vrouw vast, of uitte eenige onderbrokene volzinnen. Eindelijk zeide hij, een weinig bedaard: 'Ik zal u alles vertellen, Letticia. Heden ging ik naar Londen; al de

straten waren met volk opgepropt, dat scheen elkander te verdringen om ergens een groot schouwspel te gaan bewonderen. Ik vroeg eenen krijgsman of het werkelijk zoo was. Hij lachte en antwoordde dat er inderdaad een zeldzaam tooneel, een koninklijk tooneel op Whitehall plaats ging grijpen. Ik dacht dat men wellicht den koning op den troon herplaatsen zou en zegde dus vol genoegen: “God zegene koning Karel!” Maar toen sloeg de krijgsman mij ten gronde, zie, Letticia!’

Hij toonde zijn geschramden arm; zijne vrouw werd bleek.

‘Och, 't is niets; want het volk bevrijdde mij onmiddellijk en iemand riep: “We zullen ons heden reeds bloed genoeg op het hoofd laden!” Ik werd verder in het gedrang medegesleept tot wanneer ik te Whitehall kwam.’

Als zij dit woord hoorde uitspreken veranderde telkens Letticia's gelaat, want het bracht haar steeds de ernstigste stonden haars levens in het geheugen terug, het oogenblik dat zij in dit paleis de vrijheid voor haren echtgenoot afsmeeken kwam. Angstig vroeg zij: ‘En wat hebt gij daar gezien, Patrick?’

‘Een met zwart omhangen schavot, eene bijl, een blok - dingen die ik lang kende!’ antwoordde hij huiverend. Zijne vrouw kwam zich dichter bij hem schuiven, maar kon zijne steeds rijzende ontroering niet stillen.

‘Ja,’ zuchtte hij, ‘het was inderdaad een koninklijk tooneel - het was de moord eens konings!’

Letticia schreeuwde: ‘Hebben zij het dan toch volbracht? Eilaas! die goedhartige - die liefderijke koning! Hij was het die mij mijnen echtgenoot teruggaf - de edele vorst Karel!’

Weenend vervolgde Patrick:

‘Hij kwam te voorschijn, en stapte door het venster van zijn eigen paleis op het schavot. Vrouwen schreiden, zelfs mannen stortten tranen. Wat mij aangaat, het scheen dat de krachten mijner jeugd mij op nieuw bezielden; ik riep in 't midden des gedrangs: Ik ben Patrick Ruthven! 's Konings vader zond mijnen vader tot den dood, vermoordde mijne twee broeders, en hield mij zelf gedurende zeventien jaren gevangen; en toch ik wil geen leven om leven eischen. God bescherme koning Karel!’ Maar het volk verdrong zich rond mij henen, en deed mij zwijgen. Eene verschrikkelijke stilte beheerschte de menigte; ik zag de bijl flikkeren, en ze nedervallen....’

De oude man hijgde naar zijnen adem, huiverde, en werd door eene krampachtige zenuwbeweging overvallen. Geheel den nacht raaskalde hij van dingen sinds lang vervlogen, van de bloedtooneelen, die hem als kind getroffen hadden, en van diegene waar hij in den Toren ooggetuige van geweest was. Omtrent den morgen hielden deze aanvallen op, en de terugkeerende krachten verschaften hem weldra eene groote kalmte.

Hij trachtte op te staan en ging door Letticia ondersteund zich aan den haard nederzetten. Hij waggelde op de beenen, wanneer hij voortstapte en zich in zijnen zetel latende nederzijgen zegde hij dood afgemat ‘: Ik ben zoo vermoeid, - zoo vermoeid!’ en viel weldra in eene zachte sluimering.

Terwijl hij te slapen zat, trad de Schotsche gravin binnen. Zij was in 't zwart gekleed, en op haar gelaat was de smart en afschrik in duidelijke trekken zichtbaar. Zij kwam met haast zeggen, dat zij zich buiten 's lands bij hare heillooze meesteres vervoegen ging. Haar hart dreigde te breken, onder 't gewicht der verontwaardigde droefheid die het drukte.

‘Gij weet,’ zegde zij, ‘dat ik nooit den stam der Stuarts genegen was: ik geloof dat de koning *als* koning gefaald heeft; maar graag had ik mij de rechter hand laten afhouwen, om het leven van Karel Stuart te redden. En ik wensch, dat ik dit vuige Engeland wellicht nog met bloed overgoten moge zien, om datgene welk den dag van heden voor eeuwig bezoedelt, uit te wisschen! Maar, Letticia, gij blijft zoo kalm - maken deze verschrikkelijkheden dan geenen indruk op uw gemoed?’

Vol droefheid verhaalde Letticia haar dan de wederwaardigheden welke haren echtgenoot getroffen hadden.

Zonder gedruisch te maken naderde de edelvrouw tot dokter Ruthven. Hij sliep nog, maar zijne wezenstrekken hadden eene groote verandering ondergaan. Zijne slapen waren ingevallen, zwarte lijnen teekenden zich rond zijne oogen af; echter eene zachte uitdrukking, een vrede, evenals in zijne kinderjaren, lag over zijn gelaat verspreid. Letticia dacht bijna in hem het beeld terug te vinden van Patrick als kind, haren speelmakker aan de boorden der Cam. Zij zegde 't aan hare vriendin, die geene enkele uitdrukking tot antwoord vond, maar strak voor haar blikte. Dan nam zij Letticia bij de hand, en bezag haar plechtig, terwijl de oogen haar vol tranen schoten.

‘Ik zal morgen hier terugkeeren, Letticia, mijn vertrek kan zeer wel een dag verschoven worden,’ lispelde zij, en ging henen.

Letticia Ruthven plaatste zich aan de zijde van haren gemaal en bleef zijne sluimering bewaken. Hij ontwaakte met een zachten glimlach. ‘Wat dunkt u, mijne lieve vrouw?’ zegde hij. ‘Ik heb gedroomd van den vervlogen tijd te Cambridge. Hoe lang is dat geleden?’ Zij bedacht zich en antwoordde: ‘Meer dan vijftig jaren.’ - ‘Dat schijnt slechts een dag te zijn. Hoe gelukkig waren wij toen, Letticia - gij, en William, en ik! Hoe graag zetten wij ons in de zomeravonden aan de boorden der rivier neder, of speelden wij in het maangeflikker tusschen de laurierboomen! Als ik kracht genoeg zal herwonnen hebben, zullen wij er ons heen begeven, om nog eens die geliefkoosde plaatsen terug te zien.’

Met tusschenpoozen sprak hij aldus geheel den dag voort, telkens gewagende van voorvallen, die zelfs uit Letticia's geheugen verdwenen waren. Sinds dertig jaren had hij hier niet meer aan gedacht, en terwijl Letticia naar zijne woorden luisterde, voelde zij eene zekere vrees haar hart vermeesteren. Zij herinnerde zich te hebben hooren zeggen, dat bij het naderen des doods, de geest zich levendig in de kinderjaren verplaatst, terwijl alle tusschen beide uiteinden des levens vervlogen dagen, als met een nevel overtrokken zijn. Zou dit thans ook dat te beduiden hebben?

's Avonds scheen Patrick niet te kunnen besluiten, om zich ter rust te begeven. Hij zeide, liever in zijnen zetel bij den haard te blijven zitten. Somtijds sprekende, somtijds in eene lichte sluimering vallende, bleef de oude man daar liggen, terwijl zijne vrouw hem onophoudelijk bewaakte. Hoe langer hoe meer drong de overtuiging haar den

geest binnen - dat op het pad dat zij zoo lang te zamen bewandeld hadden, hij 't eerst zijne krachten zou verliezen, en naar het eeuwig vaderland zou afreizen welks grenzen beide thans zoo dicht genaderd waren; zij murmelde: ‘Het is wel!’ niet aan haar, maar alleenlijk aan zijnen hulpbehoevenden staat denkende - evenals de moeder van een kind doen zou, dat zij liever in eene veilige schuilplaats wenschte te zien, dan het alleen in de wrange wereld achter te laten. ‘Het is best zoo, het is toch maar voor eene korte wijl.’ En zij herhaalde deze woorden als wou zij er zich mede troosten. - ‘Eene korte wijl - eene korte wijl.’

Toen Patrick ontwaakte, was zijn geest beginnen te dwalen. Hij waande zich in het oude huis te Cambridge; hij sprak met zijne oude vrouw, als ware zij de jeugdige Letticia geweest, die hij bemind had. Bijzonderlijk meende hij weder den nacht te beleven die hem gevangen nemen zag.

‘Ik zal mij hier verbergen, - maar ik wil Letticia niet zien - Williams Letticia! Ik kan Letticia niet wegvoeren en het hart van den armen William breken. Indien ik lijde, welnu, niemand zal het weten. Luister, hoe de laurierboomen bewegen! We moeten ons dicht aan elkander sluiten. Ik omarm u, mijne lieve - ik omarm u! Waarom zou ik vreezen?’

Aldus ging hij voort met raaskallen, maar hoe langer hoe meer onsamenhangend, tot wanneer, juist voor het aanbreken des dags, hij weder in slaap viel. Het was een wintermorgen, bleek maar helder. Er was iets bovenaardsch in de blankheid der sneeuw; en als Letticia deze overblikte, dacht zij aan de glinsterende kleeren - wit - ‘zooals geen aardsche volder ze bleeken kan’ - met dewelke zij die op de wereld veel rampen te doorworstelen hadden, eens zullen omgord worden. Die dag scheen aangebroken - of, zeer nabij te zijn.

Zij hoorde haren man haar tot zich roepen. Hij was weer ontwaakt, en in het volle bezit zijner geestvermogens. ‘Is het reeds dag?’ vroeg hij met flauwe stem. ‘Ik gevoel mij heden bijzonder zwak. Letticia, neem zorg voor mij.’

Zij naderde en plaatste zijn hoofd tegen hare borst,

Patrick blikte haar in de oogen en glimlachte. ‘Beminde vrouw, troostende engel, ik ben geheel mijn leven gelukkig geweest, - ik ben thans nog gelukkig.’

Hij sloot de oogen, en zijne gelaatstrekken verzonken in eene uitdrukking van volmaakte rust. Eens of tweemaal murmelde hij de namen zijner vrouw en zijner twee overledene jongens, en een anderen - sinds jaren niet meer uitgesproken naam - den naam van Maria. Dan, en niet eerder stortte de wreede verzaakte moeder bittere tranen.

s'Ouden mans adem werd zwakker - het plechtig uur was

daar. Hij zeide zeer zachtjes: ‘Bid, Letticia!’ Zij knielde aan zijne zijde, hield zijne handen in de hare geklemd en bad.

Toen zij zich oprichtte nam zijne ziel juist haar afscheid; hij lispelde met een zwakken glimlach: ‘Kom, al spoedig!’ En Letticia antwoordde: ‘Ja, beste - ja!’

Het was het eenigste vaarwel, dat zoo een vredevol en kortstondig afscheid behoefde. - Aldus stierf Patrick Ruthven.

***

‘Ga mede met mij naar het buitenland, mijne arme Letticia,’ sprak de Schotsche edelvrouw, 's anderendaags. Maar Letticia weigerde, omdat, zegde zij, het de moeite niet waard was, voor eene zoo korte wijl hare levenswijze nog te veranderen.

‘Eilaas, gij hebt een droevig leven gesleten! Het zijn immers de brave menschen die het meest lijden!’ voegde de edelvrouw er droevig bij.

Letticia Ruthven richtte haar verslenst gelaat tot hare toespreekster, met een plechtig doch kalm gebaar. ‘Het is niet zooals gij denkt! Ik beminde, mijn gansche leven heb ik mijnen geliefden toegewijd; ik ben zeer gelukkig geweest en dank er innig den goeden God voor!’ Dit was haar antwoord.

Patrick Ruthven en zijne vrouw zijn sinds lang uit het geheugen verloren; hunne graven zelven zijn onbekend. Maar mij dunkt dat er niet één trouw hart met hun levensverhaal bekend zijn kan, zonder te moeten zeggen: ‘Deze twee waren niet ongelukkig, want zij vreesden God en beminden elkander.’ (**Vrij naar 't Engelsch door D. Baetslé, van den schrijver van John Halifax.**)

Loting bij de Ouden.

De gewoonte om bij middel van loting iets te verdeelen of toe te wijzen, is zeer oud. Zij bestaat reeds sedert onheugelijke tijden, evenals het gebruik, ook bij de eerste volkeren in zwang, om zich in volle vertrouwen aan het louter lot of toeval over te laten, telkens als het er op aankwam een belangrijk besluit te nemen. Daarvan treft men ettelijke voorbeelden aan in de schriftuur, alwaar men ook vindt dat zij die plechtig zouden geslachtofferd worden, door 't lot moesten aangewezen worden. De verdeeling van den grond, en van alle andere goederen, gebeurde er op gelijker wijze.

De oude Germanen lieten doorgaans aan het lot de zorg over onder hunne medeburgers diegenen aan te duiden, welke bestemd waren om wreedelijk aan hunne afgoden ten offer gebracht te worden. Men verkoos echter daartoe veelal ongelukkige krijgsgevangenen, slaven of misdadigers en in dit laatste geval viel de keuze, - alhoewel zelden, - wel eens op een man van adellijken bloede.

De Germanen die aan het uitoefenen van den landbouw hunne voornaamste bestandmiddelen te danken hadden, lieten geenszins toe dat hij, die sinds eenigen tijd reeds een stuk lands als eigenaar had beploegd, daarvan uitsluitelijk en voortdurend den eigendom zou behouden. Op eenen gansch gemeenschappelijken voet ingericht, leefden zij in benden door bloedverwantschap of wellicht slechts door het enkele toeval samengesteld. Zij maakten dus, als het ware, een groot huisgezin uit, waarvan al de leden gelijk waren en zonder eenig onderscheid dezelfde rechten en plichten, dezelfde voordeelen en ook hetzelfde aandeel in het bezit van den grond hadden. Immers de gewesten door het toedoen van het gezamenlijke volk en ten

prijze van zijn bloed veroverd, werden natuurlijk beschouwd als algemeen eigendom. Het opperhoofd of de hoofdman van elken volkszwerm splitste derhalve het algemeene grondgebied in gelijke deelen of *loten*, welke jaarlijks bij middel van loting aan hunne nieuwe bezitters werden toegewezen om onmiddellijk ontgonnen, beploegd en beplant te worden, en waarop de verkrijgers zich tevens met hunne hutten of tenten kwamen nederzetten.

Ten tijde der Romeinen was nog immer in vele streken van Germanië een dergelijk gebruik in zwang, doch, naar het schijnt, had het daar nog slechts ten doel, eene volkomene gelijkheid te handhaven tusschen al de leden van elken volksstam.

De Frankische volkeren verdeelden onder elkander doorgaans hunnen buit, bij middel van loting, en gedurende eenen langen tijd verkeerden onwetende rechters in de gedachte, geene betere of billijkere handelwijze te kunnen aanwenden om de geschillen te vereffenen. Zij raadpleegden eenvoudig 't lot en de partijen waren genoodzaakt met soortgelijke uitspraak vrede te hebben.

Zulks herinnert ons dien Indischen volksstam, alwaar men, zoo men zegt, het gerecht op eene nog meer zonderlinge wijze uitoefent. In geval van geschil, verschijnen de twee pleiters of partijen daar gezamenlijk voor den rechter, die aanstonds twee kaarsen laat aansteken, wel te verstaan van gelijke dikte en lengte, en de eene aan den aanklager, de andere aan den gedaagde overhandigt. Degene wiens kaars het eerst is opgebrand, heeft ongelijk, verliest zijn geding en is van rechtswege veroordeeld.

De oude Grieken hadden ook, in vele omstandigheden, de gewoonte hunne belangrijkste beslissingen aan het lot over te laten. Te Athene werden de hooge ambtenaren bij middel van boonloting gekozen; met eene witte boon stemde men altoos *voor*, met eene zwarte doorgaans *tegen.* In andere gevallen beteekende de witte boon *vrijspreking*, wijl de zwarte *veroordeeling* beduidde. Soortgelijk gebruik bestaat nog heden te Brussel en in andere steden bij sommige werkmansgenootschappen en maatschappijen van onderlingen bijstand, die op deze wijze leden aanvaarden of verwerpen. De personen die zich als leden voorstellen, worden, - gelijk men het noemt, - *geboond.* Op de bepaalde vergadering krijgt elk stemhebbend lid twee boonen, eene witte en eene zwarte, waarvan hij er slechts eene in de stembus mag leggen. Het spreekt van zelve dat, als de uitslag dier geheime stemming, meer zwarte dan witte boonen oplevert, het voorgestelde lid is afgewezen.

In sommige gewesten bestaat ook nog het gebruik in den huiselijken kring het Drie-Koningenfeest te vieren. Wij denken geenszins dat, zooals men het al eens beweerd heeft, dit gebruik een overblijfsel is van de boonloting der oude Grieken. Op Drie-Koningenavond laat men slechts eene enkele boon in eene taart of in eenen suikerkoek bakken; die taart of koek wordt vervolgens in zooveel stukken verdeeld als er dischgenooten aanwezig zijn en, - zooals men weet, - hij wien aldus de verborgene boon is toegediend geworden, wordt ook door het gezelschap tot feestkoning uitgeroepen.

S. WILLEMS.

Brussel.

Augustijnenkerk te Antwerpen.

Men weet, dat ondanks

TAFEREEL VAN JOS. BELLEMANS, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

het minder gunstig klimaat, van voor eeuwen in ons land de gewoonte bestond, die namelijk in Italië algemeen is, om de bijzonderste kerken te versieren met muurschilderingen.

Meer dan eens hadden wij gelegenheid om in ons tijdschrift te vermelden, dat in kerken van verschillende steden des lands, min of meer merkwaardige overblijfsels van m u u r s c h i l d e r i n g e n ontdekt waren, bij het wegnemen van kalklagen, waarmede zij bedekt waren, het zij om ze te onttrekken aan de vernieling, in tijden van godsdienstige beroerten, hetzij uit wansmaak, hetzij om andere niet gekende redenen.

In de laatste jaren, is het streven om de kerken op de luisteren met muurschilderingen, sterk verlevendigd.

Nieuwe werkstelsels hebben toegelaten om ten minste in ruime mate de nadeelen te overwinnen, waarmede onze koudere luchtstreek, die de kerkgebouwen killig en de muren wel eens ziltig maakt, de muurschilderingen dreigt.

De Duitsche scheikundigen hebben onder dit opzicht aan de kunst groote diensten bewezen, en alles laat verhopen, dat de wetenschap op dit stuk haar laatste woord nog niet gezegd heeft.

Tusschen de schilders die zich in onzen tijd en in ons land met den besten uitslag op m u u r s c h i l d e r i n g e n hebben toegelegd, noe men wij onder anderen de heeren Portaels, Guffens, Swerts, Leys, De Keyser, de Taye, Lagay, Jos. Bellemans, enz. Meermalen waren wij in de gelegenheid w e r k e n van deze kunstenaars in het vak der muurschildering in ons tijdschrift loffelijk aan te halen.

In 1867, blz. 8 gaven wij, benevens eene plaat, eene korte beschrijving van de muurschilderingen, door den heer Jos. Bellemans uitgevoerd in de kapel van de Onbevlekte Ontvangenis, in de Antwerpsche Augustijnenkerk.

Van deze muurschilderingen maken ook deel uit de veertien statiën op het ondergedeelte van de muren der kapel te schilderen. De verdienstelijke kunstenaar heeft er thans acht van voltooid. In de bovenstaande gravuur is er een van afgebeeld: Jezus die beroofd wordt van zijne kleederen, op het oogenblik dat hij aan het kruis gaat gehecht worden. Het kruis ligt op den grond gereed, om het slachtoffer te ontvangen. De beulen hebben des Heilands boeien afgenomen en ontdoen hem van zijne kleederen.

De schilder heeft in de voorstelling naar eenvoud en duidelijkheid gestreefd. Hij heeft zijn tafereel niet overladen met figuren, en ook niet met bijwerk. Het spreekt er niet te minder om tot het gemoed van den aanschouwer.

Het is te bejammeren dat de sieraadschilderingen, die de omlijsting van de tafereelen van den heer Jos Bellemans moeten uitmaken, geen gelijken tred houden met de vorderingen van het werk des kunstenaars, daar die omlijsting aan de schilderijen eene onmisbare eenheid van toon en kleur moet bijzetten.

Wij hopen dat de heer Bellemans spoedig de hand slagen zal aan de zes tafereelen, die hij nog te schilderen heeft, om den kruisweg, waarvan hem de uitvoering opgedragen is, te voltrekken; alsook aan de tafereelen boven de statiën en in het welfsel. Al dit moet een geheel vormen.

Liederen voor Groote en Kleine Kinderen.[1]

Hoed u wel, schoon Bloemelijn. I.

Daar gaat een maaier naar de wei,
Wat draagt hij mede voor gerei? (gerief)
Den steen om te wetten,
Den slag om te zetten.
Den hamer ter zijde,
De zeis om te snijden.
Hoed u wel, schoon bloemelijn!

***

Het gras, dat voor het windje knikt,
Wordt neergeveld en afgepikt.
Violen, de zoeten,
Zure Hanevoeten,
De blanke Meilieven,
Die fier zich verhieven,
Hoed u wel, schoon bloemelijn.

***

Den blauwen eereprijs geroemd,
Den Leeuwentand met geel gebloemd
De zilvere Klokken
De goudene Vlokken,
Die moeten nu allen
Gemaaid nedervallen.
Hoed u wel, schoon bloemelijn!

***

Doch bleef het gras ter weide staan,
Het zou verwelken, gansch vergaan!
Het onkruid zou groeien,
Verhongren de koeien,
Dus bloemen uw sterven,
Doet welzijn verwerven,
Sterf gerust, schoon bloemelijn! -

II. Vogelzang.

*

Mijn vader ging naar 't veld, voor 't nachtgeschemel
Nog kampte met den morgendgloed,
Waar stijgend in den wolkenloozen hemel
De leeuwerik den dag begroet.
Mijn vader weet, waar 't vogeldeuntje helder klinkt,
En waar het vrij uit frissche kelen rolt en springt,
Hij weet, waar hij ons henen moet geleiden,
Ja, waar de zang in 't herte dringt.

(1) Ontleend aan het door ons, op bladz. 180 van den vorigen jaargang aangekondigde werk.

**

En toen hij 's middags vóór het zonnebranden,
In 't geurig boschje schaduw vond,
Dan was 't de lijster die hem allerhanden
Bezielde klanken vroolik zond.
Mijn vader weet, enz. enz.
***
En 's avonds bij de zachte manestralen,
Die tintlen op het kreupelhout,
Hoe toovrend trilt de zang der nachtegalen
Hoe teer en droef, hoe hoog en stout!
Mijn vader weet, enz. enz.
****

Wanneer ik dwalensmoê naar huis gekomen
Dan slapen ga, welk hemelsch lied
Verneem ik nog in mijne zoete droomen
O vogelzang, 'k vergeet u niet!
Mijn vader weet, enz. enz.

III. 't Arme Kindje.

*

Ach, ach, dit arme kindje, moeder,
Waar loopt het zoo haastelik heen?
Hier groeien geurende bloemen,
Het trappelt de bloemen vaneen!..

**

Ach, ach, dit arme kindje, moeder,
't Verdwijnt ginds in 't groote gebouw;
Wat ronkt en zucht er zoo lastig
Daar onder die reusige schouw?

***

Ach, ach, dit arme kindje, moeder,
Het moet werken op de fabriek,
Het leert niets, speelt nooit met bloemen,
Ach, wordt het kindje niet ziek?

****

Ach, ach, ik wil het halen, moeder,
Is 't kindjen, och arme, niet vrij?
Ik zal het wel helpen werken,
Nu moet het spelen met mij!..

IV. Vaderlandsch lied.

*

Eer aan het vaderland,
Waar men ten allen kant,
Eerlikheid vindt!
Waar men door werk en vlijt,
Luiheid en waan bestrijdt,
Waar men door deugd verblijdt,
Vrijheid bemint!

**

Liefde aan het vaderland,
Waar ieders harte brandt
Voor eer en plicht.
Waar men als 't hoogste goed,
In voor- en tegenspoed,
Waarheid u luid begroet
Als 't schoonste licht!

***

Lang leve 't vaderland,
Waar men met hart en hand
Steeds hulp bereid,
Trouw aan 't gegeven woord,
Handelt zoo als 't behoort
Tot 's menschen zoet accoord
In eeuwigheid!

EMANUEL HIEL.

Belangrijke schilderijenverkooping te Utrecht.

De verzameling van wijlen den heer W.H. De Heus de Hijenrode, ridder der orde van den Nederlandschen leeuw, enz., zal op 24 April aanstaande openbaar verkocht worden. Dit schoon kabinet van tafereelen van hedendaagsche meesters der Vlaamsche, Hollandsche, Duitsche en Fransche scholen, verdient de aandacht der ware kunstliefhebbers; het is, zegt de heer C.J. Schouten, van Amsterdam, onbetwistbaar een der bijzonderste in lange jaren het publiek aangeboden. Er zijn ongeveer 100 tafereelen, waartusschen puikstukken van Achenbach, Baron, Béranger, Rosa Bonhur, Bles, Bosboom, Calame, Descamps, Van Dael, Gallait, Van Hove, Kobell, Köller, Koekkoek, Luckx, Ommeganck, Robert Fleury, Robie, Roqueplan, Rousseau, Schelfhout, Stevens, Troyon, Verboeckhoven, Willems, Ziem, enz. De tentoon-stelling heeft plaats den 21^{n}, 22^{n} en 23^{n} April, van 10 ure 's morgens tot 4 ure s na middags. De met platen versierde prachtige catalogus kost vijf gulden.

Kroniek.

Antwerpen. - *St. Josephskerk* is in den laatsten tijd verrijkt geworden met een nieuw altaar in verguld koper, geleverd door den heer Lamb. Van Ryswyck, eene muurschildering van J. Baetens en geschilderde glasramen van de heeren Janssens en Stalins, waarop wij later terugkomen.

- De heer A. Bertou, de gunstig gekende zilverdrijver, heeft uit Holland eene bestelling van voor ongeveer 30,000 fr. drijfwerk ontvangen.

- *Verbond van kunsten*, *letteren en wetenschappen.* Voordrachten werden gehouden op 26 Februari door den heer Caro, van Parijs, over *het natuurlijk recht in zijne toepassing op de maatschappelijke wetenschappen;* op 5 Maart, door den heer Sleeckx, over *den invloed van Jacob Cats op Zuid-Nederland;* op 10 Maart, door den heer C. Angenot, over *de vlam en de verbranding in het algemeen.*

- *Museum van oude meesters.* Onlangs is het prachtig tafereel, *De marteling van de HH. Crispinus en Crispinianus*, geschilderd door Ambroos Francken den oude, terug in het museum gebracht; dit tafereel verkeerde in zeer slechten staat; het paneel, uit verschillende stukken samengesteld, was los getrokken en op verschillende plaatsen overschilderd: zulks maakte het tafereel, dat buitendien zeer vuil was, onkennelijk; thans is het geheel hersteld door den kunstschilder P.E. Nicolié, welke zich meesterlijk van zijne taak heeft gekweten; de verschillende stukken zijn zorgvuldig

bijeengebracht, het tafereel gereinigd en de verf die op ettelijke plaatsen afschilferde, vastgezet. Het herstelde tafereel, een der merkwaardigste van het museum, heeft, zooals men weet, vroeger het altaar van het schoenmakersambacht in de Antwerpsche hoofdkerk versierd; de twee deurstukken behooren nog heden aan de schoenmakersgilde en prijken jaarlijks in de Sint-Carolus-Boromeuskerk op den feestdag van de beschermheiligen der schoenmakers. Men zou goed doen pogingen aan te wenden bij de leden van gemelde gilde, om te trachten de twee deuren der prachtige schilderij voor het museum te bekomen, welk dan het tafereel volledig zou bezitten. Wij vestigen de aandacht van het bestuur van 't musem op dit punt.

- Een geacht kunstliefhebber, de heer V. Van Campenhoudt, bewaarder der hypotheken te Dendermonde, bracht onlangs ter onzer kennis, dat de bekwame schilderijhersteller, de heer P. Verlinde, een puikstuk van Pieter Eykens in goeden staat had gebracht. De schilderij waarvan sprake, stelt de H. Familie voor en is het eigendom van de kerk van Meenen, waarin zij sterk beschadigd werd, tijdens de beschieting van deze West-Vlaamsche stad door de Franschen. Wij zijn in de gelegenheid geweest het stuk te zien, nadat het door den kundigen heer Verlinde hersteld was; het heeft ons door zijne pracht verrukt. 't Is een van de schoonste gewrochten waarop de schilderkunst der XVIIe eeuw in België kan wijzen; de liefhebbers hebben er zich eenige dagen met eigene oogen kunnen van overtuigen bij den heer Verlinde, Coppenolstraat.

- Op blz. 179, 1872, hebben wij gemeld, dat het gemeentebestuur eenen oproep had gedaan voor het inzenden van schetsteekeningen van een gedenkteeken, op te richten ter herinnering van de vrijmaking der Schelde. Er werden een twaalftal teekeningen en twee geboetseerde modellen ingezonden, welke laatste aan den vervaardiger terugbesteld zijn geworden, omdat, volgens den oproep, slechts *teekeningen* mochten gestuurd worden. Er is onderzocht geworden van welke teekeningen geboetseerde modellen zullen gemaakt worden. De commissie van beoordeeling bestond uit de volgende heeren: L. de Wael, burgemeester, Jac. Cuylits, F. Van der Taelen, Joseph Lefebvre, Ev. Allewaert, schepenen; F. Bex, J. Nauts, L. De Winter, A. Van den Nest, leden van den gemeenteraad; Nic. De Keyser en J. Delin, kunstschilders; Jos. Geefs en J. De Braekeleer, beeldhouwers. De vervaardigers van de volgende teekeningen mogen daarvan, ieder tegen genot van 500 fr. vergoeding, een geboetseerd model maken, welk vóór 1 Augustus aanstaande in het stadhuis zal moeten besteld zijn:

N^{r} 1, kenspreuk: *L'art est un miroir qui reflète les hommes et la société contemporaine;* - N^{r} 5 (klein formaat), kenspreuk: *Le Phare;* - N^{r} 7, kenspreuk: *Il est utile de s'inspirer de la sculpture flamande du XVIIe siècle;* - N^{r} 9 (klein formaat), kenteeken: *Een anker;* - N^{r} 11, kenspreuk: *De Schelde is de bron van België's welvaart.*

Brussel. - In den laatsten tijd werden voor het museum van oude meesters drie schilderijen aangekocht van Jan Massys, Pieter Aarsen (alias Lange Peer) en Antonio Percedo.

- Het museum van oudheden in de Hallepoort, waaraan groote werken verricht zijn onder de leiding van den bouwmeester H. Beyaert en dat uit dezen hoofde lang gesloten is geweest, gaat weer opengesteld worden.

- *Patria Belgica* is de titel van een belangrijk werk, dat, onder de leiding van den hoogleeraar Van Bemmel, in de Fransche taal uitgegeven wordt bij Bruylant-Christophe en Cie en waarin een overzicht zal geleverd worden van alles

wat omtrent het oude en het hedendaagsche België meldenswaardig aan te stippen is. In de twee eerste afleveringen levert de heer Van Bemmel eene beschrijving van het land en komt eene studie voor van den heer Mich. Mourlon over den bodem van België. Het werk is geschat volledig te zullen zijn in 30 afleveringen van 64 bladz. in-8°, opgeluisterd met kaarten en pla-

ten. Als een bewijs van de gretigheid waarmede de uitgaaf wordt ontvangen, deelen de bladen mede, dat de eerste aflevering, uitgeput zijnde, is moeten herdrukt worden.

- De Hollandsche veeschilder, J.H.L. De Haas, heeft zijn tafereel, bestemd voor de wereldtentoonstelling te Weenen, voorstellende: *Vee aan de oevers van den IJsel*, verkocht aan het Belgisch staatsbestuur, voor het rijksmuseum te Brussel.

- In het jaar 1874 zal eene internationale tentoonstelling van oude vaderlandsche kunst, van de 15e tot de 18e eeuw, gehouden worden, waarop de verschillende takken der schilderkunst volledig zullen worden vertegenwoordigd. Men heeft het voornemen zich vooral op eene schitterende tentoonstelling van kunstwerken der Van Eycks toe te leggen.

- De minister van binnenlandsche zaken herinnert dat de 17e toonzet-prijskamp dit jaar op Zaterdag 7 Juni zal geopend worden. De inschrijving der mededingers zal plaats hebben tot 5 Juni, ten 4 ure. Zij die Brussel niet bewonen, kunnen zich per brief doen inschrijven, mits voor 3 Juni hunne stukken te zenden aan het gemeentebestuur, welk ze onmiddellijk aan den minister van binnenlandsche zaken zal overhandigen. De mededingers moeten Belgen zijn en mogen op 1 Juni 1873 den ouderdom van 30 jaren niet bereikt hebben. De voorbereidende proef zal samengesteld zijn uit: eene ontwikkelde *fugue* (zang-of toonkundig) met vier partijen; een weinig ontwikkeld koor, met orkest; 72 achtereenvolgende uren zijn voor de proef toegestaan. De tekst van het koor is door de jury gekozen; kopij er van zal aan elken kamper worden overhandigd, met een papier, het onderwerp eener *fugue* bevattende. De voorbereidende proef is verplichtend voor al de mededingers, zonder onderscheid. Niemand mag meer dan driemaal aan den prijskamp deel nemen. Voor dat de primus toegelaten wordt het jaargeld te genieten, aan den prijs gehecht, zal hij voor de jury een examen moeten afleggen op de volgende punten: De primus zal in een geschreven opstel het bewijs moeten leveren, dat hij in staat is zijne gedachten in de Fransche taal uit te drukken. Het onderwerp dat hem zal worden gegeven, zal betrekking hebben op zijne kunststudiën. De primus zal worden ondervraagd over den bijbel, alsook over de gedichten van Homerus en van Dante, over de dramas van Eschyles, van Sophocles, van Euripides, van Shakespeare, van Corneille, van Goethe en van Schiller; hij zal een beknopt gedacht geven van die werken, van de hulpbronnen die zijne kunst er kan in vinden en van de voornaamste personen die er in voorkomen. De primussen mogen zelven aan de jury de werken aanduiden, die het voorwerp hunner studiën zijn geweest. Er zal rekening worden gehouden aan de Vlaamsche primussen van den graad van onderwijs dien zij in de Vlaamsche taal bezitten.

- De heeren A. Gevaert, Ch. Bosselet en L. de Burbure, zijn benoemd tot leden van de bestendige jury voor den grooten muziekprijskamp van 1873.

Leuven. - Bij de gebroeders Van Linthout is verschenen: *Verslag over de werkzaamheden van het Taal- en Letterlievend Studenten-Genootschap* MET TIJD EN VLIJT, gedurende het afgeloopene schooljaar 1871-1872, gedaan ter Halle, in de plechtige zitting van wintermaand 1872, door E. Van Winckel, secretaris des genootschaps, 48 blz. in-16.

- Bij de wed. C.J. Fonteyn is verschenen: *Schillers Lied van de klok*, overzetting van den heer J. Brouwersz.

Gent. - Volgens uitleggingen, van wege het ministerie aan de kamer van volksvertegenwoordigers gegeven, schijnen de muurschilderingen in de Gentsche

hoogeschool, welke eene oppervlakte van 287^{m}77 beslaan en ten behoeve waarvan het rijk een hulpgeld van 50,000 fr. heeft verleend, nog zoo spoedig niet te zullen voltooid zijn, al was er ook bepaald dat zij dit in 1868 moesten wezen. Uitgevoerd zijn: in het gewelf twee groote onderwerpen: 1° De wetenschap den mensch tot God leidende; 2° De wetenschappen de wetten van het heelal onderzoekende. Dan de vier der hangbogen, verbeeldende: A. de wijsbegeerte, B. het onderzoek, C. de schoonheidsleer, D. de rechtvaardigheid. Op de muren, de vier deurteekeningen verbeeldende: E. de fraaie letteren, F. de geneeskunst, G. de natuur- en wiskundige wetenschappen, H. de rechten. Vervolgens drie groote paneelen, verbeeldende: 1° de Oosten of de priesterheerschappij, 2° Griekenland of de wijsbegeerte, 3° het christendom. Uit te voeren blijven de volgende paneelen: 1° Roma of de stoffelijke eenheid, gekenm rkt door de verovering en het recht; 2° de vestiging van het dogma, gekenmerkt door de kerkvaders of de christelijke wijsbegeerte; 3° de middeleeuwen, gekenmerkt door het pausdom, het keizerrijk en de scholastiek; 4° de renaissance, gekenmerkt door de letterkundige en wetenschappelijke beweging der XVIe eeuw; 5° de nieuwere tijden. De heer Victor Lagye heeft om gezondheidsredenen van het voortzetten der muurschilderingen, in wat hem betreft, afgezien. Tusschen de stad Gent en het rijk werd over de keuze van een anderen kunstenaar onderhandeld; zij hebben den heer A. Cluysenaer, van Brussel, verkozen. Van zijnen kant is ook de heer de Taye, door de menigvuldigheid zijner andere bezigheden, verhinderd geworden om met de wenschelijke vaardigheid te arbeiden aan het voltrekken van de taak die hij met den heer Lagye op zich genomen had. De heer de Taye moet nog twee groote paneelen schilderen. De sieraadschildering is geheel gedaan. (Zie de *Vlaamsche School*, 1865, bladz. 75.)

- Bij den uitgever De Vriese, te St.-Amandsberg, zullen eerstdaags, vereenigd in een fraai bundeltje, de twee lierzangen verschijnen, door de heeren J.F. Ooms en A.V. Bultynck ter eere van den schrijver der *Zustersteden* gedicht, en welke bekroond werden in den letterkundigen prijskamp van de maatschappij *Eikels worden boomen*, te Eecloo (April 1871). De bundel, getiteld: *Ledeganck herdacht*, zal den inschrijvers tegen den zeer geringen prijs van 50 centiemen vrachtvrij afgeleverd worden. Van de twee lierzangen wordt veel goeds gezegd. Wij sporen alle lettervrienden aan zich voor het werk te doen inschrijven.

Dixmude. - Bij den uitgever Ed. Desmijter is een dichtbundel onder de pers, waarop wij met ingenomenheid de aandacht van onze lezers vestigen. Hij is het werk van een hunner vrienden: den luitenant Victorien Van de Weghe. Wij veronderstellen dat al onze lezers den gemoedelijken schrijver van zoovele in ons tijdschrift verschenen stukken, een goed hart toedragen. Hij verdient het én als dichter én als mensch. Zijn aangekondigde bundel is getiteld: *Denderloover;* hij zal 80 bladzijden groot en bij inteekening verkrijgbaar zijn aan 1 fr. De inschrijvers die 50 c. meer betalen, zullen met den nieuwen bundel des schrijvers eerste werk, getiteld: *Eerstelingen*, ontvangen. Voor den geringen prijs van 1 1/2 fr. kan men dus twee fraaie verzenbundels van een verdienstelijk dichter bekomen. Wij hopen dat velen van de gelegenheid zullen gebruik maken.

Sterfgevallen.

P.A.S. VAN LIMBURG BRAUWER, die zooveel bijgedragen heeft tot bevordering van de kennis van de geschiedenis en de letterkunde der Indische volkeren, is op 13 Februari in 43jarigen ouderdom te 's-Gravenhage overleden. Zijn afsterven is voor de wetenschap een gevoelig verlies. Er is spraak van het bezorgen eener volledige uitgaaf der werken van den vroeg ontslapen grooten geleerde.

Museum Catsianum.

In den vorigen jaargang, in ons verslag over het *XII*de *taal- en letterkundig congres* en de feesten te dier gelegenheid te Middelburg gegeven, gewaagden wij van de overheerlijke verzameling der verschillende uitgaven van werken van Jacob Cats, in bezit van den Wel Edelen heer, Mr. W.-C.-M. DE JONGE VAN ELLEMEET, voorzitter van gemeld congres, te Oost-Kapelle, Walcheren, in Zeeland.

Van deze kostbare verzameling verscheen in 1870, bij J.-C. Beyers, te Utrecht, een catalogus, groot in-8o, die niet in den handel was en door den heer DE JONGE VAN ELLEMEET aan vrienden en taalkundigen geschonken werd, een bibliographisch werk waarvan wijlen de Nederlandsche minister THORBECKE schreef, dat dit gewichtige boek met echt Engelsche weelde was uitgevoerd, iets wat wezenlijk het geval was.

De Antwerpsche koninklijke academie en de maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten ontvingen destijds een exemplaar.

In de verkooping der boeken, van wijlen C.-P. Serrure, te Brussel gehouden op 19 November 1872, werd een exemplaar van het *Museum Catsianum*, toegewezen aan fr. 24.

De oplage van dezen catalogus uitgeput zijnde en rekening houdende van het groot belang dat dergelijk werk voor de boekenliefhebbers, bibliothecarissen en boekverkoopers moet opleveren, heeft de heer DE JONGE VAN ELLEMEET ons in de gelegenheid gesteld daarvan een vervolledigd uittreksel mede te deelen.

Wij laten het hier volgen en hopen dat het onzen lezers welkom zijn zal.

Mus. Cats. No 1. *Jacob Cats*, *Werken.* Oudste en beste uitgaven door wijlen Th. B. Groebe verzameld. 11 deelen in-4o bevattende:

1e deel. - *Silenus Alcibiadis sive Proteus.* Middelburgi ex officina Typogr. Joh. Hellenii. 1618.

Maechdenplicht ofte Ampt der jonckvrouwen, enz. Middelburgh. Ghedr. bij Hans van der Hellen. 1618. - 92 bladz.

2e dl. - *Proteus ofte Minnebeelden*, *verandert in Sinnebeelden door J. Catz.* Rotterd. bij P. van Waesberge. 1627. - 315 bladz.

3e dl. - *Selfstryt door J. Cats.* Middelburgh bij Hans van der Hellen voor J. Pz. van der Venne. 1620. - (Eerste druk). 106 bladz.

Sinnebeelt de heymenisse ende eyghenschap des christelycken self-stryts

aenwysende. Middelb. als bov. bladz. 107-119.

Selfstryt door J. Cats. Middelburgh 1620. - Als hierboven; doch een hoogst zeldzame nadruk op grover papier. Sinnebeelt, enz. als hierboven.

J. Cats. Selfstryd. Tweede druck. Tot Middelb. als boven 1621. - Bladz. als boven.

Sinnebeeld. enz. Tweede druk. Middelburgh, als hierboven bladz. als boven.

Tooneel van de Mannelicke Achtbaerheyt. Middelb. H. van der Hellen voor J. Pz. van de Venne. 1622. - 60 bladz. 1e druk.

Tooneel. enz. als hiervoren. (Hoogst zeldzame nadruk.) 60 bladz.

J. Cats, *Tooneel van de Mannelicke Achtbaerheyt.* Tweede druck. Middelb. 1623.

4e dl. - *Houwelyck door I. Cats.* Middelburgh. J.P. van de Venne. 1625.

5e dl. - *Houwelyck door I. Cats.* Cleve by Gerhart Versteghen. 1628. - Te koop bij Jacob van Biesen. (Zeer zeldzame nadruk.)

6e dl. - *Spiegelvan den ouden ende Nieuwen Tydt door J. Cats.* 's Gravenhage. Is. Burchoorn. 1632.

Deze uitgave denkelijk de beste, die Cats zelf althans tot een geschenk, voorzien van varianten bestemde. Zie verder no 63. *Mus. Cats* en *Prof. van Vloten. Aanteeken.* in zijne 4o uitg. dl. II. bl. 946.

7e dl. - *'s Werelts begin*, *midden*, *eynde*, *besloten in den Trouringh*, *met den Proefsteen van denselven*, *door I. Cats.* Dordrecht. voor Matth. Havius. Gedr. bij H. van Esch. 1637. - 772 bladz.

I. Cats. Lofsangh enz. 136 bladz.

8e dl. - *J. Cats. Ouderdom*, *Buyten-leven en Hofgedachten*, *op Sorgh-Vliet.*

Amsterd. J. Jz. Schipper. 1656. - 261 genumm. bladz.

Nieuwejaersliedt. Hofgedachten. als hiervoren. 1655. - de Huwelyx-Fuyk (als hiervoren zonder jaartal.)

J. Cats. Aspasia (als hiervoren) 1655 vertoond. (Zonder jaartal van den druk.) 84 bladz.

Doot-kiste voor de Levendige. 103 bladz.

'*t Samensprake tusschen de Doodt en een Oudtman.* bladz. 104-150.

't Samenspraecke tusschen Ziel en Lichaem. bl. 151-224.

9e dl. - *J. Cats*, *Gedachten op slapelooze Nachten*, *mitsgaders het Twee en tachtigjarig leven.* Achsten dr. Leyden. J. van der Deyster. 1732. - bl. 1-113.

Gebedt by den Edelen Heer Jacob Cats gemaeckt korts voor zyn Edelheyts overleyden enz. bl. 114-116.

J. Cats, *Twee en tachtig-jaarig leven.* bl. 117-235.

J. Cats, *Ghedachten op slapeloose Nachten. Noyt voor desen*, *enz.* Brugghe. Pieter van Pee. 1689. - 29 bladz. P. de la Rue. Gelett. Zeeland. bl. 366 noemt dezen eersten druk zeldz.

Als voren, doch in dit exemplaar een portret van Jacobus Catsius, Brouwershavius etc. Onzeker of dit portret hier op zijne plaats staat, dan wel ingevoegd werd.

J. Cats. Nuttelyck. Huysboeck. Tweede druk. Leyden. H. van der Deyster. 1769. - 264 bl. kl. 8° form. doch in-4° papier ingehangen.

De gedichten van de Heer Jacob Cats, *die in zyn Werken niet gevonden worden.* Leyden. H. van der Deyster. 1767. - 29 bladz. Gedr. in twee kolommen.

Aenmerckinghe op de tegenwoordige Steertsterre. 18 ongenummerde bladz. zeldz.

Nieuwe-jaer Gifte aen den Lezer. 2 bladz.

Oratie van syn Excellentie de Heer Jacob Cats

Extraordin. Ambassad. enz. ghedaen 29 Dec. 1651. Wt het Latyn overgheset. Rotterd. J. den Abt. Jz. 1652. - 7 bladz. Gedr. met goth. letter.

Oratie van Syn Excellentie den Ambassadeur Jacob Catz, *ter occasie van dese laetste Zeeghevecht tusschen den Engelschen Admirael ende den Admirael Tromp voorghevallen*, *enz.* Gedruckt voor Jac. Jansz. Anno 1652. - 6 bladz.

Holl. tekst in goth. dr daarachter de Latijnsche. Als tit. vign. een portret.

10^{e} dl. - *Eenige werken op Cats betrekking hebbende*, *als van Berlaeus*, *Boey en anderen.*

11e dl. - *Zeewsche Nachtegael. Tafereel van Sinnemal. - Taf. van de belacchende Werelt*, *enz.*

M.C. N° 2. *Alle de Wercken enz. van de Heer Jacob Cats enz.* Amsterd. J. Jacz. Schipper. 1655. - Fol. 2 deelen met platen.

M.C. N° 3. *Alle de Wercken*, *enz.* als hierv. 1658. - Fol. 2 deelen met platen.

M.C. N° 4. *Alle de Wercken*, *enz.* als hiervoren.

Met eigenhandige opdragt van J. Cats aen den Burgemeester van '*Axel ende Neuse.*' Paulus Geleynssen Decker.

In deze uitg. komen ook voor: *80 jarig leven Bedenck* en *Huishoud op Zorgh-Vliet.*

M.C. N° 5. N° 4bis. *Alle de Werken van de Heer Jacob Cats*, *enz.* Dordrecht bij Jacobus Savry, 1659. 4° met pl.

Deze uitgave houd ik voor zeer zeldzaam, dewijl zij mij in 1870 het eerst voorkwam. Zij heeft veel overeenkomst met de volgende.

M.C. N° 6. N° 4ter. *Alle de Wercken*, *enz. van de Heer Jacob Cats.* 't Amsterdam, bij J.J. Schipper 1665. 4° met pl.

M.C. N° 7. N° 5. *Alle de Wercken*, *enz. van de Heer Jacob Cats*, *enz.* 't Amsterdam D. Van Dalen, enz. Utrecht J. en W. Van de Water, 1700, 2 deelen fol. met platen.

M.C. N° 8. N° 6. *Alle de Wercken van den Heere Jacob Cats*, *enz.* De laatste druk met: *82 jarig leven*, *Slapelooze nachten*, *enz.* Amsterdam bij Nicolaas ten Hoorn en anderen. P. van Thol. 's Gravenhage 1712, fol. 2 deelen met platen.

M.C. N° 9. N° 6bis. Als hiervoren.

Twee bijzonderheden geven dit verschil aan, met de vorige uitgaven. Vooreerst, in plaats van den uitg. N. ten Hoorn, wordt hier Jan van Heekeren genoemd. Ten anderen, zijn al de ruimten voor de afbeeldingen, ledig gebleven.

M.C. N° 10. N° 7. *Des Unvergleichlichen Holländischen Poëten Jacob Cats*, *Rittern u.s.w. Sinreiche Werke aus dem Niederl. übersetzet*, *mit vielen Kupfern gezieret.* Hamburg, bei Seel. Thom. von Wierings Erben, 1710-1717, 8 Theil. 8°.

M.C. N° 11. N° 8. *Alle de Wercken van den Heere Jacob Cats*, *enz.* Amsterdam bij Joh. Ratelband, enz. 's Gravenhage, bij P. van Thol en P. Husson, 1726. - Fol. 2 deelen met platen.

M.C. N° 12. N° 9. *J. Cats Werken*, 5 deelen kl. 8° met platen.

1e dl. - *Sinne en Minnebeelden*, *Selfstryt*, *Tooneel der mannel. Achtb. - Galathea - Klagende Maegden.* - Leiden, H. vander Deyster, 1779.

2e dl. - *Huwelyk*, *Mannel. Tegenplichten.* Amsterdam, voor Abraham Cornelis, 1779. - 538 bladz.

Spiegel van den O. en N. tydt door Jacob Cats, Amsterdam, Erve H. Vander Putte en B. Boekhout. - 335 bl.

3e dl. - '*s Werelts begin*, *midden*, *eynde beslooten in den Trouring met den Proefsteen*, *door J. Cats.* Amsterdam, J. Morterre, 1764. - 673 bladz.

4e dl. - *J. Cats*, *Buytenleven op Zorgvliet.* Amsterdam, Erve A. Van der Putte, zonder jaartal. - 246 bladz.

Hofgedachten, *Mengelingen*, *Invallende Gedachten*, *Aspasia*, *Fuyk*, *Doodkiste voor de levendige*, *Tagtig-jarig leven.* (Volgens het privilegie van 1770.)

5e dl. - *J. Cats*, *Gedachten op slapeloose nachten. - Twee en tachtigjarig leven.* Tiende Druck. Leyden, H. Vander Deyster, 1769.

J. Cats, *Nuttelyck Huysboeck*, *Lof en Trouw-Gedichten en Grafschriften op den Heere*

J. Cats, Tweede Druck. Leyden, H. Van der Deyster, 1769.

M.C. N° 13. N° 10. *Alle de Werken van den Heer Jacob Cats.* Tot Gend, C.J. Fernand 1786-1787. - 8 deel. 8° zonder plat.

Achter het 3^{e} deel eene kerkelijke approbatie.

M.C. N° 14. N° 11. *Alle de Werken van Jakob Cats*, uitgegeven door M^{r}. R. Feith. Amsterd., Joh. Allart, 1790-1799. - 19 deel. 12° met platen.

M.C. N° 15. N° 12. *Jakob Cats*, uitgeg. door M^{r}. R. Feith. Amsterd. C. Weddepohl, 1834. - 16 deelen 12° met platen.

Hieraan ontbreekt het Huwelijk in 3 deelen en het portret van J.C., door Vinkeles.

M.C. N° 16. N° 13. *Dichterlyke Werken van Jacob Cats*, Voorrede van P.G. Witsen Geysbeek, Amsterdam, Gebr. Diederichs, 1828. - 2 deelen 8° met portret en fac. sim.

M.C. N° 17. N° 14. *Al de Werken van Jacob Cats.* - 7 deelen in-8°. - Onvolledige en gestaakte uitgave met platen der beste graveurs. - Hiervan zijn verschenen IIIe deel, 1830 en IVe deel, 1833. Brussel en Amsterdam. Brest van Kempen. - V^{e} deel, 1835. VIe deel, 1837. VIIe deel, 1838. VIIIe deel, 1839. IXe deel, Lofsangh enz. 1843. Zutphen. W.J. Thieme.

M.C. N° 18. N° 15. *Dichtwerken van Jacob Cats*, *naar de behoeften van den tegenwoordigen tyd ingerigt.* Met plaatjes. Deventer. A. ter Gunne. 1843-1854. 8 deelen in-8° bewerkt door Professor M. Siegenbeek, Dr M. de Vries en Dr A. de Jager.

M.C. N° 19. N° 16. *Vader Cats uitgegeven voor het Nederl. volk.* Voorrede van W.J. Hofdyk. - Tiel. C.A. Campagne. Zonder jaart. (volg. de voorr. 1861.) Met portr. van J.C. op 80jarigen leeftijd.

M.C. N° 20. N° 17. *Alle de Werken van Jacob Cats*, bezorgd door D^{r} van Vloten. Hoogleeraar te Deventer. Zwolle. Erven J.J. Tyll. 1862. 2 deelen 4° met pl. - Het exemplaar van den *Spiegel van den O. en N. Tyd*, op bladz. 946 deel II vermeld, werd mij door Prof. Vloten welwillend afgestaan en komt hieronder bij N° 63 *Mus. Cats.,* voor. Zie hierboven bij N° 1 deel 6.

M.C. N° 21. N° 18. *Al de Werken van Jacob Cats. Volksuitgaaf.* Schiedam. H.A.M. Roelants 1869 in-8°.

M.C. N° 22. N° 19. *Keur uit de werken van Jacob Cats.* Leyden. P.H. van den Heuvell. 1852 in-8°.

M.C. N° 23. N° 20. *Jacobi Catzii. I.C. Silenus Alcibiadis sive Proteus.* Amsterdam. Willem Blaeu. Zonder jaartal in-4° met platen.

Jacobi Catzii J.C. Monita Amoris Virginei. Maechdenplicht. Amsterdam. - Willem Jansz. Blaeu. Zonder jaartal.

Hardersclachte. - J. Cats. Selfstryd. Tweede druck Middelburgh. Gedr. bij Hans van der Hellen voor Jan Pietersz. van de Venne. 1621.

Sinnebeeld, de heymenisse enz. Middelburg als hiervoren 1624.

Tooneel der mannelicke achtbaerheyt, *door J. Cats.* Gedrukt als hiervoren 1622.

M.C. N° 24. N° 20 bis. *Jacobi Catzii. I.C. Silenus Alcibiadis sive Proteus.* Editio altera ac auctior. Amsterodami. Ex officina Typogr. Guiljelmi Janssonij. Anno CI□I□CXX. (1620,) in-4° met pl. Zeldzaam, en merkwaardige uitgave. Zie N° 1. deel 1 hierboven. *De Navorscher*, *Febr. 1872.*

M.C. N° 25. N° 20 bis. *Jacobi Catzii. J.C. Silenus Alcibiadis sive Proteus.* Amsterodami. Ec officina Typographica Guiljelmi Janssonii. Anno CI□I□CXIX. (1619,) in-4° met pl.

Alle deze drie uitgaven van Sil. Alcibiadis s. Proteus verschillen. De laatste is nog niet in het *Museum Catsianum* wel in den *Navorscher* van Februari 1872 opgenomen.

M.C. N° 26. N° 21. *Proteus ofte Minnebeelden verandert in Sinnebeelden door J. Catz.* Rotterdam. P. van Waesberghe 1627, in-4°.

Dezelfde uitgave als hierboven N° 1, deel 2; doch uit de hand, met de meeste zorg gekleurd; zelfs de drukornamenten, door M.T.H. van der Ley. Anno 1641. *J. Cats Selfstrijd.* Derde druk. Middelburg. Wed. Jan Pietersse van de Venne 1625 met gekleurde platen als hiervoren.

Sinnebeeld, *de heymenisse*, *enz.* Middelburg. Ghedr. bij Jan Pietersz. vande Venne. 1625, met gekleurde platen als hiervoren.

Thooneel van de mannelicke achtbaerheyt door J. Cats. Derde druck. 's Gravenhage, gedruckt bij Adriaen van de Venne ende I.O. (J. Okkerss). 1632 met gekleurde

platen als hiervoren. - Alles affgeset door M.F.H.v.d.L.

M.C. N° 27. N° 22. *Proteus ofte Minnebeelden verandert in Sinnebeelden door J. Cats.* 's Gravenhage. Gedruckt bij Adriaen van de Venne en Joost Okkers, 1629, in-8° doch in-4° wit papier gevat met platen.

Sinne ende Minnebeelden van J. Cats. Met platen.

Emblemata moralia et oeconomica. Met platen.

Sinnerycke ende Stichtelyke leersame Redenen tot Verklaringe van de voorgaende Sinnebeelden; door J. Cats.

Galathee ofte Harder-Minne-Klachte door J. Cats. 's Gravenhage, gedrukt bij Adriaen van de Venne en Joost Okkerss, 1629.

M.C. N° 28. N° 23. *Neu-eröffnete Schule vor das noch ledige Frauenzimmer, welches u.s.w., von dem hochgel. Herrn Doctor Jacob Cats aufs besite unterrichtet wird etc.* Aus dem Holländ. ins Teutsche übers. durch Cosmus Conrad Cuno.

Bey J.C. Kolb in Augspurg. 1723, in-8° met pl.

M.C. N° 29. N° 24. *H. (Herrn) Jacob Catsen Kinder Lustspielc durch Sinn und Lehrbilder geleitet:* Aus dem Nider-in das Hochteutsche gebracht durch H. Johann Heinrichen Amman und mit Kupferstichen geziert etc. durch Conrad Meyern in Zürich. Getruckt im Jahr Christi 1657. - Klein 4°. 178 bl.

M.C. N° 30. N° 24bis. *Uiterst nette uitgave met eigenaardige afbeeld. Kinderspel door Jacob Cats. Jeux de l'enfance par Jacob Cats.* Traduction de l'abbé Adolphe Bloeme, curé de Roquetoire etc. Saint-Omer. Impr. de Fleury-Lemaire. 1855. - 12°. Met gesteendr. titel en afb. van het blindemanspel. 1856. - Fransche tekst en eene Vlaamsche door Prudens van Duyse. Gent. 1853.

M.C. N° 31. N° 25. *Emblemata ofte minnelycke*, *zedelycke ende stichtelycke Sinnebeelden door D* (*Dominus of Doctor) J. Catz.* Zonder naam van drukker, uitgever, plaats en jaartal. Breed 12° met platen. De tekst gedeeltelyk goth. letter. Een titelplaat zonder gedrukten titel.

Kinderspel gheduydt tot Zinnebeelden ende Leere der Zeden. Zonder afbeeldsel.

Selfstrydt door J. Cadts, met platen.

Sinnebeeldt, openende, enz. Met de drie vorige gedr., 251 bladz.

M.C. N° 32. N° 25bis. *Emblemata ofte Minnelycke*, *Zedelycke ende Stichtelycke Sinnebeelden door D.J. Catz.* Zonder naam van drukker-uitgever, plaats en jaartal. Breed 12° met platen. Geen goth. letter, maar Rom. en curcyfe bij afwisseling. Ook zonder gedrukten titel maar met titelplaat, 64 bladz. *Navorscher*, enz.

M.C. N° 33. N° 25ter. *Emblemata ofte enz. door D.J. Catz*, zonder naam, jaart., enz. als hierb. Breed 12° met pl. Gedr. titel. Kinderspel. Met afbeeldsel der Abdij te Middelburg. Maeghdenplicht ofte Ampt enz., 64 en 90 genummerde bladz.

M.C. N° 34. N° 26. *Maeghdenplicht ofte Ampt der jonge vrouwen*, *etc. aengewesen door Sinnebeelden. Officium Puellarum, etc.* Zonder naam van uitgever, schrijver, drukker, jaartal en plaats. Breed 12°. Zeer zeldzaam. Slechts 89 bladz. genummerd.

Harders-Klachte, met de afbeeldsels. Zeldzaam zie J. Scheltema, Anna en Maria Tesselschade bl. 15 en 113. De bladz. ongenummerd.

M.C. N° 35. N° 26bis. *Maeghdenplicht* enz. als hierboven. Breed 12°. Weinig verschil met N° 26 hiervoren. *Navorscher* Febr. 1872. bl. 2.

M.C. N° 36. N° 27. *Maegdenplicht* enz. als hiervoren. Breed 12° met platen. Zeer zeldzaam, 91 genummerde bladz.

Hardersclachte, met afbeeldsel en ongenummerde bladz. 177.

M.C. N° 37. N° 27bis. *Maeghdenplicht ofte Ampt* enz. Zonder naam enz., als hierv. Breed 12°. Zeer zeldzaam vooral opmerkelijk door de volgende:

Hardersklachte. Met eigenaardige afbeelding: een' herder en herderin; een deftig heer en vrouw, en een jongen de fluit bespelende. Daarboven het vreemde opschrift: E. Pels. ‘Amsterdams Fluitertie.’

N° 38. N° 27$^{bis.\ bis}$. *Maegdenplicht ofte Ampt* enz. Breed 12° met platen. Zonder naam van uitg., drukk., plaats, schrijver en jaart. als hierb. Verschil van afbeeldingen en spelling op genummerde bladzijden.

Harders-klachte. Ongenummerd bladzijden met omgezette afbeeld.

M.C. N° 39. N° 27ter. *L'art du mariage*, *poème latin de J. Cats*, *grand pensionnaire de Hollande. Avec le commentaire de Lidius Paris.* - Barrois l'aîné 1830. - Kl. 8° zonder platen.

M.C. N° 40. N° 28. *Poëtische Werken van den Heer Jacob Cats, namentlyck Emblemata*, *Maegdenplicht*, *Selfstryt*, *ende Mannelycke Achtbaarheyt*, kl. 8° met platen. Titelplaat zonder jaartal, naam, uitgever, drukker of plaats. - Ongenummerde bladz.

Jac. Catz, *Minnelycke*, *Zedelycke en Stichtelycke Sinnebeelden met derzelver Ghedichten.* Goth. letterdr.

Kinderspel, *met gewyzigde afbeeld. der Abdy te Midd. zoo dat deze*, *niet als elders*, *duidelyk kenbaer zy. - Jac. Catzii Silenus Alcibiadis sive Proteus. - Dit zyn Sedelycke Verclaeringen over zyne Sinebeelden.*

Bijzonder schoone gegraveerde afbeeldsels.

Maechdenplicht ofte Ampt. enz. Met vereenvoudigd wapenschild. *Hardersclacht.* Met wederom verschillende afbeeldsels een herder met doedelzak en kudde schapen; eene trekschuit door paarden getrokken in 't verschiet.

J. Cats Selfstryt, 1635. Zonder naam, van uitgever of drukker en plaats.

Sinnebeeld, enz. 1635.

Tooneel van de mannelicke Achtbaerheydt, *door J. Cats*, 1635. - Met goth. dr.

M.C. N° 41. N° 29. *Jacobi Catzii J.C. (Jurisconsulti.) Silenus Alcibiadis sive Proteus, voorghestelt in Minn' en Zinnebeelden met de sedelycke en stichtelycke verklaringe, tegenover yder Beelt ghestelt.* IIe Titel; IIIe Titel. Zonder naam van druk. uitg. pl. en jaartal. Gr. 12° met platen.

Gedeeltelijk goth. gedeeltelijk rom. letterdruk.

De bladz. ook hier niet genumm. als bij N° 28/40 hierv.

Kinderspel, met duidelyker afbeeld. der Abdy.

Jacobi Catzii, *J.C. Maechdenplicht.* - Ter Goude bij Pieter Rammazeyn. Zonder jaartal.

Hardersclacht.

I. Cats Selfstryt, 1640. *Veldtteycken* maar geen titelpl. - Omgezette afbeeld.

Sinnebeeld, *de heymenisse*, enz. 1640.

Tooneel van de mannelicke Achtbaerheyt door I. Cats. Gedruckt in 't jaer ons Heeren, 1640. Zonder meer.

M.C. N° 42. N° 30. *Jacobi Catzii. J.C. Silenus Alcibiadis sive Proteus*, voorghestelt in *Minn' en Zinnebeelden* alsmede zijn *Maeghdenplicht* en andere wercken. Tot Dordrecht bij Maerten de bot, IIe Titel; IIIe Titel. Groot 12° met plat.

Kinderspel, zonder afbeeld.

Jacobi Catzii. J.C. Maechdenplicht. Ter Goude bij Pieter Rammazeyn. - Zonder jaartal.

J. Cats, *Selfstryt.* 1645.

Sinnebeeld, *de heymenisse enz.* 1645. Zonder meer.

Tooneel van de mannelicke Acht-baerheyt door I. Cats. 1645. Zonder meer.

De bladz. ongenumm. in deze uitg.

N° 43. N° 30bis. *Jacobi Catzii J.C. Silenus etc.* als hiervor. Voorghestelt in *enz.* als hierb. als-mede zijn

Maeghdenplicht enz. - Ter Goude. Bij Pieter Rammazeyn. Groot 12° met platen.

Jacobi Catzii I.C. Maechdenplicht. Ter Goude bij Pieter Rammazeyn. Zonder jaartal.

I. Cats. Selfstryt. 1645.

Sinnebeeld enz. 1645.

Tooneel van de mannelicke acht-baerheyt, door I. Cats. 1645. Zonder meer.

Nergens in deze uitg. eenige paginering.

M.C. N° 44. N° 31. *Zinne en Minnebeelden: Selfstryd: Tooneel der Mannelyke Agtbaerheidt: Galathea of Herders-Klagt: Klagende Maegden En andere Mengelrymen van den Heere J. Cats.* t' Amsterdam bij de Wed. Barend Visscher, 1720, kl. 8° met platen.

Emblemata moralia et oeconomica.

Het Kinderspel ontbreekt. 218 bl.

J. Cats Selfstryt. Veldt-teyken, 112 bl.

Zinnebeeldt de heymenisse, enz.

Toneel der Mannelicke Achtbaerheyt door J. Cats, 55 bl.

J. Cats Galathea of Harders-Minneklacht, 52 bl.

J. Cats Klagende Maegden, Mengelingen. Eerdichten, 193 bladz.

M.C. N° 45. N° 32. *Zinne en Minnebeelden*, enz. als hiervoren. t' Amsterdam bij Evert Visscher, 1729, kl. 8°. Met platen.

Uitgave ook in de onderdeelen aan de voorgaande bijna gelijk. *Emblemata* alleen met 210 bl.

M.C. N° 46. N° 33. *Sinne en Minnebeelden: Selfstryt: Tooneel der Mannelyke Agtbaarheydt: Galathea of Herders-Klagt: Klaegende Maegden en andere Mengelrymen van den Heere J. Cats*, te Leyden bij Hendrik van Deyster, 1779, kl. 8°. Met platen.

Afzonderlijke uitgave, zonder algemeenen titel, van het 1^{e} deel N° 9 hiervor.

M.C. N° 47. N° 34. *Moral Emblems etc. from Jacob Cats and Rob. Fairlie, with illustrat*, bij *J. Leighton*, London, 1860. Gr. 8°.

M.C. N° 48. N° 35. *Selfstryt door I. Cadts.* Zonder jaart. plaats en uitgever. - Breed 12° met platen.

De voorrede is van 1620.

Veldt-Teycken.

Sinnebeeldt de heymenisse enz. 251 bladz.

M.C. N° 49. N° 36. *Selfstryt door I. Catz.* Zonder jaartal plaats en uitgever. - Breed 12° met platen.

Veldt-Teycken.

Sinnebeeldt enz. 251 bladz.

J. Cats, *Tooneel van de Mannelicke Achtbaerheyt.* Ghedr. int jaer 1627. - Zonder plaats en drukk. - Omgez. afb. 122 bl.

M.C. N° 50. N° 37. *Selfstryt door I. Cats. Met nieuwe aerdige afbeeldingen van kopere Platen verciert.* In 's Gravenhage. Gedr. bij Adr. Van der Venne ende Joost de Ockerss. 1628. - 8°.

Zeldzame en gezochte uitgave doordien de afbeeldingen zeer fraai gegraveerd zijn door J. van Vliet naar teeken. van A. v.d. Venne.

Veld-teycken. Met de afbeeld.

Sinnebeeld de heymenisse enz. 95 bladz.

M.C. N° 51. N° 38. *Selfstryt door I. Catz.* Zonder jaart. plaats en drukk. - Breed 12°, met plat.

Veldteycken. Met afbeeld.

Sinnebeeldt enz. 251 bladz.

I. Cats, *Tooneel van de Mannelicke Achtbaerheydt.* Ghedruckt int jaer 1631. - Zonder plaats, naam uitg. drukk. - Met plat. 122 bladz. zeldz.

N° 52. N° 38bis. *Selfstryt* door *J. Cats* Tot Dordr. Gedr. bij de Weduwe van Isaac Reyers. Zonder jaartal Breed 12°. Met plat. Goth. letterdr.

Veldt-Teycken. Met afbeeld.

Sinnebeeldt enz.

226 genumm. bladz. Zeldzame uitg. uit de biblioth. Prof. Serrure te Gent, auctie Novemb. 1872.

M.C. N° 53. N° 39. *I. Cats*, *Self-Stryt.* Van nieus vermeerdert ende verbetert. *Militat omnis homo. Voor Mathys Havius.* - Ghedruckt bij Hen-

drick van Esch. - Zonder plaats. Anno 1634. - 4°. Met plat.

Veldt-teycken. Met afb.

Sinnebeeldt enz. Tot Dordrecht. Ghedr. by Hendr. van Esch. 1634. - 119 bladz.

M.C. N° 54. N° 40. *Selfstryt door I. Cadts.* Zonder jaart. plaats of drukker. - Breed 12°. Met plat.

Velt-teycken. Met afbeeld. zonder inschrift.

Sinnebeeldt de heymenisse enz. 251 bladz.

I. Cats, *tooneel van de Mannelycke Achtbaerheydt.* Gedr. int jaer 1639. Zonder plaats, naam uitg. of drukk. - 122 bladz.

M.C. bl. 178. N° 55. N° 40bis. *Selfstryt door J. Cadts.* Zonder jaartal plaats of drukk. - Breed 12°.

Zeldzaam. Met voorreden: Middelburgh 8 Mey 1620.

Veldt-Teycken. Met afb. zonder opschrift.

Sinnebeeldt enz. - 251 bladz. genumm.

Navorscher bladz. 3. N° 56. N° 40ter. *Selfstryt door J. Cats.* T' Amsterdam. Gedruckt bij d'Weduwe van Joost Broersz. 1647. - Breed 12° Met pl.

281 bladz. doorloopende paginering.

M.C. N° 57. N° 41. *I. Cats. Tooneel van de Mannelicke Achtbaerheydt.* Ghedruckt in 't jaer 1631. - Zonder plaats, drukker of uitgever. Breed 12°. Met platen. 122 bladz.

Navorscher bladz. 3. N° 58. N° 41bis. *J. Cats. Tooneel van de Mannelycke Achtbaerheydt.* Gedruct int Jaer 1633. - Zonder naam van uitg. drukker, of plaats. Breed 12° met platen.

Andere drukornamenten dan in de uitgave van 1631. - 122 genummerde bladz.

M.C. N° 59. N° 42. *I. Cats. Tooneel van de Mannelycke Achtbaerheydt.* Gedruct int Jaer 1639. - Breed 12° met plat. - 122 bladz. - Uitgave gelyk aan die van N° 54/40 hierv., doch betere afbeeld., groot pap. en onafgesneden.

M.C. N° 60. N° 43. *Houwelyck door I. Cats.* Tot Middelburgh. - In de Druckerye van Jan Pieterss. van de Venne. 1625. - 4°. gr. pap. onafgesn. Met plat.

M.C. N° 61. N° 43bis. *Houwelyck door I. Cats* tot Middelburch. Jan P. van de Venne. 1625. 4°.

Verschil met de voorg. uitg. dat aan Nadruk doet denken.

M.C. N° 62. N° 44. *Houwelyck door I. Cats.* 's Gravenhage. Adr. van de Venne. 1628. in 12°, met plat.

881 bladz.

N° 63. N° 44bis. *Houwelick* door *Iacob Cats.* Zonder jaartal, plaats of drukk. br. 12°. Met plat.

Eigenaardig portret van *Cats*, met een eigenaardig vers: '*Is dit het beelt van Kats enz.*' Goth. letterdr. 570 bladz. Afwijkende afbeeld.

Zeldzame uitg. uit de biblioth. van prof Serrure te Gent, auctie 1872.

M.C. N° 64. N° 45. *Houwelyck door I. Cats.* Tweede druck. 1632. 's Gravenhage. Ghedr. voor Adriaen van de Venne ende Joost Ockersz. in 8°. Met plat.

M.C. N° 65. N° 46. Dezelfde uitgave als hierv. - Minder helder en smaller papier.

M.C. N° 66. N° 47. *Houwelyck door I. Cats.* In Zeelandt voor Barent Arentsz. Berentsma. 1633. in 4°. Met plat.

M.C. N° 67. N° 48. Dezelfde uitgave. - Minder kwaliteit van papier en slechter afbeeld. Misschien een nadruk.

M.C. N° 68. N° 49. *I. Cats. Houwelyck.* In Zeelant. Gedr. voor Barent Adriaensz. Berentsma. 1636. - 12° met platen.

M.C. N° 69. N° 50. *J. Cats. Houwelyck.* Tot Dordrecht voor Matthys Havius. 1634. - 12° met platen. 671 bl.

M.C. N° 70. N° 51. *Houwelyck door J. Cats.* Ghedruckt te Haerlem bij Hans Passchiers van Wesbusch. Mede te koop bij Theunis Theunisz tot Amsterdam 1642. - 4° Met platen.

M.C. N° 71. N° 52. *Houwelick door I. Cats.* (Op den gegraveerden titel *Huwelyck*). T' Amsterdam voor I.I. Schipper 1642. - Klein 8° met platen.

N° 72. N° 52bis. *I. Cats. Houwelyck.* In Zeelant. Gedruckt door Barent Adriaensz Berentsma 1643. - 12°. Met platen.

Uitgave 7 jaren ouder dan die van N° 68.

N° 49 hiervoren, en bovendien met eenig verschil.

M.C. N° 73. N° 53. *Houwelick door J. Cats.* t' Amsterdam bij Michiel de Groot, 1663. - 12° met platen.

Het Kinderspel aanwezig. - 604 bladz.

M.C. N° 74. N° 54. *Houwelyk*, *door J. Cats.* T' Amsterdam bij Pieter Visser, Jan van Heekeren, Jan Roman en Jan Graal, 1708. - Klein 8°. Met platen.

Op het Vrysterwapen, 1709. - 571 bladz.

M.C. N° 75. N° 55. *Huwelyk*, *door J. Cats.* t' Amsterdam bij Pieter Visser, Jan Graal en Jan Van Heekeren, zonder jaartal. - Klein 8°. Met platen.

Misschien van 1709 volg. opschrift *Vrysterwapen.* - 538 bladz.

M.C. N° 76. N° 56. *Huuwelyk*, *door J. Cats.* In 's Gravenhage bij Pieter van Thol, 1740. - Klein 8°. Met platen.

Op de titelplaat *Huwelyck* door I. Cats, 538 bl.

Navorscher N° 77. N° 56$^{bis.}$ *Huwelyk, door J. Cats.* t' Amsterdam bij Gysbert de Groot Keur. Anno 1746. - Klein 8° met platen, 538 bladz.

M.C. N° 78. N° 57. *Huwelyk*, *door J. Cats.* Amsterdam, gedr. voor Abraham Cornelis, 1779. - Kl. 8° met platen.

De titelplaat *Huwelyck* door *I. Cats*, 538 bladz.

M.C. N° 79. N° 58. *I. Cats*, *Klagende Maeghden en Raet voor deselve.* T' Amsterdam, gedr. bij Jacobus Conynenbergh, zonder jaartal. - Breed 12° met platen.

Onbevallige afbeeld. in houtsn. Goth. letterdr. 197 bladz.

Liefde's Granaet appel.

Nieuwe Maeghde-Klachten, enz.

M.C. N° 80. N° 59. *J. Cats Klagende Maeghden en Raet voor deselve.* Dordrecht. Ghedr. voor Mathys Havius. 1633. - Breed 12°. Met platen.

Op de titelpl. 1634. - 186 bladz.

Liefdes Granaet appel.

Nieuwe Maeghde-Klachten, enz.

I.C. Geluck-wensinghe aen, enz. 191 bladz. *Byvoughsel.* 45 bl.

M.C. N° 81. N° 59bis. *J. Cats Klagende Maeghden* enz. Tot Dordrecht gedr. voor Josua Offermans. By Nicolaes de Vries. Anno 1652. - Breed 12°. Met pl.

Maeghde-klachten 197 bladz.

Liefde's Granaet appel. - Nieuwe Maeghde kl. - Huysraet, enz.

J.C. Geluckwensinge enz. Byvoughsel, bl. 232.

M.C. N° 82. N° 60. *J. Cats*, *Klagende Maeghden en raedt voor deselve.* Amsterdam bij Gysbert de Groot. 1684. Breed 12° met platen.

Afbeeld. in houtsn. goth. letterdr. 224 bl.

Liefdens-Granaet appel. Nieuw M. Klachten. - Spreeckw. - Huysraet, *enz. Onderl. plichten. - Byspreucke.*

J. Cats, *Geluck-wensinge aen*, enz. *Byvoeghsel.* Zeldzaam.

M.C. N° 83. N° 60bis. *J. Cats*, *Klagende Maagden*, *en Raat voor de selve.* t' Amsterdam, bij de weduwe van Gysbert de Groot, 1715. - Breed 12° met platen.

Geen titelplaat. Op den titel als drukornam. een breede band. Afbeeld. in houtsn., 173 bladz.

Liefdes-Granaat-Appel, en andere gedichten als hiervor., 204 bladz.

J.C. Geluk-wensinge aan, enz. Fijner papier. Keurig exempl. uit de bibl. wijlen I. Meulman.

N° 84. N° 60bis. bis. *J. Cats. Klagende Maagden*, enz. T' Amsterdam by de Weduwe van Gysbert de Groot. 1706. Breed 12°. Met plat. Goth. letterdr. Houtsn. afb. bruin papier 173. bl. Zeldzaam. Uit de biblioth. prof. Serrure te Gend. Auctie 1872.

Navorscher N° 85. N° 60ter. *J. Cats*, *Klagende Maagden en Raad voor de Selve.* t' Amsterdam bij d'Erve van de Wed. Gysbert de Groot, 1733, breed 12° met platen. Zeer zeldzame uitgave, 49 jaren later dan die by Gysb. de Groot N° 82-60 hierb. en 18 jaren later dan die by de weduwe Gysb. de Groot, N° 83-60bis hierbov. uitgekomen. Slechte houtsn. afbeeld. en andere afwijkingen.

M.C. N° 86. N° 61. *J. Cats*, *Klagende Maagden en Raad voor dezelve.* Tot Amsterdam, by Joannes Kannewet. - 1754. Breed 12°. Met plat.

Afbeeld. in houtsn. - Goth. letterdr. Alle andere gedichten als hiervor. *Maagdeklachten* 174 bladz. de andere gedeelten 204 bladz. Het Register ongen. - De platen komen meer overeen met die der uitg. N° 79-58 hierv., dan met die van N° 82-60 hierb.

M.C. N° 87. N° 62. *J. Cats*, *Klagende Maagden En Raad voor dezelve.* Dordrecht by A. Walpot en Zoon. 1781. Breed 12°.

Houtsn. afb. - Goth. letterdr. - *Maagdeklagten*, 172 bladz. - Verschil in de platen ook in het getal. *Liefde's Granaat appel* 204 bl. Voorts de andere gedichten als hiervoren.

M.C. N° 88. N° 63. *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tydt door J. Cats.* 's Gravenhage bij Isaac Burchoorn 1632. - 4°. Groot papier. Met platen.

De beste uitgave gelijk aan die in N° 1 deel 6 hierboven, maar bovendien verrijkt met ontelbare eigenhandige varianten en emendatien door J. Cats zelven, die het blijkens opschrift van den titel (*Authoris donum*) ten geschenke gafaan *Jac. Roverius.* Zie N° 1 deel 6 hiervoren. Geschenk aan mijne Catsiana van Prof. van Vloten.

M.C. N° 89. N° 64. *I. Cats. Spiegel van den Ouden ende Nieuwen Tyt.* Derden druck. Dordrecht. Ghedruckt bij Hendrick van Esch voor Matthys Havius. 1635. - 4°. Met platen.

M.C. N° 90. N° 65. *Spiegel van den Ouden ende Nieuwen Tydt.* Op nieuws herdruckt en vermeerderdt met byvoeginge van Nieuwe Platen door I. Cats. In den Briel, gedr. bij Michgiel Peermans, 1652. - Klein 8° met platen. Geen titelplaat, 416 bladz.

M.C. N° 91. N. 66. *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tydt door J. Cats.* Den lesten Druk. t' Amstelredam. Gedr. bij Jacobus Konynenberg. Zonder jaartal. - Klein 8°. Met plat. 320 bl.

Navorscher N° 92. N° 66bis. *Spiegel van den Ouden en den Nieuwen Tydt, bestaende enz. door J. Cats.* Den lesten Druck. Tot Dordrecht. Gedruckt voor Josua Offermans. Goutsmit. Anno 1656. klein 8°. Met plat.

Op de laatste bladz. 320 staat: Uyt de Druckerye van Coonelis Dyvoort. Boekverkooper in 't A.B.C. - Eigenaardig titelvign. - Door mij te Berlijn bij Asher & Co aangekocht.

M.C. N° 93. N° 67. *Spiegel van den Ouden en Nieuwen*

Tydt. door J. Cats. Den lesten Druck. t' Amsterdam bij Abraham van der Putte. - Zonder jaartal klein 8°. Met plat. Goth. letletdr. 320 bladz.

M.C. N° 94. N° 67bis. *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tydt door J. Cats.* Den lesten Druck t'Amsterdam bij Michiel de Groot. 1672. Klein 8°.

Met plat. Goth. letterdr. 320 bladz. uit de bibl. I. Meulman.

Navorscher N° 95. N° 67bis. bis. *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tydt*, *door J. Cats.* Den lesten druck. - t' Amsterdam bij Michiel de Groot 1672. - (1671?) Kl. 8° met plat.

Bij oppervlakkige beschouwing dezelfde uitgave als hiervoren N° 94 N° 67bis., doch werkelijk veel verschillende, vooral afwijkende platen.

Uit de bibliotheek van J. van Lennep, die daarbij schreef, zeldzaam. In mijn supplement op het Mus. Cats zijn al de afwijkingen aangetoond.

M.C. N° 96. N° 68. *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tydt door J. Cats.* Den lesten Druck. t' Amstelredam. Ghedr., bij de Weduw' van Theunis Jacobsz. Lootsman, 1690. - Klein 8° met platen.

320 bladz. Betere afbeeld. dan elders. Minder volledige tekst.

M.C. N° 97. N° 69. '*s Werelts Begin*, *Midden*, *Eynde besloten in den Trou-Ringh met den Proefsteen van den selven door I. Cats*, Dordrecht voor Matthias Havius. Ghedruckt bij Hendrick van Esch, 1638. - Klein 8° met platen.

De drie deelen 639 bladz.

I. Cats, *Lofsangh op het Geestelick Houwelick van Godes sone.*

Portr. van J. Cats out 57 jaren. Aan het einde het wapen van Cats. - Goede afb. - 132 bl.

M.C. N° 98. N° 70. '*s Werelds Begin*, enz. als hiervor. - t'Aemsteldam. Ghedr. bij Nicolaes van Ravesteyn. Voor Evert Cloppenburgh. Zal. 1643. 4°. Met plat.

De titel rood en zwart gedr. Verschillend portr. van A.H. Schurmans. *Trouringh* 772 bl. *Lofs.* 136. bladz.

Navorscher N° 99. N° 70bis '*s Werelts Begin*, enz. als hiervor. Dordrecht. Gedr. bij Hendrik Walpot. Zonder jaar. Met plat. 8°.

Op den gegrav. titel *J. Cats. Proefsteen van den Trou-ringh.*

Navorscher N° 100. N. 70$^{bis\ bis}$. '*s Werelts Begin* enz. als hiervor. - Zonder naam van drukker, uitgev. en plaats. - Klein 8°. Met platen.

Op den gegrav. titel: *Proefsteen* enz. A^{o} 1645.

Navorscher bl. 4. N°. 101 N° 70ter '*s Werelts Begin* enz. als hiervoren. t'Amsterdam bij de Weduwe van Gysbert de Groot. 1706. 8°. Met houtsn. afb.

Eigenaardige drukornam. - Doorloop. pag. 673 bl.

N° 102. N° 70^{quater} '*S Werelts Begin*, enz. als hiervor. door *J. Cats.* Te Amsterdam. By de Erfgenam. van de Wed: Gysbert de Groot en Anthoni van Dam. A^{o} 1719. Kl. 8°. Met plat.

673 genum. bladz.

M.C. N° 103. N° 71. *Verteuschtet Gründ Heürath.* (Gront-Houwelick). *Aus dem Holländ. Jacob Catzen.* 4°. Zonder jaart., naam, plaats, uitgever of drukker.

46 niet genumm. bladz.

M.C. N° 104. N° 72. '*S Werelts begin enz.* als hierbov. Dordrecht by Blussé en Comp. 1806. Met plat. - Klein 8°.

Afzigtelyke houtsn. plat.; papier van de slechtste kwaliteit; een waar monument van ellendige uitvoering. Het portr. van J. Cats out 58, eene caricatuur op dat van M. Miereveld! - 647 bl.

M.C. N° 105. N° 73. '*S Werelds Begin enz.* als hierbov. - Te Z. Boemel, bij Johannes Noman. - Zonder jaartal. Klein 8°.

Slechts ééne afbeeld. Even erbarmelijk als hierv.

Het papier iets minder slecht. - 631 bladz.

M.C. N° 106. N° 74. *J. Cats's Werelds begin enz.* als hierb. Schiedam, H.A.M. Roelants. 1858-1860. - 2 deel. 12°. Zonder plat. Nog niet voltooid.

M.C. N° 107. N° 74bis. *Dichterlyke vertellingen uit den Trouwing en het Huwelyk van Jakob Cats.* 's Gravenhage bij K. Fuhri. 1851. - Klein 12°. Met gegrav. titelvign.

319 bladz. Nette uitvoering.

M.C. N° 108. N° 75. *Jac. Catsii Patriarcha bigamos cui Hugonis Grotii historiam Jonae junxit Car. Poppo Froebel.* (Rudolphopoli (Rúdolphstadt.) 1821. Zeer klein 12°. Zonder naam van drukker.

Zeer net in rood lijstwerk gedrukt. - Keurig ex. 91 bladz.

M.C. N° 109. N° 76. *J. Cats*, *Ouderdom*, *Buyten-leven*, *en Hof-gedachten.* t' Amsterdam bij Jan Jacobz, Schipper. 1655, kl.-8°. Met platen.

M.C. N° 110 N° 76bis. *J. Cats*, *Buytenleven op Zorgvliet.* Amsterdam bij Jan Jacobz, Schipper. 1678, kl. 8°. Met platen.

247 bladz. gegrav. geen gedrukte titel. *Hofgedachten*, *Mengelinghem* 113 bl. *J. Cats*, *Invallende gedachten*, 84 bladz. - *Aspasia*, zonder platen, 80 bladz. - *Afbeeldinge van 't Huwelick onder de gedaanten van een Fuyck door J. Cats*, zonder platen, 32 bladz. - *J. Cats. Tachtig jarig leven* enz. - *Dootkiste voor de levendige. - t' Samensprake tusschen de Doodt en een Oudt man. - t' Samenspraeck tusschen Ziel en Lichaem.* Met platen, 216 bl.

Navorscher N° 111. N° 76bis. ^{bis}. *J. Cats Ouderdom*, *Buytenleven en Hofgedachten op Sorgvliet*, zonder naam op den gedrukten titel. Geen jaartal noch drukker noch plaats. Groot 8°.

I. Cats, *Buytenleven op Zorgvliet.* 't Amsterdam bij Jan Jacobz, Schipper, 1655. Met platen.

N° 112. N° 76ter. *I. Cats*, *Buytenleven op Zorgvliet* by Jan Jacobz. Schipper 1665 Amsterdam. Kl. 8°. Met plat.

M.C. N° 113. N° 77. *J. Cats*, *Ouderdom enz.* als hierb. - T' Amsterdam bij Jacobus Conynenberg. - Zonder jaart. Kl. 8° met platen.

Het privilegie is van 1710.

J. Cats invall. Gedagt, 81 bl. - *Aspasia*, Blyeyndig spel. titelpl. 86 bl. - *Fuyk door J. Cats*, 32 bl. - *Doodkiste voor de Lev.* - *'t Zamenspraak tusschen de Dood* enz. - '*t Zamenspraak tusschen Ziel* enz. 205 bl. - *J. Cats*, *Tachtig-jarig Leven*, *huyshoudinge* enz. 46 bladz.

Navorscher N° 114. N° 77bis. *I. Cats*, *Buytenleven op Zorgvliet.* t' Amsterdam bij Izaak van der Putte. Zonder jaartal. - Klein 8° met platen.

Het privilegie overgegaan van Jac. Conynenberg, uitgave 1700, is van 1726. Wijzigingen in de afbeeld.

M.C. N° 115. N° 78. *I. Cats*, *Buytenleven op Zorgvliet.* 't Amsterdam bij d'Erv. A. Van der Putte. Zonder jaart. - Klein 8° met platen.

Het privilegie is van 1770.

J. Cats, *Ouderdom*, *Buytenleven*, *Hofgedachten*, *Tachtig-jarig leven en bedenkingen op Zorgvliet.*

Met slordige afbeeld. 246 en 94 bladz. *Invall. gedagten*, met betere afbeeld. 81 bladz. *Aspasia.* 86 bladz. afb. - *Fuyk.* afb. 32 bladz. *Doodkiste* enz. met uitsl. plaat. *t' Zamenspraak tusschen de dood* enz. - *t' Zamenspraak tusschen de ziel* enz. 205 bladz. - *J. Cats*, *Tagtigjarig leven* enz. 46 bladz.

M.C. N° 116. N° 79. *I. Cats*, *Ouderdom*, enz. Schiedam. H.A.M. Roelants, 1854-1856, kl. 12°. 3 deel. zonder platen.

M.C. N° 117. N° 80. *Vader Cats in miniatuur. De Houwelyks-fuyck.* 2^{e} druk. te Utrecht bij C. Van der Post, Jr. Zonder jaartal, kl. 12°.

De titel rood en zwart gedr. 48 bladz.

M.C. N° 118. N° 81. *Dootkiste voor de Levendige door J. Cats.* Schiedam. H.A.M. Roelants, 1853, kl. 12°. Zonder platen, 163 bladz.

M.C. N° 119. N° 82. *J. Cats*, *Tachtig jarig leven en huyshouding op Sorgvliet.* Geschreven ten verzoeke van Sijn waerde en lieve Neef A. Thisius Ictus Prof. en Rector Magnificus in de Univerteijt te Leyden. Amsterdam bij Cornelis Jansz. Zonder jaartal, 8°. Zonder platen.

Goth. letterdr., 44 bladz. curieuse uitgave die niet veel voorkomt, gewijzigd in vergelijking met anderen, b.v. N° 115/78 hiervoren van 1770? Zeer bruin papier.

M.C. N° 120. N° 83. *J. Cats*, *Tachtigjarige bedenckingen.* Schiedam, H.A.M. Roelants, 1856. Klein 12°. Zonder platen, 200 bladz.

M.C. N° 121. N° 84. *J. Cats Gedachten op slapeloose nachten.* Met figuuren. Den Tienden Druck. Leyden bij Hendrik van der Deyster, 1769. - 8°.

De titel rood en zwart gedr. Met sommige uitmunte afbeeld. Zie N° 12. N° 9. deel 5 hierb.

J.C. Twee en tachtig jaarig leven, enz. Met het voorg., 238 bladz.

Navorscher N° 122. N° 84$^{bis.}$ *J. Cats. Gedachten op Slapeloose nachten*, *waerinne enz. mitsgaders het tweeentachtigjarig Leven van denselven Heere van syn Geboorte enz.* Te Amsterdam bij A. van der Putte. - Te koop Tot Brussel bij J.B. Jorez. Zonder jaartal, 8°. Zonder platen onafgesn. 238 bladz. Komt niet dikwijls voor.

M.C. N° 123. N° 85. *J. Cats. Gedachten op slaapeloose nachten.* Schiedam. H.A.M. Roelants. 1853. - Klein 12°. Zonder platen. 84 bladz.

Navorscher N° 124. N° 85$^{bis.}$ *J. Cats. Gedachten op slapeloose Nachten.* Den Achsten druk. Met vern. fig. Leyden. Jan van der Deyster. 1732. - 8°.

De titelpl. gegrav. door J.P. Goeree elders door J. Lamsveld. 235 doorl. bladz.

Navorscher N° 125. N° 85ter. *J. Cats. Gedachten op Slapeloose Nachten.* Den Achsten druk. Met vern. fig. Leyden. Jan van der Deyster. 8° 1732.

Door het verschil der drukornumenten welligt een Nadruk van de uitg. hierv. N° 124. N° 85bis.

Navorscher bladz. 5, N° 126. N° 85^{quater}. *J. Cats*, *Gedachten op slapeloose nachten.* Den sesden Druck met vern. Figuuren. t'Amsteldam, bij Andries van Damme, 1722. - (Op den gegrav. titel 1710). Klein 8°.

Bevallig titelvign., een zwaan de vleugels uitslaande vóór een grafzerk, 235 bladz. Doorl. pagin. met het 82 jarig leven van *J. Cats*, komt niet dikwijls voor.

N° 127. N° 85.^{5} *J. Cats Ghedachten op slapelose nachten. Noyt voor desen enz.* Tot Brugghe ghedruckt bij Pieter van Pee. 1689 4°.

P. de la Rue noemt de uitgave *zeldzaam*. Zie Gelett. Zeel. bl. 366.

N° 128. N° 85.^{6} *J. Cats Gedachten op slapeloose Nachten enz.* den vierden Druk. Met vern. figuuren. 't Amsteldam, bij Andr. van Damme. 1716. 8°. Met plat.

N° 129. N° 85.[7] *J. Cats Gedachten op slapeloose nachten enz.* 't Amsteldam bij Andr. van Damme. 1710. 8° met plat.

M.C. N° 130. N° 86. *J. Cats*, *Twee en Tachtig jarig leven. Afbeeldinge van het huwelick onder de gedaante van een Fuyck*, Schiedam, H.A.M. Roelants, 1852. - Kl. 12° zonder platen, 101 bladz.

M.C. N° 131. N° 87. *J. Cats*, *bieboek*, *hoofdzaekelyk behelzende hoe eenen voorzigtigen biën-houder zich zal schikken om 't meeste voordeel daer uyt te trekken*, *alsook hoe hy zich zal wapenen tegen de kwaeddoenders. Geschreven op zyn kasteel te Zorgvlied door den overleden Heer Jacob Cats*, *Ridder enz.* Gend, boekdrukkerij van I.C. van Paemel, zonderjaartal, 8° 39 bl. Dit boek is in Vlaanderen bij bijënhouders nog in gebruik. Doch is het wel van Jacob Cats? en niet van J.C., den schrijver van de *Vermeerderde wyse Jaer-beschryver*, enz., 1661. - 4°, zie bladz. 183 Mus. Cats?

J. Cats, *tachtig-jarig leven en huijshouding op Zorgvliet. Geschreven ten verzoeke van zyne waerde en lieve neef A. Thisius enz.* als hierv. N° 119 N° 82. Gent, J.C. van Paemel. In den naam van Maria, zonder jaartal, 8° zonder platen, 38 bladz. zeer grof papier.

M.C. N° 132. N° 88. *J. Cats*, *Nuttelyck Huysboeck*, *benevens alle de overgebleven gedichten*, *alsmede Lofen Rouwgedichten en Grafdichten op J. Cats.* Tweede Druk. Leyden, Hendrik van der Deyster, 1769. - 8° met platen, 321 bladz. afzonderlijk uitgeg. van N° 12 N° 9. 5e deel hierboven.

M.C. N° 133. N° 89. *Aenmerkinghe op de tegenwoordige Steertsterre.* Zonder naam van schrijver, uitg. jaartal of plaats. - Klein 4°. Dezelfde uitg. als hierboven in N° 1, deel 9.

M.C. bladz. 183. A. N° 1-4. *De vermeerderde jaerbeschryver vertoonende den Hemels-loop, een onfeylbaren Almanach door J.C.* 't Amsterdam by Cornelis Jansz. 1661. - 4° met platen.

B. N° 1-4. '*t Ontdekte voordeel van alle wereldsche dingen enz. door d'overleden Heer J.C.* t' Amsterdam by Cornelis Jansz., Zwolle, 1669. - 4° met platen.

Deze twee werken worden dikwijls aan Jacob Cats toegeschreven. Zij zijn evenwel niet van hem, en in het Museum Catsianum heb ik de redenen. bladz. 184, ontvouwd.

Terwijl het eerste gedeelte van dit uittreksel uit het *Museum Catsianum* bereids gedrukt was, werd nog ontvangen:

N° 28bis dat aldaar moet worden ingelascht, namelijk:

Jac. Catz Minnelycke, *Zedelycke en Stichtelyke Sinnebeelden met derselve Ghedichten.* - Zonder jaartal, naam van drukker of plaats. 8°. Met plat.

Veel verschil met N° 28; vooral door den gothischen drukletter op andere wijze dan ginds afgewisseld met den romeinschen. - De gedichten zijn hier niet genummerd; ook verschil van afbeeldingen, en omgezet.

Magdenplicht (aldus hier op den gegraveerden titel.) Ongen. bladz.

Harders Clacht.

Jac. Catzii Silenus Alcibiadis sive Proteus.

Veldt-teycken met afbeeld.

Selfstryt, *Sinnebeeld enz.* 1633. 115 bladz.

Tooneel van de Mannelycke Achtbaerheydt enz. door *I. Cats.* 1633.

Errata.

Men gelieve de volgende drukfeilen te verbeteren:

Bl. 43. M.C. N° 1, 1e deel: aan *jonckvrouwen*, eene groote J. - 2de kolom, 3den regel: *Sinnebeeldt* en op den 16de, *de Huwelyx-Fuyk*, beide in curcijf.

Bl. 44. 10e deel, 35sten regel *Barlaeus*, in plaats van Berlaeus. - 2de kolom, 9n regel: *jaarig leeven*, in plaats van jarig leven en *Slapeloose*, in plaats van Slapelooze. N° 12, N° 9, *Klaegende*, in plaats van Klagende. *Leijden* in plaats van Leiden.

Bl. 45. 1sten regel: Druk zonder *c.* N° 23, N° 20, J. Cats, in plaats van I. 2de kolom, 6n regel: I. Cats, in plaats van J. 15den regel van onder: Ockers, in plaats van Okkers.

Bl. 46. N° 30, N° 24bis: *Uiterst nette uitgave met eigenaardige afbeeld.*, moet volgen in gewone letter achter den vorigen regel. N° 33. N° 25ter: *Kinderspel*, *Maeghdenplicht ofte Ampt*, onderschrappe men met potlood of inkt, om aan te duiden dat dit in curcijf behoort te zijn. N° 34, N° 26: *jongvrouwen* in plaats van *jonge.*

Geringere drukfeilen laten zich verbeteren bij het lezen.

Handelingen van het XIIe Nederlandsch taalen letterkundig Congres.

Verschenen te Middelburg bij J.C. en W. Altorffer, een zeer zorgvuldig gedrukt boekdeel van 440 bladzijden in-8°; de uitvoering vereert de stadsdrukkerij van Middelburg en de heeren voorzitter en secretaris van het Middelburgsch Congres verdienen allen lof om de spoedige verschijning van de zeer uitvoerige Handelingen, die, voor zooveel wij hebben kunnen zien, door het vluchtig naslaan van 't lijvige boekdeel, met de meeste nauwgezetheid bewerkt zijn. Zooals men weet, werd het XIIe Congres op 3, 4 en 5 September 1872 gehouden. De prijs van het werk is 7 fr.

XIIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres.

Antwerpen, den 16^{n} maart 1873.

Het XIIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres zal te Antwerpen gehouden worden den 18^{n}, 19^{n} en 20^{n} Augusti 1873.

Door de stadsregeering tot Regelings-Commissie aangesteld, komen wij U bij dezen verzoeken, het lidmaatschap van het Congres te willen aanvaarden.

Getrouw aan den geest en de werkzaamheden der twaalf vorige vergaderingen, heeft het Antwerpsch Congres ten doel: ‘het behoud en de versterking van den Nederlandschen stam, met eerbiediging der tegenwoordige staatsverdeelingen.’ Reeds hebben de Congressen de verbroedering tusschen België en Holland krachtdadig bevorderd: dat van Antwerpen zal den band der zedelijke eenheid tusschen Noord en Zuid nog nauwer toehalen.

Even als vroeger, dus, zullen de werkzaamheden hoofdzakelijk bestaan in het behandelen der punten, die onmiddellijk behooren tot de beoefening, de opbeuring en den bloei van:

De Nederlandsche Taal- en Letterkunde;
De Nederlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde;
Het Nederlandsch Tooneel en de Nederlandsche Muziek;
Den Nederlandschen Boekhandel.

Wij wenschen daar bij te voegen: de Beeldende Kunsten, die thans nog, als voorheen, de uiting zijn van één en denzelfden stam, de schat van éene en dezelfde school.

Tevens zullen op het Congres alle andere vraagstukken kunnen behandeld worden welke het doel: ‘het behoud en de versterking van onzen stam,’ aanbelangen.

Onder NEDERLANDSCHE TAAL- EN LETTERKUNDE meenen wij te moeten begrijpen:

Geschiedenis der Nederlandsche taal. - Spraakleer. - Stijlleer. - Spelling. - Onderwijs der Nederlandsche taal, - hare plaats in het lager, middelbaar en hooger onderwijs.
Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. - Letterkundige aesthetiek. - Geschiedenis en tegenwoordige toestand der Nederduitsche taalbeoefening en letterkunde in Duitschland en Frankrijk. - Aanknooping van meer letterkundige betrekkingen met de Nederduitsche taalbeoefenaren.
Onder NEDERLANDSCHE GESCHIEDENIS, OUDHEIDKUNDE EN BEELDENDE KUNSTEN:
Nederlandsche land- en volkbeschrijving. - Nederlandsche fabelleer.

Geschiedenis der verschillende Nederlandsche gewesten.
Ontwikkeling van den Nederlandschen volksgeest in de middeleeuwen en later.
Geschiedenis der betrekkingen tusschen de Nederlandsche gewesten en de Nederduitsche volkeren langs de Noorden de Oostzee; de Hanze. - Nederlandsche volksplantingen in Noord- en Oost-Duitschland.
Geschiedenis der wetenschappen en beeldende kunsten in de Nederlanden. - Hoofdkenmerken der kunstschool in Noord en Zuid; haar tegenwoordige toestand; hare toekomst.
Bewaring van historische en kunstmonumenten. - Archiefwezen. - Onderwijs in de algemeene geschiedenis der Nederlanden.

Onder NEDERLANDSCH TOONEEL, MUZIEK EN BOEKHANDEL:

Geschiedenis van het Nederlandsch tooneel, zijn tegenwoordige toestand. - De nieuwe schouwburg in Antwerpen. - Tooneelscholen. - Uitspraakleer.
Nederlandsche toonkunst. - Hare geschiedenis. - Haar tegenwoordige toestand. - Hare toekomst.
Uitbreiding der boekhandelsbetrekkingen tusschen Noord- en Zuid-Nederland.
Wetgeving op het kopijrecht en den nadruk.

Even als te Gent, Leuven en Middelburg, zal het Congres te Antwerpen v ó o r d e n m i d d a g in drie afdeelingen werkzaam wezen:

1° Afdeeling van taal- en letterkunde;

2° Afdeeling van geschiedenis, oudheidkunde en beeldende kunsten;

3° Afdeeling van tooneelkunde, muziek, boekhandel, en vraagstukken van stoffelijken aard, welke invloed hebben op de letterkundige en de wetenschappelijke ontwikkeling.

N a d e n m i d d a g zal het Congres in algemeene vergadering zetelen.

Even als bij vorige Congressen, zijn voor het XIIIe de volgende schikkingen genomen:

1° Behalve de verslagen over vraagpunten in vorige Congressen opgeworpen, zullen geene g e s c h r e v e n e redevoeringen worden toegelaten, waarvan de voordracht meer dan een vierde uurs zou vorderen.

2° Over wetenschappelijke vraagpunten zal geene beraadslaging gehouden worden, dan in zoo verre zij tot het doel van het Congres leidt en van praktisch belang is.

3° Punten van godsdienst en staatkunde mogen alleen dan worden besproken, als zij in rechtstreeksch verband staan met het letterkundig onderwerp, dat behandeld wordt, en mits ernstige eerbiediging der overtuiging van anderen.

4° Geene onderwerpen zullen besproken, geene besluiten genomen worden, dan die het belang der beide deelen Nederlands, in het bijzonder, en der Nederduitsch sprekende volkeren, in 't algemeen, betreffen.

De Commissiën, welke te Middelburg met verslagen over opgeworpen vraagstukken werden gelast; die van den Haag en Leuven, welke hunne taak nog niet hebben volvoerd, worden verzocht hun werk voor het XIIIe Congres ten einde te brengen.

Wij verzoeken U, Mijnheer, aan de werkzaamheden van het Congres te willen deelnemen, en vóor 1° Juni, aan 't adres van den algemeenen Secretaris, te willen opgeven: *a*) welk onderwerp Gij zoudt verlangen te bespreken; *b*) welke punten Gij door de vergadering wenscht te zien behandelen. Wij hechten aan VRAGEN en STELLINGEN een bijzonder gewicht; zij lokken beraadslaging en gedachtenwisseling uit, en wekken de algemeene belangstelling levendiger op.

De zittingen van het Congres zullen samenvallen met de gemeentefeesten en de drie-jaarlijksche algemeene tentoonstelling van beeldende kunstwerken in Antwerpen. Geene zorg zal gespaard worden, om

de Congresleden in de Scheldestad gulhartig te onthalen. De regeering en de voornaamste maatschappijen hebben ons daartoe reeds hunne krachtige medehulp toegezegd. Bij de verschillende spoorwegen stoombootbesturen zullen de noodige stappen worden aangewend, om de gewone vermindering op de vervoerprijzen te bekomen.

Moge het Antwerpsch Congres in degelijkheid en luister voor niet een der vorige Congressen onderdoen! En vooral, moge door de beoefening en den bloei der Nederlandsche taal- en letterkunde, zoowel in Vlaamsch België als in Holland; door de opbeuring van het tooneel en de muziek, ginds en hier; door de wederzijdsche vereering der kunstwerken van één en denzelfden stam; door de gezamentlijke studie onzer geschiedenis, onzer tegenwoordige belangen en van ons lot in de toekomst; kortom, moge door de innige samenwerking der beide deelen Nederlands ons gemeenschappelijk Vaderland groeien en bloeien in kunst, wetenschap, vrijheid en welvaart!

De Regelings-Commissie: Ridder ED. PYCKE VAN IDEGHEM, Gouverneur der Provincie, LEOPOLD DE WAEL, Burgemeester der Stad, Eere-Voorzitters; JAN VAN BEERS, Voorzitter; GUSTAAF VAN HAVRE, Oud-Senator, FERD. VAN DER TAELEN, Schepen van Antwerpen, Onder-Voorzitters; J. DE GEYTER, K. SIMILLION, Secretarissen; AUGUST MICHIELS, Voorzitter der Antwerpsche afdeeling van 't W i l l e m s f o n d s , Penningmeester;

Leden: P. BENOIT, Bestuurder der Muziekschool; A. BERGMANN, Advokaat (te Lier); C. BIART, Advokaat; J. BLOCKHUYS, Letterkundige; H. CONSCIENCE, Letterkundige (te Brussel); FRANS DE CORT, Letterkundige (te Brussel); B. DRIEGHE, Substituut-Procureur des Konings (te Turnhout); C.-P. DUMONT, Voorzitter der afd. van Ned. Letterkunde in den C e r c l e ; J.-P. GEERAERTS, Bestuurder-Voorzitter der Koninklijke Maatschappij van H a r m o n i e ; W. GEETS, Bestuurder der Academie van Beeldende Kunsten (te Mechelen); J.-F.-J. HEREMANS, Hoogleeraar (te Gent); N. DE KEYSER, Bestuurder der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten; F. MARKELBACH, Gemeenteraadslid; MAX ROOSES, Letterkundige (te Gent); EM. ROSSEELS, Letterkundige; TH. ROUCOURT, Letterkundige (te Mechelen); D. SLEECKX, Letterkundige (te Lier); EM. SPANOGHE, Leeraar aan 't Koninklijk Athenaeum.

Maatschappij der doofstommen te Antwerpen.

Op Zondag 27 April vierde men de 25ste verjaring van den heer J. De Backer als schatbewaarder der maatschappij.

De groote zaal van het *Hofken Meir* was prachtig versierd. Vijf en zeventig personen waren aanwezig. Om vier ure werd de jubilaris binnen geleid en verwelkomd door den heer Aug. A.J. Van Dael, voorzitter; in diepgevoelde woorden deed deze uitschijnen hoe gelukkig de maatschappij was, de lange en verkleefde diensten te mogen erkennen, welke de heer J. De Backer, sedert meer dan 37 jaren bewezen had aan het werk dat onder hare bescherming staat.

Bij het nagerecht gaf de voorzitter lezing van een koninklijk besluit, waarbij het kruis van burgerdeugd aan den heer J. De Backer werd toegekend. Hij stelde eenen heildronk in aan den koning en de koninklijke familie, welke per telegraaf werd overgeseind en waarop van wege Hunne Majesteiten een vleiend antwoord werd ontvangen. Daarna stelde de heer J. Van de Clerck, onder-voorzitter, een gullen heildronk in op den jubilaris en overhandigde hem twee prachtige geschenken: een puik geschilderd en sprekend gelijkend portret, uitgevoerd door P. Vander Ouderaa, en eene kostbare snuifdoos in massief goud.

Door den heer L. De Kepper, sekretaris der inrichtingscommissie, werd lezing gegeven van het volgende gelegenheidsgedicht, geschreven door den heer dr. C.J. Hansen:

Wat ooit den mensch in naam en faam verheffe,
Geen rijker kroon dan van menschlievendheid!
Dat vrij een held 's lands vijand dapper treffe,
't Is wel, doch aan zijn zwaard kleeft bloed dat schreit;
De kunstnaar, de geleerde, door zijn blokken,
Verwerft zich eer, de koopman geld daarbij:
Hun werking kan bewondering ontlokken,
Niets wat met deugd te vergelijken zij: -
Die schoone deugd van stille opofferingen,
Waarmede een menschenvriend zijns broeders nood
Met hulp en troost en zorgen komt omringen,
En tweede schepper, hem ontrukt den dood.
't Is niet voor zich, dat hij op 's levens akker
De teêre graanplant redt en haar beschut;
Zij groeit en bloeit, en schenkt der wereld nut. -
Zóó 'n redder is DE BACKER!

En ziet! Wel is de honger wreed en somber;
Onwetendheid is armoê, slavernij;
De kranke hoeft den arts, de wees den momber.

En al wat lijdt zoekt redding in de lij.
Maar brood en onderwijs, verpleging, zorgen,
Haalt straks de Liefde uit haren diepen zak,
En deelt die rond voor heden en voor morgen;
Zij spreekt, en stelt den arme op zijn gemak.
Doch wat gezeid van de arme sluimerdooden
Wier oor en tong 't verstandlijk leven stuit: -
Het leven dat van buiten ons komt nooden
En 't leven dat van binnen in ons luidt?
Wie schudt hun ziel, die arme slaapster, wakker?
Wie wekt haar op tot Godes kunde-licht?
Zoo niet, bij ons, 't Doofstommen-Leergesticht
Door mannen als DE BACKER!

Schier acht-en-dertig volle levensjaren
Draagt hij den edlen naam van stichtend lid;
Sinds vijf-en-twintig jaar mocht hij bewaren,
Vermeerdren ja, den schat in zijn bezit: -
Den schat der dooven, die men hooren leerde
Met oogen des verstands op schrift en mond;
Den schat der stommen, welker kwaal men keerde,
Dat zij ook spreken en verstaan terstond!
Heil onzen vriend, vergrijsd in 't geldinzamelen
Voor zulk een grootsch menschlievend doel!
Doofstomheid zelf komt blijde bede stamelen,
En Dankbaarheid weent tranen van gevoel.
't Geschenk, die gouden snuifdoos, waarde makker
Verslijte traag in uw weldoende hand;
Dan juicht nog lang het Antwerpsch vaderland
Ter eere van DE BACKER!

Er werden nog verschillende heildronken ingesteld aan de heeren Van der Ouderaa, Hansen, Janssens enz. De weledele heer Alph. Della Faille van Leverghem hield eene prachtige redevoering over het schoon en echt liefdadig streven der maatschappij voor doofstommen. De heer Alph. Janssens vervroolijkte het feest met de voordracht van eenige zijner beste liederen.

Gregorius Breydel.

Gregorius Breydel, die in 1587 geboren werd en tot de familie van den beroemden Vlaamschen held behoorde, stierf den 7^{n} Januari 1664, na gedurende vele jaren en tot het einde zijns levens pastoor van S^{t}-. Michielsparochie te Gent geweest te zijn. Wij geven hier 's mans afbeeldsel, welk eene groote kunstwaarde heeft; uit 's pastoors leven verdienen daarenboven eenige bijzonderheden aangeteekend te worden.

Het hier medegedeeld portret is gekopieerd van een zilveren schild, waarop het keurig gedreven is en dat toebehoort aan den graaf van Limburg Stirum, te Gent.

Er bestaat een ander op doek geschilderd portret van den ouden pastoor, in de sacristij der S^{t}-. Michielskerk; het is versierd met de wapens der familie Breydel: van keel met drie paardenkoppen van goud getoomd van zilver, en draagt het volgende opschrift:

'Fondateur van eenen regent ende ses coraelen ten dienste van de parochiale kercke van Ste Michiels, overleden den 7 januar. 1664, oudt 77 jaren.'

In zijn merkwaardig werk over de Gentsche kerken,(1) spreekt de heer Kervyn van Volkaersbeke de meening uit, dat voormeld fraai portret een werk van Gaspard De Crayer zou kunnen wezen.

De St.-Michielskerk bezit buitendien twee schilderijen, welke aan pastoor Breydel herinneren. Op de eene, die aan Philips van Champagne of zijnen neef Jan-Baptist toegeschreven wordt, ziet men den H. Gregorius den Groote die aan koorknapen den naar hem genoemden Gregoriaanschen zang onderwijst. Deze schoone schilderij, door de Franschen in de XVIIIe eeuw weggevoerd, kwam gelukkig naar Gent terug.

Den 30^{n} October 1634 kocht pastoor Breydel eene *Hemelvaart van Maria* voor de St.-Michielskerk aan. Die schilderij, welke men nog in deze kerk zien kan, is een verdienstelijk werk van Jan Janssens; zij werd door den kunstminnenden pastoor 600 gulden betaald, maar de schilder hield zich het recht voor, gedurende den tijd van één jaar, om den koop te breken, als hij iemand vinden mocht, die voor zijn tafereel meer dan 600 gulden wilde besteden. Deze zonderlinge koopvoorwaarde vindt men

(1) Les Eglises de Gand, t. II, p. 110.

aangestipt bij den heer Kervyn. Daar de kerk in bezit van de schilderij gebleven is, laat het zich denken dat er geen hooger bod voor gedaan werd.

Met de instelling van de reeds vermelde stichting, die de Gregoriaansche fondatie wordt genoemd, was het inzicht van pastoor Breydel aan de St.-Michielskerk ten eeuwigen dage eenen zangmeester en zes koorknapen te verbinden. De akte van stichting is eigenaardig genoeg, om eene plaats in dit opstel te vinden. Wij schrijven ze hier letterlijk over:

> 'Compareerden voor my Anthoine de Clievere, notaris royael, residerende binnen deser stede van Ghendt ende in presentie van de ghetuyghen hiernaer ghenoempt, in persoone heer ende meester Gregorius Breydel, pbre ende pastor van de parochiale kercke van St Michiels der selver stede van Ghendt, my notaris wel bekent, te kennen ghevende dat hy comparant van intentie, wille ende begheerte is te doene eene fondatie van ses corraelen ten dienste van de voorseyde kercke van St Michiel, op de vorme, maniere conditien, ende reglen, by hem daertoe geconcipieert ende int geschrifte ghestelt metten lasten breeder aldaer oock ghedeclareert, ende daertoe hy by ghifte metter waermder handt ende donatie *inter vivos*, is ghevende alle de goederen, huysen, renten, besedt ende onbesedt, mitsgaders meubelen ende huyscatheylen oock ghespecifieert by de voorseyde fondatie, danof hiernaar d'insertie is volgende, alles int regardt van de voorn. renten ende huysen mette achterstellen van de croisen ende huysheure dieder t' synen overlyden verachtert ende onbetaelt bevonden sullen worden, danof het prohemium luyt fondatie van ses coraelen ten dienste van de parochiale kercke van St. Michiel, binnen Ghendt, ende wordt vervolgt van woorde te woorde aldus.
> In den naeme van de Alderheylichste Dryvuldichheyt, den Vader, ende den Sone, ende den heilighen Gheest, ende ter eeren van de heylighe Maget ende Moeder Godts Maria, den Aertz Enghel Ste Michiel ende den heylighen leeraar Gregorius. Amen.'
>
> 'Ick Gregorius Breydel, pb^{re}, pastor van Ste-Michiels, binnen Ghent, hebbe gefundeert ende fundere by desen een convict van eenen regent ofte sangmeester ende ses choralen ten dienste van de voornoempde kercke van Ste Michiels, omme de selve aldaar opghevoet te worden van aete ende dranck ende onderwesen te worden in de vreeze Godts, ende in den kerckelyken sanck, soo wel inde musycke als simpelen sanck, op dat de kercke wel ende behoorlyck door de selve mach gedient worden, tot welcke beter onderhoudt hebbe ick gheconcipieert eenighe reglen die ick begheere van den selven Regent ofte sanghmeester ende choralen van point tot point vastelyck onderhouden te hebben soo hier naer volcht.
> Eerst, dat men tot d'officie van den Regent ofte sanghmeester altyd sal nemen eenen priester, wesende eenen natuerlycken Vlamynck, maer noynt gheenen Waele, om dit huys ende dese fundatie wel te regieren.
> Item, dat den selven regent sal moeten ontfanghen alle de renten die de fundatie aengaen ende daervan alle jaeren precis op Ste-Gregorius dach doen rekenynghe, bewys ende reliqua, aen de heeren regierders, sonder eenighe excusie ofte eenich uutstel te nemen om gheene redene, op welken dach, den selven regent naer de rekenynghe sal syn sleutelen overleveren

inde handen van de selfste heeren regierders, op datter by avonturen waeren eenighe notable fauten, clachten ofte quade menageryen, om den selven regent af te dancken ende eenen anderen in syn plaatse te setten, sonder dat men den selven regent hierteghen sal moghen commen in eenighe oppositië, op welke conditie aenveert synde, het welke oock gheschieden sal in regaerde van de ses coraelen om hun oock af te dancken noodig synde.
Ter incompste van den regent, sullen hem overghelevert worden by behoorlycken inventaris alle de rentebrieven, meubelen, cattheylen deser fundatie toebehoorende, waervan hy

ofte syn borghe tot syn afschee sal behoorelycke overleveringhe doen aen de heeren regierders als boven.
Bovendien sal hy regent moeten stellen voor synen ontfanck ende administratie, souffisante poorters borghe, alvooren hy in de administratie van het selve sal mogen commen.
Den selven regent sal moeten sorghe draeghen over de choraelen dat sy in de vreese Godts moghen opghequeeckt worden, de selve voorgaende met goet exempel ende onderwysynghe, als voor de selve jongheyt, aen Godt almachtich rekenynghe te gheven in den dach des oordeels, ende op dat dese regeeringhe te beter mach bevesticht worden, soo hebben wy hieronder eenighe regelen by ghevoucht die wy begheeren pointelyck onderhouden te worden.'

Reglen die moeten onderhanden worden by den Regent ende choraelen binnen ende buiten den huyse.

'In den eersten, dat men sal trachten om altyd eerelycke jonghens hiertoe aan te nemen, bequaem tot den sanck ende gheboren van wettelycke ende catholycke ouders, waervan zy attestatie zullen moeten brengen van den kerstenbouck; dese kinders als sy aenveert syn, soo sullen d'ouders hun moeten voorsien van bedde ende.... lynwaed ende ondercleederen, het welcke sy wederom sullen moghen mededraeghen thunnen afscheeden, ende aengaende hunne tabbaerts ende oversloppen, die sal de kercke leveren, in plaatse van dat sy plachte te betaelen aen ideren choraal vier ponden sjaers, ende aan twee die de candelaeren droughen, elck twee pont groote, waervan de kercke nu ontlast is, ten waere dat men de selve cleederen trocken uut de fondatie van d'heere Heyndrick Soete, bedraeghende sestich pont dertich schellingen en vier grooten tsjaers, ende aengaende de causens, schoenen ende hoyen, die sullen ghelevert worden by de desen van onsen aermen, in plaetse dat sy plachten te cotribueren alle de kerels, causens, schoenen, hoyen ende sondaechsche provenven. Voorts soo sullen d'ouders de selve kinderen net onderhouden van hun lynwaed te waeschen, uutghedaen de oversloppen, die met het lynwaed van de kercke sullen gewasschen worden; de selve ouders zullen hun verobligieren hun kinderen te laeten ten dienste van de kercke ten minste tot dat sy sestien jaeren oud syn ofte dat sy ghemuteert syn van stemme.

Item, sullen sy smorgens ten vyf hueren in den somer ende in den winter ten sessen wakker ghemaekt synde van de meester ofte maerte, terstont opstaen, ende binnen dat sy hun cleeden, sal een van de oudste choralen lesen overluydt dit gebed:
O hemelschen Vader die my desen nacht bewaert hebt geeft my alsoo groot en vreese dat ick desen dach overbrynghen mach tot uwer eeren, tot mijnen even naesten ghestichtigheid ende tot mynder siele salicheyd. Amen. In den naem des Vaders des Soons, etc.' Daernaer Onsen Vader, Wees gegroet, het Gheloove, de tien gheboden Godts, de seven heylighe Sacramenten, etc.; daerentusschen zal elch syn bedde maecken ende met

de half heure beneden commen; uit ghemeene oratoire sal den regent lesen den *Veni Creator* ende andere ghebeden naar behooren.
'Een half quaert voor alle de diensten van de voonoemde kercke, zal den regent ofte zangmeester hemlieden lyden met hun oversloppen gecleedt naer de kercke, twee ende twee ende sorghe draeghen dat sy wel geschickt ende eerbiedelyck den goddelycken dienst helpen singhen; naer de hooghmisse sullen sy twee ende twee, gecleet met hun oversloppen, gaen naer mijn capelle ende ende aldaer lesen den *Profundis* cum collecta *absolve quaesumus Domine animam famuli tui Gregorii sacerdotis*, *etc.*, ende twee en twee met hun oversloppen thuys keerende, sullen sy ombyten ende alsoo naer de schole gaen.
Ende indien den regent snoenens ofte savonts begeert alleen teeten, tsy door gheselschap ofte door eenighe commensaelen die hy boven dese choraelen vermach te houden, soo sullen de selve choraelen, niet belet synde, ten half huer twelfve eten, opdat hy regent mach ontrent hunlieden syn als sy eten, ten fyne sy silentie ende goede manieren hauden over tafel; naer de tafel, sullen sy de gratie seggen rechte staende ende naer de gratie, lesen eenen *Profundis* met de collecta als boven *pro defuncto sacerdote*, daernaer sullen sy een alf ure spelen.
Alsser vesperen gesonghen worden, sullen sy alle ghelyk present wesen ende gaen ende keeren twee ende twee, insghelycks savonts te loove, van het welcke hem niemandt sal moghen absenteren, oock de gone die latyn leeren, soo wel op de simpele weeckdaghen als feestdaghen, gaende ende keerende naer de kercke gestichtelyk twee ende twee, gecleet met hun oversloppen soo voorseyt is; naer het lof sullen sy tsamen werderom gaen naer syn cappelle ende aldaer lesen overluyt den *Profundis* met de collecta alsboven, ende alsoo met alle modestie naar huys keeren.
In den somer sullen sy precis den seven uren, swinters ten half seven gaen eten, daernaer een half urken spelen.
Somers ten acht uren, swinters ten halfachten, sullen sy naer het ghebet gaen, ende aldaar singhen ofte lesen de litanien van Onse lieve Vrauwen van Lorette met de *Salve Regina* ende collecte competent naer den tydt, ende te *Passchen*, *Regina coeli*, *etc.*, daer naer commende op hunne slaepcamer, lesen dit ghebedt overluydt:
O hemelschen Vader, die my altydt aensiedt ende bewaerdt, in uwe handen bevele ik myne siele en de lichaem. O Heere, ick bidde U oodmoedelyck dat ghy my wilt vergheven alle myne sonden, die ick desen dach en alle myn leven met ghedachten, met woorden ofte wercken, teghen uwen goeden wille misdaen hebbe, dat ick in tyt en in stonde daer van mach een waerachtighe biechte spreken, ende my daeraf beter mach wachten. In den naem des Vaders, etc.; en dan met alle modestie gaen slaepen.
Raeckende den tydt van leeren, lesen, schryven, singhen ende studeren, sal die van den regent ofte sangmeester gheordineert worden, ten besten ghelegentheyt ende occurentie van de diensten van de kercke, den regent sal vermogen dese regelen t' augmenteren maer niet diminueren naer gheleghentheyt des tyds ende tot meerder profyts van het selfste convict.

Eyndelick en sullen niet vermoghen eenich ghelt by hun te hauden om te bequisten in noten, appelen, peren, ofte andersins, maer met dat sy eenich

ghelt ontfanghen sullen hebben, tsy van vrienden, van uuytvaerden, musycke ofte andersins, sullen het selve brengen in handen van den regent om te bewaeren in hunne spaerpotten, by den regent berustende, elck int particulier, om daerom te coopen hetgone hun noodsaeckelyck sal wesen op synen tydt.
Ende alsoo alle beginselen ghemeenelyck hunne swaerigheyt by brengen, ende dat door een goedt begin een goedt succes te verwachten is, soo ist dat ick van alsnu voor den eersten regent stelle ende verkiese heere ende meester Joannes Erpelinck, die ick dese regierynghe betrauwe ende oock celebreren van de dagelycksche missen syn leven lanck ghedurende, soo hiernaer breeder geseyt sal worden.
Ende alsoo dese regelen niet wel en connen onderhauden worden, ten sy dat den regent sy de *gremio chori*, soo ist dat ick expresselick bespreke dat den selven sal genieten de quotidiane ghelyck d'ander capellaenen, mits dat sy den choor frequenteren als andere.'

Om de kosten der instelling te bestrijden, vermaakte Breydel haar eenige eigendommen en renten. Een der huizen moest bewoond worden door den regent en dezes coralen, overeenkomstig de volgende bepaling van den stichter:

'Alvooren een huys staend op de Wyngaertstraete, met het achterhuys buyten commende in de Egelentierstraete, omme den regent met de choralen te woonen.'

Een artikel van dit bescheid, meldt ons eene bijzonderheid, wellicht tot heden onbekend, nopens den beroemden Gentschen rechtsgeleerde, V. De Rooze, namelijk dat hij in 1664 in de Muntstraat woonde; Breydel geeft aan zijne fondatie een huis in de *Geldmunte*, naast de woning van den voormelden advocaat.

Na alle de voordeelen te hebben bepaald in roerende en onroerende goederen die hij aan zijne instelling toelegt, stelt Gregorius Breydel haar de volgende lasten:

Lasten die dese fundatie sal moeten dooghen:

'In den eersten wordt dese fundatie belast met een daghelicxsche misse te celebreren aen mynen autaer op werkdaeghen, ten thien uren, ende sondaechs ende sheylichdaeghen, ten half

uer elfven, waerdaer den regent sal trecken tien stuyvers voor yder misse, ende als dese misse niet precys en sal ghedaen worden aen den voorn. autaer ofte ghediverteert, soo sullen de thien stuyvers commen ten profyte ende accesseren aen de tafel van de voorn. fundatie, ende tot beter onderhout sal dese misse altydt gheluydt ende ghedient worden door een van de choralen, tot celebreren van de welcke geve ick al myne kerckelycke ornamenten, gheene uuytghesteken, mitsgaders myn groot ebben cruys staende in myn salette.

Item, sal jaerlyck betaelt worden aen de fabrieke voor waslicht negen gulden, mits dat op alle hoochtyden op den selven autaer sullen branden vier eerlycke kerssen in den goddelycken dienst.

Item, sal men noch betaelen op den dach van Ste Gregorius, den xii^{e} maerte, uyt de selve fundatie, twee un dertich schellynghen omme eene ghesonghen misse met volle musycke ter eere van den heyligen Gregorius ende luyden met alle de cloeken.'

Daarenboven moest jaarlijks aan den regent eene ton besten haring gegeven worden, waarvan 132 stuks uit te deelen aan den arme der parochie, op Aschdag, op het uur van het noenmaal, en de zes zondagen van den Vasten, op hetzelfde uur. Voor het overige kwam de inhoud der ton ten bate van de keuken der stichting. Buitendien moest op Paaschdag, op het uur van het middagmaal, het vleesch van twee vette schapen (weeren)uitgedeeld worden. De kosten van dit een en ander werden goed gemaakt uit de inkomsten der hoef van Vinderhaute.

Lasten van denzelfden aard, moesten op andere groote feestdagen van het jaar gekweten worden.

Het overschot van de inkomsten der stichting moest gedeeltelijk dienen ter ondersteuning van uitstekende studenten, die te Douai of te Leuven den leergang van Wijsbegeerte volgden, en gedeeltelijk uitgezet worden.

De Gregoriaansche stichting bestond niet veel langer dan eene eeuw. In 1793, na den inval der Franschen, werden al hare bezittingen aangeslagen en als zwart goed verkocht.

Gent.

EMILE VARENBERGH.

Over het geluid.

Het geluid wordt veroorzaakt door eene trillende beweging, die in de gedeelten der lichamen ontstaat. Men kan zich daarvan overtuigen wanneer men eenen gespannen metalen draad of eene vedelsnaar van derzelver rechtlijnige wending verwijdert en daarna loslaat. Alsdan bemerkt men dat deze draden niet onmiddellijk tot hunne vorige plants terugkeeren, maar dat ze over en weer gaan, even als een slinger die men van de zwaarterichtlijn verwijderd heeft. Het is aan dusdanige beweging dat men den naam van trillende beweging geeft. Van deze trilling levert de volgende proefneming een ander voorbeeld op.

Men neemt eene glazen klok, waarin men een metalen bolleken hangt, men geeft eenen knip op den rand der klok opdat zij klinke, en daarna doet men ze overhellen tot dat het bolleken met haar in aanraking kome: alsdan beweegt zich het bolleken

zeer snel en men hoort deszelfs herhaalde botsingen. Eindelijk kan men zelfs deze trillende beweging gevoelen, wanneer men den vinger zachtjes in aanraking brengt met een klinkend lichaam, zooals eene bel, doch bij drukking worden hier tevens de trillende beweging en de klank dien ze veroorzaakt verdooft.

Een geluid is voor ons niet vatbaar, tenzij er tusschen het klinkende lichaam en het gehoor zich een ander lichaam bevindt, dat tot de klasse der vloeibaren of der dampachtigen behoort; in andere woorden, de klank bestaat niet in het ledige. Men bewijst dit door de volgende proefneming. Men legt op de plaat eener luchtpomp een klein wollen kussen waarop men een slaguurwerk plaatst, hetwelk van eenen trekker voorzien is. Men overdekt dit tuig met eene glazen klok, waar men de

lucht onder uit pompt; daarna draait men de staaf *a b*, zoodat de trekker *c*, die de veer van het slaguurwerk beweegloos hield, verwijderd wordt. Alsdan begint de hamer van 't slaguurwerk achtereenvoigend op deszelfs klok te slaan, en nogtans hoort men geen geluid. Doch, wanneer men een weinig lucht in de klok laat komen, begint men het geluid te hooren, en dit wordt heviger naarmate de hoeveelheid lucht onder de klok vermeerdert. De lucht is het eenigste lichaam niet dat het geluid tot het gehoor kan overbrengen; alle andere dampen bezitten ook deze eigenschap. De vloeibare lichamen, zooals water, zijn ook goede geleiders van het geluid; een duikelaar hoort zeer goed de klanken die buiten het water geboren worden. Eindelijk de harde lichamen zijn niet alleen bekwaam tot geluidvorsching, maar brengen het geluid over door hunne gansche uitgestrektheid, bij voorbeeld, wanneer men het oor tegen het einde van eenen houten balk plaatst, hoort men duidelijk het gerucht door eene zachte krabbing aan het ander einde veroorzaakt, alhoewel dit gerucht zoo klein is dat het voor de andere omstanders onvatbaar is.

Dr F.-J.-MATTHYSSENS.

Nieuwe uitvinding om biekorven te lediges.

In Engeland wordt sedert eenige jaren een gansch nieuw middel gebruikt om de honig uit de biekorven te halen. Men bedwelmt de bieën met chloroform. Hiertoe gebruikt men het zesde eener once chloroform, voor een gewonen korf, en het vierde eener once voor eenen groote. Op ongeveer twee meters van den korf, stelt men eene tafel, bedekt met een dik linnen bekleedsel. In het midden der tafel zet men een platten schotel waarop de chloroform ligt, en welke zorgvuldig bedekt is met eenen rooster

van gevlochten ijzerdraad, om alle aanraking met de bieën te vermijden. Daarna neemt men den korf van de plaats waar hij staat en zet hem over de chloroform. In min dan 20 minuten zijn de bieën bedwelmd; geene enkele zit meer op den honigkoek; allen liggen op de tafel. De honig wordt dan weggenomen, de korf weer op zijne plaats gebracht en de chloroform verwijderd. Niet lang duurt het, of de bieën ontwaken en vliegen terug naar hunne woning.

Twee volksjongens of wat het is klerk te zijn.

Hoevele simple ambachtsliên,
Die droomen van hun zoons te zien
In 't leger van de KLERKEN.....
't Is ook een staat, de schrijversstaat,
Maar, vroegen de ouders mij om raad,
'k Zou zeggen: LEERT ZE WERKEN!

EMIEL Moyson. (WERKMANSLIED.)

Allen, die tegenwoordig eenige broeken op school versleten hebben en een klein beetje geleerdheid bezitten, willen, kost wat kost, klerk zijn. Dat is een fortuin.... Met werken, zeggen ze, is er, den dag van vandaag, geen geld Keer te winnen, en ook het staat te gemeen: men moet klerk zijn!

Een voorbeeld:

De oudste jongen van dezen of genen kleinen burger of ambachtsman wordt vijftien, zestien jaar. Hij blijft nu voor goed t'huis van school en het is tijd aan zijne toekomst te denken.

Gaat men er eenen timmerman, eenen smid of zoo iets van maken, denkt gij?

Gij zijt er wel mede.

Onze *kadee*, zegt vader, is niet geboren om met werken zijne handen vuil te maken: ik wil er geene werkslaaf van kweeken. Hij moet op 'nen *bureau*, hij moet klerk zijn!

En poef! de kerel wordt klerk en - daar is op onze arme wereld een ongelukkig schepsel te meer....

Ja, ja, het is gelijk wij zeggen, het wordt al klerk dat beenen heeft.

En nogtans, dat de menschen moesten - of liever wilden - weten wat voor ellendige dompelaars onder de pennelikkers te vinden zijn, wat voor schande en schaamte die vergulde slaven soms moeten onderstaan, gij zoudt er wat van zien: daar zouden wat min werkjongens op een kantoor gepoetst worden, daar zouden er wat meer een ambacht leeren, daar zouden er wat veel zijn die zouden verkiezen liever een arm, doch treffelijk werker, dan een kale papierbekladder te zijn.

Maar neen: de menschen willen dat niet weten, zij willen dat niet zien: hun zoon moet klerk zijn!...

Ge kunt er tegenwoordig de straten mede kalseiden, met de pennelikkers; zij loopen er effen dik, de eene zit den anderen in den weg, en 't gaat zoo verre, dat het eene ware overstrooming wordt, dat het al klerken houdt dat leeft, en er, den dag van vandaag, tot bij oudkleerkoopers en fabrikanten van houten spelden toe, te vinden zijn....

Maar ook is het geene schitterende positie dan? Zij winnen immers geld, geld gelijk slijk.... Peis 'nen keer, het meeste paart trekt ongeveer acht en een oordje daags, te weinig om te leven, te veel om te sterven en... juist genoeg om niet van honger te vergaan...

Men ziet er zoo alle dagen, zulke broodwinners (?) zijn er overal te vinden.

Het is dus waarheid: met werken is er geen geld te verdienen, men moet klerk zijn.

En als gij dat zijt, dan is het broodje voor eeuwig gebakken.

Luistert liever, gij, dompelaars, die ook al naar den scchrijversstiel goesting krijgt.

Luistert.

Als gij klerk wordt, moogt ge eerst en vooral beginnen met een jaar of twee - en soms nog meer - gratis, dat is voor niemendalle, te werken.

Doch, na verloop van dien tijd, zult gij geld gaan winnen en 't zal vet zijn.

Op eenen koelen morgen zal de baas of patroon of mijnheer - zooals gij het hebben wilt - u komen aankondigen, dat gij voor goed aangenomen zijt - het werd tijd ook - en uwe jaarwedde vastgesteld is op... 300 frank 's jaars, of 25 frank in de maand, of iets meer dan 75 centiemen daags...

Daar zult gij al vette soep mede koken, is 't niet waar?

Maar stil... gij moogt al heel tevreden zijn en al ferm van uwen neus maken; het kon slechter vallen.

Zulks duurt zoo nog eenigen tijd, uwe positie verbetert stillekens aan, tot gij, door den dood van den eenen, of het vertrek van den anderen, zoo verre geraakt dat, na een jaar of twintig geschreven en gewreven te hebben, gij uwen maarschalksstaf krijgt en nu, tot den dag dat men u, oud en versleten, op straat zal werpen, alle jaren 1200 frank - zegge *twaalf honderd* frankskens - gaat trekken....

Een schoon inkomen, niet waar? - Begin daar vrouw en kinderen mede te onderhouden....

En als gij dan voor niets meer goed zijt, zal men u, zonder veel beslag, den zak geven of - hebt gij *geluk* in een openbaar bestuur te zitten - u wegzenden met een pensioentje, waarmede gij juist eene maand leven kunt en de rest van het jaar uwe hoop op de *armenkamer*(1) moogt stellen of in het oudemannekenshuis kost en inwoning gaan afsmeeken....

Hebt gij nog goesting?

.... Een woordje nu voor de oudere, die lust hebben van hun zoon een pennelikker - en bijgevolg een millionnair.... in schulden - te maken.

De kerel, zooals wij hooger zegden, begint met niets te winnen. Vader of moeder mag standvastig in den zak schieten. De jonge heer moet van tijd tot tijd eens van top tot teen in

(1) Bureel van weldadigheid.

het nieuw worden gesteken, hij moetonderhouden worden ‘van eten en drinken,’ - zooals men dat noemt - en 's Zondags nog drinkgeld krijgen, op den hoop toe....

Kom, vader, werk maar voort voor uwen klerk.... Moed, het zal gaan beteren.

Inderdaad, hij wint nu al 300 frank.

Op zulk een zoon mogen de ouders dus vast hunne beentjes te weeken leggen: denk eens, nog maar drie jaar op een kantoor zijn en al 300 frank winnen!

Die frankskens zullen zoet binnenkomen....

Zoet binnenkomen! Wat zegt ge: de jonge heer heeft de gewoonte aangenomen dagelijks op zijne pintjes te gaan: zijn stand vereischt zulks!

En zulks weet hij vader en moeder zoo wel aan den neus te naaien, dat er, op 't einde van het jaar, van de jaarwedde geen roode duit meer overschiet, en de 300 franken, in plaats van tot onderstand des huisgezins te dienen, in de herberg, tusschen pinten en glazen, verbrast zijn....

Troost u, vader, uw zoon moest immers klerk zijn!

Werk intusschen maar met nieuwen moed voort, het zal zoo niet blijven en de goede dagen staan reeds aan de deur.

.... Ziet, de jongen wint nu al 600 frank. De vader wordt oud, het werk gaat voor hem zoo wel niet meer: die oordjes zullen hem best van pas komen.

Maar, vader-lief, de gewoonte is eene tweede natuur.... Mijnheer de pennelikker wint alle maanden geene vijftig frank om ze aan zijne ouders te geven, die zich voor hem hebben afgesloofd. Wat denkt gij dan?

Neen, hij moet nu alle dagen met de confraters op zijne pintjes, hij moet nu ook al zijn partietje op den biljart doen.... Zijne *moyens* laten hem zulks toe: wint hij daarvoor geene 600 frank?

.... Wat zijne ouwkens aangaat, die moeten het maar eten zooals zij het koken kunnen: daarmede bekreunt hij zich niet.

Laat daarom den moed niet zinken, vader, uw zoon zal u wel bijstaan.... zoolang gij een stoel hebt om op te zitten.

..... Nu is de oude gansch afgewerkt, het oogenblik is daar dat zijn jongen, die klerk moest worden, voor hem zal arbeiden en hem in zijnen ouden dag ondersteunen.

Maar neen, de kerel wint nu al 900 frank en het trouwen speelt hem sedert eenigen tijd in den kop. Nu hij haast drie frank daags trekt, mag het er wel af.

Op zekeren dag dus laat hij vader en moeder maar eenvoudig zitten en trouwt de eene of andere modiste, welke, met hare daghuur, het ongenoegzaame zijner jaarwedde voor het huishouden wel zal moeten bijleggen.

Intusschen laat de bureauslaaf zijne vrouw dag en nacht werken, hij leeft als een groote heer voort, hij loopt en zwiert... en zijne ouders, die voor hem hebben gezweet en gezwoegd, die op hem eens dorsten rekenen, zijne ouders, thans van allen steun beroofd, mogen daar gaan, waar alle verlatene wezens heen moeten: naar het hof[1]....

En terwijl hun zoon de heer speelt en zijn loon effen aan opsmeert, zitten vader en moeder daar, bedrukt en verlaten, den dood af te wachten, die een einde aan hun lijden moet stellen.

Hun zoon moest klerk zijn!.....

Men zal ons misschien, en te recht, doen opmerken, dat hetgene wij hier neerschreven de algemeene regel niet is en zulks niet alle dagen voorvalt.

(1) Zoo wordt te Gent het ouderlingen-gesticht genoemd.

t' Accoord: er zijn voorzeker klerken die hunnen weg maken, die in de bureaucratie een schoon bestaan vinden en de middelen om hunne ouders, in den ouden dag, gelukkig te maken.

Maar - er is immers overal een *maar* bij - het grootste gedeelte vaart zooals wij het hiervoren gezegd hebben.

De droeve ondervinding heeft zulks bewezen: het valt meer dan eens voor, en dat is een lesken voor u, ambachtslieden, voor u, werkmenschen, die van uw zoon een pennelikker wilt hebben.

Hoeveel klerken toch vindt men niet, die gansch hun leven armoede lijden, die nooit genoeg kunnen winnen om in hun eigen onderhoud te voorzien en ongelukkiger zijn dan de ongelukkigste schepselen Gods?

Zij verdienen bitter weinig en moeten dan nog den heer spelen, standvastig netjes gekleed gaan, al iets meer doen dan een ander, tot zoo verre, dat zij soms met droog brood naar het bed moeten, om eer te kunnen doen aan hunnen stand van.... buralist.

Waren zij nu werkman geworden, hadden zij een ambacht geleerd, dat zoude oneindig beter geweest zijn. De werklieden toch mogen zich eenvoudig kleeden, eenvoudig leven, eenvoudig zijn in alles, die kunnen over 't algemeen met hunne daghuur eerlijk en treffelijk door de wereld geraken, iedereen het zijne geven, terwijl vele klerken soms loopen zonder geld in den zak en zonder eten in de maag, schulden op schulden moeten maken en riemen snijden van eens andermans leer....

Maak van uw jongen een klerk en gij zult zien....

Dan vindt men andere pennelikkers, die een jaar of vijf en twintig hunne ouders tot last zijn, vader en moeder maar laten werken en zwoegen en ze overlaten aan hun lot als zij niet meer voort kunnen en een weinig onderstand van hun kind durven verwachten.

Dan trouwen ze en zijn blijde een vrouwken te vinden, die in hunne plaats arbeidt en door *haar* dagelijksch werk datgene verdient, wat noodig is om de keuken te doen draaien en te voorzien in de noodwendigheden van een huishouden, dat hij, - de man, de pennelikker - nooit zou kunnen onderhouden....

Dus, werklieden, laat uw zoon klerk worden, om hem geld te zien winnen en hij zal van armoede vergaan - laat hem klerk worden, opdat hij voor u en de uwen het brood verdiene, en hij zal u tot last verstrekken....

Ziedaar de voordeelen die de pennelikkerij oplevert.

En 't kan soms nog slechter gaan ook.

Wij hebben er gekend en wij kennen er nog, die van het hoofd tot de voeten in fijne kleederen steken, verlakte laarzen dra-

gen en Havana-sigaren rooken: zij pronken in het theater, prijken in de groote cafés en wandelen vroeg en laat op de boulevards.

Als gij die tegenkomt, ge zoudt denken: 't is de duivel en zijne moere, zooals men te Gent zegt, 't zijn edelmanskinderen....

Sukkelaar! 't zijn niet dan verdwaalde werkersjongens, die klerk moesten worden, en nu, God weet waarmede, den heer uithangen, zoo lang het duurt....

Zij winnen geld, maar in plaats er mede hunne ouders te helpen, die zich voor hen krom hebben gewroet, brassen en smeren zij, loopen en zwieren, drinken en schinken en vergeten zich zoo verre dat zij u, oude vader, u, arme moeder, durven verloochenen, schaamteloos het hoofd afwenden als zij u langs straat tegen komen, en zonder blozen zeggen durven: *ik* ken u niet.... want ik ben een heer, *gij* een werkman... *ik* draag een laken jas, en *gij* een blauwen kiel... *ik* verlakte laarzen, en *gij* een paar kloefen.... Ik ken u niet.

Zoo weten wij er.

Dat zijn werkersjongens, dat zijn klerken, die hunne ouders de dood aandoen, schulden op schulden maken, bedrog op bedrog stapelen, tot zij, op zekeren keer, de wijk nemen naar den vreemde, of achter de grendels worden gesteken voor misbruik van vertrouwen, vervalsching van geschrift of andere schoone dingen meer....

Dat gebeurt ook al, dat gebeurt meer dan eens, en de rechterlijke kroniek zal het u zeggen, de gevangenis zal het u bewijzen wat er gewordt van die misleide volksjongens, die klerk moesten worden en aan ijdele praal en pracht hun geluk, hunne eer, met de eer en het geluk der hunnen hebben geslachtofferd...

Ziet eens rond hoevele arbeidersgezinnen thans weenen over de misslagen van eenen zoon, die pennelikker moest zijn; ziet eens rond hoevele afgesloofde ouden thans het hoofd moeten buigen onder het gewicht van de schande en de oneer, die het kind, waarop zij eens al hunne hoop hebben gebouwd, dat eens hun trooster moest wezen, hen ten eeuwigen dage heeft berokkend.

Ware die jongen werkman geworden, als zijn vader, hij ware arm, doch eenvoudig gebleven, hij hadde gewerkt en gezwoegd voor zijn gezin en het gelukkig gemaakt, maar neen... hij moest klerk zijn....

En nu zwerft hij in den vreemde of boet zijne misslagen in het gevang..

En nu vergaat de familie van schande en schaamte...

Maar... wij willen geen drooge prediker worden, wij willen u geene ijdele woorden opdisschen; laten wij u liever, als voorbeeld en als les, een voorvalletje aanhalen, waaruit gij allen die geduld genoeg hebt, om u met mijn geschrijf bezig te houden, wellicht eenig nut kunt trekken.

LEEST EN OORDEELT.

(Wordt voortgezet.)

LODEWIJK DE VRIESE.

Kroniek.

Antwerpen. - *Het Vrije woord.* Op 31 Februari en op 8 Maart, verhandeling en algemeene bespreking over *Willem de Zwijger.* Op 15 en 22 Maart, verhandeling en algemeene bespreking over de *Rechten en Plichten van bestuurden en bestuurders.* Op 29 Maart, *Verhandeling over Granvelle*, en op 5 April, algemeene bespreking van hetzelfde onderwerp.

- *Nederduitsche bond.* Op 10 Maart gaf d^{r}. E. Van Oye, van Oostende, lezing van eenige zijner gedichten. Op 24 Maart hield de heer Julius Van Herendael eene voordracht over *Amerika*, en de heer H. Schepmans droeg een lyrisch gedicht voor, *Celesta*, van den heer E. Van Herendael.

- Aan den heer Sacré is door het gemeentebestuur, tegen den prijs van 500 fr., de herstelling opgedragen van eene der schilderijen welke zich op het stadhuis bevinden: *Gezicht van de Meir te Antwerpen*, door P. Eyckens. (Zie 1868, blz. 45.)

- *Gedenkteeken van de vrijmaking der Schelde.* - De door ons op blz. 41 vermelde teekeningen, waartusschen eene lichtteekening, welke ingekomen zijn naar aanleiding van den oproep van 12 October 1872, waren openbaar tentoongesteld in de zaal der Venusstraat, op 20, 21 en 22 April.

- Aug. Claus herneemt de sedert eenigen tijd onderbrokene uitgaaf van zijne berijmde Fransche overzettingen van Vlaamsche dichtstukken, moetende uitmaken een werk van 20 afleveringen, tegen 1 fr. voor elke reeks. Uitgever L. Legros, Katelijnevest, 24. - Wij vestigen de aandacht op den belangrijken arbeid van den verdienstelijken Fransch-Belgischen dichter.

- *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.* - Voordrachten werden gehouden op 17 en 24 Maart en op 7 April, door den heer H. Bergé, over de *Voltasche kolom;* op 19 Maart door den heer J. Blockhuys, over *de taal in verhoud met het verstand.* Op 27 Maart droeg mevr. Lina Schneider, onderwijzeres in de Duitsche letterkunde en declamatie bij het conservatorium te Keulen, eenige stukken voor uit de *Faust*, van Goethe, *de Fornarina*, mono-drama van F. Kuzler, en *das Glökchen von Innisfare*, van F. Halm.

Op Maandag 31 Maart werd een groot concert gegeven met medewerking van mej. Thomas, en de heeren Monier en De Keghel, van den Franschen schouwburg. De volgende stukken werden uitvoerd: *De Walpurgisnacht*, van Mendelssohn, *la Marche des Nobles*, uit Wagner's *Tanhäuser*, en een tooneel uit Glück's opera: *Orphée.*

Op 14 April werd eene schitterende hulde gebracht aan den heer N. De Keyser, namelijk de aanbieding van den gouden gedenkpenning, ter eere van den grooten schilder geslagen (een werk van L. Wiener). De heeren J. Cuylits, F. Pauwels en F. Joostens, leidden op het gestelde uur den heer De Keyser in de feestzaal, waar hem de gedenkpenning werd ter hand gesteld door den heer Van Sulper, onder-voorzitter der maatschappij, die te dezer gelegenheid eene puike redevoering hield, waarin hij de schitterende kunstenaarsloopbaan van den vereerde overzag en er op wees, hoe deze van jongs af uitgeblonken had en nog steeds op waardige wijze zijn onverflauwden roem handhaafde. De heer De Keyser bedankte in diep geroerde taal. Des avonds had ter zijner eer een feestmaal plaats, waar het niet aan gulle toespraken en hartelijke toasten ontbrak. Tusschen de sprekers noemen wij de heeren Van Sulper, die 's konings gezondheid dronk, Jos. Delin, N. De Keyser, de Wael, burgemeester, Chauvin en Bruynseraede. Gedurende het feest werd van Z.M. een telegram ontvangen, ten antwoorde op den overgeseinden toast ter harer eere. De koning betuigde met zijnen dank, zijne hartelijke deelneming in de onderscheiding die den heer De Keyser werd bewezen.

- *Koninklijke academie van schoone kunsten.* De leerlingen der klassen van middelbaar onderwijs der sieradenteekening hebben als een blijk van erkentenis aan hunnen meester, den heer Lucas Schaefels, op 16 Maart eene gouden teekenpen vereerd.

Op 16 en 17 Maart was tentoongesteld de schilderij, die

de heer N. De Keyser voor het museum der academiekers heeft voltooid en welke door den schilder naar de wereldtentoonstelling van Weenen zal worden gezonden. Zij stelt voor: *Karel V na de inneming van Tunis de christen slaven in vrijheid stellende.* Er komen in dit stuk een groot getal figuren voor. Het tafereel is in allen deele de faam des meesters waardig. - Op dezelfde dagen was van den heer De Keyser het prachtig portret van een Engelschen schilder tentoongesteld.

Van 30 Maart tot 6 April waren in de Venusstraat tentoongesteld eene kopij van het middenstuk der schilderij van Carpaccio, te Venetië, *Leven der H. Ursula*, en eene zeer schoone kopij in plaaster van Chiaramonti's *Demosthenes*, uit het Vaticaan. De beide kopijen zijn door het staatsbestuur besteld aan de heeren X. Mellery en G. Marchant, die primussen van Rome waren, de eerste voor de schilderkunst in 1870, de tweede voor de beeldhouwkunst in 1869. Het is jammer, dat men de zijstukken van het tafereel van Carpaccio ook niet heeft doen uitvoeren. Nu is de kopij onvolledig.

Op 13 April was tentoongesteld van den heer Em. Van den Bussche eene veelomvattende schildering, *Het laatste Oordeel*, bestemd voor de kerk van Morialmé. Een engel steekt de trompet van het godsgericht; de eeuwige rechter verschijnt; rechts van het stuk zijn de rechtvaardigheid, de kracht en de volharding, links, het geloof, de hoop en de liefde en van weerskanten de zeven hoofdzonden zinnebeeldig afgemaald.

Om naar den prijs van Rome (schilderkunst) te dingen, heeft de jury op 12 April de volgende 6 tusschen de 14 kampers gekozen: L. Herbo, van Templeuve, H. Redig en E. Sibert, van Antwerpen, L. Philippet, van Luik, A. Nys, van Brussel en E. Joors, van Borgerhout. De werken uitgevoerd voor de voorbereidende proef zijn openbaar tentoongesteld geweest van 13 tot 15 April.

- Peter Benoit, de uitstekende Vlaamsche toonzetter, heeft in de goede-week, onder zijne leiding, in Onze-Lieve-Vrouwekerk, de *Lamentatiën* van Palestrina laten uitvoeren. Zulks had plaats op eene hoogst merkwaardige wijze, die zoowel den bekwamen bestuurder als zijne voortreffelijke medewerkers tot eere strekte. Zij hadden zich hier aan eene inderdaad niet gemakkelijke taak gewaagd, maar de moeite heeft den arbeid geloond, want de uitvoering is allerbest geslaagd.

Brussel. - F. Donner's belangrijk kabinet van 29 hedendaagscheschilderijen, werd den 31^{n} Maart verkocht. Er is 149,730 fr. van gekomen. Het rijksmuseum deed eenige aankoopen. Onder andere werden de volgende prijzen besteed: Alma-Tadema, *Fredegonda en Praetextat,* 15500 fr. (deze schilderij werd destijds op de Antwerpsche tentoonstelling gekocht voor de trekking en alsdan tusschen de 4 en 5000 fr. betaald); F. Willems, *De waarzegster,* fr. 20500; Clays, *De Maas te Dordrecht*, fr. 7100; Calame, *Zwitsersche ijsbergen,* klein tafereeltje, fr. 8100; Madou, *De herbergzangster*, fr. 5500; idem, *Poging tot verzoening,*, fr. 5130; E. Verveer, *Visschersgezin,* fr. 5700; Schreyer, *Eene nieuwe poging,* fr. 14600; A. Achenbach, *Strand bij lage tij,*, fr. 14000; Koekoek, *Zwitsersch landschap,* fr. 6500; H. Leys, *De brief,* fr. 4800; Troyon, *Koeien,* fr. 7300; E. Tschaggeny. *Egyptische karavaan,* fr. 8500; C. Webb, *Ruzie in 't spel*, fr. 3800; Schotel, *Zeestuk,* fr. 3600; De Haas, *Koeien in de weide,* fr. 2500.

- Een gedeelte der schilderijen van den heer K. Verbessem, van Gent, is op 2 April, in de zaal *St. Lucas*, te Brussel, verkocht en heeft 110,000 fr. opgebracht. Ziehier de prijzen der voornaamste schilderijen: K. De Groux, *Gebed voor het eten,* fr. 2400;

L. Bakalowicz, *De piano-studie,* fr 800; K. Dargelas, *De dolle hond,* fr. 1775; J.B. Jongkind, *Zeestuk,* fr. 740; Herman Ten Kate, *Krijgsraad*, fr. 1560; H. Durand Brager, *Gezicht van Brest*, fr. 975; H. Bellangé, *Zouaven in de verschansing*, fr. 800; P. De Coninck, *Italiaansch meisje aan de fontein*, fr. 2200; A. Vollon, *Haven van Honfleur*, fr. 1500; F. De Braekeleer, *Het ongelukkig huisgezin*, fr. 2050; J. Madou, *De luie dienstmeid,* fr. 1400; K. De Groux, *De overgave van Calais,* fr. 6000; Fl. Willems, *Droom,,* fr. 2000; Fr. Girard, *Mislukt veldfeestje*, fr. 1420; K. De Groux, *Morgengebed,* fr. 2150; L. Artan, *Zeestuk*, fr. 800; F. Paulsen, *Mijmering,* fr. 2000; W. Nuyen, *Eene kaai te Rotterdam,* fr. 2025; J. Gérome, *Orlogs ellende*, fr. 6500; A. Bakkerkorff, *Een pijnlijk onderhoud,* fr. 1250; Cermak, *Joden-kerkhof te Praag*, fr. 3050; A. Dillens, *De schoenmaker-baardscheerder,* fr. 5100; P. Clays, *Gezicht van den Moerdijk,* fr. 6900; J. Madou, *Slaapwekkende lezing,* fr. 6100; A. Verwee, *De geprimeerde hengst,* fr. 1600; J.N. Robert Fleury, *Rembrandt's eerste tafereel* (zie 1871, blz. 71), fr. 3800; L.G. Brillouin, *De musketier,* fr. 1050; F. Tassaert *Troostende droom*, fr. 1300; C. Jacque, *Kudde schapen,* fr. 1025; E. Fichel, *De lezing*, fr. 1225; C. Dell'acqua, *De brief,* fr. 1575; F. De Braekeleer, *De belangwekkende lezing,* fr. 1550; K. Verlat, *Zwaarder dan de lucht,* fr. 1500; J. Dyckmans, *De verwachting,* fr. 1900; H. Leys, *Visschershut,* fr. 1000; Fourmois, *Gezicht uit de provincie Luik,* fr. 1050; J. Portaels, *Teleurstelling,* fr. 6700; F. Keelhoff, *Landschap*, fr. 1200.

- Guill. Lebrocquy, de gekende Fransch-Belgische dagbladschrijver, gaat een werk in het licht geven, getiteld: *Types et profils parlementaires,* waarin met gesteendrukte portretten van al de hedendaagsche staatslieden hunne beknopte levensschets zal verschijnen. Het werk zal 20 afleveringen beslaan en 1 fr. de aflevering of, bij inteekening, volledig 18 fr. kosten.

- Bij den minister van binnenlandsche zaken zijn 54 Fransche en 31 Vlaamsche dichtstukken ontvangen voor den dusgenaamden cantatenprijskamp. De schrijvers der twee bekroonde stukken (een Vlaamsch en een Fransch) zullen ieder 300 fr. en een gouden eermetaal van gelijke geldswaarde ontvangen. Wij geven hier de titels der Vlaamsche stukken: *De nacht; De brand; De winter; Filips van Artevelde; De ware Vaderlander; Zang op mijne schoone duurbare moedertaal; Een menschenleven; Strijd tusschen den nevel en de zon; de Belgen; België; De dageraad; Het gaslicht; Het laatste oordeel*; *In het gebergte; Werk, talent en kapitaal; Terugkomst uit de ballingschap; De kerstnacht; Wapenkreet; Kracht der liefde; De internationalen; Jacob van Artevelde; 's Lands onafhankelijkheid; De storm op het meer; De schepping; België; De sneeuwval; Moederliefde; Coriolanus in het kamp van Rome; De goede Vrijdag van Brugge; Torquato Tasso's dood; De dichterwijding.* Zooals men ziet, zijn er twee stukken die beide *België* getiteld zijn.

- De heer Emile de Borchgrave zal dezer dagen een werk laten verschijnen over *Daniël de Borchgrave*, procureur-generaal in den raad van Vlaanderen en secretaris van den staatsraad der Vereenigde Nederlanden. Volgens wordt gemeld, zal de aangekondigde levensgeschiedenis, meestal samengebracht uit belangrijke familiepapieren en bijzonderheden aan stukken uit de rijksararchieven in Holland, Engeland en België ontleend, een nieuw licht verspreiden over de gebeurtenissen der XVIIe eeuw, over de handelingen van den prins van Oranje, aartshertog Mathias, graaf Leicester en andere voorname staatslieden.

- De zeer eerw. heer Bets, pastoor te Neerlinter, heeft aan de rijksarchieven den cartularis van het oud klooster van Terbanck, bij Leuven, geschonken. Deze cartularis, die ongeveer 400 bladz. bevat, werd aangelegd in 1652 op bevel van Anna-Catharina

van St.-Mart, overste van het klooster, en bevat de akten der stichting van het klooster door de hertogen van Brabant, de brieven en charters die deze stichting bevestigen,

afgeleverd door de prinsen en bisschoppen, de verordeningen van het huis, de titels betrekkelijk de goederen, cijnsen, renten, enz.

Mechelen. - *De maatschappij tot aanmoediging der schoone kunsten* bericht, dat er van 29 Juni tot 21 Juli aanstaande, eene tentoonstelling van kunstvoorwerpen zal plaats hebben op het stadhuis. Aan deze tentoonstelling zijn door de stad, de provincie, het rijk en den koning geldelijke toelagen verleend, welke met de jaarlijksche bijdragen der leden worden gebruikt tot het aankoopen van tafereelen enz. die later verloot worden. Deze maatschappij bestaat reeds 60 jaren; op elke harer tentoonstellingen worden een groot getal kunstvoorwerpen verkocht. Voor nadere inlichtingen en mededeeling van het omstandig programma vervoege men zich tot de heeren E.A.F. Ketelaars, voorzitter on V. Vervloet, kunstschilder, secretaris.

- Verschenen bij E. en J. Van Moer: *De St. Lambrechts- of Schermersgilde te Mechelen,* door G.J.J. Van Melckebeke.

Dendermonde. - In 1870, bladz 194, meldden wij de verschijning van een boekdeeltje in de Fransche taal over *Antonius-Everardus de Espinosa,* XIIe bisschop van Antwerpen, door Frederik Périer, en drukten ons spijt uit, dat de schrijver zich niet van de Nederlandsche taal had bediend. Thans hebben wij 't genoegen de verschijning te kunnen melden van eene goede vertaling van dit werk. Wij hebben die overzetting te danken aan de geoefende pen van de verdienstelijkste schrijfster Mevrouw Odilon Périer geboren Wilhelmina Boot. Het boek, waaraan eene narede is toegevoegd, is versierd met een portret van Espinosa volgens een tafereel uit het museum der Leuvensche hoogeschool.

Audenaerde. - Ed. Mys, bestuurder der jongensweezenschool, is in den prijskamp, uitgeschreven door het maandblad *le Tournoi,* te Bordeaux, bekroond geworden voor eene verhandeling over de vraag betreffende de *gevolgen van een eenvormig muntstelsel op den internationalen handel.*

Sterfgevallen.

A. WULFFAERT, een verdienstelijk schilder, is te Gent overleden op het einde der maand Februari in 68-jarigen ouderdom.

KAREL BOSSELET, oud leeraar bij het muziekconservatorium, te Brussel, en oud-orkestmeester bij den Muntschouwburg, ridder der Leopoldsorde, is in 60-jarigen ouderdom te Brussel overleden.

CECILIA STEIN, de verdienstelijke Vlaamsche tooneelspeelster, werd den 27^{n} Maart te Antwerpen ter aarde besteld. Een bestuurlid der maatschappij *De Lauwertak,* sprak over de betreurde kunstenares, aan den boord van haar nederig graf, eene korte lofrede uit. De lijkdienst werd ten 8 ure in de St.-Antoniuskerk verricht.

ADOLF FETIS, een zoon van den gewezen bestuurder van het Brusselsch conservatorium, die zich deed kennen als een niet onverdienstelijk toonzetter en vele onuitgegevene muziekwerken achterlaat, is op het einde van Maart in 53-jarigen ouderdom overleden.

CORNELIUS VERHULST, de schrijver van de *Mijmeringen*, een verzenbundel van ruim 150 bladz., in 1859, te Antwerpen, bij de wed. Kennes en Gerrits, en van de *Echos der Gedachten*, een verzenbundel van 137 bladz., in 1861, te Utrecht, bij C. Van der Post Jr., verschenen, is te Contich, zijne geboorteplaats, waar hij herstel

van krachten was gaan zoeken, in den nacht van 30-31 Maart in ruim 37-jarigen ouderdom overleden. In de *Vlaamsche School* en andere tijdschriften verschenen van Verhulst een betrekkelijk groot getal losse stukken. De overledene was ambtenaar in het provinciaal bestuur te Antwerpen en dreef tevens een handel van dranken en inkt. Sedert eenige jaren was hij gehuwd met eene juffer uit Wommelghem, in welke gemeente hij zich bij zijn huwelijk met der woon nederzette. Hij bewoonde vervolgens Borgerhout en laatstelijk de gemeente Berchem, bij Antwerpen. Aan diepte van gevoel en kracht van verbeelding, paarde Verhulst een rijken dichterlijken aanleg, en wel mogen wij voor de Nederlandsche letteren betreuren dat de gaven waarmede hij zoo ruimschoots was bedeeld niet tot gelouterde ontwikkeling gekomen zijn. Onder goede letterkundige leiding, met studie en vlijt zou Verhulst zich ongetwijfeld eene plaats naast de meest gevierde Vlaamsche dichters hebben kunnen verwerven. Ongelukkiglijk droeg hij reeds van voor lang de kiemen in zich van eene wreede ziekte: de tering. Zij maakte hem afkeerig van het geestesleven, zij doodde den dichter in den mensch, van toen zij haar noodlottig werk nog nauwelijks aan het lichaam was begonnen. De weleer zoo opgewekte, dweepende man werd voor de kunst lusteloos, koud; het vuur van den geestdrift werd in hem uitgebluscht; zijne idealen verzwonden: hij schepte niet langer behagen in de poëzij en werd een geheel stoffelijk mensch. Wij die hem kenden en lief hadden, vleidden ons met de hoop, dat zijn bezig handels- en beroepsleven, wellicht den loop zijner ziekte zou hebben gekeerd. Wij dachten, dat zijne gezonde werkzaamheid, de kleine uitstapjes in de dorpen die hij voor zijne zaken deed, misschien zijne verzwakte krachten zouden opgebeurd hebben. Tot in den laatsten tijd hield hij zelve zich niet voor ernstig bedreigd. Helaas! zoomin de vriend als de dichter is ons gered. Den 2^{n} April werd Cornelius Verhulst te Contich begraven. Hij laat zijne vrouw en twee jonge kinderen achter.

FR. VAN GEERT, de verdienstelijke tooneelschrijver, is op 6 April te Gent in 87-jarigen ouderdom overleden. Tusschen zijne werken zullen de vrienden van het tooneel en de letterkunde zich ongetwijfeld herinneren: *De Buschkanters*, *De protestanten in Vlaanderen, Montigny, De boekhouder van Lieven Bauwens* en *Jacob Van Artevelde;* met dit laatste stuk, uit den roman van Conscience getrokken, werd hij in den staatsprijskamp voor de tooneelletterkunde bekroond. Hij bewerkte voor het Vlaamsch tooneel onder andere eenige stukken van Schiller en Goethe. In de eerste almanakken van het *Willems-fonds* leverde hij ettelijke bijdragen. De heer Van Geert had onder Napoleon gediend en, van 1808 af aan, de bijzonderste veldslagen des keizers medegemaakt. In 1813 werd hij bevorderd tot kapitein. In 't Belgisch leger bracht hij het tot den graad van luitenant-kolonel. Sedert ettelijke jaren was hij als dusdanig gepensioneerd. Hij was ridder van het legioen van Eer en officier der Leopoldsorde. De heer Van Geert werd hoog geschat en oprecht bemind door allen die het voorrecht genoten hem te kennen. Hij was een Vlaming van den echten ouden stempel, gul van gemoed en recht voor de vuist. Zijne teraardebestelling heeft met groote plechtigheid plaats gehad.

JACOB GODINAU, naar wiens schilderij *De zeepballen,* wij in 1862, bladz. 65, eene plaat gaven, is op 7 April te Gent overleden. Hij was op 1 Januari 1811 te Eecloo geboren. Na zijne studiën aan de Gentsche academie voltrokken te hebben, bracht hij ettelijke jaren te Parijs en in Italië door; in 1842 bekwam hij eene aanstelling als leeraar bij de academie van Gent. Hij was een verdienstelijk schilder en een edelmoedig en rechtzinnig man, die de algemeene achting en toegenegenheid genoot. De Gentsche maatschappij ter bevordering van nijverheid en wetenschappen telde den heer Godinau tusschen hare milddadigste begunstigers. De voorzitter van den

voornoemden kring, de heer L. Schepens, sprak aan het graf zijns vriends eene treffende redevoering uit, die wel de gevoelens vertolkte van allen die den duurbaren afgestorvene eene laatste hulde waren komen bewijzen.

Germania broederzang

Neen, neen! - Uit des afgronds ingewanden,
Gewonnen en gebaard.

D[r] J. NOLET.

Zijn hairlok zwiert
Metzilvren glans om 't hoofd, door 't blank helmet versierd.

W. BILDERDIJK.

Neen, Zangster, mijne zielsgeliefde,
Ik vraag u thans geen lied van weemoed in mijn lot;
Neen, de onrust, die mijn harte griefde,
Is thans verzwonden, dank Germanje's oorlogsgod!
De vreugde wappert allerwegen
Den grooten keizer Wilhelm tegen,
Die Gallia verwon, de laf verwijfde vrouw!
Ik vraag u thans, tot straf dier sluwe,
Opdat, wie 't hoore, van haar gruwe,
Een dondrend zegelied, een lied van hulde en trouw.
Wel hoe! Ik zou den aandrift smoren,
Die voor Germania in mijne borste gloeit;
'k Zou de inspraak niet mijns harten hooren,
Als 't zegevierend recht me aan Hermans zonen boeit!
'k Zou niet, met blijheid op de wangen,
Mij mengen in de grootsche zangen,
Waaraan heel Dietschland nu zijn luistrende ooren leent;
Niet juichen als de ontroerde reien
Den lof van 't broederland verbreien,
Dat strijden kon en won, door eer en deugd vereend?

'k Zal 't wapenfeit der braven zingen,
Die, 't vaderland ter weer, met stalen moed gedekt,
Het onrecht uit den zadel wringen,
Wanneer 't, met snooden list, Germanje's naam bevlekt.
'k Zal hoog en luid hun heldenwonderen
't Verbaasde Euroop in de ooren donderen,
Het muffe Gallenvolk beschamend in zijn krocht.
Waar leerlust, tucht en wetten tronen,
Daar teelt het land geprezen zonen,
Aan haardstede en aan vorst, aan recht en plicht verknocht.

Verwaandheid, uit de zwavelpoelen
Des afgronds voortgekruid, - een monster, loos en valsch,
Wiens geile driften nooit verkoelen;
Verwaandheid, domheidskroost, verheft den fieren hals.
Tevredenheid en ruste kleuren
Haar tronie; maar heur hart verscheuren
De dolken van den nijd, van de ikzucht en 't verraad.
Het menschdom let op haar bevelen, -
En, knielend, blijft Parijs heur streelen,
Terwijl 't zich in den stroom van hare glansen baadt.

'Wie,' spreekt ze, 'durft mijn zetel naderen,
Hij beve en valle in 't stof als voor een godheid neer!
Mijne onverwinbare oorlogsraderen
Doorstoomden lucht en zee met lauwerloof en eer.
Vliedt, wormelijns van vreemde volken!
Vergaat in 's aardrijks diepste kolken,
Zoo gij mijn wil bestormt, die onverbreekbre rots!
Beschaving werd bij mij geboren;
Ik ben de menschheid! Ziet mij gloren,
Of staart uwe oogen blind in 't licht van mijnen trots!

Buk, stijf Germania, de leden
Voor't grootste volk der aarde! U treft zijne ijzren vuist!
Gij dorst vermeetle plannen smeden,
Ellendelinge, ofschoon één slag u 't hoofd vergruist!
Welaan, ten strijde, kloeke Gallen;
De stugge Duitschers aangevallen;
Aan ons de rijke grens, de grens van d'ouden Rijn!
Te lange pochen ze op hun grootheid,
Ten strijde, Gallen, wreekt hun snoodheid;
Met onverschrokken moed, ten strijde - naar Berlijn!'

Germania verbleekt. De ontzetting
Doorwoelt haar blanke borst, die dampend hijgt en zwelt.
Alsof de donder met verpletting
Der wouden eiken scheurde, en gaarden stroopte en veld,
Zoo laat ze 't schriklik wraakwoord schallen,
Langs bouwmanswoon en vorstenhallen,
Terwijl heur leeuwenschaar het heilig wapen gordt.
‘Den handschoen hebt ge ons toegesmeten?...
Eer dragen wij een slavenketen,
Dan dat de vrije Rijn het erf der Franschen word'!

Eer zullen uitgevaste raven
Zich drenken met het bloed van Duitschlands heldenras, -
Het ras, dat millioenen braven
Uit zijne gouwen roept met zwaard en borstkuras,
Dan dat uw snoode roovers scharen,
Eerlooze vrouw, den Rijn bewaren!
Eer zult ge, de aard' ten schande, uw hoofdstad, 't wuft Parijs
Uitmoorden en ten grond verbranden,
Dan dat eens, uit de vuige handen
Der uwen, in Berlijn de zegestanderd rijz'!’

Zoo bonst het voort, zoo kraakt hun iever;
En duizend roepen luid: ‘Te wapen, naar de grens!
Grijpt naaldgeweer en hersenkliever,
Op ruiters, kloek vooruit, met lossen toom en trens!’
Die kreet, hij galmt van 't Zuid naar 't Noorden,
Langs Oder-, Rijn- en Elbeboorden,
Langs akkerland en woud, langs vest en stedenwal.
Hij bruist en brandt in 't golvenroeien,
Hij huilt en stormt in 't windenloeien,
En wekt een siddring op langs bergenkruin en dal.

Doch ziet, wie komt daar, fier en edel,
Geharnast op zijn ros, met gansch een Vorstenstoet?
Zijn blanke en eerbiedwaarde schedel,
Zijn hel en glinstrend oog zet aller hart in gloed.
Wie is 't? De waarde Landesvader!
De koning Wilhelm steigert nader:
Hij ook deelt in de smart van hunne hartewond!
En hoort! De luide hoera's stijgen....
Hij spreekt; en met eerbiedig zwijgen
Vangt heel de krijgersschaar de klanken van zijn mond.

‘Mijn kindren,’ zegt hij, ‘kloeke zonen
Germania's! Men daagt u snood en laf ten strijd!
Zult ge u door Frankrijk laten honen?
Uw vaadren, in hun graf, verschrikken bij 't verwijt!....
Dat zal niet, nooit! - Maar broeders, allen,
Laat, eer uw veldkanon zal knallen,
Uw beden opwaarts gaan, tot voor der krijgren God!
Hij kent het grieven onzer smarten;
Hij kent de neiging onzer harten; -
Wij strijden voor ons recht! Aan Hem ons zwaard, onslot!’
't Was of die stemme, grootsch en machtig,
Tot in het diepst der ziel van elken krijger drong,

En of heur weergalm, zoet en krachtig,
In ieders ooren toen een lange jubel zong.
‘Welaan, den koning heil!’ Zoo klinken
Hun liedren. ‘Dag, gij zult niet zinken,
Of onze heirwacht staat aan d'oever van den Rijn!
Den koning heil en zijne zonen!
Zal onze trouw hun moed bekronen,
Hun hart van Duitschers zal ook onze borstweer zijn!’

En biddend knielen allen neder,
Voor 't dierbaar vaderland aan God hun arm gewijd;
En sterker rijzen allen weder,
Met bliksems in hun oog verlangend naar den strijd.
En dondrend rolt het: ‘Op, te wapen!
De koopren helmen om de slapen!
Vooruit, vooruit, hij naakt, de vijand met zijn macht!’
De jongling ziet zijn liefje weenen....
De vader zoent zijn dierbre kleenen....
Maar, plicht gebiedt; zij gaan, waar dood of zege wacht.

II.

God! welk een schok, waar aarde en hemel
Bij dreunen!.... wat een warrelklomp van stofgewemel,
Vol staalgeknetter, hoefgetrappel, doodsgeschreeuw!...
Triomf, daar wijken reeds de Gallen!

J. VAN BEERS.

Gelijk een waterval zich stort in 't schuimend meer.
.....
De dood barst overal uit duizend monden los.

HELMERS.

Wat stijgt daar voor een aaklig tieren,
Aan geenzij van den Rijn, langs dal en heuvelkant?
Zijn 't Franschen, die den sabel zwieren
In Saarbruck, de open stad? Helaas, zij staat in brand!
De zware kogelbommen bonzen,
En de ijselijkste kreten gonzen
Van 't bandloos Gallenrot, dat moord en roof verspreidt.
Nog vlamt hun degen uit de scheede,
Verwoesting barend in de stede,
En Frankrijk, dol van vreugd, verkondt het heldenfeit.

Wat is 't een feestgebral en razen
In de overwonnen gouw, den Gallen nu ten buit!
Wat snoeft Parijs, het fiere, en blazen
Zijn vleiers, dagen lang, de loftrompetten luid!
‘Uw trotschheid is gefnuikt, Germanen!’
Zoo brullen zij: ‘Eert Frankrijks vanen,
Of keert gevloekt terug, met schande en schâ bemorst!
Ons hooren thans de Sareboorden;
Barbaren, vlucht naar 't koude Noorden,
En scheur' de wanhoop daar met ijzren hand uw borst!’

Europa hoort het met verschrikken,

Den dood in 't bevend hart, bij zulk een laffen smaad;

Wie 't broederland beminnen, stikken
Hun leed, terwijl de wraak hun op het voorhoofd staat.
‘Zult Gij 't gedoogen, Bron des Levens,’
Zoo zuchten duizend monden tevens,
‘Dat weer het oude Euroop gaat storten in een graf?
Dat weer een andre werelddwinger,
Een schaamtelooze troonbespringer,
Den moordnaarsschepter voert, het menschdom tot een straf?’

En alles zwijgt in stad en velden;
De doode vlakte treurt, het loof der wouden zucht.
Het bloed van Duitschlands oorlogshelden
Beplast de Saarvallei, en rood is aarde en lucht....
En ginder klinkt de vedelsnare,
En juicht een bonte vrouwenschare,
Die 't hart der Gallen vleit met on bepaald genot.
En immer wuift het zegeloover;
De drinkbokalen vonklen over;
En Frankrijks legermacht viert geest en lichaam bot.

Wanneer de fiere boschleeuwinnen,
Van angst bewust noch schrik, blij-lobbren door het wed,
Maar eensklaps langs de heuveltinnen
Hun welpen spartlen zien in 't looze jagersnet,
Dan bonzen zij vooruit, - doorrijgen
Den grond, en doen een stofwolk stijgen;
Dan wetten zij den klauw en spalken d'open muil;
Dan schieten vlammen uit hunne oogen;
Dan hijgt hun borst, hun longen droogen,
En 't somber woudgedierte ontvlucht het noodgehuil.

Zoo rukken uit Germanje's gouwen,
Gewapend met den dood, de legerdrommen aan.
Wie kan hun woede tegenhoûen,
Door de ijslikheid gestookt van 's vijands gruweldaan;
De schennis van hun voorhoofd vagen;
De duizend onuitspreekbre plagen,
Die spoken in hun hart, verdrijven in dit uur?
Wie zal het bloed, dat vloeit bij plassen,
Nu van den vaderbodem wasschen,
Verguisd en laf gehoond, - dien vadergrond zoo duur?

De trom der weerwraak is geslagen.
Al klieft het blanke zwaard de schedels, dat het plooit,
Al rolt verwoesting op heur wagen
Door 't bloedslib maanden lang, - Germanen wijken nooit!
Nooit wordt hun hart door schrik bevangen.
Al dunt het schroot en 't lood hun rangen,
Al davert stad en veld van 't losgebarsten kruid, -
Waar duizend onversaagden vallen,
Daar wentlen plots weer duizendtallen,
Gelijk een wilde stroom door kil en dijk, vooruit.

Vooruit! - want Saarbrucks huis en hagen,
Nog gistren door Zouaaf en Turco vuil doorvloekt,
Zijn van die boeven reeds ontslagen,

Wier geile en zwarte ziel slechts roof en ontucht zoekt.
De moed verwon van Duitschlands dapperen!
Vooruit! uw zegevendels wapperen!
Naar Weisemburg, naar Woerth, naar Forbach, Gravelot!
Vooruit! daar stormen nieuwe benden
Verwoed uw broeders op de lenden;
Germanen, vliegt en wreekt het laatste beulenrot!

Als golvenbraak en stormgeklater,
Als donderknal en vuur des bliksems door de lucht.
Als lavavloed uit Etna 's krater,
Zoo druisen heir op heir met woedend staalgerucht.
De zwaarden klettren, klieven, hakken;
De strijders stronklen, zinken, snakken,
Terwijl de onthutste Gal den bangen aftocht blaast.
Zijn arend ligt in 't slijk verbroken,
En ijslik blijft het slagveld rooken,
Waar angst en gruwen door de kille beendren raast.

Buigt thans uw overmoed, gij Franschen,
Want trots en onkunde is't, die uwen wagen ment!
Gij spot?... Terwijl de Ulanenlansen
U deinzen doen, verbrast ge u in een vrouwentent?
ô, Zijt ge dan zoo diep gezonken,
Zoo schandig reeds aan 't kwaad geklonken,
Dat ge eigen waarde en eer vermoordt met eigen dolk?
Uw krijgsdeugd, die ge hoog doet waaien,
Is afgerot door vuige maaien
Der zinlikheid! - Wat pocht ge dan, ontzenuwd volk?

Weg met uw pochen en uw snoeven!
Uw hoofd en harte strekt u-zelf en God tot schand.
Of moet het klaarder blijk behoeven,
Dat ge in de volkenrij de kroon der domheid spant?
Laat af uw schandig wapendrillen!...
Helaas! gij kunt den drift niet stillen
Des hoogmoeds, die uw geest met ijdle droomen streelt.
Stout blijft ge, in ongenaakbre kreken,
Uw schelle krijgsklaroenen steken....
Welaan, zij vreest u niet, de kloeke Hermansteelt!

En holler slaan de roffeltrommen.
Door orde en tucht versterkt, door heldenmoed ontgloeid,
Gaan Wilhelms dichte legerdrommen
Steeds verder, verder voort, tot waar de Maze vloeit.
‘Geeft op, geeft op uw noodloos brallen;
Geeft tot den laatst' u op, ô Gallen!’
Zoo klinkt het wijd en luid, en de omtrek dreunt er van.
‘Hier staan we met een bosch van speren;
Komt, Turco's, hongerige beren,
Komt uit en dringt er door, langs de akkers van Sedan!’

Ze komen. Ai!.... Ze moorden, snijen
En scheuren 't rookend vleesch van 't lillend lichaam af.
Geen dier uit Barca's woestenijen,
Dat ooit zoo'n blijken van barbaarsche woede gaf...
Als steenen, die van rotsen rollen,
Als donders, die langs bergen hollen,
Zoo waart de veege dood door beide legers om.
En Duitschlands dappre helmenkloovers
Bestormen de Afrikaansche roovers,
En hoopen 't lijkental in gracht en waterkom.

Sedan! ik voel mijn leden sidderen.
Gij, nieuw Pharsalia, rijs op voor 's dichters oog!
Laat mij Germanje 's kloeke ridderen
Aanschouwen, toen de wraak van hunne klingen vloog;
Laat mij 't gedril zien hunner zwaarden,
Den hoefslag hooren hunner paarden;
Laat me aan hun zijde staan in 't heetste van den stond,
Toen man bij man en drom bij dromme,
Door sabelhouw of kogelbomme,
Op 't zandplein nederzeeg, en ooren sloot en mond.

Doch neen, bij d'afgrond der ontzieling,
Die met heur gruwzaamheid mijn borst en geest doorwroet;
Te midden van die lijfsvernieling,
Dat kermen, dat getier, dat bed van schuldloos bloed,
Zou stem mij en verbeelding falen
Om de aakligheid des doods te malen,
Die 't hart met kouden schrik, en 't veld met lijken volt....
't Is nacht. - Men poost; maar eer de transen
Der heuvlen weer de zon zien glansen,
Staan duizend vuurmonds voor Sedannes vest gerold.

‘Schiet los, schiet los, met rustloos tieren!’
Zoo brallen ze in de stad bij 't brandend schrootkanon,
Maar buiten zwijgen de mortieren,
En luide klinkt het: ‘Ziet! dààr is Napoleon!
‘Der Franschen keizer is gevangen!
Hij laat beschaamd zijn degen hangen;
Hij biedt hem Wilhelm aan; hij geeft zich op gena!’
Hoera, hoera, gehelmde kloeken!
Laat waaien uwe zegedoeken!
Hoera den grooten Vorst, - hoera Germania!

Legt nu de strijdbijl neer, ô braven,
Naast trommel en trompet: het oorlogsvuur heeft uit.
Strooit loof op uwer broedren graven,
En brengt hun jongst vaarwel aan moederhart en bruid.
Gij gingt, gij deedt uw plicht en zeegde.
Vult nu den smartkroes, dien ge leegde,
Met vonklend eerenal, en laaft uw harten goed.
Heft aan, heft aan, 's lands gloriepsalmen!
En sterv', terwijl uw tonen galmen,
De geest des Franschen waans, gemuilband aan uw voet.

III.

Rijs, dierenvorst, met de oogen naar het Zuiden,
Dat gij verplette in d'onvergeetbren strijd.

P. VAN DUYSE.

De faam blies duizendvoud het zegelied in 't ronde.
.....

Germanen, sluit u aan elkander.
Blijft gij den ouden eed gestand!

D[r] J. NOLET.

‘Wij zouden zwichten voor barbaren?
Zoo vraagt Parijs in woede, en sluit zijn poorten dicht,
Wij, sinds onheugelijke jaren,
De meesters in Euroop, de dragers van het licht?
Wee u, gevloekten uit het Noorden,
Zoo gij de rijke Seineboorden
Durft naadren, en de hand slaan aan dit heiligdom!
't Chaspotsvuur met ons schrootseltrompen
Zal uwe hoofden en uw rompen
Neerbroklen in den vloed met dondrend wraakgebrom!

Wij zouden, als hun kogels fluiten,
Met bangen schrik om 't hart, als bloodaards overvliên;
Een schandelijken vrede sluiten,
Waarop zij-zelven dan beschimpend nederzien?
Geen enklen steen van onze sterkten,
Waaraan we jaar en dagen werkten,
Staan we af! Geen voetbreed gronds van 't Fransche rijks gebied
Wordt ingelijfd aan Duitschlands gouwen!
Wat ook von Bismarck moge brouwen,
De schrandre Republiek valt in zijn strikken niet.’

Maar luid en zwaarder, als de donder,
Spreekt de eedle Kanselier van uit Versaille's poort:
‘Gij blufte en gaaft u niet ten onder,
Dies rukten wij tot hier in 't blanke wapen voort.
Gij wilt den vree? Wij hoeven borgen,
Opdat uw sluwheid ons niet morgen
Tot nieuwen oorlog dwing' met opgeblazen hoofd.
Gij wilt den vree? Wij ook, wij willen,
Zoo ge in uw bosschen en uw killen
Den laatsten sluipsoldaat het moordnaarsmes ontrooft.

Ziet, Metz en Straatsburg zijn gevallen;
Veel duizenden van de uw' gevangen “naar Berlijn!”
De omwentling zal den horen schallen;
Een broeinest van verderf uw walgend einde zijn.
Uw Republiek, gebouwd op zavel,
Versmacht in zoutloos woordgekavel,
Terwijl de onwetendheid in haren boezem woedt.
Of denkt ge ons aan de Loirestranden
Uw kogels door het hoofd te branden?
Welaan, ook ginder wacht u Duitschlands heldenmoed!’

Nu rekken dagen zich tot weken,
Parijs beraamt, beslist, - en maanden strijken heen.

De honger grijnst, de kaken bleeken; -
Verwilderd schoolt het volk op markt en plein bijeen.
Straatschansen rijzen op en hooger;
De alarmkreet buldert dof en drooger:
‘Er uit, er uit, met tromp en speer de wallen uit!’
Trompetten schettren, bommen ronken;
De woede maakt hen zwijmeldronken,
En schor en raatlend sterft het aaklig moordgeluid.

‘Verraders!’ morren ze in hun klagen,
En werpen spot en schimp hun hopmans naar den kop;
‘Ook 't Loireleger is geslagen!
Der Duitschen wimpel waait op slot en torentop.
Verraders!’ schreeuwen duizend monden,
‘Gij kwaamt ons zege en vree verkonden,
En liet uw zwaard beschaamd verroesten in de scheê.
Verraders, vliedt! want, eer wij sterven,
Zal onze wraak u 't hoofd doorkerven:
Wij willen winnen, - of verzinken in ons wee!’

Zij willen sterven of verwinnen,
En aan hun voeten gaapt een afgrond wijd en hol.
God, welk een afgrond slokt hen binnen!
De krocht der hoovaardij, van afgeleefdheid vol.
Verwijfden, staakt uw raadloos pogen!
Het uur der redding is vervlogen;
Germanje's stormklok klept, zijn koopren vuurmond knalt.
Laat af, en scheurt uwe ingewanden
Niet langer met des hongers tanden,
Parijs, ontsluit uw poort, eer straks uw burchtmuur valt.

Maar neen; nog blijft de wanhoop vlammen,
Terwijl heur zinkend oog vergrimd naar buiten blikt,
En op de blanke stormhoedkammen
De laatste schrootseltromp bedreigend henenmikt.
Vergeefs! Uw doodsuur nadert, Franschen!...
En uit de Duitsche legerschansen
Valt plots een hagelbui van bom en kogels neer.
Geweren rinklen, bussen kraken;
Gewonden kermen, huizen blaken,
En 't luide ‘hoera!’ stijgt, Germanje's Vorst ter eer.

Het is gedaan. 't Verwarrend schreien
Van zege en nederlaag, langs Seine's open strand,
Vervult de hoogten en valleien,
Terwijl een zee van bloed zich voortdringt over 't zand.
Het nachtfloers komt. De Franschen wijken
Terug door de afgemaakte lijken,
Wijl Duitschlands arend vlot op burcht en vestingtrans.
Germanje's eernaam is gewroken!
De morgen daagt, de puinen rooken, -
Het afgekneusd Parijs ontsluit zijn poorten thans.

Laat nu de jubeltonen schallen,
Mijn broeders van den Rijn, van Elbe- en Oderkant!
De Nederlander eerst van allen

Juicht mede in 't zegelied, dat losbarst door het land,
Waar 't edel bloed der groote vaderen
Van 't heilig Dietschland nog door de aderen
Heromstroomt van hun kroost, de trots van 't frissche Noord!
Omkranst uw hoofd nu met laurieren!
Laat hoog uw zegevanen zwieren!
De Fransche hydra viel, - een duurzaam vreelicht gloort.

Triomf! Ik groet den gloriewagen
Van 't kloek Germania, omhuld met eertrofeên.
'k Hoû de oogen op het Noord geslagen,
En blijf mijn' oorsprong waard met onverwrikbre leên.
Want, ziet!.... Nog woedt Parijs en gijzelt;
De omwentling moordt, verbrandt, verbrijzelt,
En vult met gruweldaân de afzichtelijkste kroft.
Wend af uw blikken van die euvelen,
Mijn Zangster, zwijg! - En Frankrijks heuvelen
Weergalmen: ‘Domme waan heeft me in mijn graf geploft.’

J. BROUWERS Z.

Leuven.

Zinkographie.

Achttien jaar geleden, in het eerste deel van ons tijdschrift, bladz. 185, leverde de heer C. Ommeganek eene proeve van de dusgenaamde zinkographie, de kunst om in plaats van koperen staalplaten en steenen sterke zinkplaten te gebruiken, ter verkrijging van afdrukken. Deze kunst werd in 1805 door eenen Duitscher, Eberhardt, te Maagdeburg uitgevonden, Eerst sedert 1822 echter wordt zij op min of meer groote schaal toegepast. Meerdere Nederlandsche uitgevers werken sedert eenigen tijd veel met zinkographische platen. Het bovenstaande sterkwaterplaatje van onzen vriend en medewerker, den heer H. Schaefels is door den heer H. Bay voor ons tijdschrift

op zink overgebracht en, zooals menziet, met goed gevolg. Wij geven het als eene nieuwe proeve van zinkographie.

Twee volksjongens of Wat het is klerk te zijn.
(Vervolg van bladz. 60.)

Over een tweetal maanden - het was in Januari - gingen wij, op eenen Maandag nanoen, aan eene onzer tanten, welke langs de kanten der Muidepoort woont, een goed en zalig nieuwjaar wenschen.

Deze familieplicht volbracht zijnde, stelden wij ons op weg om huiswaarts te keeren, toen wij, in de Chartreuzenstraat, onverwacht door eene felle regenvlaag werden overvallen, zoodat wij - zonder regenscherm zijnde - ons verplicht zagen in de gebuurte eene schuilplaats tegen het slecht weder te zoeken.

't Wilde wel lukken, maar juist rechtover ons was het eene herberg, *Het Peerdenmeesterken.* Daar traden wij binnen om er, onder het ledigen eener pint, de stortvlaag te laten overgaan.

Wij vonden er niemand dan de baas, die bezig was met zijne leerzen te poetsen, en een persoon - een grijze krullekop - die zich aan de stoof te warmen zat, van tijd tot tijd eens aan zijn pijpken trok en nu en dan eens aan zijnen druppel dronk.

- Dat is toch alle gelijk een droef *affaire*, baas, zei de krullebol.
- Ja, Cies, eene spijtige zaak, die mij fel gepakt heeft....
- En mij dan! ik heb er in geene drij dagen kunnen van slapen... ik ben geheel mijne rust kwijt.
- En zeggen, Cies, dat het nu in de gebuurte tusschen dit en een jaar of tien, de zevende is die alzoo vaart.
- En dat het vroeger toch zulk een *charmante* jongen was....
- En zijn vader dan, zoo een goede vent....
- En zijne moeder, zoo eene brave vrouw...
- En alzoo een einde moeten nemen, 't is wreed....
- Ja, ja, baas, hadde Sander mijnen raad gevolgd, en gedaan wat ik gedaan heb, dat zou allemaal niet voorgevallen zijn, en hij ware nu zoo gelukkig als wij... Maar, ziet ge wel, hij heeft zijne goesting gedaan: Gustaaf moest klerk worden. Dat kon of mocht niet anders zijn.... Gij ziet nu wat er van gekomen is....
- 't Is ongelukkig, Cies, al dat ongelukkig is....

Hier zweeg het tweetal: de baas om zijne leerzen weg te dragen, Cies, zooals men hem noemde, om zijne pijp op nieuw te stoppen.

Hunne korte samenspraak had ons ten hoogste benieuwd gemaakt. Wij verstonden al halvelings de zaak, en benieuwd om er 't fijne van te kennen, vroegen wij aan den krullebol of er middel was om te weten waarvan er kwestie was.

- Bah, antwoordde de oude, er zijn daar juist geen geheimen aan vast. Ook, ge ziet er mij nog al een goede jongen uit en gij schijnt belang in de zaak te stellen. Dat is genoeg, en 'k wil u dat eens van naaldeken tot draadje gaan uiteen doen. Maar permetteer....

Cies ledigde zijn glas, bestelde er nog een, en dan:

- Jonkheid, zegde hij, ge moet weten dat ik en Sander De Vilder - de vader van den jongen waarover ik hier aan 't klappen was - van de oudste geburen van de stad waren. Sedert mijnen trouwdag, 't is nu zeker al twee en dertig jaar geleden, woonden wij op Tichelrij, om zoo te zeggen, deur aan deur. Beter vrienden dan wij waren er in de wereld niet te vinden. Wij gingen 's Zondags en 's Maandags te zamen op den

wandel, vertelden aan malkaar al wat ons mede of tegen ging en waren voor elkaar gelijk gebroeders....

Sander had maar één kind, een zoon, die met mijnen oudste naar de school ging.

Als de twee gasten nu een jaar of vijftien oud waren, was het tijd ze nu voor goed t' huis te houden, en eraan te denken wat met de jongens moest worden uitgestoken.

Ik werkte in dien tijd als timmerman op een winkel aan St. Jacobs, en had gelegenheid mijnen *kadee* bij den baas zijn ambacht te laten leeren.

Dat stond mij allerbest aan.

Sander, die kleermaker was en, ofschoon een goed hert van 'nen vent, toch een beetje ‘hooggeleid’, gelijk al de mannen van zijnen stiel, wilde er niet van hooren van zijnen jongen een werkman te maken.

De arbeiders, zegde hij, waren tegenwoordig arme dompelaars, die van 's Maandags tot 's Zaterdags moesten werken en zweeten om aan hun droog brood te komen, nooit een oogenbliksken rust hadden en daarbij van iedereen bezien werden als vuiligheid. Zijn zoon moest wijzer zijn: hij ging klerk worden.

Ik had hem wel te zeggen en te herzeggen, dat de stad van pennelikkers vergeven liep, dat zoo een schrijver gewoonlijk eene groote lanteern was met een klein licht en een werkman, als hij zijn stiel kan en een beetje wil oppassen, veel beter aan zijn brood komt en veel gelukkiger is, 't was al verloren gepraat en *geraisonneerd*: zijn zoon moest klerk zijn.

Hij deed zijne goeste en ik de mijne: zijn jongen ging bij een notaris schrijven, de mijne leerde het timmeren.

In het eerste was het bij Sander al wat wel was.

Zijn Gustaaf, zegde hij, won nog geen cent, maar toch hij kreeg nu en dan al een fermen drinkpenning; Mijnheer was allercontentst van hem en verzekerde dat hij wel zijnen weg zou maken.... En als hij zoo voortgaat, voegde er de vader bij, zal ik tusschen dit en vijf, zes jaar mijnen droeven kleermakersstiel mogen laten varen en op mijne renten leven... Dan zal de jongen voor ons allemaal wel den kost winnen...

Maar die schoone droomen duurden niet lang. Een jaar en half nadien sprak Sander al zooveel niet meer van zijnen klerk en als, bij gelegenheid, de eene of andere kennis hem vroeg hoe de gast het stelde, zegde hij kortaf - en zonder, zooals vroeger, te stoeffen dat het kraakte: - Wel, goed, goed!... En daarmede zweeg hij.

Ik werd gewaar dat het niet allerbest ging.

Inderdaad aan mij, voor wien hij niemendalle verdook, begon hij stillekens aan te klagen.

't Was nu toch al bij de twee jaar, zegde hij, dat Gustaaf op den bureau was en hij won, behalve zijn drinkgeld, nog geen roode duit... 't Was bij den heer altijd beloven, maar van geven kwam het er niet... En nogtans de jongen moest properkens gekleed zijn, van tijd tot tijd ook al eens uitgaan en... dat was tamelijk lastig, was het lastig....

Toen ik hem dan zegde, dat mijn jongen op zijnen winkel al geld begon te winnen, dat ik er bijna niets meer insteken moest, dat hij ook misschien beter zou gedaan hebben van zijn zoon een ambachtsman te maken, dat...

Toen schoot hij toch nog eens op en zegde, dat hij het zich nog zoo ver niet beklaagde. Het kon al op eenen dag niet komen en hij moest nog een beetje geduld hebben: daar was toch hoop voor verbetering.

Intusschen mocht de arme man met die hope alleen voortleven.

***

Drij jaren verliepen.

Mijn jongen was al een knap werkman geworden en bracht reeds een schoonen penning naar huis. Het was een brave, neerstige gast, die mij en mijne vrouw de gelukkigste menschen der stad maakte.

Met mijnen vriend Sander ging het op verre na zoo wel niet.

Zulks was gekend van heel de gebuurte en de arme man liet het genoeg zien. Hij had, sedert eenigen tijd, al zijnen moed verloren, hij, vroeger zoo vroolijk en tevreden, was nu meest altijd droevig en stil en met moeite kon ik hem 's Zondags nog overhalen met mij op den wandel te gaan.

De dompelaar moest mij niet zeggen wat er hem scheelde, wat hem zulk verdriet aandeed; ik wist het maar al te wel.

Nu toch werd hij gewaar en ondervond hij, wat hij had gedaan met van zijnen zoon een klerk te maken.

De jongen telde nu reeds een en twintig jaar: het was er vijf geleden dat hij op het kantoor was - en naar de vader mij openhartig bekende genoot hij nog maar, sinds het laatste nieuwjaar, een traktement van zeshonderd frank.

In plaats van aan zijnen droeven kleermakersstiel te mogen vaarwel zeggen, zooals het de goede man gedroomd had, mocht hij thans, in zijnen ouden dag, nog neerstig voortwerken, want van zijn jongen had hij weinig of geen onderstand: ter contrarie. Sedert hij de wereld had leeren kennen, was de kerel straf veranderd.

Hij, die vroeger braaf en goed van hart was, stond nu in de gebuurte als een echte nietdeug bekend.

Zijn vader maakte er veel verdriet in, en de moeder, och arme! de sloore ging er, om zoo te zeggen, van kapot.

Op het kantoor en elders had Gustaaf de kennis van een heelen hoop slechte vrienden gemaakt. Die hadden hem langzamerhand bedorven, langzamerhand hun leven leeren leiden, tot zoo verre dat hij er nu geene zonde van maakte heele nachten uit te zitten, en ik meer dan eens, in den vroegen ochtend, den sleutel op het slot der huisdeur hoorde krassen.... Dan kwam de bedorvene werkjongen, bedronken en bedwelmd, naar huis....

En dan grepen er soms tusschen vader en zoon tooneelen plaats, waar deze dikwijls den eerbied, aan de ouders verschuldigd, teenemaal vergat.

Dit liederlijk leven had voor gevolg, dat al het geld, welk de jongen verdienen kon, in plaats van in vaders zak te gaan, den weg der herberg vond.

Sander, die van zijnen zoon zooveel verwacht had en hem nu integendeel, recht naar zijn verderf zag loopen, Sander, zeg ik, waszeer ongelukkig.

In zijn ongeluk vond hij den weg der jeneverkroeg, verzuimde zijn werk en smoorde zijn verdriet in den drank....

De zoon braste in tusschentijd maar voort, en scheen zich niet meer te willen noch te kunnen beteren.

Zijne arme moeder kon niets dan haar lijden verkroppen....

Op zekeren keer, dat de gast op eenen nacht eene gansche maand zijner jaarwedde had verbrast en weder in den vroegen morgen huiswaarts keerde, had Sander, in eene gegronde opgewondenheid, zich zoo kwaad gemaakt, dat hij, ondanks het smeeken en bidden der moeder, den jongen aan de deur zette en hem voor goed, met pak en zak, op straat wierp....

Eenige maanden nadien woonden wij de begraving zijner vrouw bij; het arme schaap was van verdriet gestorven....

Sander dronk maar altijd voort: hij paste zijn werk niet meer op, zag er arm en vervallen uit, en bracht zijne dagen in de jeneverhuizen door.

Van zijnen zoon hoorden wij weinig of niet meer spreken. Het scheen dat, na het ouderlijke huis verlaten te hebben, hij bij een zijner vrienden - als zulks vrienden mogen genoemd worden - was gaan inwonen, meer dan ooit een wanordelijk leven leidde en alles verbraste wat hij maar verdienen kon.

Naar zijnen armen vader zag hij niet meer om.

Deze had sedert eenigen tijd zijn huizeken nevens mijnent verlaten en zijne meubels verkocht. Hij woonde nu in bij een cantienhouder op de Slijpstraat, waar hij het ellendigste leven der wereld leidde.

Van tijd tot tijd zag ik hem eens voorbij mijne deur strompelen, hij was op drij jaar wel eene halve eeuw verouderd; hij had bijna geen kleederen aan het lijf en wendde, vol schaamte, het hoofd af, als hij mij of iemand der mijnen ontmoette.

Toenik mijn ouden vriend in dien toestand zag, en overdacht, dat hij misschien armoede had en gebrek, terwijl zijn zoon de heer speelde, dan....

Maar het was daar nog niet alles mede.

Het slechtste moest van achter komen....

't Zal nu twee maanden zijn - ja, het was met Allerheiligen - dat wij hoorden zeggen dat Sander's zoon, na zijnen heer langs alle kanten, op alle manieren, bedrogen en bestolen te hebben, op zekeren morgen, met een zijner kameraden, de plaat had gepoetst, en nadien, wegens misbruik van vertrouwen en ontvreemding van gelden, door de correctionnele rechtbank dezer stad, tot vijf jaar gevang was veroordeeld.

Het schijnt dat hij naar Amerika is gevlucht.

Wat Sander aangaat, dit nieuws kwam hem natuurlijk ter oore; de man kon die schande niet verdragen, hij dronk en zoop, zwierde en liep tot men hem, op zekeren dag, niet meer terugvond.

Hij had de stad, waar hij eens zoo gelukkig was geweest, waar hij nu geen bestaan meer had en niets dan schaamte en schande onderstond, voor altijd verlaten....

Gisteren vernamen wij van de politie, dat mijn arme gebuur thans in het *Spinhuis* te Brugge is overleden: het bedelen was zijne laatste toevlucht geworden! Hij, de vroeger zoo bloeiende

kleermakersbaas, had de hand tot de openbare liefdadigheid moeten uitsteken, en had, als een ellendige, in een bedelaarswerkhuis, van iedereen verlaten, den laatsten snik gegeven.

Zijn zoon moest klerk zijn....

.... Hier zweeg de grijze krullekop: de man was zichtbaar ontroerd en meer dan eens had hij een traan van medelijden uit zijn oog gewischt.

Toen wij hem vroegen of hij het thans met zijnen zoon wel stelde, antwoorde hij:

'k Geloof het wel, mijn gast is nu voor zijn eigen geplaatst: hij is over twee jaar met een braaf burgermeisje getrouwd, zijne zaken gaan goed vooruit en hij wint geld met hoopen. Wat mij betreft, ik ben nu oud genoeg, mijn zoon werkt voor mij en zijne oude moeder: wij leven op ons goed!... onze jongen, ziet ge, is werkman geworden....

***

De mededeeling van den ouden timmerman had ons diep aangedaan.... Daar wij nu alles wisten wat met ‘de spijtige zake’ waarover het tweetal bij ons binnentreden praatte, in verband stond en het slecht weder gansch over was, zetten wij onzen weg voort, na den grijzen Cies over zijn verhaal hartelijk te hebben bedankt.

's Anderendaags kwam een goed vriend te onzent. Wij vertelden hem van naaldeken tot draadje, alles wat men ons over Sander De Vilder en zijnen lekkeren zoon had medegedeeld.

En daarop volgde natuurlijk, meestal van onzen kant, eene massa klachten over der pennelikkers positie, klachten die wij hier voren reeds gedeeltelijk ten minste een plaatsje hebben gegeven.

Op aanraden van onzen vriend brachten wij het ons gedane verhaal, met eenige voorafgaande beschouwingen, op het papier en stelden ons voor, met de eerste de beste gelegenheid, er onze lezers mede bekend te maken.

Dit doen wij thans.

Ten einde nu te vermijden, dat wij door eenen of anderen geformaliseerden ambtgenoot in tweegevecht worden geroepen, willen wij, ten slotte, nogmaals verklaren, dat het geenszins in onze meening ligt den schrijversstiel, in het algemeen, als een slechte of verachtelijke stiel te doen doorgaan. Neen, wij herhalen dat het voor velen eene goede broodwinning is. Maar, wat wij beoogden, was den werkman klaar te bewijzen, dat het er bij de klerken zoo schitterend niet gaat als men het wel meent en men ongelijk heeft den werkersstand voor den schrijversstaat te versmaden.

Wij hebben reeds genoeg gezegd waarom en gelooven thans met geen enkel woordje uitlegging te meer voor den dag moeten komen.

Alleen wijzen wij op de ware geschiedenis die wij hierboven hebben medegedeeld, en waarvan men, hier en elders, reeds meer dan een voorbeeld heeft gezien.

En zulks - men lette er wel op - kan iedereen overkomen: niemand is er van gespaard.

Dan vragen wij:

Wie was de beste?

De timmerman Cies, die van zijn zoon een *werkman* heeft gemaakt en thans de gelukkigste mensch der wereld is; of de kleermaker Sander, wiens zoon *klerk* moest zijn, en waarvan de gansche familie zoo diep ongelukkig is geworden?...

Het antwoord hierop gegeven zijnde, zal men met ons instemmen, dat onze vriend, de te vroeg ontslapene volksdichter, Emiel Moyson, aan de werklieden in het algemeen, een gouden raad heeft gegeven, toen hij hun in zijn bekroond '*Werkmanslied*' zegde:

Hoevele simple ambachtsliên,
Die droomen van hun zoons te zien
In 't leger van de *klerken*.....
't Is ook een staat, de schrijversstaat,
Maar, vroegen de ouders mij om raad,
'k Zou zeggen: *leert ze werken!*

LODEWIJK DE VRIESE.

Gent.

Kroniek.

Brussel. - De heer E. Leroy verkocht op 18 en 19 Maart de verzameling schilderijen van den heer Simonet, te Parijs overleden in 1856; zij heeft 100,300 fr. opgebracht. Onder andere golden: C. Bega, *Binnengezicht eener herberg*, 1700 fr.; *twee landschappen*, van denzelfde, 1200 fr. en 850 fr.; N. Berchem, *Waadbare plaats*, 1750 fr.; F. Boucher, *Venus de liefde kronende*, 1800 fr.; A. Cuyp, *Rustende koe*, 940 fr.

- Van *Patria Belgica*, het zeer belangrijk werk door Bruylandt-Christophe en C^{o} uitgegeven en door ons aangekondigd op bladz. 41, is reeds de 5e aflevering verschenen; zij bevat: vervolg van het *Natuurkundig overzicht van Belgie*, waarin gehandeld wordt over de *zoogdieren*, de *vogelen* en *kruipdieren* die men in het land aantreft; deze bijdrage is van den heer Edw. de Sélys-Lonchamps; *Jacht* door E. Parent; *Visch* en *visschen*, door P.J. Van Beneden.

Gent. - Aangekondigd: *Twee werklieden*, bekroond volksverhaal, door Lodewijk De Vriese. Het aangekondigde verhaal werd bekroond met het verguld zilveren eermetaal in den letterkundigen prijskamp uitgeschreven door de maatschappij *Eikels worden boomen*, te Eecloo. In eene greep uit het arbeidersleven vindt de schrijver aanleiding om den werkman op het nut van het onderwijs te wijzen en hem aan te toonen, dat alleen *arbeid*, *spaarzaamheid* en *goed gedrag* degelijk geluk en tevredenheid kunnen verschaffen. De tegenstelling is gevonden door den ledigganger en verkwister te stellen tegenover den trouwen, vlijtigen werkman. Zulke werkjes, geschreven in dien eenvoudigen, duidelijken trant, welke des schrijvers voortbrengselen kenmerkt, kunnen het vlaamschlezend publiek slechts welkom zijn, om het prijsbare van het doel der uitgave: nut stichten bij het volk. waar nog al te veel verkeerde begrippen, verderfelijke gewoonten dienen uitgeroeid te worden. Het werkje, een schoon boekdeel uitmakende, in het gewoon Engelsch formaat en op goed papier gedrukt, zal aan den prijs van *één frank* worden afgeleverd. De inteekenaars ontvangen *gratis*, als premie, een onlangs verschenen volksverhaal van denzelfden schrijver. Men teekent in bij Lodewijk De Vriese, te St. Amandsberg, bij Gent, alsmede bij alle voorname boekhandelaren.

Baerle-He*r*tog. - Bij C. De Paeuw zal binnen kort verschijnen: *Sinte-Dymphna's Marteldood*, gewijd drama in drie bedrijven, door S. Daems, kanunnik der abdij van Tongerloo, op muziek van B. Raes, organist te Westerloo. Wij zien dit werk met belangstelling te gemoet. Het zal, prachtig gedrukt en versierd met eene plaat, naar

een tafereel van Goswijn Van der Weyden, slechts 3 fr. kosten. De naam van den heer Daems laat ons de beste verwachtingen koesteren omtrent de letterkundige gehalte van het aangekondigde boek, en de medewerking van den heer Raes is ons een waarborg dat ook de muziek alle aanbeveling zal verdienen.

Rafaël.

In den zevendenjaargang (1861) bladz. 101, gaven wij een goed afbeeldsel van dezen wereldberoemden schilder, alsook eene korte aanteekening over hem. Den 6^{den} April jongstleden vierde men in Urbino, de geboorteplaats van Rafaël, den verjaardag van des meesters overlijden. Te dezer gelegenheid waren honderde kunstbeoefenaren en bewonderaars van Rafaëls schitterend talent naar het voornoemde stadje getogen. Zij werden er door eenige adellijke en kunstminnende burgers ontvangen in de dusgenaamde Engelenzaal van het hertogelijk paleis, waar lezing werd gegeven van den inhoud der lijst van inschrijving voor den aankoop van het huis waarin Rafaël het eerste levenslicht aanschouwde. Dit huis, welk in eigendom aan het gemeentebestuur overgedragen is, heeft 20,000 frank gekost. De inschrijving had slechts 13,000 fr. opgebracht; maar een kunstminnend Engelschman, met name Morris Moore, vulde de som aan met een geschenk van 7,000 fr. Rafaëls geboortehuis zal dus voor vernieling bewaard blijven. Men weet dat de schilder, naar Rome verhuisd, zich aldaar in de nieuwe stad, dicht bij 't Vaticaan, over Sint-Pieterskerk, eene woning liet bouwen volgens het plan door hem met medewerking van Bramante

opgemaakt. Ongelukkiglijk is dit huis afgebroken ten tijde van Paus Alexander VII, om plaats te maken voor eene gaanderij van Bernini. Nevenstaande plaatje stelt een van Rafaëls meest gekende tafereelen voor: *De H. Maagd op den stoel.*

XIIe Nederlandsch taal- en letterkundig Congres te Middelburg.

De regelingscommissie is door Middelburgs gemeentebestuur eervol onder dankbetuiging ontbonden en de rekening gesloten zonder tekort. De leden van de commissie hebben op 22 April jl. den voorzitter en secretaris een prachtig feestmaal aangeboden in de societeit St Joris. Dat het aan gulle toespraken en heildronken niet heeft ontbroken, zal wel niet behoeven gezegd te worden. De heer K.R. Pekelharing droeg de volgende twee dichtstukjes voor, die wij met genoegen mededeelen:

Aan den voorzitter.

U, President! die ons zoo goed regeerde;
Wiens wijs bestuur heel ons gewest vereerde,
  Zoodat de Vlaming, die met deernis kwam,
  Verbaasd, verrukt, van Zeeland afscheid nam; -
U, President! die ons zoo mild onthaalde,
Toen Overduin in 't licht der herfstzon straalde,
  Waar ons Vertumnus de eêlste gaven bood
  En vader Liber zijn trezoor ontsloot; -
U, die den Zeeuw in 't land van Cats verblijdde,
Toen ge uw Museum hem ten ‘Zorg-vlied’ wijdde,
  En gij, der kunst tot eer, in Walchren's tuin
  Een tempel bouwde op 't vriendlijk Overduin.
U, President! een waardig zoon van vaderen
Die zich ‘de Jonge’ noemden, in wier aderen
  Het bloed zijn veerkracht houdt! U 't glas gewijd! -

  Wat ook veroudre of wegvalle of verslijt',
In 't roemrijk boek van Middelburg's historie
Houdt dit congres zijn onuitwischbre glorie.
  En wat verkeere, of hoe het lot zich wend',
  De erinnering blijft van zulk een President!

Aan den secretaris.

Een schrijver schrijft de vingers blauw
  En denkt aan tijd noch uur;
Bij zonnebrand, in winterkoû
  Houdt hij hetzelfde vuur.

Een schrijver is een kostlijk man:
  Het roer van 't gansche schip,
Waarop de stuurman steunen kan,
  Bekend met elke klip.

Een schrijver is een christenmensch
Die eigen lust verzaakt:
Hij heeft geen wil, voedt noode een wensch,
Maar werkt en zwoegt en waakt.

Maar zwoegt en waakt. - Geen enkel woord
Ontsnapt zijn luistrend oor,
Hij schrijft en schrijft maar altijd voort
En is alleen gehoor.

Hij richt en stiert de wufte faam:
Hij geeft, met oppermacht,
Der deugd haar glans, verdienste een naam,
Een licht voor 't nageslacht.

Een schrijver - Roem en eer hem vrij,
Aan hem dankt gij 't succes;
Maar wien gij roemt - niet één komt bij
Den schrijver van 't Congres!

De Stoppelaar! de rechterhand
Van d'eedlen President,
Hij bracht het groote werk tot stand,
Hij heeft het grootsch volend.

De Stoppelaar! Zijn naam heeft klank
- Een waarborg voor 't succes -
En wij, wij brengen hulde en dank
Den schrijver van 't Congres!

Kroniek.

Antwerpen. - Voor het museum van werken van oude meesters is een tafereel van B.C. Koekoek aangekocht, van de heeren Delehaye, tegen 21,757.50, opgeld inbe□repen.

- De gekende schilderij van Rubens, voorstellende, *Jupiter*, *als boschgod vermond*, *die eene nimf wil verleiden*, sedert langen tijd aan de familie de Knyff, te Antwerpen, toehoorende, en waarover wij in 1867, bl. 67, gesproken hebben, is door den heer Allard, bestuurder der Munt, te Brussel, aangekocht, volgens men zegt voor 150,000 fr. Het is te bejammeren dat deze schilderij niet is kunnen gekocht worden voor het Antwerpsch museum, waarin Rubens wel uitstekend, doch slechts eenzijdig vertegenwoordigd is.

- *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.* De volgende tafereelen waren op 4, 5 en 6 Mei tentoongesteld: *Kinderportret* door J.B. Wittkamp; *De oude Borgerhoutschepoort*, door J. Ruyten; *Hertenjacht in Noord-Amerika. Maanlicht en zee* en *Schemeravond* door Wüst; *Goede- Vrijdag* door Heyermans; *Postuurverkoopster*, door K. Ooms; *Portret*, door Siberdt; *Watermolen op de Embleve*, door L. Dirickx; *Vruchten en bijhoorigheden*, twee echt puike tafereelen, door J. Nauwens, en een *Maanlicht*, door Leemans.

- Het Fransche staatsbestuur heeft aan de stadsbibliotheek een exemplaar geschonken van Botta's werk over Ninive. De platen er van waren openbaar tentoongesteld in de zalen der Venusstraat, van 6 tot 11 Mei.

- Zaal Leys (stadhuis). Het gemeentebestuur heeft, mits betaling van 3000 fr., den heer Baetes gelast met het verrichten der schilderingen tusschen de vensters van de genoemde zaal.

- *Het vrije woord.* Op 19 en 26 April, verhandeling en algemeene bespreking over het *Tooneel.* Op 3 Mei verhandeling over het *verbruik van levensmiddelen.*

Leuven. - Verschenen bij de gebroeders Van Linthout: *Frans Van Mieris*, penningkundige, door J.G. Van der Auwera. Dit werkje bevat de voordracht door den schrijver over Van Mieris gehouden op het XII^{de} Nederlandsch taal- en letterkundig congres.

Brugge. - Op voordracht van den minister van binnenlandsche zaken is de gemeenteraad in onderhandeling getreden met het rijk om een bronzen gedenkteeken ter eere van de gebroeders Van Eyck op te richten.

Luik. - De *Union des Artistes* heeft den 25^{n} Mei eene kunsttentoonstelling geopend in de wandelzaal van den koninklijken schouwburg. Zij zal ten hoogste zes weken open blijven.

Buitenland.

Leiden. - Verschenen bij Van Doesburg: Jacob Van Maerlant's *Spiegel-historiaal*, uitgegeven door Ferdinand von Hellewald; 1^{e} aflevering.

's-Hertogenbosch. - Bij Henri Boogaerts is verkrijgbaar gesteld een fraaie roman: *De twee moeders*, episode uit den laatsten Fransch-Duitschen oorlog, door Mathilde.

's-Gravenhage. - Bij W.P. Van Stockum is verschenen: de beschrijving van de *Overwintering op Nova-Zembla*, *door Heemskerk*, *Barentsz en tochtgenooten*, *in de jaren* 1596-1597. Zooals men weet, is de aandacht op die merkwaardige overwintering op nieuw gevestigd, doordien de Noorweegsche scheepsgezagvoerder, Elling Carlsen, in September 1871, in de ijs-haven op Nova-Zembla de overblijfsels van de hut vond, waarin de Hollanders hebben overwinterd.

- Prijskamp voor 't maken van een model van een gedenkteeken, op te richten ter eere van de soldaten die op het Antwerpsch kasteel gesneuveld zijn. De 1e prijs (300 gl.) werd toegewezen aan Eug. Lacomblé, beeldhouwer te Delft, de 2e (150 gl.) aan H.P. Vogel, bouwmeester te 's-Hage.

Amsterdam. - Victor Driessens, de befaamde Antwerpsche tooneelist, is door den gemeenteraad benoemd tot bestuurder van den Nederlandschen schouwburg.

Utrecht. - Een portretje van Erasmus, vroeger door den heer dr. Broers tegen 17 gl. ingekocht, werd dezer dagen door een Belgisch kunstkooper 1000 gl. betaald, en iemand die een schilderstukje van Frans Hals 15 gl. betaald had, verkocht het 14 dagen later tegen 2500 gl.

- Verschenen bij C.L. Beyers: een gedicht, getiteld: *Napoleon*, door dr. Schaepman.

Parijs. - R. Papin's schilderijenverzameling, op 28-29 Maart verkocht, heeft 563,380 fr. opgebracht, te weten: Mignon, *Fruit*, 3100; Debucourt, *De rechter of de gebrokene kruik*, 13,100; id., *Gevreesde raadpleging*, 4000; Nattier, *Portret van Louiza Fontaine Dupin*, 10,650; Jos. Vernet, *De watervallen van Tivoli*, 8000; Subleyras, *De valk*, 2150; Diaz, *Nimfen*, 14,500; Koekoek, *Rijnoevers*, 12,600; Luckx, *Fruit-en bloemenverkooper*, 3000; Springer, *Eene Hollandsche straat*, 2380; Eug.

Verboeckhoven, *Landschap met dieren*, 4000; Verschuur, *Landschap met paarden*, 2458; H. Ten Kate, *Boerenbruiloft*, 4100; Scholten, *Tiktakspelers*, 2000; Schotel, *Zeestuk*, 2050; Cooper, *Landschap met dieren*, 1400; Roehn, *Dorpsjaarmarkt*, 1000; Th. Rousseau, *Gezicht op het bosch van Fontainebleau*, 24,500; id., *Dreef van het bosch van Fontainebleau*, 10,000; Wouwermans, *De Trompetter*, 68,100; Van der Neer,

Brand, 15,800; van Ruisdael, *Puinen*, 25,100 (deze drie stukken kocht prins Demidoff); Ruisdael, *De houten brug*, 6100; Iz. Van Ostade, *De herberg*, 27,000; Van Goyen, *De herberg*, 19,000; Ad. Van Ostade, *De herberg*, 9500.

- Laurent's schilderijenverzameling werd den 7n April verkocht, en zij bracht niet minder dan 1,398,158 fr. op. Onder andere betaalde men: Corot, *Nimfen,* 23,000; eene andere schilderij van Corot gold 15,100 fr.; vier stukken van Delacroix: *Médée,* 59,000, *Christus in 't graf,* 29,000, *St. Sebastianus*, 31,500, *Christus aan het kruis*, 29,100; Diaz, *Boomkapping in het bosch van Fontainebleau,* 25,700; drie stukken van J. Dupré: *Hondenveen*, 38,000, *De brug*, 28,500, *Vlakte,* 38,000; vijf stukken van Rousseau: *De IJssel,* 60,100, *De koolbranders,* 36,000, *Boerderij aan de Oise*, 38,200, *Solognisch bosch*, 40,000, *De herfst*, 37,000; Troyon, *De waadbare plaats*, 62,000; Ziem, *Gezicht op Venetië,* 12,000.

- In de veiling van de galerij Wilson, betaalde men voor *De dood van Sardanapalas*, door Eug. Delacroix, 96,000 fr.; een *Gezicht op den omtrek van Southampton,* welk destijds aan den schilder, Jul. Dupré, 1000 fr. betaald werd, gold 42,000 fr.; *Drinkende koeien* en *Houthakkers,* van Troyon, 33,000 en 22,000 fr.; een Ruisdael gold 4600 fr.; *De schildwacht,* van Protais, 4500 fr.; een *Doode Christus*, van Biberia, 16,000 fr.; een *H. Joseph met het kind*, van Murillo, 8,000 fr. Het geheele kabinet, een aantal tapijtwerken inbegrepen, bracht 296,485 fr. op.

Berlijn. - De verzameling schilderijen van dr. Strousberg, is voor 2,200,000 fr. verkocht aan den Berlijnschen kunstkooper Lepke. Men beweert dat de heer Strousberg 700,000 fr. winst aan zijne schilderijen heeft gedaan.

Mentz. - Het domkapittel heeft op 20 Mei, den heer P.J.H. Cuypers, van Amsterdam, tot bouwmeester der hoofdkerk benoemd. Deze merkwaardige tempel vereischt groote herstellingswerken. Dezelfde bouwmeester is onlangs eerelid genoemd der *American Institute of architects.*

Sterfgevallen.

AMÉDÉE THIERRY, de befaamde Fransche geschiedschrijver, te Blois op 2 Augustus 1797 geboren, is in de laatste dagen van Maart te Parijs overleden.

FRANCISCUS JOSEPHUS DE BACKER, den 6n December 1872 te Antwerpen overleden, werd den 8n Mei 1812 geboren te Gheel, waar zijn vader, Thomas Theodoor, geneesheer was en veel roem verwief door zijne kennissen, en door de doelmatige behandeling der krankzinnigen. Zijne verdiensten worden door groote schrijvers in het vak aangehaald. De moeder van onzen De Backer, Maria Carolina Van Broeckhoven, behoorde tot den stam der Van Broeckhovens van Bergheyck.

F.J.T. De Backer begon zijne studiën te Brussel, waar hij op dertienjarigen leeftijd de lessen der teekenacademie volgde, grooten en goeden voortgang deed, en opvolgend vele eerste prijzen behaalde.

Het kunstvak, eerst door hem verkozen, was het beeldhouwen, en gedurend eenigen tijd oefende hij zich in het werkhuis van den heer Godecharle; daarna werd hij als leerling aangenomen bij den heer Van de Venne, te Antwerpen.

Doch de omwenteling van 1830 onderbrak plotselings zijn kunstonderricht; hij keerde naar zijne ouders terug, en men plaatste hem als schrijver bij den ontvanger der registratie en kort daarop bij eenen notaris.

Die bezigheid strookte weinig met zijne inzichten, en welhaast gaf hij wederom aan zijne natuurlijke neiging tot de kunst toe; hij keerde naar Antwerpen terug, woonde er de lessen der academie bij, onderscheidde zich door zijnen aanleg, ijver en vlijt, en bekwam de eerste plaatsen in de prijskampen: in 1835, de 2de in de uitdrukking, in 1836, dezelfde in de teekening naar het leven.

De invloed des tijds had hem evenwel den boetseerstok voor het penseel doen verwisselen, en hij hechtte zich aan den alsdan reeds gevierden meester, den schilder F. De Braekeleer,(1) wiens leerling hij werd, en wiens schildervak hij insgelijks voornam te beoefenen. Hij werd dan ook een verdienstelijk genreschilder.

Van de vele genrestukken, welke De Backer schilderde, kocht de stad Mechelen '*Eene vruchtelooze les.*' In de tentoonstelling te Brussel verkocht hij '*Twee Savoyards door een onweer verrast.*' Te Antwerpen in de driejaarlijksche tentoonstelling van 1847 kocht de commissie ter verloting zijn '*Kempische herder*, *zijne lotgevallen aan twee meisjes vertellend*,' en, in 1852, '*De rust na het bad.*' Ettelijke andere zijner schilderijen werden hem besteld door kunstminnende rijke familiën; zijne eigene verwanten zijn ook nog in bezit van een zeker getal kleine schilderijen, welke zij als aandenken van hunnen afgestorvenen broeder behouden.

De Backers geaardheid zette hem aan, om zijn penseel te beproeven aan onderwerpen van meer omvatting dan het genre over 't algemeen oplevert, doch eene zekere schuchterheid weerhield hem om zijne hoogere denkbeelden met stoutheid op doek te brengen. Theorische kennis ontbrak hem wel niet, hij begreep het schoone met volle besef, hij vatte en ontwaarde het verhevene klaar en duidelijk in ieder kunstgewrocht, waarin het zich voordeed; hij hadde wellicht als kunstschilder eenen meer verspreiden naam, eenen hoogeren roem nagelaten, hadde hij in zekere kringen meer aanmoediging gezocht, of in andere meer ondersteuning genoten; doch zijne eigenaardige levensbeschouwing hield hem uit sommige gezelschappen terug, en zijn karakter belette hem zich vóór te dringen in andere.

De groote schilderijen van geschiedkundigen aard, welke hem besteld werden, berusten, ten minste de ons bekende: te Gheel in de Ste-Dymphnakerk, een '*H. Martinus*,' en in de Sint-Amanduskerk een '*Sint-Joris.*' Voor de kerk van Linth vervaardigde hij de '*Onbevlekte Ontvangenis*' met nog twee andere groote schilderijen. Twee tafereelen zijn bij de Lieve-Vrouwezusters te Antwerpen. '*De geboorte der H. Maagd* bij de Zusters van Maria in dezelfde stad. In de kerk te Wilrijck zijn van De Backer drie schilderijen, daden uit het leven van Sint-Bavo voorstellende. Al deze stukken bewijzen dat De Backer wezenlijk talent bezat.

De betreurde kunstschilder werd den 8n December op de begraafplaats van het Kiel ter aarde besteld, nadat een zijner oude en trouwe vrienden eene diepgevoelde grafrede uitgesproken had.

(1) Voor 's mans afbeeldsel enz. zie de *Vlaamsche School*, 1864, bl. 117.

Koninklijke academie van beeldende kunsten te Antwerpen.

Op 27, 28, 29 en 30 April waren de stukken, vervaardigd voor de jaarlijksche prijskampen der koninklijke academie, tentoongesteld. Tusschen dezelve hebben wij de volgende, in de afgezonderde werkplaatsen uitgevoerd onder de leiding van den heer bestuurder, aangetroffen: E. Joors, van Borgerhout: *Het toilet van Judith;* eene uitmuntend schoone schilderij voo reenen leerling, aangekocht door eenen Hollandschen kunstliefhebber voor ongeveer 2000 fr.; H. Redig, van Antwerpen: *Cornelia, hare zonen Tiberius en Caïus Cracchus, als hare schatten toonende;* J. Thonis, van Delft: *Portret van Mr. X;* A. Van den Bergh, van Antwerpen: *Een monnik in geestverrukking*; ook deze schildering mag zeer schoon genoemd worden.

Landschap-schildering, onder de leiding van Jacob Jacobs. A. de Pret, van Ghislenghien: *Doode natuur*; P.-J. Goosens, van Borgerhout: *De boorden van eenen vijver*; G. Van Hoorde, *Studie naar de natuur*, *Boomen;* Th. Verstraete, *Gezicht uit de omstreken van Antwerpen;* J. Vola, *De boorden der Lesse;* beide laatstgenoemde leerlingen van Antwerpen.

Beeldhouwkunde. J. Lambeaux, van Antwerpen: een uitmuntend schoon *Portret* in potaarde. - Sieraden. J. Kerckx, van Antwerpen: *Plafond.* (Trant Lodewijk XV.) Evenals verleden jaar hebben wij zeer fraaie werken aan te teekenen van F. Laequemans en G. Pauwels, beide van Antwerpen; ditmaal hadden zij eene *Jachtzaal* (trant Lodewijk XVI) geschilderd.

Van de Graveerklasse, onder de leiding van J.B. Michiels, zagen wij de volgende teekeningen en platen: F. Lauwers: *De tabakrooker*, plaatsnede naar A. van Ostade, uit het Antwerpsch museum; *Portret van Erasmus*, etsing, door ons op bladz. 10 medegedeeld; *Het Gebed*, teekening naar een tafereel van J. Dyckmans, en twee met kool geteekende *Portretten*; Vermeiren: *Christus aan het kruis*, plaatsnede naar A. Van Dyck, uit het museum; H. Van der Borcht: *Reizende muzikanten*, sterkwaterplaat, aangekocht voor ons tijdschrift, en eene keurige teekening naar een tafereel van C. Verlat; J. Dirks: teekening en de aangelegde plaat van een tafereel van J. Lies, uit het museum; *Weelde en armoede*, sterkwaterplaat naar een tafereel van P. Van der Ouderaa, aangekocht voor ons tijdschrift, en eene teekening naar een tafereel van

Stevens. - In het lager onderwijs. Eene eerste studieplaat van J. Steynen; al de voornoemden zijn geboren te Antwerpen.

Houtsnede. Van de onlangs heringerichte graveerklasse, onder de leiding van Ed. Vermorcken, waren er verschillende proeven van platen voor ons tijdschrift uitgevoerd door E. Biët, van St.-Gilles en L. Dumoulin, van Etterbeek, tentoongesteld. - In het lager onderwijs: de eerste proeven van een veelbelovend leerling: G. De la Montagne, van Antwerpen.

Op Zondag 4 Mei, ten 1 uur, had de plechtige prijsuitdeeling plaats onder het voorzitterschap van den heer L. de Wael, burgemeester. Naast den heer burgemeester waren gezeten mgr. Sacré, deken en pastoor van O.-L.-Vrouwe-kerk, de heeren plaats-kommandant le Normant, J. David, kolonel, der burgerwacht, J. Cuylits, Julius van Havre, A. Le Grelle, E. Allewaert en L. De Winter, leden van den bestuurraad der academie schepenen, verschillende gemeenteraadsleden, de bestuurder en eenige leeraaren der academie, F. De Braekeleer, bijgevoegd bewaarder van het museum, F. Pauwels, oud bestuurder der academie van Weimar, De Craen, gemeente-secretaris, de bestuurder van ons tijdschrift en eenige kunstliefhebbers.

Een muziekkorps speelde bij het openen en sluiten, alsook bij iedere bekroning van leerlingen.

De heer G. Kempeneers, regent der academie, gaf lezing van het verslag over het afgeloopene jaar. De heer P. Rombouts, griffier, riep de namen der leerlingen af die zegevierend uit de prijskampen waren gekomen.

Wij laten hier de namen volgen der bijzonderste bekroonden in de verschillende prijskampen van het afgeloopen schooljaar. Wij bepalen ons bij het melden der prijzen van uitmuntendheid. In de schilder- en teekenkunst, hooger onderwijs, werd de prijs behaald door Frans Millet, van Boston (Amerika). Deze werd verleden jaar ook bekroond in het middelbaar onderwijs. De vader des jongelings, die zich toevallig op het vasteland bevond, was naar Antwerpen gekomen om aan de feestplechtigheid deel te nemen. De heer burgemeester overhandigde het gouden eermetaal en de kroon aan den vader, die ze aan zijnen zoon uitreikte.

Teekenkunst, middelbaar onderwijs: J. Anthonis, van Antwerpen. - Overgangsafdeeling, K. Brahm, van Antwerpen. - Lager onderwijs, eerste afdeeling, A. Van Nieuwenhove, van Kortrijk. - Tweede afdeeling, L. Janssens, van Antwerpen. - Derde afdeeling, L.-M. den Hollander, van Middelburg. - Vierde afdeeling, A. Wouters, van Antwerpen. - Vijfde afdeeling, L. d'Heu, van Borgerhout.

Landschap- en dierenschildering, middelbaar onderwijs, V. Thirion, kapitein der artillerie, van Calloo. - Beeldhouwkunde en boetsering, hooger onderwijs, A. Peeters, van Antwerpen. - Middelbaar onderwijs, eerste afdeeling, O. Maes, van Geeraerdsbergen. - Tweede afdeeling, P. Boncquet, van Cachtem. - Lager onderwijs, eerste afdeeling, A. Clarysse, van Iseghem. - Tweede afdeeling, A. Vercruysse, van Antwerpen. - Sieraden, hooger onderwijs, boetsering naar de natuur, J. Ribaucourt, van Antwerpen. - Middelbaar onderwijs, F. Van Put, van Antwerpen. - Lager onderwijs, eerste afdeeling, F. Dillen, van Antwerpen. Tweede afdeeling, J. Josi, van Antwerpen.

Bouwkunde, hooger onderwijs, H. Dens, van Antwerpen. -

Middelbaar onderwijs, eerste afdeeling, E. Delagarde, van Antwerpen. --- Tweede afdeeling, F. Hompus, van Antwerpen. --- Derde afdeeling, H. Peeters, van Turnhout. --- Vierde afdeeling, J. Nezy, van Lier. --- Lager onderwijs, eerste afdeeling, A. Delrue, van Antwerpen --- Tweede afdeeling, H. Smits, van Antwerpen --- Teekening op de kunsten en stielen toegepast. Hoogere afdeeling, decoratieschildering, K. Schaeps, van Antwerpen. --- Lagere afdeeling, J. Dierckx, van Antwerpen. --- Teekening van sieraden, middelbaar onderwijs, P.G. Jansen, van Vierlingsbeek. --- Lager onderwijs, eerste afdeeling, W. Pauwels, van Antwerpen. --- Tweede afdeeling, R. Brahm, van Merxem. --- Derde afdeeling, F. Beeckx, van Temsche.

Aardrijkskundig congres te Antwerpen.

De commissie ter inrichting van het aardrijkskundig congres, dat in 1871 te Antwerpen gehouden werd en waarvan wij in dat jaar, blz. 128, een kort verslag gaven, had het noodig geoordeeld, ter vereeuwiging van die vergadering een gedenkpenning te doen slaan. Eerst was er besloten, het congres in 1870 te houden, en er werd toen een wedstrijd tusschen de Belgische en vreemde kunstbeoefenaren uitgeschreven, tot het vervaardigen van een gedenkpenning van m. 0,06 middellijn. Het programma luidde als volgt:

‘1° De mededingers zullen hun werk geteekend of geboetseerd kunnen inzenden, 2° De modellen of teekeningen zullen met een eraan gevoegd uitleggend schrift, vrachtvrij vóór 15 April 1870 op het stadhuis ten bureele der bibliotheken en archieven besteld moeten worden; 3° De mededingers zullen hun werk en de bijgaande beschrijving niet onderteekenen, maar op beide eene zinspreuk plaatsen, welke zij zullen herhalen op een gezegeld briefje, houdende opgaaf van hunne namen en woonplaats; 4° De modellen of ontwerpen in teekening welke niet binnen den bepaalden termijn zullen besteld zijn, of waarvan de vervaardigers zich eeniger wijze zouden hebben doen kennen, worden buiten den wedstrijd gesloten; 5° Er zal door de commissie eene bijzondere jurij worden benoemd, om de ingezonden ontwerpen te beoordeelen en de prijzen toe te kennen; 6° De maker van het best bevonden ontwerp zal eene gouden medaille ter waarde van 300 franken bekomen; 7° Het bekroonde ontwerp wordt het eigendom der commissie, welke zich voorbehoudt, het te doen uitvoeren met de wijzigingen die zij geraadzaam zal achten er aan toe te brengen; 8° Zoo de wedstrijd niet aan de opgevatte verwachting beantwoordt, zal de prijs ingehouden worden.’

Veertien mededingers namen deel aan den prijskamp en de ontwerpen en teekeningen werden op het stadhuis, in de oude archievenzaal, op 27 April, van 11 ure 's morgens tot 2 ure 's namiddags, openbaar tentoongesteld. De jury was samengesteld uit de heeren N. De Keyser, voorzitter; E. Gife, secretaris; L. Baeckelmans, P. Dens, J. Jacobs, J. Schadde en Le Grand de Reulandt; met eenparigheid van stemmen werd de prijs toegekend aan het ontwerp voorkomende onder n^{r} 9, met opschrift: *Domini est terra et plenitudo ejus*, zijnde het werk van Hubert Meyer, een Duitscher, sedert verscheidene jaren in Antwerpen woonachtig, en van wien de *Vlaamsche School* menigvuldige werken mededeelde.

De bekroonde had twee ontwerpen voor de voorzijde van den penning ingediend; de jurij besloot, dit met de aardijkskundige zinnebeelden te doen uitvoeren; het andere diende later om het congresdiploma te versieren; wij hebben er de afbeelding in den vorigen jaargang, blz. 163, van medegedeeld.

In de uitvoering werden aan het ontwerp eenige kleine wijzigingen gebracht onder de leiding des heeren N. De Keyser; de graveering werd opgedragen aan den heer F.J. Baetes, die er een waar meesterstuk in het vak wist van te maken. De meeste medailles worden gedraaid, naar een in het groot vervaardigd model; dit is dus slechts een stoffelijk werk, hier evenwel had de penningsnijder met groote moeilijkheden te kampen, want sommige deelen van den gedenkpenning zijn ingediept en andere verheven gewerkt.

Wij deelen de door den heer F. Baetes uitgevoerde medaille hooger mede. Op de voorzijde ziet men het Antwerpsch wapen, welk de wapens van de Sint-Lucasgilde en den koophandel omvangt en waarboven zich de twee heraldische handen bevinden. Uit dit wapen verheft zich een scheepsmast met gezwollen fokkezeil, waarop het volgende te lezen staat:

Geographi
prima vice undique
Scientioe & commercii

studio congregati
Antverpiae
XIV - XXII Augusti
MDCCCLXXI.

Tegen dit zeil lost een op zijne spil draaiende wereldbol uit, die met de daarnevens liggende zinnebeelden van de studie der wetenschap en kunst een geheel vormt, dat de voorstelling van het stedelijk wapenschild vervolledigt. Aan den bovenkant teekent zich eene verre watervlakte af, waarop een driemaster met volle zeilen, het zinnebeeld van den vooruitgang en van het internationaal handelsverkeer.

De achterzijde van den penning is in drie vakken verdeeld. In het middelste vertoont zich de wereldkaart, zooals zij door. Gerardus Mercator geteekend werd; zij dient hier als zinnebeeld der aardrijkskunde. De wereldleer is in het onderste vak voorgesteld, door een openliggend boek, met het Grieksche opschrift *Kosmos;* boven het boek schiet de bliksem; naast hetzelve liggen eene brandende fakkel en een lauwertak, zinnebeelden van het licht en den vooruitgang. De voorwerpen in dit vak, evenals in het middelste, lossen uit op eenen grond van stralen, die het oog der Voorzienigheid, dat zich in het oppergedeelte van den penning bevindt, over de wereld zendt; rondom den aardbol welft zich de sterrenhemel; van God spreken de woorden: *Domini est terrra et plenitudo ejus*. De exemplaren van dezen gedenkpenning worden tegen fr. 6,00 verkocht.

De geschiedenis van Signorken aan groote menschen verteld.

In *de Vlaamsche School*, bladz. 31, ontmoeten wij een artikel getiteld '*de geschiedenis van Signorken aan de kinderen verteld.*' Dit was voor ons een prikkel om in echte stukken zooveel mogelijk na te sporen, welke de oorsprong en de bediedenis van dit manneken zijn, waarover men zoovele ongegronde vertelsels heeft aaneengeschakeld. Wij zouden betrekkelijk dit beeldeken, bijzonderheden kunnen aanhalen uit de kronieken; doch daarop is weinig te steunen, wijl derzelver opstellers te veel de gewoonte hadden, elkander af te schrijven. Wij hebben daarom deze bronnen zooveel mogelijk ter zijde gelaten en voor het grootste gedeelte onze toevlucht tot de stadsrekeningen genomen. Weldra vroegen wij ons af: wat is de Vuile Bras, de Vuile Bruidegom?

Van ouds ging tijdens de Mechelsche kermis, in vallende op den eersten Zondag van Juli, de processie uit, in welke de reliquie van Rumoldus, beschermheilige der stad, werd omgedragen, en de *Omgang* genoemd werd.

Uit de stadsrekeningen van 1554-1555 blijkt, dat deze door de reuzen en andere verbeeldingen gevolgd werd, en dat van jaar tot jaar daar dingen bij kwamen, die in het geheel geene betrekking met den godsdienst hadden. De stadsrekening van 1561 bewijst, dat de *Omgang* door de rederijkerskamer de *Lijsbloem* werd geregeld, en hiervoor *diversche nijeuw werckken en nyeuw speelwaeghens* werden gemaakt. *De Lijsbloem* kreeg uit de gemeentekas 300 ponden artois (rekeningen beginnende 1 September 1560 en gesloten laatsten Augustus 1566); waarschijnlijk is dan dit manneken, welk ettelijke jaren den *Vuijlen Bras* genaamd werd, gemaakt; het is, volgens het gevoelen van den in de Mechelsche oudheden zoo ervaren archivaris, wijlen den heer Gyseleers-Thijs, een der *diversche nijeuw werckken*, over welke hierboven gehandeld is.

Volgens de stadsrekeningen van 22 Juli tot 22 April 1580, vinden wij dat de processie of omgang op de gewone wijze geschiedde en er op dit tijdstip nergens gewag gemaakt wordt van den *Vuijlen Bras*, alias Signorken. Deze is dus later te voorschijn gekomen.

Waarschijnlijk, zooals wij gezegd hebben, hebben wij hier te doen met eene rederijkers-uitvinding; wij denken het des te meer, omdat de rederijkers, doorgaans belast zijnde met het opluisteren der openbare feesten en processiën, al hunne geestvermogens inspanden om telkens iets nieuws te voorschijn te brengen, ten einde zoodoende de plechtigheden aantrekkelijker te maken. In deze pogingen gelukten zij dikwijls door ernst met luim te paren. Het is dus wel mogelijk dat het beeldje destijds voor het een of ander kluchtspel gediend heeft.

Van 9 April 1580 tot 16 Juli 1585 bleef Mechelen in de macht der staatsgezinden en de hervormde godsdienst was er de eenige heerschende, zoo dat de processiën of omgangen geheel waren opgeschorst. Daarna als deze stad terug onder het Spaansch gebied kwam, waren de inwoners, ter oorzake der plunderingen, door de hervormden zoowel als door de Spanjaarden begaan, dusdanig uitgeput, dat er eenige jaren verliepen vooraleer er te denken viel om aan de processiën of omgangen hunnen ouden luister weer te geven. In 1600 prikkelde het stadsbestuur de ambachten aan, om zooals vroeger den omgang op te luisteren. Wij laten hier een uittreksel uit de stadsrekeningen van 22 Juli 1599 tot 21 Juli 1600 volgen:

> ‘B t l. Philips Davits drije guld x st. den selven gegunt soe voir het draegen van beletten aen d'ambachte, waer jnne de selve ambachte belast sijn, waermede sij lieden den ommeganck jn Julio 1600 souden moge vercieren enz.’

Of deze pogingen van het magistraat eenen goeden uitslag opleverden is niet aangeteekend; wij denken het niet, want tot 1642 vinden wij in de stadsrekeningen alleenlijk geringe uitgaven voor de processiën of omgangen aangehaald; maar het volgende jaar 1643 werd de kermisprocessie, gevolgd door speelwagens, reuzen en het ros Bayard, heringericht. Franciscus Delva en Petrus de Kael, beeldsnijders, hebben voor dat feest eenige: *nieve bakhuijzen van duijvels gesnede* (stadsrekening 1642-1643). In 1644, op den eersten Zondag van Juli, vierde men met buitengewonen luister, de gewoonlijke processie en den omgang; het zoude te wijdloopig zijn, indien wij er de gansche beschrijving van mededeelden; echter moeten wij er eene schets van geven in het belang van ons onderwerp. De processie werd door de 36 ambachten voorafgegaan als volgt: de Smeden - de Timmerlieden - de Metselaars - de Kramers - de Hoedenmakers - de drie neringen, zijnde: de Gareelmakers - de Zadelmakers en de Zeeldraaiers - de Maalders - de Schepenmakers - de

schiptrekkers - de Beenhouwers - de Vischverkoopers - de Buildragers - de Brouwers - de Kordewagenaars - de Bakkers - de Hoveniers - de Wolwevers - de Sargiemakers - de Kousenmakers - de Huidvetters - de Schoenmakers - de Vettewariers - de Kuipers - de Schrijnwerkers - de vier neringen: Rademakers - Droselaars - Hovenbrekers en de Spiesmakers - de Lijnne-wevers - de oude Kleerkoopers - de Barbiers - de Schilders - de Zagers - de Schoenlappers - de Stroodekkers en de Tapijtwerkers; hierna volgden drie trompetters, de banieren van de stad Mechelen en de provincie, omringd van menigvuldige edele heeren; de eerstvolgende wagen verbeeldde de wereld; de tweede, het banket van Balthazar; de derde, was de dusgenaamde boerenwagen.

Hier laten wij letterlijk volgen hetgeen wij in een oud handschrift hebben aangetroffen:

> '*Kreupelen, mancken, sotten en andere diergelijcke te voet*, *gingen daer achter draegende twee schriften het eersten; proprium stultitiae est aliorum vitia cernere, oblivisse suorum. Het ander 't is al creupel en manck, hoije enstroije*, *dobbele sottigheijt en den* VUIJLEN BRAS *selve dat hun volght.*'

De vierde wagen vertoonde de 17 provinciën - de vijfde de rechtvaardigheid - de zesde, de vrije kunsten - de zevende, de religie - de achtste, de zegepralende katholijke kerk - de negende was genoemd de hellewagen, gebeeldhouwd door Francis Delva en Petrus de Kael, en eindelijk de tiende vertoonde den hemel.

Dan kwamen de vijf gewapende gilden - de vier biddende orden - de monniken van Hanswijckklooster - de deken en het kapittel van de collegiale kerk van O.-L.-V. - de aartsbisschop, de domproost, de deken, de kanunniken van het kapittel van St Rombauts, de overige geestelijken der stad; de reliquieënkas van St Rumoldus en tot sluiting de edele heeren van het magistraat.

Toen tijds kwam er bij de wed. Hendrik Jaij eene bekendmaking en uitlegging van deze processie en omgang in druk uit. Aan het woord *Vuijlen Bras* is eene verzending geplaatst, luidende: '*het is voor leerlijke moralisatie tot stichtinghe ende deugdlijck vermaek van den aensienden.*'

De hierboven aangehaalde bekendmaking is het oudste stuk, waar de *Vuijlen Bras* in voorkomt. Volgens eenen schrijver van het midden der 17de eeuw is dit manneken het afbeeldsel van den mensch, welken in dronkenschap en ontucht alle zijne goederen verkwist hebbende, over zich de misachting en den smaad getrokken heeft, en niet meer waardig is dan spotsgewijs tot vermaak van het gemeene volk opgeworpen te worden.

Volgens gewoonte ging wederom in 1645 de processie en de stoet uit, en alzoo sedert het begin der 17de eeuw het magistraat de medehulp der ambachten vroeg, met aanwijzing der verbeeldingen en der personen welke zij te leveren hadden, vindt men in het politie-boek van dat jaar, dat de kordewagenaars en de buildragers elk twee mannen moesten leenen om de *Vuijle Bruijd* op te werpen. Hier is te bemerken dat de benaming van *Vuijlen Bras* voor de eerste maal vervangen is door die van *Vuijle Bruijd.*

In de stadsrekening over 1646 vindt men:

‘Bet. Martinus de Paep voir leveringe van sijde en saeije linten voir de draeghers van 't ros beijart en reusen mitsgaders voir de draeghers van den *Vuijlen Bras*’ enz.

Verders komen in de stadrekeningen bijna jaarlijks kleine uitgaven tot kleeding en onderhoud van den *Vuijlen Bras* of *Vuijle Bruijd* voor. In 1661-1662 is aan Jan Van Doorne, beeldhouwer, voor gedane werken aan het manneken, aan den kop van ros bayard en aan de kleine paardekens betaald xiii gl^{s} xiiii st. Het is dus te denken dat het hoofd en de handen van het heden nog bestaande beeldje dan vernieuwd werden.

Sedert 1665, geschiedde de kermisprocessie zonder van den omgang te zijn gevolgd, zoodat de stoet afzonderlijk de stad doorkruiste. Men begon alsdan een onderscheid te maken tusschen de godsdienstige en de wereldlijke stoeten. Er werd meer pracht bij de processiën aangebracht; de omgangen hadden alleenlijk plaats op bepaalde tijdstippen. Er bestaat eene ordonnantie van het magistraat, gedagteekend 17 Juni 1679, door dewelke de dekens der kordewagenaars en die van de buildragers gehouden zijn, ieder twee mannen aan te stellen voor het opwerpen van de *Vuijl Bruijd* (sic).

Het volgende jaar (1680) werd er een jubelfeest gevierd. Het verhaal daarvan is door den heer Augustinus Casimirius Redel, leerling in de godgeleerdheid in het seminarie, in dicht uitgegeven. In dit gedrukt stuk, sprekende van den *Vuijlen Bras*, zegt hij:

‘al die heeft sijn tijd versleten jn d'herbergh sijn geld verquist dient als *Vuijlen Bruijd* geseten 'heel jaar in de boerekist en ter Kermis opgesmeten, g'lijk men desen quant opdist.’

Een in de Fransche taal opgesteld hekelschrift kwam tijdens het jubelfeest van 1680 uit, zonder naam des drukkers; en de heer Gijseleers-Thijs doet opmerken, dat alstoen de *Vuijlen Bras* of *Vuijlen Bruijd* nog zoo weinig in aanzien was, dat in deze hekeling er niet over gehandeld wordt, ofschoon het beeldeken genoegzaam stof opleverde, om er spotsgewijs over te spreken. Dat de ‘Vuijle’ in den stoet was, blijkt uit de rekening ingegaan 22 Juli 1679 en gesloten den laatsten Augustus 1680, bladz. 171:

‘Bt aen vier gasten voir het draeghen en werpen om hoogh van den *Vuijlen Bras*, marchieren van ommeganck in twee reijsen ên voir de foije op den kermisse dach 't saemen met lindt voor ciraerden tot den Voors-Vuijlen Bras geemploijeert ij beletten veraccordeert. In dato j a 27 Julij beloopende x pond vij st. - Item bl. z. 186: betaelt jan Steemans tot het accomoderen, faictsonneeren van den Vuijlen Bruijdegom, welcken te groote kermisse mede in den ommegang gedraghen en omhoog geworpen wort tot recreatie van de kermis gasten.... xxvij pond.’ (1680-1681.)

Verschillende vertellingen, maar alle ongegrond, heeft men betrekkelijk het manneken aaneengesponnen. Zoo zou de *Vuijlen Bras* voortijds op zekere dagen en ten genoegen van het gemeene volk, te Antwerpen opgeworpen geweest zijn en een Mechelaar, op dien oogenblik aan de Werf zijnde, zou hem geroofd hebben, er mede de Schelde overgezwommen zijn en zijnen buit naar Mechelen hebben gebracht.

Een ander vertelsel.

Jaarlijks waren er in verschillende steden prijskampen voor de letterkundige maatschappijen ingericht. Die genoot-

schappen hadden gewoonlijk tot vermaak van het gemeene volk eenen gek bij zich. Te Brussel werd dusdanig feest gevierd en de Antwerpenaars ontvingen aldaar door hunnen zot den eersten prijs, hetgeen door de Mechelaren benijd werd. Eenige jaren later werd het afbeeldsel gemaakt van den overleden gek of zot, aan wien de Antwerpenaars hunne zegepraal te Brussel te danken hadden. In een dier feesten werd dit manneken te Antwerpen op de Grootemarkt tentoongesteld. De Mechelaren waren ook aldaar uitgenoodigd, en één hunner zou dit beeldje gestolen en naar Mechelen overgebracht hebben. Volgens die lachpraatjes zou dit manneken de Vuijlen Bras, de Vuijlen Bruijd zijn, welke sedert den naam van Signorken draagt. In de stadsrekening van 1713-1714 behoudt dit onbeduidend beeldje weder den naam van *Vuijlen Bras*:

> 'Betaelt Francois Quakels ses gl^{ds}-voor het opvullen van den *Vuijlen Bras* en het hermaecken der Cleederen.' (30 Juni 1714.)

In dezelfde aanteekeningen van uitgaven ontmoet men voor de eerste reis eene belooning voor het gadeslaan van den *Vuijlen Bras.* Welke redens bestonden er, om dit beeldeken beter dan voorgaandelijk te doen bewaren? Dit is nergens aangewezen. Ziehier desaangaande het uittreksel uit de stadsrekeningen op 4 Juli 1714: 'Bt. Rombaut Boschmans agt guld^{s} voor die der *Vuijlen Bras* gade geslagen te hebben. Per ord. en quitt. viii.' - Wat wij ontdekt hebben, is dat sedert dan het manneken, als of het een schat was, in eene met sloten toegemaakte en met ijzer beslagen kist bewaard werd.

Op den eersten Zondag van Juli van ditzelfde jaar geschiedde met buitengewone pracht de kermisprocessie en daarna de omgang, in welken wederom de *Vuijlen Bruijdegom* voorkwam. Te lang zou het wezen hier de verbeeldingen der wagens en personen te beschrijven; maar tegen dezen omgang werd wederom een hekeldicht uitgegeven, getiteld:

> 'Rijpe aenmerckingen op den Triumphanten en solemnele ommegang der Stad Mechelen, die naer 33 jaeren rustens, heden prima Julij 1714 soo pragtigh ende magnificq werd verthoont, en verdooft alle de andere Mechelsche helde daeden, als sijnde nog de dwaeste daed door de Mechelaers begaen.'
> 'Den uijtgever is gebortig van Antwerpen, sonder dat men kan onderscheijden, ofte eenen bonten Antwerpenaer, eenen pagadder ofte eenen sinjor pannebroeck is.'

Dit schimpschrift, welk menigvuldige antwoorden deed ontstaan, en tot vele wederleggingen aanleiding gaf, verbitterde de geesten en bracht grooten twist tusschen de Antwerpenaars en de Mechelaars, en het gemeene volk om zoo den smaad op de Antwerpenaars te werpen, begon den *Vuijlen Bras* of *Vuijlen Bruijdegom*, *Signorken* te noemen; en die naam is tot heden het manneken bijgebleven.

Onnoodig hier aan te stippen, dat het Spaansche woord *Signor*, als benaming voor *heer*, tijdens de Spaansche overheersching te Antwerpen in den mond kwam en later in de volkstaal voortleefde.

Tot 1775 zijn er, in Mechelens stadsrekeningen, maar zelden aanteekeningen rakende den Vuijlen Bruijd, wel zijne stoffering; niettemin werd dit onbeduidend beeldje meermaals door de Mechelsche straten gedragen, terwijl men het volgens de aloude gewoonte opwierp, onder 't zingen van het volgende rijmpje:

‘Wij hebben hier eenen Vuijlen Bruijdegom
‘Hij heeft zijn geld met..... verteerd
‘Hij kan niet meer gewinnen
‘En daarom moet hij springen
‘Haij - eenen
‘Haij - twee-en
‘Haij - draij-en
‘Haij - jappa Vuijlen Bruijdegom.

Voor het duizendjarig jubelfeest van Mechelens beschermheilige Rumoldus, dat moest in 1775 gevierd worden, riep reeds van in Januari en Februari 1771 het magistraat al de dekens der ambachten op het gemeentehuis, om hun te verzoeken den grootst mogelijken luister aan dit feest te helpen bijzetten. Het daarover verschenen plaatwerk, bewijst dat het met de grootste pracht gevierd is geweest. Wij zullen daarvan hier geen wijdloopigeren uitleg geven, daar dit ons te verre van ons hoofdonderwerp zou verwijderen. Wij hernemen dus hetgeen den *Vuijlen Bruijdegom* raakt. In dien omgang van 1775 verscheen wederom de *Vuijle Bras* of *Vuijle Brijdegom*; gelijk voorgaandelijk, werd hij als afschrikkend voorbeeld gesteld; hij behield zijnen ouden naam, want het magistraat heeft nooit de benaming van *Signorken* gebruikt - zooals de stadrekeningen van 1775 eenmaal te meer bewijzen. Men leest daar op bladz. 149:

‘Betaelt Antoon Geeraerts vyf en tachentich guldens twelf stuijv. voor die persoonen de welcke geworpen hebben den *Vuijlen Bruijdegom.*’

Maar deze reis liep des *Vuijlen Bruijdegoms* wandeling zoo vreedzaam niet af; den 2^{n} Juli (1775) was de jubeltrein tot in de Katelijnestraat gekomen; omtrent de Olifantsbrug, poogde zekere Antwerpenaar, Jacobus Deleeuw, toen men 't manneken opwierp, het te rooven; maar de omringende wacht hield hem aan, ja zelfs werd hij gewond; door een toeval geraakte hij echter uit de handen. Wij kunnen niet beter doen dan de schriftelijke verschooning, door Deleeuw aan den Mechelschen schout toegezonden, mede te deelen:

‘Mijnheer!
Meer dan nood gepraemt dan door wetentheijd bequaem synde UE. dese onvolmaekte regels te zenden om UE. te betoonen dat jk onschuldig ben, jn het betichten van het soo genaemt sotteken, dat jk zoo men zegt, soude willen afnemen, dit was verre van myn gedachten, jk was sonder geselschap van Antwerpen vertrokken, jk was sonder eenige kennis in Mechelen; hoe soude eenen man alleen sig verstouten aen te tasten een dingen dat soo wel bewaert is, met soo veel kloeke soldaten? ook en heb mij noijt gemengelt onder eenige twist of muijtmaekerij maer jk stond onder het volk en sag dat men het naer opwaers worpten en jn het vallen sagh jk dat het naar mij quam, soo heb jk myn armen opgeheven om het van my te keeren, terstonts heeft men met stokken seer vreedelijk geslagen dat mijn armen wel ses weken gelijk lam geweest sijn, dit en was noch niet genoegh de vreedheijd der soldaeten ging nog veerder, men viel aan het cappen soo

dat ik twee wonden op mijn hoofd kreegh, daer by noch seer veel slaegen met de platte palassen, ook namen zij mij gevangen en ben het ontvlugt door dat den soldaat met peerd en al gevallen is, en ben eijndelijk naer groote benautheyd, van der hoofde tot de voeten bebloed vertrokken. Jk soude UEd. selver comen spreken, maar ontsien den kost omdat ik den chirurgijn genoegh heb moeten geven en dat jk mijn kinders moet voeden van mijnen arbeijd, jk bid UEd. dit te willen Considereren en mij den stock en hoed te zenden ofte ten minsten een letter te schreijven. Mijn adres is Jacobus Deleeuw op de Bontwerkkers plaetse jn de Wolle straet te Antwerpen.'

De archieven melden ons niet, welk gevolg door den schout van Mechelen aan dezen brief werd gegeven. Waarschijnlijk zal hij hem eenvoudig aan de eene zijde gelegd hebben.

Sedert dien begon de gewoonte, om Opsignorken bij de Mechelsche omgangen te voorschijn te brengen, allengs in onbruik te geraken. Ten minste men droeg het niet meer rond. Onder andere jubelfeesten en omgangen, waarin het manneken werd gemist, noemen wij die ter eere van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijck in 1813, 1838 en 1863, en die van den H. Rumoldus in 1825. Geheel werd Opsignorken evenwel nooit vergeten door de Mechelaren, want bij de laatst gemelde en andere dergelijke feestvieringen prijkte het beeldje in een der vensters van het stadhuis, of van de stadshalle.

Uit wat wij opgespoord hebben betreffende den dusgenaamden *Vuijlen Bras* of *Vuijlen Bruijdegom*, Alias *Signorken*, gelooven wij te mogen besluiten, dat wij hier een *zinnespel* voorhebben, welk zijnen oorsprong verschuldigd is aan de rederijkerskamer *de Lijsbloem* en van 1560 of 1561 dagteekent; dat het in 1650 weer uit het vergeetboek werd gehaald door een van de ambachten, die tot de opluistering van den omgang moesten bijdragen en dat de opvolgende herstellingen, die het beeldje onderging, ten deele bekostigd werden door de kordewagenaren en buildragers, welke het voorrecht genoten, het te mogen opwerpen. In eene archief-aanteekening vonden wij gemeld, dat het manneken hersteld werd in de XVIIe eeuw, ‘wanneer de kordewagenaars en de buildragers dit zinnebeeld hernomen hebben.’ Dat de *Vuijlen Bruijdegom*, een brasser of doorbrenger moet verbeelden, die als stof voor zijne losbandigheid aan de openbare verachting en den algemeenen spot wordt blootgesteld, behoeft wel niet gezegd.

Met zekerheid kan worden verklaard, dat het beeldje nooit aan de Antwerpenaren heeft toebehoord, hun dus nooit is ontnomen geworden, en dat de benaming van *Signorken* haren oorsprong te danken heeft aan de spotschriften, tegen den omgang van 2 Juli 1714 uitgegeven.

MECHELEN.

C. SEFFEN.

De Damspelers.

Wij geven hiernevens eene sterkwaterplaat, door Ferdinand De Braekeleer, een der veteranen van de hedendaagsche Antwerpsche schilders, naar een zijner tafereelen uitgevoerd.

't Is in de keuken van een boerenhuis dat wij onzen blik laten weiden, eene van die goede oude keukens, met hooge schouwen en de voorvaderlijke tinnen tellooren op den verheven schoorsteenmantel. Eene prent, met misschien het portret van een vaderlandschen held, hangt tegen de schouw. Onder het vinkenkooitje, zien wij den ook al verouderden houten zoutbak, en daarnaast een rekske met lepels en vorketten. Wat verder een kaske voor allerlei huisgerief. Er boven op zien wij eene kruik, eene flesch, een potje en meer dergelijke geborgen.

In het vertrek spelen een oude man en eene bejaarde vrouw op het dambord, waarbij hunne knieën wederzijds als tafel dienst doen. Voor dat wij deze teekening van De Braekeleer onder oogen kregen, vermoedden wij niet, dat wel eens op deze wijze

werd gedamd. Bekennen moeten wij nogtans, dat het zóó, even goed kan gaan als anders. Men weet, dat Diogenes zijnen beker niet langer behield dan tot den dag, toen hij eenen bedelaar water zag drinken uit zijne hand. De cynigsche wijsgeer wierp toen zijne drinknap weg en deed het den man na. Zoo een dampartijtje zonder tafel, met het bord op de knieën, ziet er in verre na niet ongezellig uit. Slechts schijnen onze spelers het tamelijk droog af te doen. De huisvrouw hadde wel kunnen zorgen, naar ons dunkt, dat die kruik daar van boven de schouw eens voor de gelegenheid werd gevuld, om de kelen gedurende het spel versch te houden. De soort van schabel of afgezaagde stoel, waarop nu enkel eenige damschijven liggen, hadde kunnen dienen om den bierstoop, in de oogenblikken dat hij onaangesproken bleef, een plaatsje te geven.

Als wij zeggen de huisvrouw, bedoelen wij het moedertje, dat met een lach van voldoening over haar spel, haren ‘vastgezetten’ gezelschaphouder eenige woorden schijnt toe te spreken. 't Is zij wel, gelooven wij, die hier t'huis is. De man met de korte broek en gespschoenen moet een bezoeker uit de buurt zijn, die hier zijne pijp heeft hangen en bij tijd en wijle een aangenaam uurtje slijten komt. Alles in zijnen persoon pleit voor deze gissing. Blijkbaar is hij een aandachtig speler, iemand die zich door een goeden zet niet gemakkelijk van zijn stuk laat brengen. Zijne wederpartij moge spotten en lachen; hij wendt geen oog van de ruiten van het dambord af; geheel verslonden in het spel, studeerend, overlegt hij de kansen, eer de opgestoken vingeren van zijne rechterhand de schijf zullen voortschuiven. Zijn krachtig trekken aan zijne lange pijp verraadt echter inwendige ontroering.

Ongetwijfeld zullen onze lezers het met ons eens wezen, als wij schrijven dat de heer de Braekeleer ons in zijn tafereeltje een der genoegens van den bedaagden leeftijd, op recht aantrekkelijke wijze heeft afgebeeld.

Over den schat van aloude Vlaamsche lettervruchten.

Het zal altijd een buitengewoon verschijnsel blijven, dat in een land, waar het volk vol geestdrift is, zoowel voor de groote daden, den kunstzin, de nijverheid der vaderen als voor een van vreemde mogendheden onafhankelijk bestaan, de lettervruchten in de taal door het meerendeel des volks gesproken en op nationalen bodem geplant en gerijpt, slechts bij een onaanzienlijk deel des volks bekend, slechts door enkelen hooggeschat, jaren aan jaren teruggezet, afgewezen, de plaats moeten ruimen aan de vruchten van Franschen grond, die slechts door de taal waarin zij vervat zijn, eenigen schijn hebben meer dan andere vreemde voortbrengselen onze aandacht te verdienen. Met andere woorden: 't is merkwaardig, dat de geheele Belgische letterkunde als een basterd op Belgischen grond, de Fransche litteratuur daarentegen als het eigenlijke kind des huizes wordt beschouwd.

't Is mijn verlangen niet langs den weg der geschiedenis aan

te toonen hoe zulk eene tegenspraak kan tot stand komen, bij een volk zoo rijk aan eigen historische herrinneringen en prachtige gedenkstukken van 't verleden als het Belgische; ik wil slechts eenige terechtwijzingen geven, om wellicht hier of daar enkelen uwer lezers welke over dit onderwerp hunne gedachten nog niet ernstig hebben laten gaan, op te wekken tot eene nadere beoefening van de nationale letterkundige beweging. En ik ben reeds half overtuigd dat ik op goeden wil mag rekenen, want ook die jongelieden wien het aan gelegenheid ontbrak met de Vlaamsche letteren kennis te maken, en toch in de verte daarvan hebben hooren gewagen, zullen reeds van te voren met mij van meening zijn, dat Maerlant, Thomas van Kempen, dat Ruysbroec, Adr. Poirters, Zevecote 's schriften en Ledeganck meer geëigend zijn den nationalen zin te voeden dan Pascal, Rousseau, Voltaire, dan Dumas, en zoo vele anderen, of ook de uitmuntendste hofschrijvers van Lodewijk XIV.

Van welke der beide groepen van schrijvers de jongeling welke heden de middelbare school verlaat meer weet te vertellen, is geenszins twijfelachtig.

Daarbij komt dan nog dat van Fransche zijde op de Belgische letteren met groote minachting wordt neergezien en bij onze naburen de meening verbreid is, dat zelfs de Nederlandsche lettervruchten uit de middeleeuwen niet anders zijn dan eene navolging van Fransche voorbeelden; eene dwaling welke, helaas, nog niet dikwijls bij ons, maar door vele Duitsche geleerden reeds herhaaldelijk wederlegd is. De geleerde Mone, die in 1871 te Carlsruhe als archivaris is gestorven, en gelegenheid gehad heeft door zijn verblijf in België zoowel de Nederlandsche letteren als de Duitsche grondig te bestudeeren, was van meening (hetgeen zich sedert dien tijd altoos sterker heeft bevestigd) ‘dasz vom Niederländischen mehr in 's Deutsche überging als umgekehrt,’ d.i. dat de ‘werken der oud-Duitsche letteren veeleer naar Nederlandsche voorbeelden zijn gearbeid,’ dan dat omgekeerd de oude Vlaamsche letteren hunnen oorsprong eigenlijk aan vreemden bodem zouden te danken hebben. Zulks is het geval met de grootste in het Duitsch en Fransch geschreven aloude heldendichten. Daarom zijn, wat de oude letteren betreft, de Nederlandsche en meer bijzonder de Belgische schrijvers, (want de ‘vule Friezen’ hadden toen nog geene litteratuur) in zekere mate de vaders der Hoogduitsche en Fransche of althans de baanbrekers voor eenigen dezer geweest.

Dit geschiedde op de volgende wijze. De volksverhalen en overleveringen omtrent de heldendaden der aloude nationale opperhoofden werden van vader op zoon, soms eeuwen lang, overgeplant, alvorens zij door een of ander dichter werden te boek gesteld. Het verhalen en bezingen der gebeurtenissen kwam onzen voorouders der eerste christelijke eeuwen veel belangrijker voor dan het opschrijven en aflezen, zooals later het geval is; en het kostte nog aan Karel den Grooten in de 9de eeuw veel moeite de aloude heldenzangen enz. te doen verzamelen en opschrijven.

't Ligt voor de hand, dat elk volk, elke stam zijne eigene mannen bezong, en 't kwam bij den Belgischen noch anderen stam in de zuidelijke Nederlanden op, de verhalen omtrent den stamvader der Friezen of der Galliërs van buiten te gaan leeren, zooals WIJ met de *Henriade* en met *opéra-comique*-melodiën doen. ‘Elke stam bezong zijne eigene geschiedenis in eigene taal,’ tot dat het handelsverkeer in latere middeleeuwen de grensscheiding eenigermate wegwischte.

Op die wijze ontstonden er zangen wier inhoud duidelijk bewijst dat zij b.v. aan de oevers van den Rijn, of van de Schelde, van de Merwe, of aan de zeekust geboren zijn. Deze zangen of verhalen werden langzamerhand door eene weelderige dichterlijke verbeelding omkleed en versierd; verhalen van verschillenden oorsprong knoopten zich aan elkander, fabel werd met waarheid gemengd, en weldra besloegen de in zulke zangen beschreven gebeurtenissen een grooter gebied dan dat door een enkelen volksstam bewoonde; daden van verschillende helden werden aan één en denzelfden persoon toegeschreven, om zijnen roem te verhoogen. Zoodanig is de geschiedenis van het ontstaan des 'Nevelingenlieds' van 'Goedroen' vande 'Karelromans,' de 'Arthurromans' en veleandere groote en kleine heldengedichten, wier bewerking aan Belgische dichters moet toegeschreven worden.

Het 'Nevelingenlied' hetwelk in het Hoogduitsch van de dertiende eeuw door de zorg van keizer Maximiliaan I (den grootvader van Karel V) in een enkel handschrift behouden is gebleven, is nog meer of ten minste even zoo zeer een Belgisch nationaal als een algemeen Duitsch heldendicht. Het laat zich in twee groote helften verdeelen, welke door kunstrijke hand aan een gebracht zijn, en de eerste dier helften is zoo echt Nederlandsch, ja Zuid-Nederlandsch, als er geen tweede gedicht in de geheele Vlaamsche of Nederlandsche litteratuur aan te wijzen is.

De hoofdpersoon is 'koning van Nederland;' hij heeft zijne bezittingen te Nijvel en te Bergen waarheen hij telkens terugkeert, hij is een voorvader van de Pippijnen en Karel den Grooten. Hij wordt het offer van den nijd tusschen de vrouw zijns zwagers en zijne eigene vrouw ontstaan, onder andere daardoor dat men de grootheid en 't aanzien des 'konings van Nederland' aan den Beneden-Rijn niet wilde verdragen. Zijn er tot heden ook slechts enkele deelen van dit ontzettend heldendicht in 't *Nederlandsch* der 13^{e} eeuw teruggevonden; alle studiën door de grootste letterkenners gedaan voeren tot het onbetwistbaar besluit dat de oudste bewerkingen van dit gedicht niet anders dan *op Belgischen bodem* hebben plaats gehad, en dat ons in lateren tijd slechts een nationaal Nederlandsch vorst heeft ontbroken om, zooals Maximiliaan het voor de Duitsche bewerking deed, een der meest grootsche scheppingen van menschelijk genie (algemeen bij den 'Ilias' vergeleken) voor de vergetelheid te behoeden.

Ik wil hier niet in eene beschrijving des gedichts treden zooals die in vele verhandelingen over oud-Duitsche en oud-Nederlandsche letteren te vinden is. Getrouw aan mijn hierboven aangegeven plan, wil ik slechts eenige wenken geven om de waarschuwing in 't geheugen te roepen, reeds door J.F. Willems in 1833 (in den *Messager*) gegeven, toen de beoefenaars der Vlaamsche letteren nog zeldzamer waren dan heden

'*Les savants d'Allemagne* (en ik voeg er bij: *et de la France*) *s'emparent petit-à-petit de toutes les richesses du génie de nos pères.*' Ofschoon men, na het bovengezegde, wel het onderscheid bevat dat er in het *s'emparer* der Duitschers en dat der Franschen bestaat.

Laat ons nu verder het eerste het beste andere groote gedicht aanvatten, dat 1° wegens de oudheid van den oorsprong, 2° wegens de zekerheid der geboorte op Belgischen bodem, en 3° dewijl het met het 'Nevelingenlied' vaak in éénen adem genoemd wordt, bij den eersten blik op onze oudste lettervruchten onze aandacht trekt. Wij bedoelen 'Goedroen' Ook dit gedicht is als andere van welke geen ouder afschrift of bewerking dan uit de 13e eeuw tot ons is gekomen, uit verschillende deelen samengesteld, die blijkbaar niet altoos aan elkander hingen, maar op hierboven aangeduide wijze aaneengeschakeld zijn geworden. Dit gedicht is wat den inhoud betreft in al deszelfs deelen nog meer uitsluitend Nederlandsch, Belgisch, ja Westvlaamsch, dan het 'Nevelingenlied' De hoofdpersonen behooren in Vlaanderen te huis, de hoofdgebeurtenissen hebben in Vlaanderen plaats, de oplossing der zeer boeiende verwikkeling geschiedt in Vlaanderen; de lezer wordt derwaarts als naar huis teruggevoerd; alleen, het eerste gedeelte, dat wij de inleiding kunnen noemen, de geschiedenis der opvoeding van Goedroens grootvader in Engeland, wijst ons op andere streken, benevens eenige helden welke van elders komen om Goedroens hand te verwerven. In de lettergeschiedenis van Snellaert, Serrure, Jonckbloed, Everts, Hofdijk, enz. enz., kan men den inhoud in zijnen samenhang gemakkelijk nazien; men ontsla ons dus ook hier van verder daarbij stil te staan. Wij willen alleen doen opmerken dat hier weder een meesterstuk voor ons ligt, dat door de onverschilligheid voor de werken van Belgischen oorsprong in 't verloop der tijden is vergeten, alleen in vreemde taal behouden blijvende. De herinnering aan tijden waarin onze dichters dergelijke werken tot stand brachten moest alleen reeds opwekking genoeg zijn om er naar te trachten zulk een verleden ook wat der letteren betreft in eere te houden, zooals zulks ten opzichte van andere kunsten en wetenschappen in België wordt gedaan. Mochten wij eenmaal zoo gelukkig zijn de brokstukken van 'Goedroen' terug te vinden, zooals wij weer in 't bezit van Maerlants werken en van een gedeelte des 'Nevelingenlieds' zijn geraakt! - Een ander roemrijk voortbrengsel wat met al deszelfs eigenaardigheden, naar vorm en inhoud, aan België behoort, doch welks nationale oorsprong van Fransche zijde betwist wordt, een voortbrengsel iets meerbekend, iets meer gewaardeerd dan alle andere vruchten onzer middeleeuwsche letteren, maar nog niet half zoo bekend en geliefd als het verdient te zijn, is 'Reinaert de Vos;' een bron voor de rechtskennis der 12e en 13e eeuw, een spiegel der toenmalige maatschappij, een leerboek der menschenkennis, een zededicht vol levenswijsheid. Een werk dat, zoo ooit één, in allen deele de bewijzen levert van in Vlaanderen te zijn geschreven. Niet genoeg. Ook dit vindt in 't buitenland meer beoefenaren dan bij ons, en de geleerde Paulin Paris meent in zijne daarover uitgegeven studie van 't jaar 1861 te kunnen bewijzen, dat Frankrijk grooter recht heeft als de bodem te worden beschouwd waarop het 'dierenepos' is ontsproten dan eenig ander land ter wereld. Ondertusschen, na de onderzoeking van prof. Jonckbloed, heeft het gebleken dat Paulin Paris noch den Duitschen 'Reinaert' noch onzen Vlaamschen genoegzaam heeft gelezen. Sedert lang is 't uitgemaakt dat de oudst bekende verhalen over den vos en den wolf en hunnen strijd, dat de oudste Latijnsche

verhalen ‘Reinardus’ en ‘Isengrimus’ nergens anders dan in Vlaanderen zijn ontstaan, dat die verhalen zich naar Frankrijk en van daar naar Duitschland hebben overgeplant, daar zijn bearbeid, versierd en vermenigvuldigd. De Belgische schrijvers rustten echter evenmin, en in Vlaanderen werkte men voort op de gegevens die zich steeds vermeerderden. Zooals het ‘Nevelingenlied’ zooals ‘Goedroen’ zooals honderden andere gedichten tot stand kwamen, ontstond ook de ‘Reinaert de Vos’ in zijnen tegenwoordigen 13e eeuwschen vorm. Ja, voorzeker, een der Fransche verhalen (avonturen) voorkomende in de verzameling welke Méon in 1826 uitgaf, diende tot *grondslag* voor onzen Reinaert, maar niet meer of niet minder dan de oudste dier verhalen uit Vlaanderen reeds vroeger tot voorbeeld of grondslag aan Fransche bewerkingen daarover hadden gestrekt. Het was als gezegd is, de gewone gang van zaken bij de gedichten dier tijden: lang bestaan er eerst onopgeschreven verhalen in den volksmond; vervolgens worden die opgeteekend, daarna bewerkt, omgewerkt, uitgewerkt, elke dichter den geest des volks en der maatschappij raadplegende waarvoor hij schrijft; en zooals de eerste opteekenaar van feiten en verhalen eigenlijk nooit een oorspronkelijk werk maakt (in den zin van een hedendaagschen romanschrijver), even zoo min zijn alle latere epische gedichten van de 7e tot de 15e eeuw oorspronkelijke werken. Men kan evenwel juist zoo goed zeggen: zij zijn het bijna alle, want de geest des dichters heeft er zooveel aan toe en van af gedaan als noodig is voor het volk dat hem leest, voor de maatschappij welke hem verstaan moet. Daarom: hij die ‘Reinaert de Vos’ niet oorspronkelijk Nederlandsch of Vlaamsch noemt, levert daardoor het bewijs de geschiedenis der middeleeuwsche letteren te willen beoordeelen naar die van onze Fransche romanlitteratuur, en gevolgelijk die niet te verstaan.

Maar wat baat het daartegen in artikels te protesteeren? Zoolang de liefde en eerbied voor de voortbrengselen der Belgische letteren niet bij de jeugd methodisch zal worden aangewakkerd, zal de glans van de nationale letteren meer en meer kwijnen ten bate van voortbrengselen uit den vreemde. Wij spraken nu slechts en alleenlijk ter loops van *drie groote werken* welke innig samenhangen met België's geschiedenis en kunst. Hoevele honderden epische verhalen zijn er verder niet nog aan te wijzen aan wier bewerking Belgische dichters het voornaamste deel hebben! Zeker zijn het niet alle gezonde planten in die menigte; maar welk tijdperk heeft louter rein moreele werken, doordrongen van godsdienstzin voortgebracht? Het ware belachlijk dit van eenig tijdperk te vorderen. Ook ‘Reinaert de Vos’

kan niet wel in zijn geheel aan knapen van allen leeftijd in handen gegeven worden, evenmin als legio van Fransche schrijvers.

Maar onder de zoogenaamde 'Karelromans,' die reeks van uitmuntende verhalen, waarbij de dichters zich voornamelijk de verheffing des roems van Karel den Grooten hebben voorgesteld, hoevele zin- en leerrijke, zielsverheffende, aandoenlijke verhalen vindt men daaronder niet, evenzeer geschikt, om den smaak voor het goede te vormen, de liefde tot het verledene op te wekken en een reine uitspanning te verleenen. En dever - halen betreffende koning Arthur, alweer door Belgische dichters bewerkt; zijn ook daaronder niet eene menigte die boeijend en lieflijk het gemoed tot zachte aandoeningen stemmen en leerrijk zijn voor de beschavingsgeschiedenis der 11e, 12e en 13e eeuw?

En dat alles *behoort* aan België, maar gaat grootendeels voor België verloren. Eene juiste kennis der Vlaamsche of Nederlandsche *taal* kan alleen stemmen en opwekken tot het genieten van deze en latere echt vaderlandsche vruchten. Maar kan een jongeling, welke de Vlaamsche taal slechts als bij toeval, te hooi en te gras, of vaak alleen van de dienstboden heeft geleerd, de hand helpen houden aan de aloude of latere litteratuur, gelijk de moderne bouwmeester de roemrijke gedenkstukken zijns lands voor den ondergang behoedt?

Zeker het is schoon en leerrijk, wanneer men het Nederlandsch eenigszins meester is, aan de hoogeschool Bilderdijks of Van der Palms werken te hooren uitleggen, of 'Lucifer' van Vondel te bestudeeren; maar, hoe schoon de 'Ondergang der eerste wereld' ook moge zijn, hoe belangrijk het gedicht, door de taal waarin het geschreven is, voor België ook moge wezen, handeling, personen, toestanden hebben niets met Nederland gemeen. Moge '*Lucifer*' ons medesleepen door de verhevene gedachten; minder eigenaardig is dit stuk dan eigenlijke vruchten van het land. Van der Palms verhandelingen kunnen ons alleen boeien door den stijl, en dan zelfs nog niet altoos.

Er blijft nog een schat van oude en nieuwere schrijvers over, die meer dan aan Nederland in 't algemeen, België in 't bijzonder toebehooren, en van wier bestaan slechts weinigen onderricht zijn, dewijl de studie der geschiedenis van de Fransche litteratuur, ook in de Vlaamsche provinciën jaren en jaren voortgezet, geenen tijd voor die der nationale letterkunde toelaat.

Moge er daarom een tijd aanbreken, dit wenschen wij België hartelijk toe, dat algemeen de hand moge geslagen worden aan de geregelde beoefening der Vlaamsche taal bij het Vlaamsch gedeelte der bevolking. Daarmede zullen de vruchten van Vlaamsche letteren der 19e eeuw niet alleen beter worden gewaardeerd, maar bijzonder nog een verleden uit de duisternis optreden wat de echte vaderlandsliefde zal bestralen en verwarmen en den alouden volksgeest met al wat hij heerlijks bezit zal verfrisschen en versterken, *ad majorem Dei gloriam*

Leuven.

P. ALBERDINGK THIJM (hoogleeraar).

Eene merkwaardige schilderij
Uit de oude abdij van Tongerloo.

In zijne *Historische verhandelingen over de Kempen*, een voor de plaatselijke geschiedenis in meer dan een opzicht belangrijk werk, zegt de kanunnik Heylen, die in zijnen tijd archivaris van de abdij van Tongerloo was, dat Albrecht Dürer een paneel voor de abdij schilderde. Men weet dat de grondlegger der nieuwe Duitsche schilderschool van 1520 tot 1524 in de Nederlanden verbleef. Het tafereel, door Albrecht Dürer voor de Tongerloosche witheeren geschilderd, zou, zoo wordt er beweerd, in de XVIIe eeuw overgebracht zijn naar de kapel van de Greef, onder de gemeente Calmpthout; die kapel hoorde toe aan de abdij van Tongerloo. Vervolgens zou het stuk, in de XVIIIe eeuw, toen de kloosterlingen vervolgd werden en de kapel van de Greef verlaten was, door den pastoor van Calmpthout daaruit genomen en zorgvuldig bij hem te huis bewaard geworden zijn. De gekende kunstvriend, baron van Ertborn, moet de schilderij bij den pastoor van Calmpthout gezien en er hem zelfs eene aanzienlijke som voor aangeboden hebben. Hoe of het zij, stellig is het, dat, eenige jaren geleden, de weledele heer Alphons Della Faille van Leverghem van den pastoor van Calmpthout eene deurschilderij aankocht, die, volgens bepaling, opgenomen in de akte, verleden voor den heer notaris Van Sulper, te Antwerpen, ten eeuwigen dage moet verblijven aan de kerk der gemeente Maria-ter-Heide. Dezeschilderij is het, die gezegd wordt een werk van Albrecht Dürer te zijn. Nadat de aankoop geschied was, verleende het staatsbestuur een hulpgeld, om de reiniging en herstelling van het stuk te bekostigen. De heer Leemans werd hiermede gelast. Drie jaar geleden, onderging de kerk van Maria-ter-Heide eene vergrooting. Te dezer gelegenheid werd de schilderij van boven het outer weggenomen en in handen gegeven aan den kunstschilder Cornet, om andermaal eenige noodig geworden herstellingen te ondergaan. En zoo kwam het, dat zij, goed en zuiver opgeknapt, gedurende eenige dagen in Antwerpen te zien is geweest, voor al degenen wien zulk een kijkje 50 centiemen waard was. Wij stonden met vele andere liefhebbers voor de fraaie schilderij, maar hebben er geen Dürer in gezien, al wijst men ook in een hoekje van het stuk een handteeken aan, dat naar des meesters naamcijfer gelijkt. Op het middenpaneel, in eene wolk, waaronder de maan zweeft, is Onze-Lieve-Vrouw met het kindje aan de borst afgebeeld; zij wordt gekroond door twee engelen. Beneden, in het verschiet, ontwaart men de abdij van Tongerloo, zooals zij was in 1520. Naast de H. Maagd zweven Moses en Isaïa. Onder hen ontwaart men in een twaalftal figuren Maria's naaste bloedverwanten. Aan hare meer verwijderde nabestaanden en voorouders zijn de binnenzijden van de twee vleugels der schilderij gewijd, behoudens dat ook aan den abt T'Sgrooten eene plaats is ingeruimd. Hij zou het schilderstuk hebben laten maken. (Zie over dezen geestelijke en zijn wapenschild onzen jaargang 1868, blz. 114.) Langs den buitenkant der vleugels zijn de twaalf apostelen in witte kleeren afgemaald.

Zooals men uit deze alleszins vluchtige beschrijving ziet, bevat

het tafereel een zeer groot getal figuren. Zij zijn met veel talent afgedeeld en zoowel teekening als schildering verraadt eene geoefende meesterhand. In de galerij der oude meesters van het Antwerpsch museum zou het stuk met eere eene plaats kunnen innemen en wij betreuren ten sterkste, dat er geen vooruitzicht schijnt te bestaan om het daar te brengen, want ook de kunststudiën zouden er op deze wijze door bevorderd worden. Omtrent den schilder van het tafereel zullen wij geene gissingen maken, daar die slechts gewaagd zouden zijn, doch wij houden ons stellig overtuigd, dat die kunstenaar, hoe verdienstelijk dan ook, niets gemeens had met Albrecht Dürer.

Kroniek.

Antwerpen. - Bernard Wittkamp heeft op de tentoonstelling van Londen zijne *Spaansche furie te Antwerpen*, zijne *Boetelingen* en nog eene derde schilderij, waarvan de titel niet wordt opgegeven, verkocht.

- In den prijskamp, uitgeschreven door de bestiering der godshuizen, voor het leveren van een plan ter opbouwing van een nieuw gasthuis te Antwerpen, waren 14 ontwerpen aangeboden. Met eenparigheid werd de eerste prijs toegewezen aan het ontwerp *Pro bono publico*, van den heer F. Backkelmans, bouwmeester te Antwerpen, de tweede aan het ontwerp *Les promenoirs étant ouverts* enz., van den bouwmeester J. Hubert van Bergen (Henegouwen), de derde aan den heer C. Neute, bouwmeester-ingenieur te Schaarbeeck, voor zijn ontwerp: *De l'air.* De drie vermelde ontwerpen werden acht dagen openbaar tentoongesteld in het gesticht Bogaerts-Torfs. De jurij was samengesteld uit de heeren Eug. Meeus, Oudart, Heylen, Jos. Lefebvre, F. Bex, H. Beyaert en A. De Meester. Het ontwerp van den heer F. Baeckelmans is een meesterstuk van bouwkunst; het daarnaar gebouwde gasthuis zal in Europa als een model genoemd worden.

- Volgens wordt gemeld, laat de heer Florent Joostens, tegen den prijs van 60,000 fr., aan Victor Lagye eene zaal beschilderen in zijne prachtige nieuwe woning, gebouwd onder de leiding van den bouwmeester Janssens, op den Mechelschen steenweg. Dezelfde kunstvriend moet aan J. De Braekeleer het maken van een levensgroot wit marmeren beeld opgedragen hebben.

- In de kloosterkerk van de Vincentiusstraat zijn geplaatst een kruisweg en een Lieve-Vrouwebeeld, geleverd door den beeldhouwer J. Geefs.

- De heeren Stalins en Cie, die, in weinig tijds, zulken goeden naam als glasschilders hebben verworven, stelden onlangs ten hunnent een prachtig raam ten toon, bestemd voor de kerk van Acren en uitgevoerd volgens de teekening van hunnen medewerker, den heer Minjaye, een Engelschman. Het raam is opgevat in den trant der XVe eeuw en verbeeldt de H. Maagd en de H. Martinus met de H. Drievuldigheid in het bovengedeelte. De teekening is keurig en de kleur zeer rijk, en de verkozene trant trouw gevolgd. Wij wenschen de heeren Stalins en Cie en den heer Minjaye hartelijk geluk met hunnen arbeid.

- *Driedubbele prijskamp van tooneelletterkunde.* Wijziging aan het *programma* van 15 Februari 1873. (Zie bladz. 23.)

'Aangezien van verschillige zijden is gevraagd, of er geene mogelijkheid bestond om den datum van inzending, vooral voor de ernstigere vakken van Comedie en Drama, te verschuiven: Om aan dezen wensch te voldoen, en in de hoop dat zulks

ten voordeele der tooneelletterkunde strekkenzal, heeft het stadsbestuur aan het programma van 15 Februari de volgende wijzigingen toegebracht: De mededingende stukken moeten ingezonden worden op het secretariaat der Stad, namelijk: 1° De *Blijspelen*, vóór 1 Juli; 2° de *Comediën*, vóór 1 September; 3° de *Drama's*, vóór 1 October. Op ieder stuk moet aangeduid zijn, onder welk der drie genoemde vakken de schrijver zelf het rangschikt. De uitspraak van de jurij zal vóór 1 December plaats hebben. De schrijvers behouden het volle eigendomsrecht van hun werk. Alleenlijk, zooals in het vorig programma vermeld werd, staat het der stad vrij, de bekroonde stukken, alsook de onbekroonde die des waardig mochten geoordeeld worden, op den nationalen schouwburg te laten vertoonen.'

- Onze lezers zullen zich waarschijnlijk nog de afkeuring herinneren, door ons op bladz. 7 uitgesproken over het glasraam, door den heer Didron, van Parijs, voor de kapel van het H. Sacrament in Onze-Lieve-Vrouwekerk vervaardigd.(1) Niet slechts als voortbrengsel van de glasschilderkunst laat dit raam zeer veel te wenschen en staat verre beneden wat het voorgeslacht ons naliet, ja kan zelfs niet halen bij de werken van sommige onzer hedendaagsche Belgische en ook Antwerpsche glasschilders. Bovendien is in het raam van den heer Didron de geschiedenis miskend en heeft deze glasschilder er zich als het ware op toegelegd om den bouwtrant der kerk te buiten te gaan. Desniettegenstaande, zoo wordt ons gemeld, zullen door den heer Didron nog eenige ramen voor Onze-Lieve-Vrouwe gemaakt worden. Naar het schijnt, wil de fabriekraad, kost wat kost, den prachtigen tempel in eene staalkamer van wansmaak herscheppen. De ramen worden door milddadige personen geschonken: maar kan of mag zulks eene reden zijn, om ze zoo maar voetstoots aan te nemen? Wij zeggen neen, neen, driemaal neen en verhopen, dat de fabriekraad er nog eens wel over denken zal, eer hij bij den beganen misslag er nog nieuwe voegt. Betreffende deze voor de kunst en de kunstvrienden zoo belangrijke zaak, heeft de gekende kunstkenner, de heer Th. Smekens, een merkwaardigen open brief aan den heer Didron uitgegeven, onder den titel: *Très-humble Remonstrance d'un ignorant à un Savant, lettre à M. Ed. Didron au sujet de ses vitraux d'Anvers.* Dit welberedeneerd opstel ziet het licht naar aanleiding van opmerkingen, welke de heer Didron heeft laten drukken, tot wederlegging van eene waardeering zijner glasschilderingen, door den heer Smekens medegedeeld aan de *Gazette des Beaux-Arts*, die te St.-Nicolaas onder redactie van den heer A. Siret uitgegeven wordt. Wij veroorloven ons, de lezing van den voormelden open brief ten sterkste aan te bevelen aan de leden van Onze-Lieve-Vrouwe's fabriekraad, en daarbij den wensch uit te drukken, dat zij oogen mogen hebben om te zien, ooren om te hooren!

Op den inhoud van den brief des heeren Smekens hebben wij eene aanmerking te maken die haar gewicht heeft. De schrijver spreekt over den heer Ed. Didron als over den te recht befaamden Franschen glasschilder die de *Histoire du Vitrail* heeft geschreven. De heer Ed. Didron is maar alleen de neef van den heer Didron *ainé*, die de voormelde geschiedenis heeft uitgegeven.

- *Verbond voor kunsten letteren en wetenschappen.* Op 1 Juni waren de volgende kunstwerken tentoongesteld. Drie puik geschilderde stukken van C. Verlat, *De lente, De verzamelaar,* en *De vos op loer;* onnoodig hier aan te stippen, dat ze alle drie reeds in bezit waren van kunstliefhebbers; hoe vruchtbaar hij ook is, nog laat de heer Verlat de koopers wachten; maar er zijn dan ook zonder overdrijven liefhebbers bij 't dozijn die hun best doen om eene van 's meesters kunstparels machtig te

(1) Zie nog; 1871, bl. 168; 1872, bl. 39 en 63.

worden; - Verhoeven Ball, *De toebereidsels tot het noenmaal;* - E.J. Boks, *Roodkappeken;* - J. Wagner, *Aanlokkelijk voor allen;* - H. Pieron, *Een landschap;* - J. Stobbaerts, *Op zoek* en *Bezoek bij de gevangenen;* - J. Meyers, drie landschappen: *De avond*, *Na den middag* en *Gezicht in Vlaanderen;* - L. Artan, eene studie naar de natuur, eene *Stoomboot* en het *Kranenhoofd te Antwerpen;* - P. Beaufaux, een wel geteekend en frisch geschildert portret; - J. Pecher een borstbeeld, portret in gebakken aarde, en J. De Braekeleer, drie fantazijborstbeelden en een kinderportret, alle in gebakke aarde.

Brussel. - De hoofdstad beïevert zich loffelijk om hare oude merkwaardige gebouwen in eere te houden. Na de werken, aan het stadhuis verricht, komt de beurt aan het dusgenaamde broodhuis en de voorgevels van eenige andere huizen der Groote-Markt, na de beschieting van 1695 gebouwd. Ook aan de Gudula- en St-Janskerk wordt vlijtig gewerkt. Laatstgenoemde tempel is, zooals men weet, door W. Coeberger gebouwd. (Zie onzen jaargang 1868, blz. 165.)

- Koninklijke academie van België (klasse van fraaie letteren). Uitslag der prijskampen. - Over de *regeering van Karel den Stoute* waren ingekomen drie verhandelingen. Die (in het Fransch geschreven) van den heer P. Henrard, majoor der artillerie in bezetting te Gent, werd bekroond. Niet bekronenswaardig werd gekeurd de eenige ingekomene proeve van eene *Staatkundige geschiedenis van Vlaanderen* (1305-1382). Voor de *verhandeling over Antoon Van Dyck* waren één Fransch en één Vlaamsch stuk ingekomen. Het laatste, van de heeren De Potter en Broeckaert, erlangde den prijs (dien van Stassart). De klasse benoemde van correspondenten tot werkelijke leden, de heeren A. Leroy (Luik,) en Em. de Borchgrave (Brussel), en tot correspondenten de heeren F. Loise, leeraar aan het Antwerpsch atheneum en J. Tielemans, eere-voorzitter van het Brusselsch hof van beroep.

Gent. - Edw. Blaes is als muziekmeester in St.-Baafskerk benoemd.

Brugge. - De kunstenaarsbond, onder voorzitterschap van den heer schepen Pecsteen, verzoekt alle kunstenaren een of ander voortbrengsel van hunne hand te willen schenken, om verloot te worden ten behoeve der oprichting van een gedenkteeken aan Breydel en De Coninck. De ontvangene stukken zullen in de Halle worden tentoongesteld. Wij hopen, dat deze oproep een goeden weerklank vinden zal.

Herenthals. - Bij V.J. Du Moulin, is verschenen: *De Kempische Lier*, 4^{e} jaar, n^{r} 3: *Waarom ik lach*, lied door K. Van Loo, op muziek van B. Raes. De *Kempische Lier* verschijnt zes maal in het jaar; de prijs is slechts fr. 2.50. Bij denzelfde is verschenen de tweede uitgaaf van *Meid-alleen*, boertig tooneel, woorden en muziek van D. Vitaelsen; prijs fr. 0.75.

Buitenland.

Leiden. - Verschenen: *Mr. Bilderdijck's eerste huwelijk* (1784-1807), door Ten Brummeler-Andriesse, met plaatwerk.

Rotterdam. - Bij Van Belle is een nieuwe roman verschenen, getiteld: *Voor God en Koning*, door Mathilde.

Utrecht. - In de veiling De Heus de Nyenrode (zie blz. 41) betaalde men de volgende schilderijen: B.C. Koekoek, *Een bosch na een onweder*, 10,000 gl.; Rosa Bonheur, *Schapen op de heide*, 15,500 gl.; L. Gallait, *Vergeten leed*, 15,800 gl.; J. Bosboom, *Protestantsche kerk*, 2,200 gl. 't Is het Rotterdamsch museum dat den Gallait heeft gekocht.

Luxemburg. - Geen van de ingekomen ontwerpen ter oprichting van een gedenkteeken aan prinses Hendrik is bekronenswaaadig gekeurd. Er is spraak van met het bijeengebrachte geld een liefdadig huis te stichten.

Parijs. - De schilderijenverzameling van Everard, uit Londen naar Parijs overgebracht om er verkocht te worden, heeft meer dan 400,000 fr. opgeleverd. Onder andere golden *De laatste zomerdag*, een landschap van Troyon, 26,000 fr.; *De geeseling van Christus*, van Decamps, 20,500 fr.; *De aankomst te Mekka*, van Gérôme, 13,000 fr.; *De Oosterlingen*, van Diaz, 15,505 fr.; *Zonneondergang*, van Th. Rousseau, 12,050 fr.; *Opene vlakte in het bosch van Fontainebleau*, van Diaz, 8,000 fr.; *De weide* en het *Naderend onweder*, van Jacque, 9,000 en 9,350 fr.; *Turksche kinderen die met de lijn visschen*, van Diaz, 14,910 fr.; *Gezicht op de haven van Marseille*, van Ziem, 9,410 fr.; de *Muskettier*, van Meissonnier, 8,850 fr.

- In de veilingen van graaf Laroche, in de maand Mei gehouden, betaalde men voor de volgende schilderijen: *Het meisje met het hondje*, van Diaz, 2,750 fr.; *Het plein van Barbizon*, id., 4,850 fr.; *De baadsters*, id., 13,000 fr; *Te Caïro*, id., 3,005 fr.; *In het bosch*, id., 10,500 fr.; *Jonge Smirnasche moeder*, id., 11,000 fr.; *Bosch van Fontainebleau*, id., 20,000 fr.; *De geitenhoeders*, id., 35,500 fr.; *De oude eik*, van Duprez, 25,000 fr.; *Lage tij*, id., 11,000 fr.; *De hoefsmid*, van Leys, 8,400 fr.; *De boterkernster*, van Millet, 9,700 fr.; *De kudde ganzen*, id., 16,000 fr.; *De baai van Weymouth*, van Constable, 56,600 fr.; *De landstreek*, id., 24,500 fr.; *In het woud*, van Old. Crome, 4,000 fr.; *Nabij Norwich*, *des nachts*, van John Barney Crome, 21,000 fr.; *Jong meisje*, van Hoppner, 4,000 fr.; *De herberg de Ossenkop*, van Morland, 5,100 fr.; *Een invalide der marine te Greenwich*, van Raeburn, 7,000 fr; *Ladbrooke's groote eik*, 13,000 fr.; *De vallende roos*, van Boilly, 3,620 fr.; *De bloemenverkoopster*, van Callet, 5,200 fr.; *Portret van La Guimard*, van Fragonard, 9,610 fr.; *De jonge teekenaar*, van Lépicié, 10,000 fr.; *Het schoone meisje*, van Goya, 7,500 fr. - *De liefde slapende op rozen*, van Fragonard, 3,320 fr.; *De verklaring* en *Liefdebeloften*, id., 4,160 fr.; *Hebe en de liefde*, van Lagrenée, 2,480 fr.; *De tempel der Muzen*, van R. De la Porte, 2,700 fr.; *De Kus*, van Baudoin, 1,000 fr.; *De vier jaargetijden*, van A. Bosse, 4,030 fr.; *De doortocht der Roode-zee*, van Dominiquin, 1,100 fr.; *Perseus Andromede verlossende*, van Tiepolo, 1,520 fr.; *De infante Margaretha*, van Juan de Pereja, 270 fr.; *Portret*, van Goya, 7,500 fr.; *De jachtbijeenkomst*, van Van Artois, 27,300 fr.; *Bloemen*, van Morel Nicolas, 18,100 fr.; *Italiaansch landschap*, van Adam Pynacker, 7,200 fr.; *De Noorweegsche kapel*, van Ruis laal, 37,100 fr.; *De ingang van het dorp*, id., 15,200 fr.; *De stroohut in puinen*, id., 30,100 fr.; *Het laatste van 't vat*, van Jan Steen, 9,000 fr.; *Vrouwenportret*, van Verspronck, 5,600 fr.; *De Moerdijk*, van S. Vlieger, 4,650 fr.; *De halt*, van Weeninx, 5,000 fr.; *De herfst*, id., 4,000 fr.; *Levantijnsche kooplieden*, van T. Wyck, 3,400 fr.

De heer John Wilson, de rijke Engelsche liefhebber, te Parijs gevestigd, heeft de schilderij van Constable, *De baai van Weymouth*, hem tegen 56,000 fr. toegewezen, aan het museum van den Louvre geschonken.

- In de op 8 Juni gehoudene veiling der schilderijenverzameling van den tooneelzanger Faure, werden onder andere de volgende prijzen besteed: Corot, *De*

bloemenplukster, *De hoogten van Ville-d'Avray*, en *De holle weg*, 7,000, 7,500 en 9,000 fr.; Hébert, *De dans*, 8,000 fr.; T. Rousseau, *De oude brug van St-Cloud* en *De stortplaats van den watermolen van Battignies*, 7,000 en 5,900 fr.; Jul. Deprez (11 schilderijen), *De dorpsweide te Limousin*, 33,100 fr., *De boschkant*, 26,100 fr., *Een moeras in de Neder-Pyreneën*, 19,100 fr., *Weilanden aan de Oise*, 15,100 fr., *De duinen van St-Quentin*, 13,000 fr., *Veldweg na den regen*, 12,000 fr., *Visschersboot*, 6,500 fr., *Schaapherder in November*, 3,500 fr., *Een zeegezicht*, 5,500 fr., *Een schaapherder*, 6,050 fr., *Boerenbinnenhuis in Berry*, 19,000 fr.; Eug. Lacroix (vijf schilderijen), *De twee Foscari*, 79,500 fr., *Christus in het graf*, 60,000 fr., *Ophelia*,

34,000 fr., *Gedrenkte paarden*, 25,600 fr., *Een leeuw die een kaaiman verslindt*, 20,000 fr.; eene waterverfschildering van Delcroix. *Arabische muzikanten*, 8.500 fr.; twee schilderijen van Millet: *Het dorp Greville*, 20,800 fr. en *OEdipus van den boom losgemaakt*, 14,900 fr.; *De Boheemster*, van Roybet, 12,100 fr. Al de schilderijen te zamen brachten 515,000 fr. op.

Weenen. - Voor Beethovens gedenkteeken is eene plaats gekozen. De commissie heeft reeds 40,000 gulden bijeen, buiten het stedelijk hulpgeld van 5,000 gulden.

Preston. - Ter eere van lord Derby, overleden in 1869, is een prachtig standbeeld van Carrarisch marmer opgericht. De beroemde staatsman is voorgesteld in staande houding, alsof hij sprak, en met een bundel papieren in de rechterhand.

Londen. - Einde Mei werd eene veiling van oude snuif- en lekkerdoozen gehouden. Eene gouden lekkerdoos, destijds door Lodewijk XVI aan den Russischen gezant Besboradko geschonken, en waarop de Fransche vorst met zijn gezin in brandverf was geschilderd, vond een liefhebber voor 15,000 fr.

- Volgens wordt gemeld zou Rossini's weduwe de 135 onuitgegeven stukken van den grooten toonzetter tegen 100,000 fr. verkocht hebben aan baron Alb. Grant, die voornemens wezen zou ze uit te geven.

- Kunsttentoonstelling in het kristallen paleis (Sydenham). Bekwamen, *a* voor geschiedkundige tafereelen: J. Pauwels, Gent, de gouden medaille; J. De Keghel, Gent, J. Kienlein, Parijs, A. Yvon, id., T. Gereiz, IJperen, de zilveren medaille; L. Tydtgat, Gent, V.C. Zier, Parijs, J.H. Van Hove, 's-Gravenhage, de bronzen medaille; *b* voor landschappen: J. Weinglein, Munchen, gouden medaille; H. Hannoteau, Parijs, A. Robbe, Brussel, A. Ballin, Havre, J. Pallirri, Parijs, zilveren medaille; J. Capeininck, Gent, L. Pulinckx, Antwerpen, P.J. Peters, Stutgardt, bronzen medaille.

Sterfgevallen.

JAN VAN DER LINDEN, oud-schepen der stad Antwerpen en voorzitter van het Antwerpsch *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen*, is den 14^{n} April te Antwerpen overleden, in den ouderdom van slechts 47 jaren. Onder een zeer grooten toeloop van vrienden, werd de aflijvige op 17 April ter aarde besteld. Aan zijn graf werden redevoeringen uitgesproken door de heeren L. De Wael burgemeester; E.J. Grangaignage; H. Kreglinger en L. Elskamp.

JAN-VALENTIJN BENDER, de uitstekende muziek bestuurder van de gidsen, en opziener der muziekkorpsen van het Belgische leger, is op 14 April in 72-jarigen ouderdom overleden. Hij was te Bechtheim (Worms) geboren. In 1826 stond hij als muziekmeester aan het hoofd der Antwerpsche Harmonie.

JUSTUS LIEBIG, de beroemde scheikundige, in 1803 te Darmstadt geboren, is den 18^{n} April te Munchen overleden, na een voor de menschheid ongemeen wel vervuld leven. De wetenschap dankt hem eene gansche reeks nuttige uitvindingen en belangrijke waarnemingen. Als leeraar vormde hij honderde mannen, die zich verdienstelijk hebben doen kennen. De meest populaire uitvinding van den baron Liebig en zeker niet de minst gewaardeerde is de bereiding van het naar hem genoemde vleesch-extract, dat ons in 1871, blz. 116, stof leverde voor een opstel en eene plaat.

VICTOR DE MEYER-ROELANDTS, de verdienstelijke tooneelschrijver, aan wien onze letterkunde *de Klopgeest*, *het Badmeisje*, *Hanske de Schapendief*, *de Geuzendans*, *de Kwaal des tijds*, *Vernuft en geld*, *Einde goed alles goed*, *Daniël of het slot van Uitkerke* en vele andere tooneelgewrochten te danken heeft, is op 19 April te Gent overleden. Hij werd den 25^{n} December 1808 te Wetteren geboren. Zijn afsterven is voor het Vlaamsch tooneel een gevoelig verlies. De aflijvige was een hartelijk en welwillend man, die als het ware niet dan vrienden telde. Hij werd den 21^{n} April onder een grooten toeloop begraven. Aan het graf van den betreurden schrijver werden twee redevoeringen uitgesproken: door den heer J. Vuylsteke en den secretaris van de maatschappij der meesters schoenmakers.

EDWARD CAMPENS, die zich zoo veelzijdig voor de wetenschap en de Vlaamsche letterkunde verdienstelijk maakte, is op 21 April in 53-jarigen ouderdom overleden. Onder andere belangrijke werken, bezitten wij van hem de *Scheikunde of chemie*, *ten behoeve van het landhuishoudelijk onderwijs* en *Schetsen uit het dierenrijk*, waarvan de uitgaaf door het *Willemsfonds* bezorgd werd.

LODEWIJK-JULIAAN FUCHS, de verdienstelijke kunstschilder, is op 23 April na eene langdurige ziekte te Antwerpen overleden. Hij werd in 1814 te Rijssel geboren. Zijn vader, kapitein ter zee in Hollandschen dienst, sneuvelde in 1819 in Oost-Indië. Op 15-jarigen leeftijd ging ook Lodewijk-Juliaan op de Hollandsche vloot dienen en in 1841 voerde hij in den oorlog tegen de Atchinezen het bevel over de goelet *Sylphe.* De verderfelijke invloed, door de Indische luchtgesteltenis op zijne gezondheid uitgeoefend, had echter voor gevolg, dat hij verplicht was in 1846 zijn pensioen te vragen. Hij kwam zich met den woon te Antwerpen vestigen en legde zich op de schilderkunst toe. De heer P. Génard schreef in 1859 hem aangaande:(1) ‘De adem der kunst bezit eene onweerstaanbare kracht voor al wie eenig gevoel van het schoone bezit. De betrachting der kunstschatten onzerstad en der meesterstukken der Vlaamsche School, zoo mild in ons vaderland verspreid, boeide zoo zeer de aandacht onzes zeemans, dat zij in hem het verlangen deden ontstaan om het schilderen te beproeven. Met vreugde ontwaarde hij dat deze arbeid hem het minst vermoeide, en van dit oogenblik wijdde hij zich met liefde aan een vak toe dat hem troost en opbeuring schonk.’ Zijn reeds gevorderde leeftijd belette hem niet, de lessen der Antwerpsche academie te komen volgen; zoo groote vorderingen maakte hij, dat op de driejarige tentoonstelling van 1852 drie schilderijen van zijne hand voorkwamen, te weten: *Een gezicht uit de provincie Namen*, *Boorden van een bosch* en *Heide in de omstreken van Putte.* Sedert dien nam Fuchs aan schier alle tentoonstellingen deel. In 1855 werd hij met algemeene stemmen benoemd als secretaris der afdeeling van beeldende kunsten van het *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.* In 1859 (blz. 65) en 1860 (blz. 165) gaven wij twee platen naar schilderijen van Fuchs en de betreurde kunstenaar bracht voor ons tijdschrift ook eene schilderij van Ed. De Vigne in plaat (1860, blz. 164). Als kunstenaar is ons in Lodewijk-Juliaan Fuchs een verdienstelijk schilder ontvallen, wiens gewrochten zijnen naam eervol zullen doen voortleven; als mensch laat de overledene in zijnen huiskring en in zijne omgeving eene leemte die zooveel te grooter mag genoemd worden, omdat de liefdevolle, edelaardige, onbaatzuchtige karakters minder talrijk zijn. Wie was rechtschapener dan Fuchs? Hij mocht genoemd worden een toonbeeld van burgerdeugd. De velen die hem gekend, geëerd en bemind hebben zullen het getuigen en zoolang hunne harten kloppen er den onvergetelijken vriend eene plaats in bewaren. Onder een grooten toeloop werd de heer Fuchs den 26^{n} April op Stuivenberg begraven;

(1) *De Vlaemsche School*, blad. 65.

delijkdienst had ten 10 ure in S^{t}.-Josephs kerk plaats gehad. Aan het graf sprak de heer Jos. Delin eene treffende redevoering uit. De heer Jos. Alberdingk-Thijm, letterkundige

te Amsterdam en schoonbroeder van den overledene, zegde in geroerde taal de opgekomenen dank, voor de eer en de vriendschap aan zijnen bloedverwant bewezen.

Koninklijke Maatschappij ter aanmoediging der Schoone Kunsten, te Antwerpen.

NATIONALE TENTOONSTELLING VAN 1873.

1. - De Maatschappij zal in 1873 hare 20e driejaarlijksche tentoonstelling openen voor de werken van nog levende kunstenaars, zoo Belgen als vreemdelingen. Men zal er evenwel de werken toelaten van kunstenaars, die sedert het sluiten der zaal van 1870 overleden zijn.
2. - De Besturende Commissie zal voor de Tentoonstelling ontvangen: - schilderijen, - cartons, teekeningen, waterverfschilderingen, pastels, emaliëersels, - gravuren en steendrukken, - beeldhouwwerken, drijfwerken en gegraveerde medaliën, - bouwkundige samenstellingen. De laatstgemelde zullen mogen bestaan in lichtteekeningen van werken die door den tentoonsteller *reeds* uitgevoerd zijn, onder voorwaarde dat ieder lijst niet grooter zij dan één meter vierkant.
3. - Het getal der voorwerpen, die elke kunstenaar naar de tentoonstelling mag zenden is bepaald op drie. Zullen als één enkel stuk aanschouwd worden: de miniaturen, teekeningen, waterverfschilderingen, medaliën, gravuren, steendrukken, lichtteekeningen van bouwkundige werken, welke in éénen en denzelfden lijst geplaatst zijn.
4. - Zullen niet toegelaten worden: De werken die reeds op eene der vroegere Tentoonstellingen te Antwerpen zijn gezien. Die welke niet kunnen begrepen worden in eene der soorten bij artikel 2 aangeduid. De kopijen, behalve die welke een kunstwerk uit een ander vak voorstellen. De kunstwerken niet meer aan hunnen maker toebehoorende, indien er geen bewijs van toestemming van den kunstenaar bij overgelegd wordt. De schilderijen, teekeningen en gravuren zonder lijsten. De beschadigde pleisterwerken. De naamlooze werken. De Commissie beslist of er redenen zijn om de plaatsing te weigeren voor andere oorzaken dan die hierboven vermeld.
5. - Lijsten van ronden of ovalen vorm, of met gebroken hoeken, zullen in vierkante ramen moeten vastgemaakt zijn.

6. - De werken voor de Tentoonstelling bestemd zullen moeten besteld zijn in het lokaal der Maatschappij, in de Venusstraat, uiterlijk *Zaturdag*, 19 *Juli, ten* 8 *ure s'avonds.* Na dit tijdstip zullen zij niet meer aanvaard worden onder welk voorwendsel het ook moge zijn. Zij zullen aangekondigd worden door eenen brief gericht aan den Secretaris der Maatschappij. Deze brief zal de opgave vervatten van den naam en voornaam alsmede de woonplaats des kunstenaars, - den uitleg van het ontwerp, - en indien de kunstenaar zijn werk wenscht te verkoopen, welken prijs hij er voor vraagt. Deze prijs zal alleenlijk gedrukt worden op een lijst tot dien bestemd dan wanneer de kunstenaar zulks uitdrukkelijk vraagt.
7. - De kisten zullen gericht zijn: *Aan de Besturende Commissie der Nationale Tentoonstelling van Schoone Kunsten, Venusstraat*, *te Antwerpen.*
8. - De maatschappij neemt ten haren laste de vervoerkosten, weg en wêer, van al de voorwerpen welke haar uit België, langs de spoorbaan van den Staat, *tarief n*^{o} 2, (petite vitesse) zullen gezonden worden; de vervoerkosten langs alle andere baan, blijven voor rekening van den afzender. De voorwerpen uit den vreemde gezonden, zullen moeten gefrankeerd worden tot aan de Belgische grens.
9. - De Commissie gelast zich met het plaatsen der tentoongesteld wordende voorwerpen. Zij doet zich bijstaan door dri kunstenaars uit Brussel waarvan twee kunstschilders eenen beeldsnijder en een kunstenaar uit Gent. Deze zullen bij voorkeur gekozen worden tusschen de leden der Commissie die in 1872 gelast is geweest met het plaatsen der kunststukken voor de driejaarlijksche Tentoonstelling van Brussel.
10. - De Tentoonstelling zal den 10^{en} Augustus geopend en Zondag 5 October onwederroepelijk gesloten worden. De zalen zullen geopend zijn alle dagen der week van 10 ure 's morgens tot 4 ure namiddag. De Zon- en Feestdagen zullen de zalen open blijven tot 6 ure des avonds. De Commissie behoudt zich het recht de zalen te sluiten, telkens dat het aan Z.M. den Koning of aan de Koninklijke Familie zou behagen ze met een bezoek te vereeren, of dat eene andere buitengewoone oorzaak het zou vereischen.
11. - De inkoomprijs tot de Tentoonstelling is één frank per persoon. De kinderen beneden de 14 jaar zullen 50 c. betalen.
12. - Bij afwijking van het voorgaande artikel, zal de inkoom gratis zijn, te beginnen van 17 Augustus, des Zondags, van 2 tot 5 ure, en de Woensdagen den geheelen dag.
13. - De kunstenaar tentoonsteller en de Inteekenaren der Maatschappij zullen eene kaart van persoonlijken toegang voor geheel den tijd der Tentoonstelling ontvangen; deze kaart zal door den houder moeten geteekend zijn en worden vertoond telkenmale dat hij den ingang verlangt, waartoe die kaart recht geeft. De verlorene kaart zal in geen hoegenaamd geval door eene andere vervangen worden. Elke inteekenaar zal het recht hebben om des Zondags de leden zijner familie, bij hem inwonende, en de personen vreemd aan de stad, kosteloos in te leiden.
    De leerlingen van 's Rijks-Academiën, die de hoogere leergangen volgen, zullen gratis tot de zalen toegelaten worden.
14. - Geen tentoongesteld voorwerp zal uit de zaal kunnen terug genomen worden vóór de sluiting der Tentoonstelling.
15. - Bijaldien het niet anders word aangeduid, zullen de voorwerpen aan de afzenders onmiddelijk na het sluiten der tentoonstelling terug gezonden worden.

Degene die oningepakt of zonder voldoende aanduiding voor het terugsturen zouden besteld zijn en die binnen de zes maanden niet zullen afgevraagd zijn, worden beschouwd als der Maatschappij afgestaan, welke daarover naar goedvinden zal beschikken.

16. - Leden der Commissie zijn tegenwnordig bij het openen der kisten bij hunne aankomst, alsmede bij het herinpakken voor de terugzending; zij zorgen dat deze werkzaamheden met alle noodige voorzorgen plaats hebben.
17. - De Commissie zal streng waken over de goede bewaring der voorwerpen die haar zullen toevertrouwd worden, zonder echter op zich te nemen de verantwoordelijkheid van toevallen die zouden kunnen plaats grijpen gedurende de tentoonstelling of tijdens de verzending.
18. - Buiten de gelden waarover van heden af de Maatschappij beschikt voor kunststukken aan te koopen die tusschen hare inschrijvers verdeeld worden, zullen het Staatsbestuur en de stad Antwerpen gezamentlijk een toelaag van 40,000 fr., besteden voor den aankoop van bijzondere kunststukken welke genoegzaam merkwaardig zijn om geplaatst te worden tusschen de verzameling van kunststukken van het Antwerpsch Museum.

Een gelukkig huwelijk.[1]

I. Het plan van Judocus-Jan.

De Zwalm, een rivierken in 't zuiden van Oost-Vlaanderen, kan zes mijlen lang zijn, en is er nauwelijks eene halve bevaarbaar; maar hij doorloopt eene vallei, welke ongemeen vruchtbaar is, en, naar hare grootte, buitengewoon bevolkt. Is het lente, dan rolt de Zwalm zijne heldere wateren door groenende weiden, terwijl links en rechts de lustige vogelen in de bebloesemde boomgaarden fladderen, en hun welluidend gekweel door de echos der hoogten doen herhalen; is het zomer, dan rijzen aan zijne oevers talrijke hooioppers, welke de ruimte balsemen met hunnen frisschen, eigenaardigen geur, en tot boven toe zijn de hellingen overspreid met eene bonte mengeling van het groen, geel en rood der rijpende vruchten en van 't zwellend ooft. Prachtige, betooverende tafereelen voorwaar, als de zonne aan den helder blauwen hemel schittert, en onder hare stralen de daken tintelen doet van de huizengroepen der twee en twintig dorpjes, welke, van aan den voet van den Moderode[2], waar de Zwalm ontspringt, tot aan Hermelgem, waar hij zijne wateren in de Schelde stort, als op zijne oevers tronen.

Onder al die bloeiende gemeenten munt echter Nederbrakel uit, - en om zijne schilderachtige ligging vooraan in de vallei, en om zijne talrijke en nijvere bewoners.

't Eigenlijke dorp is gebouwd op eene kleine hoogte, door de twee armen van den Zwalm, - nog slechts twee beken, - ingesloten; achter die beken verheffen zich kringsgewijze de bergen met uitgestrekte wijken en vruchtbare akkers. Fraaie wandelingen verbinden de welbebouwde dorpsplaats aan die wijken, onder welke er drie zijn, genoegzaam bevolkt om eene Luxemburgsche kleine stad te vormen. - Is het in de wijken natuurlijk de landbouw, die de armen bezig houdt; in de kom, zijn het de ambachten en de handel. Alzoo zijn er in 't dorp niet minder dan negen brouwerijen; en wellicht zou men er vijf en twintig broodbakkers kunnen vinden, die tevens handel drijven in granen en zaden. Wekelijks heeft men er twee groote markten: den Woensdag en den Zaterdag; en op den eersten dier dagen treft men bovendien eene graan-, eene boter- en eene beestenmarkt aan, welke wedijveren kunnen met de beste uit de steden.

Nevens de kerk, - onder 't opzicht der kunst volkomen onbeduidend, - loopt de groote steenweg van Ronsse naar Brussel door de schoonste straat van het dorp. Naar

(1) Dit zedenverhaal werd bekroond in den letterkundigen kampstrijd der Maatschappij *Eikels worden Boomen*, te Eecloo, en droeg voor kenspreuk: ‘Al ben ik maar 'nen bakker.’ V.A. Bultynck.

(2) *Moderode*, alzoo hiet die berg in volksspraak. Is 't nu *Mont de Rode*, of zoo iets?

den kant van Brussel eindigt die straat omtrent het kerkhof. Daar voorbij bemerkt men langs de eene zijde van den steenweg eene weide, langs de andere twee boerenwoningen, en recht voor zich een groot burgerhuis met twee stagiën[1]. Juist voor dit laatste kromt zich de steenweg naar Brussel wat rechts af, en links loopt een kleinere steenweg kronkelend naar Zottegem; zoodat het huis in quaestie voor aan op den bek gronds staat tusschen de twee steenwegen, en drie gevels heeft: eenen voorgevel uitziende op 't dorp en eenen zijdegevel op elken steenweg. Oorspronkelijk werd het gebouw ingericht tot bakkerij en herberg; het eerste met het oog op de naburige wijk Meulenhoek, het tweede om de schoone gelegenheid op den samenloop van twee steenwegen. Op het oogenblik dat ons verhaal begint, - namelijk op 7 Mei 1849, - was de herberg echter reeds afgeschaft: eene dikke kalklaag bedekte 't oude opschrift: *in de Brusselsche poort*, dat desniettegenstaande eenigszins zichtbaar was gebleven.

Het kon half vijf uren zijn van den morgen. De zon was nog niet op, maar de duisternis was schier geheel geweken, en de lucht boven de bergen kreeg van lieverlede die purperen tint, welke de nadering der dagtoorts aankondigt. Enkele landslieden trokken de nog immer zoo genoemde *Brusselpoort* voorbij naar den akker, edoch de nachtelijke stilte is nog niet verbroken, 't geronk van den naburigen watermolen en het eentonig gekwaak der eenden is alles wat het oor kan vernemen. Eensklaps begint de schouw der *Brusselpoort* te rooken, en kort daarna wordt de deur op den linkerhoek van den voorgevel geopend door eene bejaarde vrouw.

Bejaard, ja, - dat zeggen ons de ingezakte oogen, de reeds grijzende haren en gansch haar uiterlijk; - maar toch in 't geheel nog niet leelijk. Haar frisch en blozend gelaat heeft de meeste trekken behouden eener jeugdige schoonheid, en hare oogen zelfs,

(1) *Stagiën* - bastaardwoord algemeen in Vlaanderen gebruikt voor *verdiepingen.*

hoewel niet meer zoo helder en vurig, spreken nog van liefdevolle zorg en onbezweken teederheid.

De pas ontsloten voordeur geeft toegang in den winkel. De vrouw ontsloot de luiken van het groot vooruitspringend venster, dat uitziet op den Zottegemmer steenweg, hing vervolgens het hek met de verwittigende bel aan de deur en trad terug in de keuken.

Wat is hier alles eenvoudig! Eene roodgeverfde latafel, een tiental gedraaide stoelen, eene tafel van wit hout, eene zware kachel: dat is gansch de meubleering! Zes omlijste prenten, de geschiedenis van Jozef in Egypte voorstellende, hangen aan den muur en maken, met het Christusbeeld van pleister op de schouw, eerder eene godsdienstige herinnering, dan eene versiering uit. Eene deur rechts brengt vermoedelijk op den steenweg naar Brussel; edoch zij wordt vast weinig gebruikt, want daar staan twee stoelen voor geschikt. Eene dubbele deur, tegenover de schouw, komt waarschijnelijk in eene groote kamer, welke verlicht zal worden door de drie vensters van den voorgevel. Nevens de schouw zijn nog drie deuren, welke brengen naar de voutkamertjes, naar den kelder en in den gang, die naar achter leidt. In dezen laatsten komen rechts de bakkerij en links de trap van den graanzolder.

Zeer voorzichtig had zich de vrouw op hare kousen in de voutkamertjes begeven. Na een oogenblik kwam zij terug. ‘Wij moeten den sukkelaar nog wat laten slapen,’ spreekt zij tot haar zelve, terwijl zij nauw hoorbaar de deur sluit.

Daarop begint zij, altoos zoo stil mogelijk, den koffiemolen te draaien. Op de tafel staan drie tassen met kopjes, waarnevens een suikerpot vol kandijklontjes.

Koffie met klontjes, dat is op het land het eerste ontbijt der arbeidende klasse. Ten acht uren wordt een tweede ontbijt genomen: koffie met boterhammen, en, volgens 't vermogen, vleesch of gestoofde aardappelen.

Achter den kokenden moor[1] op de kachel staat eene pan met melk.

De koffie is gereed, en de vrouw zit te mijmeren. 't Moet vast iets ernstigs zijn, waaraan zij denkt, want herhaalde malen schudt zij 't hoofd zeer bedenkelijk en wischt zelfs met haren blauwen voorschoot eenige tranen weg, welke hare oogen ontschieten.

- Arme Lowie! - zoo zucht ze.

Maar op eens weerklinkt uit de aanpalende bakkerij een vroolijk gezang! 't Gaat alzoo:

> Napoleon is op de vlucht,
> Hij moet zijn rijk verlaten;
> En laten menigen zucht op zucht
> Maar dat en zal hem niet baten;
> Hij moet weêrom naar Korsika
> Bij zijne oude mama!....[2]

Hier hield de zang plots op; want de vrouw was rechtgesprongen en haastig naar de bakkerij geloopen.

- Dook-Jan! sprak ze berispend, wat denkt gij dan, jongen?... Gij zoudt wel beter doen een onze vader of twee te lezen!.... En onze Lowie, die schier gansch den nacht

(1) *Moor - kookketel.* (Idiotisme.)
(2) Lied van 1814 en 1815.

geen oog gesloten heeft, de sukkelaar, en die nu wat in slaap geraakt is.... Zoudt gij hem willen wakker zingen?... Komt gij koffie drinken?...

De man, welken zij zoo toesprak, droeg een langen voorschoot en een blauw werkhemd, welks mouwen tot boven de ellebogen waren opgesloofd. Hij hield waarschijnlijk op met deeg te maken, want hij had den trog toegedekt en wreef nu handen en armen af over het heefkuipken[1]. Hij zag er gul en vroolijk uit de lange, magere bakker met zijn wit bestoven gelaat. Jong mocht hij wel niet meer heeten, hoewel hem niemand meer dan vijf en veertig jaren zou hebben toegekend; en nogtans had Judocus-Jan de Smet, eigenaar en bewoner der *Brusselpoort*, reeds acht en vijftig achter den rug.

- Mele-jong, sprak hij, zich luimig oprichtende, gij moogt mij dat vandaag niet kwalijk nemen!... Gisteren hangt mij nog wat in 't lijf!... En gij ziet wel, dat ik Lowie sparen wil, daar ik zelve den eersten oven klaar maak!... Bekijk mij 'ne keer, Meleken, zijt gij nog kwaad op uwen bakker?... Ah, Ah, Ah!...

De vrouw schudde glimlachend het hoofd en zuchtte.

- Komt ge dan drinken, Dook-Jan? vroeg ze minzaam.

- Seffens, Mele, seffens! antwoordde hij, terwijl hij 't heefkuipken toedekte, en daarop naar de keuken kwam.

Judocus-Jan de Smet en zijne echtgenoote, Melania Roelandt, behoorden tot die lieden van den ouden trant, welke, trouw aan de voorvaderlijke gewoonten van arbeid en eenvoudigheid, stillekens aan, oordje voor oordje, een fortuin vergaarden, en dan nog werken en sparen als plichten bleven beschouwen. Toen zij trouwden kregen zij van hunne ouders nauwelijks genoeg om zich in te spannen; maar 't ging toch. Judocus-Jan was een handige bakker, Melania of Mele eene knappe huishoudster: niet één aangewonnen kalant viel af, niet ééne winst ging verloren. Weldra mochten zij hunne zaak uitbreiden. Judocus-Jan nam een knecht en begon, nevens zijne bakkerij, den handel in granen.

Een enkele zoon werd hun geboren; zoolang de jongen klein was, moest Mele, wilde zij haar huishouden en haren winkel kunnen bezorgen zooals het behoorde, eene meid nemen; maar niet zoodra was Lowie - zoo heette 't kind - knaap geworden, of de meid werd afgedankt, en Mele behielp zich met nu en dan eene werkvrouw te nemen. Toen hunne ouders stierven en hun vermogen merkelijk vergrootte, verlieten zij echter het huurhuis, dat zij tot nog toe hadden bewoond, en kwamen zich vestigen in de *Brusselpoort*, welke zij aankochten, en waar hunne zaken tot zoodanigen bloei kwamen, dat iedereen in Brakel begon te zeggen, dat bij de Smet het geld werd geschept. Lowie had intusschen den knecht in de bakkerij vervangen; doch dit was wel gansch ondanks zijnen vader geschied; deze toch, had in zijne eenvoudigheid voor den eenigen, welbeminden zoon sedert lang een plan ontworpen, dat volgens hem 't geluk van dien jongen voor altijd vestigen zou. - Ziet hier dit plan en hoe 't was ontstaan.

De oudste vriend van Judocus-Jan was zekere lakensnijder,

(1) Heef, is zuurdeeg dat de gist vervangt.

August Stoel, zes of zeven jaar ouder dan hij. 't Was de zoon van

een ouden boschwachter, die jaren lang hout had geleverd aan zijns vaders bakkerij. Korts na het huwelijk van Judocus-Jan had Stoel zijne eerste vrouw verloren. Door tusschenkomst van den bakker, was hij eenige maanden later hertrouwd met de nicht en eenige erfgename van een rijken rentenier. Was het eerste huwelijk van Stoel kinderloos gebleven, het tweede werd gezegend door de geboorte eener dochter. De oude oom, de rentenier, was reeds overleden, en de andere familie van vrouw Stoel was zeer arm, zoodat deze er niets kon tegen inbrengen, als Stoel zijn vriend Judocus-Jan voorstelde om peter te zijn. De bakker heette 't meisje Lucia: Judocus en Lucia zijn immers de gevierde patronen der bakkers. Op het doopfeest had hij zijnen zoon Lowie, toen vier jaar oud, medegenomen; en daar was vervolgens onder de begeestering, door de omstandigheden en den wijn veroorzaakt, van wederzijde 't ontwerp besproken en goedgekeurd om eenmaal Lowie met de jonge Lucia te laten trouwen!...

Sedert hadden de twee vaders dat plan meer en meer gekoesterd en gevoed, en er om zoo te zeggen hun levensdoel van gemaakt. Toen de twee andere kinderen, welke Stoel nog geschonken werden, ten gevolge eener kinderziekte bezweken, en de jonge Lucia gespaard bleef, was het voor Stoel en Judocus-Jan, alsof de hemel zelve hun ontwerp goedkeurde, en meer dan ooit stond nu hun voornemen vast. Dit ging zoo ver, dat de bakker de jonge Lucia beminde als ware zij zijne eigene dochter geweest, en dat Stoel schier uit geene andere oogen meer zag, dan uit die van ‘zijnen Lowie.’ Judocus-Jan, bij wien nu zeker gevoel van hoogmoed begon te ontwaken, drong er op aan, dat Lucia eene opvoeding zou krijgen overeenkomstig den staat, waarin hun beider vereenigd vermogen het toekomend echtpaar zoude plaatsen. Dat was juist in de kaart gespeeld der nog al hoovaardige vrouw Stoel; Maria werd dus vroegtijdig ter kostschool gedaan en leerde Fransch en muziek. Maar in zijn eigen gezin ging het zoo gemakkelijk niet. Vooreerst was de bakkerin, - al wist zij niets tegen haars mans schikkingen in te brengen, - niet zoo zeer als hij op die echtverbintenis verzot, volgens haar al te voorbarig en al te lichtzinnig aangelegd. Als nu de vader wilde, dat Lowie ook geleerd werd, en er geen bakker zocht van te maken, liet de moeder hem begaan. Lowie was weldra de beste leerling der kleine dorpsschool en werd vervolgens naar 't beroemd gesticht der Carmelieten[1] te Geeraardsbergen gezonden. Ook daar onderscheidde hij zich, en op zijn veertiende jaar begon hij zijne Latijnsche studiën in het Geeraardsberger college. Na verloop van twee jaren echter bleek het, dat hij volstrekt geene neiging voelde om dokter, advocaat of notaris te worden... en liever bakker bleef. Natuurlijk viel dit geenszins in den smaak van Judocus-Jan, die tot nu toe met buitengewone belangstelling de vorderingen zijns zoons had gevolgd; maar de moeder, en zelfs vader Stoel kozen partij voor Lowie, en hij werd bakker. Dat was de eerste tegenkanting, - hij heette 't zelfs tegenspoed, - voor Judocus-Jans ontwerp. Wel troostte zijne vrouw hem met te wijzen op zijne voorouders, die ook allen bakkers waren; het duurde toch drie jaren, dat hij schier van niets anders sprak,

(1) Carmelieten, Gesticht der Jozephieten in 't oud Carmelieten-klooster.

en hij behield sedert steeds eenen wrok tegen den nieuwgekomen gemeente-onderwijzer.

Deze toch was het, die, volgens hem, Lowie eene overdrevene genegenheid voor 't Vlaamsch had ingeboezemd; daardoor had de jongen eenen afkeer gekregen van 't Fransch, den grondslag zijner studiën, en alzoo van zijne studiën zelven!....

Was en bleef 't huwelijks-ontwerp het droombeeld der beide vaders, met de moeders was het gansch anders gesteld. Moeder de Smet, wij zegden het reeds, vond het plan van eerst af te lichtzinnig opgevat. Toen men echter Lucia liet opgroeien tot eene juffer, en dat nog wel tot eene grillige juffer, die van lieverlede meer smaak kreeg in pracht, weelde en vermaak, en aldus langzamerhand minder geschikt werd voor huiswerk en huiszorge, begon de bakkerin met reden te vreezen, dat het meisje evenmin geschikt zou zijn om haren altoos eenvoudig gebleven Lowie gelukkig te maken. Maar, evenals het haren echtgenoot niet mocht gelukken haar die denkbeelden te doen opgeven, slaagde zij er evenmin in hem hare vrees te doen deelen. - Moeder Stoel had het plan nooit als ernstig beschouwd; en toen zij gewaar werd, dat haar man er voor goed aan dacht, wist zij er toch niets tegen in te brengen! De de Smets behoorden immers, tot eene der deftigste familiën, waren rijk, en Lowie was eenige zoon. Maar toen zij hare Lucia de eerste malen uit de kostschool naar huis haalde, en zij de uitbundige complimenten inzwolg, haar door heeren van verre en van nabij gemaakt over de schoonheid en de talenten harer dochter, toen werd zij, de reeds zoo trotsche en hoovaardige vrouw, nog trotscher en hoovaardiger; en, wanneer Lowie te veel zijne begonnen studiën verzaakte, waagde zij het aan haren man de opmerking te maken, dat Lucia, het fijne, beschaafde, geleerde juffertje toch de vrouw niet kon worden van Lowie de Smet, die, met al zijn geld, toch altoos een bakker, een werkman wilde blijven. Maar vader Stoel was een oprechte stijfkop: wat hij eens opvatte moest er door, men mocht praten wat men wilde. In 't huisgezin liet hij zijne vrouw geworden, voor den winkel zorgde hij, voor hun eenig kind zorgden zij beide. Zijne vrouw had reeds in 't ontwerp toegestemd; 't was dus hun beider wil, en hij zou dien uitgevoerd hebben als hoofd des huizes!... En van Lowie mocht ze niets zeggen: er was voor hem zoo maar één jongen in gansch de wereld. Om het kort te maken: de vaders bleven volhouden, de moeders gaven toe, en de kinderen welke reeds sedert lang over hun toekomend geluk hoorden spreken, stelden op dit geluk natuurlijk al hunne zorge.

Alzoo was het ontwerp thans zooverre in uitvoering gebracht, dat men 's avonds te voren de verloving had gevierd, het schrijven van 't huwelijks-contract op veertien dagen, het huwelijk zelve op drie weken had bepaald. Dit alles had plaats gehad ten huize der

aanstaande bruid, en natuurlijk was men eerst na middernacht gescheiden. Lowie, hoewel hij ruim zijn aandeel had genomen in den gedronken wijn, was echter eerst des morgens wat in slaap gevallen. Zijne moeder had hem hooren woelen en hoesten, en, toen 't oude paar opstond, besloten ze den jongen maar te laten liggen. Judocus-Jan had voor dit maal de taak van zijnen zoon overgenomen en zelve den eersten oven klaar gemaakt.

- Maar, Mele, zei de bakker schuddebollend, na de eerste tas koffie geledigd te hebben: Maar, Mele!....

- Wat is er, Dook-Jan? vroeg deze, de ledige tas haars mans weer volschenkend.

De bakker bediende zich van melk, greep een stukje kandijsuiker, bekeek dan zijne vrouw, en schoot hierop in een grooten lach.

- Wees toch wat stiller, Dook-Jan, zei de vrouw bezorgd. Onze Lowie.... mocht wakker worden! Dan, wat is er, dat gij zoo lachen kunt?....

- Ik zou u moeten vragen, Mele, wat er is?.... want uwe muts staat zoo aardig, zoo aardig, als of gij den ganschen nacht klazen hadt moeten stellen[(1)]!..

- 't Is waar, Dook-Jan, zei de vrouw stil: er liggen mij twee steenen op 't harte!.. twee zware steenen!..

- Twee steenen!.. En dat sedert wanneer?

- Sedert gisteren avond!

- Wat ge zegt, Mele!

En de bakker was ernstig geworden.

- Dook-Jan, zei de vrouw, droef het hoofd schuddend, ik vrees, jongen, dat gij bezig zijt met onzen Lowie ongelukkig te maken!.. Die Lucia is geene vrouw voor hem!..

De bakker bekeek zijne wederhelft half misnoegd en zegde dan op verdrietigen toon:

- 't Is uw oud liedeken, vrouw: ik weet niet wat ge tegen ‘mijne Lucia’ hebt?..

- Ik heb volstrekt niets tegen uw petekind, zei de vrouw, die een traan had weggepinkt: ik heb er niets tegen!.. Heb ik niet altoos gezegd, dat het een braaf kind is: 't hart van heuren vader!.. maar er ligt ook iets in van de hoovaardij harer moeder!.. Dook-Jan jongen, wat hebt gij misdaan met Lucia naar dat Fransch pensionnaat van Bouval te doen zenden!.. Wat heeft ze daar geleerd?... Den werkmansstand verachten, Fransch spreken, dat onze walen niet verstaan, pianospelen en dansen!... Allemaal zaken, waar onze Lowie niet van hebben moet. Onze Lowie, Dook-Jan, dat is juist een jongen met mijne gedachten: rechtuit, zonder omslag!...

(1) Mannen van deeg op Niklaas-avond met gekleurd papier aangekleed voor de kinderen. - Alle bakkers kleeden, of stellen klazen op den koop,

- En meent gij dan, Mele, dat ik voor 't beslag ben?... Hebt ge mij gisteren avond beslag zien maken?... Is Stoel voor 't beslag?... En waarom heb ik Stoel aangezet om Lucia naar 't pensionnaat te doen?... Was 't niet om vrouw Stoel, die het vruchteloos gevraagd had, op mijnen kant te krijgen?

De vrouw haalde de schouders op.

- Gij hebt mij dat nog verteld, zegde zij.

- En bovendien, vervolgde de bakker, vrouw Stoel had toch een weinig gelijk ook!... Voor menschen van onzen stand leven wij al te armoedig. Zijn er geene honderden, met minder fortuin dan wij, die er gansch anders doorgaan?...

- Wel, Dook-Jan, hoe kunt gij zoo spreken? zei de vrouw verwijtend. Hebt gij iets te kort?... Hebt gij geen vleesch, bier en zoo voorts gelijk de besten? 't Is waar, ik durf hier en daar eenen lap op onze kleederen zetten; wij loopen geene gansche dagen in zijde en laken; maar past het aan werkmenschen anders?.. 't Is ook waar: wij zouden beide minder kunnen werken of liever voor ons doen werken; maar ik werk gaarne, Dook-Jan, en onze Lowie ook!...

- En ik dan, vrouw?

- Tot nu toe, ja, maar gelijk gij spreekt zou men zeggen, dat gij van zin zijt een heer te worden!...

- In 't geheel niet, Mele, ik heb altoos een bakkershart gehad, en ik heb dat nog!... En ik zal dat blijven houden, als het God belieft! Maar, omdat wij maar éénen zoon hebben, zou ik hem gaarne meer gezien hebben dan bakker!... Hij leerde zoo goed, en zonder dien lummel van 'nen Hoogbank, - dien fijnen schoolmeester van 't Gouvernement, - ware Lowie nu misschien reeds half dokter of advocaat!... En daarom was 't ook dat ik Lucia gaarne goed geleerd en onderwezen wilde hebben!

- Nu, Dook-Jan, ik geloove, dat gij gedaan hebt, om bestwil; maar ik kan er niet aan doen: het stond mij toch gisteren in 't geheel niet aan, dat Lucia's moeder meer werk scheen te maken van den zoon van den zaak waarnemer dan van Lowie!...

- Dat is 't! lachte de bakker: nu begrijp ik alles, Mele!... Gij zijt jaloersch geweest voor Lowie!... Wel gij sukkelaarster!... Weet gij niet, dat mijnheer Teofiel een goed muzikant is, en is 't niet natuurlijk, dat vrouw Stoel, die zot is van muziek en zang, er met hem over spreekt?...

- 't Is gelijk, Dook-Jan, zei de vrouw, gij moet haar eens zeggen, dat ze dit niet meer doen mag. Had ik in onzen tijd zoo behandeld moeten worden.... En bovendien, die mijnheer Teofiel heeft hier eene heel slechte reputatie; hij kan in Gent niet één examen passeeren, zit altoos in de herbergen....

- En wat is nu de tweede steen? onderbrak haar de bakker lachend.

Edoch men hoorde op eens een dof gerucht op de voutkamertjes. De vrouw bracht den wijsvinger beduidend omhoog.

- Dook-Jan, zegde ze spijtig, door uw lachen is Lowie wakker geworden!

II. De geschiedenis van een weesje.

Inderdaad, de deur van de voutkamertjes ging open, en een jongeling van wellicht drie en twintig jaren trad binnen.

Hij is niet, wat men gewoonlijk ‘schoon’ heet. Zijn blozend gelaat is al te rond, zijn neus te plat, zijn mond te groot; maar daarentegen spreekt de welontwikkelde gestalte van kracht en verraden het hoog voorhoofd en de helder blauwe oogen verstand en teeder gevoel. - Ook hij is in de hemdsmouwen en draagt den voorschoot.

- Dag, vader! Dag, moeder!

- Dag, Lowie! Dag, kind!

Alzoo klonk van wederzijde de morgengroet.

- Vader, zei de jongeling, verbaasd, den bakker aanstarend: hebt gij misschien reeds den eersten oven afgemaakt?

- Wat zou ik anders hebben gedaan, jongen? antwoordde de bakker lachend; moeder beweerde, dat gij den ganschen nacht, of beter den ganschen morgen hadt wakker gelegen, en nu eerst waart in slaap geraakt!... Wat er van is, weet ik niet, zulle, want ik heb geslapen als eene kat!...

't Was eene gewoonte bij den bakker in schier al zijne vergelijkingen ‘eene kat’ te gebruiken, 't mocht passen of niet.

- En daarvoor zoudt gij mij een gat in den dag laten slapen, zei de jongen misnoegd. Vader doet mijn werk, terwijl ik gerust in mijn bed lig!... Ware de koffie niet in mijnen neus geschoten, ik kon er nog.....

- Hewel, Lowie, onderbrak hem de moeder: haast u dan maar, seffens kunt gij komen drinken?

- Wat is Lowie toch een goede jongen! zei de bakker, terwijl hij met hoogmoed zijnen zoon nablikte, die achter naar de pomp ging om zich te wasschen: Lucia mag gerust zeggen, dat ze er een man zal aan hebben zonder weerga!

- Als Lucia het maar weten wil, zuchtte de vrouw.

Dat bracht den bakker zeker op het verlaten onderwerp terug, want hij sprak half fluisterend:

- En de tweede steen, Mele, wat is dat voor eene zaak?... Haast u, terwijl Lowie....

- Dat mag de jongen gerust hooren, Dook-Jan, antwoordde de vrouw; hij zal misschien iets kunnen doen om haar lot te verzachten!

- Zoo, deed de bakker verwonderd: 't Is met Maria Teirlinck, dat gij op 't hart ligt!... Is dat meisje dan zoodanig te beklagen?... Gij zelf hebt ze bij Stoel besteed, en mij dunkt, dat zij geen beteren dienst kan hebben: zij is er bij brave menschen, zij zal er niet te veel moeten werken en heeft er verder eene goede tafel en eene hooge huur.... En heeft vrouw Stoel u niet beloofd haar eerder als kind des huizes dan als meid te zullen behandelen? Waar zou ze dat nog vinden?...

- Gave God, Dook-Jan, dat vrouw Stoel het eens in 't hart kreeg voor Maria eene moeder te worden!... Maar beloften zijn bij de meeste lieden valsche munt!... Gisteren

avond, voor den eersten dag, dat 't kind in dienst was, en in onze tegenwoordigheid, kon vrouw Stoel zich niet onthouden van 't meisje om eene kleinigheid bitter te bekijven!... Wat zal het dan worden later?.. En hoe zal 't arme kind gisteren avond te moede zijn geweest, toen 't ging slapen....

- Maar, Mele, hoe is het toch mogelijk! riep de bakker, gij ook hebt meiden gehouden, en ik weet het nog, hoe gij u soms kwaad maaktet als eene kat, in dat lastig goed; hoe blij gij waart, als gij de laatste meid hebt mogen afdanken!...

- Waar zijn toch uwe zinnen, Dook-Jan? zei de vrouw streng; Maria, dat goed, gewillig kind, vergelijken met die meiden zonder eenige opvoeding, lui en vuil, als men ze niet altoos in 't oog heeft, die hun werk half afdoen, en dan nog geene aanmerking kunnen verdragen!...

- Allemaal goed en wel, Mele; maar in den grond is Maria toch de meid van vrouw Stoel, en deze moet zorgen, dat haar werk goed worde gedaan. Ik weet, dat vrouw Stoel tot gewoonte heeft eerst zeer streng te zijn tegenover hare meiden; zijn deze gewillig, dan vinden ze in hare meesteres goedheid en vriendschap. Als Maria nu zoo braaf is, dan zal ze er ook welvaren!... Dat zal ze!...

Met die laatste woorden was de bakker opgestaan en naar de bakkerij gestapt. Lowie was juist weder binnen gekomen, had zich aan tafel gezet, en was beginnen te bidden.

- Moeder, sprak de jongen, nadat hij een kruis had gemaakt, en terwijl hij zich nu de koffie uitschonk; moeder, gij redeneerdet, geloof ik, met vader over eene Maria; dat is de nieuwe meid, niet waar, welke ik gisteren voor de eerste maal bij Stoel heb bemerkt?

- Ja, Lowie; en waarom vraagt gij mij dat, jongen?

- Waarom ik u dat vraag, moeder? hernam hij blozend.

- 't En is maar, jongen, zegde de vrouw, zonder op dat blozen acht te slaan: ik meende juist ook met u over dat meisje te spreken, en ik dacht zoo met eenen of gij wellicht insgelijks hadt opgemerkt, dat vrouw Stoel zoo ruw is met dat schaap?...

- Ik heb het zeer wel gezien, moeder, antwoordde hij, en dat is zoo veel te spijtiger, daar Maria door hare manieren eerder 't voorkomen heeft van een deftig burgerskind, dan van eene gewone dienstmeid. Zij is ook nog al schoon, moeder, en schijnt uitnemend zacht en goed!

- Zij is gansch 't evenbeeld harer engelachtige moeder, zei de vrouw ontroerd. Ja, Lowie, Maria behoort niet alleen tot eene deftige familie, zij zou rijk moeten zijn en zelve gediend worden!

- Dan is zij wel ongelukkig geweest, moeder?

- Ongelukkig! 'k Geloof het wel!... Hebt gij nog hooren spreken van Hendrik den Brasser?...

- Meer dan eens, moeder!

- Nu, jongen, dat was Maria's vader!... Hetgeen gij van Hendriks geschiedenis hebt gehoord, kan slechts weinig zijn. Ik ga u dus, terwijl ge uwe koffie neemt, Maria's ongelukken verhalen. Het zal u aanzetten, ik ben er zeker van, om alles te doen wat in uwe macht is, ten einde uwe toekomende schoonmoeder tot betere gevoelens tegenover 't meisje te stemmen. Ledig uwe tas, Lowie, ik zal ze nog eens vol schenken.

- Maria's moeder, Sofia Dooze, - alzoo vervolgde de vrouw, - was eene der beste vriendinnen mijner kinderjaren. Haar vader was geneesheer, en dat wel een der beste geneesheeren uit gansch de streek. Helaas, ware hij blijven leven, hoeveel onheilen had hij zijne lieve dochter niet gespaard!... Dan, 't was Gods wille!... En toen Sofia haar zevende jaar bereikte, verloor zij hare goede moeder; zes maanden later bezweek haar vader van verdriet, 't jonge weesje werd opgenomen door eene moei harer moeder, de weduwe Teirlinck. Deze vrouw was tamelijk bemiddeld, en, daar zij geene kinderen had, was Sofia hare eenige erfgename; dewijl het meisje bovendien nog een belangrijk vermogen van hare ouders had geërfd, werd zij met reden als eene zeer voordeelige partij beschouwd. Dat er dus vroegtijdig naar de hand van het meisje werd gedongen, behoeft wel niet te worden gezegd. Er zijn immers altijd menschen geweest, Lowie, en er zullen er altoos zijn, die op niets uit zijn dan op geld!

- 't Is waar, moeder! zei de jongeling met een zucht.

Verwonderd keek de vrouw op. Lowie zag echter ernstig voor zich, en zij vervolgde:

- Maar Sofia's moei had een ander plan, en zij wees alle voorstellen, hoe voordeelig ook, van de hand. Gij moet weten, Lowie, die vrouw had nog 't fortuin van haren overleden man in vruchtgebruik; na haren dood moest dit in vollen eigendom overgaan op den neef haars mans, Hendrik Teirlinck. Om nu gansch haar vermogen in ééne hand te brengen, besloot zij hare nicht Sofia met dien Hendrik te laten trouwen. Helaas! die man werd later de ‘Brasser’ bijgenaamd en maakte vrouw en kind diep ongelukkig!....

- Wist Sofia's moeder dan niet aan wien zij hare nicht toevertrouwde? vroeg Lowie.

- De goede vrouw meende het uiterst wel met hare nicht, Lowie; maar zij had verkeerde gedachten ten opzichte der belangen van dit meisje: het geld had zij als het voornaamste beschouwd, en aangaande 't gedrag, dat voor haar slechts bijzaak was, werd zij bedrogen. Laat mij u eerst zeggen, jongen, wat die Hendrik voor een persoon was.

Zijn vader, een landbouwer, gaf zich nog al veel aan den drank over, en deed dus natuurlijk zeer slechte zaken. Om die reden was 't, dat zijn broeder, de man van Sofia's moei, zijne nalatenschap bezet had aan den zoon, in plaats van aan den vader. Het grootste onheil dat echter uit 's vaders buitensporigheden voortsproot, was 't verwaarloozen der opvoeding van den zoon. De moeder had al hare teederheid overgebracht op haar kind. Nu, dewijl Hendrik, om de minste feil, door zijnen vader onmenschelijk werd mishandeld, zoo verborg zij zorgvuldig al de misslagen van den knaap, die zich dus straffeloos kon overgeven aan zijne kwade neigingen. Dat het gedrag van Hendrik aan zijne moeder weldra zooveel verdriet baarde als dat des vaders, spreekt wel van zelf, al troostte de ongelukkige zich met de hoop, dat 't verstand zou komen met de jaren!...

Hoeveel kinderen, Lowie, worden er bedorven met die hoop en die spreuk; en hoeveel zullen er nog al door ongelukkig worden, al loopen er volwassen menschen genoeg, die verstandeloos handelen!... Toen Hendrik achttien jaren oud was, bleef

hij te huis van de kostschool, tot groot genoegen van den bestuurder, dien hij twee jaren lang bovenmate getergd had. Kort daarna bezweek zijn vader aan de maagziekte. Nu moest Hendrik wel dezes plaats innemen; en, dewijl 't meesterschap hem uitermate aanstond, deed hij nog al wel zijn best, en scheen het elkeen toe, dat hij zich gebeterd had. Zijne moeder echter alleen wist, hoeveel geld dat hij verteerde des Zondags, en op de andere dagen, wanneer hij diep in den nacht te huis kwam, al bleef het haar onbekend, waar hij zoo laat verwijlde en waarmede hij den tijd sleet. Aan niemand baarde die schijnbare beterschap meer genoegen, dan aan moei Teirlinck, en 's jongelings moeder versterkte haar in die meening.

Alzoo werd Hendrik een en twintig jaren, en hij scheen op eens de stilste jongen van 't dorp geworden; men zag hem schier niet meer in de herbergen te Brakel, en moei Teirlinck meende hem te moeten aansporen, om wat meer 't verzet te zoeken. Alles huichelarij, Lowie! want nauwelijks was kort daarna het huwelijk met Sofia voltrokken, of 't spel veranderde, en alles kwam uit!... Hendriks moeder werd gedwongen hare hofstede te verlaten: zij was geruïneerd en haar zoon begon nu een leven van verkwisting met het vermogen zijner vrouw. - Uit liefde tot haren zoon en in 't vooruitzicht van haren nakenden ondergang had de moeder dit huwelijk helpen bewerken. De moei, ziende, hoe zeer zij bedrogen was, had natuurlijk groot spijt, maar 't was te laat!... Zij leefde niet lang meer en was dus geene getuige van de rampen harer lievelinge.

't Is te veel, Lowie, om u al de dwaasheden van Hendrik den Brasser te vertellen. Hij bewoonde achtervolgens Brakel, Kortrijk, Brugge en Ronsse, en was er beurtelings koopman in granen, in wijn, in boter en in lijnwaad. In minder dan zes jaren bracht hij meer dan honderd duizend franken door; immers gansch het fortuin van Sofia en de nalatenschap harer moei. Toen liet hij zijne vrouw zitten en vertrok naar Amerika. Hij kwam onderwege om bij eene schipbreuk. Sofia was in Ronsse gebleven met haar eenig dochtertje, Maria, dat zij met de grootste zorg opvoedde, en met de moeder haars mans, welke zij de grootste liefde toedroeg, niettegenstaande deze haar had helpen bedriegen. Wat de vrouw daar al geleden heeft, dat zal ik u niet zeggen, Lowie; maar als gij overweegt dat zij, met haren arbeid, in 't onderhoud van drie personen moest voorzien, dan kunt gij het wel afmeten. Hendriks moeder werd ziek, en Sofia leed zelve meer dan eens honger, om haar de noodige verzorging te kunnen geven. Helaas! Lowie, toen de oude vrouw stierf, had hare schoondochter door waken en allerlei ontberingen de kiemen eener ziekte opgedaan, welke haar een jaar later zelve ten grave sleepte. De arme Maria was nu veertien jaren, en bevond zich zoo goed als alleen in de wereld. Eene Duitsche juffer, welke Ronsse bewoonde en de laatste

stonden der moeder had verzacht, nam uit medelijden de dochter tot zich, en werd voor haar eene tweede moeder. Dan, toen ik Woensdag laatst in Ronsse was, met Stoel en zijne vrouw, hoorden wij zeggen, dat de Duitsche juffer naar Duitschland terug ging keeren, en dat Maria haar niet gaarne daar henen vergezelde. Daar vrouw Stoel juist zonder meid was, kwam zij op 't gedacht naar Maria uit te zien. Ik, als oude vriendin der moeder, ben naar 't meisje gegaan en heb alles geschikt.... Vrouw Stoel heeft mi[j] toen uitdrukkelijk beloofd, voor het kind eene andere moeder te worden!... Alzoo is 't, jongen!

Lowie had zijne koffie niet meer aangeroerd en had met tranende oogen zitten te luisteren.

- Arm kind, zuchtte hij, nog zoo jong en reeds zoo ongelukkig!... Maar, moeder, waarom hebt gij ze hier niet genomen?... Gij, ten minste, hadt hare moeder kunnen vervangen: gij hadt er eene goede dochter aan gehad en ik wellicht.... eene zuster!...

- 't Is nu te laat, Lowie, zij is verhuurd. Het voornaamste is, dat gij uwe toekomende schoonmoeder tot betere gevoelens tracht te brengen! Spoed u thans naar de bakkerij, jongen, want ik hoor uw vader reeds het brood opmaken!...

- 't Is toch wonder, zei de vrouw, toen Lowie weg was en zij hare tafel afdeed: 't is toch wonder, dat onze Lowie niet half zooveel op het huwelijk verzot is als zijn vader: 't schijnt dat zijne toekomende schoonmoeder hem zoo min aanstaat als mij!... Maar zou er nog wel een mensch zijn gelijk Dook-Jan? Heeft hij wel, sedert Lowie's geboorte, van iets anders gedroomd dan van dat trouwen!

Altoos dat trouwen, schier van 's morgens tot 's avonds!... En omdat vrouw Stoel liever 'nen heer zou willen gehad hebben voor hare dochter, wou hij van onzen Lowie 'nen advocaat maken!... Eene zaak is er spijtig, dat Lowie niet voortgestudeerd heeft en geen pastoor is geworden.... Dan had Dook-Jan schoon staan kijken met zijne Lucia!.. Ha! Ha! Ha!

En de vrouw begon hartelijk te lachen! Maar toen zij uitscheidde hoorde zij een veel luidruchtiger gelach in de bakkerij weerklinken.

- Wat mag dat zijn, sprak ze, zij hebben mij daar toch niet gehoord, hoop ik?...

- Moeder! kom eens hier, klonk het nu.

De vrouw stapte haastig naar de werkplaats. Heur man stond voor de moelde brood op te maken; in elke hand had hij er een, en zoo hard beukte hij er onder 't bewerken mede op 't moeldebord, dat het gelach van Lowie, die de brooden aan 't afwegen was, niet gehoord werd.

- Wat is er gaande? vroeg de vrouw. Welnu, Dook-Jan, wacht een oogenblik met opmaken, dat ik hoor wat er is?...

- Mele, zei de bakker, en hij plofte de twee brooden, welke hij in de handen hield, met dubbele kracht op 't bord, en maakte er een slot aan waarvan 't bedrevenste oog geene sporen had gevonden[1]. Mele, vervolgde hij, Lowie heeft mij daar aan iets doen denken, iets dat ge wel overwegen moet!... Want al ben ik maar 'nen bakker, ik zou niet gaarne laten zeggen, dat mijne vrouw voor eenige andere burgersvrouw van Brakel moet onderdoen, zelfs niet voor vrouw Stoel!...

- Moet ik het zeggen, vader? zei Lowie.

- Neen, 't zal wel gaan, zei Judocus-Jan. 't Is, Mele, over het trouwfeest dat wij spraken. Dat vrouw Stoel zal uitkomen gelijk eene kat in zijde en fluweel, dat kunt ge denken!..

(1) In 't opmaken bestaat er kunst in, 't brood gansch effen te krijgen.

- Dit is te vreezen, zei de vrouw, of ze zou nog al fel moeten veranderen! En bovendien, zij heeft de zijde en 't fluweel voor 't nemen! Ze zijn lakensnijders!... Maar wat wilt ge daarmede zeggen, Dook-Jan?...

- 't En is niet dat ik hoovaardig ben, Mele, er zit nu niet meer hoovaardij in mij, als toen we te zamen met brood op de markt stonden!... Maar als ik uitging, Mele, mocht elkeen mij toen zien, niet waar. Opgekuischt van 't hoofd tot de voeten!... En 't doet mij plezier dat Lowie mijn karakter in dit opzicht heeft!.. Als hij uitgaat, Jandorie! is hij ook zoo net als eene kat!...

- Gij staat wonder wel in uwe eigene gratie, Dook-Jan, zei de vrouw... Als gij niets meer te zeggen hebt, dan ga ik weder binnen.

- 'k Zal 't ik u zeggen, moeder, zei Lowie: vader zou gaarne hebben, dat gij op mijn trouwfeest... een hoed opzet, en een zijden kleed aandoet!...

- 't En is toch zeker niet waar, Dook-Jan, zei de vrouw, met gekruiste armen voor Dook-Jan, tredend, 't en is toch zeker niet waar, dat gij, om den wille van vrouw Stoel, uwe eigene vrouw zoudt willen belachelijk maken!...

- Belachelijk maken, Mele?

- Hoe anders, Dook-Jan? Wel, ik zou niet weten, hoe ik dat zou moeten aandoen; ik zou niet weten hoe mij te draaien of te keeren!...

- Als gij wildet opletten, hoe madame van den Burgemeester dat draagt, Mele, zoudt gij dat spoedig kunnen!...

- Maar, Dook-Jan, zei de vrouw hoofdschuddend, waar zijn toch uwe zinnen?... Een weinig hoogmoedig zijn, dat kan er door; maar nu moet ik waarlijk zeggen, dat gij met vrouw Stoel hadt moeten trouwen!... Heeft die u wellicht daarvan gesproken?

- Dat niet, Mele, maar de dochter van den brigadier der gendarmerie is getrouwd, en ze droeg een hoed en een zijden kleed; en de dochter van den garde[1] dan, en de zuster van den horlogemaker!...

- En zoudt ge mij met die kale juffers willen vergelijken, Dook-Jan?... Wel, ik wete, jongen, dat de bruidskleeren van de twee eerste nog te betalen staan bij Stoel. En dan, Dook-Jan, voor wie moet ik mij kleeden? voor de menschen, niet waar?... En ik verzeker u, dat de menschen mij veel liever zullen zien met mijne gewone tullen muts, en met mijn wollen kleed, dan met gansch dien kalen winkel, die aan geene werkende menschen past!

- Gij hebt gelijk, moeder, zei Lowie, die ondertusschen den oven had gestookt: ik zou u ook niet gaarne anders gekleed zien, op mijn trouwdag, dan als ik u altoos heb gekend... Toe, vader, laat ons voortgaan!

(1) Garde, bediende der accijnsen.

De vrouw vertrok lachend en 't hoofd schuddend, en bij de bakkers ging het weer op een opmaken en wegen. Weldra stond de weegschaal stil en had Judocus-Jan 't laatste brood op 't bord geplaatst. Lowie dekte de brooden, terwijl zijn vader, in een schoteltje, met meelsuiker en eistof het schuimend vocht bereidde, waarmede hij vervolgens eenige brooden overstreek. Pas kon hij hiermede hebben geëindigd, of men hoorde in huis iets van een verward geklop, met uitroepen gemengd. Daarop werd de deur der bakkerij in eens open gerukt, weder verscheen de vrouw, maar nu zeer bleek.

- Een groot ongeluk, Dook-Jan, sprak ze, een overgroot ongeluk!...
- Om Gods wille, wat is er? riep de bakker; wat is er, wat is er?
- Een ongeluk bij Stoel!
- Een ongeluk met Lucia?... zeg!...
- O neen, 't is vader Stoel zelf, die....
- Welnu, vrouw?
- Ach, 't is al te wreed! riep de vrouw.
- Hij is toch niet dood zeker? sprak angstig Lowie, die altoos veel werk had gemaakt van den ouden man.
- Helaas, ja, zei de vrouw, nu weenend; o! hij lag dezen morgen dood nevens zijne vrouw!...
- IJselijk! IJselijk! zei Judocus-Jan, bevend van ontsteltenis... Wie is het komen zeggen, vrouw?
- Maria, zegde deze: 't kind zit nog in huis te weenen.... Gaan wij er niet henen, Dook-Jan? Wij moeten toch die menschen gaan troosten.
- Och ja, zei de bakker, 't zal er een spel zijn. Lucia, die arme wees!.. 't Is goed dat ze aan mij een tweeden vader heeft!... En dat Lowie...
- Toe, Dook-Jan, kom dan maar voort, zei de vrouw: Lowie zal het brood wel insteken: Maria kan hem helpen, want 't kind kan ginder toch niets doen... Kom hier, Maria, kom, kind...

Daarop liepen, man en vrouw, eerder dan zij gingen, weg.

't Meisje dat uit de keuken in de bakkerij kwam, wreef de tranen uit hare oogen, doch hare borst hijgde nog zichtbaar. Zij kon pas de twintig jaren bereikt hebben. Zij was tamelijk lang en rijzig met groote blauwe oogen, en ietwat blonde krullende lokken. Nu was zij wat bleek, waarschijnlijk van de ontroering.

De jongeling bekeek haar een oogenblik met belangstelling. Dit maakte 't meisje waarschijnlijk beschaamd en verlegen, want zij sloeg de blikken neder en week een stap achteruit. Lowie begreep, dat hij misdeed, en als om alles te herstellen vroeg hij minzaam:

- Mag ik u een glas water halen, juffer Maria?
- Als gij zoo goed wilt zijn, mijnheer, zeg dan niet meer juffer, sprak 't meisje aarzelend opziende: dit past niet aan een meisje, dat dienen moet!
- Mag ik u een glas water halen, Maria? herhaalde hij, en er lag iets gevoeligs in den toon, waarop hij haren naam uitsprak.

Zij knikte zwijgend, en hij liep in huis, een schoonen kristallen beker halen, waarin hij twee groote stukken suiker legde en eenen lepel. Hij ging het vol water pompen en bracht het haar.

- Gij zijt wel goed, mijnheer, zegde zij.

- Mijnheer! herhaalde de jongen, zeg liever eenvoudig ‘Lowie’, Maria; dit woord ‘mijnheer’ past ook niet aan eenen werkman!

- Dit past zeker aan den toekomenden echtgenoot mijner rijke meesteres, zei 't meisje.

Lowie zuchtte eens, greep den aftrekker en trok de kolen uit den oven. Daarop legde hij zeer voorzichtig 't uiteinde van den steel der paal op Maria's hand, en begon 't brood in te steken. Alles ging zeer goed; doch als de oven vol was, schoten er zeven brooden over. Dat was in geene tien jaren gebeurd; want een goede bakker kent de maat van zijnen oven, en de kunst van 't insteken bestaat in geene enkele kleine plaats te verliezen... Had nu Judocus te veel beslagen, of had Lowie niet goed ingestoken?

III. Eene misrekening voor Dook-Jan.

Reeds tien maanden zijn verloopen, en wij zijn gekomen aan half-Maart 1850. 't Is even na den middag, en door de vervroegde lente vervroolijkt, zitten de musschen reeds te kwetteren in de boomen nevens den steenweg.

In den tuin achter de *Brusselpoort* is een hovenier bezig met erwten te planten, arbeid, waarin hij echter wordt bijgestaan door vrouw de Smet; deze legt de zaden in de voor, door den hovenier gekapt, en dekt ze tevens toe. De vrouw schijnt echter niet heel gerust te zijn, want nu en dan onderbreekt zij hare bezigheid en stapt nevens de haag om in de richting van 't dorp te kijken, als verwachtte zij iemand van daar te zien komen.

In de bakkerij vinden wij den bakker en zijn zoon; zij hebben juist een oven grof brood ingestoken en staan nu op hun gemak tegen de moelde geleund, naast malkander als of zij over iets moesten praten.

‘Op hun gemak,’ is misschien wat veel gezegd, en zou in alle geval op hunne gemoedsgesteldheid niet mogen worden toegepast; immers, Judocus-Jan, die er gewoonlijk luimig en gul uitziet, is nu tamelijk ernstig, en Lowie blikt misnoegd voor zich.

De bakker neemt na een stond aarzelens het horloge vast dat gansch wit bestoven op het venster ligt.

- Vijf minuten vóór half twee, Lowie, zegde hij.

- 'k Weet het, vader, antwoordde de jongen, kwart na tweeën moet het brood uit!...

- En om half twee, dus binnen vijf minuten, komt vrouw Stoel hier henen: hebt ge dat vergeten, Lowie?...

De jongeling sidderde eens, als hadde hem eene lichte koorts aangetast, doch herstelde zich seffens.

- Maar dit is aardig, Lowie, vervolgde de bakker: het schijnt

mij toe, dat gij hoe langer hoe minder werk maakt van uwe aanstaande schoonmoeder!

- Dan handel ik nog beter dan zij, vader, zegde de jongeling gansch kalm, want sedert lang maakt zij in 't geheel geen werk meer van ons; sedert lang is de zaakwaarnemer Lenoir, de afgod van de weduwe, en zijn zoon die van moeder en dochter geworden!...

- Daar hebben wij 't! lachte de bakker: daar hebben wij 't!... Gij zijt.... maar neen, Lowie, vervolgde hij ernstiger: ga eens met mij alles wel na, en gij zult zien, hoe gij in uwe verdenkingen mis zijt...

De bakker sloot de bakkerij dicht, en nu, zachter sprekende, vervolgde hij:

- Toen vader Stoel begraven was, wilde ik het huwelijk doen plaats grijpen op den dag, welken reeds door mij en den overledene was bepaald, zonder naar den rouw en al die andere complimenten te zien. De weduwe Stoel was echter van dat gedacht niet, en toen gij en mijnheer Lenoir, de zaakwaarnemer, hare partij kozen, gaf ik toe, en 't huwelijk werd tot het volgend jaar verschoven.

- Dit moet zijn, vader, zei de jongeling.

- Ja maar, vervolgde de vader, het belang van de beide vrouwen bracht nu ook mede, dat zij uit hunnen lakenwinkel zouden scheiden: noch moeder noch dochter kenden iets van dien handel; geene van beide had zin om dit moeilijk bedrijf te leeren, dat de oude Stoel gansch alleen had bestuurd; bovendien, zij waren rijk genoeg!

- Om op hun gemak voort te leven, ja, zegde de jongen, maar wellicht niet om als gravinnen te feesten en te reizen!

- Laat mij voortgaan, Lowie: wij zullen er komen. Wanneer zij er nu uitscheidden van handel te drijven, was 't niet meer noodig voor haar gansch alleen in een groot huis te blijven; het was zelfs niet gansch aangenaam: twee vrouwen alleen! Waar gingen ze nu inwonen?... Natuurlijk bij eenen vriend. Hier mochten ze niet komen: gij met Lucia in één huis, dat mocht niet zijn. Mijnheer Lenoir biedt hun eenige kamers aan: wat konden zij anders dan aanvaarden?

- Hebt gij mij daar ooit iets tegen hooren inbrengen, vader?

- Maar hoe dan, Lowie, kunt gij er iets tegen hebben, dat de weduwe Stoel den heer Lenoir dankbaar zij voor zijne gedienstigheid; hoe kunt gij het van Lucia kwalijk nemen, dat zij vriendschap bewijze aan den zoon des huizes, waar zij van allen zooveel vriendschap ontvangt?... En kunt gij het dan ook slecht vinden, dat de weduwe, uit vrees van het huisgezin Lenoir last aan te doen, ons verzoeke niet dikwijls haar te komen bezoeken? En als Lucia, noch zij hier veel komen, mogen wij daarom gestoord zijn?... Heeft de weduwe het ons niet gezegd de laatste maal, hoe zij vreesde ons overlast aan te doen?... Maar de jaloerschheid, jongen, de jaloerschheid!...

- Jaloerschheid! riep Lowie spottend, denkt gij dat, vader?

- Of ik het denk, zei Judocus-Jan, zou ik dat niet denken?... Nu, het doet mij in alle geval plezier, want waar jaloerschheid is, daar is liefde, en liefde moet er in elk goed huwelijk wezen!... Uwe moeder wilde mij gisteren nog wijs maken... maar 't is te dom! Ah! Ah! Ah!...

- Wat wilde moeder u wijs maken, vader?

- Wel dat ge Lucia niet gaarne ziet!... De onnoozele vrouw!... Omdat ge daar geene gansche dagen van bezig zijt, gelijk de meisjes, als ze iemand beminnen!...

- Dat is is nochtans zeker, vader, dat, wanneer Lucia meer genegenheid mocht hebben voor Teofiel Lenoir dan voor mij, ik er haar aanstonds geluk zou mee wenschen!...

- Altoos die Teofiel Lenoir! lachte de bakker, en dan zoudt gij nog komen beweren, dat ge niet jaloersch zijt als eene kat!

- Laat mij u de waarheid zeggen, vader, sprak de jongen met vuur, en gij zult begrijpen, dat gij het verre mis hebt.

- Nu, laat hooren!

- Vooreerst, vader, ben ik nooit oprecht op Lucia verliefd geweest; zonder u zou ik misschien nooit gedacht hebben er mijne vrouw van te maken! En, als ik het rechtuit zeggen moet, - nu is dat huwelijk gansch tegen mijn zin!...

- En om welke reden, Lowie, vroeg de bakker, die ietwat verschrikt scheen.

- Wel vooreerst, vader, omdat ik voor Lucia niets gevoel dat liefde heet!...

- Liefde! liefde! morde de bakker, zwijg mij van die gekheid!...

- Gekheid? vroeg de zoon ernstig: gevoeldet gij dan geene liefde voor moeder, toen gij met haar trouwdet?... En zegdet gij daar seffens niet, dat er in elk goed huwelijk liefde moet zijn?...

De bakker werd zeer rood en beet op de lippen. Hij kon niet antwoorden.

- En dan, vader, vervolgde Lowie op zachten toon, Lucia handelt geenszins op eene wijze die haar mijne genegenheid kan doen winnen. Als ik daar kom, is het haar schier te veel, dat zij mij antwoordt, terwijl gansch hare aandacht op dien onverdragelijken Teofiel is gevestigd... Alzoo: ik bemin haar niet, zij bemint mij....

- Spreekt gij mijnheer Teofiel aan, als ge daar gaat, Lowie? onderbrak hem de bakker, als kreeg hij een plotselingen inval.

- Thans niet meer!

- Begrijpt ge dan niet, Lowie, vervolgde hij zegevierend, hoe Lucia uwe onbeleefdheid moet trachten te vergoeden? Want 't is onbeleefd, jongen, iemand niet toe te spreken in een deftig gezelschap.

- Wel ik zette liever geen enkelen voet meer over den dorpel van Lenoir, sprak de jongen verontwaardigd, dan 't woord te richten tot dien ezel met vergulde ooren!... dien laffen schimper, die geen enkel meisje kan gerust laten!...

De bakker keek zijnen zoon met verwondering in de oogen, en sprak toen, 't hoofd schuddend:

- Ik versta mij waarlijk aan u niet, jongen; gij zijt op Lucia niet verliefd, en neemt haar echter de beleefdheid euvel op, welke zij aan den zoon bewijst der familie, bij wie zij met hare moeder inwoont!... Wat heeft die mijnheer Teofiel u misdaan?... Gij pleegdet op hem toch zoo boos niet te zijn!...

- 't Is een schurk, viel de jongen uit, die op niets uit is, dan

op 't verleiden van arme onschuldige meisjes!... Ik heb hem reeds eenmaal onder handen genomen, vader, en wee hem, als hij er nog eens onder valt!...

De bakker werd nieuwsgierig.

- Wanneer dat, Lowie?

- 't Kan een paar maanden geleden zijn.

- En hoe dat? vertel mij dit eens!

- Gij weet, vader, dat de tuin van Lenoir aan de beek uitkomt. Nu, ik wandelde kort na den middag in 't klein boschje, dat aan den overkant der beek ligt. Maria, de meid van vrouw Stoel, was met twee emmers naar de beek om water gekomen. Eensklaps hoor ik 't meisje gillen. Ik snel toe, en zie haar worstelen, met mijnheer Teofiel, die haar scheen te willen omhelzen. Met eenen sprong was ik over de beek, en 'k heb den notenkraker daar eens ferm geschud... Hadde hij niet schoon gesproken, 'k had hem in 't water gesmeten!...

- 'k Geloof het gemakkelijk, jongen, zei de vader, want ge wordt nog kwaad als ge er van spreekt!.... Maar ge zijt er wel mede toch, als gij al de jonge lieden wilt gaan verdrinken, die een meisje durven kussen!....

- Wel, vader, sprak de jongeling, wiens oogen straalden, mocht die schurk dan de arme Maria geweld aandoen?.. Ja, is er wel iets dat meer geëerbiedigd moet worden, dan een meisje zonder fortuin, zonder ouders, en die niets heeft dan hare eer;... en is 't geene schande voor een rijken wulpschaard van daaraan te durven raken?

De bakker schudde 't hoofd, hij begreep die opgewondenheid zijns zoons maar niet.

- In alle geval, Lowie, zegde hij, zijt gij te ver gegaan. Wat gij doen mocht, was den jongen heer toeroepen zich stil te houden; dan kondet gij 't voorgevallene later aan uwe schoonmoeder vertellen; deze had tot plicht dergelijke zaken te voorkomen!..

- 'k Heb dat gedaan, vader, antwoordde de jongen: ik heb denzelfden avond alles aan de weduwe Stoel bekend gemaakt, en zij heeft er om gelachen!.. En van toen af is de genegenheid, welke ik voor die vrouw nog gevoelde, dag voor dag verminderd!..

- Nu, nu, jongen, sprak Judocus-Jan, een opgeruimden toon aanslaande, dat alles zal wel van zelven in orde komen; en ook, gij moet met uwe schoonmoeder niet leven, maar wel met Lucia; en schijnt er nu wat aan te haperen, later zult gij zien, welk een engel het is!

- Gij zult mij nochtans iets moeten toestaan eer ik trouw, vader, hernam Lowie.

Maar zijn vader was luisterend opgesprongen; men hoorde een gerucht van stemmen in de keuken.

- 't Is jandorie vrouw Stoel! sprak hij verblijd: dat is wel!.. Ik ga zien, Lowie: seffens kom ik u roepen!

Inderdaad, de bakkerin had de weduwe zien komen, was haar tot aan de voordeur gaan ontvangen en had ze in de keuken gebracht.

- Dag, madame, sprak de bakker vriendelijk naderende: het gaat goed met de gezondheid, zie ik! Nu, dat doet mij genoegen. En mijn petekind, onze Lucia, hoe vaart die?

- Uitmuntend, bakker, antwoordde de weduwe, beleefd maar koel.

Catharina Cosyns, de weduwe Stoel, was eene vrouw van ten halve de vijftig, tamelijk lang en welgemaakt, maar al te zwaarlijvig. Waren de lijnen van haar gelaat niet zoo scherp geteekend geweest, zij hadde schoon kunnen heeten; maar thans ontbrak aan die geregelde trekken, alle edele uitdrukking; uit hare donkerbruine oogen straalde niets dan hoogmoed, en gansch haar uiterlijk verried slechts een hoogen trap van verwaandheid.

- Gaan wij in de kamer, vrouw, vroeg de bakker, tevens de dubbele deur openende: dat kan hier in de keuken toch niet wel zijn?

Was de keuken zeer eenvoudig gemeubeld, de kamer mocht een fraai burgersalon heeten. Zij was gevloerd met bloedroode tichels, en de muren zoo wel als de zoldering waren geolieverfd. Verder stonden er schoone stoelen in, en eene ronde tafel. Op de schouw prijkte een sierlijk Mariabeeld en daarboven een groote spiegel.

- Onze kamer is de koudste plaats van gansch het huis, bemerkte de bakkerin, waarom zouden wij in de keuken niet blijven?...

- Ik houde het met den bakker, zei de weduwe lachend; 't is nu juist zoo koud niet, en in de kamer kunnen wij geruster en vrijer spreken!.. Er kon licht iemand binnen komen, en niemand heeft zaken met hetgeen wij zeggen zullen!...

- Alzoo is 't, zei de bakker, gevleid door de goedkeuring, welke de weduwe aan zijne woorden hechtte. Binnen, als 't u belieft, madame; toe, vrouw!...

Allen traden in de kamer.

- Gij weet, sprak de weduwe, nadat zij was gezeten, dat ik u spreken kom over Lucia...

- Bravo! riep de bakker in de handen wrijvend: dat is er maar recht op los gaan; dat hoor ik gaarne!... Maar eer we nu verder spreken, heb ik nog iets te vragen: wat gaat gij gebruiken, madame?

- O niets, antwoordde de weduwe.

- Niets! lachte de bakker: gij zijt er wel mede, tante Catharina, gij zijt er wel mede!... Ik ken uw zwak, mensch, en ik ga u eens een fleschje witten wijn ophalen, die reeds twintig jaren in onzen kelder ligt... wacht een beetje!...

En wat de andere nog zeggen mocht, weg was de bakker.

- 't Is toch onnoozel gedaan van uwen man, zei de weduwe misnoegd: ik ga toch niets gebruiken!...

- Och, lachte de bakkerin, als hij dat nu zoo gaarne doet!... Zijn hart is altoos van dat huwelijk vol geweest!...

- Welnu, sprak de weduwe na een stond aarzelen: ik zal het u maar zeggen: Dezen morgen ontmoette ik den bakker, die mij zegde, dat het tijd was om aan het huwelijk te denken, en dat hij mij na den middag zou hebben komen spreken. Ik heb hem dat afgeraden en heb beloofd dezen namiddag zelve te komen!

- 't Is eene goedheid van u!

- Ik heb dat gedaan om alle moeilijkheden in 't huis van mijnheer Lenoir te vermijden: uw man is nog al hevig!...

- Ik begrijp u niet, Catharina.

- Neen? zei de weduwe talmend.

Op dit oogenblik hoorde men in de keuken eene flesch ontkurken.

- Nu 't moet er toch uit, vervolgde zij: ik ben gekomen om u te zeggen.... dat wij van gedacht zijn veranderd, dat gij dus best zult doen voor Lowie aan 't ontworpen huwelijk niet meer te denken.

- Is 't waar? zeide de bakkerin, wier gelaat nu met een vreugdeblos werd overtogen, Nu, Catharina, dat zal vast 't beste zijn. Onze Lowie scheen het er ook in 't geheel niet op te hebben, al zou hij zijn woord waarschijnelijk hebben gehouden om zijn vader niet te bedroeven! Ik heb het altoos gezegd, dat het eene gekheid was van de twee vaders!

- Eene groote gekheid! herhaalde de weduwe, tevreden dat alles zoo goed afliep.

De bakker trad nu voorzichtig binnen, een schenkbord in beide handen vasthoudende. Daarop stonden vier romers, waarin heldere, goudgele wijn parelde.

- Ziet! lachte hij, zulke drank krijgt de koning op zijne tafel niet!... Ik heb Lowie ook geroepen, vrouw, om met zijne schoonmoeder te tikken!... Hij komt seffens!...

- Gij moest Lowie maar niet geroepen hebben, Dook-Jan, sprak de bakkerin.

- Waarom niet, vrouw? vroeg Judocus-Jan, nog altoos luimig.

- Wel, omdat madame Stoel gekomen is om ons te zeggen dat zij veranderd zijn van gedacht, en dat 't huwelijk geene plaats grijpt!

Ware de donder op 't huis gevallen, de man ware niet meer geschokt geweest dan door die woorden.

Hij zette 't schenkbord, dat in zijne handen begon te beven, op tafel, en zijne oogen flikkerden als twee waskaarsen.

- Veranderd van gedacht! stamelde hij, de weduwe beziende: veranderd van gedacht?

- Waarom ontstelt gij u zoo, Dook-Jan? sprak de bakkerin, medelijdend; gij weet immers zoo goed als ik, dat onze Lowie, er geen grooten zin meer in heeft!

- En mijne Lucia zou er wat van krijgen, alleen met op dat huwelijk te denken, vervolgde de weduwe.

- Maar, schreeuwde de bakker, de armen kruisend, is een woord dan niet een woord, en geldt dan het verlangen van Stoel zaliger voor niets meer?

De weduwe haalde de schouders op.

- Stoel is dood, zegde zij, de levenden moeten voor de levenden zorgen!... Ik zou niet gaarne het geluk van mijn kind opofferen aan eene zotte gril!... Is mijne Lucia nu bovendien een meisje om met 'nen simpelen bakker te trouwen!...

- Ha! Gij hebt mijn petekind zeker bepraat, riep de bakker, wiens gramschap meer en meer ontstak; gij hebt haar ongetwijfeld zin doen krijgen in dien nietdeug van 'nen mijnheer Teofiel!

- Dat is iets, waarover ik u geene rekenschap heb te geven! zei de weduwe gestoord opstaande. Elk zijne zaken!...

- Laat ons dat nu zoo laten, Dook-Jan, zei de bakkerin, 't is ongetwijfeld zoo nog het beste!... En blijven wij vrienden als te voren!...

Zij meende nu aan de weduwe een romer wijn aan te bieden, maar de bakker hield haar terug:

- Halt, vrouw, zegde hij, geenen wijn aan menschen, die ons alzoo behandelen!... Ik goot hem liever uit!...

- Gij weet toch zeker wel, dat ik hier niet komen moet om wijn te drinken, sprak de weduwe spottend, wij drinken dat alle dagen!...

- Ja, vervolgde de bakker, gij speelt de juffer met de centen van uwen oom, Dolken Klopper, den ouden kloefkapper,[1] die in den Franschen tijd rijk geworden is, met bij middel van assignaten kloostergoed te koopen!...

- En 't spijt u, dat gij aan die centen niet en kunt geraken voor uwen Lowie, niet waar? spotte de andere weder.

- En dat vindt heure dochter te treflijk, zei de bakker weer, om met onzen Lowie te trouwen, wiens grootvaders baljuw en kerkmeester waren!...

- Als uwe zoon van zoo'n hooge afkomst is, spotte de weduwe, die reeds aan de deur was om te vertrekken, dan moet gij hem maar met onze meid laten trouwen; de grootvader van deze was geneesheer!... Wel, zou men niet zeggen dan!...

- Vertrek, schreeuwde de bakker verwoed, of ik smijt u aan de deur, Triene Klopper!...

De weduwe hoorde deze laatste woorden niet meer, zij was reeds buiten.

Wanneer men zoo twintig jaren lang een plan heeft gekoesterd, en men het, als 't op 't punt staat verwezenlijkt te worden, in duigen ziet storten, kan het wel niet anders, of het treft zeer diep. Onze bakker was er in eens half zinneloos van.

- 't Is een ongeluk dat mij 't leven zal kosten, huilde hij, als de weduwe weg was; Mele, dat is gedeeltelijk uwe schuld; gij hebt niet genoeg medegewerkt met mij!...

- 't Is misschien eene schikking des Heeren!... zei de vrouw stil.

- Lowie, vervolgde de bakker tot zijnen zoon, die nu in de kamer was gekomen: Gij moet dien mijnheer Teofiel geheel dood slaan, jongen, de eerste maal, dat gij hem ontmoet!...

En, schier zonder te weten wat hij deed, trok hij de bovenkamertjes op.

(1) Klompenmaker.

IV. Onverwachte gebeurtenissen.

Lowie hoorde toen welke wending 't gesprek in de kamer begon te nemen, en hij wachtte zich wel er binnen te komen. Hij was dus in de keuken blijven staan, en van daar was hem niet één woord ontsnapt. Hij deelde echter de verbittering zijns vaders niet, integendeel; hoewel de weduwe op hem in 't vertrekken eenen blik van verachting had geslagen, hij had die vrouw willen omhelzen. Immers, 't vooruitzicht van met Lucia te moeten trouwen, was voor den jongeling eene ware marteling geworden, en de weduwe had hem van dat hartwee in eens verlost; hij voelde zich nu op eenmaal door haar toedoen zoo vrij en zoo blij als een vogel, die ontsnapt is aan de akelige kooi.

Wonder genoeg!...

Ongetwijfeld had Lowie waarheid gesproken, toen hij zijnen vader eenige minuten geleden betuigde, nooit *verliefd* geweest te zijn op Lucia, haar nooit te hebben bemind; maar het is ook waar, dat hij haar, tien maanden vroeger, zonder eenigen tegenzin zou hebben gehuwd. Had zijn vader toch, bij het schikken van 't huwelijk, niet eens willen onderzoeken naar het bestaan eener *genegenheid* tusschen de aanstaande echtgenooten, omdat het geld bij den man de hoofdzaak was; - ook Lowie had tot op den dag der verloving niet eens aan liefde gedacht. Hij zag in zijne toekomstige gemalin eene schoone vrouw, eene vrouw met geleerdheid, eene rijke erfgename; en hij hoopte met haar gelukkig te zijn, omdat, zijn vader niet alleen, maar elkeen hem 't hoofd vol praatte over 't *geluk*, dat hem ten deel ging vallen.

Waarom begreep, gevoelde hij nu, dat die schoonheid, die geleerdheid, dat geld hem niet konden voldoen?... Hoe zag hij nu, dat er liefde bij ontbrak, en hoe had hij de waarde van dat zalig gevoel leeren op prijs stellen?...

Zou wellicht de liefde voor een ander wezen, met zijn hart ook zijne oogen hebben geopend?

Een oogenblik voelde de jongen medelijden met de droefheid zijns vaders, want hij beminde vuriglijk den goeden man, die, hoe verkeerd ook, uit loutere liefde tot zijn kind had gehandeld; maar nauwelijks was de bakker boven, of de blijde stemming nam bij Lowie de overhand. In vervoering liep hij naar zijne moeder, drukte haar de handen, en fluisterde haar in 't oor:

- Ik ben zoo gelukkig, moeder, zoo gelukkig, zoo gelukkig!...

De vrouw bekeek haren zoon teeder; zijne oogen straalden van vreugde en genot.

- En dat, omdat het huwelijk is afgezegd, Lowie; zoudt gij dan, tegen uwen zin met Lucia zijn getrouwd?

- Ja, moeder, dat zou ik, en ik ware met haar voor altoos ongelukkig geweest!...

- Arme jongen, zei de vrouw streelend, ik wist waarlijk niet, dat gij er zóó tegen waart. Door uwe goedheid zoudt gij ongelukkig worden!... Gij hadt mij dat moeten zeggen, kind!... Of denkt gij dan, dat ik dergelijke zaken zou hebben laten gebeuren!...

- Vooreerst, moeder, is een woord, een woord, en geen man mag dat breken, vooral niet tegenover eene vrouw; wat hadden de menschen niet al verteld, had ik Lucia moeten afzeggen?...

- 't Is waar, Lowie!...

- En dan, moeder, gij ziet nu, hoe vader gesteld is; wat zou het zijn geweest, hadde ik moeten weigeren?...

- Arme jongen! herhaalde de vrouw: ik ben altoos tegen dat uitzinnig plan geweest!... O, de Heer heeft mijn gebed verhoord!... Dat huwelijk mocht geene plaats grijpen!

De vrouw zette de stoelen aan den kant, Lowie keek peinzend voor zich. Op eens scheen hem iets te binnen te komen en opende hij den mond om wat te zeggen: een vurig rood kleurde echter ter zelfder tijd zijn gelaat, en hij keerde zich om naar 't venster.

- Lowie, zie eens, sprak de bakkerin, die nevens haren zoon was komen staan, hem lachend aankeek en tevens de tafel aantoonde waarop nog de vier wijnromers stonden door Judocus-Jan opgebracht.

- Op uw geluk moesten die bekers worden geledigd, vervolgde zij, zouden wij ze nu laten staan?

Zij bood haren zoon eenen beker aan en nam er ook eenen.

- Op uw geluk, mijn kind, zegde zij.

Zij tikten en beide bekers werden in eenen teug geledigd.

- Moeder, sprak de jongen, nu wat stouter geworden, ik heb u iets te verzoeken! Gij zult het doen, ik ben er zeker van.

- Is er wellicht quaestie van met iemand anders te trouwen! vroeg de vrouw lachend.

- O neen, moeder, antwoordde hij weder blozend, het is iets, dat ik juist aan vader meende te vragen, toen vrouw Stoel binnenkwam.... Gij hebt mij in den tijd gesproken over Maria Teislinck, de meid van de weduwe Stoel.

De vrouw luisterde met aandacht; Lowie scheen wat aangedaan.

- Dat meisje, vervolgde hij, is veel te braaf en veel te eerlijk om bij de Stoels te blijven!... Gij moest haar eene andere plaats bezorgen, moeder!

- Te braaf en te eerlijk, herhaalde de vrouw; zeker jongen, is ze braaf en eerlijk; maar van dien kant valt er op de Stoels toch ook niets te zeggen!

- Van de Stoels misschien niet, moeder, maar van mijnheer Teofiel Lenoir wel!

De vrouw glimlachte schalks, Lowie bloosde nog meer; er was echter ook wat rood van verontwaardiging in die hooge kleur.

- Teofiel Lenoir, vervolgde hij, is immers een leeglooper, die geene andere bezigheden heeft, dan 't geld zijns vaders te verbrassen...., en de arme meisjes te vervolgen!

- Ja, lachte de moeder, maar als hij altoos mannen aantrof, gelijk onlangs aan de beek achter den lochting zijns vaders, dan zou hij dat vervolgen wel afleeren!

Lowie geraakte in de war. Hij bekeek zijne moeder verwonderd.

- Ja, Lowie, vervolgde deze, gij ziet wel, dat ik alles weet, niet waar, en gij moet er niet versteld over staan: 't is Maria

zelve, die mij dat verteld heeft.... Nu en dan komt dat kind eens bij mij haar hart lucht geven. Ik ben toch zeer tevreden, jongen, dat gij belang stelt in dat braaf meisje, en daarom ook zal ik u zeggen, wat er van mijnheer Teofiels vervolgingen is.

De vrouw sloot de kamerdeur, en nu, veel zachter spreekend, ging zij voort.

- 't Is inderdaad waar, dat mijnheer Teofiel Maria lastig valt; maar een lieflijk, eerbaar meisje heeft er nooit groote moeite mede, Lowie, om zich door welkdanige jongelingen ook te doen eerbiedigen. Nu, eerst bracht de melkbaard haar een geschenk mede van Gent. Zij aanvaardde dat, omdat hij ook iets dergelijks had medegebracht voor hare meesteres en voor Lucia. 's Anderendaags echter, vóór er iemand beneden was, kwam hij in de keuken bij Maria, en daar bood hij 't arme kind een tweede meer kostbaar geschenk aan. Eenige woorden, welke hij tevens sprak, deden 't meisje aanstonds zijne onedele bedoelingen raden. Met fierheid en verachting wees zij de gifte af, en deed hem zelfs die van den vorigen dag terug nemen. Ruim eene maand had 't meisje nu rust. Toen begon mijnheer Teofiel brieven te schrijven, welke hij onder de deur harer kamer stak. Zij heeft er geen enkelen van gelezen; zij verbrandde ze telkens, zonder ze te openen. Bleven zijne brieven zonder uitwerking, hij begon op nieuw met schoone woorden! elke gelegenheid greep hij aan om haar alleen te spreken; zij mocht hem afwijzen, onvermoeid keerde hij terug. Alle listen waren de zijne! Altoos betoonde hij haar nochtans eenen zelfs onverdienden eerbied!... Doch Maria kende reeds zijn leven en was op hare hoede.

- Aan de beek, moeder, was het op verre na geen eerbied; daar wilde hij haar omhelzen!...

- Daar was niets van, Lowie, gij moet u deerlijk miskeken hebben!... Maria zegde mij ook, dat gij u overtuigd hield dat hij haar geweld wilde aandoen. Welnu, als naar gewoonte had mijnheer Teofiel 't meisje daar achtervolgd. Zij verschoot, natuurlijk, toen zij hem op eens gewaar wierd. Zij wilde hem ontwijken, en hij hield haar terug bij haren arm, haar smeekende hem toch één stond te aanhooren; en 't is toen, dat gij er tusschen zijt gekomen! - Sedert dien tijd nochtans laat hij haar met vrede. En alzoo is 't, jongen!...

- Teofiel is in alle geval een groote schurk, moeder, zegde Lowie ernstig, en voor Maria zooveel te gevaarlijker, dewijl hij eenen steun vindt in de weduwe Stoel...

- Weerom al mis, Lowie, hernam de vrouw. De weduwe Stoel, - ik begrijp nu alles, - zou zeer gaarne hare dochter aan mijnheer Teofiel koppelen. Van den eenen kant durft ze daarom aan dezen niets onaangenaams zeggen: daaruit komt het, dat ze den jongeling zijne netten gerust voor Maria heeft laten spannen, zoo veel te geruster wellicht, daar ze ziet, dat Maria er niet zal in loopen. Maar van den anderen kant is zij buitengewoon *streng* op Maria's werk geworden; 't meisje kan geen goed meer doen en wordt voor de minste zaak bekeven en uitgescholden! Alzoo denkt ze wellicht haar te verwijderen. Ja, Lowie, ik verwacht, dat Maria te Mei of van zelve zal verhuizen, of door vrouw Stoel zal worden opgezegd.

- 't Ware te wenschen, moeder!

- En nu, jongen, zei de vrouw, moet ik eens gaan zien naar uwen vader; ik zal hem wellicht niet kunnen troosten, maar ik zal hem toch aanzetten kunnen om naar de boomvenditie van Pauke te gaan. Hij zal er zijn hoofd wat mede verlichten!...

Zij haalde uit de keuken de groote flesch *Tours*-wijn, welke de baas had ontkurkt, en plaatste ze op de tafel nevens de twee nog volle romers.

- Gij kunt dit alles maar op uw gemak ledigen, Lowie, zegde zij heengaande! dat zal u goed doen, en 't mag er af vandage!

Lowie bleef alleen in de kamer. Eerst dronk hij stil romer na romer. Hij was echter den wijn niet gewoon, en werd weldra diens invloed gewaar: zijne tong begon los te worden, en de romers werden nu gedronken op de gezondheid van vrouw Stoel, die hem verlost had uit de slavernij; van Lucia en Teofiel, die samen veel zouden verteeren en niets winnen; van zijn vader, die wel van gedacht zou veranderen, en van 't arm schaap..... Deze laatste dronk kreeg geen *die*; maar na gedronken te hebben, zat de jongeling een oogenblik als in gedachten verzonken!

- Dat zal een gelukkig man heeten, zegde hij eindelijk: dat zal een gelukkig man zijn, die zulk eenen engel tot vrouw zal hebben!... En zijn mij dat oogen, die dat meisje heeft: ik zou er mij zot en dwaas in kijken, en als ze mij beziet begint mijn hoofd haast te draaien gelijk 'nen tol!... En als ze den mond, den kleinen, frisschen, rooden mond opent, om te spreken, dan klinkt hare zoete stem mij als muziek in de ooren!... En als ze lacht, o als ze lacht!... Zie, ten is niet te verwonderen dat... moeder haar zoo gaarne ziet!... Maar dat vuil postuur van 'nen Teofiel!... Daar!... 'nen dronk op zijne verongelukking!...

Hij greep de flesch om te schenken: zij was gelukkiglijk ledig.

Edoch de winkeldeur ging bellend open en kort daarop hoorde Lowie in de keuken eene welluidende stem roepen:

- Is er iemand?

- God, zij is 't murmelde hij verschrikt rechtspringend. 't Is zij!

- Is er iemand? herhaalde de stem veel luider.

Lowie, bekeek zich in den spiegel. Hij was bleek van ontroering, en 't zweet brak hem uit.

Hij was geheel in verwarring. Hoe was hij nu verlegen om voor te komen!

- Daar, gij zijt het, Maria, hoorde hij nu zijne moeder zeggen: ik meende dat Lowie in huis was!

- Neen, ik heb hier niemand gezien, madame, antwoordde 't meisje.

- Wel, hij moet nogtans hier zijn, zegde de bakkerin en zij stapte naar de kamer.

Lowie sprong verschrikt achter de deur, zoodat zijne moeder, nu deze deur opendoende, er hem zelve achter verborg.

- Hij zal wellicht in den tuin zijn, zei de vrouw, en zij trok de deur weder toe.

- Nu dan, zet u, Maria, sprak zij vriendelijk.

- Ik mag niet zitten, madame, zei 't meisje, ik kom u in haast wat zeggen.

De toon, waarop zij deze woorden sprak, klonk ietwat ontroerd.

- Er scheelt toch niets? vroeg de vrouw.

Er volgde geen antwoord, alleen meende Lowie een kleinen snik te hooren. Zijn hart klopte hevig: waarom zat hij hier nu in de kamer?

Hij hoorde zijne moeder de achterdeur toe trekken.

- Als ze maar niet in de kamer komen, dacht hij.

Het meisje stamelde eenige halfluide woorden, welke Lowie niet verstond; maar de daaropvolgende uitroep zijner moeder maakte hem alles duidelijk:

- Hoe, gij moogt hier niet meer komen; wie verbiedt u dat?

- Mijne meesteres....

- Uwe meesteres!... Wel, wordt dat mensch uitzinnig? En waarom heeft ze u dit verboden?

- Ach, madame, jammerde

't meisje, toen zij over eenige oogenblikken te huis kwam, beefde zij van gramschap.... Ik was in de keuken aan 't werken, en zij zegde mij zeer barsch, dat, als ik hier nog wat te zeggen had,.. ik er maar seffens kon heen gaan, doch... voor de laatste maal. Ik moet hier uitblijven, madame, of haren dienst verlaten!..

- 't Is schande, 't is waarlijk schande, riep de vrouw. Maar wij moeten trachten middelen te vinden, Maria, om dat verbod te verijdelen.... Wel, 't zou mij groot verdriet veroorzaken, mijn kind, als ik u nu en dan niet eens zien en spreken mocht!...

- Ik zal wat meer te beklagen zijn, snikte 't meisje; nu zal ik niemand meer hebben... voor wien ik mijn harte kan openleggen!..

Lowie hoorde nu iemand van de voorkamer komen: 't moest zijn vader zijn. Hij keek door het sleutelgat, en inderdaad, hij zag den man gansch reisvaardig, met kiel en schoenen aan, naar de commode stappen, waarschijnlijk om er wat geld uit te nemen. Voor zooveel 't Lowie kon zien, scheen de man nog zeer mismoedig. Hij sprak geen enkel woord tot Maria, welke hij wellicht niet had bemerkt.

- Vrouw, ik ga, zulle! zeide hij, haar den sleutel der latafel teruggevende.

- God zegene u, Dook-Jan, antwoorde deze.

Hij vertrok langs de voordeur.

- Ik moet ook naar huis gaan, stamelde Maria met verkropte stem.

- Hoe!... zoudt gij er kunnen toe besluiten, mijn kind, ons niet meer te komen bezoeken? vroeg de vrouw. Zoudt gij dit kunnen?

- Ik moet wel!... Ik moet wel!... snikte 't meisje.

- Weet gij dan niet, dat het binnen anderhalve maand Mei is en dat gij dan verhuizen kunt? Zoudt gij niet gaarne uit dat huis weg zijn, kind?

- Zeer gaarne, madame, maar waar henen? Brakel zou ik niet gaarne verlaten, want, mag ik hier niet meer komen, ik zal u of iemand van het huisgezin nu en dan zien; en ik sidder als ik er aan denk wederom bij andere vreemde lieden te moeten dienen!... En bovendien,... alles kan nog veranderen, als mijnheer Lowie trouwt met jufvrouw....

- Maar Lowie trouwt met Lucia niet, onderbrak de vrouw.

- Niet, riep het meisje verwonderd.

- Hoe dat gij zulks niet weet Maria: 't was om 't huwelijk af te zeggen dat uwe meesteres dezen morgen hier is geweest. Dook-Jan is daar zeer spijtig om, en heeft haar wat zottigheid gezegd. Daarom was ze zoo kwaad als ze te huis kwam, en daarom wellicht ook heeft ze u ons huis verboden!...

- Wat ge zegt, madam!... Welnu ik wist daar niets van, want mijne meesteres doet mij altoos de keuken of de eetplaats verlaten als zij iets te zeggen heeft!... En mijnheer Lowie die is zeker ook droef?

- Integendeel, Maria, de jongen is nooit gelukkiger geweest. Hij heeft Lucia nooit gaarne gezien, en nu had hij er eenen afkeer van!... Hij zou met haar getrouwd zijn om Dook-Jan te voldoen, uit onnoozelheid!

- Madame houdt zeer veel van mijnheer Theofiel! zei 't meisje.

- Daar ligt de knoop, mijn kind. Nu, dat ze maar koppelen: zij moeten het weten.... Maar om verder te spreken, Maria! Gij begrijpt, dat Lowie nu niets meer voor u kan doen bij de Stoels.

Lowie luisterde als eene vink; hij hoorde geene snikken meer, alleen scheen het hem, dat de borst van 't meisje hijgde. Zijne moeder vervolgde:

- Gij zoudt volgaarne op Brakel blijven, om bij ons te zijn; ik zou u ook in 't geheel niet gaarne van ons zien wegtrekken. Van den anderen kant deugt het niet dat gij bij de Stoels blijft! Welnu, zeg uwen dienst op, en kom bij ons.

't Was nu 't harte van Lowie dat begon te hijgen.

- Wat zijt gij toch goed, madame, stamelde 't meisje, o! gij zijt al te goed, en ik mag uw voorstel niet aannemen!

- Waarom niet? vroeg de vrouw.

't Bange zweet borst Lowie weder uit.

- Ik weet dat gij eenen afkeer hebt van meiden te houden, zei 't meisje, en gij zoudt om mijnent wille er weer eene nemen!

- Ik zeg dat nog, Maria, ik wil geene meiden meer!...

- En wat zou ik dan zijn?

- Gij, vervolgde de vrouw, hare stem verheffende! Gij, Maria, zoudt hier komen, niet als meid, maar als onze eigene dochter. Ik was immers de hartsvriendin uwer moeder: waarom zou ik ze niet mogen vervangen?...

Er volgde nu eene beweging van voeten en kleederen, en daarop weerklonk een dubbele zoen tot in de kamer. Lowie hield de beide handen op zijne borst gedrukt om de kloppingen van zijn hart wat te stillen, en tranen liepen in overvloed uit zijne oogen.

- Hoe zou ik thans ook mijne moeder willen omhelzen! zuchtte hij.

In huis was er nu een oogenblik stilte, alleen door de snikken van 't meije onderbroken; 't waren echter vreugdetranen, welke er thans werden gestort, en die stroomen niet lang.

- Madame, gij maakt mij zoo gelukkig, sprak eindelijk 't meisje. Ik heb, van den eersten oogenblik, dat ik u zag, genegenheid voor u opgevat. Ik minde u reeds als eene moeder om uw goed hart, om de vriendschap, welke gij mij, arme, verlatene wees, wel schenken wildet. Wat gij thans voor mij doet, zal ik u trachten door eene eeuwige verkleefdheid te vergelden. Gij wilt mijne moeder zijn; welnu, gij zult in mij eene dochter vinden, eene dochter door dankbaarheid en liefde!

Een nieuwe zoen werd gewisseld.

- En nu, mijn kind, sprak de vrouw, zeg gij maar aan uwe meesteres, dat gij liever haren dienst verlaat dan uit ons huis te blijven, en dat gij in alle geval met Mei verhuist. Waarschijnlijk zal ze u seffens laten gaan en dan komt gij hier henen. Gij zult de kamer betrekken van Lowie, nevens de onze, Lowie zal naar boven verhuizen!

- En wat zal mijnheer zeggen? vroeg Maria.

- Dat is vooreerst iets, dat hem niet aangaat: hij is meester van zijne bakkerij, en ik heb hem altoos met zijnen zoon laten geworden; ik ben meester in de keuken en in 't huishouden. Bovendien, hij zal zeer te vreden zijn, dat ik nu wat gezelschap in huis heb.

De winkelbel klonk weder, de keukendeur ging open en de bakker stapte weder binnen. Hij moest er wel ontsteld uitzien, want Lowie hoorde zijne moeder verbaasd roepen:

- Wat scheelt er, Dook-Jan?

- Er scheelt mij, God zij gedankt, niets, antwoordde hij, maar de weduwe Stoel is plat geruïneerd!

Lowie zelf verschoot.

- Geruïneerd? herhaalde de vrouw.

- Ja, geruïneerd, zei de bakker. Al haar geld was te Geeraardsbergen bij eenen bankier geplaatst, die er haar hoogen interest voor betaalde. Nu, mijnheer Lenoir is daar te huis gekomen van Geeraardsbergen met de tijding, dat die bankier met zijne kas naar Engeland is gevlucht!... 't Is spijtig, vrouw, ik heb er zelf medelijden mede; maar dat is nu het eerste gevolg van het vertrouwen in de Lenoirs!....

- Ach, mijne arme meesteres, kreet Maria.

- Men zegt, dat ze van de eene flauwte in de andere valt, zei de bakker, ik ben er niet willen binnen gaan, dat kunt gij wel denken!

- Ach, dan moet ik haastig naar huis! riep 't meisje ontsteld.

- Ja, mijn kind, zei de bakkerin: uwe meesteres is nu ongelukkig; alles moest vergeten zijn!... Ga, binnen eenige oogenblikken volg ik u!...

't Meisje liep haastig huiswaarts.

- Ik weet niet waar mijn hoofd staat, zei de bakker!... Ik ga toch nooit naar de venditie, ik zou er niets goeds doen!... Waar is Lowie?

- Ik weet het niet, Dook-Jan.

- Is 't brood reeds uit den oven?

- Neen, geloof ik.... Ga eens naar Lowie zien, in den hof of achter den stal.

- 't Is jandorie hoog tijd, zei de bakker, 't zit er reeds een kwart uurs te lang in...

Hij stapte haastig naar achter.

De vrouw stiet de kamerdeur open en ging aan 't venster staan.

- 't Is waarlijk een engel, zeide zij: die vrouw heeft haar nooit goed behandeld, en nog neemt zij oprecht deel in haar ongeluk...

Ze scheen Lowie niet te hebben bemerkt en deed alsof zij Maria nablikte.

Lowie had deze gelegenheid waargenomen, om stil naar zijne bakkerij te sluipen. Weldra hoorde de vrouw den oven open trekken. Nu eerst zag zij om.

- Hij is weg, zegde zij glimlachend, de sukkelaar, die meende dat ik hem niet zag zitten!... Och! mochte alles ten beste keeren!... Het zijn toch beide zoo'n goede kinderen, zij verdienen gelukkig te zijn!

V. Zonneschijn en wolken.

Met derde en laatste tijdstip van ons verhaal vangt aan op 10 September; er zijn dus wederom zes maanden verloopen.

Veel is er in dien tijd veranderd.

De weduwe Stoel heeft de woning van den zaakwaarnemer verlaten en met het overschot van haar fortuin eene herberg geopend. Daartoe heeft zij een huis gehuurd nevens dat van Lenoir.

Het ongeluk heeft echter aan die vrouw de oogen geopend; zij heeft hare oprechte vrienden leeren kennen. Onder deze telt zij thans: Maria, die haar zoo trouw heeft opgepast en verzorgd, toen zij, ten gevolge der rampzalige tijding van het verlies van haar fortuin, gevaarlijk ziek werd; de bakkerin, door Maria aan haar ziekbed gebracht, en welke haar zoo zoeten troost kon inspreken; Dook-Jan en Lowie, aan welke 't zelfde meisje medelijden en zelfs verkleefdheid heeft weten in te boezemen, voor de zoo zeer beproefde vrouw. Op die wijze vond de weduwe ten minste vergoeding voor 't verlies van haren vroegeren vriend Lenoir, welke haar thans volkomen heeft verlaten.

In twee zaken echter heeft de weduwe misdaan, - niettegenstaande de opmerkingen en ernstige raadgevingen der bakkerin, namelijk, dat zij is begonnen herberg te houden, en wellicht in

't belang harer dochter vroeger, en later niet streng genoeg mijnheer Teofiel uit haar huis heeft gehouden.

Wat 't herberghouden betreft, kon zij echter voor hare verschooning inbrengen, dat vader Lenoir, toen nog haar raadsman, beweerde, dat het de eenige redplank was, welke haar overbleef, en dat hare dochter Lucia buitengewoon voor de herberg was genegen. Die laatste reden ware, ja, voor eene verstandige moeder voldoende geweest om volstrekt van de herberg niet te willen hooren, maar de weduwe Stoel begon nu eerst verstandig te worden, en 't verstand komt niet in eens.

Mijnheer Teofiel zoo aanstonds uit haar huis doen blijven, ware nog moeilijker geweest. Immers, de weduwe zelf had vroeger én hare dochter én mijnheer Teofiel aangezet tot verkeeren; zij moest dus haar eigen werk nu tegenwerken. Dan, mijnheer Teofiel verklaarde zich op eens openlijk als de minnaar van Lucia; en 't meisje liet hare moeder hooren, dat zij voor niemand ter wereld den jongeling zou hebben verlaten. Een tijd lang had de weduwe dus moeten gedoogen, wat zij niet beletten kon; en gansche dagen zat Teofiel in hare herberg, aan Lucia, die immer dezelfde coquette bleef, het hof te maken. Niemand stiet dit verkeer meer tegen de borst dan den bakker, die Teofiel niet verdragen kon. Op zekeren dag had de man Lenoir luidop hooren zeggen, dat hij nooit zou toestemmen, dat zijn zoon trouwde met een herbergmeisje. Dit bracht hij aan de weduwe over, en zoo zeer wist hij nu deze te overtuigen van het onbetamelijke van 't verkeer harer dochter, dat zij een kloek besluit nam. Zij verbood den heer Teofiel nog den voet in hare herberg te zetten, en Lucia moest met haren minnaar volkomen afbreken, of het huis verlaten. Droeve en schier altoos machtelooze middelen, aangewend door ouders, wier oogen te laat opengaan! Mijnheer Teofiel en 't meisje verijdelden nu en dan hare voorzorgen, en er werd verteld, dat er dikwijls hevige tooneelen tusschen moeder en dochter plaats hadden.

Maria, men zal dit gemakkelijk begrijpen, is, sedert de genezing harer gewezene meesteres, bij den bakker komen wonen, tot groot genoegen van de bakkerin, tot groote vreugd van Lowie. Bij Dood-Jan ook is 't meisje welgekomen geweest; maar bijzondere aandacht kon de man haar toch niet schenken: 't mislukken van zijn plan hing nog altoos in zijn hoofd. Wat er ook bij de Stoels gebeurde, moeielijkheid met Lucia, met mijnheer Teofiel, of met Lenoir zelve; wat er ook gesproken werd van de droeve broodwinning der ongelukkigen, van hunne onzekere toekomst: altoos was het bij hem dezelfde litanie: Had men den wil van Stoel zaliger niet miskend en zonder omzien naar rouw en verdere prullen het huwelijk gevierd, niets van dat alles ware gebeurd! En hadde vrouw Stoel niet geluisterd naar *monsieur* Lenoir, en had Mele wat beter opgepast, alles ware nog goed gegaan!... Alleen die vrouwen, hebben alles verbroddeld!...

't Is vier uren na den middag op boven gemelden dag. Wij moeten er bijvoegen, dat het de Maandag is der kermis te Brakel. 't Weder is waarlijk prachtig. Zonneschijn en een zachte wind maken van den lommerrijken Brusselschen steenweg eene verrukkelijke wandelplaats, en talrijke familiën maken er met hunne kermisgasten gebruik van.

In de *Brusselpoort* zijn al de vensterluiken gesloten, waarschijnlijk om er de zon uit te houden. De keuken en de bakkerij staan ledig. Gisteren is er hier nochtans ook kermisvolk geweest: eenige bloedverwanten en goede kalanten; maar vandaag heeft men daar niet mogen aan denken, de winkel moet immers worden opgepast. Vader de Smet, onze bakker, is naar Geeraardsbergen ter markt; de bakkerin en Maria zitten

vooraan in den tuin te praten; Lowie, die zoo even de bakberij heeft opgekuischt en den laatsten oven uitgetrokken, staat nu aan de pomp en wascht zich duchtig armen, handen en gelaat. De jongen doet dat met zekere gejaagdheid, en, zooals hij ter sluiks nu naar zijne moeder ziet en dan weer naar 't meisje, zou men zeggen, dat er iets op handen is.

- Moeder, sprak hij eindelijk, zich afdrogende, ik ben er zulle! Gij moet mij eens een schoon hemd komen geven.

- Kunt ge dat van gisteren al niet meer gebruiken, jongen? sprak de vrouw opstaande. Zoudt gij gelooven, Lowie, dat gij begint hoovaardig te worden!

De jongen was echter reeds binnen gestapt. Zoodra zijne moeder in de keuken was, schoof hij de grendel op de gangdeur, als wilde hij Maria buitensluiten. De vrouw keek hem wel verwonderd aan, maar als wilde hij die verwondering nog vergrooten, zeide hij haar zeer ernstig:

- Ik verwacht u in de kamer, moeder!

De vrouw trok de bovenkamertjes op en keerde weldra terug met een wit hemd, en geruiten rooden neusdoek, een paar kousen en een witten halsdoek.

- Ziedaar, jongen, zegde zij, het alles neerleggende op de tafel in de kamer, waar Lowie haar reeds verwachtte; ziedaar, jongen, nu zult gij vast nog eens splinterversch uitkomen!

Maar Lowie draaide nu ook de kamerdeur in het slot. Hij was ijselijk bleek geworden.

- Ik zie, dat er iets is, jongen, zei de vrouw, hem ongerust aanziende: welnu, zeg het mij eens seffens!

- Er is, moeder, zei de jongen, dat ik gisteren heb hooren zeggen, dat de zoon van Koudman, uit den watermolen, Vital den hakkelaar, met Maria zou trouwen!

- Heb ik het niet gedacht, sprak de vrouw, haren zoon lachend beziende: ja, jongen, eene moeder ziet alles, en ik heb het zoo even aan Maria gezegd, dat gij er gansch den dag zoo bekommerd hebt uitgezien!.. Nu, ja, Lowie, er is daar spraak van, jongen, doch tot heden toe niets meer dan spraak ook: eergisteren avond heeft Vital mij daar 't eerste woord over gesproken!

Lowie bekeek zijne moeder staroogend.

- Gij begrijpt, Lowie, vervolgde de vrouw, dat ik in deze zaak handelen moet als moeder van 't meisje, en dat ik dus een deftig aanbod niet mag tegenwerken; 't geluk van Maria, staat hier op 't spel!...

- Met Vital den hakkelaar! zuchtte de jongen.

- Vital, al hakkelt hij, is een brave jongen, Lowie; en dat hij het met Maria wel meent, dat bewijst de manier waarop hij te werk gaat. Eerst heeft hij de toestemming zijner ouders gevraagd en bekomen; en, vooraleer er aan Maria over te spreken, heeft hij zich tot mij gewend. Ik heb hem natuurlijk geantwoord, dat ik er 't kind zou over gesproken hebben als de gelegen-

heid zich aanbood; en ik heb hem een weinig hoop gegeven.

- En Maria, moeder?

- Aan deze, jongen, heb ik eerst over een uur Vitals aanzoek bekend gemaakt... En 't meisje heeft geweigerd!...

- Geweigerd! riep de jongen half juichend.

De moeder scheen met innige vreugd de gemoedsverandering in haren zoon gade te slaan; het hinderde haar alleen, dat hij niet duidelijker met zijne gevoelens voor den dag kwam. Immers, zij had reeds lang vermoed, wat er in zijn hart opzichtens Maria omging, ofschoon de jongen er nog geen woord over had gezegd. Dat hij Maria als eene zuster lief had, - meer had hij nog niet gezegd. Zij besloot, hem nu eens alles te doen bekennen.

- Geweigerd, ja, vervolgde zij;

maar ik heb haar doen opmerken, wie Vital is: een voorbeeld van braafheid, werkzaam, en zoo goed als de eenige zoon van den welgestelden molenaar, - vermits zijne zuster Anna-Maria in 't klooster is. Vervolgens heb ik haar voorgehouden, hoe zij wederom zou kunnen aan 't sukkelen geraken, indien ik kwam te sterven. Ik heb haar gezegd, dat zij toch één offer moest kunnen brengen, aan den welstand, dien haar met een man als Vital ongetwijfeld wachtte.

Lowie kuchte, doch sprak niet. Hij sloeg de blikken neder voor den vorschenden oogslag zijner moeder. Weder was hij bleek geworden, en, als om 't beven zijner ledematen te stillen, had hij zich op eenen stoel nedergezet.

- Ik heb Maria dan zoo ver bepraat, vervolgde de vrouw, dat zij aan de zaak ernstig denken zal: meer wil ik mij daar niet mede moeien, jongen; in een goed huwelijk moet de genegenheid tusschen echtgenooten 't voornaamste zijn, en die ontstaat niet door onderhandelingen.

- Zeker niet, moeder, zei Lowie met klem.

- Nu, jongen, Vital bemint 't meisje reeds oprecht; bemint Maria hem nog niet, hare achting bezit hij toch zeker, hare genegenheid wint hij later... misschien ook hare liefde; zoodat, alles wel ingezien, er een goed huwelijk zou kunnen uit voortkomen!

De jongen haalde de schouders op en morde iets binnensmonds.

- Ik begrijp toch niet, Lowie, sprak de vrouw schalksch, waarom gij u daarover zoo bekommert. Gij kunt er toch niets tegen hebben, dat Maria, die gij soms uwe goede zuster noemt, wel vaart!

- Zoo dat gij denken zoudt, moeder, dat Maria Vitals hand zou aanvaarden? vroeg Lowie, angstig opziende.

Zijne oogen begonnen vochtig te worden.

- Ik denk het, jongen, en voor 't geluk van Maria, moet ik zeggen: ik hoop het!

De vrouw had moeite om nog kalm te schijnen: zij kreeg medelijden met haren zoon.

- Ach! dan is die Vital wel gelukkig, sprak hij op half schreienden toon.

- Wat wilt gij zeggen, Lowie? vroeg de moeder, ontroerd zijne hand grijpende.

- Dat voor mijn geluk Maria nooit in ons huis hadde mogen komen, moeder; want ik bemin haar thans meer dan gij, meer dan Vital, meer dan mijn eigen leven!... Zonder haar, moeder...

De vrouw liet hem niet uitspreken, maar drukte hem in vervoering aan hare borst.

- Weest gerust, jongen, zegde zij, uwe moeder waakt over uw geluk: gij zult gelukkig zijn!...

- Moeder, lieve moeder, snikte de jongen, die nu hare omhelzing beantwoordde. Zou 't waar zijn? Bedriegt ge mij niet?...

- U bedriegen, Lowie!... Ben ik dan uwe moeder niet, en weet ik niet sedert lang, hoe Maria u meer dan eene zuster is geweest... hoewel gij er mij niet eenmaal hebt over gesproken!

- Ik dierf niet, moeder! antwoordde de jongen, wiens gelaat nu glansde van blijdschap en hoop, ik dierf niet!... ik was bevreesd, dat gij mij met eenige woorden mijne hoop zoudt hebben ontnomen!

- Onnoozele jongen, lachte de vrouw door hare vreugdetranen.

- En nu, moeder, vervolgde hij, zal Maria aan Vital...

- Denk aan Vital niet meer, Lowie, onderbrak hem de moeder: Maria bemint hem niet, en, vervolgde zij zachter, ik ben zoo goed als zeker, dat gij haar op verre na niet onverschillig zijt.... ik denk zelfs dat het daarom is, dat zij Vital seffens weigerde.

- Moeder, moeder! juichte hij, ach, zwijg en laat mij voortgaan, of ik worde onzinnig van geluk!

- Nog iets, Lowie, zeide zij: ik ga Maria eens polsen, dan zeg ik u, wanneer gij haar spreken moet.... Maar eerder niet, zulle!....

- Wees gerust, moeder, sprak hij.

Nogmaals drukte hij de goede vrouw in zijne armen, en daarna zijne kleederen nemende, liep hij weg, den zolder op naar zijne kamer.

- En nu Maria eens onderzocht, zei de vrouw: maar, ik zal Lowie eerst laten vertrekken!

Zij behoefde niet lang te wachten, want eer zij in de keuken en in den winkel wat verplaatst en geschikt had, was Lowie aange-

kleed en stond hij vaardig beneden. Hij ging aan de achterdeur en riep vriendelijk: Dag, Maria! daarop drukte hij blijde de hand zijner moeder en vertrok.

- 't Is aardig, zei de bakkerin, toen zij wederom bij Maria in den hof trad, 't is aardig, dat onze Lowie zoo stil geworden is, sedert gij hier zijt, Maria. 't Is nu kermis, en ware 't niet, dat hij eens de kalanten moest gaan bezoeken op de buitenwijken, hij bleve gansch den namiddag bij ons!... Ik geloove, dat de jongen met iets in zijn hoofd loopt!... Men zou zeggen, dat het de eene of de andere liefde is, maar waarom zou hij dan zoo gaarne te huis blijven?

Wat de vrouw waarschijnlijk verwachtte, dat geschiedde: 't meisje begon eerst lichtelijk te blozen, en, naarmate de bakkerin voortpraatte, groeiden dat blozen en hare verwarring tevens aan.

- Ik zal mij niet bedrogen hebben, dacht de bakkerin: zooveel te beter!

- Nu, daarover zou ik mij kunnen vergissen, vervolgde zij luide, want de jongens hebben zoowel als de meisjes, nu en dan zulke aardige oogenblikken dat zij zelven niet weten, wat er in hun hoofd omgaat. En toch, Maria, zou ik wel kunnen raden, waaraan gij gedacht hebt in mijn afwezen!...

- Ik zal het u niet laten raden, madame, zei Maria; ik heb gedacht aan 't voorstel van Vital!...

- Ziet ge 't wel, lachte de vrouw! en misschien hebt gij in dien tijd reeds een besluit genomen!...

- Inderdaad, madame.

- Alzoo is de jonkheid, zei de vrouw, 't hoofd schuddend; lang overwegen dat kunnen ze niet! En de belangrijkste zaken, gelijk huwelijken, worden bij hen op één oogenblik beslist!...

- Ik heb dikwijls hooren zeggen, madame, dat de eerste gedachten de beste zijn!

- Ik weet niet, kind, of dat ook op de huwelijksquaestie mag worden toegepast. Daarover moet toch wel nagedacht worden, en tot wel denken is tijd noodig.

- Welnu, madame, ik heb er in dien tijd wel honderdmalen aan gedacht, - en altoos is mijn gedacht op 't zelfde uitgekomen.

- En dat is, kind?

- Dat Vital zeer braaf is, madame, eerlijk en welgesteld; dat hij ongetwijfeld iemand verdient, die met betere hoedanigheden is bedeeld dan ik. Om het kort te maken: dat hij mij eene groote eer heeft aangedaan met mijne hand te vragen, dewijl hij onder alle opzichten verre boven mij is, maar dat ik hem toch niet begeer en.... de eer afwijs.

De vrouw lachte hartelijk om de *redeneering* van 't meisje, waartegen inderdaad niets meer in te brengen was.

- Als 't alzoo is, mijn kind, zegde zij, dan zal ik Vital maar met uwe weigering bekend maken, en wij zullen de zaak dood laten. Alleen moet ik u nog zeggen, meisje, dat ik zeer wel weet, hoe het komt, dat gij eene zoo voordeelige partij als Vital afwijst!

't Meisje bekeek de bakkerin glimlachend; zij scheen niet te vatten, waar zij heen wilde.

- Gij wijst den armen Vital af, vervolgde de vrouw, omdat gij zin hebt in iemand anders!

- O, madame, wat gij nu zegt, riep 't meisje hevig blozend: wat gij nu toch zegt!... Waarbij zou het dan gekomen zijn, dat mijnheer Lowie geen lust had om met Lucia te trouwen?...

- Wel juist om dezelfde reden, kind, antwoordde de bakkerin: omdat hij zin had gekregen in iemand anders!... Meisje, meisje, eene oude vrouw laat zich niet verschalken!...

Maria scheen zich nu in dien neteligen toestand te bevinden van een meisje, dat zich een geliefkoosd geheim voelt ontglippen. Wel trachte zij luidop te lachen, waarschijnlijk om hare inwendige verwarring te verbergen; maar het purperrood, dat op eens haar gelaat in gloed zette, hare hijgende borst, en zelfs het onnatuurlijke van haar gelach verrieden die ontsteltenis, en schenen te getuigen, dat de vrouw waarheid had gesproken. Gelukkiglijk verscheen er nu iemand, die, zonder het te weten, het meisje uit de verlegenheid hielp.

- Mele, kom eens gauw hier, klonk het uit de achterdeur, want ik heb honger als eene kat!

- Welkom, Dook-Jan! riep de vrouw haren man toe, terwijl zij haastig recht stond. Gij zijt daar zoo gauw, jongen!

- Welkom, mijnheer! had Maria gezegd.

- 't Is, antwoordde de bakker binnentredende, dat ik nieuws heb, Mele!

- Nieuws, vroeg deze, die hem in de keuken was gevolgd: is 't goed nieuws, Dook-Jan?

- Zoo een goed nieuws, Meleken, dat ik er mij niet had aan verwacht... te zeggen, goed nieuws toch voor ons en vrouw Stoel; want voor Lenoir zal 't wel eenen donderslag zijn!

- Maar zeg dan, wat het is, Dook-Jan, gij maakt mij nieuwsgierig!...

- Ge moet dan weten, Mele, dat ik had hooren zeggen, dat er onder de schuldeischers van den bankier der weduwe Stoel nog zekere som te verdeelen was. Ik had dat gisteren avond aan de weduwe gezegd, en deze had mij 't bewijs harer schuldvordering vertrouwd om ze bij den advocaat, die gansch de zaak vereffent, te doen gelden. Ja, maar, na al de boeken te hebben doorbladerd zonder eenig spoor van die nog al zware schuldvordering te vinden, onderzocht de man het bewijsstuk zelve. Welnu, Mele: 't is een valsch stuk: 't is ander papier, anderen inkt, ander geschrift, en 't handteeken van den bankier is nagemaakt!... Wie kan dit anders gepleegd hebben, dan de oude Lenoir, die hare schoone penningen bij den bankier moest brengen, doch ze in zijne eigene kas heeft gehouden, en de vrouw een stuk papier zonder waarde in de handen heeft gestopt!...

- God! God! riep de vrouw: wie had dat gedacht!

- Ik had reeds dikwijls gepeinsd, vrouw, dat die Lenoir van zijn eigen fortuin zoo geen huis kon blijven houden. Hij wint niet veel, en toch hij is een heer, zijne vrouw is eene madame, en zijn zoon kent zichzelven niet van hoogmoed!... Wacht, ik zal ze eens doen dansen als eene kat, dat deugenietenras! Maar, 'k ga eerst eten vrouw.

De bakkerin zette hem nu koud rundvleesch, hesp en brood voor, waaraan Dook-Jan, zonder complimenten, eene duchtige eer begon te bewijyen.

- Mele, vervolgde hij onder 't eten, wanneer nu de weduwe

Stoel haar vermogen terug heeft, moet mijn eerste plan er door zulle: Lucia en Lowie... moeten trouwen!

- Zet die prullen uit uw hoofd, Dook-Jan, zei de vrouw, die zich wel aan de oude litanie verwachtte, maar aan geen huwelijk met Lucia meer dacht.

- Prullen, Mele: zoo'n zeventig duizend franken zijn dat prullen?

- Alweder 't geld, Dook-Jan, 't geld!... Maar gij vergeet de menschen! Lucia verkeert met mijnheer Teofiel ondanks hare moeder, en blijft er mede verkeeren!

- En als ik Lenoir late achter de traliën zetten als dief en bedrieger harer familie, zou Lucia dan nog aan den zoon durven denken?

- En, verder, Dook-Jan, laat het mij u maar zeggen ook, onze Lowie zou dat in 't geheel niet meer willen: de jongen ziet Maria zoo dood gaarne, dat hij...

- Wat zegt ge, Mele, onderbrak haar de bakker opspringend: hij zou aan Maria denken, aan onze meid!

- En wat zou daarop te zeggen vallen? vroeg de vrouw, de armen kruisend.

- Dat zij seffens 't huis uit moet! riep de bakker, verwoed naar de deur stappend.

Maar zijne vrouw was voor hem gesprongen, en had hem achteruit gedrongen naar de kamer.

- Wordt gij zot, Dook-Jan, vroeg ze, hem misnoegd beziende: wilt gij dat arm schaap iets doen boeten, waaraan zij geen schuld heeft? Kan zij er aan doen, dat Lowie haar bemint? Wel, het kind weet er zelfs niet een woord van, want 't is aan mij alleen dat Lowie dit heeft bekend!

En zij verhaalde haren man, wat er in die zelfde kamer tusschen haar en Lowie was voorgevallen.

De bakker zat aandachtig te luisteren: zijne gramschap scheen geheel te verdwijnen.

- Zoodat, zeide hij, na alles te hebben vernomen, Lowie eerst morgen met Maria spreken moet?... Welnu, vrouw, dat hij haar spreke, en als 't zoo zijn moet, in Gods name. Maar Lenoir zal dansen, dansen als eene kat!

- Dat is de eerste maal, Dook-Jan, dat ik u verstandig over die zaak hoor spreken, zei de bakkerin tevreden.

En zij ging naar achter bij 't meisje.

- Gij zijt er wel mede, zei de bakker, naar zijne tafel wederkeerende: list tegen list, vrouw, en mijn plan zal doorgaan!

VI. Beter laat dan nooit.

Des avonds had de bakkerin haren zoon eenige woorden slechts in 't oor gefluisterd, maar die weinige woorden hadden den jongeling nogmaals doen opspringen van vreugd. Kort daarop, was hij naar bed gegaan, doch natuurlijk zeer laat in slaap gevallen; daarbij kwam het ongetwijfeld, dat hij eerst om half zeven wakker werd en opstond. Hij kleedde zich echter zeer traag; want hij wilde nog wat nadenken over de wijze, waarop hij zich bij Maria verklaren ging. Hij twijfelde wel geenszins of 't meisje zou zijn aanbod aanvaarden; maar toch hij voelde eene lichte huivering hem aangrijpen, nu hij eenen stap ging wagen, die 't geluk zijns levens moest beslissen. De woorden en uitdrukkingen verdrongen zich in zijnen geest, maar hij wist daartusschen geene keus te doen. Vruchteloos bleef hij nog eenen stond, gansch gekleed reeds, talmen op den zoldertrap. Daar hoorde hij zijn vader langs de achterdeur naar buiten gaan: hij dacht dus het geschikte oogenblik gekomen, gaf het zoeken op, besloot te handelen volgens de omstandigheden en trad moedig naar beneden.

Hij vond Maria in de keuken gansch alleen. De stoof ronkte en de moor stond op de buis te koken. Droomend stond het meisje op den damp te staren, die in lichte walmen opsteeg en verzwond. 't Intreden des jongelings deed haar een weinig verschrikken; zij bezag hem ter sluiks met eenigszins verlegene blikken, en veranderde ietwat van kleur.

- Goeden dag, Maria, zeide Lowie, haar uiterst vriendelijk naderend: hebt gij wel geslapen?

- Zeer wel, mijnheer Lowie, antwoordde zij zacht; gij zijt wel goed!

- Heb ik vader niet zoo even hooren uitgaan, Maria? vroeg hij.

- Ja. mijnheer Lowie, hij is, geloof ik, naar het aardappelveld gaan zien of er geene dieven zijn geweest.

- En moeder?

- Die is van over een half uur naar de kerk, mijnheer Lowie.

- Van over een half uur, Maria?

En de jongen berekende, dat moeder alle oogenblikken kon terugkeeren, en dat hij zich dus haasten moest.

Lowie dacht er niet eens aan om koffie te drinken: Maria nog minder hem die aan te bieden: zij scheen inwendig met eene zeer ernstige zaak bezig, want als onwillekeurig schudde zij het hoofd.

- Maria, zeide Lowie, na een oogenblik aarzelens: Maria, reeds lang had ik u over iets moeten spreken!...

't Meisje trilde, als had haar een electrische schok getroffen. Lowie moest echter al te veel met zijne eigene ontroering worstelen om te bemerken, hoe hare gelaatskleur, van vurig rood, in hagelwit veranderde en hoe hare borst begon hijgend op en neder te gaan.

- Maria, vervolgde hij, sedert de eerste maal dat ik u heb gezien, maaktet gij een zonderlingen indruk op mij. 't Was op den avond mijner verloving met Lucia. Wat er toen in mij omging, zou ik niet kunnen zeggen; maar ik ontdekte schier plotselings, dat ik voor Lucia niet de minste liefde gevoelde. Eenige dagen later zag ik met overgroot genoegen mijn huwelijk uitgesteld, en met onuitsprekelijk geluk hoorde ik, na een jaar smartelijke afwachting, het voor goed afzeggen. Uw aanblik alleen, Maria, had in mij die verandering doen ontstaan, had in mij gevoelens opgewekt, welke ik vroeger nooit had gekend. Van den eersten oogenblik af heb ik u geacht en geëerbiedigd, Maria; later heb ik getreurd, omdat ik u niet ook beminnen mocht; ik ben woedend geweest, omdat ik niet eens

het recht had u te beschermen tegen de vervolgingen van nietswaardige lieden. En toch, aan dit lijden kwam een einde: ik werd weder vrij, en ik mocht met u omgaan, als een broeder met zijne geliefde zuster. Och, Maria, de stonden van zaligheid, welke ik hier in uw bijzijn mocht smaken, werden vergald door de vrees van u eenmaal en voor altoos te zullen verliezen.... want, - en 't was mij eene hemelsche gewaarwording, - gij waart voor mij reeds meer dan eene zuster, gij waart gansch mijne hoop, gansch mijn doel geworden!... Lang, al te lang wellicht heb ik dat zoet geheim in mijn hart gekoesterd en bewaard: ik kan het u echter niet langer verbergen, Maria. Als gij wilt, kunt gij mijne echtgenoote worden en mij eene toekomst schenken, schooner nog wellicht, dan ik ze ooit heb gedroomd!...

Lowie had gesproken met vuur. Zijne stem eerst bevend en zacht, was allengskens krachtig geworden en hartroerend tevens. Zijn bleek gelaat was beginnen te gloeien en zijne oogen glansden. Zoo geheel bevond hij zich door den aandrang zijner gevoelens vermeesterd, dat hij 't meisje zelf uit het oog had verloren. Alleen thans, nu hij als buiten adem ophield met spreken, troffen eenige snikken zijn oor: 't was Maria, die, op eenen stoel nedergezakt, met den voorschoot voor de oogen zat te weenen.

- Maria! Maria! gij weent! riep hij in vervoering uit, uw hart heeft dus het mijne begrepen?

Tot eenig antwoord stak zij hem de hand toe.

De gelukkige jongeling drukte ze zachtjes en bracht ze eerbiedig aan zijne lippen.

- O dank, fluisterde hij, terwijl nu ook hem tranen uit de oogen sprongen, dank voor uwe liefde, Maria, zij maakt mij zoo...

- Ach, neen, het mag, het kan niet zijn, snikte 't meisje smartelijk, en zij trok hare hand terug.

Lowie trad verschrikt achteruit en bezag haar als uitzinnig. Maria echter wischte de tranen van haar gelaat, dat nu onuitsprekelijk zoet en teeder scheen; met eenen onbeschrijfelijken blik van liefde keek zij den jongeling aan, en opstaande, begon ze zachtjes:

- Mijnheer Lowie...

- Mijnheer! herhaalde hij bitter.

Zij begreep hem.

- Welnu, ik zal dan eenmaal Lowie zeggen, sprak ze. Och, Lowie, met wat zalig genoegen en met wat droefheid tevens, heb ik uwe woorden gehoord. Helaas! 't geluk, dat ge mij vraagt, en dat ik u zoo gaarne schenken zou, dat geluk moet ik u weigeren! - Mijne zalige moeder, Lowie, en de deugdzame juffer, die later mijne moeder wilde vervangen, hebben mij met de grootste zorg opgevoed; niet alleen hebben zij mij de plichten leeren kennen, welke ik later kon hebben te vervullen, zij hebben mij zelfs doen beloven met de grootste nauwkeurigheid en tot elken prijs zekere plichten na te komen, - en tot deze behoort de plicht der dankbaarheid. Voor eene weeze, die geene ouders meer heeft om te beminnen, Lowie, moet de dankbaarheid de kinderliefde vervangen... Welnu, ik mag uwe liefde niet beantwoorden, zonder ondankbaar te worden; ik moet het geluk weigeren, dat gij mij aanbiedt, omdat ik getrouw wil blijven aan mijne moeder, uwe liefde waardig. Want, Lowie, ik ook heb u leeren achten, ik ook heb u liefgehad als een broeder, ik ook heb in mijne schoonste droomen soms eene toekomst gestreeld met u!... Gij ziet het, Lowie, dat ik u rechtzinnig, - al te rechtzinnig wellicht voor een meisje, - al mijne gevoelens blootleg;

in deze omstandigheden ben ik u dat verschuldigd. U zeggen, dat ik uwe liefde verstoot, dat gij mij onverschillig zijt, dat wil ik niet, dat kan ik niet!

Hier moest zij een oogenblik ophouden, want hare stem was verkropt, en weder rolden tranen langs hare wangen. Edoch, zij vatte weder moed en vervolgde:

- Gij begrijpt mij, niet waar, Lowie, ik moet getrouw blijven aan mijne moeder, getrouw aan mijne plichten, waardig zelfs van die gevoelens, welke gij mij zoo even hebt doen kennen, hoewel ik ze niet aanvaarden mag. Een groote plicht van dankbaarheid verbiedt mij uwe echtgenoote te worden, verbiedt mij zelfs den oorsprong van dien plicht te doen kennen. O, Lowie, gij zult moed genoeg hebben, niet waar, om mij dien plicht niet moeilijk te maken, om mijn geheim te eerbiedigen?

Zij stak hem weder hare hand toe, maar hij bemerkte ze niet. Met den rechterarm op de schouw geleund, 't hoofd op de borst gezakt, stond hij daar als bewegingloos. Wat ging er om in zijn gemoed?... Ongetwijfeld kwam, Maria, die zoo moedig haar geluk opofferde aan hare plichten, hem als een goddelijk wezen voor, honderdmaal beminnenswaardiger nog dan hij ze vroeger had gekend, - en zijn hart bloedde bij 't denkbeeld, dat slechts een verborgen hinderpaal hem belette dien engel de zijne te mogen noemen; maar dan ook deed 't moedig gedrag van Maria hem waarschijnelijk begrijpen, dat, kon hij haar niet evenaren in moed en edelaardigheid van gevoelens, hij haar toch moest trachten na te volgen.

- Lowie, hebt ge mij begrepen? zei 't meisje.

- Ik heb u begrepen, Maria, zuchtte hij zijn hoofd oprichtende; ik heb u begrepen; een overbiddelijk noodlot drukt op ons!... Helaas, ja, wij moeten ons onderwerpen!

- O dank, Lowie, stamelde zij, hem weerom de hand reikende, - eene ijskoude hand, - dank, Lowie, want had u den moed ontbroken, wellicht hadt gij den mijnen doen wankelen... En nu nog iets: wij moeten malkander de harde taak niet moeilijk maken; zij zal reeds zwaar genoeg zijn. Ik ga dus zonder uitstel vertrekken!

- Vertrekken! herhaalde hij op wanhopigen toon. Helaas! helaas!...

- Mag of kan ik hier blijven? zeide zij.

Hij boog weder het hoofd.

- Aanstonds maak ik mijn besluit aan uwe moeder kenbaar, Lowie. Laat ons dus afscheid nemen: wellicht... zien wij malkander op de wereld... niet meer weder... maar ik zal voor u... bidden.

Tranen en snikken beletten haar voort te gaan.

Lowie bezag haar nog eenmaal, drukte nog eens zachtjes hare hand en liep weenend naar buiten.

Een oogenblik staarde Maria hem achterna; dan bracht zij weder den voorschoot aan de oogen en tranen stortend ijlde zij de kamer in.

Zij had eindelijk haar gemoed overwonnen, 't arme kind, maar na welken strijd!...

Met het hoofd op de tafel liggend bleef zij eenigen tijd voortweenen: tranen echter verlichten altoos, en Maria voelde zich merkelijk beter, toen de bakkerin terugkwam uit de kerk.

- Welnu, wat beduiden die roode oogen en dat bleek gelaat? vroeg deze, toen zij 't meisje in de kamer gewaar werd.

- Och, 't is niets, madame, antwoordde Maria, pogende te glimlachen: 't is reeds over... Ik moet u echter iets zeggen: ik ga dadelijk vertrekken.

- Vertrekken, Maria, waar zijn uwe gedachten, kind?

- 't Is nochtans zoo, madame, herhaalde 't meisje, ik moet zonder dralen uw huis verlaten; maar nooit zal ik de vriendschap vergeten, welke mij hier te beurt viel, nooit 't zoete geluk, dat ik hier zoo lang heb genoten!

Zij was er wel mede 't kind, had zij gemeend zonder eenige moeite dezen laatsten strijd te zullen winnen. Die vrouw, welke zij reeds zoo zeer beminde als hare hartsvriendin, was immers niet alleen hare tweede moeder geworden door hare weldaden, 't was ook de moeder van Lowie... Ging zij nu ten tweede male weeze zijn!...

- Wat beduidt dit alles, Maria? zei de vrouw, haren mantel op de tafel leggend: ik zie weer tranen in uwe oogen komen; er moet hier iets ernstigs gebeurd zijn: welnu, zeg het mij!

- Ach, antwoordde 't meisje, dat zichtbaar geweld deed om kalm te blijven; ach, madame, ik durf het u haast niet zeggen!... Lowie heeft mij daar seffens ten huwelijk gevraagd!...

- Welnu? deed de vrouw verwonderd.

- En ik heb... geweigerd!

- Geweigerd! riep de vrouw ongeloovig,... geweigerd!... en waarom dat mijn kind?

't Meisje haalde de schouders op.

- Wellicht bemindet gij den armen jongen niet? vervolgde de vrouw.

- Ach, zei Maria stil, terwijl zij zich weder schreiend op eenen stoel liet zakken: ik bemin hem maar al te veel!...

De vrouw duwde haastig de kamerdeur toe. Hare verwondering was ten toppunt gestegen.

- Zoodan, zegde zij: gij bemint Lowie, hij bemint u en gij weigert zijne hand! gij wilt dan u zelve ongelukkig maken en hem met eenen?

- Helaas, snikte 't meisje, ik zal wel de ongelukkigste zijn, want ik verlies niet alleen Lowie, den eenigsten man, dien ik ooit zal kunnen beminnen, ik verlies ook eene hartelijk geliefde moeder!...

De vrouw vatte het hoofdje van 't weenende kind tusschen hare beide handen en keek haar een oogenblik sprakeloos in 't gelaat. Dan kuste zij haar liefderijk op 't albasten voorhoofd. Ook hare tranen begonnen te vlieten.

- Maria, mijne lieve Maria, sprak ze, het is niet uit eigene beweging, dat gij zoo een rampzalig besluit neemt.

- Madame, om Gods wil, laat ons daarvan zwijgen, zei 't meisje biddend: ik mag of kan het geluk niet aannemen, dat Lowie mij aanbiedt, en ik mag zelfs aan u niet zeggen, waarom ik zoo moet handelen!... O 't is een duurbaren plicht, die mij tot dit alles dwingt; maar ik moet en zal hem volbrengen.

- Dwaalt gij niet, Maria? wedervoer de vrouw, neemt gij misschien niet als hooger plicht iets op, dat wellicht van niemand kan worden gevorderd?.... Zie, meisje, ik kan mij maar niet voorstellen, wat u dwingen kan zoo goed als uw leven en dat van Lowie prijs te geven!... Zeg, weet gij wel, Maria, dat, hetgeen gij doen wilt, schier met een moord en zelfmoord gelijk staat?.... Wat zal 't leven nu zijn voor Lowie, die u zoo hartstochtelijk liefheeft, en wat staat er u niet te verwachten, als gij hem ook zoo bemint?... En ik dan, die u beiden...

- Vergiffenis! vergiffenis! riep Maria opspringend en de vrouw om den hals vallend: vergiffenis voor 't geen ik u en Lowie wellicht zal doen lijden!... Ach, waarom kan ik al dat onheil niet voor mij alleen nemen!... En toch er is niet aan te doen: ik moet! ik moet!...

- Arm, ongelukkig kind, sprak de vrouw, die hare tranen niet langer weerhouden kon; arm, ongelukkig schaap: en waar gaat gij henen?

- Naar 't klooster, zuster Martha heeft mij daar reeds vroeger eene schuilplaats aangeboden: 't is immers eene goede vriendin van de Duitsche juffer, die mij heeft opgevoed...

- En gij wilt dadelijk vertrekken?

- 't Is zoo best, madame: gij begrijpt immers, dat ik Lowie niet meer ontmoeten, dat ik zijn lijden niet vergrooten mag!

- Welnu, Maria doe dat: maar geloof niet dat ik de zaak opgeef: ik moet Lowie nog spreken en morgen kom ik bij u... Bovendien, tijd zal raad geven, en ik kan mij niet voorstellen, dat een zoo schoon huwelijk onmogelijk zou wezen!...

- Wij zouden wellicht te gelukkig zijn! zei 't meisje; maar geloof mij, madame, alles is vruchteloos!...

Zij kuste nogmaals de vrouw en liep naar hare kamer.

- Neen, vervolgde de bakkerin, dat mag, dat zal niet blijven: malkander kunnen overgelukkig maken, en om een onbegrijpelijk *iets*, malkanders geluk verwoesten... Maar waarom moet Maria zoo handelen... waarom?

De vrouw zat een oogenblik te peinzen.

- Ik kan mij toch onmogelijk eene reden daartoe voorstellen, sprak ze weder, en toch moet er eene zijn.

- Mele, klonk het eensklaps voor haar: ik ga naar de weduwe Stoel! 't Was de bakker. die gansch gekleed daar stond. Hij zag er uiterst vergenoegd uit en lachte schalks.

- Ik ga naar de weduwe Stoel, vervolgde hij, na een' oogenblik te hebben rondgedraaid: om haar te melden, wat ik heb ontdekt!... Dat zal eene blijdschap zijn, vrouw: 't is een zeventig duizend franken, welke ik in hare handen speel!... En tevens breng ik de zaak van Lowie en Lucia... Nu, bezie mij maar niet zoo aardig, vrouw: gij zijt zoo drollig als eene kat!... Want ik weet, wat ge wilt zeggen, vrouw, en toch, gansch 't ongelijk is aan u: ik heb er immer aan Lowie zoo even over gesproken, en de jongen is tevreden!

Er was als een lichtstraal in 't hoofd der vrouw gedrongen: Zij bekeek haren man eerst, als scheen ze aan iets te twijfelen,

maar bij zijne laatste woorden, rees zij driftig op, en de stem wat verheffende, sprak ze met verontwaardiging:

- Dook-Jan, ik zou dat van u nooit hebben verwacht!

- Wat wilt ge zeggen, Mele? zei de bakker verbaasd.

- Dat ik beschaamd ben voor u: voor een hoopje geld, dat gij wel kunt missen, verkoopt gij 't geluk van uw kind!

- Een hoopje geld, jandorie, zei de bakker, 'k geloof het wel, Mele! zeventig duizend franken! leg ze mij daar!

- Zeventig duizend franken, spotte de vrouw, en voor die som wilt gij Lowie koppelen aan eene nietswaardige juffer, - aan Lucia, die noch godsdienst heeft noch eer, zoo 't schijnt, en welke ik, Dook-Jan, nooit als dochter zal erkennen, hoort gij dat?

- Dat zijn me moeders, spotte de bakker misnoegd, welke beweren, dat men de kinderen niet mag tegenstreven in de keus hunner levensgezellen; welke de kinderen in volle vrijheid willen laten handelen!...

- Maar dat gaat te verre, riep de bakkerin, meer en meer verontwaardigd: dat gaat te verre!

Waarschijnlijk was de bakker verlegen, dat hun gesprek ook *te verre* mocht worden gehoord, want hij sloot de kamerdeur dicht.

- Welhoe, vervolgde zijne vrouw, de armen kruisend: gij zoudt beweren, dat Lowie in volle vrijheid, eene vrouw zou nemen als Lucia?

- In volle vrijheid! bevestigde de bakker: hij heeft in volle vrijheid toegestemd!

- Waarom?

- Dat weet ik niet!

- Ik weet het, Dook-Jan: omdat Maria zijne hand heeft geweigerd; en waarom heeft Maria zoo gehandeld?

- Maar weet ik dat, Mele?

- Ja wel, gij weet het, Dook-Jan, en gij wordt er rood van!... Ach, wel moogt gij blozen!... Gij, man met fortuin, gij durft misbruik maken van den toestand van eene arme weeze, om haar voor 't slagen van uw uitzinnig plan de opoffering te vragen van haar geluk!... En dat meisje toont zich moedig en edel: zij bemint Lowie; maar omdat zij het haren plicht meent uwe plannen niet tegen te werken, doet zij afstand van 't geluk, dat hij haar aanbiedt; zij offert hare toekomst op, omdat gij het haar vraagt, omdat zij denkt dat zij ondankbaar zou wezen met u dit te weigeren!... En dat is zeker grootmoedig en edel gehandeld; maar welk eerlijk, deftig man toch zou van eene arme weeze zulk eene opoffering durven aannemen om eenige ellendige duizenden meer te kunnen verzamelen?...

De bakker was verslagen. Hij wist niet wat te antwoorden en kuchte geweldig.

- En alzoo, vervolgde zijne vrouw, breekt gij 't hart van Lowie, breekt gij 't hart van het deugdzaamste, edelmoedigste meisje, dat ik ken, en breekt gij ook 't mijne, Dook-Jan: want sedert lang is 't geluk van Maria ook 't mijne geworden; sedert lang heb ik voor Lowie zulk eene echtgenoote, voor mij zulk eene dochter gedroomd!... Zij gaat nu dadelijk ons huis verlaten, Dook-Jan: zij vertrekt, en met haar ons aller geluk!...

De toon van stem was nog wel zacht verwijtend gebleven, maar toch ietwat gemoedelijk geworden. Eenige tranen ontrolden hare oogen en bevestigden te meer,

dat hare gramschap voor de moederlijke ontroering had plaats gemaakt. De bakker scheen ontroerd, want zijne lippen beefden: hij dierf echter zijne vrouw niet aanzien.

- Ik heb wellicht gedwaald, zeide hij, maar...

Men hoorde iemand driftig den winkel doorstappen, en in de keuken komen; en toen de bakkerin de kamerdeur openzette, stond de weduwe Stoel voor hen.

Hare oogen waren rood en gezwollen, hare kleeding was ordeloos en haar adem koortsig.

- Wilt ge nu wat weten, riep zij, wanhopig de handen vooruitbrengend: Lucia is dezen morgen weggeloopen met mijnheer Teofiel!

't Was aardig om 't ontstelde gelaat van den bakker te zien; bloedrood, met opgespalkten mond en starende oogen.

- Weggeloopen! ging het: weggeloopen!

- Ja, weggeloopen! sprak de weduwe: weggeloopen, omdat ik niet wilde dat Lenoir en zijnen jongen schelm langer den zot met haar hielden!... Zij heeft mij eenen brief te huis gelaten: zij schrijft, dat zij naar Brussel trekken en eerst zullen wederkeeren, wanneer ik en Lenoir toestem in hun huwelijk.

- Wel laat ze trouwen, jandorie, zei de bakker, in wiens binnenste nu eene geheele omkeering scheen plaats te hebben: ze zien malkander immers gaarne!

Beide vrouwen keken verwonderd op. Bij de bakkerin was die verwondering vreugde; de weduwe schudde echter bedenkelijk het hoofd.

- 't Is wel mogelijk, dat er liefde tusschen is, sprak deze, maar het is in alle geval slechte, verfoeilijke liefde, waarbij mijne dochter haar eer en wellicht beide hun geluk zullen verliezen!

- Als ze trouwen is alles hersteld, hernam de bakker dringend: alles kan dan nog te recht komen.

- Als ze trouwen! zuchtte de weduwe droef: spreek daar nu van trouwen aan. Ja, ik zou het wel willen, want sedert lang is Lucia mij boven het hoofd gegroeid; maar Lenoir wil er thans minder dan ooit van hooren: hij heeft mij schier op de straat geworpen, toen ik hem daar even ben gaan spreken!...

- En indien ik eens den stijven, krommen advocaat zoo tam maakte als eene kat? hernam de bakker.

- Zoudt gij dat kunnen? zei de weduwe, hem hoopvol aanziende.

- En indien ik zelfs het middel had om zoo goed als gansch uwe fortuin in uwe handen terug te brengen?

- Gij? riep de weduwe verblijd.

- Ja, ik kan dat, antwoordde de bakker met zekeren hoogmoed, - edelen hoogmoed thans, want hij bedoelde eene goede daad.

- Maar, dat is onmogelijk! hernam de weduwe schier uitzinnig.

- Vraag het Mele liever!

- Inderdaad, zei deze: Dook-Jan kan dat doen!

- En ik zal het doen! bevestigde de bakker; en ik ga vandaag nog meer gelukkigen maken. Wacht eens!

Hij wees naar de deur der bovenkamertjes, welke nu juist open ging om Maria in de keuken te laten komen met twee kleine pakjes.

De bakker wenkte de beide vrouwen, en deze volgden hem.

Maria scheen gansch hare kalmte teruggekregen te hebben; maar hare wangen, gewoonlijk blozend, waren nu zeer bleek.

Verwonderd staarde zij den bakker aan, die haar vriendelijk lachend naderde, en de goede bakkerin, wier gelaat scheen te glanzen van geluk.

- Maria, zei de bakker, doet ons eens 't genoegen uwe pakjes wat neer te zetten!...

Eer 't meisje gehoorzamen kon aan die uitnoodiging, had reeds de bakkerin haar die afgenomen, en haar zacht de hand gedrukt.

- Goed zoo! zeide de bakker. En gij, vrouw, roep Lowie eens buiten... Hij wandelt in den tuin!

In een oogenblik was de jongeling met zijne moeder binnen. Deze had hem ongetwijfeld iets gezegd, want ook zijne oogen schitterden van hoop en blijdschap. Maria wist niet wat denken van dit alles, en blikte schier beschaamd voor zich.

- Maria, hernam nu de bakker, zijnen zoon bij de hand nemende, gij hebt ons allen, doch mij vooral, een schoon lesje gegeven van braafheid. Weinigen zouden handelen, gelijk gij het hebt gedaan; weinigen bezitten een hart als het uwe, met zulken moed, met zulke oprechtheid!...

De bakker moest ophouden: wel was hij juist van de teergevoeligsten niet, maar hij zag zijne vrouw den voorschoot aan de oogen brengen en dit ontroerde hem.

- Ik zal het maar kort maken, Maria, vervolgde hij; zult gij het mij ook weigeren de hand van onzen Lowie te aanvaarden?

't Meisje werd op eens vurig rood: zij wierp een vluchtigen blik op Lowie, die haar verwachtend aankeek; toen op zijne moeder, welke haar reeds de armen toestak, en daarop stortte zij met een lichten kreet aan de borst dier goede vrouw.

- Mijne dochter!

- Mijne moeder!

Dit waren de eenige woorden, welke men eerst hoorde.

Nalezing.

Moeten wij nog zeggen, dat Lowie en Maria eenige weken later in 't huwelijk traden; dat zij in hunnen echt gelukkig waren?... Zeker neen.

Ook Lucia en Teofiel werden vereenigd, dank aan de tusschenkomst des bakkers, die den heer Lenoir zoo tam maakte als eene kat; maar dat hun huwelijk gelukkig was, dit zouden wij niet durven verzekeren. Vast weten wij het echter niet, want drie jaren na hun trouwfeest is 't jonge paar eene speelreis gaan doen naar Amerika, en ze zijn daar gebleven.

Sedert leeft de weduwe Stoel zoo gerust mogelijk van hare eigene inkomsten, waarvan zij, volgens den raad van den bakker, alleen 't wettige deel van Lucia en Teofiel, hare al te kwistige kinderen, heeft afgestaan.

En dan de zedelessen? Wij schreven immers een zedenverhaal.

Nu, die zijn te trekken uit wat wij zeiden en uit wat wij verzwegen, bij voorbeeld:

Uit het gene wij zegden:

Dat de opvoeding der kinderen nooit straffeloos wordt verwaarloosd;

Dat deze opvoeding niet alleen *geleerdheid* moet ten doel hebben, dat is bekwaamheid om de middelen van vooruitgang en verbetering te kunnen gebruiken; maar ook godsdienstige gevoelens, - de bron der zedelijkheid, die den mensch terug houdt van het misbruiken der voornoemde middelen, - de bron der sterkte, welke den mensch staande houdt, wanneer die middelen mislukken;

Dat er tot een *gelukkig* huwelijk wat meer noodig is dan geld, zelfs meer dan geleerdheid en schoonheid: deugd en liefde!...

Uit het gene wij verzwegen:

Dat men best doet eenen sluier te werpen over de handelingen van personen, wier levenswijze, als die van Lucia en Teofiel, niet strookt met de zedelijkheid.

ASSENEDE, 4 APRIL 1871.
E.M. MEGANCK.

Kroniek.

Antwerpen. - *Verbond van kunsten*, *letteren en wetenschappen.* - Op 29 en 30 Juni waren tentoongesteld; een puik geschilderd tafereel van F. Lamorinière voorstellende: *Oude eiken op het eiland Walcheren;* en een zeer verdienstelijk standbeeldje: *De Bachante*, door R. Fabri, welke reeds in 1859 den eersten prijs behaalde in den grooten kampstrijd van beeldhouwkunde, gezegd van Rome.

De heer E. Pecher is tot voorzitter van dezen kring benoemd in vervanging van wijlen den heer J. Van der Linden.

Op 13 Juli en volgende dagen waren er tafereelen tentoongesteld: van Courbet, Jacque, Corot, Marie Brasset, Harpignies, Manet van de fransche school, verders tafereelen van Lies, Stobbaerts, Lathouwer en Willems.

- Het ruiterstandbeeld van Z.M. Koning Leopold I, waarvan wij de onthulling in 1868, bl. 127 vermeld hebben, is thans geplaatst op den grond der afgebroken Berchemsche of St-Jorispoort, met het gezicht naar de Leopoldstraat gewend. Volgens onze meening zou het beeld beter hebben gestaan met het hoofd van het paard naar de Poortstraat gekeerd; wijl de vorst bij zijne blijde intrede, toen de poort nog bestond, langs die zijde de stad is binnengekomen. Het voetstuk draagt het volgende opschrift.

KOOPHANDEL EN BEVOLKING AAN LEOPOLD EERSTEN KONING VAN BELGIË

gestemd in 1856, *opgericht in 1868*,
door de stad ontvangen in 1873.

- In zitting van 23 Juli, van den Provincialen raad, is op voorstel van de heer Frans Van Boghout aangenomen, dat in het vervolg geen arrondissements-condukteur, in deze provincie, nog zal kunnen benoemd worden zonder een examen in de Nederlandsche taal te hebben afgelegd - hij mag dan zelfs

het diploma bekomen hebben van ingenieur of condukteur der bruggen en wegen.

- Verschenen en verkrijgbaar in den boekhandel. - *Eenige woorden over de vlaamsche muziekschool van Antwerpen*, van Edm. Van Herendaal, uitgegeven door den *Nederduitschen Bond*, Prijs: 50 centiemen.

Mechelen. - De door ons op bl. 62 aangekondigde tentoonstelling is aldaar geopend op 21 Juli. Er waren 175 nummers. Een der bijzonderste tafereelen was eene *H. Maagd* door G. Guffens, schoon geteekend, prachtig van kleur en gevoelvol uitgedrukt mocht het met recht de parel der tentoonstellingworden genoemd. Verders waren er nog verdienstelijke stukken van: Van Hammée, J, Gerard, B. De Looze, Ceriez, Corkole, J. Impens, en Vervloet. Deze tentoonstelling heeft den besten uitslag opgeleverd; voor de verloting zijn dertig kunstwerken aangekocht waarvan wij de opgave hier laten volgen: *Gezigt van Delft*, door Brouwer; *Brand van den William Nelson* door Barnaba; *Rattejacht* door De Vos; *Doode natuur* door G. Morrissens: *Stadgezicht* door J. Van Hoey; *Zegepralende haan* door Fr. Van Severdonck; *Bloemen en vruchten* door Robbe; *Weg te Villers* door mej. E. Beernaart; *Zicht te Amsterdam* door Fr. Boulanger; *Bloemen* door Mevr. Van der Linden-de Vigne; *Muziekles* door Coninckx; *De hoofdkerk van Tolède* door J. Maswiens; *Gezicht te Saventhem* door P. Lauters; *Stadsgezicht* door V. Vervloet; *Boorden der Schelde* door A. Dandoy; *Verboden doorgang te Parijs tijdens de belegering* door Corkole; *Opschikkings voorwerpen* door G. Croegaert; *Plantenkorfje* door Mej. V. de Sartorius; *De stads en veld rat* door Ch. Thomas; *De ontmoeting* door F. Van Leemputten; *Bloemen* door J. Van der Hecht; *Sabina* door J. Van den Bussche; *Vallei van S*^{t}*-Amarinus* (Alsace) door J.C. Hans; *Bloemen en vruchten* door L. Moonens; *Zicht te Limburg* door Keelhoff; *Den beeldekensboek* door J. Impens; *Episode uit het beleg van Antwerpen*, *1832* door L. Geens; *Tot later* door F. Peeters; *Krijgsgevangene*, sterkwaterplaat naar een tafereel van Jos. Lies uit het Antwerpsch museum door J. Dirks. De trekking dezer kunstvoorwerpen, die van 29 Juli op het stadhuis zijn tentoongesteld, zal plaats hebben op 3 Augustus.

Brussel. - De heer Jottrand, vader, die sedert den dood van M. Gendebien de bewaarder was van de Poolsche vlag, welke Joachim Lelewel in de zaal van den Poolschen landdag had meêgenomen, die hij op het einde der omwenteling van 1831 voorzat, heeft deze vlag, benevens verscheidene medaliën, munten en krijgsteekens, betrekkelijk de republiek der Belgische Vereenigde-Staten van 1789 tot 1790 en de omwenteling van 1830, naar het Poolsch nationaal museum van Rapperswyl, in Zwitserland, gezonden.

Saint-Nikolaas. - De wedstrijd voor sterkwaterplaten, door den heer Ad. Siret uitgeschreven, heeft de verwachting overtroffen. De prijzen voor de geschiedenis en het genre waren van 300 fr. voor den eersten en 100 fr. voor den tweeden. - De eerste prijs is behaald door den heer Alb. Glibert en de tweede door de heeren Alb. Dillens en Ed. Baes. Voor de landschappen en binnengezichten zijn, aangezien het groot getal mededingers, de prijzen verdubbeld. Er waren dus drie prijzen van 100 fr. ieder. Deze zijn behaald door Mev. Rolin Jacquemyns, de heeren De Biseau en de Gravensande. De twee tweede prijzen zijn toegekend aan de heeren Ed. Baes en E. Puttaert.

Oostende. - Met genoegen hebben wij vernomen dat dokter Eug. van Oye de overtuigde vlaamsche letterkundige, door den keizer van Duitschland vereerd is met

de ridderorde der koninklijke kroon van Pruisen, voor bewezene diensten aan de Duitsche legers, tijdens den oorlog 1870-71.

Buitenland.

Tubingen. - Op 14 Juli is aldaar het gedenkteeken onthuld, ter eere van den grootsten der Zwabensche dichters, Ludwig Uhland, opgericht. De feesten-commissie had een groot aantal mannen van naam op letterkundig gebied, in de verschillende oorden van Duitschland gevestgid, tot bijwoning der onthulling uitgenoodigd. Talrijker toch was de schaar vereerders van den grooten dichter, uit eigen beweging waren opgekomen, om aan de nagedachtenis des overleden hulde te bewijzen.

Zwolle. - De heeren W.J.A. Huberts en W.A. Elberts, zijn voornemens, een door hen te bewerken *Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkunde* uit te geven. Op dit werk kan men bij alle boekhandelaren reeds inschrijven.

Parijs. - De Fransche Academie van wetenschappen heeft den prijs, door de heer Barbier gesticht, toegekend aan den heer Audant, die met andere scheidkundige, een tegengift tegen fosfoor heeft ontdekt. De ontdekking was, gelijk meer het geval is, toevallig. Iemand had eene groote hoeveelheid fosfoor gebruikt, om zich het leven te benemen, en om zijn einde te bespoedigen, nam hij nog ongeveer 15 grammen terpentijn. Dit laatste had echter eene geheel tegenovergestelde werking; als bij tooverslag vernietigde het den invloed van den fosfoor. Dit werd met herhaalde proeven op dieren onomstootelijk gestaafd. Dat terpentijn uitwendig tegen fosfoor beveiligt, was reeds lang in Duitschland bekend: de werklieden in de fabrieken, waar deze stof gebruikt wordt, dragen een fleschje terpentijn om den hals, ten einde den invloed van den fosfoor tegen te gaan.

Sterfgevallen.

JOANNES FRANCISCUS PLUYS, glasschilder is te Mechelen overleden op 23 Juni in den ouderdom van 63 jaren. Van zijne jeugd had hij zich onder de leiding van den scheikundige Stoffels op het kleuren van het glas toegelegd en was een der eerste die dit vak heropbeurde in ons land. Tusschen zijne bijzonderste werken telt men glasramen in de Finistere kerk te Brussel; Sint Rombouts te Mechelen. Sint Jacobs te Antwerpen en in de kapel van het H. Bloed te Brugge. Deze laatste zijn uitgevoerd naar de teekeningen der aldaar vroeger bestaan hebbende glasramen.

HIRAM POWERS, de vermaarde Amerikaansche beeldhouwer is te Florencië overleden. Hij was te Woodstock van geringe ouders geboren, was eenigen tijd bedienden in een koffiehuis, waarna hij horlogiemaker werd tot hij met een Pruisischen beeldhouwer in betrekking kwam, hem eenige lessen in de beeldhouwkunde gaf. Hij verliet zijn beroep van horlogiemaker en begon zich met het maken van medaillons bezig te houden. In 1837 verliet hij de Vereenigde-Staten en vestigde zich te Florencië, waarbij zijne voornaamste gewrochten zijn: *Il penserozo*, De visschersknaap, Californië, Amerika en de standbeelden van Washington en Caboun.

De tapijtfabrieken der xvi^e^ en xvii^e^ eeuw.

Onderstaande plaat, voorstellende: '*De afbreuk door de Zeeuwen aan de verdedigingswerken der Spanjaarden gedaan,*

TAPIJTWERK DER XVI EEUW.

tijdens deze Zierikzee belegerd hielden. Anno 1576,' is ontleend aan het zoo belangrijk als lezenswaardig werk van wijlen Mr. J. van de Graft, in 1869 bij J.C. et W. Altolffer te Middelburg uitgegeven onder den titel: *De tapijtfabrieken der XVIe en XVIIe eeuw, tapijtbehangsels in de groote vergaderzaal der provinciale Staten van Zeeland.*

Bij dit boek zijn zeven kopergravuren gevoegd van den zoo verdienstelijken Gentschen plaatsnijder Ch. Onghena. Ofschoon wij in onzen vorigen jaargang, in het verslag van het XIIe taalen letterkundig congres, te Middelburg gehouden, reeds van dit werk melding maakten, kunnen wij evenwel moeilijk nalaten er nog eens op terug te komen, wijl het eene inleiding bevat welke zeer vereerend is voor onze landgenoten. Toen men, zegt de schrijver, eenige jaren geleden in België, even als reeds elders het geval was, een besluit nam, waarbij aan ieder belangstellende de toegang werd verleend om de oude archieven van het rijk te onderzoeken en te bestudeeren, bleek het reeds spoedig, dat dit besluit daar, vooral met het oog op de beoefening der geschiedenis, van het grootste gewicht was. Het raadplegen toch van die grootendeels onbekende bronnen bracht geheel andere beschouwingen omtrent vele historische feiten en toestanden te weeg, dan tot dusverre het geval geweest was; en de menigte boekwerken en verhandelingen, als een gevolg van de kennismaking met die archieven, zoowel door bijzondere personen, als op last van het rijk uitgegeven, getuigen nog voortdurend van de hooge waardeering van dit genomen besluit. Niet alleen op historisch gebied bleek het spoedig, dat er merkwaardige zaken te ontdekken waren, maar ook op dat der kunst en nijverheid vond men de belangrijkste aanteekeningen. Het gevolg hiervan was dat zich de

lust ontwikkelde om, in verband met de nog bestaande en voorhanden zijnde oude gedenkstukken dier vroegere nijverheid, den oorsprong en de geschiedenis daarvan op te sporen. Oneindig veel kwam eraan het licht, en voornamelijk-over de zoogenaamde historische tapisseriën, waarover men in die vroeger niet toegankelijke archieven belangrijke mededeelingen heeft gevonden. Het gevolg van dat onderzoek was, dat de *Académie Royale de Belgique* naar aanleiding van de reeds verkregen belangrijke bescheiden, in het jaar 1859 de volgende prijsvraag uitschreef: '*Faire l'histoire de la Tapisserie de haute lisse dans les Pays-Bas.*' De beantwoording dier prijsvraag en de daarop gevolgde bekrooning viel ten deel aan den heer A. Pinchart, afdeelingoverste aan de rijksarchieven te Brussel. Deze verhandeling, die, ingevolge het daarover uitgebracht verslag van den heer Ed. Fetis, allernauwkeurigst en merkwaardig moet zijn, genoot de dubbele onderscheiding: het gouden eermetaal en derzelver opneming in de verzameling der uitgaven der vereeniging. Verder bevat het werk des heeren Van de Graft 5 hoofdstukken, keurig beschreven en als volgt verdeeld: I. *Historische bijzonderheden omtrent het ontstaan der eerste tapijtfabrieken,* bevattende: *a.* Oudste aanteekeningen betreffende het handwerk weven. *b.* Ontwikkeling der eerste tapijtfabrieken in westelijk Europa, met name Frankrijk. *c.* De tapijtfabrieken in Vlaanderen. II. *Grootste bloei der tapijtfabrieken. a.* De Carolina van 16 Mei 1544. *b.* De Noord-Nederlandsche tapijtfabrieken. III. *Overzicht der Europeesche rijken*, *waar nederlandsche werklieden de kunst tot vervaardiging van tapijtwerken overgebracht en fabrieken hebben gesticht.* Zoo als: Frankrijk, Denemarken, Zweden, Engeland, Rusland. IV. *De tapijtfabrieken van Middelburg. a.* De Middelburgsche tapissiers. *b.* Fabrieken in verband met de tapijtfabrieken te Middelburg. V. *De tapijtbehangsels te Middelburg.* Deze laatste versieren nog gedeeltelijk de wanden der zaal der provinciale Staten, vroeger de zoo beroemde Abdij van Middelburg, waar zij ongeveer drie eeuwen moeten bestaan. Er waren er zeven en stelden voor: de eerste zeetriomfen der Zeeuwen, bij den aanvang van ons Gemeenebest, op de Spanjaarden behaald; gebeurtenissen waarover de hoogleeraar van Kampen zich aldus uitlaat: 'De blakende liefde der Zeeuwen voor het vaderland, waarvan zij door het omslaan van Vlissingen in 1572 den grond leiden, is alleen door de Atheners en Spartanen tegen Xerxes in de geschiedenis geëvenaard. Zij waren in 1574 de ontzetters van Leijden. Zij versloegen de Spaansche zeemagt in datzelfde jaar. Hunne houten muren, niet min doorluchtig dan die van Athene, deden, naar evenredigheid van hun klein gewest, ruim zooveel als die van Holland, tot afbreuk des gemeenen vijands.'

De tijdsomstandigheden hebben daar, even als elders, ten opzichte van menig voortbrengsel van oude kunst veel verandering te weeg gebracht, en den schat, daar vroeger aanwezig, merkelijk verminderd. Eenige jaren geleden was men, naar beweerd wordt, genoodzaakt drie der tapijten af te nemen, ten einde eene geschikte ruimte voor het publiek, en tevens meerder licht in de zaal te krijgen. Zoo als het gewoonlijk gaat met de afbrekers, heeft men de zaal geheel vervormd en haar de vroegere pracht en alouden luister ontnomen. Na afgenomen te zijn, werden deze drie tapijten (zegt de heer van de Graft) opgerold en in eene kamer, thans een deel uitmakende van de provinciale bibliotheek, voorloopig geborgen. De uitbreiding, die de bibliotheek verkreeg, was evenwel weder een nieuw bezwaar voor hun toekomstig lot, en indien er geen sprake ware geweest van een nieuw op te richten museum van nationale kunst in de oude loterijzaal te 's Hage, waarheen zij toen opgezonden werden, dan

waren zij wellicht aan het stof ten prooi geworden. Te betreuren is het, dat zij thans een gelijk lot ondergaan, d.i. voortdurend opgerold in een der vertrekken van het ministerie van binnenlandsche zaken voor ieder verscholen te liggen. Het is een dezer drie tapijten, waarvan wij de plaat thans mededeelen. Zij prijkte op de Parijsche tentoonstelling van 1867. De geheele breedte der voorstelling is 2,91 ned. ellen, haar hoogte 2,77 ned. ellen, zonder de zinnebeeldige randen die gedeeltelijk zijn afgesneden. Wij hopen dat het staatsbestuur reeds maatregelen voor goede verzorging zal hebben genomen, en dat wij door deze regelen de aandacht onzer landgenoten zullen hebben getrokken op een zoo degelijk nuttig als leerzaam werk.

Over de invoering van de boekdrukkunst te Middelburg.[1]

Mijnheeren!

Wanneer heeft de invoering der boekdrukkunst in Zeeland's hoofdstad plaats gehad? - Waarom zoo laat?

Die vragen komen natuurlijk voor den geest, wanneer men op het programma 't onderwerp ziet, waarover ik eenige oogenblikken wensch te spreken.

Sommige schrijvers stellen het jaar der invoering van de onwaardeerbare kunst van ‘'t B o u c k e n p r e n t e n ’ vroeger dan ik het recht meen te hebben zulks te gelooven. Ik vond in een ten jare 1859 uitgekomen boekwerk, nog 1549 genoemd als het jaar waarin de ‘*Somme Ruyrael van* JAN BOTTELGIER’ binnen deze stad zou zijn gedrukt. De schrijver heeft waarschijnlijk, om nu van de vergissing in het jaarcijfer niet te spreken, den *uit* Middelburg afkomstigen drukker HENRIC PEETERSEN verward met een aldaar woonachtigen drukker[2]. - Of de Almanak, dien ‘mr. Jacob Crom opten nieujaersavont van 1496 heeft doen presenteeren’ aan burgemeester en schepenen, gedrukt zou geweest zijn, betwijfel ik: denkelijk was het een proeve van schoonschrijven, door een schoolmeester

(1) *Voorlezing, gehouden op het XII*e *Nederlandsch taal-en letterkundig congres*, *te Middelburg,* 3-5 *September* 1872. Zie dezen jaargang bladz.

(2) Dr. G.D.J. SCHOTEL meldt in zijn: *Oude zeden en gebruiken in Nederland*, (Dordrecht H. Lagerwey, 1859) op bladz. 42, dat hij van de *Summa ruyrael* de Middelburgsche uitgaaf van 1549 gebruikt heeft; de catalogus der bibliotheek van prof. H.W. TYDEMAN, III, blz. 12, no. 281 geeft aldus den titel aan: J. BOTTELGIER. *Somme ruyrael* enz. Antw. H. PEETERSEN u. [it] Middelburg 1550.

aangeboden.[1] Zoo zal ook wel de aanwijzing dat het werkv an ‘Jean de Serres, *Sur l'état de France, sous Charles IX,*’ opgenomen in ‘*Histoire littéraire de France*,’ bij een drukker WOLFF alhier in 1576 en 1578 zou uitgekomen zijn, eene vergissing blijken en men *Heidelbourg* in plaats van *Meidelbourg* moeten lezen.[2]

Meer dan eens heb ik mij tot deskundigen gewend, die in hunne betrekking bibliografische schatten kenden en beheerden, om door hen oudere Middelburgsche drukken dan van 1580 mij te zien aangewezen. Het mocht mij echter niet te beurt vallen, daarop eenig bevestigend antwoord te verkrijgen, al meende men ook aanvankelijk, dat sedert en in de eerste helft der zestiende eeuw hier wel gedrukt zou zijn geworden.

Tot staving mijner beweering, dat naar de meest mogelijke waarschijnlijkheid vóór 1580 geen drukpers alhier heeft gewerkt, voor ik hier een tweetal resolutiën aan uit het Register van Weth en Raet: de eene van 4 Augustus 1577, de andere van 9 Januari 1580.

In de eerste wordt JAN STEL, boekdrukker, aangenomen om de kunst en het ambt van boekdrukker gedurende zeven jaren hier uit te oefenen. Hij vermag niets te drukken dan met willen, weten en toestemming van burgemeesters, schepenen en raden. Hij zal, zoodra hij hier met zijn drukgereedschap gevestigd is, 8 liv. genieten. Voorts zal hij 8 liv., benevens vrije stads accyns van 15 tonnen bier en eene pijpe wijn verkrijgen.[3] - Die van 9 Januari 1580 behelst het besluit dat eene commissie uit ‘Weth en Raet’ met GABRIEL GUYOT, lettergieter en drukker, zal in onderhandeling treden, om te vernemen op welke voorwaarden hem zal kunnen toegestaan worden zijn bibliotheek en winkel [hier] op te zetten en te brengen.[4]

(1) *De Navorscher* X, bladz. 357: In de stadsrekening van Middelburg over 1496 leest men: ‘Betaald bij ordonn. van de wet. Mr. JACOB CROM overdat hy opten nieujaersavont heeft doen presenteren B.B. en S.S. zinen *almanacke* die hy gemaekt heeft en hebbe hem daer voor gegeve tot heuscheid de som van liv. - 4-6’

(2) BRUNET. *Manuel du libraire*, 3e ed. II, p. 466 en tome IV p. 350, vermeldt *Meidelbourg* als plaats der uitgaaf van 't in den tekst genoemde werk, waarvan het gevolg was dat die naam als *Middelburg* in catalogen werd overgenomen. BRUNET heeft waarschijnlijk de Hoogduitsche kapitale letter H voor eene M aangezien. De dubbele ff waarmêe den naam van den uitgever WOLFF sluit, wijst trouwens ook naar Duitschland heen.

(3) Register ten rade, 4 August 1577, fol. 300: ‘JAN STEL bouckdrucker is by het collegie van wet en raet angenomen om de conste en ampt van bouckdrucker hier binnen dezer stede te exerceren den tyd van seven jaren (mit dien beschede dat hy niet drucken en sal dan by wille, wete en consente van Brs. sch. en raet der selver stede) en zal genieten en ontfangen van wege de stat tot een gratuitheyt eerst acht ponden so haest hij alhier mitter wone en zyn druckgereetschap zal wesen, en voort acht ponden en vrije stats excysen van 15 tonnen biers en een pype wyns als hy tot zynen huyse open zal tot zyn drincken.... hy gehouden zal zyn mit tonnen en halve tonnen biers, oxhoo[fden] en halve oxhoo wyns te minste op te doen. En zal de zelve..... genieten alleene ten respecte van voors. druckerie, in dier voughe zo hy de selve verliete zoude die niet genieten; dan zo hy binnen de voors zeven jaren quame te sterven en zijne wede de druckerie hielde gaende zal 't zelve genieten niet jegenstaende de doot van haar man voors. en zoo niet als voors.’

(4) *Register ten rade*, den 9 Jan. 1580, fol. 402 verso: ‘GELEYN JOLYT br. JAN VAILLANT scepen, SIMON JANSZ VAN ROME raedt mitten pensionaris Mr. WILLEM ROELSIUS syn gecommitteert by Weth en raedt om te treden in coicatie met GABRIEL GUYOT lettergieter ende drucker ende hem aenhoiren op wat conditien hy zoude mogen geadmitteert worden om alle zyn bibliotece ende winckel op te zetten en te brengen.’

Naar mijn bescheiden meening, blijkt uit het tweede besluit, dat het eerste geen gevolg zal hebben gehad; terwijl de voorwaarde, JAN STEL toegezegd, duidelijk aantoonen, dat het bestuur er prijs op stelde een drukker binnen zijne muren te bezitten. Immers werd niet slechts de '*Kuere van Zeelandt*' in 1541 en de eerste uitgaaf van 'REIGERSBERGH'S *Chronyck van Zeelandt*' in 1551, beide te Antwerpen gedrukt, maar zelfs het verdrag der overgaaf van Middelburg tusschen prins WILLEM I en MONDRAGON, van 19 Februari 1574 kwam van de pers bij AELBRECHT HENDRIKSZ, te Delft; dit was drie jaren later eveneens het geval met het: '*Advies en Antwoord van de Staten van Holland en Zeelandt*, *over een eeuwig edict, gedaan te Middelburg* 19/30 [?] *Februari* 1577, dat JAN CANIN te Dordrecht tot drukker had.

Het mag daarenboven wel als een sterk sprekend bewijs worden aangemerkt, dat deze stad in de Septembermaand van 1574 nog niet over een drukpers te beschikken had, dewijl de inhoud eener verordening op de toen alhier woedende pestziekte, waarop het bestuur de ingezetenen andermaal wilde oplettend maken, ten fine van kennisgeving a a n e l k e n e e n i e g e l i j k, i n p l a n o AFGESCHREVEN in eene zaal van het stadhuis opgehangen werd. Ware er toch toen een drukpers voorhanden geweest, dan zou men voorzeker den beperkenden maatregel niet hebben gebezigd, om slechts één GESCHREVEN stuk tot een algemeene bekendmaking te gebruiken.(1)

Zou men te ver gaan, wanneer men 't gemis aan een boekdrukker tot in 1580 toeschreef, in de eerste plaats tot 1574 aan het nog al Spaanschgezind bestuur, dat de plakkaten, ordonnantiën en mandementen op het drukken, verkoopen en verspreiden van verboden boeken krachtig handhaafde? Zoo iets zal den drukkers niet sterk hebben aangemoedigd, zich op een afgelegen eiland bloot te stellen aan het lot, door zoo menigeen hunner beroepsgenooten ondergaan, en als een JACOB LIESVELD, FRANS FRAET, HERMAN SCHINCKEL, JURRIAAN KETEL en meer, hun ijver met hun leven te moeten boeten. Vandaar dan ook waarschijnlijk dat MARCUS, in zijne *Sententiën, van* 1567-1572 *door den hertog van Alba geslagen*, uit Middelburg geen boekdrukkers noemt of vermeldt, ofschoon dezen wel het eerst en het meest aan argwaan zouden hebben bloot gestaan. - Later, kort na de overgaaf der stad, zal de beroering der tijden, die vestiging uit den vreemde bemoeilijkt hebben. Want uit den vreemde, veelal uit de Vlaamsche en Brabantsche gewesten, kwamen hier de baanbrekers op typografiesch gebied, hoezeer reeds jaren te voren, zoowel Middelburgers als burgers uit andere Zeeuwsche steden, die 'l o f f e l i j c k e c o n s t' hadden uitgeoefend. Ik behoef daartoe slechts de namen te herinneren

(1) Zie dr. A.A. FOKKER, *Onderzoek naar den aard van de epidemische en contagieuse ziekten die vroeger in Zeeland geheerscht hebben,* blz. 41 en 42 (Midd. J.C. en W. ALTORFFER, 1860).

van een HENRIC PEETERSEN van Middelburg (1533) te Antwerpen; van een MAURICIUS YEMANTSOEN, van dezelfde stad (1477) te Delft; van MATTHIJS VAN DER GOES (1472) te Antwerpen; van CORNELIUS de Zyrickzee (1489) te Keulen. Geen hunner, evenmin als van hunne nakomelingen schijnt, althans voor zoover mijne nasporingen strekken, de drukkunst op hun geboortegrond uitgeoefend te hebben, ofschoon anders het bedrijf nog al, evenals bij erfopvolging, in de familie werd en bleef voortgezet.

Maar waar blijft nu het bewijs van het tijdstip der invoering van de boekdrukkunst alhier? - Ik meen dat gevonden te hebben in een klein-octavo boekje. Gij herrinnert U, mijnheeren! wellicht dat, waarmede TOLLENS, den dichter den tempel des roems laat binnentreden.(1) Mij kwam het althans voor den geest en staafde, tevens ook op het gebied dat ik betreed, de waarde van schijnbare kleinigheden. Maar om op dat klein-octaafje terug te komen: het is ongepagineerd, heeft 64 bladzijden inhoud en is van kerk-wettischen aard. Van die richting zal een aanstaande bibliograaf der Zeeuwsche uitgaven er veel, zeer veel te vermelden hebben. - Het nu door mij bedoelde bevat een verzoekschrift der ‘Wederdooperen ofte Mennoniten’ (die eerste benaming is, met het oog op den mingunstigen roep die er over uitging, hier niet heel humaan gekozen), overgegeven aan de overheid, waarin zij zoeken te bewijzen dat het oorlogvoeren tegen Gods woord strijdt. Eenige evangeliedienaars in de steden van Walcheren, die het verzoekschrift wederleggen, betuigen ‘claerlic’ uit de Heilige schrift het tegendeel en tevens dat alle aangevoerde argumenten wederlegd zijn. - De drukker van dit werkje is RICHARD SCHILDERS en woonde, tijdens de uitgaaf, 1580 ‘in 't Lombaartstraetke.’ In den ‘Epistel aen d'Ouerheyt,’ vooraan in 't boekje opgenomen komt de volgende zinsnede voor, die m.i. den tijd der invoering vrij duidelijk aanwijst: ‘Bouen desen, Dewyle niet alleene de Louelicke konst van T'boeck-drucken nv onlancx inder Stadt (ouer welcke de Heere V.E. tot Ouerheden ghestelt heeft) ingevoert is: Maer wy oock dit boecxen met onderlinge aduys, inde selue stadt ghemaeckt hebben, Soo ist’ enz. Die epistel is gedagteekend 17 October 1580.(2) - Dr. FALKENSTEIN stelt, in zijne geschiedenis der boekdrukkunst, het jaar der invoering alhier op 1582, en in dus niet ver van het juiste tijdstip verwijderd.

Of er nu aan dien druk van 1580 enkele andere zijn voorafgegaan, heb ik niet kunnen vinden. Wèl vond ik aangeteekend dat ten huize van ‘RITSAERT SCHILDERS’ reeds in 't volgende jaar, 27 Mei 1581, namens 't college van wet en raad, door mr. WILLEM ROELSIUS, benevens den stadskamerbode JAN JANS, werden afgehaald en ten stadhuize gebracht ‘alzulcke exemplaren als hij gedruckt heeft van de justificatie der Staten van Zeelant, nopens den dobbelen ducaat en andere penningen, tot

(1) Zie H. TOLLENS Cz. *Laatste gedichten*, I.: De Tempel van den roem.

(2) Ziehier den letterlijken titel: ‘*Requeste By die*, *welcke men Wederdooperen ofte Mennoniten noemt*, *ouerghegheuen: waerin zy soecken te bewysen, Dat het Cryghvoeren teghen Godes woordt strijd*, *Ende zy daerom tot de Burggerlieke wacht van de Ouerheyt niet en behooren ghedvvongen te vvorden. - Midtsgaders een wederlegghinghe daer van: waarin niet alleene het teghendeel claerlick wt de H. Schrift betooght wort: maer oock alle d'argumenten by den wederdooperen in de voorseyde Requeste by ghebracht*, *wederleyt zyn. - Gemaeckt door eenige van de Dienaers des H. Evangely in de Steden van Walcheren.* - Rom 16.17. Ick bid *V Broeders*, *hebt acht op de ghene die tweedracht en arghernisse make, teghen de leere die ghy gheleert hebt ende wyckt van hen*, - *Middelburg; Ghedrukt by* RICHARDT SCHILDERS, *woenende int Lombaertstraetke*, 1580.

Antwerpen verboden. Alzoo deselve RITSAERT 't heeft gedaen buiten en sonder consent van Burg. en Schepenen. Zal insgelijks voors. Mr. WILLEM den voorzeiden RITSAERT verbieden iets meer te drukken.'

Die bedreiging echter is..... een bedreiging gebleven. Althans wij vinden de pers van SCHILDERS tot 1617 toe, onafgebroken bezig, tot dat de grijze typograaf op tachtigjarigen leeftijd, als gezworen drukker in 1618 met een pensioen werd begiftigd.

Was hij inden aanvang zijner betrekking door plaatselijke censuur bemoeilijkt, op het einde zijner loopbaan scheen hij die van vorstelijke zijde te moeten duchten. Hij werd, doch zooals later bleek, te onrecht, verdacht het werk gedrukt te hebben van den Veerschen predikant GERSON BUCERUS, *de regimine ecclesiae Scoticanae*, waarover koning JACOBUS I van Engeland uiterst verbolgen was, en daarom naar schrijver on drukker, die hij in Zeeland meende te vinden, een streng onderzoek liet doen.(1)

Tien jaren waren sedert de uitgaaf van den eersteling der Middelburgsche pers, als ik hem zoo noemen mag, verloopen, toen de zich inmiddels hier gevestigd hebbende boekdrukkers op hun verzoek, den 18 Augustus 1590 een privilegie voor hun gilde van het stedelijk bestuur verkregen. En ofschoon evenmin RICHARD, als later ISAäC SCHILDERS, BAREND LANGENES en ADRIAAN VAN DE VIVERE tot het gilde schijnen behoort te hebben, althans niet op de gildeboeken voorkomen, was hunne werkzaamheid belangrijk. Ik zal, om zulks eenigszins te staven, een greep in hun uitgaven doen, en noem daartoe van eerstgenoemden (1591) de '*Psalmberijming*' van den beroemden MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, op zijn kasteel den Wester-Souburgh bewerkt; (1610) '*Walcheren's plantenschat*' door d^{r} PELLETIER; (1611) een Nederlandsche en Fransche uitgaaf van de '*Belijdenis des geloofs*'. Van de vele placaten, ordonnantiën, catechismen, politieke en theologische werken, die ik hier niet kan vermelden, vertaalde SCHILDERS er verscheidene van laatstgenoemde uit het Engelsch. - De naam van BAREND LANGHENES verbindt zich aan een reeks van door hem uitgegeven reisjournalen van Hollandsche schepen naar Oost-Indië, in de Latijnsche, Fransche en Nederlandsche taal, welke werken thans nog op hoogen prijs worden gesteld. - ADRIAEN VANDE VIVERE, voorzeker van Vlaamsche afkomst, gaf in 1617 de vertaling uit van het nieuwe testament, door den Middelburgschen predikant HERMANUS FAUKELIUS, een geboren Bruggenaar, met de Psalmen van MARNIX,

(1) Zie: J.W. TE WATER, *Kort verhaal der reformatie van Zeeland*, bladz. 172 v.v. en de daar aangehaalde bronnen. (Midd. P. GILLISSEN. 1766.)

benevens een menigte teologische werken, van welke hij zelf er verscheidene in de Nederlandsche taal overzette, o.a. in 1610 de '*Concordantie der Heilige Schrift.*'

Het twaalfjarig bestand, dat in Zeeland vrij wat tegenstand vond, lokte een menigte - ook naamlooze met pseudonieme drukkersname voorziene - twistschriften uit, evenals later de Dordsche sijnode en de dood van OLDENBARNEVELD, gelijk MULLER'S, MEULMAN'S en andere pamflettenverzamelingen kunnen getuigen. Inmiddels was, door welke oorzaken dan ook, het gilde in verval geraakt, totdat het in 1620 weer werd opgericht. Het verkoos zich toen tot deken HANS DE CLERCQ, en tot beleeders ZACHARIAS ROMAN en HANS VAN DER HELLEN, beide bekende namen. Gemeld gilde telde sedert zijn herstel tot zijn geheele opheffing in 't begin dezer eeuw, 217 gildebroeders, van welke de laatst aangekomene, de heer H.A. ABRAHAMS, nog in leven is.

Ik zou vreezen den mij toegestanen tijd tot spreken te overschrijden, wanneer ik slechts de voornaamste persvoortbrengselen dier mannen even aanstipte. Mijn bibliographische aanteekeningen van wat er te Middelburg van de pers kwam - en toch ontbreekt mij nog veel om de adressen van drukker of uitgever te kunnen aanduiden - zouden mij anders daartoe ruime stof aanbieden. Ik beschouw die overblijfselen der letterkunde in haar uitgestreksten zin, door onze voorvaderen nagelaten en door de drukpers voor vernietiging gevrijwaard, als een afspiegeling van hun ontwikkeling, van hun geestkracht, van hun leven en streven, hun lijden en strijden. Het zijn tolken die spreken van opoffering - ook van eigen belang; stemmen die blijgeestig opwekken tot gullen lach en luim - maar soms ook wel eens als boetbazuinen, doffe en sombere tonen van bekrompenheid en dweepzucht doen hooren; getuigen die wijzen op humanisme in zijn reinsten en edelsten zin - doch ook op haarkloverijen, vervolgzucht, eigenwaan en eigenwijsheid. Drie factoren waren er in onze '*goede stad*:' geloof, of liever: godsdienst; bestuur, of liever: partijregeering, benevens handel en zeevaart, die de gemoederen in beweging, ook wel in beroering, konden brengen. Dit wordt gestaafd door de menigte pamfletten die op dat drievoudig gebied de Middelburgsche persen deden zweeten. - Wanneer men het tijdperk uitzondert toen JACOB CATS hier vertoefde[1]; toen ADRIAEN VANDE VENNE, door vroede, kloeke en gulle, meest Zeeuwsche letterkundigen gesteund, zijn '*Zeeuwsche Nachtegaal*' samenbracht, en dien, door zijn geestige teekenpen, evenals de verzen van den toenmaligen. Middelburgschen pensionnaris aanschouwelijk maakte en belichaamde; - toen zijn broeder de 'const-en bouck-drucker' JAN PIETERSEN VANDE VENNE, van wien een niet onaardig vers bekend is, de eerste dichtwerken van CATS in 't licht bracht, keurige kunstplaten van ADRIAEN uitgaf en HUYGHENS' *Costelick mal* in hem een uitgever vond - dan staan die dagen van opgewekten kunstzin en lettermin, schier éénig in de geschiedenis der letterkunde van Zeeland's hoofdstad. Het grooter deel der latere voortbrengselen op dat gebied waren met een zeker waas overtogen, dat meer getuigt van stichtelijk dogmatieke neiging, dan van open oog en open zin voor 't rijke menschenleven.

Maar ik mag hier niet verder over uitweiden. - Ik heb op mij genomen te spreken over de invoering der boekdrukkunst te Middelburg. Dat ik een vluchtigen blik moest werpen op haar aanvankelijke ontwikkeling, ligt voor de hand. Haar verdere loop,

(1) Zie, mr. J.H. DE STOPPELAAR, *Jacob Cats te Middelburg.* 1603.-1623. (Midd. J.C. en W. ALTORFFER, 1860.)

die vooral in de eerste helft der zeventiende eeuw niet van belang ontbloot was, behoort niet tot mijne taak.

Wat mij aanleiding tot deze beknopte bijdrage gaf was een brief aan de regelingscommissie gericht door den ijverigen en kundigen bibliograaf dr. LEDEBOER, met het doel ook de geschiedenis der boekdrukkunst onder de congres werkzaamheden op te nemen. Wat ik er tevens aan wil verbinden is: het uitspreken van den wensch dat elke geleerde en belangstellende, dat ieder die toegang heeft tot eenigen boekenschat, wanneer hij op het veld zijner studie het zijpad der bibliografie moest inslaan, bij het aanhalen van Nederlandsche boekwerken, melding make van den naam van drukker of uitgever, van plaats en jaartal, en verdere aanwijzingen. Op die wijze toch alleen kan het een toekomstigen geschiedschrijver van de Nederlandsche boekdrukkunsten aanverwante vakken, mogelijk zijn uit de hier en daar verspreide deelen een goed geheel te vormen. Monographiën op elk onderdeel zijn hiertoe onmisbaar. Nederland mag er op sommige wijzen: Toch ontbreken er nog zooveel. Menige rijke verzameling wacht noch op een bewerker, die wellicht tot nu toe onbeantwoorde vraagstukken zal oplossen, door liefde voor wetenschap en waarheid geleid.

Wanneer mijn eenvoudig woord en mijn bescheiden wensch een genegen oor en eenige vervulling mochten te beurt vallen, dan zal het doel, waartoe ik hier ben opgetreden, niet geheel nutteloos zijn geweest.

Middelburg.

J.C. ALTORFFER,

Aan Maecenas.
(Horatius' brieven, I, 1.)

Maecenas, wiens name mijne eerstlingsverzen versierde,
Wien ik mijn laatste gedicht zal wijden met eendere geestdrift.
Zeg, wat noopt er u toe, mij, oude, terug in het strijdperk,
Waar ik het vrijheidsteeken alreeds mocht winnen, te roepen?

Moede Vejanius hing aan den tempel van Herkules helm en
Wapen, en leeft nu verre van 't steedsche gewoel en de kampplaats,
Waar de afnemende kracht zijns arms hem den hoon des gepeupels
Bloot mocht stellen en schande! hem dwingen genade te vragen!
't zelfde verkies ik te doen en het oor goedwillig te neigen
Naar de inwendige stemme, die spreekt: ‘Ontlast den verzwakten
Draver van zadel en toom, dat hij niet, al hijgend naar adem,
Nedergestort, daar ligge ten voorwerp wreeder bespotting!’

Vaarwel zeg ik der wijn- en minnebezingende muze.
Wat ik verheerlijken mocht met jeugdigen ijver, nu passen
Mij, dien de grijsheid straks aan de deur klopt, ernstiger zaken.
De edele wijsgeerte is het, waarop thans heel mijn verstand staat.
Vlijtig verzamel ik ginder en hier bouwstoffen ten levens-
regel, die heden en morgen me nut zij, trooste, geleide.

Wiens is de vlag, die ik volg? Wiens dak schenkt veiligen schut mij?
Niemands! Weet het, ik zweer bij het woord geens enkelen meesters!
Waar me de wind waait, ga ik, gelijk het geslingerde zeeschip,
Herwaarts, derwaarts heen, àl waar me de vurige zucht naar,
Waarheid heenwenkt: nu bij de ernstige jongeren Zeno's,
Tracht ik te drukken het spoor van der Oudheid wijzen, de reine
Deugd te beoefenen, burger- en staatswelzijn te verhoogen;
Dan bij Aristippus voor een wijltje te gast, onderzoek ik
Wat diens leering goeds of verwerpelijks biedt voor de menschheid.
Blindlings echter en geef ik het dien noch dezen gewonnen,
Eigen me toe wat me wel voorkomt, zelf meester en leeraar!

Langzaam vordert de nacht voor den vruchtloos wachtenden minnaar,
Als voor den vadsigen werker de dag; den onmondigen jongling,
Welken de moeder gestreng in het oog houdt, dunken de maanden
IJselijk traag tot jaren te smelten; en even geduldloos
Wensch ik 't uur te beleven, waarop ik mijn heetste verlangen
Eindlijk vervuld zie: armen en rijken te leeren wat recht is,
Jongen en ouden ten heil 't onfeilbaar middel te schenken!

Plicht intusschen gebiedt, dat ik zelf de beginselen volge,
Die ik erkende als goed. De ooglijder veracht en versmijt, al
Geeft ze hem ook het gezicht eens Lynceus nimmer, de zalf niet;
Wie aan de hope verzaakt, als een Glycon reuzig te worden,
Dien is 't niet onverschillig, met jichtige lenden te liggen;
Kan men het toppunt zelden bereiken, verdienstelijk is het,
Dunkt mij, zóó hoog op als 't mogelijk is zich te werken.

Zijt ge der hebzucht prooi? zoo zijn daar woorden en spreuken,
Welke de smart u verzoeten, de wond u bestrijken met balsem.
Kwelt u de zucht naar roem? er bestaan wijsgeerige leeren,
Die, tot driemaal toe overlezen en diepoverwogen,
Zielsrust schaffen. En zijt ge begeerig naar drank en verzot op
Vrouwvolk, snel opvliegend? Verteert uw binnenst de nijd soms?
Beteren kan zich de man, die beraden de hand aan het werk slaat
En voor verstandigen raad niet dwaselijk de ooren zich toestopt.

Ondeug I haten is deugd, en van zotheid vrij zich te houden,
Wijsheidsaanvang. Welke talenten legt ge aan den dag niet,
Dreigt u het een of het ander gevaar met beschaming of armoe?
Over het zoutveld trekt ge, als koopman, wakker en moedvol,
In diëwaarts, de orkaan trotseerend om goud te verzaamlen...
Lutteler geestinspanning voldoet om te hooren het woord des
Wijzen, u leerend de waarde der nietigheên, die ge najaagt.
Zou niet de kamper, in plaats vóór dorpers te vechten en kinkels
Liefst in de Olympische spelen den prijs wegdragen, waarom hij
Niet zou hoeven aan 't stof van het strijdperk vuil zich te maken?

Eedler dan zilver is goud, maar manlijke deugd is het edelst?

Echter, o burgers! verkiest gij het goud en vereert het ten hoogste.
Goud! geen woord klinkt vaker in 't forum; jongen en ouden
Hebben er anders nu geen op de tong; en men ziet ze, op den linker schouder den zak, en het rekengetuig al onder den rechterarm, rondloopen. Zoo niet vier honderd duizend sestercen
In uw bezit zijn, faalden er ook maar een duizend of zeven,
Ja! dan baat het u niets, welsprekend te wezen en dapper,
Eerlijk, oprecht en getrouw - toch zijt gij en blijft een plebejer!

Koning noemen de kindren bij 't spel dien makker, die wèl doet.
Zóó ja! hoort het alom. Dit zij u tot koperen borstweer:
Vrij u te weten van schuld, niet hoeven te schromen der wroeging
Pijnlijk geknaag! Voorwaar, veel beter dan Roscius' schikking
Heet ik der knapen gedrag, die den beste verheffen tot koning,
Heet ik der spelenden lied, dat ook Curius zong en Camillus!

Wie nu raadt u voor 't best? Die u toeroept: ‘Scharrel maar goud saam,
Eerlijk indien 't zoo valt, zoo niet op eene andere wijze,
Dat ge in het voorste gelid naar Puppius roerende spel moogt
Kijken! Of die u vermaant, in den onspoed kalm en gelaten,
Wat u het noodlot brenge, het hoofd steeds boven te houden

Vraagt gij, o volk, waarom ik, de eigenste gangen bezoekend,
Waar ge in wandelt, nogtans niet de eigenste meeningen aankleef,
Niet wat u hatelijk dunkt misprijs en vereer wat u lief is?
Wel, dan herhaal ik des vossen gezegde ten lijdenden leeuwe:
‘'k zie voetstappen genoeg holwaarts, maar geene van dààr uit,
Sire! en dat jaagt me den schrik op het lijf.’ Gij zijt mij een duizend-koppig monster, o Romen! en welken behoorde ik te volgen?

Eenige zijn er op uit met landpacht schatten te garen;
Andere vrijen met fruit en gebak bij bemiddelde weeuwtjes;
Andere weder omringen met liefdebewijzen de kinderlooze bejaarden en houden ze als visch in den vijver gevangen;
Heimelijk wast ook velen door schandlijken woeker de rijkdom...

Waren de lieden nu nog standvastig in hunne begeerten!
Maar hoe veranderlijk steeds! Geen uurtje beoogen ze 't zelfde.
Hoor me dien rijke: ‘Wat liefelijk oord is Baje, de zeestad!’
Aanstonds klinkt zijn bevel: Op het strand dààr wil ik een landhuis!
Pas zijn ze echter begonnen, den zegen te roepen der goden
Over het rijzend gebouw, of hij zendt al 't wakkere werkvolk
Weg naar Teanum, dat plots hem schooneren heerlijker toelacht...
Maakt men het bruidsbed op voor dézen, zoo dunkt hem het vrije
Jongmansleventje weer het gelukkigste leven op aarde;
's anderendaags nogtans roemt niemand luider den echtband...
Zeg me, wat ketting bindt den gestadig verandrenden Proteus?

Is 't met den arme dan beter gesteld? Afwisseling wil hij
Minstens evenzoozeer. In het kosthuis gistren verkozen
Zet hij vandaag niet weder den voet, zoominals in 't badhuis;
Laat hij vandaag in den winkel van dezen barbier zich den baard doen,
Vast onderwerpt hij zich morgen aan 't mes eens anderen scheerders;
Kort, in een huurschip geeuwt hij zoo hard als de rijkerd in 't zijne.

Ziet ge hoe scheef me de kapper het haar afsneed, en bemerkt ge
't rafelend lijnwaad onder mijn kleed, en dat me de toga
Slordig om 't lijf hangt, ja! dàn lacht ge; maar als ik, in tweestrijd
Steeds met me zelven, vandaag wegsmijt wat ik gistren begeerde,
't gistren verworpene heden begeere met ijzeren wilskracht,
't vierkant rond wensch, bouw, weer afbreek, immer wat nieuws wil -
Lacht ge dan óók? Och neen! Schokschouderend zegt ge: 'De kerel
Wordt onnoozel of is het alreê.' Maar den dokter te roepen,
Of me den praetor over te geven, opdat hij mij onder
Voogdschap stelle... daar denkt ge niet aan! Gij zelf, mijn beschermer!
Zoudt het niet doen, ofschoon mij uw toorn zou treffen, voorzeker!
Zoo ik voor u me vertoonde met kwalijk gesnedene nagels...

Jupiter, gij alléén overtreft den gelukkigen wijze,
Die met schatten gezegend, vereerd door allen en vrij is,
Koning der koningen, ja! wat méér zegt, immer gezond ook...
Als geen hoofdvloed, wel te verstaan, hem de reukpijp toeslijmt!

FRANS DE CORT.

Brussel.

Kroniek.

Antwerpen. - *Gedenkteeken der vrijmaking van de Schelde.* (Zie bl. 60 en 41.) Het gemeentebestuur bericht, dat uit hoofde der buitengewone gemeentefeesten, er geene zalen beschikbaar zijn, om er de modellen van het gedenkteeken te ontvangen. Derhalve is de tijd voor het inleveren der modellen verlengd tot 25 Augustus aanstaande. Het lokaal zal later bekend gemaakt worden.

- De volgende blijspelen zijn ontvangen voor den prijskamp geopend door het gemeentebestuur, (zie bladz. 23).

1. *St Thomasdag.* Einde goed, alles goed. - 2. *Geen roosje zonder doornen.* Jong maar moedvol. - 3. *Een oude Jonkman.* Zwijgen kan goed zijn, iets nuttigs zeggen is goed. - 4. *De kwaal der kinderen.* Eigen schoon, Rijken loon. - 5. *Het Ganzenbord.* Eene poging. - 6. *Een goede vader.* Hooren, zien en zwijgen. - 7. *Zelfzucht en Bijgeloof.* Aut Caesar aut Nihil. - 8. *De schoonvader of de man van den blauwen brief.* Een steentje, tot opbouw van den kunsttempel. - 9. *De dochter van den barbier.* Het isgemakkelij ker het goede te willen dan het middelmatige te doen. - 10. *De drenkeling.* Het Vlaamsch tooneel moet vlaamsch zijn. - 11. *De eerzuchtige kapper.* Zie hoe de dwazen handelen en doe anders. - 12. *De haast van stekeblind....* ich hab 'es mir zum Liebeling erkohren. Frederic Krummacher. - 13. *De tweeling-broeders.* Taal naar vermogen. - 14 *De mannen?!...* Hopen doet leven. - 15. *Van Dyck te Saventhem.* In geest en grapjes even rijk. - 16. *Meester en dienstbode.* Wederzijdsche liefde in het huwelijk is het waar geluk. - 17. *Schoen-past.....* - 18. *Een slapelooze*

nacht. Nur eine Weisheit fuhrt zum Ziele, Doch ihrer Sprüche giebt es viele. - 19. *De Rentmeester van 't dorp.* Nec spe, nec metu. - 20. *Victor 's nichtje.* Opvoeding.. liefde. - 21. *De Fortuinzoekers.* Schijn bedriegt... de zotten. - 22. *De gevaren eener verliefde natuur.* Lachen is de kina voor het leven.

Tot Rechters zijn benoemd de heeren A. Bergmann, F. De Cort, J. De Geyter, J. Heremans, E. Rosseels D. Sleeckx en J. Van Beers.

- *Burgersbond.* Op 13 en 14 Juli, waren tentoon gesteld van L. de Vriendt, *O.L. Vrouw met het kind Jesus*; van J. Tissen, *O.L. Vrouw met het kind Jesus;* van Alf. De Wolf, teekeningen, verbeeldende den H. Joseph als patroon der H. Kerk, naar hout; *Bezoek van Maria bij hare nicht Elisabeth;* van E. Schepens, *Landschap;* van K. Dutienne, *eene Kelk;* van P. De Craene, teekening van een glasraam in 3 vakken: de wijding van St. Amandus, bisschop; de portretten der gevers, stijl *Renaissance*, tijdvak Rubbens.

- De heer P.P. Stoop, bouwmeester is gelast met den bouw van een nieuw Minderbroedersklooster te Leuven en met het maken der plannen van altaren in ojivalen stijl voor de kerk van Little-Chute, in Noord-Amerika. De heer Gustaaf Stoop zoon van voormelde bouwmeester, heeft zijn examen van 1ste doctoraat in de rechten met de allergrootste onderscheiding afgelegd voor de jury Leuven-Luik.

Brussel. - Uitslag van den grooten muzikalen kampstrijd: prijs van Rome, toegestaan aan den heer Frantz Servais met 4 stemmen tegen 3; van dezen verkregen de heer Matieu 2 stemmen, en de heer Tilmant ééne; 2e prijs, de heer Van Duyse, van Gent, met 4 stemmen tegen 1; eervolle melding, aan de heer Devos, van Gent.

- *Koninklijke Academie van België.* In onzen vorigen jaargang bl. 180, hebben wij het programma en de voorwaarden van de prijskampen van 1874 medegedeeld.

Men vraagt voor 1875: 1o Het prinsdom van Luik, de zetel der propagande van de fransche encyclopedisten in de tweede helft der XVIIIe eeuw; 2o De voordeelen en ongemakken van de uitoefening der vrije beroepen; 3o historisch betoog over 't behoud van ons nationaal karakter, door al de vreemde overheerschingen heen; 4o de geschiedenis van Jacoba van Beieren; 5o de geschiedenis der openbare financiën in België sedert 1830. *Prijs-Stassart.* Christoffel Plantijn, zijne betrekkingen, werkzaamheden, en de invloed, uitgeoefend door de drukkerij, van welke hij de stichter was.

- Van *Patria Belgica,* het belangrijk werk waarvan de heer Bruylant-Christophe de uitgaaf heeft ondernomen, zijn de 6e, 7e en 8e afleveringen verschenen. Zij behelzen het vervolg en slot der studie over de *Visschen* en de *Vischvangst*, van den Leuvenschen hoogleeraar P.J. Van Beneden; eene bijdrage van den heer E. Dupont over *De vóór de geschiedenis bestaan hebbende menschen* en eene verhandeling over *de Werveldieren;* van den heer Nijst over *De levende en versteende schelpdieren;* van den heer Dr Beyer, over *De ongedierten; de kruidkundige aardrijksbeschrijving, de leer der voorwereldlijke planten* en *de beschrijving der geneeskrachtige planten* door den heer F. Crépin; *de landbouwkundige aardrijksbeschrijving;* door den heer C. Maloise; en eindelijk van den heer Emile de Laveleye, boosleeraar der Luiksche hoogeschool, over *het bestuur der landgoederen.*

Leuven. - In de maand September, zal de aloude rederijkerskamer *het Kersouwken* haar 400-jarig bestaan vieren. Te dezer gelegenheid worden uitgenoodigd om de plechtigheid bij te wonen, alle Vlamingen, de vlaamsche letter- en toonkundige maatschappijen des lands.

Stad Antwerpen.
Kermisfeesten van 1873.
Tooneel-festival van drama's, tooneel- en blijspelen.

Het gemeentebestuur heeft de Provinciale tooneel-commissie uitgenoodigd, om met ondersteuning van Staats- en Stadsbestuur, ter gelegenheid der Antwerpsche Kermisfeesten, tooneelvertooningen in te richten. Deze plechtigheid zal ditmaal bestaan in eenen tooneel-festival, waaraan al de tooneelmaatschappijen en kringen der provincie Antwerpen kunnen deel nemen. De festival zal plaats hebben gedurende drie dagen der Kermisweek (20, 21 en 22 Augustus 1873).

Daar de goede tooneelspelers schaars zijn, en ten einde de dames tot het beoefenen der tooneelkunst aan te moedigen, heeft de commissie andermaal besloten bijzondere prachtgeschenkon toe te kennen aan de liefhebsters, welke zich bij dezen tooneel-festival door wezentlijke verdiensten onderscheiden. Zoowel in de provincie Antwerpen als in alle andere deelen des lands, laat de uitspraak van het Nederlandsch nog te wenschen. Het tooneel zou nogtans den toon voor de keurige uitspraak moeten geven; en, om daartoe te komen, zullen er medaliën worden uitgereikt aan de spelers, wier uitspraak zich het meest door zuiverheid onderscheidt.

Toelagen: Voor een tooneelwerk in een bedrijf. frs. 75; voor twee bedrijven frs. 125; voor drie bedrijven frs. 150.

Buitengewone toelagen: Aan de kringen, welke zich door bijzondere hoedanigheden onderscheiden, kunnen buitengewone toelagen van 25 tot 100 frs. worden geschonken. *Aanmoedigingen:* Bijzondere aanmoedigingen, bestaande in eene zilveren medalie, zullen aan de dames en heeren, wier uitspraak het meest beschaafd is, worden toegekend. *Prachtgeschenken:* Aan de liefhebsters, welke door buitengewone verdiensten uitmunten, zullen prachtgeschenken ter waarde van 50 tot 100 frs. worden aangeboden. Voorwaarden van den Festival. 1°. De deelnemers zulverplicht zijn een drama, tooneel- of blijspel, enz., in één, twee of drie bedrijven, op te voeren. 2° Zij

kunnen naar verkiezen onder den naam van den kring of maatschappij, waartoe zij behooren, of wel bij afzonderlijke groepen in hunnen eigen naam optreden. 3° Een en dezelfde speler mag niet meer dan in éen stuk eene handelende rol vervullen. Dit artikel wordt niet op de dames toegepast. 4° Worden beschouwd als tooneelspeelsters: Diegene welke, tegen betaling met liefhebbers speelden, of in eenen bezoldigden tooneeltroep optraden, zonder dat het programma meldde, dat zij slechts als liefhebsters aan de vertooning deel namen. 5° Om te vermijden, dat dezelfde werken meermaals zouden worden vertoond, zullen de mededingende stukken aanvaard worden volgens dagteekening van inschrijving. De spelers die de keus zouden doen van een stuk reeds door eenen anderen kring opgegeven, zullen verzocht worden een ander stuk te kiezen. 7° In geval er meer stukken worden aangeboden dan er op de drie dagen van den festival kunnen opgevoerd worden, zal de commissie bij loting beslissen, welke kringen voor hunne bijtreding worden bedankt. 8° Zij die verlangen aan de plechtigheden deel te nemen, zijn verzocht, vóor 1 Augustus, van hun besluit kennis te geven, aan den secretaris en hem tevens den titel van het door hen op te voeren stuk, met den naam des schrijvers, getal bedrijven, enz. op te geven: Voor 5 Augustus moeten zij aan denzelfden secretaris zenden: *a.* Een exemplaar of afschrift van hun stuk; *b.* De rolverdeeling der optredende personages, met de namen der spelers, die deze rollen vervullen; *c.* Eene nauwkeurige opgave der decoratièn. De ingezonden stukken blijven het eigendom der commissie. 9° Tooneelwerken van te geringe letterkundige waarde, of die onbetamelijk zouden worden geoordeeld, zullen niet mogen vertoond worden. 10° De deelnemende kringen zullen vóor 1 Augustus, eene som van 25 frs. moeten storten, welke hun zal terug gegeven worden, wanneer zij aan den Festival zullen deel genomen hebben, en verbeurd verklaard wanneer zij verzuimen op te treden. 11° De festival zal plaats hebben in den Koninklijken schouwburg, den 20, 21 en 22 Augustus. De beurtoptreding wordt bij loting geregeld. Het volgnummer der beurtloting zal bij tijds aan de deelnemers bekend gemaakt worden. Er zullen persoonlijke toegangsbewijzen tot het tooneel gedrukt en uitgedeeld worden aan de spelers, alsmede aan de persoenen, die hen bij de opvoering behulpzaam zijn. *Algemeene schikkingen.* 1° Voor onvoorziene of buitengewone gevallen, behoudt de commissie het recht, om zulke maatregelen te nemen, als zij zou gepast oordeelen. 2° De deelnemers aan den festival zullen elken dag, éen uur voor het begin der vertooning, plechtig ontvangen worden in den *Foyer* van den Koninklijken Schouwburg. - N.-B. *Brieven boeken* en *borgsom vrachtvrij* te bestellen aan den heer F. Jos Van den Branden Herenthalschestraat, 85.

Ignatius Josephus van Regemorter.

Deze kunstschilder, te Antwerpen geboren den 4 December 1785, leerde bij zijnen vader, Petrus Joannes, een befaamd schilder. Ignatius

begaf zich in 1809 naar Parijs om zijne studiën voort te zetten; hij bezocht de schilderachtige omstreken der Maas en hield zich geruimen tijd onledig met het maken van studiën in Luxemburg; want destijdslegde hij zich op het landschap-schilderen toe en munte daarin uit. In 1815, vergezelde hij zijnen vader, toen deze met de kunstschilders B.P. Ommeganck, J.J. Van Hal, J. Denis en Odevaere naar Parijs toog, om de schilderijen van Rubens en andere, die ons door de Franschen ontdragen waren, terug te halen. Later herstelde hij met zijnen vader talrijke tafereelen in het museum van 's Gravenhage, onder andere diegene welke men daar uit Parijs had terug ontvangen. Vervolgens schilderde hij genre-tafereelen, waartusschen zeer verdienstelijke, die even als zijne landschappen te Antwerpen, Gent en Brussel bekroond werden. In 1817 trad hij te Mechelen in den echt met mejufvrouw Carolina Bosmans. Onder de regeering van Willem I stelde de heer van Regemorter zijn huis ter beschikking zijner kunstvrienden voor gezamenlijke oefeningen in het teekenen naar het levend model; van dezen

vriendenkring is het eerst de gedachte uitgegaan, om Rubens in Antwerpen een standbeeld op te richten.

In 1829 werd onze schilder benoemd tot lid van het koninklijk Nederlandsch Instituut en tot lid der koninklijke academie te Amsterdam. Tusschen zijne leerlingen worden opgegeven P.J. Noël, G. Wappers, J.M. Ruyten, F.L. Pluyms en de gebroeders Pouwelsen, uit Middelburg. Bij J. Immerzeel vindt men Van Regemorters eerste tafereelen opgegeven; verschillende daarvan bevinden zich in museums en gekende verzamelingen. Gedurende ruim eene halve eeuw nam hij deel aan de bijzonderste kunst tentoonstellingen. In 1855 werd hij tot ridder der Leopolds-orde benoemd; hij was een der stichtende leden van het *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen* te Antwerpen en nam daarin ettelijke jaren het voorzitterschap der afdeeling van beeldende kunsten waar. Van de Antwerpsche Maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten was hij sedert 1813 werkend lid; zijn 50-jarig jubilé, als dusdanig, werd door de maatschappij

in 1863 op waardige wijze gevierd; wij gaven dit jaar, blz. 43, een beknopt verslag van deze feestviering. De deken der Antwerpsche schilders overleed te Antwerpen den 16^{en} Juni 1873, ten 4 ure 's morgens, in den ouderdom van 87 jaren 6 maanden en 12 dagen. De begrafenis had plaats den 18^{den} derzelfde maand; de heer Jos. Delin sprak eene redevoering uit aan het graf in naam van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen.* De lijkdienst had plaats in de Augustijnenkerk, 21 Juni, ten 11 ure.

Koninklijke academie van beeldende kunsten te Antwerpen.

Op bladz. 61, hebben wij de namen medegedeeld der schilders, aangenomen om mede te dingen naar den prijs van Rome. Voor de voorbereidende proef, begonnen op 24 Maart, had men de volgende onderwerpen opgegeven: 25 Maart. Uitdrukkingshoofd. Onderwerp: *Droefheid en verontwaardiging van Philoctete, ziende dat Ulysses zijne wapens genomen heeft.* Philoctete, een der Grieksche veldoversten, bij het beleg van Troja, was in het bezit der pijlen van Hercules. Gekwetst zijnde begaf hij zich, lijdende aan zijne wond, met zijne wapens, naar het eiland Lemnos. Het orakel gezegd hebhende dat Troja niet kon veroverd worden zonder de hulp der pijlen van Hercules, begaf Ulysses zich naar Lemnos; en Philoctete niet hebbende kunnen overhalen om hem te volgen, ontnam hij hem, terwijl hij sliep, zijne pijlen. Deze ontwaakt zijnde, werd *van droefheid en verontwaardiging bevangen.*

27 Maart. Samenstelling van eene geschilderde schets, voorstellende: *De verheffing van Joseph.* Pharao deed Joseph uit den kerker halen; hij werd geschoren, gekleed en voor den koning gebracht. Pharao zegde tot Joseph: ik stel u over het geheele land van Egypte. En zijnen ring van zijne hand nemende, stak hij dien aan de hand van Joseph; hij deed hem een fijn linnen kleed aantrekken *en hij hing eene gouden keten om zijnen hals.*

GENESIS. XLI.

31 Maart en 7 April. Schildering naar het leven, in twee afdeelingen. De beoordeeling van den voorloopigen kampstrijd had plaats den 12 April.

Eindelijke prijskamp. Onderwerp: *De H. Laurentius, diaken der kerk*, *de armen, de maagden en de weduwen, als schatten der kerk*, *den stadhouder-rechter aanbiedende.* De milde aalmoezen, door den H. Laurentius uitgedeeld, waren oorzaak dat hij vervolgd werd. De rechter, die de stadhouder was, nog meerder verliefd op het goud dan op de valsche godheden wier eerdienst hij wilde staande houden, dacht hem terzelfder tijd het geld der kerk en den schat van zijn geloof te kunnen ontnemen. Hij deed hem vóór zijne rechtbank verschijnen; en na hem ondervraagd te hebben, vroeg hij hem waar zich al de rijkdommen bevonden, welke hem toevertrouwd waren; willende Laurentius verplichten, hem dezelve af te leveren. De heilige beloofde hem dezelve te toonen, maar verzocht hem drie dagen om ze te vergaren. Dit uitstel werd hem verleend. Zoodra hij den rechter verlaten had, vergaderde hij al de armen, welke door de milddadigheid der kerk gevoed werden, er bijvoegende de gewijde maagden en weduwen, welke door de kerk onderhouden werden. Op den vastgestelden dag, bood hij zich aan, met de armen, in de verhoorplaats. De rechter, verwonderd zijnde, vroeg hem waar de schatten der kerk waren, welke hij beloofd had te toonen. *Laurentius antwoordde*, *de armen, de maagden en de weduwen aanbiedende, dat dit alle de rijkdommen en alle de schatten der christenen waren.* Dit had plaats te Rome, ten jare 257 na J.-C.

Door ministerieel besluit van 25 Juli werden tot leden van de jury benoemd de heeren N. De Keyser, P. Beaufaux, G. Guffens, J.J.E. Stallaert, A.N.N. Robert, J.F. Portaels, E. Slingeneyer, F. Pauwels, Th. Canneel, L. De Taye, A. Chauvin; bijgevoegde leden: J. Swerts en Jos Van Lerius. Na eene langdurige beraadslaging werd er besloten, geen eersten prijs toe te kennen en werd den heer E. Siberdt den tweeden prijs toegewezen. De werken werden openbaar tentoongesteld gedurende acht dagen; de beslissing van de jury werd als zonderling beschouwd; zij gaf aanleiding tot het vragen van eene algemeene tentoonstelling van alle de tafereelen der bekroonden in de vroegere prijskampen; want algemeen wordt beweerd dat verschillende vroeger plaats gehad hebbende prijskampen minder goed waren dan deze. De afdeeling der beeldende kunsten van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen te Antwerpen* heeft ook besloten, gemelde tentoonstelling te vragen.

Geschenken van den prins en de prinses van Oranje aan Daniël Seghers.

Het tijdschrift de *Vlaemsche School* heeft in 1858, vierden jaargang, bladz. 65, eenen brief in *fac-simile* van Daniël Seghers, den vermaarden bloemschilder, medegedeeld, nopens een geschenk, aan hem gedaan door de prinses van Oranje, Amalia Van Solms. Dit geschenk, met nog andere, afkomstig van Frederik-Hendrik, prins van Oranje, werd in 1718 verkocht door de leden der societeit Jezus, ter bestrijding van de kosten der herstellingen, noodzakelijk gemaakt door den brand, veroorzaakt door het hemelsch vuur, dat in hunne kerk te Antwerpen geslagen was. Naar het schijnt zouden de bewuste voorwerpen destijds aangekocht zijn door den Antwerpschen burgemeester Van der Cruyse. Onlangs waren wij verzocht, de befaamde schilderijhersteller P.A. Verlinden, en ik, op het schoon kasteel van Mevrouw de Pret van Calesberg, op de Donck; wij hadden het genoegen de voormelde geschenken daar te mogen zien; behooren aan haren kleinzoon den wel Edelen heer graaf Cornet de Ways Ruard, die zijn kasteel heetf te Vonèche,

in de provincie Namen. Gemelde geschenken zijn sinds eene eeuwin bezit der familie Cornet, en bestaan in een gouden palet, twaalf gouden penseelstokskens, eenen maatstok van hetzelfde metaal en eenen paternoster met een daaraan hangend kruis, insgelijks van massief goud; het kruis is ongeveer 20 centimeters groot. Al deze kostbare bewijsstukken van vorstelijke kunstwaardeering bevinden zich in den besten staat van bewaring. De maatstok bevat een Latijnsch opschrift dat de *Vlaemsche School* op de hooger gemelde bladzijde heeft medegedeeld. De geleerde heer Th. Van Lerius heeft in zijnen catalogus van het Antwerpsch museum belangrijke aanteekeningen nopens Daniël Seghers uitgegeven. 't Is ons een waar genoegen hier te kunnen wijzen op het navolgenswaardig voorbeeld, welk de kunstminnende familie Cornet geeft, door de voormelde kleinoden in eere te houden.

P. KREMER, kunstschilder.

Kroniek.

Antwerpen. - Aug. Pieron, de verdienstelijke kunstschilder, is door het gemeentebestuur met een belangrijk werk gelast, namelijk het schilderen eener fries van 14 paneelen, in de wandelzaal van den nieuwen Vlaamschen schouwburg. Het onderwerp is: de intrede van de rederijkers die komen deel nemen aan het beroemde landjuweel van 1561. Wij zijn in de gelegenheid geweest, des kunstenaars teekeningen te zien en kunnen verzekeren, dat zij een ernstig, schoon werk laten verhopen. De schildering zal bestaan uit eene omtrekteekening in olieverf, op effen gekleurden grond. De heer Pieron denkt, het geheel te zullen voltooid hebben op 1 Juli 1874.

- Het gemeentebestuur is in onderhandeling met het staatsbestuur om de vermaarde drukkerij van Plantyn, Vrijdagmarkt, aan te koopen. Als deze onderhandelingen gelukken, zullen de stedelijke merkwaardigheden eene belangrijke aanwinst doen.

Brussel. - De 10^{e} aflevering is verschenen van het belangrijg werk *Patria Belgica* en vervolledigt het eerste deel, vormende een boekdeel van 664 bladz. Deze aflevering bevat: Vervolg en slot der *Fruit- en hofbouwkunde*, door den heer P.E. De Puydt, van Bergen (Henegauwen); *Parken en Hoven*, door den heer E. Rodigas, leeraar te Gent; *Badsteden en geneeskundige verhandeling over het water*, door den heer L. Laussedat, van de Belgische academie van geneeskunde. Wij zien met belangstelling het begin van het tweede deel te gemoet.

Over het gebruik der brillen.

Men kan de noodzakelijkheid, om eenen bril te gebruiken, uit het navolgende erkennen: 1° Indien men kleine voorwerpen ver van het oog moet verwijderen, om die duidelijk te kunnen zien. 2° Indien men tot zijne werkzaamheden meer licht, dan anders noodig heeft. Het licht tusschen voorwerp en oog te plaatsen, is zeer schadelijk. 3° Indien nabijzijnde voorwerpen bij nauwkeurige beschouwing, onduidelijk beginnen te worden, en zich als met eenen nevel omtrekken. 4° Indien, bij het lezen en schrijven, de letters ineenvloeien, en zich schijnen te vermenigvuldigen. 5° Indien de oogen spoedig vermoeid worden, en men dezelve van tijd tot tijd toedoen, of, tot verpoozing, op andere voorwerpen richten moet.

Hebben deze omstandigheden, ook slechts gedeeltelijk plaats, dan is het tijd, om zich van eenen bril te bedienen, dewijl de kwaal, bij vertraging, hoe lang zoo grooter wordt.

Er komt veel op aan, de brillen, te rechten tijd, en zoo te kiezen, als het de toestand van de oogen vereischt. Man heeft, bij de keus van brillen, niet het meest op de vergrooting, maar vooral daarop acht te geven, dat men met dezelve op dien afstand, op welken men voorheen las, of arbeidde, duidelijk en zonder inspanning zien kan. Over het algemeen zijn die glazen, waarmede men de voorwerpen verder of meer nabij, dan anders, houden moet, nadeelig voor het gezicht. Naar mate de oogenvlakker worden, moet men ook bolronder brillen nemen; nogtans met voorzorg, want, indien zij te zeer vergrooten, grijpen zij de oogen aan. Het zekerste kenteeken, dat dezelve te sterk zijn, is, indien men genoodzaakt is, om de voorwerpen dichter te houden, dan gewoonlijk. Wie met de brillen eene geregelde opklimming in acht neemt, kan zijne oogen tot in den hoogsten ouderdom behouden. Men moet slechts niet te spoedig verwisselen, noch te onderscheidene brillen gebruiken. Voor hen, die bij kaars of ander licht eenen bril noodig hebben, maar bij het daglicht niet, is het raadzaam, dat zij, indien hun gezicht afneemt, twee brillen nemen, om den eenen des daags, den anderen, die iets meer vergrooten moet, des avonds te gebruiken. Op deze wijze, zal de netvormige huid staag omtrent gedijk veel licht ontvangen.

Brillen met hoornen zijblinden, of breede randen, zijn niet alleen nutteloos, doordien het oog reeds deszelfs eigen schutsel heeft, maar ook nadeelig, dewijl deze brillen den gezichtskring beperken, en bij het lezen, eene bestendige draaiing van hoofd en oogen veroorzaken.

Volgens deskundigen, zijn alle voordeelen, die men voorheen aan de groenglazige brillen toekende, te eenen male ongegrond. Dezelve geven aan de kleuren een morsig voorkomen, en veroorzaken, dat, na het afleggen van den bril, witte voorwerpen rood schijnen te zijn; een duidelijk bewijs, dat dezelve het oog verzwakken. Draagt men zoodanigen bril niet aanhoudend, dan is de tegenstrijdigheid van het licht, zoo dikwijls men dien afneemt, nadeelig; maar gebruikt men nu steeds eenen groenen bril, alsdan moet men weldra een zoo bolrond glas hebben, dat hetzelve wegens de groote dikte schier ondoorzichtig wordt. Men heeft dus deze brillen geheel ten onrechte oogbewarende of *conservatieve* brillen genoemd, welke benaming over het algemeen, slechts zoodanige brillen verdienen, die door personen gebezigd worden, wier oogen wezenlijk afnemen, en die met den toestand van deze oogen overeenstemmen.

Kijkglaasjes of nijpers die met de hand van het oog afgehouden worden, zijn zeer nadeelig, dewijl dezelve het oog bestendig aantasten. Het is onmogelijk, die steeds op gelijken afstand te houden, dewijl zich nu het hoofd, dan de hand, beweegt; bij elke meer of mindere verwijdering komt echter het oog in eene andere verhouding. Hierbij voegt zich nu nog de verblindende glans, dien deze glazen van de oppervlakte naar het oog kaatsen. Beter zijn dan nog de dubbele oogglazen, die men, met de hand voor beide oogen houdt, dewijl men dezelve, door eene zachte drukking redelijk vasthouden kan. Ook bij zoodanige bezigheden, waarbij men de voorwerpen nu nader, dan verder voor zich heeft, als bij voorbeeld in het kaartspel, moet men de brillen niet gebruiken. De bril breekt de stralen anders, indien dezelve van nabij zijnde, anders, indien dezelve van meer afstandige voorwerpen komen, en het oog kan deze gedurige verandering van houding, die dit vereischt, onmogelijk lang zonder nadeel weerstaan.

Koninglyke maetschappy ter aenmoediging der schoone konsten Antwerpen.
Twintigste driejarige tentoonstelling 1873

TEEKENING VAN HET DIPLOMA DER MAATSCHAPPIJ, DOOR F. DURLET.

De opening der tentoonstelling had plaats op 10 Augustus. Zij bevat 1258 nummers bestaande in tafereelen, plaatsneden, beeldhouwwerken, teekeningen, porcelein- en glasschildering, door 720 kunstbeoefenaren. Vele beroemdheden onzes lands ontbreken, zooals: Gallait, Pauwels, Slingeneyer, Van Ysendyck, Lagye, Bellemans, enz.

Wat Ferdinand Pauwels betreft, deze houdt zich onledig met de uitvoering van een overgroot werk, de beschildering van de muren der Halle van Yperen, en de heeren Guffens en Swerts met die eener zaal van het stadhuis van Kortrijk.

Den dag der opening had als gewoonte de beoordoeling plaats der werken, ingezonden voor de verschillende door de maatschappij uitgeschreven kampstrijden. Slechts één prijs werd toegekend, namelijk die der *Spitsbogige bouwkunde* (Zie de vorige jaarg. blz. 118). De inzender der bekroonde teekeningen is de heer Hendrik Blomme van Antwerpen.

Stippen wij thans de bijzonderste werken der tentoonstelling aan, en wel vooral die welke voor onze lezers van het grootste belang zijn.

J. DIJCKMANS. Deze beroemde meester, een der schoonste paarlen van Antwerpens kunstkroon, heeft een tafereel gezonden; *De boetvaardige Magdalena* voorstellende. Het is zooals gewoonte een juweel van uitvoering, het schilderen verder drijven ware moeilijkheid. Onze getrouwe lezers zullen zich herinneren, dat wij in 1860 bladz. 55, een onderwerp in dien aard hebben vermeld, zijnde de *H. Magdalena aan den voet des kruises*. In afwachting dat wij de levensschets van dezen beroemden schilder mededeelen, bepalen wij ons bij deze vermelding; de heer Dijckmans is voor ons, wat de uitvoering betreft, de volmaaktste kunstbeoefenaar die wij kennen. Het puikstuk is aangekocht door den heer J. Nauts.

L. ALMA-TADEMA, heeft uit Londen, waar hij thans is gevestigd, een geschiedkundig tafereel gezonden, dat eigenaardig als opvatting en als kleur mag worden genoemd; het stelt voor: *Claudius als Romeinsch keizer uitgeroepen.* Dit stuk behoort aan de verzameling van Alsa. De oudheidskundige kennissen en de talentvolle uitvoering boeien de aandacht der bezoekers. Slechts ééne kleine opmerking moeten wij maken:

die krijgsman met zijn schild laat als teekening wel iets te wenschen.

J. CERMAK, thans te Parijs woonachtig, zond twee tafereelen *Wild en visschen*, die zeer keurig geschilderd zijn, maar ons als tafereel toch niet erg bevallen; verder een overheerlijk schoon stuk, voorstellende: *Een voorval uit den oorlog van Montenegro* in 1862. Dit is prachtig als samenstelling, schoon geteekend en uitmuntend als schildering; niet alleen de daarin voorkomende personen, maar alle de bijhoorigheden zijn meesterlijk uitgevoerd.

C. VERLAT, thans bestuurder der academie van Weimar, heeft een puik stuk geleverd. Bij 't zien van dit stuk moeten wij het betreuren, dat men eenen schilder van zulk talent een, zoo uitmuntend meester, niet heeft weten te verbinden aan onze schilderschool; dat is ten minste vlaamsche schildering waarin de jeugd diende onderwezen te worden. Het bedoelde tafereel stelt voor: *De moeder van den Messias*, *vergezeld door de vier evangelisten,* getrokken uit het Evangelie des H. Lucas, kap. 2 v. 35 zeggende: zoodat de diepste geheimen van velen zullen gekend worden en zelfs zal een zwaard uw hart doorbooren. Simeon. De moeder Gods mist godsdienstig gevoel als uitdrukking, maar behalve onze opmerking, is het eene meesterlijke schilderij die men diende aan te koopen voor het te vormen museum van werken van hedendaagsche meesters.

N. DE KEYSER, den verdienstelijken bestuurder onzer academie, heeft een tafereel dat alle de gewone hoedanigheden van den meester bevat, maar wij verkiezen het ver boven het door ons op bladz. 61 vermeld tafereel, Karel V voorstellende. Ditmaal geeft hij ons ter bewondering van zijn schoon talent: *De Dante en de jonge dochters van Florencië na de dood des vaders van Beatrix.* Het oogenblik door den schilder gekozen, is dat waar de jonge dochters zegden bij het verlaten der woning hunner vriendin: Beziet hem dan, hij schijnt dezelfde niet meer te zijn; hij weent alsof hij Beatrix gezien had gelijk wij haar gezien hebben! Inderdaad Dante zit daar angstvol in gedachten verslonden over het lot van Beatrix en hij schijnt inderdaad dezelfde niet meer te zijn. Wij hadden daar wel dat edel en grootsch figuur van Dante meer in willen zien doorstralen en Florentijnsche- in plaats Vlaamsche meisjestypen; overigens is het een zeer fraai tafereel, dat vooral voor de gravuur geschikt is. Verder heeft de heer De Keyser een zeer schoon vrouwenportret tentoongesteld, waarin hij de grootste moeilijkheden als schakeering en kleur is te boven gekomen.

HENDRIK SCHAEFELS, heeft drie tafereelen tentoongesteld, waarvan het grootste en belangrijkste ook het meeste de aandacht boeit Een stuk waardig om aangekocht te worden voor een museum. Het stelt voor, het schip genaamd *Le Vengeur*, waarvan Villaret Joyeuse de held was. Het heldhaftig gedrag van de bemanning dezes vaartuigs dwong zelfs zijne vijanden tot bewondering. De zeeslag door de *Vengeur* den Engelschen geleverd, zou volgens berichten van fransche schrijvers, plaats hebben gehad op 1 Juni 1794 op de kusten van Frankrijk en Engeland nabij Brest. De echtheid van het feit wordt door anderen in twijfel getrokken; maar wat er ook van de geschiedkundige daadzaak zij, de schilderij van Hendrik Schaefels mag een kapitaal schoon stuk genoemd worden, dat de faam van den verdienstelijken meester in hooge mate zal bevorderen. Het tweede tafereel dat den heer Fl. Goossens toebehoort, stelt voor: *Het vertrek der helsche branders, bestemd om de brug te vernielen welke op bevel van Alexander Farneze, prins van Parma*, *over de Schelde geslagen was.* - Het is ontleend aan de Geschiedenis der Nederlanden door Van Meteren, waarin dit feit aldus verhaald wordt:

‘De ingenieur F. Giambelli, welke zich sterk gemaakt had om de werken der Spaanjaarden te vernielen, verkreeg eindelijk van Marnix twee schepen, de *Fortuin* en de *Hoop.*
Op den bodem der vaartuigen deed hij bakken van groote steenen metselen, en laadde dezelve met dertien duizend vijf honderd ponden buskruit; daarna deed hij alles dekken met zerksteenen, welke hij op de kerkhoven en in de kerken opgelicht had.
Hij gebruikte ook veertig platbodems, acht aan acht gekoppeld, en met brandstoffen voorzien. Deze moesten de echte branders voorafgaan en zonder springen of gevaar verbranden, om alle wantrouwen aan de Spaanjaarden te ontnemen.
De schepen, even als de platbodems, waren met mutsaarden opgestapeld, welke bij het naderen der brug moesten in brand gestoken worden.
De brandstichtende vloot verliet de haven van Antwerpen, in den avond van 4 April 1585 onder het bevel van den Antwerpschen admiraal Jacob Jacobzoon.’

Dat dit geschiedkundig feit goed is weergeven zal niemand ontkennen; ook bevat het tafereel alle de schoone hoedanigheden den schilder eigen.

Het derde stuk dat uitmunt in pracht en rijkdom van kleur stelt eene: *Episode der Spaansche Furie*, 4 *November* 1576 voor, en is insgelijks ontleend aan de Geschiedenis der Nederlanden door van Meteren. Het is de eigendom van den heer L. Claeys.

KAREL OOMS. heeft eenen verbazenden vooruitgang gemaakt Zijn *Tooneel uit de spaansche furie te Antwerpen in* 1576, is een stuk vol beweging, waarin samenstelling, teekening en kleur goed zijn begrepen; men kan bij nader onderzoek hier en daar eene zwakheid aanduiden, maar over het algemeen is het een zeer schoon en aangenaam tafereel, dat ook van den eersten dag werd verkocht aan den heer F. Delehaye.

XIIIe Nederlandsch taal- en letterkundig congres te Antwerpen.

Zaturdag, 16 Augustus, ten 5 ure had de vereeniging en de aankomst der congresleden plaats in de standplaats van den staatsspoorweg. In de wachtzaal prijkten de borstbeelden van den koning en de koningin onzes lands, alsook eenige Hollandsche en Belgische vlaggen.

De schepen F. Van der Taelen, de leden der inrichtingscommissie, vergezeld van den colonel en den staf der burgerwacht, waren daar tegen woordig om de congresleden te ontvangen. Bij de aankomst van den trein speelde het muziekkorps der burger-

wacht het *Wien Neerlandsch bloed* en de *Brabançonne.* Daarna hield de schepen eene korte aanspraak, waarin hij wees op de hooge beteekenis van de vergaderingen der letterkundigen en geleerden van Noord- en Zuid-Nederland, en hij drukte zijne overtuiging uit, dat het XIIIe Nederlandsch congres even vruchtbaar zou wezen als de vorigen, in heilzame gevolgen voor de taal en letterkunde, en krachtig zou bijdragen tot versterking van de broederbanden, die Noord- en Zuid-Nederland, door de politiek gescheiden, maar door de taal vereenigd, samensnoeren. Hij zegde dat de stad Antwerpen gelukkig was, zooveel uitstekende mannen de gastvrijheid te mogen verleenen, en bood hun die, in naam van het bestuur, gulhartig aan.

D^{r}. R.A.S. Piccardt van Goes, sprak tot de broeders uit het Zuiden en bedankte in naam der Noord-Nederlandsche congresleden, het stedelijk bestuur, voor het gul onthaal en de aangebodene gastvrijheid, die zeker veel zou bijdragen tot nog nadere verbroedering van Noord-en Zuid-Nederland, alsook tot bevestiging, dat een volk, ofschoon stoffelijk gescheiden, zedelijk kan verbonden zijn en slechts één broederland uitmaken. Na langdurige toejuichingen werd de stoet gevormd. Het muziekkorps der burgerwacht, voorafgegaan door eenige gendarmen te paard, plaatste zich aan het hoofd; daarna volgde de staf der burgerwacht en verder de heeren congresleden. In deze orde trokken zij langs de voor de komst des konings versierde straten naar het stadhuis, waar de burgemeester, schepenen en leden van het gemeentebestuur hen afwachtten. De ontvangst had plaats in de zaal van simpele politie, vroeger de Breederaadzaal of Statenkamer; boven den schoorsteen prijkten de wapenschilden van Holland en België, door de beide landskleuren vereenigd; daartegenover het zinnebeeldig tafereel van M.J. Van Bree, voorstellende: *De stad Antwerpen en de Schelde;* op de zijmuur het zinnebeeldig tafereel van H. Sporckmans, voorstellende: de *De stad Antwerpen de vrijheid der Schelde vragende.*(1)

De burgemeester hield de volgende welkomstrede:

> Achtbare heeren,
> ‘In name van den gemeenteraad en van de Antwerpsche bevolking heet ik u hartelijk welkom binnen onze muren. Ik acht mij tevens gelukkig, dat ik de eer mag hebben, hier het woord te richten tot zoovele uitstekende mannen, op elk gebied van wetenschap en kunst.
> Door de namen van zoovelen, die het XIIIe congres bijgetreden zijn, wist ik reeds, dat die geleerde vergadering inderdaad eene groote beteekenis, een hooge waarde hebben zal. Ik zie met genoegen dat zij ook door 't getal van hare leden voor geen der vorige congressen zal moeten onderdoen. Van nu af, Mijnheeren, mogen wij dus verzekerd zijn, dat uwe werkzaamheden zoo uitgebreid als belangrijk zullen wezen. En daar de geest van eendracht en verbroedering U bezielt, hebben wij alle waarborgen, dat uw arbeid ook vruchtbaar wezen zal.
> Moge het zoo zijn, geachte heeren! En moge ook dit congres bijdragen om de goede betrekkingen tusschen Noord-en Zuid-Nederland, in ruimer mate te bevorderen. (*Toejuichingen.*) Wij hopen en wij wenschen het. Nogmaals, mijnheeren, roep ik U luid en gul: Welkom! welkom! welkom! toe. (*Langdurige toejuichingen*).

(1) Zie de *Vlaamsche School* 1868 bladz. 46.

De heer Des. Delcroix nam alsdan het woord on drukte zich uit als volgt: ‘Mijnheeren, letterkundigen en geleerden uit alle dietsche gouwen, hier te zamen gekomen om hulde te brengen aan de Nederlandsche taal- en letterkunde, een warm en hartelijk welkom wordt u allen namens het Belgische staatsbestuur toegesproken. Twaalf maal reeds hebben de geleerden en denkers van Noord- en Zuid-Nederland zich in soortgelijke congressen vereenigd, en elke van die vereenigingen heeft niet alleen de schoonste, maar ook nog de duurzaamste vruchten voor de letterkunde en de wetenschap voortgebracht.

Die heerlijke uitslagen zijn ons allen bekend, Mijnheeren, en om maar van een enkelen te gewagen, zij het mij vergund U in deze plechtige gelegenheid te herinneren, dat de zoolang gewenschte eenheid van spelling van Noord en Zuid uit de congressen is voortgesproten.

Deze gewichtige uitslag liet de Belgische regeering toe, door eene officieele oorkonde, den laatsten hinderpaal te weren, die de arbeiders in het veld der Nederlandsche beschaving van elkander scheidde, en, in het Zuiden vooral, hunne gemeenschappelijke pogingen belemmerde. Maar, onaangezien de heerlijke gevolgen der congressen, op het meer bepaald terrein der letterkunde, zyn de anderen van meer algemeenen aard en van ruim een zoo groot gewicht. Wij bedoelen, Mijnheeren, de onderlinge verbroedering tusschen Noord en Zuid; die gulhartige gevoelens welke zich bij elk der vorige congressen zoo krachtig hebben lucht gegeven, en welke, wij zijn er van overtuigd, ook het hoogere kenmerk van deze XIIIe vereeniging wezen zullen. In dien geest van broederlijkheid herhalen wij hier nogmaals den warmsten welkomstgroet. Dat de heeren congresleden uit den vreemde overtuigd wezen, dat wij hen niet als vreemdelingen, maar wel als broeders van een en hetzelfde *intellectueele* vaderland op den Belgischen broedergrond namens de Belgische regeering begroeten en ontvangen.’

Na de algemeene toejuichingen vroeg de heer M^{r}. W.C.M. de Jonge van Ellemeet van Middelburg, wiens afbeeldsel in onzen vorigen jaargang bl. 139 voorkomt, het woord en zeide ongeveer het volgende:

Mijnheeren! Broeders uit Zuid- en Noord-Nederland op taalen letterkundig gebied. *De atmospheer*, die ons heden alhier tegestroomt, is warm: deze legt mij den plicht op, kort te zijn; die *atmospheer* is eene van vriendschap, - immers, welke vriendelijker kon ons ten deel vallen, dan die van den heer schepen aan het station, en de hartelijke ontvangst van den heer burgemeester op het beroemd stadhuis dezer veste? die *atmospheer* is eene van vaderlandsliefde; allerwege toch! zijn wij getuigen van hetgeen Antwerpen morgen voor zijnen Vorst ten toon zal spreiden! - Nu is, wel is waar, ons, congresleden, de taak opgelegd, niet te treden op staatkundig gebied, en gelijk op het XIIe congres te Middelburg, willen wij dat evenzeer op het XIIIe in Antwerpen, zorgvuldig vermijden; maar, waarsprake is van het vaderland en van gehechtheid daaraan, hebben wij allen uit Noord en Zuid, één zin, één gevoelen! Mogen nu ook de vruchten van dit congres alhier, morgen en volgende dagen, later niet blijken te zijn verloren gegaan. Met dien welverdienden wensch breng ik de hulde van mijn'dank aan de vorige sprekers, en besluit mijne rede. Een algemeen handgeklap begroette deze welgemeen-

de woorden, terwijl het muziekkorps het zoo schoone als ernstige *Nederlandsch volkslied* speelde, dat door de *Brabanconne* gevolgd werd. Daarna werd den congresleden de eerewijn aangeboden door den heer burgemeester, die dronk op de verbroedering van Noord en Zuid.

De heer O. Périer van Dendermonde sprak in naam der Zuid-Nederlandsche congresleden en drukte den wensch uit, dat de naam der stad Antwerpen zou verbonden blijven aan het XIIIe, gelijk die van Middelburg aan het XIIe congres.

Eindelijk noodigde de heer burgemeester de aanwezigen uit, om in het *gulden boek* uit de archieven der stad hunnen naam te teekenen ter gedachtenis dezer plechtige ontvangst.

De heer S. Gille Heringa van Utrecht, had het volgende lied de leden der inrichtingscommissie toegezonden.

De komst van Leopold II, te Antwerpen en het 13de taalcongres. Op de wijze: *Wien Neêrlands bloed door d'adren vloeit.*

Waar eens de Citadel verrees,
Verrijst nu vrede en lof,
Waar d'eerste schrik verwekte en vrees,
Is nu voor juichen stof.
Het Noord en Zuid van Nederland,
Komt hart'lijk weêr bij een;
Zij snoeren vaster weêr den band,
In hoop en vrees gemeen.

De hoop o Vorst! van 't Belgenland,
Is Uwe dynastie,
Vereend met 't heil van elke stand,
Opdat de tweedracht vlie,
Of demagoog of domperman,
Zij vinden hier geen voet,
Elk burger doe maar wat hij kan,
En denke wat hij doet.

De vrees o Koning! die men heeft.
In België vooral,
Dat is de angst waarin men leeft,
Voor Fransche overal,
Niet d'overmacht van lood en staal;
Die maakt geen Belg vervaard,
Maar wel de Franskeljonsche taal,
Die twist of flauwheid baart.

Daarom bid Antwerps Burgerij,
Ver boven hoop en vrees,
Uw komst o Vorst! zij prophecy,
Voor 't taallicht dat verrees;
Noord-Neêrland komt daarom te gast,
Bekrachtigt gaarn den bond,
Die België en Holland past,
En beide Euroop verkond.

Dit dertiende Congres zij rijk,

Aan stof, aan hoop, aan vreugd,
Opdat de vrees voor altijd wijk.
En Neêrland zich verheugt;
Zoo dierbaar als Marie is,
Voor haren Leopold,
Zoo zij ook onze ervarenis,
Die de eendrachtsvaan ontrolt.

De roem en vrijheid zetelt daar,
Waar 't eerlijk gaat te werk,
Daar vreest men dan ook geen gevaar,
Want reinheid is daar 't merk,
Ten Noord en Zuid van de Moerdijk;
Vormt broederschap dan macht,
Dan maakt de eendracht waarlijk rijk,
En 't Dietsche Volk heeft kracht.

Van 't taal-congres ga eens de roep:
Zij heeft een volk gered,
Geen Mesdag contra d'arme Schoep,
Heeft hare kracht belet;
Wij voelen weelde op deez gedacht,
Die toekomst kent geen wolk;
Want altijd zegge ons nageslacht:
De taal is gansch het volk!

Des avonds ten 8 ure had, in de groote zaal der koninklijke Harmonie-maatschappij, de uitvoering plaats van het oratorio '*De Oorlog*'. In 1868, op het congres te 's-Gravenhage, smaakten wij reeds het genoegen, den dichter Jan van Beers, in tegenwoordigheid van H.M. de Koningin der Nederlanden en van Z.K.H. Prins Frederik, zijn gedicht te hooren voordragen (zie jaargang 1868, bladz. 150). Thans was den woorden des dichters nog meer geest en leven bijgezet door het genie van den beroemden Peter Benoit, wiens muzikalen scheppingsgeest wij reeds meermalen en vooral in de oratorio's *Lucifer* en *De Schelde*, gedichten van Emanuel Hiel, mochten bewonderen.

Daar het hier de plaats niet is, om breedvoerig daarover uit te weiden, zullen wij later hierop terugkomen en tevens een woordje zeggen over het gedicht zelf. Alleen willen wij hier nog aanstippen dat dit kunstgewrocht werd uitgevoerd door omstreeks 800 zangers, zangeressen en muzikanten; en wanneer men in aanmerking neemt, dat deze schier allen liefhebbers waren, dan voorzeker geeft het ons een denkbeeld, niet alleen van den onwankelbaren moed en van de groote wilskracht des kunstenaars, maar tevens van de toegenegenheid welke men hem toedraagt; ja, voor deze laatste bewering behoeft men het bewijs niet ver te zoeken; de geestdriftige toejuichingen, welke bij het verschijnen des meesters als een donder uit de rangen der uitvoerders opgingen, zeiden genoeg hoezeer Peter Benoit de genegenheid van allen bezit, en welke waarde men hecht aan zijne bekwaamheden.

De zaal was reeds vroegtijdig met een zoo schoon als talrijk publiek als 't ware opgepropt, en 't daverend handgeklap waarmede zoowel de uitvoerders als de toondichter herhaalde malen begroet werden, is een duidelijk bewijs van den bijval, welken allen bij de toehoorders genoten. Toen de uitvoering, die omstreeks 3 1/2 uur duurde, geëindigd was, werden Peter Benoit, onder eenen regen van bloemtuilen, twee gouden lauwerkroonen aangeboden, en de uitvoerders schonken hem daarenboven, als huldeblijk en als blijvend aandenken aan dezen roemrijken avond,

eene prachtige zilveren fruitschaal. Ook den dichter Jan Van Beers werd eene welverdiende hulde gebracht.

Maar gaarne zouden wij gezien gezien hebben, dat ook hem

een blijvend aandenken aan dien onvergetelijken avond geschonken ware; en het spijt ons zeer, dat de inrichtingscommissie die zich overigens zoo verdienstelijk heeft gemaakt, daaraan niet gedacht heeft.

Ten slotte brengen ook wij onze eerbiedige hulde aan de beide kunstenaars, Peter Benoit en Jan Van Beers, en tevens onzen dank aan allen, die, door hunne welwillende medewerking, de uitvoering van dit nieuw meesterstuk hebben mogelijk gemaakt.

Zondag, 17 augustus.

'S morgens ten 10 ure vereenigden de congresleden zich in den dierentuin, waar hun ten 11 ure in de oranjerie, een smakelijk ontbijt werd aangeboden. Omstreeks 250 personen namen er deel aan.

Omtrent het einde van 't ontbijt werd den heere de Jonge van Ellemeet een album aangeboden met de portretten der leden van het XIIe taal- en letterkundig congres van Middelburg, besloten op Overduin den 6^{den} September 1872.

Met diepgevoelde woorden bedankte de heer de Jonge van Ellemeet en verklaarde dat dit geschenk tot eeuwig aandenken in zijne familie zou bewaard blijven.

Maandag 18 augustus.

Ten 9 1/2 uren werd het Congres geopend in de groote zaal van den Nederlandschen schouwburg.

Op den achtergrond tusschen de kolommen prijkten de borstbeelden hunner majesteiten Willem III en Leopold II, bekroond door vlaggen-tropeeën der beide landen.

Aan het voorloopig bureel zitten eenige leden der regelingscommissie. De heer Van Beers opent de vergadering met de volgende redevoering, die herhaalde malen door geestdriftige toejuichingen werdt onderbroken.

> ‘Mijneheeren, stam- en taalgenooten, letter- en kunstbroeders uit Noord en Zuid! Reeds bij uwe aankomst binnen Antwerpens wallen, hebben de eerste Magistraten der stad U verwelkomd en gezegd, hoe trotsch Antwerpen er op is, en hoe gelukkig het zich acht ten tweede male tot zetel van het taal- en letterkundige congres verkozen te zijn geworden. Nu valt mij, als voorzitter der regelings-commissie de aangename plicht te beurt, u allen, mannen uit Noord en Zuid, medehelpers aan het werk onzer congressen, nogmaals met broederlijke hartelijkheid toe te roepen: Weest welkom in Antwerpen!
>
> En, nu ik hier voor u sta, met de zonderling vereerende taak belast om deze onze eerste vergadering te openen, zou het mij eene hooge voldoening zijn, zulks niet een plechtig woord te doen, en op eene wijze, der zaak en uwer waardig. Want voorwaar, wien de leus onzer congressen: ‘opbeuring van onzen stam door altijd inniger verbroedering en samenwerking der beide deelen Nederlands,’ wien dit steeds een der schoonste droomen zijns

levens, het doel van zijn innigste en ernstigste streven geweest is, dien biedt eene gelegenheid als deze, eene rijke, eene onuitputtelijke bron tot spreken aan. - Maar, lang spreken kan noch mag ik hier; niet alleen, omdat de gedachten en gevoelens aan welke het mij een zoo zoet genot zou zijn lucht te geven, ook de uwe zijn, en dus niets nieuws voor u zouden opleveren; maar ook, helaas! omdat redenen van gezondheid mij voor den oogenblik ten plicht maken, niet al te uitvoerig te zijn. Toch kan ik mij niet weerhouden, met een gevoel van wettige fierheid terug te zien op de tijdruimte door onze congressen doorleefd, sinds wij, binnen Gent, onze eerste bijeenkomst hielden, is nu straks het vierde eener eeuw verstreken! Over wat zij verricht en gesticht hebben, hoef ik niet uit te weiden; gij allen kent en waardeert het, zoo goed als ik. Uit éénen mond noemt gij allereerst, ik ben er zeker van, het *Woordenboek onzer taal*, dat reuzengewrocht, reeds bij de eerste vergadering te Gent opgevat, en dat wij thans, even als onze middeleeuwsche domkerken, langzaam, ja, maar met de kolossale evenredigheden van een gebouw dat eeuwig leven moet, bewonderend en dankbaar, voor onze oogen zien verrijzen. - Voeg daar bij: de eenheid van spelling, waartoe onze bijeenkomsten vast het meest hebben bijgedragen, en die, eens en vooral, elke willekeurige grensscheiding tusschen ons beiden op het gebied van letteren, kunst en wetenschap heeft weggewischt; - Voorts de inrichting van het *Tooneelverbond*, dat voor de aastaande opbeuring en verdere ontwikkeling onzer dramatische kunst zulke heerlijke vruchten belooft; - de stichting der *Zuid Nederlandsche Maatschappij van Taalkunde;* - het inniger en zich altijd meer uitbreidend verkeer tusschen onzen wederzijdschen boekhandel, - en vóor en boven alles het immer nader toehalen van den band der verbroedering, en, voor ons, Vlamingen, de aanwinst van moed en kracht in onze worsteling tegen den kanker der verfransching, en in het wedereisschen van ons heilig, onvervreemdbaar Vlaamsch recht!
De verbroedering tusschen Hollanders en Belgen. Ja, bij elke gelegenheid waar ze met elkander in aanraking komen, hooren we thans, uit officiëele en niet officiëele monden, dit woord, gemeend, hartelijk, geestdriftig herhalen. - Maar wij, wij gedenken ons den tijd dat het anders was, - den tijd dat onze ouderen van weerszijden den scheidsmuur, in een oogenblik van huislijke oneenigheid, midden door het vaderlijke erf opgetrokken, stilzwijgend zaten, en wrokten tegen elkaar. - En, als gedreven door de stemme des bloeds, hebben wij, over dien scheidsmuur heen, elkander het woord der verzoening toegeroepen, en hand in hand, oog in oog, hebben wij gezegd: ‘Wij eerbiedigen de erfsplitsing door onze ouderen getrokken tusschen ons; maar, wat God ons gemaakt heeft, één in taal, één in gedachte en één in gevoel, dat blijven wij! broeders, wij blijven broeders.
Wie er thans ook de spreuk onzes van Lenneps “oude veeten zijn vergeten” moge doen klinken, ons komt de eer toe, reeds voor vijf en twintig jaar, de eersten van allen, het woord “broeders, wij blijven broeders!” te hebben gesproken! Ik zei ook: het redelijk aanleunen tegen onze Noorderstamgenooten schonk ons, Vlamingen, verhoogde kracht en moed in onze worsteling tegen de verfransching en in het wedereischen van het Vlaamsche recht. Meer dan eens is 't mij gebeurd, dezen of genen vriend uit het Noorden met medelijdenden twijfel te hooren vragen: “Maar bestaat

er voor u wezentlijk hoop op zegepraal in dien zoo langen en zoo hardnekkigen strijd? - Als wij België bezoeken, vinden wij de verfransching overal: hof, openbaar bestuur, leger, gerecht, onderwijs, 't is alles Fransch, louter Fransch."

Dit is zoo, helaas!.... En toch, toch hopen wij, thans meer dan ooit. Wij weten het: velen hier te lande droomen dat het Fransch, langzaam en altijd dieper doorzijpelende, bij ons Vlaamsch volk allengs het Nederlandsch verdringen en vervangen zal. Voor deze droomers is de taal slechts een kleed der gedachte; dat men, als 't ware, aan- en uitschiet en weg-

werpt, en naar willekeur door een ander vervangt. - Voor ons niet aldus! Wij zeggen: Taal is niet bloot een kleed, een dood werktuig. Ze leeft in en met ons. Ze is, gelijk van der Palm het heet, 'het zintuig onzer rede.' Het denken, zonder den vorm der gedachte, de taal, kunt ge u even weinig voorstellen als de daad van *zien* zonder oog, van *hooren* zonder oor, als het leven, afgetrokken van het organismus, bij middel van hetwelk het zich openbaart. Gedachte *is* taal, en taal *is* gedachte; gekristallizeerde gedachte, als ik het zoo zeggen mag. En van die onomstootelijke waarheid uitgaande, voegen wij erbij: Eene volkstaal door eene andere vervangen willen, is alle eigenaardig denken, alle zelfstandigheid, is de gedachte zelve versmachten, dooden in zijne ziel; het is: zedelijken moord plegen op dit volk; het onder verstandelijk opzicht maken tot eene soort van castraat, gedoemd om, in den strijd voor het bestaan, die tusschen volken even als tusschen al wat leeft gevoerd wordt, onvermijdelijk overvleugeld en van de aarde weggewischt te worden. En, opdat zulks met ons Vlaamsch volk niet gebeure, kampt de Vlaamsche beweging, nu sinds veertig jaar, heuren onafgebroken, hardnekkigen kamp. - En, Mijne heeren, ik herhaal het met innige vreugde, wij hopen op den zegepraal, thans meer dan ooit!

Het werk der verfransching is machtig, ja! maar Goddank! niet rechtstreeks uit het volk zelf vloeit zij voort; ze werd van hoogerhand ingevoerd en opgedrongen. Inderdaad, waar 's lands bestuur eene plaats, hoe hoog of hoe laag, vergeven wil; waar het een diploma, van welken aard ook, heeft uit te reiken, daar eischt het, vóor en boven alles, kennis der Fransche taal. Nederlandsch is daar van geenen tel, of wordt, hoogstens, als onbeduidend toemaatje, nevens, of liever, achter Hoogduitsch en Engelsch, op den koop toe in rekening genomen. - Het eerste en onvermijdelijk gevolg daarvan is, dat ieder huisvader die een kind te plaatsen of te diplomeeren heeft, er aan houdt, en (al mocht er hem het hart van bloeden) er aan houden moet, dat dit kind, vóor en boven alles Fransch leere. Van daar dan ook die algeheele, of nagenoeg algeheele verfransching van hooger, middelbaar, en, voor een goed deel, lager onderwijs in Vlaamsch-België. Maar, - kunnen wij eens verkrijgen, dat, voor 't bekomen van plaats of diploma, de kennis onzer taal noodzakelijk worde gemaakt, dan zullen wij ook weldra dien onnatuurlijken, wederrechtelijken toestand, als bij tooverslag, zien veranderen. En, Mijne heeren, wij hebben, slechts weinige dagen geleden, eenen goeden stap voorwaarts gezet op den weg, die naar dit doel geleidt.
Ons Vlaamsche volk, eindelijk uit den looden sluimer der onverschilligheid wakker geschud, zond dit jaar duizenden en duizenden vertoogen naar de wetgevende macht, om te eischen dat voortaan de Vlaming, in *zijn* land, voor 't gerecht, ook in *zijne* taal zon gevonnisd worden. En onze kamers, waar de eischen der Vlamingen zoo menigmaal met onwil, ja, met dommen spot werden van der hand gewezen, hebben ons, na eene lange en ernstige bepleiting, recht laten wedervaren. Krachtens de wet kan thans een Vlaming, voor de rechtbanken van Vlaamsch-België, in *zijne* taal, beschuldigd, verdedigd en gevonnisd worden! Wel hebben onze

tegenstrevers getracht deze wet, zoo veel zulks in hunne macht was, te ontzenuwen en te verlammen; maar toch, hoe verminkt ook, is en blijft ze een eerste zegepraal, door ons, na een strijden van veertig jaren, behaald. Het taalrecht der Vlamingen is op één punt openlijk erkend; en, zoo als de oud-minister de Decker reeds in 't jaar veertig schreef: “Een erkend recht is een gewonnen recht.” Daarbij, rechters en advocaten, om in Vlaamsch-België hun ambt uit te oefenen, zullen voortaan *gedwongen* zijn het Nederlandsch te kennen, en goed te kennen; van daar reeds in eene nabijzijnde toekomst, eene noodzakelijke, onvermijdelijke hervorming van ons verfranscht onderwijs.

Ja, Mijne heeren, in den metalen muur van moedwillige miskenning, waartegen wij nu straks eene halve eeuw ons hoofd te barsten liepen, is eindelijk door ons taai geduld en onze onafgebroken aanvallen eene bres geslagen. - thans nog niet dan eene smalle reet, maar die weldra, door den wil van het ontwaakte, zelfbewust geworden Vlaamsche volk, en door de eendrachtige volharding der Vlaamsche strijders zal uitbrokkelen tot eene gapende kloof, langs waar de wateren der gerechtigheid zullen spatten en heenstroomen met zegevierend gebruisch, om alle ontaarding en verbastering weg te keren van Vlaanderens bodem.

En, Mijne heeren, niet alleen op den grond van ons te herwinnen taalrecht, hebben wij u op verblijdende verschijnselen te wijzen; ook op een ander, vreedzamer gebied, dat rechtstreeks met de werkzaamheden onzer congressen in verband staat, mogen wij getuigen: er is leven, en er is vooruitgang onder ons. Wilt gij hiervan zelfs een stoffelijk, een zicht- en tastbaar bewijs? Slaat de oogen op de zaal, op het gebouw waar ge u bevindt!... Weet ge 't nog? - Toen in 1856 het vijfde congres hier te Antwerpen gehouden werd, hadden wij geene andere vergaderplaats, dan een verloren hoeksken in den Franschen schouwburg, ons, als 't ware, uit medelijden ingeruimd, waar wij onopgemerkt samenschoolden en onze zaakjes beredderden. En thans, - thans ontvangt de stad Antwerpen u in den tempel, door haar der Nederlandsche kunst opgericht, van wiens tinne onze Ogier, onze Hooft, onze Vondel, onze Bilderdijk, onze van Lennep, onze Willems en andere onsterfelijke gestorvenen u als toeknikken en roepen: denkers, dichters, uit Noord en Zuid, voortzetters onzer heilige taak, treedt binnen! deze tempel, dit paleis is ons gezamentlijk te huis!... Thans rekent Antwerpen het zich tot eer en geluk, haren nieuwen Nederlanschen schouwburg, het eerste werk dat zij op den neergesmeten bolwerken der Spaansche dwinglandij heeft opgetrokken, door u te zien ingehuldigd en ingewijd! Ook meen ik deze vergadering niet beter te kunnen openen. Mijne heeren, dan met in uwen naam, in name van Zuid- en Noord-Nederland, en van onze éene en onschendbare letterkunde, plechtiglijk bezit te nemen van dezen tempel der kunst. Moge Antwerpens regeering er voor zorgen, dat hij immer zij en blijve wat gij allen wilt en verlangt: niet een huis van louter uitspanning en vermaak, maar een brandpunt van geestesverlichting en gemoedsveredeling, eene kweekschool van vaderlandsliefde en zelfstandige volksontwikkeling, een wezenlijke tempel van Nederlandsche beschaving en Nederlandsche kunst. Onder het uiten van dezen wensch, en in de vaste hoop, Mijne heeren, dat uwe werkzaamheden, meer nog dan die der twaalf voorgaande congressen, tot

rijpe vruchten gedijen mogen, verklaar ik de eerste zitting van het 13e taal- en letterkundig congres geopend.'

De heer DE GEYTER, secretaris der regelings-commissie, gaf lezing van: 1o Een in de Fransche taal geschreven brief van den secretaris des konings, waardoor hij bedankt voor de uitnoodiging, aan Z.M. gedaan, en het leedwezen uitdrukt dat de koning gevoelt, daaraan niet te kunnen voldoen, wijl hij reeds overal zijne oogenblikken tijdens zijn bezoek aan Antwerpen heeft beschikt; 2o van wege den bestuurder der goederen van den graaf van Vlaanderen, die zich ook met eenen in de Fransche taal opgestelden brief laat verontschuldigen; 3o een Nederlandschen brief van den bijzonderen secretaris des konings der Nederlanden, waarbij hij den dank van Z.M. overbrengt voor

de toezending van het programma der werkzaamheden van het congres en voor de hem gedane uitnoodiging, en tevens het leedwezen van den koning uitdrukt, niet van de voorkomendheid der inrichtings-commissie gebruikte kunnen maken. 4° een Nederlandschen brief, van wege prins Frederik der Nederlanden. Z.K.H. betuigt zijnen meesten dank voor de uitnoodiging en drukt tevens zijn leedwezen uit, verhinderd te zijn om daarvan gebruik te maken. Prins Frederik der Nederlanden wenscht dat de werkzaamheden veel wetenswaardigs zullen opleveren, en het congres alzoo in alle opzichten aan het voorgestelde doel moge beantwoorden (*toejuichingen*); 5° een Franschen brief van wege den heer minister van binnenlandsche zaken van België, waarbij hij bericht dat de heer D. Delcroix belast is, het Belgisch staatsbestuur bij het XIIIe congres te vertegenwoordigen 6° een Nederlandschen brief van wege den minister van binnenlandsche zaken der Nederlanden, waarbij hij meldt dat de heer H. Vollenhoven, als afgevaardigde der Nederlandsche regeering, het congres zal bijwonen.

De heer J. VAN BEERS zegt, dat het tot nu toe de gewoonte is geweest, dat het congres tot zijnen voorzitter benoemde den voorzitter der regelings-commissie. De regelings-commissie had hem dan ook aan de algemeene vergadering willen voorstellen om hem het ambt van voorzitter op te dragen, doch hij heeft uit gezondheidsredenen - het veel spreken is hem verboden - moeten aandringen, om zich van die hooge eer ontslagen te zien. Daarom stelt hij voor, den heer d^r^ J.F.J. Heremans, hoogleeraar te Gent, het voorzitterschap op te dragen. (Wordt met toejuiching aangenomen.)

De heer HEREMANS dankt de vergadering voor de goedkeuring, welke zij verleent aan het voorstel van den heer Van Beers. Zeker zou hij den eerepost van voorzitter niet hebben willen of durven aanvaarden, indien zijn vriend Van Beers in de mogelijkheid geweest was om het congres voor te zitten, en indien de toejuichingen der vergadering hem niet bewezen hadden dat het voorstel van den heer Van Beers haar aangenaam is. Hij rekent op de welwillendheid der heeren leden van het congres en verklaart het voorzitterschap van het XIIIe Nederlandsch taal en letterkundig congres te aanvaarden.

De heer VAN BEERS stelt voor, te benoemen tot eerevoorzitters de heeren Ed. Pycke van Ideghem, gouverneur der provincie, L. de Wael, burgemeester. De heer HEREMANS stelt voor, insgelijks tot eerevoorzitter te benoemen, den heer J. Van Beers. Dit voorstel wordt met toejuiching aangenomen.

Tot ondervoorzitters der algemeene vergadering worden benoemd de heeren: de Jonge van Ellemeet, Hasebroeck, G. Van Havre en F. Van der Taelen. Tot secretarissen: de heeren G.N. de Stoppelaar, d^r^ H.J.A. Schaepman, J. de Geyter en K. Simillion.

Eerste afdeeling. Voorzitter, N. Beets; ondervoorzitters, de heeren d^r^ Kern en E. Van Driessche; secretarissen, de de heeren A. Ising en A.C. Van der Cruyssen.

Tweede afdeeling. Voorzitter, de Maere-Limnander, van Gent; ondervoorzitters, de heeren Beynen en A. Bergmann; secretarissen, de heeren Huberts en P. Fredericq.

Derde afdeeling. Voorzitter, J. Vuylsteke; ondervoorzitters, de heeren C. Vosmaer en E. Rosseels; secretarissen, de heeren J.N. Van Hall en W. Geets.

De VOORZITTER verzoekt de leden zich naar hunne wederzijdsche afdeelingen te begeven, om hunne werkzaamheden aan te vangen. De eerste is in de voorzaal van den *Franschen Schouwburg*; de tweede in de bestuurzaal van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen* en de derde in de Koninklijke *Harmonie-maatschappij*.

De vergadering wordt geheven ten 10 3/4 ure.

Eerste afdeeling. - De heer voorzitter N. BEETS opent de zitting met een beroep op de welwillendheid der vergadering en neemt het aan als een goed teeken, dat juist de afdeeling voor Nederlandsche taal- en letterkunde in den *Franschen* schouwburg hare samenkomst zal houden. Daar de heeren Moltzer en Vosmaer niet aanwezig zijn, bekwam de heer ISING het woord tot toelichting van het door hem gestelde vraagpunt: *In hoever strookt het met de eischen van kunst en goeden smaak, om in romans en verhalen de spreektaal*, *tot zelfs in de spelling*, *na te bootsen*? Hij zegt dat sommige schrijvers de spreektaal ingevoerd hebben in hunne schriften en hij vraagt hoever het past die taal te gebruiken volgens de eischen der kunst. Hij heeft de werken van oude schrijvers nagegaan en die hebben ze ook gebezigd, tot zelfs in de spelling toe. Spreker haalt een aantal voorbeelden aan, ook van het gebruik van *je*, *jij*, *jou.* Hij is nochtans van gevoelen dat men hierin omzichtig zijn moet en van dit alles geen misbruik maken mag.

De heer VAN DER CRUYSSEN stelt voor, de beraadslaging over dit onderwerp te vereenigen met die van zijne te houden voordracht: '*In hoever is het eenen schrijver toegelaten, in zijne werken, de uitdrukkingen die in den mond des volks liggen te bezigen?*' Aangenomen. De heer VAN DER CRUYSSEN ontwikkelt zijn onderwerp. Hij zegt dat de gansche zaak bestaat te weten of men de spreuk van den kinderdichter Van Alphen:

> 'Schrijven moet men, zegt papaatje,
> Evenzoo gelijk men praat,'

naar de letter dient op te nemen, ja of neen.

Ze volgens de letter volgen, zou ons tot zeer wonderbare en aardige dingen leiden. En nochtans schijnt het, dat men er zich op steunt om het gebruik van sommige woorden, spreuken en wendingen te wettigen. Spreker drukt zijn spijt uit, dat hij eenigszins het onderwerp: '*Over de Bastaardwoorden,*' door d^{r} Van Vloten voor te dragen, zal moeten aanvatten. Hij zegt dat hij verleden jaar het gebruik dezer woorden op het congres te Middelburg bestreden heeft. Sinds dien heeft hij verschillige Hollandsche werken onderzocht en heeft daarin ook aardige dingen ontdekt. Hij haalt verschillige Fransche woorden aan, die door onze Noorderbroeders met voorliefde in hunne werken gebruikt worden en eindigt hierover met te zeggen dat hij in zeker werk in 9 regels de volgende woorden aangetroffen heeft: *Ballotage*, *introductie*, *musicus*, *talent*, *coteriën*, *presenteerde*, *positie*, *tractement.* Hij haalt ook nog de twee volgende zinnen aan uit een werk dat zeer gekend is: Hij *amuzeerde* zich den ganschen dag met zijn *kompleet repertoire.* Marie speelde eene

rêverie die zoo *soporifiek* werkte, dat de goede *korpulente* Mevrouw op een *divan* indommelde. Spreker heeft nagegaan waarom men die woorden gebruikte, en onder de antwoorden die hij hierover in Noord Nederland ontving, komt het volgende voor:

'Een romanschrijver moet

natuurlijk zijn; als hij het volk spreken doet, moet hij het zulke woorden in den mond leggen als het gewoonlijk gebruikt. Nu, ons volk gebruikt vele Fransche woorden en die moeten ook door de schrijvers weergegeven worden.'

Indien dit stelsel waar ware, dan zou dit tot de zonderlingste uitslagen leiden. Men zou aldra zooveel gewestelijke talen hebben als men provinciën, zelfs steden heeft, en welhaast zou de eene den andere niet meer verstaan. De heer Van der Cruyssen haalt hier een aantal spreuken aan, die te Gent, Antwerpen, Yperen, Kortrijk, enz. in den mond des volks liggen, die volgens hem gewestelijk zijn en niet - tenzij op enkele uitzonderingen na en dit ook in uitzonderlijke toestanden - mogen gebruikt worden. Zoo wijst hij op zekere taal die men te Kortrijk hoort en b i j n a n i e t s a n d e r s d a n Fransch is, namelijk: 'Men *inviteert* u om te *dineeren* en legt op uwe *assiette* eene krabbe *verdjus* (druiven), waarna men eene *jatte* koffie neemt met een stuk *painepice* (peperkoek). Spreker zegt dat er, hoe aardig en belachelijk het ook schijne, onder sommige Westvlaamsche schrijvers eene strekking bestaat, om die spreuken en gezegden in hunne werken te bezigen. En dit doen zij niet alleenlijk, als zij hunne handelende personen spreken doen; maar tot zelfs in wetenschappelijke

artikels. Hij haalt hier voorbeelden aan en zegt, onder andere, dat een schrijver, in een wetenschappelijk artikel over de *Maan*, zich volgenderwijze uitdrukt:

> ‘Zit de zonne aanzijds de mane, rechts, heure slinkere kake is verlicht en de *reste* en ziet men maar halvelings of nog min; zit de zonne aanzijds de mane, slinks, ze verguldt heure rechter kake; wordt de mane van vooren beschongen van de zonne, wij zien geheel heur aanzichte.’

Dit kan vol eenvoud zijn; maar zulk stelsel, algemeen gemaakt, zoo als men het doet, kan spreker niet aannemen. Zeker mag de volksschrijver niet boven het bereik van het verstand van 't volk gaan; maar hij moet dit volk langzamerhand tot zich trachten op te heffen en tot hem eene beschaafde, eene zuivere taal spreken. Dit dwingt eerbied af en veredelt de ziel, het hart van den mensch. Spreker eindigt met de hierna volgende stelling vooruit te zetten:

Algemeene grondregel: Veroordeeling van het gebruik der bastaardwoorden, der plaatselijke volksspreuken en zegswijzen.

Uitzondering. Aanwending dier woorden en spreuken.

1° *Bastaardwoorden.* A. Voor zooveel die door het gebruik gewettigd zijn, of wij die noodig hebben, zooals voor zekere benamingen in kunsten, wetenschappen enz. B. Voor het behoud der kleur in sommige schilderingen. 2° *Volksspreuken en zegswijzen.* In het afschetsen van sommige toestanden, die eene uitzonderlijke kleur moeten behouden. In het aanwenden dezer twee laatste gevallen zullen de goede smaak en het gevoel van den schrijver tot richtsnoer dienen.

De heer VAN DRIESSCHE, zonder de stelling van den heer Van der Cruyssen volkomen te verwerpen, kan ze toch niet gansch en geheel aannemen. Men moet *waar* zijn en nergens alle *realisme* niet verbannen. De volksspreuken mag men volstrekt niet gansch en geheel verwerpen; hij vindt de aanhaling over de beschrijving der maan zeer naïef, zelfs lief. Hetgeen het volk ons geeft, moet men zorgvuldig bewaren.

De heer VAN DER CRUYSSEN zegt, dat de heer Van Driessche hem misschien niet goed begrepen heeft, dat hij alleen te velde getrokken is tegen het algemeen maken van 't stelsel: ‘de taal te gebruiken zooals men ze op straat hoort.’ Dit wettigt alles. Hij wil wel dat volksspreuken en zegswijzen, volgens de vereischten van kunst en goeden smaak, en natuurlijk als zulks zeer goed te pas komt, gebruikt worden.

De heer ALBERDINGK-THYM geeft eenige verdere toelichtingen

over het verhandelde door den heer Ising. Verder zegt hij dat men in dit alles verschil moet maken tusschen hetgeen de schrijver in den mond van handelende personen legt en hetgeen hij zelf voordraagt. Echter mogen volksspreuken en zegswijzen slechts volgens redelijkheid gebruikt worden. Men moet zijnen stijl in overeenkomst stellen met het behandelde onderwerp. Hij is meer tegen slechte taalwendingen dan tegen bastaardwoorden.

D^{r} VAN VLOTEN is het eens met de heeren Van der Cruyssen en Alberdingk-Thym. Hij drukt zijn spijt uit dat men in deze zaak realisme en idealisme vermengd heeft; daar is nu geene quaestie van hierover te spreken, maar wel van de taal zuiver te bewaren.

De eerw. heer SCHAAPMAN zegt, dat in dit alles den goeden smaak tot leiddraad dienen moet.

De heer DE BEER spreekt over de vrijheid van den kunstenaar. Hieraan zijn zekere grenzen die hij niet overschrijden mag. Afkappingen zijn, volgens spreker, beleedigingen aan den lezer, en ook hoe zal men iets schoons weergeven in eene wanstallige spelling.

Dr KERN trekt insgelijk tegen de afkappingen te velde en zegt dat het toch niet mogelijk is te schrijven zooals men spreekt. Hiertoe zouden minstens 500 nieuwe taal- en letterteekens noodig zijn. De uitspraak leert men op school, en daar zal men de kinderen toonen hoe men zulk of zulk teeken, zoo of zoo een woord uitbrengen moet.

De heer VOORZITTER sluit deze beraadslaging en zegt dat hij zich verheugt over de groote eenstemmigheid, die hoofdzakelijk onder de verschillige sprekers heerscht. Vereischten van kunst en goeden smaak, ziedaar wat een ieder vraagt.

Tweede afdeeling. De VOORZITTER opent de zitting. Na de afwezigheid van de heeren J.A. Wijnne en G.W. Vreede, hoogleeraren te Utrecht, te hebben bestadigd, verleent hij het woord aan de heer A. BERGMANN van Lier, die zich had laten inschrijven om te spreken *Over de volksvertegenwoordiging heden en in 't verleden.* Spreker zeide ongeveer het volgende:

> Is ons land, onder het oogpunt der staatkundige ontwikkeling, thans beter dan in de vorige eeuwen? Met de Fransche omwenteling gingen onze oude instellingen geheel verloren en werden vervangen door nieuwe regeeringsvormen, die men als de volmaakte volksvertegenwoordiging aankondigde; alles ging verbeterd worden: gelijke rechten voor allen, alle denkwijzen zouden zich kunnen doen gelden, de vrije discussie zou ontstaan, enz. Zoo luidden de beloften, doch de uitslag is zeer verschillend geweest. Wij hebben ze gedurende eene halve eeuw aan het werk gezien, en zijn, helaas! tot de overtuiging gekomen, dat het nieuw evangelie, dat alles ging veranderen en verbeteren, niets opgeleverd heeft. In Frankrijk heeft het reeds beurtelings alle soorten van regeeringsvormen voortgebracht: republiek, keizerrijk, koningrijk, morgen misschien weer een nieuw koninkrijk met den graaf van Chambord, zoodat men de kiesbus in Frankrijk *la boîte à surprise*, bij ons een ware warboel, genoemd heeft. In Zuid-Nederland gaat de strijd zoover, dat men elkander niet alleen als vijanden beschouwt, maar zelfs de wederzijdsche haat aan de kinderen

wordt ingeplant en de wrok van vader tot zoon voortleeft. Het doel der partijen is elkaar te vernietigen. In de groote plaatsen is het gemeentebestuur uitsluitelijk liberaal, op de kleine gemeenten en op het platteland zonder eenig tegenwicht catholiek; vandaar een strijden zonder genade en zonder maat, eene scheiding tusschen dorpen en steden. Men bepaalt zich, zooals het in den provincieraad van Antwerpen het geval is, alleen eene enkele gezindheid te vertegenwoordigen; want dààr zijn het thans allen katholieken terwijl de liberale gezindheid der stad er geen enkelen vertegenwoordiger heeft.

Wat nu onze kiezingen voor de kamers van volksvertegenwoordigers betreft, is het kwaad nog erger, wijl men stemt met lijsten die in eens doorgaan of verworpen worden; zoodanig dat een tiental stemmen alles doet veranderen. Te Gent bij voorbeeld is het bij iedere verkiezing een raadsel: een twintigtal stemmen beslissen over de toekomst van het land, en dit onder den invloed van plaatselijke zaken, als het uithangen van lantaarns of andere beuzelarijen. Onlangs nog is de kiesstrijd door 6 of 7 stemmen, die dan ook dikwijls van het toeval afhangen, beslist, en het Vlaamsche land is door de katholieken alleen vertegenwoordigd, terwijl in de Waalsche provinciën de liberalen de meerderheid hebben. Dus dat het land verdeeld is in twee kampen en veel gelijkt aan een laatste oordeel, waar de goeden rechts en de anderen links moeten plaats nemen.

Elk arrondissement heeft enkel vertegenwoordigers van eene gezindheid, en de minderheid blijft geheel uitgesloten. In het kieskorps, waartoe ik behoor, zijn op 2200 kiezers omtrent 1200 katholieken en 900 tot 1000 liberalen, die te zamen drie vertegenwoordigers te benoemen hebben. De 1200 katholieken noemen hunne drie candidaten, en de liberale minderheid, alhoewel zij meer dan een derde van het kieskorps uitmaakt, bekomt niets. Hare stemmen worden geheel weggecijferd, en hunne kiesrechten zijn als niet bestaande. Spreker vraagt of daar niet diende in voorzien te worden? Engeland is zoover reeds gekomen. Daar zijn de minderheden ook vertegenwoordigd, door de plaatsen te verdeelen in drie deelen: twee voor de meerderheid, eene voor de minderheid. Liberaal en katholiek zouden bij eene meer rechtvaardige vertegen woordiging winnen en de staatkundige strijden minder hardnekkig zijn. De toepassing schijnt den heer Bergmann gemakkelijk. Doch de uitsluiting der minderheid is het eenige gebrek onzer hedendaagsche instellingen niet; zij hebben nog voor gevolg dat in het algemeen, maar één stand der samenleving in onze staatkundige lichamen vertegenwoordigd wordt, namelijk de *gegoede burgerij*. De neringdoende burgers, de handwerkers zijn bijna overal uit onze provinciale en gemeenteraden gesloten.

Onze oude instellingen, die men zoo versmaad heeft, en die men had dienen te verbeteren, in plaats van ze af te schaffen, verzekerden veel beter eene volledige vertegenwoordiging der samenleving. In bijna al de steden was het magistraat drieledig, en ieder der drie leden beantwoordde aan eene der sterk afgeteekende standen der maatschappij. Het magistraat vertegenwoordigde de hooge burgerij; de lakenhalle, zooals zij heette, was de vergadering der neringen; en de dekens der ambachten vertegenwoordigden den werkenden stand. Op die wijze had elkeen zijn aandeel in den raad der gemeente, terwijl thans de twee laatste standen

inderdaad overal uitgesloten blijven. Om de uitsluiting der minderheid te voorkomen, heeft men een stelsel uitgedacht dat *la représentation des minorités* heet. Verder werpt de heer Bergmann eenen blik op de strafrechtelijke besturen bij onze voorouders en besluit met de aandacht inte roepen op het door hem geopperde vraagstuk.

De heer D. VAN SPILBEECK vraagt het woord om eenige onnauwkeurigheden des vorigen sprekers aan te halen; hij zegt dat de heer Bergmann zich vergist als hij beweert, dat de

provinciale raad uitsluitend uit katholieken bestaat. Wat de stad Antwerpen betreft, de vertegenwoordigers behooren aan verschillende denkwijzen; er zijn: liberalen, Vlamingen en katholieken. Verder heeft spreker een al te zwart tafereel opgehangen van de partijschappen, die zoo hij beweerde, tot haat van vader tot zoon over zouden gaan. Spreker zegt dat zulks mogelijk is in kleine gemeenten, maar in de steden is dat niet het geval. Hij roept de getuigenis in van aanwezigen, met wie hij in denkwijze verschilt, en die hij nochtans niet den minsten haat toedraagt; wel het tegendeel. Ook is hij het met den heer Bergmann niet eens over de niet vertegenwoordiging der burgerij en het volk; in onze gemeente- en provinciale raden is de burgerij wel degelijk vertegenwoordigd. Men kan thans even als in vroegere eeuwen door werkzaamheid en talent tot de hoogste standen komen; getuigè daarvan onze gisteren overleden vertegenwoordiger Lodewijk Gerrits, de heeren Coremans, de Laet en anderen. Wat de gerechtelijke besturen betreft, schijnen hem de verschillende standen goed vertegenwoordigd, en de werklieden alle rechten te genieten. Wij hebben, behalve onze gewone rechtbanken, de rechtbank van koophandel, en den goedemannen-raad waar de belanghebbenden door huns gelijken gehoord en geoordeeld worden.

De heer BEYNEN, van 's-Gravenhage zegt, dat men in zijne jeugd, sedert de omwenteling van 1789, de samenleving als goed ingericht beschouwde, terwijl men nu ten dien opzichte eene algemeene teleurstelling gevoelt. De huidige toestand is in ieders oogen slechts voorloopig. Wij zijn nog niet waar wij wezen moeten. Liberalisme is geen beginsel, maar een toestand; het kan gebruikt en misbruikt worden, evenals de vrijheid van godsdienst en vrijheid van onderwijs, en is slechts eene moderne zaak; om onzen toestand te verbeteren, mag men niet meer afbreken met het verleden, zooals men deed, maar men moet zooveel mogelijk de vroegere toestanden bestudeeren en benuttigen.

Nu was het de spreekbeurt van den heer W.-B.-J. VAN EYK, hoogleeraar te Deventer, om te handelen over *Palaeotypographie en bibliographie.* Hij zeide:

> Mijnheeren,
> 't Moet bij de inzage van 't programma onzer werkzaamheden ongetwijfeld een zonderlingen indruk hebben te weeg gebracht, toen het daaruit bleek, dat iemand zich de stoutheid veroorloofde, om tot *tweemalen* toe op uwen kostbaren congrestijd beslag te leggen. Heeft hij dan zóóveel nieuws en belangrijks mee te deelen, dat hij - zelfs op 't gevaar af van anderen de gelegenheid tot spreken te ontnemen - voor zich zelven *dubbele* aanspraken op tijd en geduld mag doen g[e]lden?
> Indien bij menigeen deze vraag oprees, niemand, die zich daarover minder verbazen zou, dan de persoon zelf, aan wien in weerwil van zich zelven de eer eener *dubbele* spreekbeurt is te beurt gevallen. Tot op den dag der ontvangst van 't programma was dit voor hem een geheim, waarvan de ontdekking hem in niet geringe verlegenheid bracht. Immers moest de bescheidenheid hem reeds weerhouden, om zich voor meer dan *éene* spreukbeurt te doen inschrijven, allerminst zou hij zich hebben gewaagd aan de behandeling van een onderwerp, waarover hij weinig te zeggen heeft, maar daarentegen des temeer van anderen wenscht te hooren. Te dezer oorzaak was het juist, dat hij met ingenomenheid het voorstel van dr. Ledeboer ten geleide van diens '*Geslacht van Waesberghe*', bij 't XIIe

congres ingezonden,[1] begroette. Mede om deze reden bracht hij dat voorstel in de 3e afdeeling nader ter sprake[2], en verblijdde het hem niet weinig, dat de wenschelijkheid op nieuw en krachtig werd uitgesproken, om onder de punten van behandeling alles op te nemen, wat tot de boekdrukkunst in betrekking staat. Indien toch ééne zaak recht heeft om met eenige voorliefde op dit congres bejegend te worden, dan is het zeker de onwaardeerbare kunst van ‘*t Bouckenprenten.*’ Er valt trouwens geen uitvinding of ontdekking aan te wijzen, die *zulk* een forschen greep heeft gedaan in de ontwikkeling van den menschelijken geest en *zulk* een krachtigen stoot heeft gegeven aan vooruitgang en volksbeschaving, als deze. Aan 't rijk der duisternis heeft zij de zwaarste slagen toegebracht en aan den triomf van 't licht haar grootste aandeel gehad. En geen wonder! Indien men nagaat dat de onschatbaarste voortbrengselen van den geest, die vroeger alleen voor enkele bevoorrechten en rijkbedeelden toegankelijk waren, door *hààr* meer algemeen eigendom werden en met milder hand in telkens ruimer kring verspreid zijn, dan kan men aan hare geschiedenis 't recht niet betwisten op eene zorgvuldige en onvermoeide nasporing. En toch is dit recht niet altijd erkend geworden - en hare geschiedenis te zuinig beoefend - en dit nog wel (zeggen wij met dr. Ledeboer) ‘in landen, waar oudtijds, om van vroeger niet te gewagen, een *Plantyn*, *Nutius*, *Bleam*, *Elsevier*, *Janszoon*, *van der Aa* en zooveel anderen met roem werkzaam waren, en alwaar voor Italië, Frankrijk en Duitschland, vaak de belangrijkste werken op die drukkerijen gedrukt werden.’
't Was om àl deze redenen, dat ik - in antwoord op den uitnoodigingsbrief door de geachte regelings-commissie onder dagteekening van 16 Maart jl. rondgezonden, - mij de vrijheid veroorloofde, *dit* punt meer bijzonder aan hare belangstelling aan te bevelen. Terwijl ik haar kennis gaf, dat ik mij bereid verklaarde, om ter voldoening aan mijne belofte van verleden jaar, eenige mededeelingen te doen omtrent de oudste Deventersche drukpers, - waagde ik het tevens, haar de besluiten van het XIIe Congres in herinnering te brengen. Uit vrees, dat onwillekeurig de palaeo-typographie en bibliographie door den grooten stroom van zoo veelvuldige als veelsoortige beschrijvings-punten zouden worden verzwolgen. Dat nu de vrees eene zeer slechte leids- en raadsvrouw is, heeft mij op nieuw de ervaring geleerd. Immers, als ware het om mij wegens mijne voorbarige bekommering te straffen, heeft vermoedelijk de regelings-commissie het niet ondoelmatig geacht, mij voor de *tweede* maal 't spreekgestoelte aan te wijzen, als de plaats, waar ik de zaak, waarvan ik mij de voogdijschap had aangematigd, 't best zou kunnen bepleiten. Hoezeer ik nu der commissie hoogst dankbaar ben voor deze streelende onderscheiding en haar uitmuntend goede bedoeling, moet ik toch bekennen, dat het volstrekt niet in mijn plan lag, om mij voor twee spreekbeurten tegelijk aan te melden en vooral niet, om *zelf* een onderwerp te behandelen, zóó moeielijk en omvangrijk, als de geschiedenis der drukkunst vóór de uitvinding der typographie met losse letters. Niets anders dan dit toch, meen ik onder *palaeo-typographie* te moeten verstaan. Zij is het, die voor de eigenlijk gezegde boekdrukkunst den weg heeft gebaand.

(1) Handelingen van het XIIe congres, bladz. 95.
(2) Handelingen, bladz. 176.

Is toch elke omwenteling in de geschiedenis de uitkomst eener lange voorbereiding, 't gevolg van voorafgaande oorzaken, de noodzakelijke vrucht des tijds, dan mogen wij dit ook niet voor,

bijzien bij eene gebeurtenis, van zóóveel gewicht en zóó groote gevolgen als de uitvinding der boekdrukkunst geweest is. Ook ten hàren opzichte hebben wij - indien wij werk willen maken van de studie der *bibliographie* - rekening te houden met de verschijnselen, die der ‘edele prentconst’ voorafgingen.

Intusschen spreekt het van zelf, dat wij slechts op datgeen hebben acht te slaan, wat met ons onderwerp in onmiddelijk verband staat. In de eerste plaats wenschten wij dan de aandacht gevestigd te zien op de zoogenaamde *xylographie*, niet dààr, waar zij uitsluitend prenten afdrukte, maar waar zij meer of minder letters als *tekst* daarbij gevoegd heeft. Nu is het bekend, dat men reeds vroeg in China de kunst verstond, om beelden of schrift in een gladde houtplaat te snijden en hiervan op papier, perkament of doek afdrukken te maken. Deze kunst schijnt tegen 't einde der 14e of 't begin der 15e eeuw naar ons werelddeel te zijn overgebracht.(1) Dit geschiedde voornamelijk, ten einde des te gereeder te kunnen voldoen aan 't klimmend verlangen zoowel naar heiligenbeelden, die - daar 't getal lezers in die dagen zeer gering was, - voor 't onhandige en onontwikkelde volk, zeker een practisch middel mochten heeten, om godsdienstige gedachten bij hen op te wekken of te bestendigen, als naar speelkaarten, welke omstreeks dezen tijd in gebruik kwamen. In den regel waren deze houtsneden geen meesterstukken. Zij werden dan ook vervaardigd door schilders van 't slechtste allooi, en de beoefening er van was méér een handwerk of een tak van nijverheid dan een ziel vol en bezield dienen van de kunst. Legio was 't aantal voort brengselen dezer winstgevende middeleeuwsche nijverheid. Gewoonlijk besloegen z j slechts *één* blad, werden éérst geteekend of geschilderd en daarna in vormen gesneden en eindelijk gedrukt. Dan kregen zij den naam van *brieven*, naar het Latijnsche *breve* (H. Schriften) ten einde ze van ‘boeken’, die meer bladen besloegen en een deel vormden, te onderscheiden.(2) Deze vliegende bladen werden in kerken en op kermissen zeer goedkoop aan den man gebracht. Men plakte ze op de deuren van kamers en kasten, op de deksels van lessenaars en spinden, dikwerf ook in boeken. Hoog stonden zij niet aangeschreven in de schatting van 't algemeen - en juist omdat men er luttel waarde aan toekende, ging men er zorgeloos mee om. 't Gevolg hiervan was, dat er weinige exemplaren van bewaard zijn gebleven. En wat er nog van overbleef, is in later jaren door oorlogstroebelen of andere omstandigheden, spoorloos zoek geraakt.

Onder de hoogst zeldzame uitzonderingen hierop gemaakt behoort de vermaarde Brusselsche *Mariaprent*, een houtsnee van 1418 (?)(3) die in een deksel van een koffer geplakt is gevonden. Zij is de ‘voorgangster van

(1) De nasporingen dezer eeuw - zegt dr A. van der Linde in zijne Costerlegende bl. 9 - die nieuw licht ontstoken hebben voor de geschiedenis van den houtsneê- en metaaldruk, verplichten ons de beoefening van de xylographie reeds te zoeken in de 2e helft der *veertiende* eeuw.’ Neen, zegt Hallam in de Over. Alm. 1842 bl. 46.

(2) Vergelijk van der Linde, Costerlegende bl. 9.

(3) (?) Wij plaatsen hier een vraagteeken, omdat dit jaartal niet boven bedenking verheven is.

een fraaie prent, waarvan 't eenig bekende exemplaar in 't museum te Berlijn berust, en wijst naar eene vrij ontwikkelde Vlaamsche houtsneekunst in de leste jaren der 15e eeuw.' (van der Linde bl. 9. Vgl. Holtrop's Mon. Typogr. die er eene copie van geeft, onder No 13.). Op de 4 hoeken der Berlijnsche gravure vindt men een banderol met twee regelen schrift, een vraag en een antwoord, te zamen uitmakende den volgenden dialoog:

1. Wie es dese Conighinne die hier staet (?)
   Het is alder werelt toeverlaet.
2. Hoe es haer name my des ghewaecht (?)
   Maria weerde moeder ende maecht.
3. Hoe es sy gheraect aen desen state (?)
   Bi minnen oetmoet ende karitate.
4. Wie wort met haer meest verheven (?)
   Die haer best dient in zijn leven.

Deze tekst diende tot toelichting van het geprente figuur. Hij bestond uit slechts weinige woorden; maar was voldoende, om de beteekenis van het beeld der Moedermaagd met 't kindeken Jezus op den arm, den volken te doen verduidelijken.

Behalve deze zijn er nog enkele houtsnee-incunabelen, bestaande uit afbeeldingen met méér of minder tekst afzonderlijk gedrukt, aan den alles vernielenden tand des tijds ontrukt. Deze zijn reeds op voldoende wijze door onze Noord-en Zuid-Nederl. iconophilen omschreven.(1) Is het daarom reeds overbodig ze thans te bespreken, 't zou ons zelfs te veel tijd kosten ze met name te noemen. Gevoegelijk kunnen wij volstaan met de opmerking, dat de xylographie van lieverlede de prenten begon weg te laten, of terwijl zij aan dezen vrij wat minder ruimte afstond, in hare voortbrengselen aan den *tekst* althans meer uitbreiding begon te geven. Dit was de *tweede* stap op den weg, die naar de typographie met beweegbare karakters leiden zou. Men kwam er trouwens langzamerhand toe, om ter voldoening aan de behoeften des tijds abecedaria, kalendaria, aflaatsprenten, gebeden, den tekst van schoolboekjes, geheele bladzijden druks of boeken met houtsneêwerk te drukken, waarbij woorden en figuren op één en hetzelfde blok hout gesneden waren.

Deze zijn de zoogenaamde (men vergunne ons 't bezigen van een anglicisme) *blokboeken* of afdrukken van besneden blokken hout. Het ligt in den aard der zaak, dat men deze kunst het eerst *dáár* beoefende, waar de xylographie het vroegst en 't meest ontwikkeld was, namelijk in Vlaanderen. Het getal dezer overgeblevene blokboeken, is uiterst klein. Welke de *oudste* is, valt niet met zekerheid te zeggen. Onlangs nog is door den heer Ch. Ruelens, den geleerden bibliothecaris der boergondische boekerij te Brussel, in de aan zijne zorg toevertrouwde schatten een houtsneewerk (block-book) ontdekt, dat tot de eerstelingen der kunst behoort. Het bestaat uit 24 bladen en behandelt de geschiedenis van den H. Servatius, bisschop van Tongeren. De heer Ruelens is bezig met het

(1) Men zie behalve Holtrop's Mon. Typ. ook nog de 'Documents iconographiques et typogr. de la Bibliothèque Royale de Belgique etc. Brux T.J.S. Arnold 1864-1872 folio.

uiteen zetten der belangrijkheid van zijn vond en zal de uitkomsten van zijn onderzoek weldra bekend maken. (Ned. Spect. 1872, N° 44.)
Zoo telt ook de *Deventer-Bibliotheek* onder hare incunabelen een parel van buitengemeene waarde, namelijk 't geheel eenig overgebleven exemplaar van een kompleeten *Donatus* op perkament in 4° gedrukt. Het bevat 14 bladen en beslaat dus in recto en verso 28 bladzijden. Op elke bladzijde staan 28 regels. Het bezit evenmin scheiteekens en cijfers als merkletters, evenmin dagteekening als naam van drukker of plaats. Met besliste zekerheid valt dus de ouderdom van dit xylographisch blockbook niet te bepalen. Maar eene uitgemaakte zaak is het, dat elke bladzijde in haar geheel op een houten plaat is uitgesneden. Immers, niet alleen zijn de letters op vele plaatsen aan elkander gehecht, maar de staarten der langere letters reiken somtijds tot in den volgenden regel, - bewijs genoeg, dat men hier niet aan drukken met beweegbare vormen (de eigenlijke typographie) te denken heeft. (*Over. Alm.* 1842. bl. 47.) Ook zijn de regels zeer ongelijkmatig van lengte, - iets, dat men bij het drukken met *losse* letters zeer gemakkelijk, doch bij 't snijden op houten platen niet altijd vermijden kan.

De waarde van zoodanige blokboeken is moeielijk te bepalen. Twee losse blaadjes van een *Donatus* - eene xylographie van Conrad Dinckmum (omstreeks 1475) werden vnn T.O. Weigel te Leipzig Mei 1872 voor 70 th. verkocht. Evenzoo brachten een paar jaren vroeger op de verkooping van Enckedé te Haarlem vier blaadjes een verbazende som op.
Met andere blokboeken is dit hetzelfde geval. Een *Armenbijbel* (Biblia pauperum) van 1460 à 1475, door Weigel onder den hamer gebracht, gold onlangs 2360 th. - terwijl een tweede van 't jaar 1470 meer den 2000 th. deed. De *Apocalypsis S*^{ti}. *Johannis*, een houtsnêewerk van omstreeks 1460, betaalde men met 3310 th. - terwijl men voor een *sterfboek* (Ars Moriendi). dat vermoedelijk te Keulen gedrukt was, niet minder dan 7150 th. besteedde.
Op deze wijze zou ik gemakkelijk kunnen voortgaan, indien het mij te doen ware, om u met cijfers aan te toonen, dat er door bibliographen en bibliophilen geen geringe waarde wordt toegekend aan de wiegekinderen dezer houtsneedrukkunst. Geen wonder ook! Zij waren de voorloopers en toebereiders van die onschatbare uitvinding, waardoor een gezegende ommekeer is tot stand gebracht en waaraan de verlichting der vier laatst vervlogen eeuwen zoo onnoemelijk veel te danken heeft. De mannen, die haar beoefenden, waren voor *hun* tijd, wat de baanbrekers van den vooruitgang in elke periode der groote wereldgeschiedenis geweest zijn Onder deze verdienen de *Vlaamsche* xylographen, die in de 1e helft der 15e eeuw door het uitgeven van schoolboeken zich hoogstverdienstelijk gemaakt hebben, met eere te worden genoemd. Ja! zelfs nog langen tijd, *nadat* de eigenlijke boekdrukkunst was uitgevonden, heeft men met behulp der xylographie alléén in de behoeften aan leer- en leesboeken voorzien.

Het is daarom, dat wij in aansluiting aan 't voorstel van den veteraan onzer boekbeschrijving - aldus wordt dr. A.M. Ledeboer, met evenveel pieteit als waardeering door den kundigen Campbell, directeur der koninklijke biblotheek te 's-Hage, genoemdden wensch niet konden onderdrukken, dat ook aan de *palaeo-typographie* op onze Nederlandsche congressen de welverdiende onderscheiding en belangstelling van zooveel geleerde letterkundigen, als hier plegen saam te komen, mochten te beurt vallen. Juist omdat hare overblijfselen zich in niet al te kwistigen overvloed voordoen, maar slechts enkele bevoorrechten in de gelegenheid zijn, met dit of dat zeldzame stuk of werk kennis te maken, is eene bijeenkomst als deze de meest geschikte plaats, om van het zijne aan anderen mee te deelen. En werd het door mij betreurd, dat een even onverwachte als ongevenschte samenloop van omstandigheden mij, tegen mijne bedoelingen in, de taak opdroeg, om over *palaeo-typographie* en *bibliographie* tot u te spreken, deze onwillekeurige vergissing zou mij tot eene oorzaak van bestendige blijdschap wezen, indien zij de aanleiding werd tot mededeelingen van anderen, die over rijker schatten te beschikken hebben, dan ik. Want *hiervan* houd ik mij ten stelligste overtuigd, hoe méér licht er over dit lang-vergeten veld der letterkundige oudheid valt, des te hooger zal de

> lust ontwaken, om het in alle richtingen te dòòrkruisen en in al zijn vruchtbaarheid te leeren kennen. En zeker waag ik niet te veel, wanneer ik dit woord ter inleiding over mijn onderwerp met deze voorspelling besluiten durf: geen bodem, die de moeite van den arbeider met méér dankbaarheid loont, dan deze!....

Naar aanleiding zijner voordracht stelt de heer van Eyk voor, het woord *boekhan el* aan het hoofd van het programma der afdeeling te veranderen door *palaeo-typographie.*

De heer VAN SPILBEECK deed opmerken, dat, wilde men al de met den boekhandel in betrekking staande zaken vermelden, men van de congresprogrammas een woordenboek zou moeten maken. Men zou dan niet alleen *palaeo-typographie*, maar ook *xylographie*, *photographie*, *lithographie*, *cromo-lithographie*, *eliographie*, *oliographie*, *photolithographie* en een aantal andere hedendaagsche uitvindingen moeten noemen, die, dank aan den vooruitgang der wetenschappen, in onze dagen werden gedaan. Hij neemt deze gelegenheid te baat, om hulde te brengen aan de belangrijke voordracht des vorigen sprekers en roept tevens de aandacht der vergadering in op de houtsneekunst, die nog op onze dagen het doelmatigste middel is, om den kunstgeest bij het volk op te wekken, wijl de vermenigvuldiging door houtsnee-afdrukken het goedkoopst en het gemakkelijkst is. Men heeft gewezen, zegt spreker, op de voortbrengselen der houtsnee-kunst onzer voorvaderen, die aan zeer hooge prijzen ten onzent en in den vreemde gezocht worden. Ook op onze dagen wordt de drukkunst vooral in Holland uitmuntend beoefend; jammer slechts dat men er niet meer naar tracht, eigenaardige met platen versierde werken uit te geven; thans zijn de meeste en de bijzonderste *cliché's* van Fransche en Duitsche werken. Zoo onder andere de *Aarde en haar volken*, door den heer A.C. Kruseman uitgegeven met de platen van het werk *Le tour du monde*, dat in Parijs verschijnt hij zegt: de Hollandsche druk is beter dan de Fransche. Hij besluit met voor te stellen, het woord *boekhandel* te behouden, als bevattende in zich al wat tot de drukkunst behoort.

De heer M.H. DE GRAAFF en anderen nemen deel aan deze beraadslaging, en er wordt besloten aan de algemeene vergadering voor te stellen het woord *drukkunst* naast *boekhandel* te plaatsen.

Derde afdeeling. De VOORZITTER deelt mede, dat door eene vergissing de voordracht van den heer J.N. van Hall: *Het Nederlandsch tooneelverbond*, op het programma van de afdeeling is geplaatst, daar de heer van Hall voornemens is zijne voordracht in de algemeene vergadering te houden. Aan de orde is nu de vraag van den heer E. ROSSEELS: *Welke zijn de middelen*, *welke dienen aangewend te worden*, *opdat ons tooneel niet*, *evenals het Fransche voor de zedelijkheid eene gevaarlijke uitspanning worde?* De heer ROSSEELS zegt, dat het hedendaagsch tooneel in plants van een spiegel van ons eigen leven te zijn, een spiegel is van het Fransche leven; hij meent dat er slechts één hoofdmiddel is om dit kwaad tegen te gaan en dat is *opzicht.* Men zal zeggen, dat is eene inbreuk op de vrijheid, ja, maar eene inbreuk op de vrijheid om kwaad te stichten. Daarenboven zou men eene tooneelschool moeten oprichten, niet alleen eene declamatieschool, maar eene school waar de aankomende tooneelspeler tevens leert ordentelijk te zijn.

De heeren JOZ. VAN HOORDE, van Gent, en F. JOS. VAN DEN BRANDEN van Antwerpen, bestrijden het invoeren van alle censuur en achten de klacht over de onzedelijkheid der opgevoerde stukken overdreven. De zedelooze stukken, die er worden opgevoerd, zijn geene Vlaamsche stukken, maar vertalingen uit het Fransch.

Eerstgemelde spreker betreurt, dat de heer Rosseels de namen der Vlaamsche schrijvers niet wil opnoemen, die, volgens hem, onzedelijke stukken zouden geschreven hebben. De heeren Sleeckx, Geiregat, Destanberg, Block, Van Driessche, Billiet, Delcroix, Versnaeyen, Van der Sande, Van den Branden,

Roelandt en zooveel andere Vlaamsche tooneelschrijvers wier naam hem thans niet te binnen valt - en Rosseels zelf - zullen het toch niet zijn, die onstichtende werken hebben voortgebracht?

De heer JACOBSON, van 's-Gravenhage, zegt dat censuur eene remedie is erger dan de kwaal. Wie zal de censuur uitoefenen? zijn het bijzondere personen, dan is er geen middel om de tooneelbesturen te dwingen zich daaraan te onderwerpen. En aan den staat zal men toch ook niet gaarne zulk eene macht in handen geven. Spreker wijst er op, dat in Noord-Nederland de schouwburg niet bezocht wordt als er onzedelijke en spektakelstukken worden opgevoerd, maar dat een oorspronkelijk en goed stuk ook wel een goed publiek weet te lokken. Een voorbeeld daarvan is het succes van het nieuw oorspronkelijk tooneelspel *Uitgaan*, dat in de Haag gedurende de kermisavonden voor een talrijk publiek werd opgevoerd.

De heer VAN HEYST, van Leiden, acht de censuur een knellend juk; het zou een middel kunnen worden in de handen van verschillende partijen. Als er eene censuur kon zijn (hetgeen spreker niet wil beslissen) dan zou het alleen eene *moreele* censuur moeten zijn, gevormd door mannen die boven de partijen staan.

Nadat hierover vele gedachten waren gewisseld, sprak de heer VRUGTMAN van Zutphen een woord om de tooneelspelers te verdedigen tegen woorden welke de heer Rosseels zich in zijne rede had laten ontvallen, en waardoor de zedelijkheid van de tooneelspelers in 't algemeen in een min gunstig daglicht was gesteld.

De heer M. ROOSES wijst op het tooneelverbond als het middel om te verkrijgen wat men wenscht. Door allerwege afdeelingen van het tooneelverbond op te richten, zou men, samen werkend, het doel zeker beter bereiken. Ook de critiek kan hier zeer veel doen. Niet die ziekelijke manie van critiseren, die tot nu toe meestal in zwang is, en waardoor men den kunstenaar maar door overdreven loftuitingen en overdreven blaam bederft; maar de gezonde ernstige critiek, die tot de tooneelspelers en tot ernstige kunstenaars spreekt.

De VOORZITTER meent dat de vraag, door den heer Rosseels gesteld, thans genoeg besproken is, en dat men algemeen geene *censuur* wenscht, zooals die door den heer Rosseels bedoeld werd; het toezicht dat de gemeentebesturen op het tooneel uitoefenen zal echter, wil men op de behoeften van het oogenblik letten, niet mogen vervallen.

Men gaat over tot het eerste vraagpunt luidende: *Welke zijn de geschiktste middelen om het tooneel op te beuren: a*) *in Noord en Zuid gezamentlijk*, *b*) *bepaaldelijk in het Noorden, c*) *bepaaldelijk ia het Zuiden?*

De heer VAN GEETRUYEN, van Rotterdam, zegt dat deze vraag en de daaropvolgende: *Wat moet er voor den nieuwen Antwerpschen schouwburg gedaan worden?* gemakkelijk te beantwoorden zijn door te zeggen: geeft goede stukken, goede tooneelisten en een goed publiek. Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Hoe krijgt men goede stukken? Spreker vraagt of men niet voor het tooneel zou kunnen doen, wat men voor de andere kunsten gedaan heeft. Waarom zou men niet even goed als men eene muziekschool, eene school van beeldende kunsten, en nu eerlang eene tooneelschool, opricht, op het voorbeeld der oude Grieken eene *dichterschool* kunnen oprichten? waarom zou de dichtkunst niet even goed als andere kunst onderwezen kunnen worden? Spreker ontwikkelt dit denkbeeld in warme en welsprekende woorden; doch wegens het vergevorderde uur (l214) wordt de verdere beraadslaging over het het aanhangige vraagpunt tot 's anderdaags uitgesteld.

(Wordt voortgezet.)

Landschap met dieran van L. Robbe.

In 1862, blz. 157, en in 1868, bk. 105, gaven wij een paar fraaie sterkwaterplaten naar tafereelen van den gunstig gekenden dierenschilder L. Robbe.

Wij hebben het genoegen, onzen lezers thans weer de afbeelding van eene schilderij deszelfden meesters onder de oogen te kunnen brengen in ons tijdschrift; wij danken deze keurig uitgevoerde plaat aan de bekwaamheid van den heer A. Numans, die metde graveernaald zoo behendig weet om te gaan als met het penseel.

't Is in het rijksmuseum te Brussel (hertogelijk paleis*)*, dat men het schoone tafereel kan zien, welke wij hier gegraveerd aanschouwen. Het wordt, en te recht, tusschen Robbe's voortreffelijkste gewrochten geteld.

Die bonte groep runderen, in den malschen gras- en waterrijken beemd, met de uitgestrekte vlakte als achtergrond, verdiende inderdaad geschilderd te worden. Kan men zich wel een schilderachtiger landschap denken, dan hetgene waarop onze blikken hier met welgevallen rusten?

Toen wij er voor den eersten keer onze gretige oogen aan te goed deden, kwamen ons al dadelijk de puike verzen te binnen, waarin een groot Nederlandsch dichter der XVIIIe eeuw de genoegens van het akkerleven bezingt. Wij kunnen den lust niet wederstaan, hier eene brok uit het gedicht van Hubert Cornelisz. Poot over te schrijven. Naast onze plaat, zal het dubbel gesmaakt worden:

Als een boer zyn hygend ossen
't Glimpend kouter door de klont
Van zyn' erffelyken gront,
In de luwt der hooge bosschen,
Voort ziet trekken; of zyn graen
't Vet der klai met gout belaên;
Of zyn gladde mellekkoeien
Even lustigh, even bly
Onder 't grazen, van ter zy,
In een boghtigh dal hoort loeien;
Toont my dan, o arme stadt,
Zulk een' wellust, zulk een' schat,
Welige akkers, groene boomen,
Malsche weiden, dartel vee,
Nieuwe boter, zoete meê,
Klaere bronnen, koele stroomen,
Frissche luchten, overvloet
Maekt het buitenleven zoet.

Steend. Simonau en Toovey Brussel.
TAFEREEL VAN L. ROBBE, PLAATSNEDE VAN A. NUMANS.

De schoone schilderij van den heer Robbe bevindt zich in de thans geopende wereldtentoonstelling van Weenen, met vele andere voortreffelijke schilderstukken van onze hedendaagsche school. Onnoodig te zeggen, dat zij er den meester waardig handhaaft in zijnen roem. Het Oostenrijksche staatsbestuur heeft, ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling, benevens aan een aantal andere Belgische schilders, den heer Robbe eene medaille van verdienste toegegekend. Wij wenschen den befaamden kunstenaar hartelijk geluk met deze nieuwe onderscheiding.

Lodewijk Gerrits.

Op Zondag, 17 Augustus

TEEKENING VAN J. NAUWENS, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

1873, overleed te Antwerpen, na de sacramenten der stervenden te hebben ontvangen, in zijne woning, groote-Goddaert, n^{r} 26, de heer Lodewijk Gerrits, in den weinig gevorderden ouderdom van 46 jaren en 3 dagen. Hij was te Antwerpen geboren in 1827. Zijne ouders waren weinig bemiddelde kleine burgers. Vader Gerrits waardeerde echter de weldaden van het onderwijs, de voorrechten der geleerdheid en hoe zuur het hem ook dikwijls vallen mocht, iets van zijn werkloon af te zonderen, om het te gebruiken voor de niet eigenlijke stoffelijke behoeften des levens, toch deed hij het, en nog wel uit ganscher harte, om zijn veelbelovenden jongen zoon het voor hem niet kosteloos toegankelijk Antwerpsch atheneum te laten bezoeken. Van toen hij in zijne eerste lagere school was, had Lodewijk Gerrits blijken van ongemeene schranderheid en gelukkigen aanleg getoond. De sterkte van zijn geheugen was inderdaad verbazend; er mng, zonder overdrijving, gezegd worden, dat zij aan het

wonderbare grensde. Gedichten, van een paar honderd en meer regels, wist de jonge scholier, zonder in het minst te haperen, zonder één vers te bederven, glad van buiten op te zeggen, na ze een enkelen keer vluchtig te hebben overlezen. Op het atheneum muntte hij dan ook al dadelijk glansrijk tusschen zijne medeleerlingen uit en het liet zich aanzien, dat hij al de klassen als een echte overvlieger zou doorworsteld hebben, in den kortst mogelijken tijd. Eene ongelukkige omstandigheid kwam hem in zijne vaart stuiten. Vader Gerrits verwisselde het tijdelijke met het eeuwige, toen zijn zoon nauwelijks 13 jaren oud was, en de troostelooze weduwe was te karig aan aardsche goederen bedeeld, om nog gedurende eenige jaren een tamelijk hoog schoolgeld te kunnen betalen. Er werd echtereen middel gevonden, om te voorkomen dat de jongeling niet reeds dadelijk na zijns vaders overlijden het gesticht zou hebben moeten verlaten. Ten verzoeke van het besturend bureel van 't atheneum, dat met welgevallen den vooruitgang had gezien, in zoo korten tijd door den ieverigen leerling gemaakt, verleende het Antwerpsche gemeentebestuur hem eene beurs. De jonge Gerrits bleef dus voorloopig aan 't atheneum; maar de behoeften van het huisgezin, dat zonder broodwinner gebleven was, namen allengskens toe; hoeveel edele zelfopoffering de wakkere moeder ook aan den dag legde, de taak werd haar te zwaar. Haar zoon kwam haar ter zijde staan. Hij onderbrak zijne studiën - ofschoon hij maar even over de 15 jaar was - en ging.... geld verdienen op een kantoor. Er was spraak geweest, van Lodewijk Gerrits een advocaat te maken; een gegoed Antwerpsch ingezetene had zelfs aangeboden, de kosten van zijne hoogere studiën te dragen, doch aangezien zulks in den eersten tijd de omstandigheden van het huisgezin niet zou verbeterd hebben, bleef het plan onder en werd van het edelmoedig aanbod geen gebruik gemaakt. Lodewijk Gerrits werd klerk hij de heeren gebroeders Van den Bergh, scheepmakelaars en reeders. 't Moge hem hartzeer veroorzaakt hebben, dat de rechtsgeleerde loopbaan voor hem gesloten bleef; vroegtijdig genoot hij den niet geringen troost, zijner moeder en zustere eene betrekkelijke welvaart te kunnen verschaffen, want het behoeft wel niet gezegd, dat Gerrits zich van bij den aanvang af, een voortreffelijk klerk betoonde, en natuurlijk waren zijne stoffelijke verdiensten dus ook

al spoedig vrij aanmerkelijk. De vrije uren, die het kantoorleven hem liet, wijdde hij aan het beoefenen van de letterkunde. In 1846 verscheen van hem in het *Taalverbond* een verhaal, getiteld: *Bogdowad*, *een Belg te Rome.* Het volgende jaar gaf hij een geschiedkundigen roman van 160 bladzijden in het licht, getiteld: *De zoon des volks.* In 1819 drukte de *Vlaamsche rederijker* van hem een zedenverhaal, onder den titel: *De liefde eens rijken.* Daarop volgden: in 1850, twee dramas, *Menschenliefde* en *Tanchelm;* in 1852, een strijdschrift, *aan het Vlaamsche volk*; in 1852, een roman, *De Godverzakeren* eene *Levensschets van Mat. J. Van Brée*, die overgezet werd in het Fransch; in 1854, *De oude Belgen*, geschiedkundige tafereelen, in twee deelen, en *Vertellingen*; in 1855, *Almanak des Volks*, verschillende bijdragen; in 1856, in denzelfden almanak. *De Oorlog*; in 1857, een roman, *Eliza de Vries*, tafereelen uit onzen tijd. Behalve andere ongeteekende bijdragen, verschenen van hem in ons tijdschrift, in 1859, bl. 137, *Een Zalig Nieuwjaar*, en in 1861, eene boekbeoordeeling van het *Schipperskwartier* van D. Sleeckx. In de tijdruimte, waarin de genoemde werken opvolgelijk verschenen, bewoog Gerrits zich onder de vlag van verschillende maatschappijen, zoo op het gebied der kunst als op dat van de Vlaamsche politiek. Zoo maakte hij deel uit van de tooneelmaatschappij *de Hoop*, van de rederijkerskamer *de Olijftak*, van *Voor taal en kunst*, van *de Eikenkroon*, het *Vlaamsch gezelschap* en andere kringen meer. Hij was in hooge mate met de gave der welsprekendheid bedeeld en voerde bij vele gelegenheden het woord in 't openbaar.(1) Terwijl hij nog aan het kantoor van het huis Van den Bergh verbonden was, opende Gerrits met zijnen schoonbroeder Kennis eene drukkerij, die hij, nadat de heer Kennis overleden was, met dezes weduwe, zijne zuster, en later, zijne zuster hertrouwd zijnde, op eigen naam voortzette, tot aan het einde zijns levens. De beweging, die het bouwen van nieuwe versterkingen te Antwerpen in 1861 deed ontstaan en welke onder den naam van de ‘Antwerpsche beweging’ is gekend, noopte Gerrits zich geheel aan de politiek te wijden. In 1863 werd hij gekozen als lid van den Antwerpschen gemeenteraad, waarin hij zitting had tot September 1872. Den 12^{n} Juni 1866 benoemden de kiezers van het arrondissement Antwerpen hem tot volksvertegenwoordiger; de dood is hem op dezen post komen treffen. Onder andere staatkundige bladen, waarin Gerrits schreef, noemen wij het *Vrije Woord*, een Antwerpsch weekblad dat drie jaargangen beleefde (1865-67). De heer Gerrits heeft aan de Vlaamsche zaak groote diensten bewezen. Als mensch was hij rondborstig, dienstwillig, eenvoudig en vriendelijk in zijnen omgang. Zijn plechtige lijkdienst geschiedde op Woensdag, 20 Augustus, ten 10 ure 's morgens, in de kerk van den H. Carolus-Borromeus, onder een grooten toeloop. Als volksvertegenwoordiger, werd aan den overledene de krijgseer bewezen door een detachement van de linietroepen. Vele volksvertegenwoordigers en senatoren en eene afvaardiging van de kamer woonden den dienst bij. De lijkstoet was onafzienbaar lang. De meeste Vlaamsche maatschappijen des lands en eenige Hollandsche waren er in vertegenwoordigd. Tusschen de Antwerpsche trad vooraan de Nederduitsche bond, waarvan de aflijvige voorzitter was. De teraardebestelling had plaats op het kerkhof van St.-Willebrords. Grafredenen werden uitgesproken door de heeren Victor Jacobs, namens de kamer van volksvertegen woordigers, J.A. de Laet, volksvertegenwoordiger, namens zijne Antwerpsche collegas, J. Van Hissenhoven, advocaat, namens den ouden Antwerpschen gemeenteraad, Schoiers,

(1) Zie Compte-rendu des travaux du congrès artistique d'Anvers, par Eug. Dumoulin, p. 179. *Kermisfeesten van Antwerpen* 1864, door D. Van Spilbeeck, bl. 91.

names den *Nederduitschen Bond*, G. Cogels, namens de commissie van krijgsdienstbaarheden, A. De Pooter, namens de maatschappij het *Vlaamsche Volk.* Van aan het sterfhuis tot in de kerk droegen vier deurwaarders van de kamer van volksvertegenwoordigers de kist en hielden de volgende heeren de slippen van het baarkleed: Delcour, minister van binnenlandsche zaken, Snoy, questeur der kamer, J. Cogels, burgemeester van Deurne, Schoiers, ondervoorzitter van den *Nederd. bond*, J.F. Van den Bergh-Elsen, oud dd. burgemeester van Antwerpen, Ed. Dujardin, lid van den Antwerpschen provincieraad. Bij het verlaten der kerk werden de slippen van het baarkleed gehouden door de heeren J. de Laet en E. Coremans, volksvertegenwoordigers, Van Cutsem-Molijn, onder-voorzitter der Antwerpsche rechtbank van eersten aanleg, J. de Cleer, lid van den Antwerpschen provincieraad, Schuermans, bestuurlid van het genootschap *Met tijd en vlijt* te Leuven, A. De Pooter, advocaat te Antwerpen.

Tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Zie bladz. 124.)

Met genoegen stippen wij aan, dat, overeenkomstig onzen wensch (blz. 125) en den wensch van velen, VERLATS *Moeder van den Messias* aangekocht is voor het hedendaagsch museum welk, na lang ieveren, ook van onzentwege (zie onzen jaargang 1864, blz. 4), eindelijk tot stand komen gaat. VERLATS tweede schilderij in de pronkzaal, *Schrikdroomen*, werd gekocht door den heer A. Van den Nest, die er een politiek genretafereeltje in zal bezitten. Immers, op het stuk is in de gedaante van eenen aap een eerzamen rentenier geconterfijt, die, op een fluweelen stoel gezeten, na zijne morgenthee gedronken en onderwijl de Antwerpsche bladen te hebben doorloopen, die, blijkens een opschrift op eene kaart, die nan den muur der kamer hangt, vol staan over het nooderkasteel, in slaap is gevallen. Fiksch gepenseeld.

De *Salome*, van P. BEAUFAUX, die de onthoofding van den H. Joannes gade slaat, is een zorgvuldig geteekend en goed geschilderd tafereel. Op den aankoop van het stuk voor het hedendaagsch museum zou wellicht iets af te dingen vallen; misplaatst zal 't er echter niet in wezen.

P. KREMERS *Hertog van Alva*, dien wij in 1872 (zie blz. 174 van dat jaar) te Brussel aantroffen, vinden wij hier ‘overzien en veel verbeterd’, in andere woorden, geheel overwerkt, en zeer ten zijnen voordeele veranderd, terug. Ook aan kracht van kleur heeft het stuk veel gewonnen. Verder leverde de schilder eene zorgvuldig behandelde *Fruitmarkt*, een vak van schilde-

ren waarin hij uitmunt, en een *Oude dorpsmuzikant* (die zijne viool spant) en door Z.M. den koning aangekocht is.

De twee godsdienstige tafereelen van A. CHAUVIN zullen den roem van den bestuurder der Luiksche academie niet verhoogen. De *Opvoeding van Maria* verdient evenwel boven de *Aanbidding der herders* gesteld te worden.

De *Tentoonstelling van het lijk des gelukzaligen Berchmans*, in eene kerk te Rome, is het beste stuk dat wij nog van E. DUJARDIN zagen. Bestemd voor de St.-Sulpitiuskerk te Diest.

H. DAURIAC, thans bestuurder der academie van Arlon, stelde eene *H. Maagd* ten toon, zeer porseleinachtig geschilderd. Tusschen de godsdienstige schilderijen vermelden wij nog de stukken van H. GOSSELIN, van Brussel, A. GRASS, van Dusseldorp, J. LECRENIER, van Luik.

De jonge juffrouw, die zich door G. GUFFENS liet uitschilderen, zal in haar afbeeldsel een van de beste portretten der pronkzaal hebben. Voortreffelijke portretten leverden ook P. VAN DER OUDERAA (zie bl. 54) en DELFOSSE, van Antwerpen, F. BOUDRENGHIEN, R. BOURSON, F. COGEN, mev. W. GEEFS, van Brussel en E. COPUS, van Virton. Mevr. GEEFS, geb. FANNY CORR, zond, behalve haars mans welgelijkend portret, nog een geschiedkundig tafereel, de *Bannelingen*; wat stroef van kleur, maar goed geteekend.

A. MARKELBACHS *Voogd* strekt ons ten bewijze, dat de schilder zich nog steeds ten goede ontwikkelt; zijn tafereel is goed te noemen; wij zouden het met genoegen in plaat zien brengen.

Sions dochter door voorbijgangers beleedigd, van J. PORTAELS, bevat prachtige deelen, zoo namelijk de middelgroep; de dochter van Sion scheen ons niet te best geteekend.

A.P. SUNAERTS *Weduwe van Oldenbarneveld*, om genade smeekende voor haren zoon bij prins Maurits, is geen gelukkig gewrocht.

JAN SWERTS zond naar de pronkzaal zijne zorgvuldig geschilderde *Herinnering aan Italië*, die zooveel bijval in Engeland genoot en sedert lang verkocht is aan den heer Lemmé. Ook op onze tentoonstelling werd dit aangenaam tafereel algemeen bewonderd.

Van E. VAN DEN BUSSCHE's tafereelen kunnen wij, tot ons leedwezen, geen goeds zeggen. Er stralen gedacht en bezieling in door; maar zij worden niet door de kunst van uitvoering geëvenaard.

P. VAN DER OUDERAA's *Laatste pand* (eene arme weduwe, met haar kind bij zich, verkoopt haar gouden trouwring aan eenen pandbeleener, XVIe eeuw), is eene uitmuntende schilderij, in alle deelen, en zeker een der beste stukken, die voor de trekking aangekocht zijn. *Het geluk is niet voor allen*, van denzelfden voortreffelijken schilder, trok niet minder de algemeene aandacht en werd aangekocht door den heer Kolher, van Rotterdam.

Asschepoestster, van J. VAN LERIUS, voorgesteld op het oogenblik dat zij 't verloren muiltje wordt aanpast, is des meesters faam, door kracht van kleur, volkomen waardig, en het *meisjesportret*, toebehoorende aan den heer J. Nys, mag genoemd worden: een van Van Lerius' beste stukken als schildering.

Van de drie tafereelen van FRANS VINCK verdienen twee met veel lof vermeld te worden, namelijk *de Bondgenooten bij Margareta van Parma* en *de Geuzen.* Over

het eerste stuk, dat in Engeland en Frankrijk veel roem inoogstte, gewaagden wij reeds vroeger.

De bruid van C. CAP moge vrij goed geschilderd zijn; als voorstelling vereert het stuk den smaak des schilders niet, al vond het ook eenen kooper. Zijn *Duo* is een voortreffelijk uitgevoerd tafereel voor wat het bijwerk betreft; de figuren laten iets of wat te wenschen.

Aan J. WAGNERS *Dorpsschrijver* bezat de pronkzaal eene verdienstelijke schilderij. Aangekocht door Z.M. den koning.

(Wordt voortgezet.)

Oratorio de oorlog.

In ons verslag over het Nederlandsch taal- en letterkundig congres hebben wij reeds gewag gemaakt van dit, onder muzikaal oogpunt beschouwd, voortreffelijk kunstgewrocht, dat den toondichter vele jaren arbeids gekost heeft, en waardoor hij, wij zeggen dit met vreugde, zijnen roem als grondig muziekkenner volkomen en onbetwistbaar gestaafd ziet.

Onzes inziens is dit oratorio de palm van al wat Benoit tot hiertoe heeft voortgebracht; en, wij aarzelen geenszins het te rangschikken onder de gelijksoortige werken, waaraan de namen der beroemdste meesters verbonden zijn, ja, wat meer is, het eene eereplaats onder dezen toe te kennen.

Onnoodig is het, hier bij te voegen, dat Benoit de beteekenis en de kracht der woorden, de gansche ingeving des dichters, zeer juist heeft weergegeven; want dat hij eene dichterlijke ziel in zich omdraagt en 't Vlaamsch volkomen verstaat, heeft hij ons reeds meermalen bewezen.

In het eerste gedeelte werden wij vooral getroffen door eene rijkheid van melodie, waarin de meester zich-zelven, als 't ware, overtreft. Hierin ontmoet men geen beschroomd zoeken, geene enkel kunstmatige aaneenschakeling van accoorden; maar van het begin tot het einde eenen zoeten, liefelijken zang, gesteund door eene statige begeleiding. In de inleiding werd ons gehoor gestreeld door eenen wonderschoonen zang der eerste violen, waarmede de partijen der violoncels en alten op meesterlijke wijze samensmelten, en welke ons de gelukkigste ingevingen des onsterflijken Wagners herinnerden. Ook Gounod herkent men nu en dan in de orchestratie, gelijk Haydn en Niels W. Gade in het zanggedeelte. Hiermede willen wij echter niet beduiden, dat de toonkunstenaar dezen slaafs heeft nagevolgd, of brokstukken aan hunne werken ontleend heeft; dit zij verre van ons; maar het strekt tot bewijs, dat Benoit die groote genieën grondig bestudeerd heeft; want vindt men nu en dan eenige gedachten dier kunstenaars in Benoit's schepping terug, dan zijn zij zoo meesterlijk en op zoo oorspronkelijke wijze bewerkt, dat slechts een fijn en geoefend oor in staat is, dezelve te herkennen.

Geen wonder dan ook, dat de uitvoering van dit eerste deel door een donder van toejuichingen gevolgd werd; een bewijs dat het doel bereikt, de gedachten des meesters begrepen waren.

In het tweede gedeelte, de uitdaging, het gevecht en de zege-

praal beschrijvende, hervinden wij den toondichter van *Lucifer.* 't Is vooral in deze soort van muziek dat Benoit uitmunt. Men voelt dat hij daar te huis is. Niemand bezit in hoogeren graad de kennis der effecten der nabootsende harmonie; niemand kent beter de hulpmiddelen, welke de verschillende instrumenten daartoe aanbieden.

De blaasinstrumenten nemen hier de eerste plaats in, om, gesteund door een machtig koor, de meest verschillende gevoelens uit te drukken, als: de wreedaardige woestheid der helsche geesten, de uitdagende krijgsgezangen, de razernij der strijders, eindelijk de wanhoop der overwonnenen en de geestdrift der zegepralenden; en dit alles is inéengeweven en voortgezet in een zoo kunstvol bewerkt gedruisch, dat men zich te midden der oorlogsgruwelen op het slagveld verplaatst meent.

Het eigenaardige koor *Op! de trompetten weerschallen;* het alleengezang (van den spotgeest) *Heisa! jubelt*, *geesten der hel*, een echt duivelengezang en voortreffelijk vertolkt door den heer Blauwaert, het gevecht, en het tweeledig slotgezang, waarin het *Luidt*, *klokken*, als indrukwekkend geheel, vervuld met alle soorten van schoonheden, dit tweede gedeelte waardiglijk bekroont, vermeenen wij als de uitstekendste plaatsen te moeten aanstippen.

Het laatste stuk vooral is ontegensprekelijk de kroon van dit werk. Daar waar de lofzang *Te Deum*, onder begeleiding van orgeltonen, zich met de koren vermengt, gevoelt men eenen indruk, die door geene woorden is weer te geven. Zoodanige voortbrengselen verheffen den toondichter tot kunstenaar van eersten rang.

Het derde en laatste gedeelte schetst ons het slagveld na den strijd. De aanhef *Daal*, *stille nacht*, enz. is misschien wel wat te lang en verwekt daardoor, hoe krachtig het overigens ook zij, eene zekere eentonigheid. Maar niets is zoo roerend, zoo treffend, als het spreekgezang des gewonden, de klacht der moeder en de daarop volgende tweezang. Wij beschouwen deze als meesterstukken; en het grootste gedeelte der toehoorders was ook zichtbaar bewogen. In het volgende koor: *De menschheid*, dat ook ruim lang is en daardoor den toehoorders vermoeit (dit ligt echter aan den tekst en niet aan den toondichter), ontmoet men nu en dan ook zeer schoone gedachten. Het slot is een liefelijk gezang, maar lichter van allooi dan dat van het tweede gedeelte.

Onzes dunkens is dit gedeeltelijk bewerkt naar het trio *Ange pur*, *ange radieux* (van *Faust*, door Gounod). Ook vinden wij zijnen *Sanctus* daarin terug; maar haasten wij er bij te voegen, dat hier de gedachte anders is ontwikkeld, en dat men, ondanks de schier aanhoudende herhaling van het eerste motief, niet kan nalaten den meester te bewonderen, die, door onnavolgbare verbindingen met eene kleine melodie onophoudelijk verschillende effecten weet voort te brengen.

In één woord, *De Oorlog* is eene gulden bladzijde in het onvergankelijke boek der kunstgewrochten; 't is een werk dat den Vlaamschen genius tot eer verstrekt.

Wat de uitvoering betreft, daarover kunnen wij, tot ons leedwezen, niet met denzelfden lof spreken. Het getal zangers en zangeressen was meer dan voldoende, maar hunne bekwaamheid liet veel te wenschen. Ja, wanneer men aandachtig de koren volgde, dan kon men besluiten, dat van de vijf tot zes honderd zangers en zangeressen nauwelijks één derde voor deze grootsche taak was opgewassen. Vergeten wij echter niet eene welverdiende hulde te brengen aan mevr. Degive-Ledelier en den heer Blauwaert, die wij overal ontmoeten, waar het de eer geldt der Vlaamsche kunst, welke eer zij door hunne zuivere uitspraak en ontegensprekelijk talent met zooveel waardigheid weten staande te houden. Jammer is het, dat de heer Benoit, in plaats van zoovele koren op elkander te stapelen, het schitterende talent van mevr.

Degive-Le Delier niet wat vroeger en wat meer op den voorgrond heeft doen treden. Het *Daal*, *stille nacht*, begin van het derde gedeelte, zou ook als solo voor vrouwenstem oneindig beter voldaan hebben, dan als koor.

De vertolking der juffrouwen Thomas en Biemans liet niets te wenschen, en de heer Collin zegt zeer wel, ofschoon zijne zwakke stem meermalen geheel en al door het orkest overheerscht werd. Van de overige solo-zangers kunnen wij niet veel zeggen: deze had geene stem, gene had geen gevoel; en aan anderen ontbraken beiden.

(Wordt vervolgd.)

Hoveniershoven, door de zorg der vrije vereeniging van landbouwers te Ghistel aangelegd.

In de gemeente Ghistel, nabij Oostende, is eene maatschappij gevestigd, onderden naam van *Vrije vereeniging van landbouwers*, die reeds groote weldaden aan de buitenlieden bewezen heeft en nog dagelijks bewijst. Deze maatschappij mag wel degelijk tusschen de nuttigste kringen gerekend worden die er in België bestaan. Aan haar hoofd heeft zij als voorzitter de heer F. VAN DE KERCKHOVE; als secretaris, de ook als schrijver gunstig gekende heer P. BORTIER.

In eene onlangs door hare zorgen uitgegeven verhandeling, heeft de voornoemde vereeniging de openbare aandacht gevestigd op het verminderen van de plattelandsche bevolking. Men weet, dat reeds sedert een groot getal jaren, in den buiten over de schaarschte van werklieden wordt geklaagd. Deze schaarschheid is hieraan toe te schrijver, dat vele dorpsjongens en meisjes hunne geboorteplaatsen verlaten, om in de steden te gaan werken of dienen. Zij krijgen er aanvankelijk een hooger loon, dan zij bij den boer kunnen verdienen, moeten er over 't algemeen minder hard werken, gaan sierlijker gekleed en vinden er uitspanningen en vermaken die, al dompelden zij ook reeds duizenden in 't verderf, toch hun bedrieglijk aanloksel voor de onervarene jeugd behouden.

De *Vrije vereeniging van landbouwers* uit Ghistel wendt de loffelijkste pogingen aan, ten einde het ontvolken van den buiten tegen te werken. Zij gelooft - en dit gevoelen zal ongetwijfeld gedeeld worden - dat een van de beste middelen om de buitenlieden op de dorpen te houden, in het verbeteren van hun stoffelijk en zedelijk welzijn moet gezocht worden.

Daarom spoort zij de groote grondbezitters en landbouwers

aan, geriefelijke woonhuizen te bouwen, daaraan een tamelijk grooten hof toe te voegen en die goedkoop te verhuren. De vereeniging spreekt van huisjes met tuinen van 1500 meters, die maar één

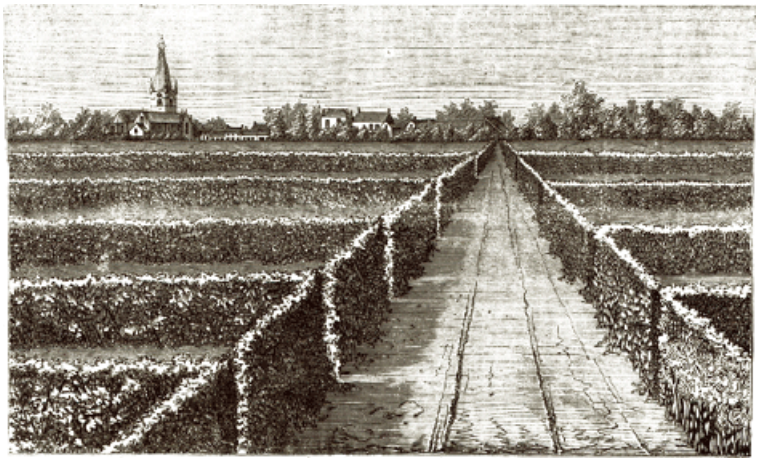

frank ter week van huur zouden mogen zijn. Zij zegt, dat hare raadgeving reeds in practijk gesteld is geworden en de beste uitkomsten opgeleverd heeft.

Buitendien raadt de vereeniging aan, nabij de kom der gemeenten, hoven aan te leggen, die kosteloos in gebruik zouden gegeven worden aan oude werklieden, zoo vrouwen als mannen, welke niet meer in staat zijn, om nog langer den zwaren veldarbeid te verrichten, maar toch nog eenen moestuin kunnen verzorgen. Te Ghistel zijn, onder bescherming van de *Vrije vereeniging van landbouwers*, dergelijke hoven tot stand gebracht. Onze plaat geeft er een afbeeldsel van.

In die hoven, waarvan zij het vruchtgebruik genieten, vinden een aantal menschen hun bestaan, terwijl zij anders de hulp van 't weldadigheidsbureel zouden moeten inroepen. Zij bewerken grootendeels zelven den grond, en planten en onderhouden de gewassen met zooveel te meer iever en nauwgezetheid, daar al de vruchten van den oogst ten hunnen voordeele komen.

Het is een waar genoegen, die oudjes daar zoo druk en moedig in de weer te zien.

De *Vrije vereeniging van landbouwers* verdient den lof van alle menschenvrienden en te wenschen is 't, dat het voorbeeld, door haar gegeven, in vele dorpen navolging moge vinden. De landbouw over 't algemeen kan er slechts wel bij varen.

Wij achtten het ons dan ook ten plichte, er de aandacht van de dorpsbesturen en van de groote grondbezitters in den buiten op te vestigen. Er staat hun hier eene in alle opzichten schoone taak te vervullen.

Kroniek.

Antwerpen. - *Gedenkteeken der vrijmaking van de Schelde* (zie blz. 119). In zitting van 27 September heeft de gemeenteraad de volgende heeren als kunstrechters aangesteld: N. De Keyser, J. De Braekeleer, J. Geefs, F. Baeckelmans, J. Portaels, P. De Vigne-Quyo, C. Fraikin, A. Pauli, J. Cuylits, schepen voorzitter. Na kennisneming van het verslag der jury, zal de gemeenteraad zonder beroep uitspraak doen. Er zijn 5 modellen te beoordeelen en een derzelve (dit van den heer Winders) is aangeklaagd, als zijnde niet de getrouwe navolging

van de teekening. Er is ook bezwaar gemaakt tegen de keuze van een der rechters (de heer De Vigne-Quyo), die de schoonvader van een der mededingers zou zijn. De jury geeft de voorkeur aan het model van den heer Winders, doch verlangt de groep ervan, die uitegevoerd is door Carrier-Belleuse, te doen veranderen.

- Bij de wed. Van Ishoven is verschenen een drama in drie bedrijven, *Faute et repentir*, van mej. A. Vleeschouwer, de zuster van den gekenden Vlaamschen letterkundige deszelfden naams.

- De volgende tooneelspelen en dramas zijn ontvangen voor den prijskamp geopend door het gemeentebestuur (zie bladz. 23 en 85):

Tooneelspelen: 1. *Uitgaan.* 2. *Mina La fosse.* 3. *De leerschool des dichters.* 4. *Een bekwaam advokaat.* 5. *List tegen list.* 6. *Vergissing.* 7. *Slechte raadgevingen eens broeders.* 8. *Het geheimeener moeder.* 9. *Hooge politiek.* 10. *De deugdzame armoede.* 11. *De Huisvriend.* 12. *Voorloopig ongetiteld tooneelspel in vier bedrijven.* 13. *Jochem*, *Jochem*, *wat ben je toch dom!* 14. *Spoedig rijk worden.* 15. *Na lijden komt verblijden. Loon naar werken.* 16. *Maagdelieve.* 17. *Verstand*, *geld en liefde.* 18. *De Veteraan.* 19. *Geld in 't water geworpen.* 20. *Kristina.* 21. *Karel en Ernest.* 22. *De stem der eer.* 23. *Geld en naam.* 24. *Huis en land.* 25 *Simon de zwarte kunstenaar of de vooroordeelen en misbruiken onder het volk.* 26. *Bouwt geene kasteelen in de lucht.* 27. *Amanda.* 28. *Adeldom en verdienste.* 29. *Schulden der eer.* 30. *Perels der samenleving.* 31. *Antoon Mesmer.* 32. *De oude kassier.* 33. *De Vondeling.* 34. *Nero.* 35. *Oom*, *Peter en Medevrijer.* 36. *Een arme dichter.*

Dramas: 1. *De Zeeschuimers der XVI*e *eeuw.* 2. *De liefde wint.* 3. *De arme dokter.* 4. *Frits Hoogveen of een blik op Java.* 5. *Wolfried de Roover.* 6. *Het woord van eer.* 7. *Balt de Marskra mer.* 8. *De beeldsnijder van Brugge.* 9. *Aan den Booze verkocht.* 10. *Ida van Baereveld.* 11. *Margaret Daere.* 12. *Een kijkje achter den blinddoek.* 13. *Don Carlos en Isabella.* 14. *De liefde dwingt.* 15. *Zijn geheim.* 16. *De Zwijger.* 17. *De Middernachtmis of de Geuzenwraak.* 18. *Egmond en Hoorne*, *de Glorie van Vlaanderens onafhankelijkheid.* 19. *Maximiliaan van Oostenrijk*, *keizer van Mexicoo, f vergift en verraad.* 20. *Rienzi.* 21. *Het Geld.* 22. *Felix Waldenberg.* 23. *Hun Zoon.* 24. *Elisa.* 25. *Broeder en Zuster.* 26. *Philippine van Vlaanderen of acht tafereelen uit de geschiedenis van 't Vaderland.* 27. *Frits Sterck.* 28. *Twee broeders.* 29. *De Gek van Gent.* 30. *Philippa van Vlaanderen.* 31. *Kristoffel Columbus en de ontdekking van Amerika.* 32. *Richilde gravin van Henegouwen.* 33. *Misdaad en straf.* 34. *De koopman van Antwerpen.* 35. *Te laat!* 36. *Bertrand van Reins.* 37. *August van Kotzebue.* 38. *De Vondeling.* 39. *Eene verleiding.* 40. *Olden-Barneveld.* 41. *De Vondelinge.* 42. *De Ketter.* 43. *Vijftien jaren of het leven van een Schuldgevangene.* 44. *Lodewijk en Huberta.* 45. *Laat Gode de wraak.* 46. *Ambiorix.* 47. *Titel niet opgegeven.*

Tot rechters zijn benoemd voor de beide prijskampen: de heeren A. Bergmann, F. de Cort, J. de Geyter, J. Heremans, E. Rosseels, D. Sleeckx en J. Van Beers.

Brussel. - *Koninklijke academie van België.* Aan den Antwerpschen bouwmeester Hendrik Blomme is in zitting van 18 September met algemeene stemmen toegewezen den eersten prijs (1000 fr.) voor het maken van een ontwerp van praalboog met zinnebeelden van den vrede, bestemd om geplaatst te worden aan den inkoom van eene groote stad.

- De veiling der boekerij van wijlen den heer Serrure (2e gedeelte), wordt op 23 October bij Fr. J. Olivier hernomen. In den catalogus (groot 2456 nummers) komt een schat van kostbare drukwerken en handschriften voor; de Vlaamsche boeken (en daar tusschen zijn er van de zeldzaamste) beslaan in de lijst eene breede plaats.

Brugge. - De heer Picquery heeft het model voltooid van het aan hem bestelde standbeeld van Jan Van Eyck (zie blz. 72. Er wordt veel goeds van gezegd.

Nyvel. - Den 5n October werd hier eene tentoonstelling van schoone kunsten geopend; er zijn circa 500 stukken, onder andere van Madou, Leys, Stallaert, Van Schendel, Verboeckhoven, Clays, Wiertz, E. Wouters, Artan, Fontaine, Robie, Robbe, Verwee, Tcharner, Impens, Cogen, Musin, Schampeleer, Corot, Courbet enz.; beeldhouwerk van L. Lamoin van Nijvel.

Sterfgevallen.

EDMOND J.-B. TSCHAGGENY, de gunstig gekende dierenschilder, is den 5n September te Brussel overleden, in zijn 56ste jaar. Dit ontijdig sterfgeval is voor de kunst een gevoelig verlies.

DONATI, de beroemde Italiaansche sterrekundige, bestuurder van de sterrewacht te Florence, is in September overleden te Weenen, waar hij heengereisd was, om een sterrekundig congres bij te wonen.

EDM. ALBR. CNUDDE, onderwijzer te Gent, is aldaar overleden op 13 September na eene langdurige borstziekte. Zijne eerste letterkundige proeven verschenen in ons tijdschrift, onder den naam Edmond-Albrecht. Ook aan andere tijdschriften verleende Cnudde zijne medewerking; zoo verschenen van hem in de *Toekomst* uitmuntende bijdragen over opvoeding en onderwijs. De plechtige ter-aardebestelling van den zoo ontijdig overleden letterkundige had plaats op 15 September, in het bijwezen van een groot getal rouwende vrienden en waardeerders. In eene treffende redevoering, heeft de heer D. Minnaert, bestuurder van de school waar Cnudde het leeraarsambt bekleedde, 's jongelings edelenaard en rijke begaafdheid welsprekend afgeschetst

G.J. NAUWENS, de vader van den gekenden Antwerpschen schilder en plaatsnijder, is op 25 September te Antwerpen overleden, 72 jaren oud. De aflijvige, die geene kunstopleiding had genoten en goudsmid van zijn ambacht was, wist zich door eigen oefening zoo zeer te bekwamen in het beeldsnijden, dat hij ongemeen keurige modellen van bouwkunst vervaardigde. Sommige, onder andere het model eener kerk van tamelijk groote afmetingen, prijkten op driejarige kunsttentoonstellingen te Antwerpen. Thans nog bevinden er zich eenige zijner gewrochten in de tentoonstelling van Sydenham. De heer Nauwens was een hartelijk, eenvoudig man, die algemeen geacht en bemind werd; bij zijne ter-aardebestelling op 30 September, bracht de heer D. Van Spilbeeck een openlijk woord van hulde aan den man, die, bij kunst- en wetenschappelijke ontwikkeling, ongetwijfeld een uitstekend bouwkundige zou geweest zijn.

RODERICH BENEDIX, de voortreffelijke blijspeldichter, te Leipzig in 1811 van welgestelde ouders geboren, is aldaar op 26 September in staat van armoede overleden. Ettelijke zijner stukken werden met grooten bijval op het Nederlandsch tooneel in Holland en België vertoond.

Sir EDWIN LANDSEER, de wereldberoemde Engelsche schilder, is den 1n October in 71-jarigen ouderdom overleden. In 1872 (blz. 127) gaven wij eene plaat naar eene zijner schilderijen, benevens eenige aanteekeningen over den grooten kunstbeoefenaar.

Te vreezen is 't, dat onze toenmaals uitgedrukte wensch, het Antwerpsch museum der academiekers eene schilderij van hem te zien erlangen, niet vervuld worden zal. Men weet, dat Landseer lid was van het korps der Antwerpsche academie.

EMILE GABORIAU, een ongemeen vruchtbaar Fransch romanschrijver, is dezer dagen overleden.

N.A. VAN CHARANTE, die zich vooral door zijne verhalen en gedichten voor de jeugd, een gevierden naam in de Nederlandsche letterkunde had verworven, is te Zaandam overleden.

XIII[e] Nederlandsch taal- en letterkundig congres te Antwerpen. (Vervolg van bladz. 125.)

Algemeene vergadering. De heer HEREMANS, voorzitter, opent de zitting ten 2 1/2 ure; hij deelt mede, dat de regelings-commissie, aan wie het voorstel van den heer Van Helten: *om in het vervolg de congressen te houden in de laatste of voorlaatste week der maand Augustus*, is ter hand gesteld, van oordeel is, dat de bepaling van tijd dient overgelaten te worden aan de inrichtings-commissiën. Dan komt in behandeling: *Verslag omtrent het gebruik der Nederlandsche taal in Belgiëdoor 's lands regeering; door de gewestelijke en plaatselijke besturen; - in de rechtspleging; - in vereenigingen van kunsten*, *wetenschappen*, *handel*, *nijverheid*, *enz; - in kerk en school; - in de dagbladen; - in den huiselijken kring en in den dagelijkschen omgang van de verschillende klassen der samenleving.*

De heer A. DE POOTER vraagt inlichtingen, maar aangezien er geen verslag is wordt er verzonden naar eene andere zitting. De heer DE BEUCKER vraagt en bekomt het woord over het tweede punt der dagorde en dat, voorkomende onder letter h): *Wensch uitgedrukt aan den minister van justitie te Brussel, dat de bezwaren*, *welke in België in de rechtspleging bestaan wat het gebruik der Nederlandsche taal betreft, zooveel mogelijk worden opgeheven.* Twee punten, voor onze congressen, zegt spreker, van het grootste belang zijn. Hij zegt niet te kunnen nalaten, zijn spijt uit te drukken dat de koning aan het bestuur van het congres, dat hem, bij een in de *Nederlandsche* taal geschreven brief, verzocht had, een bezoek aan de vergaderingen te brengen, een in de *Fransche* taal opgesteld antwoord heeft doen toekomen. Hij denkt dat het de plicht is van de Vlamingen, onbewimpeld aan den vorst te laten weten, dat ons dat niet bevalt; er is niets nadeeliger dan vleierij; hij zou zeggen: Sire, dat hadden wij van U niet verwacht. Verder toont de heer De Beucker aan hoe vernederend de toestand der Vlamingen is tegenover de Walen, die, zonder het Vlaamsch, de taal der groote meerderheid van het land, elk ambt, zelfs dat van minister, kunnen bekleeden. Alle opvolgende ministeriën, liberale of conservatieve, hebben de Vlaamsche taal en den Vlaming onderdrukt, en dat dient een einde te nemen. De opvoeding van de laagste tot de hoogste standen is geheel verbasterd. Spreker herinnert zijn vroeger te Gent besproken onderwerp: de stichting eener Vlaamsche staats-tuinbouwschool, omdat men in de tegenwoordig bestaande scholen slechts onderwijs kan genieten na alvorens de *Fransche* taal machtig te zijn. Noch de liberale minister Van den Peereboom, noch de katholieke Kervijn van Lettenhove, hebben ons recht laten wedervaren. De heer De Beucker besluit zijne rede met voor te stellen, de vergadering den wensch te doen uitdrukken, ‘dat de koning in het vervolg in de Vlaamsche taal zal antwoorden op de uitnoodigingen en brieven, welke Z.M. door Vlaamsche onderdanen, in hunne taal geschreven, zullen worden toegezonden.’ Spreker, die verschillende malen luidruchtig was toegejuicht, vond bij sommigen afkeuring.

De heer DE JONGE VAN ELLEMEET zeide te gelooven, dat de uitstekende landbouwkundige onbekend was met België's geschiedenis. Ik, zoo vervolgde de spreker, heb in 1830 als vrijwilliger de wapens opgenomen tegen België en denk goed te hebben gehandeld, gezien de omstandigheden, die thans reeds van voor 43 laren dagteekenen. België had destijds grieven tegen Holland en zijn staatsbestuur

en welke was eene der bijzonderste? De Belgen beklaagden zich vooral, zich van de *Vlaamsche taal* te moeten bedienen! Welnu, vandaag bij het beginnen van dit taal- en letterkundig congres, wij die van Holland komen, wij zouden hier geroepen zijn, volgens den heer De Beucker, om de critiek te maken over den vorm van eenen brief van Z.M. den koning der Belgen? Neen, dat nooit! Herinneren wij ons liever, wat de voorzitter der regelings-commissie, de heer Van Beers, ons dezen morgen zeide bij de opening van het congres. Hij heeft ons in welsprekende bewoordingen doen zien, wat een aanhoudende en onwrikbare ijver vermag, om de meeste moeielijkheden te boven te komen; hij heeft ons een bewijs geleverd, met ons dit grootsch gebouw te toonen, waar wij thans vergaderd zijn. Als er dus sprake is van ons aan te sluiten bij de gedachten van den heftigen spreker, ik herhaal het: neen, nooit! Beter ware het voor ons, Noord-Nederlanders, onmiddellijk ten onzent terug te keeren. (Toejuichingen.)

De heer A. DE POOTER vroeg het woord om voor te stellen: aan den koning te laten weten, dat wij voortaan verlangen in onze taal geantwoord te worden. Deze woorden lokten goed- en afkeuring uit.

De VOORZITTER verklaarde, dat elk voorstel, ingevolge het reglement van orde, schriftelijk moest worden ingediend, en aangezien dit hier niet was geschied, hij den heer De Pooter het woord ontnam.

Na eene vrij hevige woordenwisseling tusschen den VOORZITTER en de heeren SCHOIERS, VAN HALL, JOTTRAND en VUYLSTEKE, verklaarde deze laatste dat de grondwettelijke vorst buiten aanmerking moest blijven en slechts de ministers verantwoordelijk moesten worden gesteld, waarop de heer DE BEUCKER zeide, dat hij genoegen nemen zou, met het schrijven van eenen congresbrief aan den minister.

Hiertoe werd echter niet besloten; men besliste, bij opstaan en nederzitten, dat met de dagorde zou worden voortgegaan.

De heer VOORZITTER gaf verslag over de: *oprichting te Gent van een gedenkteeken voor J. Van Zevecote;*[1] hij had met den schepen der werken te Gent gesproken en deze had hem beloofd voor de zaak te zullen zorgen.

De heer G.N. DE STOPPELAAR, van Middelburg, geeft verslag namens de uitvoerings-commissie van het XIIe congres over: *Bewerking en uitgaaf van eenen historischen atlas der Nederlanden*, *voor schoolgebruik geschikt*, *en voorzien*, *als opheldering*, *van de onpartijdige aanhaling der voornaamste feiten*, *gebeurtenissen en staats-instellingen*, *zonder zich nochtans met waardeering of beoordeeling er van in te laten.* Hij heeft een 100-tal afdrukken verzonden van de briefwisseling over

(1) Voorstel reeds op het XIe congres te Leuven gedaan in 1869. Zie onzen jaargang 1869 bl. 167.

dit punt, verschenen in de handelingen van het vorige congres. (Zie de *Vlaamsche School*, 1871, bl. 149.) De hoogleeraar Vreede, te Utrecht, heeft zich verder deze zaak met warmte blijven aantrekken. De heer P. Alberdingk Thijm, te Leuven, is met hem nader in briefwisseling getreden en heeft verklaard, zich geheel te kunnen vereenigen met de door den heer Vuylsteke in den tijd aangegeven kaartenverdeeling. Hierna heeft er zoowel mondeling als schriftelijk overleg plaats gehad met de heeren uitgevers J. Voltelen, te Arnhem, van Bakkenes, te Amsterdam en Hugo Suringar, te Leeuwarden. Er was verschil van gevoelen omtrent den te volgen leiddraad, waarvoor was aanbevolen Snellaerts *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde.* Sommigen gaven de voorkeur aan *Witkamps geschiedenis der XVII Nederlanden.* Vooral de uitgevers van dit laatste werk, de heeren van Bakkenes en C^{o}, die toch voornemens zijn daaraan eene kaartenverzameling toe te voegen, welke met eenige uitbreiding tot een afzonderlijken atlas zoude kunnen vereenigd worden. De heer Voltelen zou misschien reeds eene proefkaart op dit congres inzenden. De heer Suringar evenwel wenschte zich voorloopig liever te bepalen tot de uitgaaf van eenige afzonderlijke kaarten, en het daarop aanstippen van al wat in verband staat met de vroegere geschiedkundige, kerkelijke en andere indeelingen. Spreker twijfelde echter, of daarmede het beoogde doel, althans binnen een kort tijdsbestek, zou worden bereikt. Uit het programma der werkzaamheden is hem gebleken, dat dr. Huberts, te Zwolle, reeds zoo gunstig bekend door de vervaardiging van onderscheidene kaarten, voornemens is in de tweede afdeeling te spreken. Hij eindigde met namens de uitvoeringscommissie voor te stellen, de zaak in haar geheel te laten en in handen te stellen van den heer Huberts. Aangnomen.

Dan is aan de orde het verslag nopens de: *Stichting van een algemeen Nederlandsch zangverbond.* De heer DE STOPPELAAR, heeft aan het verlangen van het vorige congres trachten te voldoen, met in overleg te treden met het hoofdbestuur van het Nederlandsch nationaal zangersverbond, te Dortrecht. Het bestuur van gemeld verbond, staande onder bescherming van Z.M. Willem III, heeft ten gevolge der te Middelburg gevoerde beraadslaging, den 12^{n} Januari jl. eene bijeenkomst gehouden, waarbij ook de heer Vuylsteke van Gent tegenwoordig was. De oprichting van een algemeen Nederlandsch zangverbond is alstoen ernstig besproken, zooals blijkt uit het verslag dier zitting. De wenschelijkheid van zoodanige stichting werd eenstemmig erkend, aan de mogelijkheid werd evenwel getwijfeld. De heer Vuylsteke vreesde, dat de Zuid-Nederlandsche liedertafels niet zouden toetreden, ten ware het de bedoeling was, muziekfeesten met gemengd koor op groote schaal in te richten, beurtelings in Noord- en Zuid-Nederland. Het ligt in den geest der Zuiderbroeders, om kampstrijden te houden, iets wat volstrekt niet de bedoeling van het Nederlandsch verbond is. Het beurtelings bijwonen van een zangersfeest zou ook vele geldelijke offers vorderen, wat voor de meeste leden bezwaren zou opleveren. Later is de verslaggever nog met den heer Vuylsteke in briefwisseling geweest, en hij verzoekt deze zijne denkwijze mede te deelen.

De heer J. VUYLSTEKE is ten volle overtuigd van het wenschelijke der oprichting van een verbond tot verbetering van het meerstemmig mannengezang, tot verheffing van voortbrengselen der nationale kunst en tot verbroedering der Noorden Zuid-Nederlandsche zangers. Maar het zal groote moeielijkheden opleveren om zoo iets tot stand te brengen; wijl, zooals men reeds in zijne afwezigheid verleden jaar

te Middelburg heeft doen opmerken, in Noord-Nederland in de beschaafde standen het Duitsch en hier de Fransche taal de kroon spannen. Over een protest daartegen ingebracht, verklaart hij zulks ook te hebben opgemaakt uit de daartoe door hem geraadpleegde stukken.

De heer DE STOPPELAAR vraagt, of de heer Vuylsteke bij de Zuid-Nederlandsche kringen inlichtingen heeft ingewonnen, of zij zich zouden aansluiten bij het bestaande verbond. De heer VUYLSTEKE verklaart tot zijn leedwezen desaangaande niets te kunnen verzekeren. Wordt verzonden naar de 3de afdeeling.

Nu volgt aan de orde: *Verzoek tot de Noord-Nederlandsche regeering gericht*, *om de toegezegde regeling van het kopijrecht niet op de lange baan te schuiven*, *en kennisgeving aan het Zuid-Nederlandsch staatsbestuur om het kopijrecht in beide gewesten op eenparigen voet te regelen.* Hierover moest verslag worden uitgebracht door den heer A.C. Kruseman, maar deze was niet aanwezig.

De VOORZITTER zegt: dat op het vorig congres eene reeds vroeger benoemde commissie gemachtigd was geworden, om zich namens het congres te wenden tot de Nederlandsche regeering met het verzoek, om de de toegezegde regeling van het kopijrecht niet op de lange baan te schuiven en tevens het Zuid-Nederlandsch staatsbestuur in kennis te stellen met de belangen der letterkundigen en boekhandelaars, om het kopijrecht in beide gewesten op eenparigen voet te brengen. Hij zal het woord verleenen aan een der leden dier commissie. De heer G.M. DE STOPPELAAR antwoordt hierop dat de heer A.C. Kruseman, eerstgenoemde dier commissie, hem bij schrijven van 20 Juni jl. gemachtigd heeft om in haren naam uitstel te vragen, daar hare beraadslagingen nog tot geene gewenschte uitkomst schijnen te hebben geleid. Wordt verzonden naar het volgende congres.

De VOORZITTER geeft verslag over de *Pogingen bij de Belgische regeering aangewend, opdat ten minste bij eene van de rijks-hoogescholen een stoel worde opgericht, ter aanleering der Germaansche talen en letterkunde met bijzonderen terugblik op het Nederlandsch.* Hij herinnert dat de heer J. Brouwers te Middelburg had verklaard, geen antwoord te hebben ontvangen; derhalve stelt de heer Heremans voor, namens dit congres met een beredeneerd verslag op nieuw bij den minister aan te dringen. Hoogleeraar KERN, van Leiden, stelt voor weg te laten: *met bijzonderen terugblik op het Nederlandsch.* Een en ander wordt aangenomen.

De heer N. BEETS stelt als ordemotie voor, om tot de eigenlijke werkzaamheden over te gaan en het uitbrengen der verslagen tot eene andere algemeene vergadering te verschuiven; hetgeen met algemeene toejuichingen werd aangenomen.

De klank der concertzaal waarin het congres zijne algemeene vergaderingen hield, liet zooveel te wenschen, dat men soms moeite had om de sprekers, op eenigen afstand van het spreekgestoelte te verstaan en de heer A. BERGMANN zelfs het voorstel deed, van lokaal te veranderen, welk voorstel, bestreden door den heer D. VAN SPILBEECK, gewezen werd van de hand. Daarentegen nam de vergadering het voorstel van den heer O. PERIER aan, strekkende om in 't vervolg de verslagen over zaken, op vorige congressen onafgedaan gebleven, te doen drukken, ten einde den tijd te sparen die voor elk nieuw congres aan de voorlezing van die verslagen verloren gaat.

(Wordt voortgezet.)

Oratorio ‘de OORLOG.’
Vervolg en slot van blz. 141.

Na eerst onze meening over het muzikaal gedeelte te hebben uitgebracht, zullen wij thans, overeenkomstig onze belofte, een woordje zeggen over het gedicht van den heer Jan Van Beers.

Onze alom beroemde Antwerpsche dichter schijnt zich als doel van dit werk te hebben voorgesteld, eene treffende zedeles te geven aan vorsten en volkeren, door hun de met de waarachtige beschaving zoo zeer strijdige barbaarschheden des oorlogs in levendige kleuren af te schilderen.

Om dat doel des te beter te bereiken, dat is om de afgrijselijkheid van den doodaan brengenden oorlog des te meer te doen uitkomen, vangt hij aan met twee beelden, welke te recht die des levengevenden vredes moeten genoemd worden: de lente, en de liefde tusschen bruid en bruidegom:

> Lente kust, met gloeiend minnelonken,
> De aarde, nog in winterslaap gezegen.
> Wakker sidderende, en wellustdronken,
> Glimlacht de aard haar bruîgom[1] smachtend tegen.
> Liefde straalt en stroomt in vlammenvonken;
> Leven spat en sprankelt allerwegen.

Verder schetst hij al het zoete, al het aangename, dat de lente ons aanbiedt: het vroolijke gekabbel der van het ijs verloste beken, den verheugenden aanblik der groene weiden, de overvloed voorspellende graanvelden en boomgaarden, en eindelijk het blijde ontwaken der duizenden luchtbewoners. Dit laatste is eene der vele parels van het dichtstuk:

> En bieën en hommelen,
> En muggen en torren
> Ronken en snorren,
> Gonzen en dommelen;
> En luid-jubelend vooglengeschal
> Orgelt en klatert,
> Gorgelt en schatert,
> Hoog in de lucht en laag in 't dal,
> Levensweelde, liefde, vrijheid,

(1) 't Is jammer, dat het naamwoord *lente* van het vrouwelijke geslacht is. De gedachte, de *lente* aan de *aarde* als bruidegom te geven, is ongetwijfeld zeer dichterlijk, maar het schijnt ons onmogelijk.

Hemel blijheid
Overal.

Nu voert de dichter den mensch op, het eenige redelijke wezen, dat God door zijn almachtig scheppingswoord heeft voortgebracht. Hij is het voor wien al die schatten uit den schoot der aarde komen opwellen; hij is het die alleen het besef heeft, die schatten te genieten, te benuttigen; maar hij is het ook die van den Schepper het bevel heeft ontvangen, die schatten te gebruiken tot glorie van Hem die ze verleent. En wat doet de mensch? In plaats van als leenheer aan zijn God, den oppersten Koning des heelals, onderdanig te zijn, roept hij, door hoovaardij gedreven, zich-zelven uit als meester, als koning der aarde:

Ja, mijn is de aarde! ik ben haar koning!
Ik, die eens machtloos, weerloos, bloot,
Als 't ondier(1) opwelde uit haar schoot,
En hongrend rondkroop in mijn woning,
Waar me alles onheil dreigde en dood!
Mij 't voedend zog, dat uit haar boezem
Elk jaar ontspringt in vruchtbren bloesem;
Mij al wat op haar bodem krielt,
Wat roeit door 't ruim of door de golven;
Mij wat haar diepte houdt bedolven,
Mij elke kracht, die haar bezielt!
Lucht, water, vuur, - ze zijn mijn slaven;
Ja, bliksems doe ik heen en weer
Om d'aardbol als mijn boden draven;
Want stof is knecht, en geest is heer!

Daarna eindigt de SPOTGEEST het eerste deel met eenen helschen schaterlach over de trotschheid van den zich koning noemenden mensch, en voegt daarbij:

Maar wie over hem gebiedt, -
Hij weet het niet! hij weet het niet!

Neen, de mensch, in zijnen hoogmoed, weet niet, dat hij de slaaf is van zijne begeerten, van zijne hartstochten, die hem, terwijl hij zich zelven als koning geëerd waant, tot een monster maken, dat den vloek des Hemels en der maatschappij met zich ronddraagt.

Het tweede deel is eene aanéénschakeling van klachten, angstgeschrei en uitnoodigingen tot den strijd.

Nadat een GEEST DER DUISTERNIS zijne broeders heeft opgeroepen, om den mensch, door hem hoogmoed en overheerschingsdorst, die twee oorzaken der wreedaardige menschenslachterij, in zijne borst te blazen, rede en recht te doen verschoppen, klagen de AARDGEESTEN:

Wat stikdamp walmt er door de lucht,
Met haat, en wraak, en moord bevrucht?
De mensch, helaas! drinkt, zwijmeldronken,
Hem in, en voelt de hemelvonken
Op eens gesmoord in zijn gemoed,
En droomt van bloed.

(1) Het woord *ondier* is, dunkt ons, hier niet op zijne plaats. De dichter, de nietigheid des menschen willende schetsen, heeft waarschijnlijk *ongedierte* bedoeld; doch tusschen *ongedierte* en *ondier* is een hemelsbreed verschil.

Deze klacht wordt beantwoord door het GEWELD, dat de mannen ten strijd roept en het valsche beginsel - '*Macht is het eenige recht op aard*' - luide verkondt.

Hierop volgen krijgsgezangen, afgewisseld door twee schoone koren van *vrouwen* en *arbeiders*, waarin de oorlog gevloekt wordt, omdat hij de liefde en den arbeid doodt. Het koorgezang der arbeiders, dat wij hier laten volgen, verdient onder de fraaiste deelen van het dichtstuk gerangschikt te worden:

Wij streden,
Tevreden.
Den heiligen strijd,
Die sticht en bevrijdt;
Den strijd, waar 't zweet bij paerelt
In gouden dauw op de waereld,
Waar alles bij gedijt.
En nu, nu sleurt men ons, als vee,
Ten broedermoord, ter slachtbank mee.
Vloek! vloek! vloek over 't hoofd
Van wie den heilgen arbeid
Hoofden en armen ontrooft!

De SPOTGEEST, het gevecht een aanvang ziende nemen, juicht en jubelt. Met eenen duivelschen lach wijst hij op dien hoop blinde slaven eens dronken dwingelands; en om de domheid en de wreedheid des oorlogs nog meer te doen uitschijnen, legt de dichter hem de volgende woorden in den mond:

Wie hun woede gaat verscheuren
Werd nog straks als broêr begroet;
Maar thans draagt hij om zijn hoed
Eene veêr van andre kleuren, -
En dat vordert wraak en bloed!

Dit herinnert ons eene gebeurtenis uit de zoo droevige dagen van 1830. Van twee officieren, zonen van ééne en dezelfde moeder, was de een aan Holland getrouw gebleven, terwijl de andere zich aan de zijde der Belgen geschaard had. In een samentreffen van twee legerafdeelingen stonden deze twee broeders tegenover elkander. Herkenden zij elkaar op dat oogenblik? Neen, gelukkig niet; want het zou immers niets gebaat hebben. Zij waren wel broeders, maar de een droeg eene *Oranjekokarde*, terwijl de ander het *rood*, *geel en zwart* tot teeken had, en dit toch was eene voldoende reden tot broedermoord. Later echter ontmoetteden zij elkander, en nu bleek het, dat zij in denzelfden heeten strijd, waarin de Hollandsche officier een oog had verloren, elkander als woedende vijanden bevochten hadden.

Het derde deel des gedichts beschrijft den strijd. In den aanhef, het koor der *aardgeesten*, schetst de dichter, met levendige tinten, de beide legers, die aan twee tegenovergestelde zijden des gezichteinders komen opdagen; de verwoesting welke hunnen tocht kenmerkt; en eindelijk de schrikbarende stilte, die het vreeselijk oogenblik van vernieling, ellende en dood voorafgaat:

Daar dagen ze op de legerscharen!
De wolken duizlen in de lucht,
De bodem dreunt bij 't krigsgerucht,
Hol-dondrend hun vooruitgevaren.
Zij wentlen traag van kim tot kim,
Als reuzendraken voort, en vonklen,
Bij 't alvergruizlend voorwaartskronklen,
Alom van brons- en staalgeglim.
Zij wentlen voort; en, wat zij raken,
Oogst, bosschen, dorpen, steden blaken.
Zij wentlen voort; ontzachlijk-grootsch,
Totdat ze in 't einde elkaar genaken,
En dreigend stil, zich vaardig maken

Voor 't plechtig hooggetij des doods.

Daarna bezingen *de geesten der duisternis* het gevecht. Men ziet, in den geest, het op elkander storten der legers, de aangroeiende woede der krijgers; men hoort het gekletter der wapenen, den knallenden donder der kanonnen en het kermen der gewonden. Kortom, bij het lezen dezer vier strophen, zoo kunstvol uit korte vlugge en lange zware verzen samengesteld, gevoelt men zich midden op het oorlogsveld verplaatst; ja, ziet men soms onwillekeurig rond, uit vrees van in het algemeen gedrang of door de donderend naderende ruiters en kanonnen verpletterd te worden.

Dit ijzingwekkende tooneel wordt gevolgd door twee inéénsmeltende koren: een lofzang der overwinnaars, en een klaagen vloekgezang der overwonnenen.

Het laatste deel bevat zooveel schoons, dat wij het gaarne, in zijn geheel, onze lezers zouden aanbieden; doch over niet te veel plaats kunnende beschikken, is het onmogelijk aan onzen wensch gevolg te geven. De dichter schildert hier met de levendigste kleuren het slagveld na den strijd, en legt den overal rondwarenden DOOD de volgende woorden in den mond:

Daal, stille nacht, en sprei, in mededoogen,
Om 't veld des bloeds uw vale vleuglen heen!
Berg 's Menschen werk voor alle sterflijke oogen,
En, Geestenheir, aanschouwt het, gij alleen!
Dauwt kalmte en troost in 't rond! laat stargewemel,
In 't brekend oog der stervenden, den hemel
Toelachen doen! voert zacht in mijnen schoot
Al wat daar waart aan schimmen door het duister,
En lispt hun toe, met zalvend zielsgefluister:
'Wreed is de Mensch, genadig is de Dood!'

In het volgende koor der AARDGEESTEN, ontmoeten wij een achttal verzen, die, wanneer een der vindingrijke menschenslachters onzer eeuw van beschaving ze met aandacht las, hem eene koude rilling over het lijf zou storten:

Bloedzat zwolg zich de aarde, en hevelt
Bloedwalm op, die, log en lauw,
Heel de doodsvlakte overnevelt
Met een floers van rossen dauw.
Hier verrijzend, ginds weer smorend,
Reutelt over die lijkenzee
Golfgebruisch van hartdoorborend
Pijngekreun en stervenswee.

Verder ontmoeten wij twee solo's, waarin ongetwijfeld ieder lezer den gevoelvollen Jan Van Beers zal herkennen.

MOEDER

Mijn zoon! mijn zoon! waar ligt mijn zoon?
'k Wil aan mijn hart hem drukken,
'k Wil hem den dood ontrukken,
Mijn jongen, zoo kloek, zoo schoon!
Gieren en raven,
Hoort gij zijn stem
Nergens klagen?
Leidt mij tot hem!...
't Kind van mijn schoot....
'k Zal u mijn leven

Bij 't zijne geven,
Mag ik nog eens hem kussen, Dood?

GEWONDE.

Dorst!.... ik heb dorst!
Om Godes wil,
Eénen teug, die 't branden still'
In mijne borst!
.....
Ha! daar lacht en schittert weder,
Door het dunne loof beschut,
Vriendlijk teeder
Vaders hut!
Moeder laat het schepvat neder; -
Hoor het plompen in den put; -
Hoor het sprankelend geklater
Van 't naar boven rijzend water....
Moeder! moeder! om Godes wil,
Eénen teug, die 't branden still'
In mijne borst....
Weg! 't is weg!.... ik sterf van dorst!

Nadat de SPOTGEEST, in eene bittere ironie, den roem des menschen geprezen heeft, en de GEEST DER DUISTERNIS, zijne trawanten: *Pest*, *Ellende* en *Hongersnood*, heeft opgeroepen, om alles te verdelgen wat aan 's menschen vernielingszucht ontsnapt is, voert de dichter de *Menschheid* op. Deze, na 't zien van zooveel wreedheden, zegt:

> Waarom, rampzaalge wereld, kleeft,
> Te midden van de zustersferen,
> Met wie gij 't eindloos ruim doorzweeft,
> Zoo wreed op u de vloek des Heeren?

Zoo klaagt zij voort, tot dat zij, geen gehoor krijgende, in wanhoop en twijfel uitroept:

> ..... woont daar, in dien dooven
> En blinden hemel, ginder boven,
> Geen God, die ons gejammer hoort!....
> Hoor gij dan, Geest des kwaads, de klachten
> Des menschen! stort hem 't vuur der Hel
> In 't brein; ontdek hem wonderkrachten,
> Waarmee hij gansche legermachten
> In éénen slag ter neder vell'.
> Zoo komt aan 't eindloos broederslachten
> Misschien een einde;.....

Eindelijk besluit de dichter zijn gezang met een lofzang der GEESTEN DES LICHTS, die den Heer prijzen en al wat leven ontvangen heeft uitnoodigen, om lof en eer te brengen aan God. Den mensch aansprekende berispen zij hem, over de in zijne wanhoop uitgebrachte godslastering:

> En gij, Mensch! gij, dier, waar de engel
> Reeds niet hemelglans in gloort,
> Meng zoo geenen rauwen wanklank
> In der schepping vol akkoord!
> Drukt u 't logge, donkre stofkleed
> Soms met looden zwaarte neer,
> Wanhoop niet, maar denk: daarboven
> Waakt mijn God en Opperheer!
> Reeds werd de aarde u tot slavinne
> Met aj wat haar kreits omsluit;
> Breid thans nog uw heerschappije
> Verder op u zelven uit.

Wij brengen onze eerbiedige hulde aan den dichter Jan Van Beers, en bedanken hem voor deze nieuwe parel, waarmede hij de reeds zoo prachtige kroon van Neerlands letterkunde verrijkt heeft. Moge Antwerpen, moge Vlaanderen, moge Nederland nog lang den gevoelvollen en uitstekenden dichter bezitten en door nog menige nieuwe vrucht van zijnen onuitputbaren geest opgewekt en gesticht worden.

Benevens de twee bemerkingen, door ons gemaakt, en welke de dichter, hopen wij, ons niet ten kwade zal duiden, voegen wij nog dezen:

Op drie plaatsen ontmoeten wij eensluidende woorden van verschillende beteekenis, welke de dichter op elkander doet rijmen, als:

> Onder den zoelen
> Adem der *winden*,
> Wringen en woelen,

Bortlen en *winden.*

't Is zoet in 't graf te *slapen*
Met lauwren om de *slapen!*

Zie! als zeeën, die verwoed
Samen*horten*
Stormen en storten
Al de ko*horten*
Elkaar te gemoet.

Dat Fransche dichters deze vrijheid genieten, daar hebben wij niets tegen, wijl de armoede hunner taal daar meestal de oorzaak van is; doch in onze rijke taal dient, ja moet zulks vermeden worden.

Verder vinden wij een gallicisme, op bladz. 14, waar de dichter het voornaamwoord *zich* in plaats van *elkander* bezigt:

Zie! wat een warling van mannen en paarden
Zich huilend bespringend. -

En eindelijk, op bladz. 21, veroorlooft de dichter zich eene vrijheid, welke ons wat te ver gedreven schijnt; namelijk, om den wil van het rijm, gebruikt hij het mannelijk zelfstandig naamwoord *vrede* als vrouwelijk;

Droom van 't rijk *der* eeuwge *vrede*!

Dit is wel eene te groote opoffering aan het rijm gebracht.

Nogmaals drukken wij den wensch uit, dat de dichter onze aanmerkingen niet euvel opneme, hem herinnerende dat hij, die ons onze gebreken onder 't oog brengt, meer recht heeft op onze vriendschap, dan een vleier, die ze ons verbergt.

V.

De gevleugelde dienaars van den mensch.

Van de 150 soorten van vogelen, zijn er slechts 14 die insecten als voeding versmaden. De waarheid begint zich te doen gevoelen, dat wij of de vrucht van den grond aan het ongedierte moeten prijs geven of een talrijk leger van die kleine gepluimde daglooners in arbeid moeten houden, welke onvermoeid zijn in hunne kruistochten tegen de eersten. Algemeen in den lande is dan ook een goed onthaal te beurt gevallen aan de wet, nu omtrent een jaar geleden door de Belgische kamers uitgevaardigd, ter bescherming van de insecten-etende vogels en waarbij onder andere verbod is gedaan nog meezen, vinken en andere dergelijke nuttige vogels te vangen of te koop te stellen. De vogels leven slechts ten deele op onze kosten en veel meer tot ons voordeel. De muisarend vernietigt jaarlijks ongeveer 6000 muizen; het aantal wormen dat de kauw verslindt is onberekenbaar. Bij tien gedoode zwaluwen vond men bij het openen in de maag niet minder dan 5482 insecten. Men berekene eens hoe dit ongedierte zich in eenen zomer vermenigvuldigt. Het is ontwijfelbaar zeker, dat de algemeene nuttigheid der vogels de kosten verre te boven gaat, welke zij aan de landbouwers kunnen veroorzaken. In Frankrijk wordt zoo ieverig op de kleine vogels jacht gemaakt, voor de tafels der lekkerbekken, dat sommige streken er zeer groote nadeelen door hebben ondervonden. Geheele korenoogsten worden er soms half verknaagd door de wormen, die eens, in een enkel jaar en in één departement, voor ongeveer vier

millioen franken verlies aan graan veroorzaakten. De vogels vernielen, is de natuur tegenwerken en zij straft ons daarvoor met slechte oogsten.

Onkunde.

Onkunde in 't lezen is eene kwade zaak, maar 't werk niet te verstaan, dat is nog erger onkunde. Wijsheid en Latijn spreken gaan niet altijd samen. Millioenen die lezen en schrijven leerden, zijn daarmee niet wijzer dan Jurrie's kalf, dat zijn eigen moeder niet kende.

C.H. SPURGEON.

Dit zijn Zonnestralen gedichten voor Onze Vlaamsche Jeugd Door J.-A. Van Droogenbroeck.

Onder dezen titel is te Brussel bij de wed. Nijg van de pers gekomen, een bundel van 104 bladzijden, inhoudende, behalve een voorwoord: achttien liederen, waarvan verschillende met muziek, drie en twintig lesjes en zes en twintig stukjes van verschillenden aard, allen in verzen. Dit boek voor jonge lezers verdient in ieder huisgezin des te meer eene plaats, omdat ook vrouwen en mannen van leeftijd er menige nuttige zedeles kunnen uittrekken. Niemand, hij zij jong of oud, zal het boek, dat daarbij met talrijke schoone beeldletteren en kleine platen versierd is, onvoldaan uit de hand leggen. De heer J.A. Van Droogenbroeck is de dichter, die zich sedert lang, onder den aangenomen naam van Jan Ferguut, als een der beste Vlaamsche schrijvers heeft doen kennen. Hij is tevens een uitstekend onderwijzer. Zijn verzenbundel voor de jeugd is eene bloemlezing uit wat hij sedert een tiental jaren voor zijne leerlingen heeft geschreven. Uit des schrijvers prospectus vernamen wij, dat hij voor zijnen bundel bij voorkeur die stukken gekozen heeft, waarin hij had opgemerkt dat zijne leerlingen het meeste vermaak vonden, iets wat onder andere bleek uit de getrouwheid waarmede zij dezelve in 't geheugen hielden en de gretigheid waarmede zij door de jeugdige liefhebbers bij oefening of spel werden gezongen of opgezegd. De heer Van Droogenbroeck heeft zich dan waarlijk zeer bescheiden getoond; maar wij moeten er - den smaak zijner leerlingen tot eer - bijvoegen: al zijne gedrukte stukken en stukjes smaken naar meer, evenals de perzik waarover Hieronymus Van Alphen schrijft. Wij zijn dan ook verzekerd, dat de dichterlijke *Zonnestralen* zich in al de gemeenten des lands eenen weg zullen banen tot vele huiskamers en stellig tot alle scholen en onderwijsgestichten.

Tot meerdere aanbeveling van het boek, nemen wij, met schrijvers welwillende vergunning, er een paar stukken uit over, en vermelden tevens, dat het verkrijgbaar

is in Antwerpen op ons bureel; te Brussel, bij Claassen; te Gent, bij W. Rogghé en te Mechelen, bij van Velsen. De prijs is slechts fr. 1.75.

De lamp.

Het wordt al duister, kameraad,
De moeder sluit het venster dicht;
Ik speel niet langer meer op straat.
Want zie! daar blinkt des lampjes licht!...

- De moeder sluit het venster dicht;
Op tafel staat de gortekom,
En zie! daar blinkt des lampjes licht,
Gansch de familie zit er om!

En vader, Joseph, ik en Peer,
Grootvader, oud en afgesloofd,
Wij zitten bij de tafel neer,
Ontdekken zwijgend nu het hoofd.

Grootvader, oud en afgesloofd,
Grootvader, die allengs verkwijnt,
Ontdekt tot bidden zwijgend 't hoofd,
Waarop het bleeke lamplicht schijnt,

Wie kraait er in zijn wiegje thans
En steekt de mollige armpjes uit?
Dat is ons kind: des lampjes glans
Heeft hem ontwaakt, den kleinen guit;

Hij steekt dn mollige armpjes uit;
Hij wil ook eten, zooals wij,
Hij is ontwaakt de kleine guit. -
Ach, moeder. breng hem eens bij mij!

Zie zoo! nu zijn wij allen saam,
En kijken vroolijk in het rond;
Wat smaakt de pap toch aangenaam,
Bij eenen winteravondstond!
Wij kijken vroolijk in het rond,
De liefde blinkt op elks gezicht
Als bij een' winteravondstond,
Zacht blikkert onze lampjes licht!

Het zieke broerken.

De moeder zit aan 't vensterraam,
Zij heeft een kind op haren schoot
En vouwt de handen biddend saam:
Ons broederken is bijna dood!

Hoe ligt het daar, op haren schoot,
Wat is het bleek, het arme wicht!
Mijn broederken is bijna dood,
Dat nog op mis zijne oogen richt.

Wat ziet het bleek, het arme wicht!
Het legt zijn hoofdje moede neer
Terwijl 't op ons zijn oogen richt;
Want het bemint ons nog zoo teer!

Het legt het moede hoofdje neer
En zoekt in moeders armen rust.
Ach! het bemint ons nog zoo teer:
Het heeft ons gistren nog gekust...

Nu zoekt het bij de moeder rust.
Het wilde,... maar en kan niet meer,
Het heeft ons gistren nog gekust;
Omarm ons, lieve, nog een keer!
Het wil wel, maar het kan niet meer!

Tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen.
(Zie bladz. 124 en 144.)

JAN ANTHONY, van Antwerpen, een jong schilder, leerling van den zoo gunstig gekenden L. Hendricks, leverde in de *Studie* en *Oedelbled*, *hertogin van Northumberland*, twee zeer veel belovende stukken, beide zijn verkocht aan den heer Jos. Isenbaert. Jan Anthony, alles laat het voorzien, zal de hedendaagsche schilderschool eens tot eere strekke. - E.J. BOKS vond koopers voor zijne drie tentoongestelde fraaie stukken: *Roodkapje*, *De Ontknooping* en *Eerste ontmoeting.* - C. BOON gaf blijken van veel vooruitgang in zijne *Kleine giften onderhouden de vriendschap.* - F. BOSER (Dusseldorp) stelde drie zeer lieve stukjes ten toon, waarvan een gekocht door den heer C. Michiels. - J.A. CANTA's (Rotterdam) *Oude jager* munt verre boven des schilders *Moederliefde* uit. - C. CARPENTIER stelde ten toon: *De Weduwe, Het afscheid* en *Tijding der Nederlaag van 't Fransche leger in Rusland in* 1813, drie zorgvuldig en ernstig bewerkte tafereelen, welke veel van den schilder laten verwachten. - TH. CERIEZ (Yperen). Twee goede schilderijen en eene nette koolteekening, *De houtraapster.* - C. CLAES (Tongeren). *Slaap en gebed*, *Schoolmeesters naamdag* en *Tiktak*, mogen genoemd worden lieve stukken, het eerste vooral. - TH. CLEYNHENS' figuren, in zijne twee zoo zorgvuldig geschilderde binnenkameren (een *Werkhuis* en eene zaal der XVIe eeuw), laten te wenschen. - J.C. CRABEELS' *Gesprek* is eene goed aangeleg le doch onvoltooide schilderij. - L. DANSAERT hadde verdiend dat zijn keurig tafereel: *Voor de zitting*, aangekocht ware ten behoeve van het hedendaagsch museum; met ons zal 't velen spijten, dat zulks niet is geschied. - C. DELL'ACQUA's *Venetiaansche vrouwen* werden gekocht voor het voornoemd museum; des schilder *Oostersche vrouw* bevool zich daartoe, dunkt ons, gunstiger aan. - E. DE BLOCK, de befaamde Antwerpsche schilder, vertoonde het Vertrek ter *vischvangst* in eene puike schilderij, waarin wij echter wat veel rood vonden. - FERD. DE BRAEKELEER, de achtbare deken der Antwerpsche schilders, stelde drie stukken ten toon, waarvan *Het arm huisgezin* door den koning werd aangekocht. In de *Kantschool* heeft de schilder zijn hart nog eens willen ophalen aan 't vak, welk hij zoolang met voorliefde heeft behandeld. - H. DE BRAEKELEER maalde ons een *Schilderswerkhuis* met eene zelden geëvenaarde kracht van licht en kleur. - F. DE BRUYCKER muntte uit met *Buurmans bezoek* en *De Caladiums*; beide stukken (het eerste behoort aan den heer Muscar) zijn meesterlijk bewerkt. - AD. DILLENS *Herrinnering van Cintra* (*Portugal*) is een aangenaam stuk. - De stukken van H. en A. DILLENS (van laatstgenoemde vooral) laten veel te wenschen. - Van D. COL is de puike *Baarddag* (dorpelingen die geschoren worden) voor 't hedendaagsch museum aangekocht en dit mag heeten: eene gelukkige keus. - TH. GIDE (Parijs). Twee zeer

schoone schilderijen; *Lesueur bij de Kartuizers* en *De gezelllige ruiter.* - F. GONS wenschen wij geluk niet zijne *Schaakspelers*, die veel en welverdiend bijval genoten en aangekocht werden door eene Parijsche dame. - GUSSOW (Weimar). Een meesterstukje, als opvatting en kleur.

getiteld: *Mein Schatz.* - J. HEYERMANS' *Slecht mensch* en *Gulzigheid* zijn verdienstelijke schilderijen. - A.F. HEILGERS (Brussel). *Mevrouw met hare kat*, een lief schilderijtje, aangekocht voorde trekking. - CARL. HUBNER (Dusseldorp), *Bespied*, JUL. HUBNER (Dusseldorp), *Nogmaals kussen* en *Ik ben de heer van den huize*, zijn gedachtvolle en keurig geschilderde tafereelen. - JOS. ISRAELS ('s-Gravenhage) bekleedde met zijne *Toebereidselen voor de toekomst* eene eereplaats in de pronkzaal; dit genretafereel, van groote afmetingen, is een meesterstuk van de beste gehalte, dat in elk museum zijnen rang handhaven zou; jammer dat het stuk niet meer te koop was voor het hedendaagsch museum van Antwerpen; het behoorde den heer Forbes, te Londen. - W. LIERNUR ('s-Gravenhage). Een keurig geteekend en over 't geheel goed uitgevoerd *Visschersbinnenhuis.* - W. LINNIG bewees in zijne *Dorpsbruiloft* en *De woekeraar* dat hij veel vorderingen heeft gemaakt. - JAN NEUHUYS' *Albrecht Durer te Antwerpen in* 1520 is een van de beste stukken die deze schilder tot hiertoe voortbracht. - J. STOBBAERTS' *Koestal* beviel ons veel meer dan zijne *Slachterij*; stond ons en velen het onderwerp van laatstgenoemd stuk tegen, getuigen moeten wij evenwel, dat het zich onderscheidt door eene kracht van kleur die menig onzer goede schilders, den gewezen leerling van Noterman mag benijden. - A. STRUY, een jong Nederlandsch schilder, leerling der Antwerpsche academie, erlangde veel bijval met zijn dichterlijk tafereel, getiteld: *Misschien*! voorstellende een jong muzikant, die in zijn armelijk woonvertrek zich op de viool oefent en aan wien 't zich laat aanzien, dat in hem hut vuur gloeit dat rijp maakt voor groote kunstscheppingen. De schilder verdient hartelijk geluk gewenscht te worden met zijn werk.

(Wordt voortgezet.)

Kroniek.

Antwerpen. - *Biographisch Woordenboek van Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkunde.* De Vlaamsche schrijvers en schrijfsters van in druk verschenen werken zijn verzocht, hunne namen en voornamen, de plaats en den datum hunner geboorte enz. te doen kennen aart den heer F.J. Van den Branden, stedelijk onder-archivaris te Antwerpen, die van deze opgaven gebruik wenscht te maken in het voormelde woordenboek, dat door hem en de heeren Huberts en Elberts wordt bewerkt. (Zie blz. 112.)

- Stads archieven hebben aangekocht, voor de waarde van 75 fr., den eersten halven jaargang van 1622 der *Antwerpsche gazette.*

- *Gedenkteeken der vrijmaking van de Schelde.* De 5 modellen zijn tentoongesteld geweest in de Cité. Ten onrechte hebben wij vermeld (blz. 144) dat de kroongroep van 't model van den heer J. Winders uitgevoerd was door Carrier-Belleuse. 't Is bij *eenparigheid* dat de jury het model van den heer Winders het beste heeft gekeurd. Tevens gaven de rechters het verlangen te kennen, dal de heer Winders een geboetseerd model van de kroongroep van zijn ontwerp zou maken, geheel overeenkomstig zijne schetsteekening. De jury zou daarna tusschen de twee kroongroepen kiezen. Vooraleer te scheiden hebben de rechters hulde gebracht aan het talent welk de vervaardigers der 5 modellen hadden betoond. Buiten den heer Windere, zijn deze vervaardigers de heeren Jos. Ducaju, Jul. Pehcer. E. Joris en G. Van der Linden.

- In den tooneelprijskemp, uitgeschreven door het stadsbestuur, werden de volgende blijspelen bekroond: 1e prijs, *Het ganzenbord*, door Ger. Keller, van Arnhem; 2e prijs, *De schoonzoon of de man van den blauwen brief*, door J. Hubertus Janssen, van Amsterdam; 3e prijs, *De docter van den barbier*, door G. Keller, voornoemd; 4e prijs, *Victor's nichtje*, door E. Van Goethem en J. Van Hoorde, van Gent. Ter opvoering werden buitendien door de jury aanbevolen: *De eerzuchtige kapper, Een oude jongman* en *De drenkeling.* Niet bekroonde stukken worden teruggegeven.

- Van Alph. Janssens zijn zes nieuwe volksliederen op woorden van A. De Weerdt verschenen en verkrijgbaar gesteld bij Possoz, op de Meir nr 33.

- Van J. Happel is verschenen bij J.E. Buschmann: *Le pupitre régulateur*, een werkje over het zitten in de scholen.

Buitenland.

Parijs. - De bulle van het geloofstuk der Onbevlekte-Ontvangenis gaat te Parijs uitgegeven worden in 300 talen, door den eerw. heer Sire. Het stuk zal in kleurendruk verschijnen.

Londen. - Dezer dagen werd hier de bibliotheek van den boekenliefhebber Perkens openbaar verkocht. Zij bestond uit 865 zeldzame werken en bracht circa 650,000 fr. op. Men betaalde ruim 100,000 fr. voor een op perkament en over de 65,000 fr. voor een op papier gedrukten bijbel van Guthenberg, ruim 32,000 fr. voor een exemplaar van het werk van Lydgate over 't beleg van Troje (de eigenaar had het voor 2500 fr. gekocht), omtrent 15,000 fr. voor eenige Fransche werken, die Perkens tegen 1700 fr. had gekocht, omtrent 19,000 fr. voor een Latijnschen bijbel van 1462, die de eigenaar aan 4500 fr. had gekocht, circa 1900 fr. voor een Biblia Latina enz.

Weenen. - Van de 101 Belgische schilders die stukken naar de wereldtentoonstelling zonden, bekwamen 76 eermetalen; buitendien erlangde België nog 8 eermetalen voor beeldhouwwerken, 4 voor gravuren, 1 voor bouwkundige ontwerpen. Geen enkel ander land werd zoo mild bedeeld.

Pompeji. - Bij de opgravingen is een gebouw ontdekt, dat tot huidvetterij heeft gediend, te oordeelen naar de gereedschappen en gerieven, die bijna dezelfde zijn als welke thans in de huidvetterijen worden gebezigd.

Sterfgevallen.

LOUISE MUHLBACH, geb. Clara Müller, weduwe van den leeraar Th. Mundt, is op 26 Sept. te Berlijn overleden; zij werd den 2n Januari 1814 geboren te Neu-Brandenburg, van welke stad haar vader burgemeester was. Deze Duitsche romanschrijfster is ook ten onzent gekend, daar vele harer werken in 't Nederlandsch werden overgezet.

J.F.C. HOEFNAGELS, een der uitstekendste geneesheeren van Antwerpen, is aldaar op 30 September in 56-jarigen ouderdom overleden. Zoowel om zijn karakter als om zijne kunde, verdiende de aftijvige de algemeene achting, die hij zoo ruimschoots genoot. Dr. Van der Molen, burgemeester van Stabroeck, sprak aan het graf van den heer Hoefnagels eene treffende redevoering uit.

M. CLURE, de befaamde Engelsche Noordpoolreiziger, die met de ontdekking van de noordwestelijke doorvaart (1850-51) den titel van baronnet en eenen prijs van 125,000 fr. verdiende, is in October overleden; hij werd in 1807 te Wexford geboren.

JAN, koning van Saksen, die zich als letterkundige eenen grooten naam verwierf, onder andere door eene Duitsche vertaling van Dante's *Divina commedia*, uitgegeven onder den naam van Philalethes, is op 29 October te Pillnitz overleden, omtrent 73 jaren oud.

XIII[e] Nederlandsch taal- en letterkundig congres te Antwerpen. (Vervolg van bladz. 147.)

Dinsdag, 19 Augustus.

Eerste afdeeling (zitting geopend ten 9 1/4 ure). Nadat de VOORZITTER en de heer KERN in eenige beschouwingen waren getreden, werden de volgende heeren aangewezen om benoemd te worden tot leden der commissie voor het samenstellen van woordenlijsten en spraakkunsten aller Nederlandsche tongvallen, de Frankische en Saksische niet uitgesloten: Kern (Leiden,) Alberdingk-Thym (Amsterdam), Beckering Vinker (Kampen), Cosyn (Leiden), Heremans (Gent), F. de Cort (Elsene), Slaet tot Oldhuys (Zwolle), P. Willems (Leuven), de Bo (Brugge), Van Beers (Antwerpen).

De heer N.B. DONCKERSLOOT, van Dordrecht, las een opstel voor *Over de taal*; hij verdedigde het gebruik in boeken van zelfs zeer platte en gemeene woorden, op grond dat elke gemoedstoestand zijne eigene taal heeft en men handelende personen zulke woorden in den mond moet leggen, gelijk zij spreken zouden. Anders is men niet juist en nauwkeurig, en geeft men geen waar afbeeldsel van de werkelijkheid. Dit stelsel werd bestreden door de heeren ALBERDINGK-THYM, BEETS en SLEECKX. Onder andere zegde de heer BEETS, dat er dingen zijn in de natuur die men niet toont, en het zoo ook is met de taal; er zijn woorden die men niet bezigen mag. Het is niet toegelaten tot de diepste laagte af te dalen; een schrijver moet tot hart en hoofd trachten te spreken, zonder ooit kwetsend te zijn.

D[r]. VAN VLOTEN hield eene voordracht over de bastaardwoorden in 't Nederlandsch en onwikkelde de volgende punten: in eene zelfstandige volkstaal, als de onze, is hare voortdurende opsmukking met bastaardwoorden een bewijs van gebrekkige taalkennis, traagheid of wansmaak; men kan die bastaardwoorden echter niet ontwijken door eenvoudige overzetting van uitheemsche uitdrukkingen; men moet ze met uitdrukkingen en spreekwijzen vertolken, uit den inheemschen taalschat zelf geput, uit den overeenkomstigen aard der taal zelf voortvloeiende; alleen voor zoo ver dit ondoenbaar mocht blijken, mag men ze - bij wijze van onvermijdbaar kwaad - aanwenden of liever in bruikleen overnemen.

Dit onderwerp lokte eene uitvoerige en belangwekkende bespreking uit, waaraan de heeren HASEBROEK, ISING, KERN en SLEECKX deel namen.

De heer L. GEELHAND van Merxem, te Brussel woonachtig, sprak over de kinderkribben en volksscholen voor de eerste jeugd, onder taalkundig, zedelijk en vaderlandsch oogpunt beschouwd. Hij legde een stelsel uit, volgens wolk hij het wenschelijk vinden zou, in de bewaarscholen Vlaamsch en Fransch aan te leeren. Zoo zou, zegt hij, de studie der twee talen, in ons land gebruikt, zich meer uitbreiden en zouden wij er toe komen dat al de Belgen de twee talen zouden machtig zijn. - Te recht werd dit stelsel bestreden door den heer FRANS WILLEMS, van Antwerpen, die deed uitschijnen dat kinderen, zóó opgeleid, noch de eene noch de andere taal zouden kennen en betoogde dat Nederlandsche kinderen ook in 't Nederlandsch moeten opgeleid worden.

Da heer VAN DER CRUYSSEN onderzocht of het wenschelijk is dat in de lagere school eene andere taal dan de moedertaal aangeleerd worde? Hij vereenigde zijn

onderwerp met dat des heeren Geelhand. Volgens spreker zou het misschien wel mogelijk zijn, de kinderen in de bewaarscholen eenige Vlaamsche en Fransche klanken aan te leeren, zelfs ze een weinig te leeren spreken; maar het verstand der kinderen ontwikkelen, dat is eene andere zaak. En dat is het eerste waarvoor dient gezorgd te worden. Het verstand, het hart der kinderen moeten bereid worden als een akker en dan moet men er het zaad in werpen. Daarom moet men de kinderen leeren denken en oordeelen, leeren spreken, en dit kan alleen in de moedertaal gedaan worden. Dit moet in de bewaarscholen geschieden, vooral, omdat bij ons de huismoeders het niet doen of doen kunnen. Spreker brengt hulde aan de bewaarscholen van Rotterdam en van Antwerpen. Het kind gaat van de bewaarschool in de lagere school. Daar zal het 't eerste onderwijs in de moedertaal ontvangen, en zal men het zoo ver brengen, dat het de twee werktuigen, *lezen* en *schrijven*, zoo machtig is dat het er zich behoorlijk van bedienen kan. Men zal den jongen knaap eene vreemde taal aanleeren, wanneer dit geen hinderpaal meer zijn kan voor zijne verstandelijke ontwikkeling, voor zijn eigenlijk onderwijs in de moedertaal. Spreker vraagt of het nuttig is, in België twee talen te kennen? Hij vindt dit zelfs noodzakelijk. Maar wanneer de studie eener vreemde taal inbreuk moet maken op de kennis der moedertaal, op de ontwikkeling van het verstand, van het oordeel der menigte, dan is hij er bepaald tegen. En dat is hier het geval! Er bestaan schier geene bewaarscholen en de meeste zijn dan nog niet ingericht gelijk het zijn moet; de kinderen verlaten de lagere school bij hunne eerste communie, en zoo heeft men jongemenschen gevormd, die noch de eene noch de andere taal machtig zijn. Kan men de kinderen van jongs af in goed ingerichte, bewaarscholen plaatsen, kan men ze lang genoeg in de lagere school houden, dat men dan het onderwijs van het Fransch op behoorlijken tijd invoere. Zulks kan geen kwaad, integendeel; maar in den huldigen toestand, steunende op den weinigen tijd dat het kind in de school verblijft, is 't sprekers innige overtuiging dat het aanleeren eener vreemde taal niet tot de lagere scholen behoort.

De heer VAN DRIESSCHE zegt, dat hij, op het internationaal congres te Gent, het door den heer Van der Cruyssen aangeprezen stelsel verdedigd heeft; de beste schrijvers over de opvoeding, de Duitschers niet het minst, zijn het hieromtrent met elkander eens. Spreker weidt in lof uit, over de Gentsche gemeentescholen. De Antwerpsche vinden een lofredenaar in den heer F. WILLEMS. Inlichtingen, uitgelokt door prof. SLEECKX en gegevendoor prof. HEREMANS, laten donken, dat de heer Van Driessche, in wat het onderwijs der moedertaal betreft, te veel lof heeft toegezwaaid aan de Gentsche scholen. Nadat Mev. STORM VAN DER CHYS had gewezen op de voortreffelijke inrichting van Deventers bewaarschool en de heeren CLAEYS en DE JAGER

eenige beschouwigen hadden in 't midden gebracht, was 't middag geworden en werd de zitting geheven.

Tweede afdeeling. Bij ontstentenis vanden voorzitter, neemt de heer Beynen hel voorzitterschap waar. De eerste spreker is de heer dr. W.J.A. HUBERTS, bestuurder van 's rijks hoogere burgerschool te Zwolle: Over de indeeling van kaarten voor Nederlandsche geschiedenis, niet alleen uit een geschiedkundig doch ook uit een ethnographisch, industrieel en kerkelijk oogpunt; spreker verklaart zich tegen de uitgebreide wijze, waarop prof. Vreede de inrichting van die kaart zou wenschen tot, stand te zien komen. Uit de bestaande kaarten, onder andere ook die door spreker vervaardigd, en uit de werken van de heeren Van den Bergh en Mees is een goed geheel samen te stellen. Het ethnographisch gedeelte acht hij even onvermijdelijk als het kerkelijke, maar het zou te veel tot omslag leiden, indien ook het gebied der nijverheid moest worden opgenomen. Hij beklaagt zich verder, dat hier In België de in Holland vervaardigde wandkaarten, die echter zeer geschikt zijn voor de scholen, niet meer aftrek vinden, en dat het ook aan ernstige medewerking ontbreekt. Verschillende malen hebben de onderwijzers beweerd, dat zij niet gemachtigd waren zulke aankoopen te doen.

De heer VAN SPILBEECK denkt, dat men voor België de medewerking van den heer L, Delgeur zou kunnen inroepen, die in deze van grooten dienst zou kunnen zijn. Is het waar dat de onderwijzers de vrijheid niet hebben, om aankoopen van dien aard te doen, dan zou men zich tot de gemeentebesturen of het staatsbestuur kunnen wenden, even als het gebeurt voor het nemen van prijsboeken.

De heer A. TORFS, onderwijzer te Leuven, verklaart, dat de onderwijzers de volle vrijheid genieten zulke aankoopen te doen.

Nadat het verslag der commissie van den historischen atlas was voorgelezen, toonde de heer HUBERTS eene prachtige wandkaart in kleuren gedrukt.(1) (Tijdvak van Karel V, na 1548, na den rijksdag van Augsburg.) Belangrijke geschiedkundige gedachtenwisseling tusschen de heeren baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG, BEYNEN en VAN DYCK. De aanduiding der bisdommen, vooral van 1548-1566, werd als hoogst noodzakelijk beschouwd. Kolonel GYSWIJT VAN DER NETTEN drukt den wensch uit, voor de onderwijzers kaarten in breede trekken te zien vervaardigen, die men aan geringe prijzen zou kunnen leveren. (De getoonde kaart werd door den heer Huberts aan de Antwerpsche stadsbibliotheek geschonken.)

Waren afwezig de als sprekers ingeschrevene heeren Salvador, Hansen, Van Doosselaere en Gille-Heringa. Evenmin was opgekomen de heer J. Scherpenseel, van Brussel, door wien het volgende onderwerp ter behandeling was opgegeven:

Vervult de Nederlandsche periodieke pers in Noord en Zuid haren plicht *a*) tot de handhaving en uitbreiding der Nederlandsche taal in het binnenland en *b*) in 't verdedigen onzer taalbelangen bij de verdere Dietsche volksstammen?

De heer VAN DER VEEN liet zich in scherpe bewoordingen uit, omtrent den stijl en den schrijftrant van vele nieuwsbladen. Hij stelde voor, aan de dagbladpers eene afdeeling bij 't congres in te ruimen of haar met den boekhandel te laten samengaan. Nadat opmerkingen gemaakt waren door de heeren GYSWIJT VAN DER NETTEN, VAN DYCK, P. FREDERICQ, baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG en D. VAN SPILBEECK, werd het voorstel verworpen.

(1) Verkrijgbaar in den boekhandel van W.E.J. Tjeenk Willink, te Zwolle. Prijs: gl. 8.50

Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG hield vervolgens eene voordracht over den invloed op Noord-Nederland uitgeoefend door de Zuid-Nederlandsche uitwijkelingen der XVIe eeuw. Hij ging na, in hoeverre deze uitwijkelingen bijdroegen tot den bloei en den roem der vereenigde provinciën en bleef ook stil bij de vraag; of 't mogelijk is, eenigszins nauwkeurig op te geven, welke Zuid-Nederlanders, tijdens de beroerten der XVIe eeuw, de wijk namen naar het Noorden? Tot de uitgewekenen behoorden de voornaamste kooplieden; de beroerten deden dan ook den wereldhandel van Antwerpen, Gent en Brugge ten onder gaan. Als eene niet onbelangrijke bron, ook voor deze aangelegenheid, noemt de heer FREDERICQ de *Geschiedenis der stad Lier* van den heer A. Bergmann.

De heer BEYNEN behandelt in eene belangrijke redevoering de volgende vraagstukken: Bestond er tijdens du middeleeuwen en ook tijdens de XVI^de^ eeuw in de gezindheid van alle Nederlandschsprekenden een Dietsch vaderland? Kan men door voorbeelden bewijzen, dat er tusschen de Brabanders, Hollanders en Vlamingen eene soort van zedelijken band was, *de taal*, die op de staatkundige gebeurtenissen eenen invloed had? Spreker gaf de meening te kennen, dat vaderlandsche gevoelens, naar de tegenwoordige opvatting dezer woorden, niet in de middeleeuwen aangetroffen werden, en hun ontstaan in een niet zeer verwijderden tijd moet gezocht worden. Meerdere landen hebben deze daadzaak met de Nederlanden gemeen, onder andere Engeland. - De heer P. FREDERICQ was het op dit punt met den vorigen redenaar eens. Niet slechts de landseenheid was zoo goed als onbekend in de middeleeuwen; de gemeenten zelven beoorloogden elkaar. Aan het vaderland, in de huidige beteekenis van het woord, ging tot in de XVIe eeuwde zelfstandige gemeente vooraf. Spreker hangt een tafereel van de gemeentevrijheden op, wat hem in de gelegenheid stelt de groote Artevelden te herdenken. - Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG liet zich hoofdzakelijk in denzelfden zin uit als de twee vorige sprekers. - De heer BEYNEN verwijlde eene poos bij de voornaamste vrijheden der middeleeuwsche gemeenten en sprak onder andere over het verkiezen van schepenen, het muntrecht, het houden van jaarmarkten enz. Geheel deze gedachtenwisseling was hoogst belangrijk.

Vervolgens droeg de heer W.B.J. VAN EYK een stuk voor, over de *Proto-typographie te Deventer tot* 1500, waarin hij deed uitschijnen, welke rijke bron, de geschiedenis der boekdrukkunst oplevert om een juist gedacht te vormen over onze meest beschaafde voorouders. Verder betoogde hij, dat men slechts tot het schrijven dier geschiedenis komen kan door het maken der dusgenaamde lokale bibliographie.

Het maken van de zoogenaamde lokale bibliographie waartoe dan nasporingen moeten worden gedaan in die plaatsen van Noord-en Zuid-Nederland waar de oudste persen hebben gewerkt, zooals te Utrecht, Aalst, Leuven, Brugge, Brussel, Deventer, Gouda, Delft, St-Maartensdijk, Nijmegen, Zwolle, Audenaarde, Hasselt, Antwerpen, Haarlem, Leiden, Gent, Culenborg, 's-Bosch, Schoonhoven en Schiedam. Het was deze overtuiging die de 3^{e} afdeeling beheerschte op het vorig congres (zie *de Vlaamsche School* 1872, bl. 157), die spreker de taak opdroeg een onderzoek in te stellen nopens het ontstaan en de ontwikkeling der Deventersche drukpers in de 15^{e} eeuw. Het waren de grootste steden niet, waar het eerst de drukkunst zich ontwikkelde. In Deventer, zegt spreker, waren het de broeders van het Gemeene-Leven, die al zeer spoedig van de uitvinding kennis hadden en haar in hunne stichting in 't geheim beoefenden en daaraan is het misschien toe te schrijven dat de morgenstond der proto-typograhie te Deventer nog niet juist is te bepalen. Door sommigen wordt beweerd, dat de *Prudentii Clementis opera* in-4° aldaar gedrukt zijn. Is dat waar, dan dagteekent de Deventersche drukpers van het jaar 1472. Niet te ontkennen is 't dat zij stand houden bij de jaren 1457 en 1476, daar de stadsbibliotheek van Deventer een boekdeel bezit van 1477, voor titel voerende *Petri Berthorii Reductorium*, en een ander, *de Cypriani Epistolae*, dat, volgens wijlen den Haagschen bibliothecaris Holtrop, tot 1475 kan gebracht worden. Maar ofschoon het niet zonneklaar is bewezen dat het van Deventersche afkomst is, daar het noch naam van drukker of stad draagt, zijn er inwendige bewijzen, namelijk dat de *Cyprianus* in folio, op zwaar papier en met dezelfde typensoorten is bewerkt. Deventers uitgebreid handelsverkeer met steden, als Keulen, waar sedert 1466, of Utrecht, waar sinds 1473 de typographie beoefenaars vond, geeft hem bijna de verzekering dat men te Deventer reeds vóór 1477 gedrukt heeft. Vast is het, zegt spreker, dat ten jare 1477 de pers binnen Deventers muren werkte. Die pers behoorde aan zekeren Rykert of Richard Paffroed. Zijn naam in allen deele juist terug te geven, is niet wel mogelijk, want op niet minder dan 13 verschillende wijzen komt deze voor. Nu en dan vindt men er zijne geboorteplaats bijgevoegd: *de Colonia.* Te Keulen is hij dus geboren. Daar schijnt hij bij Ulrich Zell de edele printconst geleerd te hebben. Zijn vak goed meester zijnde, is hij naar Deventer gekomen, volgens sommigen in 1475; hij woonde er in de lange-Bisschopstraat. Wat aanleiding kan gegeven hebben, dat R. Paffroed Keulen verliet en zich met ter woon in Deventer gevestigd heeft, weet men niet. Misschien hebben de Donaten, die na 1470 bij groote getallen in Holland gedrukt en naar het buitenland uitgevoerd werden, hem op het denkbeeld gebracht, om zich naar Holland te verplaatsen en dààr zijne eigene zaken te gaan beginnen Opgeleid aan de typographische school van Zell was hij zoowel in de kunst van lettersnijden als drukker een waardig leerling van zijn meester. Getuigen daarvan zijne eerste voortbrengselen. Ook de dusgenaamde Fraterschool, die in Deventer bestond en in 't buitenland niet ongunstig bekend was, droeg wellicht het hare bij om Paffroed naar die stad te lokken. Immers kon de letterkundige werkzaamheid der geleerde kloosterlingen aan zijne pers ongetwijfeld 't noodige voedsel verschaffen. En voor het verkoopen van zijne uitgaven was Deventer, dat tot de Hanza behoorde en door zijnen Rijnhandel een druk verkeer met Keulen had, de meest geschikte plaats, om zijne voortbrengselen gemakkelijk af te zetten. Paffroed drukte bijna uitsluitend werken voor het onderwijs; meest de Latijnsche klassieken, die op de Fraterschool

gebezigd werden en deze inrichting telde eens 600 leerlingen. Al, wat uit Paffroeds drukkerij kwam, kon den toets der vergelijking met anderer arbeid zegevierend doorstaan. Zijne verdienste is dan ook zoo door tijdgenoot als nazaat erkend geworden.

Hij bediende zich van twee stel letters. Hiermee drukte hij onder andere in 1478 op perkament de *Litterae Indulgentiarum*, een stuk van 22 regels in plano, waarvan, zeide spreker, nog een exemplaar te vinden is op de academische bibliotheek te Groningen - en in 1479 de *Aurea Legenda*, waarvan het handschrift sub n^{r} 1749 op onze boekerij berust. In 1485 schijnt Paffroed overleden en zijne drukkerij verkocht en overgegaan te zijn in handen van zekeren Jacobus van Breda, van wien de heer Van Doorninck beweert, dat hij reeds in 1480 als drukker te Deventer werkte. In 1488 telde Deventer weer een drukker die Richard Paffroed heette, vermoedelijk een zoon van den voornoemde. De nieuwe drukker werkte met nieuwe letters; immers was zijns vaders drukkerij in vreemde handen overgegaan; hij bleef werkzaam gedurende het vierde eener eeuw, tot 1511. Hoezeer hij goeddeels het spoor zijns vaders volgde, toch week hij in andere opzichten hiervan af. Deze drukte bijna uitsluitend boeken voor 't onderwijs. De vader daarentegen godsdienstige boeken. Tusschen het werk van den vader en dat van den zoon, wees de spreker een merkbaar onderscheid aan: bepaalde de eerste zich hoofdzakelijk bij folio-formaat, de laatste gaf de voorkeur aan kwartijnen of octaven en gebruikte een tiental verschillende soorten van letters, terwijl de vader slechts met twee soorten werkte, eene kleinere en eene grootere. De meerdere uitbreiding door Paffroeds zoon aan zijne drukkerij gegeven, sproot waarschijnlijk ook gedeeltelijk voort uit de mededinging welke hij ondervond van den anderen Deventerschen drukker, den reeds genoemden Jacobus van Breda, die niet verzuimde zijn adres vrij nauwkeurig in vele zijner uitgaven te vermelden, met deze woorden: *in domo angulari platee Pollis juxta scholas* - ‘in het hoekhuis van de Polstraat naast de scholen.’ Hij plaatste soms, hoewel niet dikwijls, vóór de titels zijner boeken eigenaardig kenmerkende figuren of sieraden. Waar zij gemist worden is het niet gemakkelijk, den druk van Breda uit dien van Paffroed te onderscheiden. Het titelplaatje, dat in de meeste uitgaven onzer proto-typographen voorkomt, verbeeldde bij die van Paffroed gewoonlijk een onderwijzer op zijnen zetel, met een opengeslagen boek in handen en vijf toehoorders voor zich, - soms ook het portret van Lebuinus, den apostel van Overijssel, den patroon der stad Deventer, recht overeind staande nu eens in eenen tempel, den standaard des kruises in den rechterarm, in zijne inkerhand een opengeslagen boek en 't wapen van Deventer,

een staanden arend met ontploken vlerken aan zijne voeten; - dan weer op een met bloemen bezaaid veld, waarop twee wapenschilden van Deventer, dezelfde die op de beide zijden van 't zegel der oude Deventersche diploma's worden aangetroffen. Tusschen deze twee wapenschilden ligt het typographisch merkteeken der Paffroeds. (Zie n^{r} 4213 Cat. Bibl. Dav.) Het titelplaatje dat op de meeste persvoortbrengselen van van Breda aangetroffen wordt, is eene zinnebeeldige voorstelling van de vier Evangelisten: Mattheus onder 't beeld van eenen mensch of engel, Marcus onder dat van eenen leeuw, Lucas onder dat van eenen stier en Johannes onder dat van eenen adelaar. Dit zinnebeeld is later door den Zwolschen drukker Tym. Petri van Os nagemaakt; het is ook gebruikt door den Antwerpschen drukker God. Back. (Zie Bibl. belge XVIII, p. 305.) Het merkteeken van Albert Paffroed, die in de XVIe eeuw leefde, en werkte, is met A en P ingevuld. (Zie Cat. Bibl. Dav n^{r} 4213.) Behalve het beschrevene titelplaatje, had van Breda er nog een tweede, voorstellende een meester of een doctor, staand etegenover eenen koning, op eenen troon gezeteld. Uit den mond van dien meester gaat een onbeschreven banderol, - soms is er de naam van Jacob van Breda met beweegbare letters op gedrukt. Sommigen zien in den meester, doch ten onrechte, 't portret van den drukker en in dat van den koning 't conterfeitsel van den uitvinder der boekdrukkunst. Op het geven van platen hebben Deventers proto-typographen zich niet bijzonder toegelegd. Paffroed gaf in zijn *Cato moralissimus* van 1497 eene niet onverdienstelijke gravure. Die in het *Boexken van onser liever Vrouwe Croen* zijn daarentegen minder goed. In een enkel drukwerk van van Breda vindt men eene voorstelling van *Jezus' intocht binnen Jeruzalem*, maar zelfs deze prent is nog ontleend aan de reeks van platen door Ger. Leeu uitgegeven. Indien spreker hiervan eene verklaring moest geven, dan zou hij die nergens anders in meenen te vinden, dan in den degelijk wetenschappelijken geest, die Deventers drukkers bezielde. Zij waren mannen van ontwikkeling, - hadden verkeer met de voornaamste geleerden in en buiten hunne stad en bezigden hunne persen tot een middel, om kennis en wetenschap in telkens ruimer kring te verspreiden. Het was hun om den aard en 't gehalte der geschriften, méér dan om den vorm of de opsiering hunner uitgaven te doen. Zij wilde nut stichten door hunnen arbeid. Als werkers der beschaving verdienen zij de achting van ieder, die weet, dat goed en algemeen onderwijs de voorwaarde is van den bloei der staten en opvoeding de beste waarborg voor 't welzijn der natiën. Zij stelden 't levendigst belang in Deventers scholen, en dit beteekende vrij wat in die dagen. Zij waren dan ook de vrienden van een Alex. Hegius en een Joh. Sinthen, aan het hoofd dier scholen geplaatst. Zoo vaak er iets te verbeteren viel, gingen zij vóór, niet slechts door het uitgeven en drukken van nieuwe schoolboeken, maar ook door geldelijke offers: Richard Paffroed deed rijke giften aan eene kweekschool in Deventer, het St.-Hieronymus-huis geheeten, en hij liet het Heer-Florenshuis, een gesticht van de broeders des Gemeenen-Levens, dat rijk aan boeken was, op eigen kosten herbouwen. Spreker besluit met een warm woord van hulde aan de nagedachtenis dier mannen, die door het uitgeven van nuttige boekwerken, godgeleerde schriften, bijbels, sermoenen, oude klassieken enz. (tot aan 't jaar 1500 naar berekening ten getale van 544) het hunne er toe hebben bijgedragen, om algemeene verlichting in de hand te werken en mede 't zaad te helpen strooien, waarvan tijdgenoot en nageslacht den oogst mochten inzamelen. - Deze belangrijke voordracht werd zeer toegejuicht.

De heer A. BERGMANN onderzocht thans de door hem gestelde vraag: of 't niet mogelijk is nauwkeurig op te geven, welke Zuid-Nederlanders gedurende de beroerten der XVIe eeuw de wijk namen naar Holland? Hetzelfde onderwerp werd door den redenaar ter sprake gebracht op het vorig congres; te recht noemde hij het zeer belangrijk voor de geschiedenis van vele familiën en zoo ook voor vele feiten uit den tijd der hervorming. Hij stelde voor, in de *Handelingen* te drukken eene lijst van Zuid-Nederlanders die zich te Middelburg waren komen vestigen, naar aanleiding van de toenmalige godsdienstige beroerten. Deze lijst werd opgemaakt door den heer J.H. de Stoppelaar. Sprekers voorstel werd aangenomen.

Derde afdeeling. De 2^{e} zitting ving ten half negen aan, met eene gedachtenwisseling over de uitspraak der Vlaamsche tooneelspelers, zoo tooneelisten van beroep als liefhebbers. De eerste spreker was de heer K. VERBRUGGEN, van Brussel, die zich zeer scherp uitliet omtrent de minder beschaafde uitspraak en den wensch te kennen gaf, op dit punt eene groote strengheid te zien gebruiken in tooneelwedstrijden; hij hoopte, dat ook de drukpers in dezen haren plicht zou doen. - De heer F. JOZ. VAN DEN BRANDEN was het in hoofdzaak natuurlijk eens met den vorigen spreker, aan wien hij, ondeugend genoeg, zekeren wenk niet onthield, omtrent het wanluidende van den Brusselschen tongval in vele woorden. - De heer VAN BEERS deed de verslagvoorstellen kennen, bestemd om op de algemeene vergadering te worden voorgedragen. Hiermede w a s dit afgeloopen.

In het breede werd vervolgens gehandeld over het stichten van een Nederlandsch tooneelverbond. Beurtelings voerden het woord de heeren VAN HALL, VAN GEETRUYEN, ROOSES, VRUGTMAN, VAN HEYS, EEKHOFF, de VOORZITTER.

Na de bespreking van nog een paar minder belangrijke punten, werd de zitting gesloten.

Algemeene vergadering. De zitting werd geopend ten 2 1/4 ure met de verklaring van den VOORZITTER dat hij had te vervullen een treurigen plicht, door kennis te geven van het afsterven van den heer Lodewijk Gerrits, wiens plechtige begrafenis op 's anderendaags was gesteld. Daarna nam de heer HEREMANS het woord om te spreken over Nederlandsche letterkunde in de Zuidelijke provinciën van het koninkrijk der Nederlanden. (1815-1830.) Spreker haalde tal van wetenswaardige en te weinig of ongenoegzaam gekende bijzonderheden aan omtrent dit zoozeer de aandacht verdienend tijdstip. Zijne voordracht scheen ons zeer volledig.

De heer VAN VLOTEN, van Bloemendaal, behandelde de *zwak-*

heid en kracht der volken, *met name van 't Nederlandsche*, en ontwikkelde de drie volgende stellingen: 1° kracht en zwakheid der volken - 't zij groot of klein van omvang en ledental - gaan louter van hun zedelijk bestaan uit; 2° daardoor is, vóór twee en drie eeuwen, het door zijne kleinte schijnbaar zwakke Nederlandsche volk krachtig en sterk gebleven, en daardoor moet ook thans al dan niet van zijne voortdurende levenskracht blijken; 3° deze kracht kan echter onmogelijk voedsel vinden in de verouderde begrippen van 't verleden; zij moet, evenals in de XVIe en XVIIe eeuw het geval was - in de levensbeginselen der toekomst wortelen, zal zij proefhoudend kunnen werken. Spreker zeide ongeveer het volgende:

Een treurig verschijnsel in Noord-Nederland is de algemeene geneigdheid, om, zoo in dicht als in proza, te klagen, dat '*onze roem is voorbij*, *onze glorie verging.*'[(1)] Men zou daaruit kunnen komen tot de vraag, of werkelijk het voormaals wakkere volk had uitgeleefd, zijn vuur geheel verdoofd was. Naar dat geweeklaag te oordeelen, ja; maar des te gewenschter is het dan ook eene minder ontmoedigde stem te vernemen, meer in overeenstemming met de wakkere inborst der vaderen.

Het is met volken als met enkele personen, 't komt op hun innerlijke kracht aan, naar welke zich het stoffelijke vermogen wijzigt. Dit leert de geschiedenis op gebied van staat en kerk. De onaanzienlijke Zwitsers versloegen Karel den Stoute; Wittenberg en Geneve bestreden Rome met goed geluk, en de kleine Nederlandsche vrijstaat wist Rome en Spanje beide te weerstaan. Een droevig teeken des tijds is het dan echter, dat men die laatste gebeurtenis ten onzent voor *overspanning* begint uit te maken, en het dan betreurt, dat men zich niet liever onder zijnen landsheer *gedwee* heeft bijeen gehouden, in plaats van aan den onbruikbaren koning van Spanje den dienst op te zeggen en zich op eigen voeten te stellen. Eene schoone overspanning waarlijk, waardoor meer dan eene eeuw lang op gebied van staat, handel en zeevaart, wetenschap en kunst, zooveel groots en heerlijks is tot stand gebracht! Eene zoo afmattende koorts, naar 't schijnt, van meer dan honderdjarigen duur, dat er de arme stakkers nog niet van bekomen zijn, en er hun oudmannenliedjes nog de ontzenuwende naweeën van voelen! - De gansche misvatting spruit echter uit den ongelukkigen maatstaf voort, waardoor men zijn eigen, verslapten toestand tot regel stelt en daarnaar het volkskarakter afmeet!

Zooveel mogelijk moet er dus gewaakt worden, dat dergelijke voorstellingen niet verder veld winnen, en eene tegenovergestelde richting zich doe gelden. Het is een schoon en waar woord van Göthe, dat '*het beste*, *wat de geschiedenis geeft*, *de geestdrift is*, *die zij te weeg brengt!*'

Dit woord moest met gulden letteren aangebracht worden in de gehoorzaal voor die des vaderlands in 't nieuwe academiegebouw te Leiden. Met geestdrift bezield, niet tegen overspanning gewaarschuwd, moet de Nederlandsche jeugd worden door de woorden en werken onzer vaderen, die zooveel groots tot stand brachten, om daaruit tot eigen voordeel te leeren, dat de kracht van een volk, hoe klein ook, in zijn zedelijken aandrift en de zelfopofferende handhaving van zijn goed recht en heilige overtuiging ligt. Niet door uiterlijk vertoon, maar door innerlijke kracht komt men daartoe; niet uit ijdeltaaie gloriezucht, maar uit het rijpe inzicht in den zedelijken

(1) Zie het gedicht van den zeer eerw. dr. H.J.A. Schaepman, van Rijsenburg, in onzen jaarg. 1872, bl. 160.
D.V.S.

aard en de bestemming van den mensch, de roeping hem tot veredeling van zich zelf en anderen opgelegd.

Door voor de zedelijke beginselen te blaken, waarvan, in hunne dagen, de wereld zwanger ging, en daarvoor alles veil te hebben, heeft zich het Geuzen-Nederland tot een onafhankelijken vrijen staat, bloeiend en invloedrijk, ontwikkeld. En door evenzoo voor de beginselen te ijveren en pal te staan, die in de toekomst moeten heerschen, kan het Nederland onzer dagen zich weder aan de spits der menschelijke beschaving stellen. Die beginselen zijn *kennis*, *liefde* en *waarheid.* Deze drie moeten op verstandelijk en zedelijk gebied de negentiende-eeuwsche leus van ieder Nederlander worden, die zich de geschiedenis van zijn volk en zijne menschelijke ontwikkeling waardig wil toonen. Daaraan moet hij, naar de geuzenuitdrukking van zijne zestiende-eeuwsche voorzaten, *getrouw* blijven *tot den bedelzak!* -

De VOORZITTER betuigde den heer Van Vloten zijnen dank, voor het door hem gesprokene.

De eerw. heer SCHAEPMAN nam hierop het woord en zeide, dat het zijne bedoeling niet was, de betuiging van dank, door den voorzitter aan dr. Van Vloten gebracht, tegen te spreken. Want, zoo vervolgde de redenaar, ik ben overtuigd dat dr. Van Vloten zelf het als geen 'ziekelijk verschijnsel' zal aanzien dat tegen sommige zijner stellingen eene tegenspraak wordt ingebracht.

Ik wensch in de allereerste plaats niet op te treden als verdediger der Leidsche historische school. Deze heeft het recht en de verplichting, zich zelf te verdedigen; maar ik meen toch te mogen vragen of het woord van overspanning, door haar tot kenschetsing van zekere verschijnselen en feiten gebruikt, zoo geheel ongepast, zoo geheel onwaar mag heeten.

Overspanning is geenszins een bewijs van zwakheid; overspanning is veeleer een bewijs van ongeregelde, van ontzettende kracht; de natuurkracht is daar; maar de hooge roerselen van liefde, kennis en waarheid ontbreken. Of, Mijnheeren, is dan alles in de geschiedenis dezer oude Nederlanden mannenkracht? Is het mannenkracht die vernietiging der kunstwerken, door onze vaderen gesticht? Is het mannenkracht dat neerwerpen van de rijkdommen hunner kracht? Is het mannenkracht die moord aan de gebroeders de Wit gepleegd? Is het mannenkracht de strijd tusschen Arminius en Gomarus, door het zwaard van Maurits beslist?

Is er mannenkracht gebleken op het schavot van Oldenbarneveld? Ja, daar was mannenkracht! maar daar lag de kracht in het hoofd dat viel. - Neen! dat was overspanning, en men zal het mij niet ten kwade duiden, wanneer ik optreed voor de begrippen van het verleden en indien ik, om deze geschiedenis te kenschetsen, het beeld overneem door dr. Van

Vloten gebruikt: het beeld van den vurigen krater die vlammen braakt. Hij heeft gevraagd: is dan die krater uitgedoofd, werpt hij geen vonken meer? Godlof! dat hij is uitgedoofd; dat de lava niet meer stooomt over onze landen, over onze malsche weiden, over ons schoon en heerlijk vaderland. Godlof! dat hij is uitgedoofd! dat het ongeregeld dringen naar vooruitgang, dat geen wetten kent, voorbij is.

Het is goed te spreken van kracht, van waarheid, van liefde; maar laat de strijd niet ontaarden in een worsteling, die in hartstochtelijkheid eindigt; in een strijd, waaraan het verdrag van Geneve zelf geen einde zal kunnen maken.

Ziehier mijn slotwoord: Het staat aan dr. Van Vloten vrij te bouwen op de beginselen der toekomst, maar hij zelf zal de eerste zijn om te erkennen, dat het ook mij vrij staat te vertrouwen op de begrippen van het verleden. De beslissing ligt in de toekomst, in de handen der geschiedenis en van den koning der geschiedenis..... van God!!

De heer ALBERDINGK-THIJM, van Amsterdam, verklaarde met leedwezen het woord op te nemen tegen de beschouwingen van dr. Van Vloten. Er was veel in, waarmee de redenaar zich kon vereenigen. Hij zal alle pogingen toejuichen om den tijden landgenoot tot eene veerkracht op te wekken, die maar al te dikwerf ontbreekt en zonder welke niets grootsch wordt tot stand gebracht. Maar hij kan de woorden van dr. Van Vloten niet onweersproken laten, omdat deze eene verklaring heeft afgelegd, die niet geheel met de waarheid overeenkomt, en spreker aan de afdeeling van het Nederlandsche volk, waartoe hij behoort, schuldig is te protesteeren tegen de bedoelde onjuistheid in de voorstelling van dr. Van Vloten. Deze heeft namelijk gezegd, dat in de XVIe eeuw '*onze vaderen*' zich losscheurden van Rome en Spanje. Ik betwist dr. Van Vloten het recht die uitdrukking te gebruiken. Dr. Van Vloten voerde het woord tot eene vergadering van Nederlanders; wanneer hij dus van '*onze vaderen*' spreekt, zei de redenaar, kan dit niet anders beteekenen dan 'uwe vaderen en de mijne.' Hebben nu de vaderen van dr. Van Vloten zich van Rome en Spanje losgescheurd - daar is, in Noord- en Zuid-Nederland, een zeer talrijk deel der bevolking, welks voorgeslacht aan het feit dier losscheuring niet heeft deel genomen. Wat mij ten minste betreft, ik stam uit een geslacht, dat de verdrukking door de zegevierende partij verkozen heeft boven den opstand. De beroemde kanselredenaar Lacordaire zegt, in eene zijner conférences, dat in eene eenigszins talrijke vergadering, hier in Europa, waar de gebeurtenissen der evangeliegeschiedenis ontkend zouden worden, altijd ten minste één man zou zijn, die op zou staan en zeggen: '*C'est vrai: j'y étais.*' Dat is de jood. Zoo wanneer men beweert dat *onze vaderen* zich in de XVIe eeuw van Rome en Spanje hebben losgescheurd. - moet het woord van protest mij van de lippen: *Ce n'est pas vrai; nous y étions.*

De heer VUYLSTEKE was het eens met dr. Van Vloten, dat al onze vaderen zich hebben willen onttrekken aan Rome en Spanje, eene poging die gedeeltelijk mislukte door de kracht der Spaansche wapenen. Gent had zich aangesloten bij de Unie van Utrecht, maar het moest bukken voor 't krijgsgeweld

De VOORZITTER deed hierna opmerken hoe uit deze gedachtenwisseling bleek dat, zelfs bij het grootste verschil van meening, men elkander op hoffelijke wijze kan bestrijden.

De heer DE JONGE VAN ELLEMEET, wiens spreekbeurt het nu was en die zou handelen over '*ingenuas didicisse fideliter artis Emollit mores*, *nec sinit esse feros*,'

in toepassing ook op de Nederlandsche taal- en letterkundige congressen, zag van het woord af.

Mevr. LINA SCHNEIDER (geb. BERG), uit Keulen, droeg vervolgens met grooten bijval eenige stukken van Vondels gedichten voor, door haar in het Hoogduitsch vertaald.

Nadat de VOORZITTER Mev. Schneider namens de vergadering dank had gebracht, voerde de heer ISING uit 's-Gravenhage het woord, om, naar aanleiding van verschillende beschouwingen, in den laatsten tijd over Bilderdijk geleverd, den grooten dichter te verdedigen tegen de heftige en onrechtvaardige aanvallen in zekere schriften tegen hem gericht, namelijk door Busken Huet en vooral door Multatuli (Douwes Dekker). Spreker vond toejuichingen bij de vergadering en werd bovendien warm ondersteund door de heeren BEETS, HEREMANS en HILLMAN. Laatstgenoemde droeg het volgende *ex tempore* op Bilderdijk voor:

‘De eeuwen zullen hem onthalen
En zijn vaderland is de aard;
Marmer zal op 't plekje rijzen,
Dat zijn beend'ren heeft vergaard;
O, de toekomst is rechtvaardig!
En het strenge nageslacht
Vloeke de vernedering
Aan dien dichter toegebracht.’

Nadat, onder luide toejuichingen de VOORZITTER had aangestipt dat Bilderdijk thans gewroken was, onder andere door Nicolaas Beets, dien hij noemde den grootsten der hedendaagsche Nederlandsche dichters, sloot hij de zitting met het verzoek, tot de congresleden gericht, om zich 's anderen morgens ten 9 ure stipt in de afdeelingen te laten vinden.

Chinesche brillen.

Op bladzijde 123 gaven wij een artikel over het gebruik der brillen. Het schijnt, dat zonder iets te weten van de theorie der gezichtskunde, welke over de vereeniging en verspreiding der lichtstralen door verschillende buizen handelt, men in China zoowel bol- als holgeslepen glazen of liever kristal gebruikt, om de zwakte van het oog te gemoet te komen. Voor de brillen evenwel wordt het gemis, van daartoe geschikt glas, door het geheele rijk heen vervangen door het rotskristal. Dit wordt fijn gemalen met het poeder van de *corundum.* Dat de Chinesche brillen door Chinezen uitgevonden en niet aan de Europeanen ontleend zijn blijkt uit den zonderlingen vorm zoowel als uit de vreemde wijze van ze op te zetten. Zij maken den bril vast aan een zijden snoer, aan welks beide einden een stuk gewicht hangt en de grootte van de glazen geeft aan hem, die den bril draagt, een zeer peinzend voorkomen. Om het oog tegen den sterken glans der zon te dekken, maken zij gebruik van eenen steen, welken zij *chashe* of theesteen noe-

men, naar de gelijkheid van zijne doorschijnende kleur met een slap aftreksel van zwarte thee. Er zijn voorbeelden, dat de Chinezen de Europeaansche teleskopen getracht hebben na te maken, doch bij gebrek aan de noodige kennis, zijn zij daarin zoo het schijnt niet geslaagd.

Het portret van Pieter Gillis of Petrus Aegidius.

Aan den heer D. Van Spilbeeck, *opsteller van het tijdschrift de* '*Vlaamsche School*,' *te Antwerpen.*

Waarde vriend,

Bij het tweede nummer van 1873 der *Vlaamsche School*, is gevoegd eene zeer keurige koperplaat, door den heer F. Lauwers vervaardigd, naar een mansportret uit het museum van Antwerpen, n^{r} 86 van den catalogus. Daar de snede van het boek op 't welk de persoon de rechter hand houdt, de letters *D. Eras: R.* draagt, heeft men beweerd dat de schildering den beroemden *Erasmus van Rotterdam* voorstelt. Op zekeren dag, bij het beschouwen van dit paneel, ontstond er bij mij twijfel omtrent de zaak. Het scheen mij toe, dat er weinige of geene gelijkenis bestaat tusschen dit portret en de gekende portretten van Erasmus, ter uitzondering van de muts en den tabbaard, welke dan toch niet in rekening kunnen gebracht worden. Het opschrift scheen ons mede niet beslissend. Het kan bloot beduiden dat de afgebeelde man een bewonderaar der werken van den grooten Nederlander is geweest. Daar ik echter geene bewijzen bezat om mijne wijze van zien door anderen te doen deelen, liet ik de zaak onaangeroerd. In het begin van het jaar werd ik er toevalliglijk op teruggebracht, ter gelegenheid eener tentoonstelling van schilderstukken van oude meesters welke er binnen Londen plaats had. Daar ik nu juist eene plaat naar de schilderij van uw museum in uw tijdschrift aantrof, heb ik besloten u hieromtrent eenige regelen te richten.

Het is bekend dat de beroemde Thomas Morus, kanselier van Engeland, twee goede vrienden telde in Erasmus, den grooten letterkundige, en in Petrus AEgidius, secretaris der schepenen van Antwerpen. Hij stond insgelijks in de beste betrekkingen met Quinten Metsys. Deze beroemde meester vervaardigde, in 1518, de portretten van Erasmus en Gillis en zond ze, ten blijke van vriendschap, aan Morus, wien ze

dermate bevielen dat hij den kunstenaar in een allerliefst dichtstukje bedankte.[1] Later prijkten deze gewrochten in de bijzondere galerij des konings van Engeland; doch, in de 18e eeuw gingen zij te zoek. Men achtte ze verloren, toen, bij de opening der bovengemelde tentoonstelling, men twee portretten aantrof van voornoemde Nederlandsche geleerden, welke sommige kenners voor de gekende werken van Quinten Metsijs houden. Zij hooren toe aan lord Radnor en bevinden zich thans in het slot van dezen edelman, bij Salisbury.

Ik zegde, dat sommige kenners de twee tentoongestelde portretten aan Quinten Metsijs toeschrijven, terwijl anderen er het penseel van Hans Holbein meenen in te erkennen; anderen weer beweren dat het portret van Erasmus alleen van Metsys is, en dat het portret van Gillis geschilderd werd door Holbein, blijkens het opschrift JOANNES, HOLBEIN, MDXXIII. In de Engelsche nieuwsbladen is daarover veel geschreven. Doch de zaak blijft onbeslist. Het schijnt dat Holbein een portret van Gillis geschilderd heeft. Trouwens, ik lees in den *Catalogue du musée d'Anvers*, bladz. 87, over dezen kunstkenner: 'En 1526, le savant Néerlandais (Erasmus) l'envoya en Angleterre avec des lettres de recommandation pour le célèbre et malheureux chancelier Thomas Morus. Dans son voyage l'artiste s'arrêta longtemps à Anvers, où Erasme l'avait adressé à Massys et à Petrus AEgidius. Il fit de ce dernier *un portrait*, *qui est aujourd'hui en Angleterre.*' Het zou mij aangenaam zijn te vernemen op welke gronden deze beweringen berusten, welke in den catalogus door geene enkele aanhaling buiten twijfel gesteld zijn. Bezit men eventijdige oorkonden, waaruit blijkt dat Holbein met Metsys in betrekking zou zijn geweest? De vriend Th. Van Lerius kan er wel iets over weten.

Ik zal de vraag niet bespreken of de schilderijen welke lord Radnor op de Londensche tentoonstelling gebracht heeft, al of niet van Metsys zijn. Vast is dit punt voor ons van het grootste belang. Doch, om er met vrucht over te handelen, zou men de gewrochten onder het oog moeten hebben, en overigens in staat wezen vergelijkingen te kunnen maken. Ik begon dezen brief met geen ander inzicht dan om u te onderhouden over het portret van een der twee geleerden, van P. Gillis, een portret 't welk ons onbekend was, en welk ons thans, dank aan de Londensche tentoonstelling, bekend is geworden. Gillis was, gij weet het, een man van groote geleerdheid, een sieraad der stad Antwerpen. Het was aan hem dat Morus de uitgave zijner *Utopia* toevertrouwde. Hij was de vriend van Erasmus, de vriend van Quinten Metsys. Het was derhalve belangrijk voor ons de beeltenis diens mans te kennen. Gij weet dat Quinten Metsijs onzen Gilles had afgebeeld houdende in de hand eenen brief welken hij van zijnen vriend Morus had ontvangen. In de schilderij van lord Radnor,

(1) Zie mijn boek *L'ancienne école de peinture de Louvain*, bladz. 350.

draagt deze brief het volgende opschrift: *Viro litteratissimo Petro AEgidio*, *amico carissimo*, *Anversae.* Het paneel vertoont dus Pieter Gillis, van Antwerpen. Daar het mij onmogelijk was in de maand Januari naar Londen te trekken, had ik mijn goeden vriend den heer Cyril A. White, Esqr, een Engelschen kunstkenner, aanzocht, de twee schilderijen van lord Radnor te bestudeeren. De heer White voldeed gereedelijk aan mijn verzoek. Bij den eersten oogslag op de twee gewrochten, scheen het hem toe dat hij een dezer potretten, namelijk dit van Gilles, nog elders had aangetroffen. Dadelijk rees hem dan ook de gemelde Erasmus van het Antwerpsch Museum voor den geest. Hij keerde naar huis, nam uit zijn album de photographie der schilderij van Antwerpen, trok op nieuw naar de tentoonstelling en vergeleek de twee hoofden. Deze vergelijking gaf hem de overtuiging, dat het portret van lord Radnor en het portret van het Antwerpsch museum een en denzelfden man voorstellen. Het tafereel van uw museum verbeeldt dus Petrus AEgidius en geenszins Erasmus, gelijk men het tot dusverre heeft beweerd. Zulks verhoogt de waarde van het gewrocht, niet alleen voor Antwerpen, maar tevens voor geheel het vaderland, daar Pieter Gilles eene roemrijke plaats in de geschiedenis der letteren bekleedt.

Ziedaer, waarde vriend, wat ik UEd. met betrekking tot de door u uitgegevene plaat had mede te deelen. De zaak kan verder besproken worden. Gelief derhalve de goedheid te hebben mijn geschijf een plaatsje in de *Vlaamsche School* te verleenen, en de verzekering mijner hoogachting te aanvaarden.

Uit Leuven, 30 *October* 1873.

EDW. VAN EVEN.

Tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg van bladz. 152.)

B. WITTKAMP maalde *Jacob Cats te Zorgvlied* in een zorgvuldig behandeld tafereel, dat als toon en kleurde oude Hollandsche school waardig is. - JAN PLATTEEL verdient onverdeelden lof over zijne puike *Ontmoeting*; deze Zeeuwsche voorstelling genoot zeer veel bijval. - Bij C. VAN DEN DAELE vinden wij kracht van kleur en schildervaardigheid; maar de samenstelling laat veel te wenschen en de teekening is ongelukkig. - F. BEINKE (Dusseldorp) vertoonde *Keulsche Marionnetten* op echt bevallige wijze. - G. BRILLOUIN (Parijs) is uitmuntend met zijne *zaal der oude pruiken*, het beste van zijne twee tafereeltjes. - A. PLUMOT stelde drie prachtige schilderijen ten toon: *Wederkomst uit den moestuin*, een heerlijk stuk, een museum waardig, *de Geitenhoedster* en *In de rust.* - Tusschen de andere genreschilders, die loffelijk verdienen gemeld, noemen wij nog uit Antwerpen W. ANGUS, A. CORNET, C. DE VEYLDER, ED. KNUDDEN, J. MOERENHOUT, en uit Brussel B. DE LOOSE; tusschen de jongeren uit Antwerpen, C. VAN DE WYNGAERT, een gewezen leerling van D. Col, A. DE BERGH, H. REDIG, E. SIBERDT, E. TIJCK, JAN VAN BEERS (veelbelovend met zijn *Fiat Lux!)* en A. VAN DEN BERGH (wiens *monnik in zielsvervoering* zeer de aandacht trok); F. DE WILDE (St.-Nicolaas) is vooruitgegaan. - In het vak van de *stads- en binnengezichten* vermelden wij: JAN GEERAERTS, met eene hoogst zorgvuldig bewerkte zaal van het Antwerpsch stadhuis; J. RUYTEN, een goed getroffen *Gezicht op de oude Jezuïetenbrug te Antwerpen;* V. VERVLOET (Mechelen), *Inkoom van eene sacristy*, een aangenaam kabinetstuk, een *Gezicht op*

de St.-Gerijstraat te Brussel en de *Inkoom van het choor der St-Marcuskerk te Venetië* (waterverfschildering); J. CARRABAIN (Brussel), een *Gezicht op het stadhuis te Cuilenburg* en een *Gezicht achter de hoofdkerk te Nijmegen*; E. DE FRENNE, een Franschman, te Antwerpen gevestigd, *Gezichten in de Antwerpsche St-Jacobskerk*, goed van toon en kleur en over 't algemeen ook welgelijkend, maar niet genoegzaam afgewerkt en in sommige partijen vrij onachtzaam geteekend. - Tusschen de *landschappen* begroeten wij het eerst een pareltje van F. LAMORINIÈRE: *Gezicht te Domburg vóór het onweder*; JOS. VAN LUPPEN stelde drie zeer fraaie stukken ten toon: *De puinen van Mont-Aigle*, *Avondstond* en de *Herfst*; alle drie zijn verkocht: het voorlaatste aan den heer L. Lemmé, het derde, ofschoon geen van 's meesters *beste* gewrochten, aan het hedendaagsch museum van Antwerpen; TH. BLATTERBAUER (Liegnitz), een puik *Gezicht op de vallei van Domleschg*; schoone landschappen leverden onder andere de Dusseldorpers W. BODE, W. BRANDENBURG, B. BURNIER, J. BÜTLER, X. DE COCQ (Deurle), H. DE COCK (Antw.), AR. en AUG. DANDAY (Namen), A. DE KEYSER (Antw.) wiens verdienstelijk *Namensch buitengezicht* werd aangekocht, A. DE LATHAUWER, L. DERICKX (zijne *Ambleve* werd voor de verloting gekocht), E. DE SCHAMPHELEER (Brussel), J.J. DESTREE ('s-Gravenhage); C.H. DE SWART (Arnhem), C.J. DE VOGEL (Dordrecht), J. JANSSENS, van Antwerpen (zijn *Morgenstond in de Ardennen* werd gekocht voor de trekking en een tweede stuk door den heer De Pauw), A. NUMANS (Brussel), wiens *Landschap en gezicht op Windunne* (*Blankenberghe*) van groote vorderingen getuigen. - In het vak van *zee- en waterschildering* treedt de Antwerpenaar H. BOURCE aan het hoofd; zijne *kalme zee in 't gezicht van Scheveningen* is een inderdaad voortreffelijk tafereel; L. ARTAN (Etterbeeck), twee verdienstelijke stukken: *Het vallen van den avond* en een *Maneschijn bij de Schelde te Antwerpen*; A. BOUVIER (Brussel), *Zeegezicht* en *boorden der Schelde*; E. BAES (Elsene), *Kusten van Normandië*; L. CHABRY (Bordeaux), *Rotsen van Vallière*, eene flink geschilderde holle zee; L. DE BURBURE, *Het badseizoen te Blankenberghe*, een net tafereeltje; in des schilders *Negen zeetooneelen op de Belgische kusten* blinkt eene groote opmerkingsgave; de zee is treffend weergegeven; zijne *Groote handelsdokken van Amsterdam* is een verdienstelijk stuk. - *Stillevens* waren er in de pronkzaal juist niet veel, maar de hoedanigheid van die er waren, was over 't algemeen goed te noemen. P.E. NICOLIÉ's groot tafereel (wild en vruchten), hoe verdienstelijk dan ook, was zeer slecht geplaatst; in dit opzicht zag JOS. NAUWENS zich wat beter bedeeld voor zijne voortreffelijke schilderij, die zich zoozeer aanbeval om hare goede kleur als door hare nette bewerking; zij was aangekocht door den heer De Pauw. LUCAS SCHAEFELS zond twee keurige vrucht- en wildstukken, waarvan het eene voor de verloting, het andere door den heer Vleugels werd gekocht. In hetzelfde vak verdienen nog loffelijk te worden vermeld de schilderijen van E. CHARLES (Brussel),

G. CROEGAERT. (Mechelen), A. DE MEERSSEMAN (Antwerpen).

Beeldhouwkunde. A. BIANCHI (Rome). Twee marmeren borstbeelden, eene *Venetiaansche vrouw* en *het Gebed*; dit laatste aangekocht voor de verloting. - F. DECKERS (Antw.), een zeer geestig behandeld onderwerp: *de ontwaking* (een kind door zijn geliefd hondje gewekt); wij hopen dat de beeldhouwer gelegenheid zal vinden, door eene bestelling, om zijn werk in marmer uit te voeren. - Zeer goed geslaagd is L. DUPUIS (Antw.), in zijne *Waarzegster*; zijn door de maatschappij aangekocht borstbeeldje: *Mater Dolorosa*, is goed bewerkt. - A. DUTRIEUX (Elsene), een welgelijkend plaasteren portret van den heer E. Erebe. - D. DUWAERTS (Antw.), een fraai jufferportret - Het marmeren beeld van E. FIERS (Brussel), *Eerste en laatste aandenken*, is kunstig en goed bewerkt. - KAREL GEEFS had voorwaar geene gemakkelijke taak, toen hij zijne groep *Liefde en getrouwheid* uitvoerde, maar de uitkomst heeft den arbeid geloond. - In éénen adem maken wij gewag van de verdienstelijke werken tentoongesteld door COLINET (Brussel), JOS. DUCAJU, C. GODEBSKI, J. HALKIN, F. HERMIS (Mechelen), JUL. PECHER, L. ROBIJN en G. VAN DER LINDEN, welke door onze lezers allen gunstig bekend zijn. Van den jongen veelbelovenden Antwerpschen beeldhouwer J. LAMBEAUX zagen wij eene groep: *Een ongeval*, gelukkig van opvatting, goed van uitdrukking, en een goed bewerkt portret. G. LEURS van Antwerpen is geen beginneling meer: *De tortelduif* en *de zinnelooze* zijn keurig bewerkte beelden; het portret van mej. E.L. is goed meegevallen. Van Lodewijk VAN DEN KERCKHOVE is een marmeren borstbeeld aangekocht voor de verloting. - Vergeten wij niet gewag te maken van J. DE BRAEKELEERS *Nacht*, in marmer uitgevoerd voor den heer majoor Muscar, den gekenden kunstliefhebber; wij hebben dit reeds besproken bij de tentoonstelling van het model; de uitvoering in marmer is goed.

De pronkzaal was slechts één voortbrengsel van *drijfkunst* rijk, maar het mocht ook gezien worden. Geen wonder: het kwam uit de handen van vader en zoon WATLÉ, de te recht befaamde Antwerpsche zilverdrijvers. Het was een midenstuk voor eene tafel en verbeeldde de *vier jaargetijden.* Goed samengesteld, was het ook uitmuntend schoon bewerkt.

(Wordt vervolgd.)

Kroniek.

Antwerpen. - Er wordt verzekerd, dat Z.M. de koning aan F. Lamorinière het schilderen van vier landschappen voor 't paleis op de Meir heeft besteld.

- Wij melden met genoegen, dat het gemeentebestuur aan eene nieuw geopende straat, tusschen de St-Laurijsstraat en de lange-Elzenstraat, den naam van Coeberger heeft gegeven. In 1868. blz. 165, deelde ons tijdschrift het portret en de levensschets van dezen verdienstelijken man mede. De levensschets was van de hand van den heer P. Bortier.

Merxem. - De heer Julius Moretus, de burgemeester dezer gemeente, heeft aan alle buitenburgemeesters een navolgenswaardig voorbeeld gegeven. Ter belooning en aanprikkeling der schoolvlijt bij leerlingen en onderwijzers, heeft hij eene uitdeeling van geschenken gedaan, onder andere bestaande in kostbare zakuurwerken enz. voor de onderwijzers. Hij betoonde hiermede de waarheid te beseffen van het

feit, door den heer Van Eyk, van Deventer, op het XIIIe Nederl. congres aangestipt, namelijk dat onderwijs en opvoeding de voorwaarden van de algemeene welvaart zijn.

Brussel. - Voor 't museum is aangekocht een kapitaal stuk van David Teniers den jonge: *Aartshertog Leopold-Willem in zijn schilderijzaal.*

Buitenland.

Parijs. - De hertog van Aumale, die gedurende zijne veeljarige ballingschap in Engeland een prachtig kabinet van schilderijen had bijeengebracht, heeft last gegeven om het over te brengen naar Parijs, in welke stad hij is teruggekeerd sedert den val van Napoleon III.

Jozef Jan Tuerlinckx.

Deze verdienstelijke beeldhouwer werd te Mechelen geboren den 2^{n} November 1809 en behoorde als het ware tot een kunstbeoefenaarsgeslacht; zijn vader was voor zijn tijdvak een zeer bekwaam en tevens vermaard speeltuigmaker; zijn oudste broeder was toonzetter en een ervaren penningkundige; de jongste, Lodewijk, is de zoo gunstig gekende schilder, die zich ook een goeden naam verwierf door de behendigheid waarmede hij portretten op steen teekende. J.J.A. Tuerlinckx ontving zijn eerste onderwijs in de teekenkunde aan de Mechelsche academie; hij werd verschillende malen bekroond in de prijskampen. Reeds vroeg legde hij zich op de beeldhouwkunde toe; nauwelijks kon hij den boetseerstok in de hand houden, toen hij zich onder de leiding van den te recht befaamden Mechelschen beeldhouwer F. Van Geel[(1)] plaatste, welken hij naar Antwerpen volgde, toen deze in 1817 aldaar bij de academie tot leeraar benoemd werd. Te Antwerpen onderscheidde Tuerlinckx zich evenals in zijne geboortestad en werd er weldra als primus uitgeroepen. In 1827 maakte hij kennis met den heer Lodewijk Royer, een ander beroemd Mechelaar, die destijds in 's-Gravenhage gevestigd was; onder dezes toezicht arbeidde hij vier jaren in Holland, waarna hij terugkeerde naar zijne geboortestad. In 1830 stelde hij te Brussel een plaasteren beeld ten toon: *Petrus predikende.* In 1836 begaf hij zich naar Parijs; hij vond er een raadsman en beschermer in zijnen befaamden stadgenoot, den beroemden beeldhouwer Jozef De Bay[(2)], destijds bewaarder der verzameling van antieke beelden in de Louvre. In de Fransche hoofdstad voltooide Tuerlinckx het model van een grooten *Ecce homo*, thans in het museum van Mechelen bewaard. In 1837 verschenen op de Antwerpsche driejarige tentoonstelling van hem drie *borstbeelden*, te weten: die van generaal Marneff, van eene juffrouw en van den heer Ch. W., benevens eene studie van uitdrukking, *Adam en Eva* voorstellende. Voormelde *Ecce homo* werd door Tuerlinckx naar de Brusselsche tentoonstelling van 1839 gezonden met eene *Madona*, een marmeren *portret* op medaillon,

(1) Zie *de Vlaemsche School* 1858, bladz. 105.
(2) Zie *de Vlaemsche School* 1859, bladz. 182.

een door het stadsbestuur besteld marmeren *borstbeeld* van den Mechelschen kruidkundige Dodoens en eene schets in plaaster, voorstellende: *Daphnis en Chloë.* Na twee jaren in Parijs verbleven te hebben, was hij in zijne geboortestad teruggekeerd; hij vertrok in 1840 naar Rome en hield er zich vier jaren op. Hem wedervoer er de eer, 't borstbeeld te mogen maken van Z.H. paus Gregorius den XVI^{de}; een marmeren exemplaar van dit borstbeeld prijkte op de Brusselsche tentoonstelling van 1845; het hoorde toe aan wijlen den heer P.J. Hanicq;[1] op dezelfde tentoonstelling

HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

zag men nog van Tuerlinckx: een marmeren *hondje*, behoorende aan den heer graaf d'Hane de Potter; een marmeren beeld, voorstellende: *De onderwerping*, alsook een medaillon, beide bestemd om in de Kapellekerk te Brussel geplaatst te worden ter nagedachtenis van Jaak Sturm, een veelbelovend schilder, te Rome overleden. Uit de hoofdstad van het christendom zond Tuerlinckx in 1848 een prachtig marmeren zittende beeld, *Giotto* voorstellende, naar de Brusselsche tentoonstelling; hij verwierf

(1) Een dergelijk marmeren borstbeeld werd na 's meesters overlijden verloot.

er zich het gouden eermetaal mede. Dit schoon gewrocht, welk thans in 't Mechelsche museum prijkt, vestigde 's beeldhouwers naam. In België teruggekeerd, zette Tuerlinckx zich voor goed in zijne moederstad neder. Het stadsbestuur droeg hem de uitvoering op van het marmeren standbeeld van Margaretha van Oostenrijk, dat wij hier in plaat mededeelen, en welk te Mechelen plechtig ingehuldigd werd in 't bijwezen van HH. MM. den koning en de koningin en de koninklijke familie, op 2 Juli 1849. Van de groote feesten, te dier gelegenheid gegeven, verscheen te Mechelen in de drukkerij van Van Velsen-Van der Elst[(2)] eene beschrijving in de Fransche taal, versierd met platen, op steen gesneden door H. Brown en J. Hemeleer, naar teekeningen van J. Vervloet en L. Tuerlinckx. De verwachting, dat de beeldhouwer bij deze gelegenheid het ridderkruis van de Leopoldsorde zou ontvangen, werd tot veler verbazing niet verwezenlijkt. Deze onderscheiding viel hem echter in 1865 ten deel. In 1850 bekwam Tuerlinckx zijne aanstelling als leeraar der klassen van boetseering, ontleedkunde en kunstgeschiedenis bij de academie van Mechelen; ofschoon hij zeer hardhoorig was (om niet te zeggen doof), wist hij zijne leerlingen uitmuntend te leiden en hun kunstgeest in te boezemen; hij heeft vele goede beeldhouwers gevormd; tusschen zijne leerlingen hebben eenigen den verdienstelijken meester nagestreefd; anderen hebben niet weinig bijgedragen, als beeldsnijders, tot het bevorderen van den bloei der nijverheid waarin Mechelen uitmunt, het maken namelijk van ouderwetsche meubelen. In 1851 zond Tuerlinckx naar de Brusselsche tentoonstelling: *Daphnis en Chloë*, in marmer, het model van het standbeeld van *Margaretha van Oostenrijk*, *De meester van Ravestijn* en *Goddijn*, in marmer; het borstbeeld van *keizer Karel*, van *Van Bogaarde* en van baron *Duvivier*, in plaaster. In 1854 prijkten van hem in dezelfde tentoonstelling: een *H. Cornelius*, in plaaster, voor de grafstede van mgr. van Wyckersloot, bisschop in partibus van Curium, in de kerk van Schalkwijk bij Utrecht (in 1857 werd dit beeld in marmer uitgevoerd); een marmeren standbeeld van *Johan van Sint-Amandus*, kanunnik van Doornik in de XIIIe eeuw. In 1861 zond Tuerlinckx naar de Antwerpsche tentoonstelling de *H. Anna en de H. Maagd Maria*, eene marmeren groep, insgelijks bestemd voor 't voormelde bisschoppelijk gedenkteeken, welk door den baron van Wyckersloot van Weerdestein bekostigd werd

Behalve de hooger aangehaalde werken, bevinden zich in de stad Mechelen nog de volgende stukken van onzen beeldhouwer: Een beeld van den *H. Cornelius*, in de aartsbisschoppelijke kostschool; de *grafstede* van den heer P.J. Hanicq, op het gemeentekerkhof; *Petrus en Paulus*, twee borstbeelden in den voorgevel der kerk van O.-L.-Vrouw-van-Hanswijk; een *Ecce Homo*, in marmer, op de veiling des heeren de Perceval toegewezen aan den heer Ragheno; *R. Dodoens*, standbeeld in den kruidtuin; *S. Joseph*, beeld in het groot seminarie; - in de stad Brussel: in de Kapellekerk, behalve het reeds voormelde gedenkteeken, eene *grafstede* ter nagedachtenis van den zeer eerw. heer Willaert, in leven pastoor van de Kapellekerk; - te Temsche, in de kerk, *gestoelten en communiebank*, in eiken hout; - te Stekene, eene eikenhouten groep, voorstellende *keizer Heru-*

(2) *Fêtes inaugurales de la statue de Marguerite d'Autriche à Malines. Vie de Marguerite d'Autriche. - Programme des fêtes. - Cavalcade. Avec douze planches.*

clius en een bisschop, en de *H. Helena*, in half verheven beeldwerk, ook in-eiken hout.

Het gemeentebestuur van Mechelen had sedert verscheidene jaren de binnenvertrekken van de Overste- of Brusselschepoort aan Tuerlinckx in gebruik gegeven, op voorwaarde dat het uitwendige niet zou veranderd worden; Tuerlinckx had zich de binnenkameren dezer poort tot woning en werkplaats ingericht; hij bezat aldaar eene aanzienlijke blibiotheek en eene merkwaardige verzameling van

Joseph Tuerlinckx

prenten, munten, delfstoffen, enz. Gedurende zijne welvervulde loopbaan, vielen onzen kunstenaar vele onderscheidingen ten deel. Onder andere was hij lid der koninklijke academie van Amsterdam. Maar ondanks eerbewijzen en titels, bleef hij een zedig en eenvoudig man, wat niet altoos het geval is met de beoefenaars der kunst, wanneer zij eer en lof mogen oogsten. Aangenaam in zijnen omgang, hartelijk en gul jegens ieder een, genoot Tuerlinckx niet slechts de achting, maar ook de vriendschap van al wie hem kende. Hij schonk aan 't museum van Mechelen het portret van zijn vader, geschilderd door Verhulst, en zijn eigen afbeeldsel, geschilderd door J. Portaels. Tuerlinckx verzamelde geene schatten. Hij laat zijne weduwe en kinderen niets anders achter dan zijne bibliotheek en studiën. Door den arbeid uitgeput, overleed hij te Mechelen na eene kortstondige ziekte, op 6 Februari 1873. De plechtige lijkdienst en de begrafenis hadden plaats den 9^{en} daaraanvolgende, onder een grooten toeloop van vereerders en vrienden. In het sterfhuis werd eene diepgevoelde redevoering uitgesproken door den heer W. Geets, bestuurder der Mechelsche

academie; na hem sprak de heer Colinet, uit naam der oud-leerlingen van Tuerlinckx, den betreurden meester een laatst vaarwel toe. Vervolgens werd de lijkkist op eene praalberrie gezet en beurtelings gedragen door 24 bekroonde leerlingen; de door hen behaalde eermetalen prijkten, overtrokken met een rouwfloers, op hunne borsten. De slippen van het baarkleed werden gehouden door den bestuurder, leeraren en bestuurleden der academie van Mechelen; een muziekkorpsging den stoet vooraf; als ridder der Leopoldsorde werd aan den overledene de krijgseer bewezen. De brandende lantaarns rond het beeld van Margaretha van Oostenrijk op de Groote-markt, waren met rouwfloersen overdekt. Na afloop van den lijkdienst in de O.-L.-Vrouwekerk werd het lijk gedragen tot op de begraafplaats waar de heer Siroen, onder het uitspreken van eenige laatste afscheidswoorden, namens de leerlingen der academie, eene kroon op het graf legde.

Tuerlinckx' welgelijkend portret, dat wij hier opnemen, is op steen gesneden door Jos. Nauwens, naar eene lichtteekening van den heer Scheffermeijer, van Mechelen.

Mechelen.

C. SEFFEN.

XIIIe Nederlandsch taalen letterkundig congres te Antwerpen.

Woensdag, 20 augustus.

Eerste afdeeling (9 ure 'smorgens). De zitting nam aanvang met eene wisseling van gedachten over de letterkundige betrekkingen tusschen Holland België. De heer VOSMAER gaf er zijn spijt over te kennen, dat men in Holland vrij slecht op de hoogte was van wat er in Vlaamsch-België omgaat op letterkundig en wetenschappelijk gebied en drukte de vrees uit, dat zulks, omgekeerd in België ten opzichte van Holland niet beter was, in welk vermoeden de heer DE JONGE VAN ELLEMEET verklaarde te deelen; de achtbare spreker haalde, tot staving zijner woorden, het feit aan, dat hij vruchteloos in eenen Antwerpschen boekhandel naar Schaepmans' gedicht over da Costa gevraagd had; de boekverkooper kende het niet. De heer VAN DRIESSCHE meende, dat men in Holland niet toonde zich veel gelegen te laten aan den arbeid der Vlaamsche schrijvers, wier werken bij onze Noorderbroeders niet veel aftrek vinden; Vlaamsch-België handelt in dit opzicht anders, wat de Hollandsche werken betreft; in sommige Belgische scholen gebruikt men zelfs spraakkunsten die in Holland gedrukt zijn en het staatsbestuur heeft eene bloemlezing uit Hollandsche schrijvers voor schoolgebruik goedgekeurd. Spreker drukte den wensch uit, letterkundige gewrochten van Vlaamsche schrijvers als mengelwerk

te zien opnemen in Hollandsche nieuwsbladen en gewrochten van Hollandsche schrijvers in Vlaamsche gazetten, enz. De heer HASEBROEK was het eens met de vorige sprekers, dat de Nederlandsche congressen veel kunnen bijdragen, om een levendiger letterkundig verkeer tusschen Holland en België te doen ontstaan; hij erkende, dat meerdere Vlaamsche schrijvers in Holland zoo goed als onbekend waren.

Over den toestand van het tooneel in Holland en hoofdzakelijk in Amsterdam had eene gedachtenwisseling plaats tusschen de heeren JACOBSEN, KERN en ALBERDINGK-THIJM.

Vervolgens spraken: de heeren CLAES (Hasselt) over het gebruik der hoofdletters in proza en in dicht, wat eenige opmerkingen uitlokte van de heeren ALBERDINGK-THIJM, HASEBROEK en BEETS; op voorstel van den heer VAN DER CRUYSSEN werd beslist, de beschouwingen van den heer Claes mede te deelen aan de Zuid-Nederlandsche maatschappij van taalkunde; F. WILLEMS over het ondoelmatige en onsierlijke van 't weglaten der verbuigingsvormen, wat spreker noemde eene moedwillige verminking van de taal, die vooral bij de Hollandsche schrijvers plaats vond, die zich niet ontzien te schrijven *een* vrouw, *een* vraag, *zijn* zuster, *haar* dochter, in stede van *eene*, *zijne*, *hare*, enz.; de spreker trok tevens te velde tegen het onmatig gebruik van bastaardwoorden in Hollandsch proza; beschouwingen over de punten, door den heer Willems besproken, werden in 't midden gebracht door de heeren POLLAK, ALBERDINGK-THIJM en DE SCHEPPER.

De heer POLLAK (Rotterdam) hield vervolgens eene voordracht over den Hollandschen dichter en taalgeleerde Hendrik L. Spieghel, wiens verdiensten hij meende dat in verre na niet genoegzaam gewaardeerd zijn. Hiermede werd de zitting gesloten.

Tweede afdeeling (9 ure). De heer BEYNEN, onder-voorzitter, opende de zitting met de mededeeling, dat het bureel van 't congres de eer had gehad, den vorigen avond ontvangen te worden in 't paleis, bij Z.M. den koning, die zich jegens al de leden zeer hartelijk had betoond en tevens zijn spijt uitdrukte, verhinderd te wezen, eene zitting van 't congres bij te wonen, daar de koninklijke familie heden ochtend naar Brussel terugvertrekt.

Naar aanleiding van beschouwingen, voorgedragen door den heer GILLE HERINGA over het gebruik van de Vlaamsche taal in de rechtspleging, de zaak Schoep, enz., ontstond eene lange gedachtenwisseling omtrent het bezigen van 't Vlaamsch in scholen, in de bestuurdiensten, in den dagelijkschen omgang enz. Als sprekers traden op de heeren A. TORFS, BERGMANN, baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG, DE MAERE-LIMNANDER, BEYNEN, HEREMANS, VAN BECELAERE enz.

Over wat de boekhandel in Holland en België is, beschouwd van uit een wederzijdsch oogpunt, werd van gedachten gewisseld tusschen de heeren DE JONGE VAN ELLEMEET, HEREMANS, MART. NIJHOFF, HUBERTS en BERGMANN.

Daarna handelde de heer VAN DIJK over de Hollandsche nieuwsbladen en tijdschriften; hij zeide dat zij waren 538 in getal; door den heer Scherpenseel werd verkeerdelijk 420 opgegeven; spreker gaf der vergadering inzage van de volledige lijst en wees op de uitgebreidheid der overzeesche betrekkingen van de Hollandsche pers.

Het kopijrecht (alias de nadruk) leverde stof tot eene langdurige beraadslaging tusschen de heeren P. FREDERICQ, HEREMANS, M. NIJHOFF, VAN SANTEN, VAN DIJK, BOM, DERCKSEN, JANSSEN enz. Eerstgenoemde verdedigde de stelling, dat het moest

toegelaten zijn, enkele stukken van schrijvers, zonder voorafgaande toelating, over te drukken in bloemlezingen.

Met eene belanrijke rede van den heer BOM (Amsterdam), over de waarde van oude penningen en munten voor de kennis der algemeene Nederlandsche geschiedenis, werd deze zitting gesloten.

Derde afdeeling (9 1/4 ure). De heer voorzitter VUYLSTEKE gafkennis van het onthaal bij Z.M. den koning (zie 2e afd.) en herdacht vervolgens in eenige diepgevoelde woorden wijlen Lodewijk Gerrits, aan wiens onvermoeid streven ter bevordering van de Vlaamsche belangen hij volle recht liet wedervaren.

Tegen het maken van onderscheid, zooals op dit congres geschiedde, tusschen *werkelijke* congresleden en *congresbezoekers*, werd bezwaar gemaakt door den heer J. COSYN; over hetzelfde punt spraken ook de heeren VOORZITTER, EEKHOFF, VAN HALL, ROOSES en VAN DROOGENBROECK; ten slotte achtte men het best, hieromtrent de regelingscommissiën naar goedvinden te laten handelen.

De heer SABBE hield eene rede over de nationaliteit in de kunst, eene onderscheiding die de nieuwere tijd zeer heeft doen verflauwen; spreker haalde, onder andere, voorbeelden uit de verschillende schilderscholen aan en meende dat er weer een streven zichtbaar werd, om de eigenaardige, kenmerkende teekenen van onderscheid voor de werken van elke school als van ouds in het licht te stellen. Hij keurde, in meerdere opzichten, het kunstonderwijs af, op den voet als het thans in verschillende academiën gegeven wordt en beschouwde het stichten van klassen van schoonheidsleer als nuttig, ja onmisbaar. Opvolgelijk voerden hierover nog het woord de heeren ROOSES, VOSMAER (die het inrichten van bijzondere klassen van schoonheidsleer *niet* zoo doelmatig achtte), JUL. en ALBR. DE VRIENDT en VUYLSTEKE.

Over eenige punten, de schoone kunsten rakende, werd van gedachten gewisseld tusschen de heeren ROOSES, VOSMAER, DE VRIENDT, GEETS, EEKHOFF en den VOORZITTER; er werd spijt over te kennen gegeven, dat de heer N. De Keyser, bestuurder van de Antwerpsche academie en lid van de regelingscommissie van het congres, verhinderd was deze vergadering bij te wonen. Onder andere besprak men de volgende punten: kunstbetrekkingen tusschen Holland en België na 1585; verband tusschen letterkunde en beeldende kunst in Nederland; over den invloed uitgeoefend op de kunst, door prijskampen en namelijk door den dusgenaamden prijskamp van Rome bij de Antwerpsche academie; over verzamelingen van Nederlandsche beeldhouw- en graveerkunst in onze museums. Naar aanleiding van dit laatste punt, verzocht de heer ED. TER BRUGGEN den congresleden, zijne verzameling van gravuren naar oude Hollandsche en Vlaamsche meesters te komen bezichtigen. Daarna werd de zitting gesloten.

Algemeene vergadering. Werd geopend ten 2 ure met eene mededeeling van den VOORZITTER nopens de ontvangst van 't congresbureel bij Z.M. den koning, die, vreezende zich niet sierlijk genoeg in 't Vlaamsch te kunnen uitdrukken, zich tegenover de heeren bureelleden van de Fransche taal bediende. Z.M. had veel belangstelling voor de werkzaamheden van het congres betoond en bij herhaling zijn spijt betuigd verhinderd te zijn geweest, naar eene van de zittingen te komen.

De heer DE STOPPELAAR bracht verslag uit over de zaken 1° betreffende het gebruik van de Vlaamsche taal bij de Belgische rechtbanken, 2° betreffende het verlagen der porttarieven in wat aangaat de tusschen Holland en België verzondene brieven en dagbladen. Het 1e punt werd voorloopig als genoegzaam opgelost beschouwd door het aannemen van 't wetsvoorstel Coremans; nopens het 2e punt werd eene gunstige oplossing te gemoet gezien, in Holland ten minste.

De heer DE JONGE VAN ELLEMEET maakte verslag over het voorstel betreffend het stichten van eene beurs, waaruit een Vlaamsch jongeling aan eene Hollandsche hoogeschool zou kunnen studeeren; deze beursstichting werd op het XIIe congres voorgesteld ter nagedachtenis van dr. Snellaert.

De heeren Leopold de Wael, burgemeester, en Ferd. Van der Taelen, schepen der stad Antwerpen, zijn intusschen de congreszaal binnengetreden en worden verwelkomd door den VOORZITTER, aan wien de heer BURGEMEESTER antwoordt, dat hij van 't congres de beste vruchten verwacht en innig betreurt door ambtsbezigheden verhinderd te zijn geweest vroeger te hebben kunnen aanwezig zijn bij de behandeling van onderwerpen, die hem, als vriend van taal en wetenschap, zeer veel belang inboezemen, welke woorden met toejuichingen worden begroet.

De heer J.P. VAN DER AUWERA (Leuven) maakt verslag over het ontwerp eenen gedenksteen, in Leiden op te richten ter eere van de penningkundigen Van Loon en Van Mieris.

De heer D. VAN SPILBEECK stelt voor, de behandeling van de zaak nopens het gebruik der Nederlandsche taal in openbare bestuurdiensten en onderwijsgestichten te verschuiven tot het volgend congres, aangezien de heer verslaggever J. Brouwersz afwezig is. Spreker heeft van den eerw. heer Schuermans vernomen, dat deze goede uitkomsten had verkregen bij de hoogere geestelijkheid, tot welke hij zich had vervoegd voor wat betreft de geestelijke onderwijsinrichtingen. Aangenomen.

De VOORZITTER deelt mede, dat de zaak van het onderwijs in beschaafde uitspraak, zal behandeld worden in een vertoogschrift aan den bevoegden minister.

Beslist, op voorstel van den heer G.N. DE STOPPELAAR, dat de commissieverslagen in 't vervolg vooraf zullen gedrukt worden, gelijk te Middelburg geschiedde.

De heeren BEETS, FREDERICQ en VUYLSTEKE geven mededeeling van in de afdeelingen behandelde zaken.

De heer HIRSCH (Rotterdam) houdt eene redevoering over het onderwijs aan doofstommen en blinden en roemt bij deze gelegenheid het Antwerpsch stomdoovengesticht, welk onder de bekwame leiding van den heer Van der Wielen staat.

De heer ROOSES beveelt het Antwerpsch gemeentebestuur den aanleg van eene uitgebreide verzameling van gravuren aan, en doet tevens opmerken, dat een voorstel, om een belangrijk kabinet van gravuren (dit van den heer Ed. Ter Bruggen) aan de stad af te staan, bij genoemd bestuur is ingediend. Hij hoopt op een welwillend

onderzoek. De heer burgemeester DE WAEL antwoordt, dat het bedoelde voorstel in grondige overweging zal worden genomen.

De heer L. JOTTRAND doet uitschijnen, hoeveel Holland en België op het gebied der taalwetenschap aan Kiliaan verschuldigd zijn en drukt den wensch uit, dat de beide staatsbesturen den beroemden man een standbeeld mogen stichten, liefst in zijne geboorteplaats, de gemeente Duffel. Dààr, zoo antwoordt de heer BERGMANN, berust een borstbeeld van Kiliaan in 't gemeentehuis; maar de heer JOTTRAND meent te weten, dat dit volstrekt onbeduidend en niet gelijkend is.

De heer A. DE JAGER (Rotterdam) handelt in eene belangrijke rede, over het gebruiken van on-Nederlandsche taal- en stijlvormen.

De heer SLEECKX gaat in eene uitgebreide verhandeling na tot hoeverre het wenschelijk zou zijn, aan de geschiedenis der kunst eene plaats in te ruimen in de onderwijsprogrammas van de hoogere en middelbare scholen, en in welke mate onze museums zouden kunnen bijdragen om dit geschiedkundig onderricht te helpen bevorderen. Tegen sprekers beschouwingen werd bezwaar aangevoerd door den heer D. VAN SPILBEECK, op grond onder andere dat de onderwijsprogrammas van de hoogere en middelbare scholen reeds nu overladen mogen genoemd worden; in alle lagere en middelbare scholen wordt teekenonderricht gegeven; de museums staan open voor ieder een en met behulp van de catalogussen (in Antwerpen is er een Fransche en een Vlaamsche) kan men er zeer goed in te recht komen. De heer ADRIAENSSENS deed opmerken, dat de heer Van Spilbeeck den heer Sleeckx ten minste gedeeltelijk mis verstaan moest hebben, daar deze enkel had gesproken over het onderwijs van de *geschiedenis* der kunst en niet over kunstonderwijs zelve. - Wegens het gevorderd uur, werd deze gedachtenwisseling hiermede gesloten.

De eerw. heer SCHAEPMAN droeg vervolgens een gedicht voor op den *Zeeslag van Kijkduin* (21 Augustus 1673); wij nemen het zeer toegejuichte stuk hier over:

't Was op d'Augustus morgen,
Bij lucht zoo grijs en laag;
In nevelen geborgen
Hing nog de groote vraag,.....
De vraag, die duizend harten
Met sneller slag deed slaan:
Zal Holland 't onweer tarten
Of stervend ondergaan?

Hoe staarde van de duinen
De maagd van Holland rond,
Of ze op der golven kruinen
Heur schepen wedervond!
Heur schepen rijk beladen
Met goud van ieder strand,
Met mannen kloek van daden,
Met de eer van 't vaderland.

Twee helden! wat partijen
Ook wriemlen op hun naam,
Voor de eer van Holland strijen
Tromp en de Ruyter zaam.
Mocht de ijverzucht nog waken,
Geen sluipende achterdocht,
Eén drift doet beide blaken:
Wie 't best voor Holland vocht.

't Was op d'Augustus morgen,
En langzaam rees de zon
Of ze onder angst en zorgen
Heur langen loop begon.
De maagd van Holland's stranden,
Daar trof haar trotsche vloot
Op 't speelsche morgenkoeltje
Ten zege of wel ten dood.

Daar rust de strijd der volken,
Daar zwijgt het krijgsmetaal,
Daar glinstert door de wolken
Een heldre zonnestraal,
En in zijn gouden kroonen
De vlag van de admiraal,
De vlag van Holland's eere,
De vlag der zegepraal.

Hoe staarde van de duinen
De maagd van Neerland rond,
Toen ze op der golven kruinen
Heur helden wedervond!
Hoe juichte het haar tegen,
De Ruyter's heldenwoord:
Wij hadden grooten zegen;
Eer wien alle eer behoort!

De heer DE BEUCKER vroeg inlichtingen omtrent zijn voorstel, op het Gentsche congres in 1867 gedaan, betreffende het onderwijs bij middel van het Vlaamsch in 's rijks landbouwscholen.

De heer VUYLSTEKE antwoordde dat dit voorstel hangende gebleven was, waarschijnlijk doordien de heer De Beucker het niet weder in behandeling had gebracht op de congressen, die sedert 1867 werden gehouden.

Thans bleef te beslissen over de vraag: in welke stad het XIVe congres zou bijeenkomen? Die vraag deed eene woordenwisseling ontstaan tusschen de heeren FRANQUINET (in wien Maastricht een inderdaad welsprekend advocaat vond) en de heeren DERCKSEN en VUYLSTEKE, die Leiden boven Maastricht verkozen. In deze woordenwisseling werd passende gematigdheid wel eens uit het oog verloren. Ten slotte werd met 65 stemmen de voorkeur aan Leiden gegeven; Maastricht bekwam er 15.

Na eene dankbetuiging van wege den VOORZITTER aan de leden en een hartelijk antwoord namens deze van den heer BEETS, werden de werkzaamheden van het XIIIe congres gesloten verklaard.

Een *afscheidsbanket* vereenigde vele congresleden des avonds ten 6 ure in de zaal van het natuurkundig museum van den dierentuin. De aanzitters waren 214 in getal. Aan de eeretafel bevonden zich onder andere genoodigden de heeren Leop. de Wael, burgemeester van Antwerpen; graaf de Kerchove, burgemeester van Gent; van Vollenhoven en Delcroix, afgevaardigden van de beide staatsbesturen; Jos. David, kolonel der Antwerpsche burgerwacht; Geeraerts, voorzitter van de koninklijke Harmonie; verder leden van den Antwerpschen gemeenteraad enz. Meerdere dames namen mede aan 't banket deel. Wij noemen: mevr. Lina Schneider, mevr. Storm-van der Chys, mej. Buddingh, van Utrecht, mev. Dercksen, van Leiden, mej. Nijhoff, mej. De Beucker enz. De feestmaaltijd, waarop het niet aan toasten ontbrak, is zeer eendrachtig en vroolijk afgeloopen.

Met genoegen, wij twijfelen er niet aan, zullen onze lezers hier het dichtstuk *Aan Antwerpen* aantreffen, dat de heer J.C. Altorffer, van Middelburg, in Antwerpen schreef, en dat hem ingegeven werd door de dagen van 15-20 Augustus:

Aloude Stad, vermaard in 's Lands historie,
Nóg praalt ge trotsch in Belgie's stedenrij! -
Nóg blijft gij trouw aan duur gewonnen glorie,
En voert ge uw leus als vroeger: '*vroed en vrij!*'
De breede Scheld' die langs uw veste kabbelt
Of heftig woelt, wanneer het onweer daagt,
Draagt nóg den schat, waaraan wèl wangunst knabbelt,
Maar wier geluk, neen - nooit word' weggevaagd!
Schier elke straat herinnert trotsche namen,
In 't *Boek der kunst*, *der lettren* hoog in eer;
En wie van 't Noord vol geestdrift tot u kwamen,
Metaal en steen spreekt hun van 't schoon Weleer,
Al aarzlend valt de stift uit 's dichters vingeren,
Als voor zijn geest die reeks van namen rijst
En hij een krans rond *enkler kruin* wil slingeren,
Waar *aller* roem op 't hoogste Pairschap wijst. -
Hij duizelt, droomt van overoude tijden, -
Van gildekracht, van burgertrouw en moed;
Van bangen nood, van lijden en van strijden
Om 't dier kleinood, de vrijheid, 't hoogste goed,
Hij ziet den stoet van mannen saamgekomen,
Banier en vaan aan 't hoofd der bonte rij,
Met trom en tromp naar 't ruime marktplein stroomen:
Een krachtvol deel der kloeke burgerij.
Hij ziet.... Maar neen, geen droom doet dat ontwaren,
Door beeld en spraak slechts vluchtig opgewekt -
't Is werklijkheid waarop zijn oog mag staren,
Die thans zijn blik naar al die luister trekt. -
't Is werklijkheid, die Antwerp's stad als hulde
Den vreemdling.... neen! der Moedertale biedt,
Wier zoete klank steeds Noord en Zuid vervulde,
Die van der jeugd ons van de lippen vliet;
De *Moedertaal*, aan elken Nederlander
Het heiligst pand, hoe soms vertrapt, vertreen,
Maar die vol kracht, als onverwrikbre stander,
Den landzaat toch, als thans, weer voert tot één,
't *Noord* kent geen dwang--doch 't blijft den moed waardeeren
Dier eedle reeks, die kloek in 't harnas blijft,
En lotbeschik en tegenstand braveeren
Zoolang dier *Taal* geen volle recht beklijft.
Aloude stad! voorheen zoo nauw verbonden
Aan 't Noord, dat thans u zijn erkentnis biedt

Voor 't gul onthaal, zoo hartlijk ondervonden,
Dat Noord vlecht u een krans: *Vergeet mij niet.*
De luister en de glans der feestlijkheden
Met al heur pracht, haar praal, haar goud en gloed,
Zij gaan voorbij, zij zinken in 't Verleden;
Maar duurzaam blijft de dank van 't warm gemoed!

NOTA. Aan het slot van dit verslag zij gemeld, wat wij reeds vroeger hadden moeten aanstippen, namelijk dat het welgelijkend portret van den congresvoorzitter, den hoogleeraar dr.

Heremans, door het *Gentsche Studentengenootschap* welwillend ter onzer beschikking werd gesteld, om in 't verslag van het congres opgenomen te worden. Wij betuigen het *Studentengenootschap* voor deze heuschheid langs dezen weg onzen hartelijken dank.

D.V.S.

Antonio Canova.

Het fraaiste kasteel uit den omtrek van de stad Possagno, in het Venetiaansche, was omtrent de helft der XVIIIe eeuw het eigendom van den Italiaanschen edelman Falieri Geheel in de nabijheid van het fraaie buitengoed verhief zich een armoedig huisje, bewoond door een ouden metser, met name Pasino. Eenen avond, dat de metser huiswaarts keerde van het kasteel waar hij sedert eenige dagen werkte, kwam hem onderweg, dicht bij zijne woning, een wakkere jongen, te gemoet geloopen, die hem grootvader noemde en den ouderling hartelijk omhelsde. - Wel, lieve God, wie ik daar heb! riep de metser verheugd, terwijl hij den knaap liefkoosde. Toontje lief, hoe komt gij hier? Wat zijt gij groot geworden, sedert ik u den laatsten keer gezien heb! Gij hebt er eer van, dat ge uw grootvader eens komt bezoeken. En hoe is het thuis? Is mijne dochter, uwe moeder, goed gezond? - Onder al deze uitroepingen, afgebroken door hartelijke kussen, waren grootvader en kleinzoon het huisje van den metser genaderd, waar zij weldra zoo gezellig als vergenoegd, een eenvoudig avondmaal gebruikten. De knaap bleef bij den ouderling vernachten, want hij zou hem eenige dagen gezelschap houden. Daar Pasino geheel alleen woonde en hij 's anderendaags zijn werk niet mocht verzuimen, nam hij 's morgens den knaap met zich mede naar 't kasteel en terwijl de ouderling aan den nieuwen hofmuur metste, wandelde de jongen den tuin rond en zag zich de oogen uit het hoofd naar de prachtige bloemen, de rijke zuilengangen en de fraaie standbeelden. Hij voelde zich vooral aangetrokken door de menigvuldige hofbeelden en den reusachtig gebeeldhouwden leeuw, die in 't midden van den tuin stond en uit wiens geopenden mond helder bronwater in eene marmeren fonteinkom stroomde. Zooveel heerlijkheid had de arme buitenjongen nog nooit aanschouwd. Hij mocht 's middags met zijn grootvader bij de dienstboden in de keuken van 't kasteel eten, maar al het fraais dat hij den ganschen morgen naar hartelust had mogen beschouwen, scheen hem den eetlust te hebben doen verliezen. Hij trok het dan ook aan de dienstbodentafel niet lang en maakte maar, dat hij weer spoedig in den tuin kwam, waar de achtermiddag hem volstrekt niet lang viel, want toen zijn grootvader hem tegen het vallen van den avond riep, om met hem naar huis te gaan, verwonderde Antonio er zich over, dat het al zoo laat was. Kort vóór de metser zijne dagtaak had volbracht, waren eenige heeren en dames ten bezoeke op het kasteel gekomen; uit dezen hoofde, oordeelde Pasino het dan ook voorzichtig, aan den hovenier te vragen, of zijn kleinzoon 's anderendaags weer in den hof mocht komen. Het antwoord was neen. Zoolang er bezoek op het kasteel was, kon dit niet zijn, zoo verklaarde de hovenier. Aan de vreugde die de jongen had betoond over de vergunning om in vrijheid den hof rond te dwalen, kon Pasino afmeten hoe bitter het hem spijten zou dit genot nu zoo eensklaps te moeten missen. 't Was nog erger dan de oude metser het zich had voorgesteld; de arme jongen was niet slechts geheel verbluft, toen zijn grootvader hem 't verbod van den hovenier mededeelde; hij kon

zelfs eenige tranen niet bedwingen. De oude man ried hem aan, daarom niet te treuren. De muur, dien hij moest metsen, zou nog in weken niet af zijn en de bezoekers zouden wel niet langer dan eenige dagen op het kasteel vertoeven; zoodra zij weg waren, zou hij weer mee mogen gaan en hij had thuis bij zijne moeder niets te verletten; 't kwam er dus weinig op aan, of hij eene week of zoo langer bij zijn grootvader bleef. Antonio moest zich wel laten gezeggen en grootvaders belofte bracht het hare bij, om hem, na het nuttigen van den avondmaaltijd, welgezind te doen gaan slapen. 's Anderendaags was de metser reeds weer vroeg te been, maar aangezien hij zijnen kleinzoon niet mocht meebrengen naar 't kasteel, liet hij den jongen, die nog sliep toen hij opstond, gerust liggen en begaf zich onvergezeld naar zijn werk. Toen Antonio ontwaakte, stond de zon reeds hoog aan den hemel. Hij at en dronk van wat zijn grootvader voor hem op de tafel had gereed gezet en stelde zich vervolgens de vraag: waar hij den dag mee doorbrengen zou? Thuis hield hij zich aanhoudend bezig, in zijne vrije uren, met wassen of potaarden beeldjes te maken. In de woning zijns grootvaders vond hij geen was, maar hij vernam, toen hij eens even buiten de deur gekeken had, dat zich in de buurt een steengelaag bevond en nu duurde het niet lang, of hij had een grooten klomp potaarde van daar gehaald en daarmede begon hij nu, zoo kwaad als goed, uit het geheugen sommige van de beelden na te bootsen, die hij den vorigen dag in den hof van 't kasteel gezien had. Eer het middag was, had hij zoo ettelijke figuurtjes voltooid. De bezoekers op het kasteel waren oorzaak, dat Pasino dien noen over huis moest komen om te eten. Toen hij zag, waarmede zijn kleinzoon zich den tijd had gekort, kon de oude man nauwelijks zijne blikken gelooven, en wel tienmaal vroeg hij aan den jongen, of hij al die postuurkens zelf en zonder iemands hulp had gemaakt, wat de knaap natuurlijk toestemde, zonder er erg trotsch om te zijn. Wist grootvader dan niet, dat dit zijn gewoon speelwerk was? ‘Wel Jezus en Maria! riep de ouderling, de handen ineenslaande, gij zijt een kleine baas, Toontje; ik heb het altijd gezeid, dat er in u iets stak. Dezen nacht heb ik overpeinsd, wat wij best van u maken zouden en ik zou wel gewild hebben, dat gij metser werdt; maar nu ik gezien heb hoe bij de hand gij zijt in 't maken van postuurkens, weet ik het beter gevonden: gij moet banketbakker worden. Als de banketbakker Algeri, die kunstige figuurkens zag, zou hij u zeker seffens aannemen, zonder dat gij leergeld zoudt moeten betalen, en daar gij een arme jongen zijt, is dit voor u een groot punt. Ik zal mijnheer Falieri verzoeken, een goed woord voor u te doen bij den banketbakker uit

de stad, dien ik daar genoemd heb en die op het kasteel levert. In de meest opgeruimde stemming, begaf de grootvader zich terug naar zijnen arbeid. Terwijl hij op zijne muurstelling stond, kon hij de drukte in de keuken van 't kasteel goed gade slaan. Er heerschte eene ongewone bedrijvigheid, die voortdurend aangewakkerd werd door de gebiedende stem van den eersten kok, wiens afwisselende bevelen met de meeste vlugheid door de onderhoorige knechts en meiden werden nagekomen. Eensklaps ontstond er in de keuken een leven als een oordeel. Zoo hevig was het geraas, dat de oude metser zich naar het uiteinde zijner stelling begaf, vanwaar hij langs een openstaande venster, alles wat er in de keuken omging nauwkeurig kon hooren en zien. De opperkok ging te werk als iemand die zijne zinnen kwijt is; hij schold en tierde luid en hevig. Wat was er gaande? De kok beweerde dat het feestmaal mislukt, dat het huis te schande gemaakt was. Men had namelijk verwaarloosd, eene groote pastij, die als middenstuk op de tafel moest prijken, uit de stad te doen komen. De meester van den huize was, aangelokt door het ongewoon gedruisch, zelf naar de keuken gesneld, om te vernemen wat er omging. Toen hij hoorde wat het was, kon hij eenige toornige woorden niet terughouden, maar hij bedaarde evenwel, toen hij zag, hoe groot de radeloosheid en het spijt van zijnen kok was. Hij gaf hem den raad, spoedig iets te verzinnen, ten einde iets gemaakt te krijgen dat naar een middenstuk geleek en zoo te voorkomen dat het gezelschap iets van de zaak gewaar werd; maar dit was gemakkelijker gezegd dan gedaan. De kok was het hoofd kwijt en wist niet wat te beginnen. Eensklaps kreeg de oude metser een gedacht. Onverwijld stak hij zijn hoofd langs het venster in de keuken en riep: ‘Neem me niet kwalijk, mijnheer, ik weet raad.’ Op het hooren van die stem keken al de aanwezigen verbaasd omhoog en de heer Falieri kon zich niet onthouden in een luid gelach uit te barsten, dat al spoedig door den opperkok en al de andere keukendienaars en dienaressen gedeeld werd, maar de oude metser, die een plan voor de toekomst van zijnen kleinzoon beraamd had, - hij lachte niet; hij zette integendeel een hoog ernstig wezen. Nog waren zijne hoorders niet uitgelachen, toen hij uitriep, met eene stem die klonk als eene klok: ‘Ik wil een deugniet heeten, als ik geen goeden raad geef.’ - ‘Kom er dan maar al gauw mee voor den dag,’ riep hem de heer Falieri toe, en Pasino liet het zich geen tweemaal zeggen. Kort en bondig gaf hij te kennen, hoe behendig zijn kleinzoon was in het maken van potaarden posturen en verzekerde, dat, als men den jongen banket- of koekdeeg wilde geven, hij er dadelijk alles van maken zou, wat mijnheer beliefde. Falieri verzocht den metser, zijnen kleinzoon te halen en hij belastte tevens den kok, den noodigen deeg gereed te brengen, ten einde den jongen het een of ander stuk te laten maken. Hij begaf zich vervolgens terug bij zijne genoodigden en vertelde hun geheel de toedracht van de zaak. Men kan denken, hoe verlangend elk het oogenblik verbeidde, waarop het ontbrekende middenstuk zou ter tafel gebracht worden. De metser had zich intusschen naar Antonio gespoed en bracht deze alras in de keuken, waar de kok reeds met den noodigen deeg gereed was. ‘Doe nu uw best eens, zei de metser tot den jongen; als het lukt, zal mijnheer u ongetwijfeld op eenen banketbakkerswinkel helpen.’ Antonio kreeg tamelijk spoedig gedaan met hetgeen hij te maken had. Het werd met eene servet overdekt en door de bedienden in de feestzaal gedragen en in 't midden van de tafel geplaatst. Reeds waren de gasten gereed om in lachen uit te barsten, maar toen de tafeldiener den doek weggenomen had, hoorde men slechts kreten van verwondering: er prijkte op de tafel een fraai geboetseerde leeuw. Seffens liet de gastheer den ouden metser en den jongen Antonio

in de zaal roepen. Den knaap werd den grootsten lof toegezwaaid. Grootvaders oogen werden vochtig, toen hij zijnen kleinzoon aanzag, die, blozende en met neergeslagen blikken, als te kennen scheen te geven, dat hij zooveel lof niet verdiende. Pasino naderde beschroomd den heer Falieri en zeide met haperende woorden: ‘Neem me niet kwalijk, mijnheer, Antonio is een arme jongen en indien gij voor hem een goed woord wildet doen bij den banketbakker in de stad, zou hij ook banketbakker kunnen worden.’ - ‘Banketbakker! riep de heer Falieri. Neen, man, de jongen moet beeldhouwer worden.’ En door bemoeiing van den heer Falieri werd Antonio Canova beeldhouwer. Een bekwaam kunstenaar te Bassano was zijn eerste leermeester. Toen hij pas 17 jaren oud was vervaardigde hij Eurydice in marmer. De bijval, die dit werk wedervoer, spoorde 's jongelings begunstigers aan, om hem naar de academie van Venetië te sturen. 't Is genoegzaam bekend, hoe spoedig hij een uitstekend meester was. Duizenden bewonderden zijne werken. Zijne beroemde groepen zullen tot bij de verste nakomelingschap hooggeschat worden. Op lateren leeftijd bekleedde hij hooge ambten aan inrichtingen voor kunst en werd door den paus tot markies van Ischia verheven. Maakte zijne kunst hem de vereering van alle tijden waardig, de edelheid zijns karakters evenaarde zijn vernuft. Hij bleef zijn leven lang een onvermoeid werker; hij was rechtzinnig, mild en goed jegens ieder een en de jonge kunstenaars mochten verzekerd zijn, steeds goeden raad en, als zij 't noodig hadden, ondersteuning bij hem te vinden. Trotschheid en afgunst waren hem vreemd; ofschoon wereldberoemd, betoonde hij zich steeds zedig en nederig. Zijn naam zij gezegend. Gezegend zijn ook de namen van hen, die Antonio Canova aantrokken, toen hij een arme, onwetende jongen was en hem op de baan stelden, welke hem tot de onsterfelijkheid zou leiden! Men weet dat Antonio Canova, in 1757 te Possagno geboren, in 1822 te Venetië overleed.

Kroniek.

Antwerpen. - *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.* Op het einde der maand September waren tentoongesteld een schoon tafereel van Titiaan, *Danaë*, en een portret geschilderd door Frans Hals; dit laatste was gedurende vele jaren in de familie Van Geetruyen en is door den heer Peyrot verkocht aan den heer A.W. Sythoff van Leiden.

Op 26 October en volgende dagen waren tafereelen van de volgende schilders tentoongesteld: D. COL, eene allerliefste karaktervolle voorstelling van *Redeneerders.* - J. IMPENS, *Een*

kopje thee, wellustig verorberd door eene vrouw van leeftijd; van denzelfden schilder eene *Oude vrouw*, gehuld in een van kleur verschoten katoenen mantel; de twee stukjes zijn goed geschilderd. - J. RUYTEN, *De Scandinaafsche kerk te Antwerpen*, een met zorg uitgevoerd stadsgezicht. - P. VAN DER OUDERAA, *Weelde en armoede*, de herhaling van een reeds door dezen schilder behandeld onderwerp, in ons tijdschrift vroeger vermeld. - F. CRABEELS' twee schilderijen laten veel te wenschen. In *Tijdens de rust* is de landman die een dagblad leest zeer goed weergegeven, maar 't landschap is er niet beter om. - In langen tijd zagen wij geen zoo welgelukt zeestukje als dat, waarin A. HUBERT ons twee aan den grond zittende schuiten te beschouwen gaf. - JAN STOBBAERTS' *Nieuwsgierigen*, twee honden die door eene glazen deur trachten te kijken, zijn veel beter dan des schilders *Daags na den doop*, waarin het tafellinnen en 't bijwerk fel verwaarloosd zijn. - J. JANSSENS, twee zeer goede stukken: *De watermolen* en *Ondergaande zon.* - FRAUSTADTS *Moeder van Don Juan van Oostenrijk*, hoezeer te jong schijnende om een zoon te kunnen hebben als de jonkman nevens haar, is als teekening niet zonder verdiensten. - F. MOERMANS' *Schaakspel* paart aan gebreken goede hoedanigheden; *De teekening* is een liefelijk minnestukje. - WOLTERS' *Schemeravond* en *Laatste zonnestraal* zijn valsch van toon en kleur. - MEYERS is niet zonder verdiensten, maar schijnt zich niet te kunnen losmaken van de overleveringen der dusgenaamde realistische school van Calmpthout of Tervueren, getuige zijn *Schemeravond. In den morgen*, is beter en goed geteekend, *Tegen den avond* is wat zwart. - E.F. LEEMANS' *Maanlicht* is allerbest verstaan: dichterlijk tintelt de zilveren glans op het water en het lamplicht dat van uit de rustende boot naar buiten schijnt geeft veel levendigheid aan de schilderij. - E. MOERENHOUT bracht op doek eene hondenkar, bespannen met apen die eenen haas achterna zitten. De waarde van het onderwerp vatten wij niet, doch het stuk is goed geschilderd, hoewel het eenigszins zwaar van kleur is en er lucht en licht in ontbreken. - JAN VAN BEERS, een veelbelovend jong schilder, een zeer fraai vrouwenbeeld in rijke Oostersche kleedij, goed van uitdrukking en flink naar de natuur geschilderd, getiteld: *Aan het serail verkocht.* Zijn *Doodshoofd* is goed geschilderd, maar hoe komt de schilder er toe, om zoo iets ten toon te stellen? hoe aanvaardt men in eene tentoonstelling eene schildering die slechts als studiestuk voor een kunstenaarswerkhuis waarde heeft? - JOS NAUWENS, die van langs zoo meer toont op het goede spoor te wezen, vergastte het publiek op een voortreffelijk *Stilleven*, smaakvol saamgesteld, aangenaam van kleur en goed geschilderd. - A. DE BRAEKELEERS *Samenspraak* is een zeer goed stuk, met zooveel kunde als zorg bewerkt, vol leven en kracht. - F. VINCK leverde eene verdienstelijke schilderij in den trant van Leys, voorstellende een arme jongen die aalmoesen van voorbijgangers ontvangt. De gebouwen op den achtergrond zijn echt middeleeuwsch; de vrouwen in het stuk zijn zeer goed getroffen. - DANSAERTS *Incroyables* zijn ongeloofelijk meegevallen; wij wenschen den kunstenaar met zijne goed gepenseelde schilderij geluk, ook om den geest die er in zijn onderwerp ligt.

- *S^{t}.-Pauluskerk.* In dezen schoonen tempel zijn, achter het hoog altaar, twee nieuwe geschilderde glasramen geplaatst, uitgevoerd door Stalins en C^{o}, naar teekeningen van P. Van der Ouderaa; schoon geteekend en rijk van kleur, zijn zij bewerkt in den stijl der kunstherbloeiing; behalve de sieraden bevatten zij de beelden der heiligen Amandus, Walburgis, Catharina en Eloy. Het choor dezer kerk was vroegertijds ook met geschilderde glasramen versierd, uitgevoerd naar teekeningen van A. Van

Diepenbeeck; zoo het schijnt bevinden deze oude glasramen zich nog in Engeland. Het is te hopen dat de overige glasschilderingen van St.-Pauluskerk ook zullen toevertrouwd worden aan de kundige glasschilders Stalins en C^{o}, ten einde een goed samenwerkend geheel te bekomen en geene staalkamer, gelijk in O.-L.-Vrouwe.

- De door ons op bladz. 152 aangekondigde volksliederen van Alph. Janssens zijn de volgende: *Doet water in den wijn*, *Veel noten op zijnen zang*, *In tijd van nood*, *Het schoonste niet van mijn historie*, *Moeders schapraai*, alle vijf op woorden van A. De Weerdt, en *De arme dichter*, woorden van Paul Billiet. Aanbeveling zou hier overbodig zijn. Bij den heer uitgever Possoz zijn ook al de andere liederen van A. Janssens nog verkrijgbaar; zij vormen reeds eene schoone verzameling.

Brussel. - Portaels tafereel, *Droogte in de woestijn*, welk sedert vele jaren in het museum prijkte, bekwam dit jaar te Sydenham, de *special gold medal*, als de beste tentoongestelde schilderij; zij is thans verzonden naar de Vereenigde Staten, om te Washington in de *pictures hall* te worden tentoongesteld. Gemelde schilderij is in het museum te Brussel vervangen, door een der laatste van 's meesters werken, *Eene operalogie te Pesth.*

- *O.-L.-Vrouwekerk van den Zavel.* De huizen welke tegen dezen schoonen tempel zijn aangebouwd gaat men doen verdwijnen; reeds zijn er vier afgebroken langs den kant der Regenciestraat; slechts een blijft er over welk door den koster bewoond wordt, maar dit zal op voorstel der commissie van monumenten behouden worden als een toonbeeld der pastorijen van de vorige eeuw.

- *Driejarige staatsprijskamp voor Nederlandsche tooneelletterkunde*, De minister van binnenlandsché zaken laat weten, dat de mededingende gedrukte en ongedrukte tooneelstukken bij hem moeten ingekomen zijn vóór 31 December 1873.

Buitenland.

Middelburg. - In de drukkerij van J.C en W. Altorffer, ligt een werk ter perse, getiteld: *Naamlijst van de Poorten*, *Torens*, *Steigers*, *Markten*, *Straten enz. der stad Sluis*, in het midden der 15^{e} eeuw, samengesteld en verrijkt met eenige aanteekeningen door wijlen J.B. van Dale, archivaris van Sluis. De heer H.Q. Janssen, die het prospectus onderteekend heeft, drukt daarin het vertrouwen uit dat dit boek eene zeer gewaardeerde gave zal zijn voor allen, die belang stellen in de merkwaardige historie der aloude stad Sluis. En daar zij de vrucht behelst eener veeljarige studie en tallooze wenken bevat, voor den oudheid- en taalkundigen van het hoogste gewicht, koestert de heer Janssen de hoop, dat zij ook in uitgebreider kring dan in Sluis en Zeeland, dat zij alom in Noord- en Zuid-Nederland, vele belangstellende lezers vinden zal. Het werkje zal nagenoeg drie vel druks of 48 bladz. gr.-8° beslaan, en, met eene plaat, bevattende eene afbeelding van het zegel van 't ambacht der smeden en dat van de geestelijken der Onze-Vrouwekerk te Sluis, den inteekenaren tegen gl. 0,80 worden berekend. Eene naamlijst van inteekenaren zal er worden bijgevoegd. Buiten inteekening wordt de prijs verhoogd. Men kan inteekenen ten onzen bureele of bij J.C. en W. Altorffer, te Middelburg.

Amsterdam. - De Hollandsche maatschappij van schoone kunsten en wetenschappen heeft als nieuwe prijsvraag gekozen, een Nederlandsch blijspel, in te zenden voor 1 Januari 1875. Prijs 30 gl. Het nabeste stuk bekomt een zilveren eermetaal.

Weenen. - Ter gelegenheid der algemeene tentoonstelling zijn verscheidene Belgische schilders tot commandeurs der orde van Frans-Joseph van Oostenrijk benoemd, namelijk: de heeren L. Gallait, De Keyser, Madou, Slingeneyer, Lamorinière, Portaels, A. Stevens en Willems. De catalogus der Belgische tentoonstellers bedroeg 450 bladzijden in zakformaat. België telde in de afdeeling voor nijverheid 71, in die voor onderwijs 136 en in die van schoone kunsten 136 tentoonstellers.

De heeren L. Gallait en Van Cannart d'Hamale zijn commandeurs met de plaat. Verder zijn de volgende benoemingen nog gedaan: Baron 't Kindt van Rodenbeke, senator en voorzitter der Belgische commissie, opgenomen in de orde der Eikenkroon, 1ste klasse, en in de 2e klasse de heeren Dallemagne, De Smet en Mondron. Tot ridders der orde van Frans-Joseph, de heeren Bellefroid, Clerfijt, Van Soust de Borckenfeld, van het ministerie van binnenlandsche zaken, W. Janssens, F. Duhayon, H. Simonis, A. Warocqué, H. Van der Helst, J. Becq, E. Smits en E. Wauters.

Sterfgevallen.

MAENHOUT, een der uitstekendste Vlaamsche geestelijken en eerekanunnik van St-Baafs te Gent, is aldaar overleden den 31n October; hij was in 1796 geboren te Waerschoot en had het grootste deel van zijn leven als geloofszendeling in Amerika doorgebracht.

PETRUS-DOMINICUS KUYL, pastoor van Sint-Andrieskerk te Antwerpen, geboren te Gheel op 19 April 1821, is op 8 November in zijne pastorij overleden. Op 21 December 1844 priester gewijd, werd hij eene maand daarna onderpastoor te Borgerhout en in vervolg van tijd opvolgenlijk cantor en onderpastoor in de hoofdkerk te Antwerpen en bestuurder van het gesticht der zusters van liefde in dezelfde stad. Intusschen liet hij de volgende werken verschijnen: 1858, *Aanteekeningen over de huidige gothische autaren;* 1860, *De Kerksymboliek;* 1863, *De geschiedenis van Gheel;* 1866, *Verhandeling over het klooster Mishagen te Eeckeren;* 1866, *De geschiedenis van Hoboken;* 1869, *Aanteekeningen over de gemeenten Edeghem*, *Mortsel en Berchem* en eene beschrijving van *het Schoenmakersaltaar te Herenthals.* Hij was een der stichters (1864) van het tijdschrift *Analectes ecclésiastiques* en maakte deel uit der commissie van monumenten in de provincie Antwerpen. Zijne benoeming tot pastoor der Antwerpsche Sint-Andrieskerk (31 Maart 1871) noopte hem, grootendeels van zijne letterkundige werkzaamheden af te zien; zijne begonnen geschiedenis der oude stad Herenthals wordt voortgezet door den eerw. heer De Ridder. De overledene was een voorbeeldig priester en een man van groote bekwaamheden, zoowel in de letterkunde als in de muziek en in de godsdienstige kunst. De lijkdienst had plaats op 11 November, ten 11 ure. In het sterfhuis werden de deugden en verdiensten van pastoor Kuyl herdacht in eene redevoering uitgesproken door den heer archivaris P. Génard. De begrafenis had plaats te Berchem.

ABDEL-KADER, wiens afbeeldsel de *Vlaamsche School* in 1861, bldz. 44. mededeelde, is te Mekka in November overleden. Hij werd geboren rond 1807, nabij Mascara, op het grondgebied der Hachems. Hij genoot van Frankrijk een jaargeld van 100,000 fr. Van zijne drie vrouwen zijn nog elf kinderen in leven.

G. MARCHANT, primus van Rome in den grooten wedstrijd van beeldhouwkunde van 1869, is op 12 November te Rome overleden.

Reizende muzikanten.

Van dorp tot dorp, van stad tot stad,
Zij zwerven landen door;
Europa is hun vaderland;
Een doolhof zonder spoor.

Zij komen hier bij feestgetij,
In lente- en zomerstond,
En keeren als de winter naakt
Weer naar Itaaljes grond.

Het noodlot dreef hen uit die streek
Vol pracht en heerlijkheid,
Waar, immer jeugdig, de natuur
Heur' bloemengeur verspreidt.

Hoe schilderachtig is hun kleed
Uit lompen blauw en groen;
Hun schoeisel, God! hoe kunnen zij
Daarmee de reize doen?

Hun loven, hoe ellendig ook,
Zij slijten 't zonder klacht;
Den dag in de open vrije lucht,
In schelve of schuur den nacht.

Dat volkje zingt in lief en leed,
Als uit natuurdrift blij,
Als lag er in hun ziel een sprank
Van kunst en poëzij.

De vader speelt, het zoontje zingt
Een aardig referein
Van uit het land waar immer heerscht
Een hemel blauw en rein.

Op 't vroolik deuntje een hondje danst,
Het huppelt in het rond:
Het dierken is zoo fijn geleerd
Alsof 't muziek verstond.

En ik.... ik open 't vensterraam,
En steek het hoofd er door,
Ik leen aan 't weemoedvolle lied
Verrukt een luistrend oor.

De vader speelt, het zoontje bidt:
‘Een penning, heerken, geef,
Een penning voor mijn moeder, die
Ver in Itaalje bleef?’

En iedereen, 't zij rijk of arm,
Heeft voor den muzikant
Een stuiver over, dien hij steekt
Den jongen in de hand.

Van dorp tot dorp, van stad tot stad,

Zij zwerven landen door;
Europa is hun vaderland,
Een doolhof zonder spoor!

VICTORIEN VAN DE WEGHE.

Luik, 1873.

PLAATDRUKKERIJ DER KONINKLIJKE ACADEMIE VAN ANTWERPEN

Het Meiroosken.

I.

De avondzonne daalt langzaam naar het Westen neder, te midden van lichte wolkjes, welke, in hare stralen glimmend, den blauwen hemel doorvaren, terwijl over 't Oosten eene breede logge wolk van aschgrauwe dampen zich beweegloos uitstrekt.

Beneden lachen de akkers lieflijk. Een groen tapijt van grassige oogsten is de grond. Daarover rijzen olmen, eiken en populieren met de nog teedergroene of reeds hooggekleurde kruinen omhoog, tusschen het zilverglanzig gebladerte der abeelen dat wemelt in den wind. Aan den gezichteinder staat eene reeks canadaboomen gerangschikt waarvan de botten, nog aan 't zwellen, aan een rossen mist gelijken die zich met de donkere dampen der lucht versmelt.

Ziet gij ginder den witten gevel, de groene vensterluiken en de roode dakpannen van dat landhuis, en, daar rond, de stallen en schuren met strooien daken en kleemen gevels? Achteraan op den boomgaard prijken de peer- en kriekeboomen, in eenen Meidosch van jeugdige bladeren, bestrooid met witte en rozige bloemen, en de bloeiende maar nog bladerlooze appelaars, met den forschen stam en de breede kruin, gelijken ieder aan eene groote roos. Over het voorhof wandelt eene klokhenne, te midden eener kudde van donzige kiekskens die piepende om haar henen loopen.

Een grijsaard van nog forschen lichaamsbouw staat op den drempel van dat huis. Zijn rimpelig voorhoofd steekt in eene blauwgestreepte pinnemuts welke hem naar het hoofd afzakt; hij houdt tusschen de ingevallen lippen den langen steel eener pijp waarvan de rook naar omhoog stijgt. Rustig en zelfvoldaan staat de oude man op zijnen dorpel juist onder het uithangbord, dat boven de deur pronkt met het opschrift *In het Meiroosken*, rond eene schoone roode roos met distels en frissche bladeren.

Het is Zondag, en men is blijdzaam daar binnen; dit hoort men aan een gelach dat zich bij tijden aanheft. Doch het gezelschap is vrij beperkt; want het *Meiroosken* is tamelijk verre van het dorp in de wijde velden verloren.

Belloken, de knappe dochter van den ouden baas, het blozend kind met zwarte oogen, staat achter de pompen van den toog aan 't glazen spoelen, en zet die beurtelings met den bodem omhoog achter zich, in eene groote hangkas, waar glazen en glaasjes, potjes en kannetjes op rijen staan.

In een hoek tafelt een korte breede man met koperen knoppen aan zijnen jas, en een gulden draad om zijne muts: 't is de veldwachter van Langvelden.

Anderzijds, bij de schouw waarop een tuil van seringen bloeit, zit een jongeling in eenen blinkenden blauwen kiel.

- Wannes, zei de veldwachter op lossen toon aan dezen, ik en Belloken wij vieren Zondag kermis te Muyshem, en wij leggen eens een flikker op den dans in het *Biervatje*, dat het stuiven zal. Is 't niet waar, lieveken?

Wannes meende te vragen:

- En wij dan, Belloken?

Maar het meisje had met eenen luidruchtigen lach uitgeroepen:

- Wij getweeën, Jeppen? Nooit.

- Ja, zei de veldwachter, en had de blinkende gesp aan zijnen lederen gordel in 't oog, dat meent gij niet. Zie! Belloken, ik dans gaarne met de meiskens, en... het is niet om mij zelven te vleien, maar zij hangen ook nog al gaarne aan mijnen arm.

- Ha! ha! schaterde weer het meisje, van u, champetter? Wie zou dat gelooven?

- 't Is toch een lief ding, zei Jeppen aan Wannes, en pinkte eens op de meid. Jammer dat ze zoo wild is!

Wannes dacht:

- O! die champetter! Wat hij al zeggen durft!

En hij schouwde Belloken aan met eenen blik welke veel zeggen wou; wat hij meende te zeggen bleef echter steken. Hij ledigde zijn glas tot op den bodem, en vergenoegde zich met de woorden:

- Belloken, tap nog eens, kind.

En als zij hem een versch glas aanbracht, knikte hij:

- Drink eens mede.

Al drinkende, bezag zij hem schalks. Hij loeg, en zij schaterlachte. En dan vroeg ze:

- Wannes, gaat gij ook naar Muyshem kermis houden?

- Ja, Belloken, zeide hij.

Hij peisde:

- Zoo ik het nu maar waagde!

- En gij, Belloken? vroeg hij.

- Met vader misschien, was 't antwoord.

- Pas op, Belloken, viel Jeppen in de rede, dat er om uwentwille geene ruzie ontstaat. Want (en nu koesterde hij een hoog gedacht over zijnen persoon) ik wil niet gaarne aan 't proces-verbalen opmaken.

Wannes dacht:

- Wat nu? Zou men aan de meiskens niet meer mogen spreken?

Doch hij zweeg.

De baas kwam binnen, en het gesprek werd ernstig. Jeppen vertelde aan vader Lammen, zooals hij hem noemde, het nieuws van den dag, dat was een roof van klaver. De daders, eene rondloopster met eenen kwajongen, had hij bij den burgemeester gebracht, en, daar deze niet te huis was, in den kelder onder 't gemeentehuis opgesloten tot het beklag kon opgestuurd worden. Men moest een einde stellen, zeide hij met overtuiging, aan al dat rooven en stelen waarvan men thans te veel hoorde. Hierbij herinnerde hij zich eenen volzin uit eenen omzendbrief welken hij ter loops op 't gemeentehuis had gelezen, en hij galmde majestatisch uit:

- De maatschappij heeft rust noodig!

Lammen dacht op den goeden ouden tijd, en zei:

- Hoe slecht wordt de wereld!

Dan zaten zij allen eene wijl stilzwijgend, en men hoorde alleen het gerikketik van het koperen uurwerk aan den muur.

De waard vroeg aan Wannes wanneer hij naar Brussel schikte te trekken om zijnen stiel als schrijnwerker voort te leeren. Daarop had Wannes gezucht en Belloken bezien, en hij antwoordde:

- Ik heb nog geene tijding gekregen, vader Lammen. Maar 't zal toch binnen kort zijn, vrees ik.

Vader Lammen begon nu de geschiedenis uiteen te zetten van Peer Snoeck, zijn besten kameraad in zijne kinderjaren, die steeds blijken gaf van eenen zoo wonderbaren aanleg tot allerhande schrijnwerk. Reeds in de school deed hij maar bijna niets dan houten mannekens kerven. Wat eene natuurlijke genegenheid toch al uitwerkt! Daarvoor werd hij dikwijls, wanneer de les opgezeid werd en hij bot bleef staan, bij eene bittere berisping van den meester den ezelshoed op het hoofd gezet. En menige keeren waren zij ‘achter de haag’ naar school geweest, om door bosschen en velden vogelnesten gaan op te zoeken, en Peer maakte flink met stokskens en ijzerdraad kooien voor de jonge botvinken welke zij uit de dichte trunken hadden gehaald.

De oude man wilde nu in 't lang en in 't breed de verdere lotgevallen van zijnen makker verhalen, wanneer men buiten een hevig geraas van stemmen hoorde.

De deur ging open, en er kwam eene opgeruimde bende dorpsjongens in. Maar op 't gezicht van den veldwachter werd ieder optredende kalm, en de troep kwam zacht de herberg binnen.

Wannes had er geenen trek in, om tusschen al dat volk te blijven zitten. Daarbij hij zag Belloken druk bezig aan 't glazen tappen. Dit noopte hem op te staan. Hij wenschte 't gezelschap goeden avond, en ging uit, doch sloeg in 't voorbijgaan een oog op eenen die aan den toog stond te jokken.

Jeppen bleef zitten, ernstig en waardig: hij moest op zijnen post blijven.

II.

Eenige dagen later, vinden wij Wannes terug in de achterplaats van een zindelijk huis in het dorp.

In de hoeken zijn sperren en planken opgestapeld; het midden is bezet met eene lange houten werkbank, en aan de muren hangen bijlen, zagen, vijlen, beitels, hamers en wat dies meer.

Wannes, aan zijne werktafel, arbeidde vlijtig, en stond met de voeten in de schafeling. Met groote blauwe oogen staarde een blondharig knaapken ieder zijner bewegingen na, en kwam bij tijde den werkman te nabij die hem dan toeriep:

- Achteruit, Dorken, gij zult u zeer doen.

De deur van 't werkhuis was open op de keuken waaruit de geuren van het kokend noenmaal drongen. Daar zat eene vrouw op eenen stoel nabij den haard en hield in hare armen een klein kindje dat fel schreeuwde. De moeder paaide 't met zoete woorden, zeggende:

- Och! Mijn kindeken, schrei niet meer, en zijt gij wijs!

Zij wiegde 't op haren schoot, en lei 't aan hare borst. Toen het gevoed was, vleide ze 't in zijn wiegje neder, en begon een eentonig Brabantsch rijm te zingen:

Do! Do!
Kindeken, do!
Slaap en doe
Uwe oogskens toe!

En zij trapte op den voet van het wiegsken dat het heen en weer schommelde.

- Maar, broer, zei ze op eens aan Wannes, waarom wilt gij vandaag nog werken? Ik zoude immers mijnen lesten dag uitrusten.

- Ja, Anne, was 't antwoord; maar ik wil stellig mijn werk verricht hebben. De nanoen is lang genoeg om adem te scheppen voor morgen, en rond te gaan bij de vrienden.

Beide waren onder den invloed van eene droevige stemming. Anne, aan wie de stilzwijgendheid als een gewicht op het hart drukte, hernam:

- Jongen, gij zijt zeker mistroostig omdat gij ons nu verlaat?

- Och! neen, Anne, daar maak ik mij eene reden van: ik denk dat mijn geluk dan toch op het spel is. Daarbij, zoo word ik een goed stielman. En binnen een jaar kom ik terug in het dorp en vestig mij op mijn eigen; en vast is het, dat ik gemakkelijker aan mijn dagelijksch brood geraak dan uw Pit met zijn slaven op 't land.

- Mij dunkt nochtans, jongen, dat gij geenen moed hebt.

Waar het hart van vol is, daar loopt de mond van over. Eertijds zongt gij altijd een vroolijk deuntje bij uw werk; nu hamert en schaaft gij al zwijgend voort.

Wannes dacht aan Belloken en aan het afscheid en sprak:

- Het is toch hard ons dorp te moeten verlaten. Maar men moet man zijn.

Het was noen. Pit kwam binnen, met de schup op den rug, en zette die in eenen hoek.

Zij namen plaats rond de tafel.

Gedurende gansch het maal, bleven Anne en Wannes sprakeloos. Bij tijde wierp de zuster eenen medelijdenden blik op haren broeder, die de oogen strak voor zich gevestigd hield, en wien het eten in de keel scheen te kroppen. Dorken, die nu met Wannes zijnen praat niet vond, had zijne gansche oplettendheid tot zijne telloor beperkt. Zoodat Pit voor zich zelven sprak, en kloeg dat het zwart in de hop zat, dat de aardappelen de ziekte kregen, en dat de tarwe er niet zoude zijn. De boerenmenschen beleefden drukke tijden, en hoe zouden dit jaar de pachten uitbetaald geraken?

Als het maal ten einde was, ging Wannes naar zijn slaapvertrek de toebereidselen tot de afreis maken. Hij bond zijn pak in een grooten rooden zakdoek, en schikte 't al zuchtende

nevens zijnen gaanstok. Dan trok hij in zijne zondagskleederen den huize uit, om vaarwel te gaan zeggen aan de kennissen.

Hij begaf zich naar den pastoor, die hem eene diepgevoelde aanspraak hield, hem herinnerende dat zijne ouders steeds in eer en deugd hadden geleefd; dat hij zich door de wereld, waarvan hij de bedriegelijkheden welhaast zou van nabij leeren kennen, niet mocht laten verleiden, maar in alle gevaren moedig en tegen alle bekoringen sterk moest blijven.

Hij ging naar den smid, en naar den baardscheerder, en naar den bakker, en naar alle zijne beste maten, welke hem allen goeden en snellen voorspoed wenschten, en hoopten dat hij weldra mocht terugkeeren.

Wanneer al deze bezoeken afgelegd waren, peisde hij bij zich zelven:

- Daar moet ik toch ook henengaan.

En zich van het kerksken en de verspreide huizen van Langveldendorp verwijderend, sloeg hij eene baan in welke door het land naar 't *Meiroosken* henenliep.

III.

Jolig stond de oude Lammen op zijnen stoep te rooken.

Hij aanschouwde met voldoening zijne kiekens, welke, midden het voorhof, zich in de schaduw van een wagen voor de zon beschutteden. Zij lagen deels neder, andere stonden recht; een hield zich op een poot, een ander met hangenden vleugel rekte hals en poot uit. Allen zagen dom en strak voor zich, of bewogen bij tijde plotselings den gekamden kop.

Eene tweede kudde was over 't voorhof verspreid.

Daar waren er die in de mesting krabden, terwijl andere tusschen de kasseisteenen graantjes, diertjes en kruidjes opzochten. Als er een van ver eenen rooden pier glinsterend rond eenen steen had zien glijden, dan rukte zij wiegewagend achterna, en zij pikte naar het krinkelend beest dat haar uit den bek hing; de andere liepen haar in den weg, tot zij het ding op eens inslikte. Dan wandelden zij wederom hier en daar rond, of sprongen langs de muren naar de vliegen omhoog.

Wannes was bij Lammen blijven staan. De oude man schepte vermaak in 't levensgenot dezer arme dieren; maar de jongeling bezag de hoenders met strakke blikken, en dacht op de stad waar hij zich ging huisvesten.

Daar kwam Belloken buiten en riep op de kiekens:

- Piep! piep!

En nu was het een plakken van de pooten, en een waggelen links en rechts van de lompe lijven, en een vooruitwippen van de koppen, daar zij uit hoeken en kanten allen tegelijk naar haar toestoven.

En terwijl uit haren voorschoot een maal gezodene aardappelen en gebrokkeld roggebrood nederviel, zoo stonden zij allen rond haar met de staarten omhoog en de bekken beneden te pikken, te zwelgen en te kokkelen. Kapte soms een haan naar een geburig kieken dat schreiend wegsprong, daar gaven de andere geen acht op; maar zij aasden allen gulzig en wisten van niets meer.

Lammen bleef de kudde bestaren, terwijl Wannes met schuwe stappen Belloken in huis volgde.

Als hij nedergezeten was op zijne plaats onder de schouwplaat, waarop thans rozen prijkten, vroeg zij, hem zoo aardig bekijkend:

- Maar, Wannes, waarom zijt gij dus opgedirkt vandaag? 't is alsof gij ergens naar eene kermis trekt.

Wannes haalde een fellen zucht op: doch omdat Belloken lachte, grimlachte hij ook, en hij antwoordde weemoedig:

- Neen, neen; ik ga naar geene kermis. Ik vertrek van avond naar Brussel.

- Ho! ja; gij zijt nu ten dienst van Rikus van Muyshem. Zoo! zoo! gij gaat naar stad wonen! Tonens Betteken dient daar ook, en zij heeft mij verteld wat een lustig leven zij daar leiden. Daar staan al de huizen met hunne twee verdiepen van het dak tot den kelder in de olieverf, en rijke heeren rijden er met hun tweespan de straten af, en ieder mensch is er alledag op zijn zondags opgeschikt, en het is daar bij nacht zoo klaar als bij dag. Ach! menschen, daar moet het iets zijn!

- Ja, zei Wannes; maar men is zoo moedermensch alleen tusschen al dat lawijt!

Belloken kwam naar hem toe met een lachje om haren mond, en schouwde hem aan met hare zwarte oogskens. Zij leunde met de eene hand op de tafel waaraan hij gezeten was, en vroeg:

- En hoe lang blijft gij afwezig?

- Lang, antwoordde Wannes. Een geheel jaar!

Hy dacht op den champetter, en voegde er bij:

- Op een jaar loopt er veel water voorbij den molen!

Belloken hernam:

- Als gij 't ginder eens zult gewoon zijn, dan zult ge Langvelden vergeten en daar blijven.

Wannes riep uit:

- Nooit!

En hij scheen gansch verslagen te zijn, terwijl hij op stillen toon vervolgde:

- Ik wilde nu wel dat ik niet vertrekken moest.

Belloken, wellicht uit medelijden, was naderbij geschoven, en vroeg hem met verwonderden blik:

- Waarom, Wannes?

Wannes voelde zijnen boezem hevig kloppen. Hij meende de hand van het meisje vast te nemen, en te zeggen:

- Om u, Belloken!

Hij meende dat te doen. Doch neen: hij zoude nooit gedurfd hebben. Maar hij hief langzaam de oogen naar het meisje op, en schouwde wederom haastig naar het venster henen.

Op dat oogenblik klonk een zware stap op den vloer, en de grijze Lammen verscheen in de deur, met zijne pijp in den mond, zijne katoenen muts op het hoofd, en zijne blokken aan de voeten.

Wannes, alsof de vader alles had afgeluisterd, zelfs wat hij

had meenen te zeggen, werd van schaamte rood tot achter de ooren, en zat daar gansch beteuterd. Maar Belloken riep luchtig den ouden man toe:

- Vader, riep zij, Wannes heeft nu zijne tijding gekregen en vertrekt naar stad.

- Sa, jongen, antwoordde vader Lammen gewichtig, gelijk hebt gij. Zulks verheugt mij waarlijk. De jeugd moet kunnen arbeiden; later zult gij op uw gemak uwen ouden dag slijten. Het gaat met de handen van den mensch gelijk met eenen hoplocht: eerst heeft men daar veel kost en besteedt er veel verloren moeite aan; doch het derde jaar, geeft hij eene schoone opbrengst. Ik wou wel dat ik ook nog eene jonkheid was; maar de beenen worden stram: ze hebben te dikwijls door slijk en modder gesleept, en ze kunnen niet meer voort. Wij, oude lieden, onze beste pijlen zijn verschoten.

Wannes voelde bij de woorden van den ouderling zijnen moed allengskens heropgebeurd, tot hij eindelijk besloot zijn afscheid te nemen.

Vader Lamme vergezelde den jongeling tot aan het voorhof, hem de goede gezondheid wenschend tot het aanstaande jaar. Achter den grijsaard stond Belloken die haar minzaam wezentje over zijne schouders henenstak, en al glimlachend knikte:

- Tot wederom ziens, Wannes, en schep maar goeden moed.

Wannes poogde er vroolijk uit te zien, daar hij tegenknikte:

- Ja, tot het toekomend jaar.

Maar zijn hart was benauwd, en hij verwijderde zich met groote schreden om alleen te zijn.

IV.

Fijn en ieverig werkte Wannes bij meester Rikus te Brussel; ook was hij een aangenaam gezel. De baas stofte met hoogmoed op de buitengewone bekwaamheid van zijnen leerling, en achtte het zijner niet onwaardig met hem 's avonds somwijlen in zijne ‘estaminee’ te verschijnen, ja hem op een kaartpartijtje in gezelschap uit te noodigen.

De kennissen welke Wannes op die wijze haast had gemaakt, en daarbij het vlijtig werken dat hij iederen dag van den vroegen morgen tot den laten avond deed, maakten hem den overgang tot de stadsche levenswijs, waaraan hij zich nu gewennen moest, gemakkelijk.

Weldra ook was hij uiterlijk veel veranderd. Hij had den blauwen kiel uitgelaten en de muts neergelegd, in zoo ver ten minste dat die kleeding hem nu slechts in de week diende, maar des Zondags verruild werd tegen een mooi zwartlaken kleedsel en een ronden hoed, net gelijk dien van zijnen meester. Hij liet alle dagen iets van zijne dorpelijke schuwheid achter, en leerde bij de Brusselsche burgers beleefd te worden. Ook heette men hem nu Jan; doch innerlijk bleef hij altoos dezelfde Wannes.

Dikwijls dacht hij aan het dorpken in den verloren uithoek van Brabant, aan de zedelessen van den braven pastoor, aan zuster Anne met het kleine Dorken, aan de schoone groene velden en aan het *Meiroosken* ginder waar het zwartoogig Belloken huisde.

En zijn hart was aangedaan bij deze denkbeelden. Doch zie! wanneer hij aan het meisje dacht, kwam omddellijk de champetter met de koperen knoppen voor zijne oogen staan, en dit beeld uit zijnen geest verdrijven bestond hij niet te doen.

Hij zoude zoo gaarne Belloken terugzien met hare kokkelende kiekens, en den ouden Lammen met zijne hooge slaapmuts, en den tuil op het schouwblad, en... maar niet dien gehaten Jeppen. Eens schoot hem een gedacht te binnen: zoo hij eenen brief schreef.

Maar wat daarin bericht? Dat hij veel werkte? Dat hij gelukkig, maar toch niet gelukkig was? Dat hem thans het stadsleven niet meer vreemd scheen? Dat meester Rikus zich goed en braaf voor hem toonde? en zoo voorts. 't Is waar, dat waren vele dingen, te veel zelfs om allegaar in éénen brief te zetten.

Maar aan wien dat alles kond gemaakt? Zuster Anne kon het wel raden; en daarbij, geen nieuws, goed nieuws. Hij deelde dat allemaal liefst aan Belloken mede. Doch het ging haar niet aan... En dan, dàt toch was het niet wat hij aan Belloken wilde toevertrouwen.

Wat dan zoude hij haar schrijven?.. Ja, hij kon wel schrijven... Maar indien de brief vader Lammen onder de oogen eens viel! hij zoude op Belloken boos zijn. Of Belloken, wie weet? zij kon mogelijk daarmee gekscheeren, en.... het schrift aan Jeppen toonen. Neen, neen, schrijven wou hij niet... Nu niet, ten minste. Hij stelde 't liever nog wat uit. Waarschijnlijk kreeg hij wel eens een goeden inval, en hij zou het dan doen.

Nu, dagen en maanden verliepen. Het jaar was haast om. Meester Rikus begeerde Jan nog een jaar op zijn werkhuis te houden, al beleed hij dat hij in den stiel volleerd was; doch de jongen voelde een onweerstaanbaren trek naar zijn dorp, en sloeg alle voorstellen af.

Er moest nu ook aangekondigd worden dat men hem te Langvelden verwachten zou. Al zijne twijfelingen grepen hem wederom aan; want al wist hij thans wel wat geboodschapt, toch was de vraag wederom: aan wien?

Hij besloot: gewis, aan zuster Anne, zij immers was het die hem thuis ontvangen moest. Niet aan Belloken; wat hij meende te zeggen, zoude hij welhaast mondeling zeggen; al waren nochtans zulke dingen misschien gemakkelijker in schrift dan in woorden te verklaren.

Maar dan, ja, ja, 't was waar: Anne en Piet waren beide ongeleerd! Hoe had hij daar niet aan gedacht? Hun tijding doen, was verloren moeite. 't Was klaar: hij kon niet anders dan zich maar tot Belloken te vervoegen.

Hij haalde in de gebuurte een blad schrijfpapier, trok, overwegende wat al hij melden ging, naar zijn huurvertrek, en zette zich neder aan een klein tafelken, bedekt met een verlakt tapijt, waarvan hij mijmerend de afgesleten bloemen bestaarde.

Hoe begonnen? Vooreerst moest hij haren naam zetten. Nu, Belloken zeggen de buitenmenschen voor Isabel: maar dit klonk zoo aardig! Isabella? Dat was gelijk de pastoor van den

preekstoel bij eene zielmis afroept. Waarom niet Belloken, zooals men haar doorgaans noemde?

Dan, Belloken alleen kon niet gaan: daar moest iets bijgevoegd. In de school, toen hij kind was, had de meester eenen briefsteller; en hij herinnerde zich dat hij eens eene bladzijde er van uitschreef welke aldus begon: Beminde vriend. Of hij zou 't verkeerd voorhebben... Ja, 't was wel: Beminde vriend. Indien hij schreef: Bemind Belloken? Ja, ja, dat luidde zeer fraai. En hij schreef: ‘Bemind Belloken.’

Doch, bemind, was dit niet te veel gezeid? Kom, kom, het was 't gebruik; daarbij 't was ook de waarheid. Als hij zoo op ieder woord aan 't ziften viel, dan kon hij nog lang aan 't arbeiden zitten. Kortom, het stond er. Hij dreef zijne taak door.

Wat nu? Dat hij gezond was? en dat hij 't zelfde van haar hoopte? En dat hij gereed was om te vertrekken? En hoe 't ging met zuster Anne? En... Doch neen, den champetter niet. En of Tist de baardscheerder getrouwd was? En zooveel andere dingen nog. Wat lag daar nu stof voorhanden! waarvan eerst gerept? Nu, hij zoude beginnen, dacht hem, met het bericht van zijne terugreis, en de rest zoo achteraan, zooals het in zijn gedacht schoot.

Hij herlas: ‘Bemind Belloken,’ lachte eens, en vervoorderde aldus:

‘Ik kan niet nalaten u te verwittigen dat ik aanstaanden Zondag naar Langvelden wederkeer, en dat gij zoo goed zoudt zijn, als 't u belieft, eens bij mijne zuster Anne over te gaan, omdat zij niet lezen kan of Tist ook niet, en haar te zeggen dat ik Zondag in den nanoen zal trachten thuis te geraken. En als dat ik altijd kloek en gezond van hart en van zinnen ben, en hetzelfde van u verhoop, Belloken, en van mijne zuster Anne en Dorken, van mijnen zwager en uwen vader, en Tistje den baardscheerder, en al de andere vrienden en kennissen.

‘Ik ben ten uiterste tevreden bij meester Rikus die zeer braaf is voor mij, en mij goeden kost en oppas altijd heeft bezorgd, en des Zondags mijn verteer. Ook heeft hij mij in den stiel onderricht, zoodat ik thans, Goddank! naar zijn gezeg volleerd ben, genoeg om zelf meester te worden.

Ik zal nu gaarne ons dorpken terugzien, omdat ik daar alle de oude vrienden hoop weder te vinden, en u ook, Belloken. Want ik heb niemand vergeten, noch u ook niet, Belloken; want ik had het u beloofd, eer ik van u afscheid genomen heb. En het zou mij zoo verheugen indien gij mij ook niet vergeten hadt.

Ik heb dikwijls op u gepeisd; en in den uitkomen, op den Zondag van Muyshemkermis, was het zulk een lustig weder; en het is mij leed geweest er niet met al het volk van Langvelden te hebben kunnen henengaan; want verleden jaar waart gij daar ook met uw vader en bij den speelman; en waarschijnlijk hebt gij er, dezen keer nog, met de jongens van het dorp (hij meende met Jeppen den champetter) gedanst.

Ik zoude hier misschien langer blijven. Maar vandaag en veertien dagen is het kermis te Langvelden, en indien ik dan nog hier ware, zoo ver van u, ik weet niet wat ik zoude doen van verdriet. Daarom kom ik terug bij u, en ik wil hier nooit meer wederkeeren.’

Hij poosde eene lange wijl, en tuurde met onbestemden blik op het blad papier. Daarna eindigde hij met de woorden:

‘Bemind Belloken, ik groet u hartelijk, en blijf mijn leven lang,

Uw onderdanigen vriend Wannes.’

Hij sloot den brief en ging er mede, nog gansch onder den invloed van het gevoel welk hij er in besloten had, naar de postbus. Aan de brievenkas gekomen, aarzelde hij eene wijl, denkende op de bespottingen van Jeppen, en op de mogelijkheid dat vader Lammen het schrift te zien zoude krijgen. Ook het dacht hem dat alleman hem nu bezag. Maar hij peisde:

- Hij is geschreven.

En duwde hem in de kas.

V.

Belloken zat bij 't venster alleen in huis, over haar naaiwerk gebogen, wanneer de bode van Muyshem binnentrad, en, de hand in de lederen tassche op zijne zijde stekend, sprak:

- Bazinneken, een brief voor u.
- Een brief? riep zij uit.
- Ja wel.
- Voor mij?
- Een brief van Brussel. Dag, bazinneken.

Belloken was aan 't schaterlachen gevallen van wanneer zij de boodschap had ontvangen. Een brief voor haar! wat een vreemd, wat een verrassend geval! Zij wendde en draaide het ding, en bekeek er tienmaal elke zijde van.

De brief kwam van Brussel, zei de bode. Daar kende zij Tonens Bette, Wannes en Rikus; ook een koopman die 't ander jaar eens vader bezocht had. Van wien kon het dan wel komen?

Het papier brandde in hare vingeren. Zou ze 't openbreken, of aan vader geven? Daar stond op: ‘Aan Belloken Leunis, in het *Meiroosken*, te Langvelden.’

Het was voor haar toch bestemd, en God weet wanneer vader binnenkwam. Zij zou maar eerst inzien wat het zijn mocht, en het schrift dan overgeven aan vader.

Heur hart klopte en heure wangen waren rood, terwijl zij den brief openscheurde. Zij las met nieuwsgierige oogen:

‘Bemind Belloken.’

Op 't zien van die woorden schoot zij in eenen nieuwen luiden lach, en riep uit:

- God! God! wat zal dat worden?

Na den eersten regel dacht zij:

- Het zal van Wannes komen.

Wanneer zij de woorden: zuster Anne, bemerkt had, zei ze met luide stem:

- Ja, daar is nu geen twijfel meer bij: het komt van hem. En hij keert Zondag terug, zegt hij.

Zij zette hare lezing voort, deze met opmerkingen onderbrekende, telkens dat zij den zin had verstaan:

- Hij is kloek en gezond, en hij verneemt naar mijne gezondheid; hij vraagt hoe 't met vader gesteld is; hij was bij Rikus wel tevreden; hij is verblijd dat hij mag wederkomen; hij heeft mij niet vergeten, en 't zoude hem zoo verheugen indien ik hem ook niet vergeten hadde.

Hier poosde zij een stond, en werd gansch ernstig en droomerig, en zei niets meer. Zij herlas dien volzin, welke haar had bewogen, en vervolgde dan stilzwijgend hare lezing.

Bij den volzin over de kermis van Muyshem, zuchtte zij onwetens. Wanneer Wannes schreef dat hij verre van haar niet leven kon en zou terugkeeren om nimmer henen te gaan, dan was haar hoofd op haren boezem neergerezen, en in haar oog was een traan allengskens aangezwollen. Zij zag nauwelijks nog het papier, wanneer zij las: ‘Bemind Belloken, ik groet u hartelijk, en blijf mijn leven lang

Uw onderdanigen vriend Wannes.’

En als het gedaan was, barstte zij eindelijk los in tranen, en dekte haar aanschijn met hare beide handen...

Zij was zoo langen tijd blijven zitten, toen op eens eene stem in huis galmde:

- Zoo, Belloken! wat gebeurt er nu?

Zij schrikte op, en zag haren vader in de deur staan.

Haastig verborg zij het schrift onder haar naaiwerk en wischte hare tranen met den buitenkant van hare hand af.

Maar Lammen zegde op onbewogen toon:

- Gij hebt geweend, meisje. Laat zien dien brief.

Belloken zag ten gronde, en reikte hem het schrift toe, en was bleek en angstig, terwijl de oude man het traagzaam ontplooide. Maar wanneer hij luidop las: ‘Bemind Belloken,’ toen schoot zij plotselings recht, vluchtte schaamrood in de slaapkamer nevens de herberg, en liet zich op hare bedsponde vallen om haar aanschijn in het oorkussen te verbergen.

De oude Lammen las den brief tot het einde toe, en smakte bij tijde met schijnbare onverschilligheid aan zijne pijp. Nu knikte hij eens, en 't was of een glimlach zijn gerimpeld wezen opgehelderd had. Hij ging langzaam naar de kamer, klopte op den schouder van Belloken en sprak:

- Belloken ga met de tijding naar Pit van Ganzenboerens in 't dorp, en zeg aan Anne dat Wannes Zondag naar huis zal keeren.

Het leven was Belloken teruggeschonken, zij blikte schaamachtig naar den man, en antwoordde:

- Ja, vader.

En zij maakte zich spoedig uit den huize: want zij vreesde dat vader over het geval verder uitweiden zou.

VI.

De lang verbeide Zondag was daar.

Wannes, in zijn mooi laken gewaad, met den bruinen hoed op het hoofd en het reispak op den schouder, was op weg naar het Brabantsch dorpken dat op zijne ziel met eene zoo aantrekkelijke tooverkracht werkte.

Achter hem lag de stad, met het volksrumoer dat om de ooren bruischt, met de schitterpracht die de zinnen bedwelmt; hier heerschte de kalmte en de stilte over het groene veld, de vrije lucht waaide hem toe, de zon stond aan den hemel te glanzen. En meer dan dat gezwerm en dat gewemel wisten deze zon en deze wind en dit veldgroen tot in 't geheimste van zijn wezen door te dringen.

Van ginder ook bracht hij menige herinnering mede; menige vriendschapsband, ginder aangeknoopt, was nu verbroken; en hoe innig hij vooral aan dien braven meester Rikus verkleefd was, dat had hij eerst klaar beseft bij de ledigheid en het onuitsprekelijk smartgevoel welke bij den afscheidsgroet zijn hart hadden bekropen. Ginder had hij gearbeid, gestreden om zich een weg door de wereld te banen; hij had er genoten, hij had er geleden. Iets, ja, van zijn hart was daar gebleven; en al was het zonneschijn rond hem, en al dacht hij op de zuster en op de geliefde, toch lag hem de droefheid in de ziel.

Maar zie! Tusschen de boomen verschijnt de grauwe toren van het kerksken van Langvelden, en langzaam klingelend, kondigt het kloksken het uur van den rozenkrans aan.

Bij dat geklingel staat de wereld der herinneringen uit de kinderjaren, met al de geuren der weiden en het geruisch der bosschen, voor zijne oogen op. Hij denkt aan de vlam van den haard, bij dewelke op dit zelfde geklep de disch werd gedekt; hij hoort zijn vader die met ontblooten grijzen schedel bidt; hij ziet zijne moeder aan ieder in de glinsterende telloor zijn deel van den rookenden maaltijd uitmeten. Waar dat kloksken luidt, zoo denkt hij, liggen zij beide thans, de vader en de moeder, begraven: en wanneer hij dat bedenkt, schiet het gemoed hem vol.

Hun dood was hem een onherstelbaar verlies. Nochtans bleef daar, onder 't ouderlijk huisdak, bij zijne oudere zuster, te midden der velden en der weiden van het geboortedorp, nochtans bleef daar voor hem het geluk. In die velden en achter gindsche weiden stond een lieflijk landhuis over den kouter te pronken, en wel mochten de dorpsjongens het al boertende zeggen, een roosken bloeide daar en dat was het zwartoogig Belloken...

Wat lag zijn dorpken lieftallig en rustig langs beide zijden van den steenweg verspreid! Hij nadert het eerste huis: het is echter gesloten, als doorgaans des Zondags, dacht hij. Verder scharen de andere woningen zich steeds dichter en dichter om de kerk. Achter den toren rijst nog de lange groengeverfde wip met de ijzeren ‘prang’ omhoog, waar rond, als hij kind was, hij Zondags nanoen zoo dikwijls den burgemeester en de bijzonderen van het dorp hunne pijlen ging zien in de lucht schieten.

Doch hij verwacht ongeduldig een ander schouwspel. Zie! hier lacht hij hem nu tegen, de witte huisgevel, met zijne vensterruitjes die gloeien in de avondzon: boven het dak stijgt uit de schouwpijp de blauwe rook omhoog, en wuift zachtjes henen in den wind.

Daar, hij weet het, en dat gedacht is hem genoeglijk, daar is een kring die zich met hem bezig houdt, en zijnen naam uit,

en luistert of zijn stap op den drempel niet klinkt, en komt men bij tijde in de deur staan om te zien of de verwachte nog niet daar is, Hij vindt daar Anne, de dierbare zuster, en het kleine lieve Dorken, zijn petekind, en Piet. Hoe varen zij allen? Is hun sedert een jaar geene ramp, geene ziekte des lichaams, geene smart der ziel overkomen? Zijn hart slaat geweldig bij de afwisselende gevoelens van hoop en vrees die het aandoen, en bevende stoot hij de deur van het huis open.

VII.

Anne zat bij de wieg van haar jongste kind. Bij zijne verschijning, was zij rechtgesprongen, had de handen omhoog gesteken, dan samengeslagen, en uitgeroepen: ‘Maar, Seemenengel! wie daar is! Wannes, broer lief, zijt gij het?’

Dorken, die aan tafel zat, bezig met koffie te drinken, liet zijnen boterham zakken, en bleef met vollen mond Wannes aangapen.

Anne nam een biezen stoel langs den muur, en plaatste dien achter haren broeder, zeggende:

- Zit neer, jongen, gij moet fel vermoeid zijn van de baan.

Wannes vroeg:

- Hoe is 't met u allen? Mij dunkt het is eene eeuw geleden dat ik u niet meer heb gezien.

Anne zei:

- God zij geloofd! En aan u hebben wij ook niet verloren, zie ik. Hoe verheugt mij thans uwe terugkomst! En, och! jongen, hoe menige keeren hebben wij op u gedacht, en gevraagd waar gij bleeft! Maar als Pit nu 's avonds in den hoek van den haard zijne pijp zal rooken, dan zal uw stoel daar ook niet meer onbezeten staan.... Maar, Dor, zijt gij nu beschaamd geworden voor oom Wannes? Wat zegt men aan oom Wannes?

Dor zei:

- Dag, oom Wannes.

Anne nam het kleine kindje uit zijn wiegsken, zette het recht in haren arm, en sprak het toe:

- Liesken, zeg gij ook: dag oom, mijn meisje!

De moeder nam haar handeken, en groette Wannes er mee, en het kindeken hakkelde:

- Dij-dij-da!

- Dorken, ga al gauw vader roepen op de bollebaan te Maesens. Maar ge moogt hem niet zeggen waarom het is: wij zullen hem eens verrassen als hij binnenkomt... Wannes, gij zijt vast uitgehongerd.

En zonder naar een antwoord te wachten, schikte de vrouw op de tafel brood en boter en daarbij een stuk spek.

Intusschen zette zij hare rede door:

- Gij zult niet hebben wat gij te Brussel kreegt; want gij zijt nu bij de boeren. Zondag zal het betere kost zijn: Wij zullen eens versch vleesch eten, en vlâ maken en kramik voor de kermis.

Wannes zei:

- Toe! toe! Anne; ge moet allemaal die complimenten niet maken. Ik ben immers thuis.

Pit kwam binnen, en riep van op den dorpel:

- Dag, Wannes, jongen! Zijt ge er goed geraakt? En hoe gaat het met u?

- Gelijk gij ziet, antwoordde Wannes; en met u is het ook al naar wensch, dunkt mij.

Anne vroeg:

- Wist gij dat Wannes thuis was?

- Ja, zei Pit. Dor heeft het mij onderweg verteld.

- Kondet ge uwe tong niet houden, Dor? vroeg Anne. Gij wist nochtans dat gij zwijgen moest.

Toen spraken zij over vele dingen. Wannes moest uitleg doen over Rikus en zijne lessen, en vertellen hoe hij 't bij den ‘meester’ maakte, en of hij aan de gebruiken ginder zich had kunnen gewennen. En Anne onderbrak zijne rede om te weten waar hij toch dat deftig laken kleedsel zich had aangeschaft, en hoeveel stuivers zijn hoed had gekost.

En Pit lei het gesprek over zijnen oogst. Hij kloeg bitter over het nat weder, welk alle de vruchten (hij haalde beurtelings tarwe, koorn, hoppe, haver en garst aan) had doen rotten daar zij stonden.

Toen zij elk eene lange wijl den kout hadden volgehouden, vielen zij allen eensklaps in de stilzwijgendheid. Wannes nam de gelegenheid te baat om aan Pit zijn verlangen te kennen te geven om eens in het dorp een uitkijkje te doen, hij meende buiten het dorp naar 't *Meiroosken.*

Hij knikte op Dorken, en sloeg het kleine kindje op de kaakjes, en zij wenschten den goeden avond aan Anne, welke in de beste kamer het bed van broer Wannes ging opmaken.

Terwijl zij de lakens openspreidde, sprak zij met een zucht tot haar zelve:

- Die beste broeder! Zijne bedsponde stond daar twaalf maanden lang met haar vier planken zoo naakt en zoo droevig! maar sedert dezen avond dunkt mij dat zij maar van gisteren ledig is.

Onderweg vertelde Pit het nieuws dat gedurende de afwezigheid van zijnen zwager gebeurd was.

Men had de klok van den kerktoren hergoten, omdat er een barst in ontstaan was. Daar was feest geweest, en wat een feest! De nieuwe klok, overladen met bloemen en linten, was in de kerk gewijd geworden door den deken van Muyshem. De burgemeester was er peter van, en de vrouw van den schepen meter; en de koster zei dat hunne beide namen in 't Latijn op de klok gegoten stonden. Den klepel, vastgemaakt aan twee zijden linten, hadden de peter en de meter in beweging gebracht, tot de klok een lawijt en gedruisch gaf dat er de kerk op hare zuilen van daverde. Men had daarna op de pastorij een maal gehouden, en 's avonds waren er kanonschoten losgebrand tot diep in den nacht.

Het uur sloeg juist op den toren, terwijl hij sprak, en hij merkte op:

Wat een statig geluid, he!

Wannes moest ook eens voorbij de kerk komen, om het prachtig hek af te zien, in 't zwart geverfd en met vergulde toppen versierd, welk rond het kerkhof geplaatst was. Daar kwamen de lieden van de omliggende dorpen des Zondags naar kijken.

En op het kerkhof lag nu, och arme! die ongelukkige Luppen, de smid, die zoolang op zijn ziekbed had geleden. Wel was Wannes door deze nieuwstijding geroerd; want Luppen was een braaf man, en een huisvader die deftig oppaste voor 't welzijn van zijn gezin; en wat zouden nu zijne twee arme schaapkens van weezen geworden? Doch deze ramp was sedert lang te voorzien; de dokter had immers laten hooren dat er bitter weinig hoop op genezing overbleef.

Tisken de baardscheerder, zei Pit, was te Muyshem getrouwd. In zijne plaats had een ander baardscheerder zich in het dorp gevestigd, welke twee jaar in de voorstad als leerjongen verbleven had. Ook wat een knap vent! In een wip stondt gij daar tot onder den neus gezeept over zijne schotel, en hij had nog den tip van den neus niet vast, of flop! reeds waart gij geschoren. Een half uurken voor de Zondagmisse, als de klok voor de eerste maal luidde, begon hij zijn werk, en toen het voor de laatste maal klepte had hij wel twintig man bediend. Tisken kende ook zijnen stiel; daar was niets tegen in te brengen: maar toch was hij zoo flink niet.

Wannes vond het dorpken eenzaam. De huizen waren bijna zonder uitzondering gesloten. Immers men vierde kermis in een buitengehucht, en de mans waren er met vrouw en kinderen henengetrokken. Toch loegen al de witte gevels en al de geschilderde uithangborden, als oude vrienden, hem toe. Achter een venster zat een oud vrouwmensch en zag knikkebollend naar de straat uit. Of zij hem bemerkte en wilde groeten wist hij niet zeker, daar de avond allengskens begon te schemeren. Doch hij knikte maar tegen, en riep: ‘Goeden avond, Anne-Mie!’

Dan vervolgden zij hunnen weg naar het *Meiroosken.*

VIII.

Aan het huis van vader Lammen waren twee verlichte vensters, die men van verre tusschen de oogsten erkennen kon, en welke in het vallend avondduister als twee sterren blonken. Bij het flauwe daglicht dat nog van het purperachtig Westen nederdaalde, ontwaarde Wannes Belloken op den huisstoep. Zijn boezem klopte terwijl hij peisde:

- Zij heeft mij verwacht.

En eene siddering liep door zijne ledematen: zijne oogen schemerden alsof hij door eenen lichtstraal werd getroffen, en 't was of zijne voeten eensklaps verlamd waren. Hij wakkerde zich aan, en sprak tot Pit:

- Zwager, ga maar binnen. Ik wilde wel een woordeken praten met Belloken.

Het meisje had eerst gelachen: nu verbleekte zij; dan weder werd zij rood als eene kriek; en ze stond eindelijk onbewogen. De groet van Pit wanneer deze haar voorbijtrad, bleef onbeantwoord. Maar toen Wannes had gefluisterd met bevende stem:

- Goeden avond, Belloken!

Dan schoot zij wakker, aanschouwde hem, en zuchtte:

- Wannes!

Zij viel hem met het voorhoofd op de borst, en zij stonden daar beiden zoo gelukkig, en spraken geen woord meer.

En alles om hen, op het voorhof en in het veld, lag stil en eenzaam in de schemering; en ginder, boven het bosch, rees de maan zoo helder en zoo schoon!

Daar klonk in het huis een wanklankig stemgeluid. Het was Jeppen die riep:

- Jouw voor onzen Wannes! waar blijft hij?

Op hetzelfde oogenblik verscheen de champetter hoogblozend in de deur, en achter hem het gerimpeld voorhoofd met de pinnenmuts van den grijzen Lammen.

Belloken was op het voorhof gevlucht, en Wannes stond daar nu, verlegen. Maar Jeppen werd niets gewaar; hij kwam naar den jongeling toe, en hem de hand schuddende:

- Bravo, meester! riep hij uit. Gij hebt er eer van. Gij zult ons dorp in aanzien doen winnen het land door. Waarlijk, op dit oogenblik wou ik mijnen gordel en mijnen jas van veldwachter afleggen om een meester schrijnwerker te heeten!

Hij vatte Wannes onder den arm, en leidde hem hoogmoedig in huis, tot eenen stoel welke onder de schouw met rozen als voor hem bereid stond.

Lammen zei:

- Heb ik het u niet voorspeld, jongen? Zweet maakt de akkers vruchtbaar; en wilt ge kassaart eten, zoo moet gij eieren breken. Gij zijt nu fijn geleerd in uw vak; de paarden staan op uwen stal; gij hoeft er nu maar mee te ploegen.

Pit gaapte zijnen zwager aan, met gespalkte oogen en uitgerekten hals. Hij wist niet dat het zoo een groot man was, en begon hem te bewonderen.

Het gesprek rolde weldra over de hoofdstad.

Jeppen was daar eens als getuige voor de rechtbank gedagvaard geworden; en hij pochte en zwetste wanneer Wannes had bekend dat hij nooit op het gehoor van het gerecht tegenwoordig geweest was. Daarna vernam de champetter naar de sterkte van het garnizoen; en van de oefeningen van ‘den troep’ moest Wannes al zeggen wat hij wist, en nog meer.

Lammen vergeleek de huidige piotten bij de statige dragonders van den patriottentijd, opmerkende dat het menschenras zoo zichtbaar verbasterde. Hier nam het aangezicht van Jeppen eene aardige uitdrukking aan, daar hij in volstrekten twijfel scheen te verkeeren over de waarheid van wat hij hoorde.

Ook gewaagde Lammen van den tijd der Franschen, toen keizer Napoleon de jeugd kwam oproepen in bosschen en akkers, en legers en kanonnen in den vreemde voor zich stiet, gelijk eene veekudde naar het slachthuis. De lotelingen hadden het nu gemakkelijker, en de tijden waren beter; want de ouders, al moesten zij de zorgen en den loonpenning hunner kinderen derven, hoefden ten minste niet te beven voor 't leven hunner zonen.

Pit, die ook gaarne 't zijne wist, was nieuwsgierig naar de beweging van de groote markt; en kon 't maar niet genoeg bewonderen, wanneer Wannes hem uitlegde dat het graan van zijnen akker en de vruchten van zijnen boomgaard door vreemde lieden van allerlei gewesten er werden opgekocht om naar de vier hoeken van de wereld te worden weggestuurd.

Hij wilde daar ook wel met zijne tarwe henenrijden; want daar was een oordje tc winnen. Maar hoe daar den weg gevonden? Kobeken van Muijshem had hem verhaald, dat men er niet ontmoet dan heeren die, hoewel van Vlaamschen bloede, toch niets dan Fransch verstaan; en de straten dragen er zulke koddige namen, zei Kobeken, die niet eens op hunne volksnamen gelijken; en men moet er zich drommels kort keeren, zei Kobeken, want bij elken stap hangt eene verordening aangeplakt welke geen mensch verstaat, zei Kobeken, en welke u met boet en gevang, waar gij gaat of staat, bedreigt.

Bij al dat geraas verveelde Wannes zich fel. Zijne belangstelling berustte niet in wat rond hem omging; maar zijne aandacht en zijne blikken waren ginder achter den toog gevestigd.

Daar stond Belloken, nu zoo stil als een muisje, en sprak noch loeg, maar hing aan de de lippen van Wannes, en aanschouwde hem met droomende oogen.

Alhoewel een weinig beschonken, had Jeppen weldra opgemerkt dat zijn vriend langs daar zoo menig oog waagde. Hij werd haast sprakeloos, en loerde nijdig iederen glimlach van het meisken af; en hoe langer hoe meer begon een grammoedig gevoel zijn hoofd te verwarmen.

Thans vroeg hij half norsch een glas bier, 't welk hem door Belloken werd aangebracht. Als nu Lammen, langs eene valdeur nevens den toog, in den kelder daalde om eene ton te gaan ontsteken, maakte hij van de gelegenheid gebruik om 't meisje bij de kin te nemen. En hij zegde op bitsigen toon, met het inzicht om zijnen mededinger te tergen:

- Wannes, vriend, ze ziet mij zoo gaarne! zij heeft met mij op Muijshemkermis dit jaar drijmaal gedanst, niet waar, lieveken?

Hij poogde haar bij den leest te nemen om haar te kussen; maar Belloken ontsnapte hem. Wannes, fel geschokt in zijne gevoelens, en door de stoutheid van Jeppen uit zijn spoor gejaagd, was opgestaan, rood van gramschap, en schreeuwde:

- Gij hebt gelogen!

De champetter bulderde, oploopend, en met steeds feller aangehitste opgewondenheid:

- Wat, gij, stadsche jonker! gij, melkbaard! Zoudt gij mijn meisken willen vrijen misschien? Hoe zoo? aan mij durft gij u vermeten? Wel, manneke, gij zult mij leeren kennen!

En reeds had hij de hand op de lederen scheede van zijnen sabel gelegd.

- Ik schrik voor u niet, schreeuwde Wannes, voor u noch voor al uwen wind. Laat uwen slekkensteker gerust. En houd uwe handen van dat meisken, of 't mocht u berouwen.

Pit, die ook rechtgeschoten was, hield zijnen stoel met de linker hand vast, terwijl hij de rechter vuist dreigend naar Jeppen balde.

Maar Belloken riep angstig en bleek:

- Vader! help, vader!

En beefde als een riet achter den toog.

Vader Lammen kwam den keldertrap in aller ijl opgeloopen, en hij stond weldra met zijne hooge gestalte en breede schouderen tusschen de tegenstrevers. Hij spak:

- Allemaal gezwegen! En gij, champetter, den huize uit! En kom over mijnen vloer niet meer terug!

Daar had Jeppen zijn meester gevonden. Hij hield niet op Wannes met zijnen sabel te bedreigen, en hem met vervaarlijke oogen van het hoofd tot de voeten op te nemen, en hem op woedenden toon verwijtingen toe te snauwen. In die houding week hij achteruit tot bij de deur. Dan, de onbeperktheid van zijn zelfvertrouwen was gedaald, en zijn moed bestond nog hoofdzakelijk in zijne uiterlijke gebaren. Hij was gelijk een huishond die voor den aanblik van den doghond achteruit deinst en druipstaart, doch grimmen blijft.

Nu wendde hij zich om, en greep de deur bij de klink. Hij kwam echter terug, zette twee stappen vooruit, en maakte eene fiere beweging met zijnen arm, uitroepend:

- Ik stel tegen u allen een proces-verbaal op! Dan trok hij de deur open, en sloeg ze geweldig achter zich vast.

IX.

Aan den champetter had Wannes nu geenen mededinger meer te vreezen. Het werdijd dat hij een besluit nam. Hij bepeinsde zich eenige dagen, en wikte en woog de uitdrukkingen waarin hij zijne gevoelens openbaren zou.

't Zij dat hij door het verkeer met de wereld meer mannelijke kracht had verworven, 't zij door de overtuiging dat vader Lammen voor hem thans toegenegenheid gevoelde, verstoutte hij zich eens, in de tegenwoordigheid van Belloken, na gehoest te hebben en hevig rood geworden te zijn, aan den vader deze gewichtige verklaring te doen, namelijk dat hij geen geluk op de wereld kon genieten ten ware met zijne dochter.

Belloken kon nauwelijks ademhalen terwijl hij sprak; en als de oude man haar vroeg, of zij daarin toestemde, viel zij aan 't weenen en snikte:

- Ja, vader, als gij wilt.

Toen zeide de grijsaard plechtiglijk:

- Weest alle beide mijne kinderen. Ik dank den hemel die mij zoo een schoonen dag heeft voorbehouden vóór mijn dood!

En terwijl hij sprak, lagen zij beide, Wannes en Belloken, in elkanders armen.

Er werd overeengekomen dat het paar bij den ouderling zoude komen inwonen; want, zeide hij, de tak was te lang aan den boom om er nu afgesneden te worden.

Op den vastgestelden dag kwam de blijdzame stoet uit het *Meiroosken* getreden, en krinkelde den straatweg af naar het dorp. Daar wachtte eene kudde kinderen buiten het voorhof het deftig schouwspel af, en wezen elkander iederen aankomeling aan. In het dorp werd menig gordijn bij den doortocht weggeschoven, en als de stoet voorbijgetogen was, verschenen

op elken dorpel een of meer benieuwde gezichten, om van den eenen kant der straat op elkander te pinken en een woordeken te doen.

Belloken was gansch in het wit en had rozen in het haar; doch de rooskens op haar aanschijn waren nog veel frisscher, had Wannes gelachen. Wannes droeg een nieuw laken kleedsel en een nieuwen bruinen castor. Lammen stond mede in 't zwart, en had uit de kas den hoogen zijden hoed gehaald, welken hij had aangekocht vóór zooveel jaren toen hij zijn eigen bruidsfeest vierde. En als hij dien hoed voor den dag had gebracht, was menig beeld uit het verleden voor zijn oog heropgestaan: de blozende bruid, en de lijdende kraamvrouw, en de vreugdvolle moeder, en het kleine kind in zijn wiegsken, en zijne gade op haar sterfbed. En hij ware droef geweest, ware 't niet dat op dit oogenblik de zoete stem van zijne dochter in de kamer had gegalmd...

De getuigen voor de kerkelijke plechtigheid hadden ook hunne plaats in den optocht. Men bemerkte onder hen Pit en Anne. Zij stonden allen, de mannen in den stijven kiel, de vrouwen met linten, bloemen en plooikens overdekt.

Op het gemeentehuis vonden zij Jeppen, zeer ernstig, en stijf als een pilaar in zijnen jaskraag. Toen de schepen wou overgaan tot het opmaken van de akte van huwelijk, ontbrak er een van de vier gewone getuigen, en de champetter durfde niet weigeren, en was getuige.

Wanneer, na de plechtigheid, het proficiat van den schepen de jonge echtelieden had toegeklonken, verzocht vader Lammen den ambtenaar en de getuigen op het bruidsmaal te zijnen huize. Jeppen was niet kwaadaardig: hij vergat op eens het gebeurde, en bedankte den ouden Lammen; en terwijl zij allen samen naar de kerk gingen, dacht hij onderweg bij zichzelven:

- Ik zal het proces-verbaal maar niet opmaken.

Daarna begon het feest.

Op de straat schoot men pistolen los, en riep men:

- Jouw voor het jonge paar!

En de meiskens van het dorp brachten de bruid een bestek aan, bestaande uit een allerfraaiste koffiegerief om de schapraai harer slaapkamer mee op te sieren,

In 't *Meiroosken* werd dien dag lekker tafel gehouden, en fel gegeten en gedronken tot den donkeren nacht. Midden 't geraas der genooden, rinkelde Jeppen met zijn mes op zijn glas, en stond recht, en stelde de gezondheid der nieuwe echtelingen in. Des anderen dags werd er in het dorp hartelijk gelachen met zijne grappen, vooral wanneer hij het paar had vergeleken bij twee vogelen in hun nest, en had gewenscht dat er in dat nest gelijk bij de meezen zoo wat een twaalftal vogelkens mochten geboren worden.

Brussel.

JULIAAN VAN DER LINDEN.

Over het geluid.
Vervolg van blz. 57.

Wanneer men met aandacht eenen klank hoort, kan men bespeuren dat de trillende beweging reeds ophoudt, vooraleer de klank tot ons komt; men heeft daar een beslissend voorbeeld van in het losbranden van een vuurwapen. Ingeval men zich daarbij op eenen afstand van omtrent vijftig stappen bevindt, ziet men het licht vooraleer men het schot hoort. Hetzelfde gebeurt met de uitbuldering des bliksems; men ziet den bliksem eer men den donder hoort; zulks bewijst, dat het geluid eenen zekeren tijd, volgens den afstand, gebruikt om tot ons gehoor te komen, en diensvolgens dat personen, die op dezelfde rei staan, op honderd stappen van elkander, alle den klank niet hooren op denzelfden tijd. Te midden der menigvuldige klanken door speeltuigen veroorzaakt in een concert, kan men de klanken van het een of het ander dezer tuigen zeer wel onderscheiden, wat bewijst dat de verschillige trillingen der lucht elkander doorkruisen. Verders doorloopen alle klanken, welkdanig hun aard ook zij, de lucht met dezelfde snelheid, vermits men de muziek van een concert op verschillige afstanden hoort, iets wat bewijst dat de verschillige klanken zich onderling opvolgen in dezelfde orde en in dezelfde tijdruimte. Dikwijls heeft men verschillige proefnemingen gedaan om de snelheid der klanken door de lucht te bepalen. Het middel dat daartoe het best geschikt is bestaat uit eene nauwkeurige berekening van den tijd die er verloopt tusschen het zien van het licht eens kanonschots en deszelfs klank. Op dergelijke wijze heeft men berekend dat de gewone snelheid van den klank omtrent 340 meters is bij elke seconde. Doch men neme in aanmerking dat deze snelheid vermeerderd of verminderd wordt door den wind, wanneer deze in dezelfde of in eene tegenovergestelde richting voortsnelt. Bij middel der kennis van de snelheid waarmede de klank door de lucht wordt voortgezet kan men ten naasten bij eenen afstand afmeten. Bij voorbeeld, op het oogenblik dat men het licht van een geweerschot of den bliksem ziet, telt men de seconden die er verloopen van het oogenblik dezer verschijning tot op datgene tijdens welk men het geluid hoort. Dit getal vermenigvuldigd door 340 zal den afstand aanduiden tot het middenpunt der uitbuldering. Alle de natuurlijke voorwerpen laten den klank niet doorgaan met gelijke snelheid. Bij de volgende voorwerpen is de betrekkelijke snelheid van den klank, als hier onder is aangeduid.

Lucht	1	Eenheid van vergelijking Namen der proefnemers.
Zuiver water	4,5	Delaplace.
Zeewater	4,7	Delaplace.
Tin	7,5	Chladni.
Zilver	9	Chladni.
Gegoten ijzer	10	Bicot.
Geel koper	10,5	Delaplace.
Koper	12	Chladni.
Yzer	17	Chladni.
Hout	van 11 tot 17	Chladni.[1]

D[r] F.-J. MATTHYSSENS.

(1) Quetelet *Positions de physique.*

Kroniek.

Antwerpen. - *Gedenkteeken der vrijmaking van de Schelde.* In zitting van 26 November heeft de gemeenteraad, zich aansluitende bij de uitspraak der jury, het ontwerp van den heer J. Winders aangenomen om uitgevoerd te worden. De heer Winders zal echter een geboetseerd model leveren van de kroongroep zooals die in zijne schetsteekening voorkwam. De jury en de gemeenteraad zullen vervolgens eene keus tusschen de twee kroongroepen doen. Het gemeentebestuur heeft eene vergoeding van 500 fr. ter beschikking gesteld van de makers der 4 andere modellen (zie hunne namen op bladz. 152).

- Wij gaven op bladz. 158 den uitslag van den prijskamp van blijspelen, geopend door het stadsbestuur. Over de tooneelspelen en de drames zal eerst in 't nieuwe jaar uitspraak kunnen gedaan worden. De mededingers in den stadsprijskamp, die verlangen deel te nemen aan den 3-jarigen staatsprijskamp van Nederlandsche toneelletterkunde, zullen dus wel doen, ten spoedigste nieuwe kopijen van hunne aan de stad gezondene handschriften te doen maken, ten einde ze nog vóór 31 Januari naar Brussel te kunnen sturen.

- De door ons op blz. 144 vermelde teekening van Hendrik Blomme, bekroond door de koninklijke academie van België, wils op 7 December tentoongesteld in de zaal der academiekers, Venusstraat.

- *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen.* Op 30 November en volgende dagen waren tentoongesteld: van E.J. BOKS, een allerliefst en goed geschilderd tafereel uit het hedendaagsch leven getiteld: *Buurpraatje*; als uitvoering het beste dat wij tot heden van den kunstenaar zagen. - A. WUST, twee dichterlijk weergegeven landschappen: *Woeste natuur* en *Gevaar* (maanlicht.) - P. VAN DER OUDERAA, een prachtig levensgroot vrouwenportret; kleeding: zwart fluweel met witte kant afgezet; de dame heft eene tapijtgordijn op, om in een nabijzijnde vertrek te gaan; de handen zijn vooral meesterlijk geteekend en uitvoerig geschilderd; *Droefgeestigheid* is een ander uitmuntend stuk van denzelfden schilder, aangekocht door den heer F. Delahaye. - W. LINNIG, een aangenaam stuk, getiteld: de *Schacheraar*; aan het bijwerk werd echter niet genoeg zorg besteed. - J. NAUWENS, een zorgvuldig geschilderd *Stilleven*, met heerlijke druiven die naar den zomer doen wenschen. - E. SIBERT, twee kinderportretten op één doek, in eene wat gemaakte houding; verder een welgelijkend vrouwenportret. - F. CRABEELS, eene niet genoeg afgewerkte schilderij getiteld: *de Redacteur.* - ALB. DE KEYSER, een zeer verdienstelijk wintergezicht. - J. VAN BEERS' *Manneken met den mof* (een jongen die eenen mof de kruk aan 't leeren is) genoot veel en welverdienden bijval; deszelfden schilders *Berechting op den buiten* is met veel waarheid geschetst; de portretten van de heeren H. Collin en Herreboudt laten te wenschen, het eerste is te vuil en het tweede te grijs van toon. - Van ROB. FABRI zagen wij een zeer zorgvuldig en goed bewerkt plaasteren standbeeldje; de beeldhouwer is uitmuntend in zijnen arbeid geslaagd; hij heeft een geheel voortreffelijk werk geleverd. - R. MOLS' *Gezicht op Antwerpen* is eene fraaie schilderij.

- I. MEYERS' *Gezicht in Vlaanderen* is goed van toon, maar niet genoeg afgewerkt; zijne *Oevers van de Schelde* zijn vol verdiensten. - HUBERT, een fraai stukje: een ruiter met twee paarden, *Op wandeling.* - DANSAERTS Rust na de jacht is goed geschilderd en vol karakter. - J. STOBBAERTS' *Hondjes* en *Niet door*! twee

verdienstelijke stukken. - Van HEYERMANS' *Blinde moeike* mag hetzelfde gezegd worden. Verder waren eene reeks puike lichtteekeningen tentoongesteld, meest gezichten uit de provincie Namen.

Brussel. - *Driejarige prijskamp van Vlaamsche toonelletterkunde.* Rechters zijn de heeren H. Conscience. Nolet de Brauwere van Steeland, Em. Hiel D. Sleeckx en S. Willems. De termijn voor de inzending is verlengd tot 30 Januari.

- *Patria Belgica.* De 13de aflevering is verschenen, bevattende: *Geneeskundige aardrijkskunde*, door dr. Maynne, *Gasthuizen*, *godshuizen* en *weldadigheidsgestichten*, door A. Visschers, voorzitter der bestendige commissie der maatschappij van ouderlingen bijstand.

- *Koninklijke academie van België.* De klasse der schoone kunsten heeft de gouden medaille toegekend aan den heer A. Schoy voor zijne verhandeling over het tijdstip waarop de beeldhouwkunde in Nederland den Italiaanschen invloed onderging.

- Het Belgische staatsbestuur heeft van den hertog van Arenberg voor het rijksmuseum een 40-tal schilderijen gekocht meest allen van de oudste Vlaamsche schilderschool en sommige van Duitsche en Italiaansche meesters uit de XIVe en XVe eeuw.

- Op 14 December vergaderde in het stadhuis de Zuid-Nederlandsche maatschappij van taalkunde. Zij besloot eenen prijskamp uit te schrijven voor 't vervolledigen van het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* en het *Westvlaamsche Idioticon.* De uitgeloofde prijzen bedragen: de 1ste, 600 fr., de 2de, 400 fr., de 3de, 200 fr. Voor het programma zich te vervoegen tot den eerw. heer Th. Roucourt, secretaris van de maatschappij te Mechelen.

- In het Lucashuis is gesticht eene afdeeling van het *Willemsfonds*, onder voorzitterschap van Em. Hiel. Het Lucashuis is een eigendom van den kustschilder Smaelen.

- Op 11 November werden de wetgevende kamers geopend. Voor de eerste maal sedert 1830 verscheen in den *Moniteur* van de troonrede eene Nederlandsche vertaling.

- *L'Art Universel*, een Brusselsch weekblad onder bestuur van den heer Cam. Lemonier, schenkt als premie aan zijne inschrijvers een onuitgegeven zangstuk van Peter Benoit, getiteld: *Ik droomde*, woorden van Em. Hiel.

- Gevaert heeft de laatste hand gelegd aan een uitgebreid werk over de muziek, getiteld: *Histoire de la musique ancienne.*

Gent. - Een dertigtal advocaten hebben eene vereeniging gesticht voor de beoefening der rechtswetenschap en welsprekendheid in de Nederlandsche taal, ten einde mede te helpen tot de trouwe uitvoering van de wet Coremans. Het bestuur is samengesteld uit de heeren J. De Vigne, Alb. Fredericq, J. Obrie, C.F. Van Acker en J. Vuylsteke.

- Bij C. Annoot-Braeckman is verschenen: *Geschiedenis der Stad en Kastelnij van Veurne*, door F. De Potter, E. Ronse en P. Borre. Eerste deel groot 8o, van 454 bladzijden.

Lier. - Op 16 November is alhier eene afdeeling van 't *Willemsfonds* gesticht onder het bestuur van de heeren A. Bergmann. I De Cae, E. Commers, Delpire en F, Verrijdt.

Londen. Den 18n December heeft de hertog van Edimburg den eersten steen gelegd van het muziekconservatorium welk te Londen gaat gebouwd worden, in de nabijheid der Albert-Hall, in den Engelschen bouwtrant der XVIIe eeuw, volgens de teekeningen van den luitenant H.H. Cale. Buiten de gewone dienstvertrekken, zal het beluik twintig schoolzalen bevatten en grooter zijn dan eenig conservatorium in Europa.

De grond waarop 't gebouw zal staan, is kosteloos geschonken door de commissarissen der wereldtentoonstelling van 1851 en de bouwwerken zullen bekostigd worden door een zoo rijken als edelmoedigen muziekliefhebber, den heer C.J. Frenke.

Italië. - Met veel ophef wordt in de nieuwsbladen gewaagd van een zangspel, getiteld: *de Gothen*, geschreven door een 23-jarigen toonzetter, Gobatti geheeten, en waarvoor hem niet minder dan 40,000 fr. zou betaald zijn, zoowat 30,000 fr. *meer* dan Rossini voor zijn eerst opgevoerd stuk trok. Gobatti wordt gezegd een uitstekend vernuft te zijn.

Kerstmis.

De heer J. Van de Velde doet ergens opmerken, dat de Kerstdag meer dan één liedeken en rijmpje telt, door ongenoemde voorouderlijke dichters op de geboorte van d e n Z a l i g m a k e r gemaakt, en waarvan de wijs zoo wel als de woorden, onveranderd tot ons zijn gekomen, omdat de grootmoeders die hymnen harer jeugd bij de wieg zongen der kindertjes, welke, als de zon huns levens onderging, hetzelfde hebben gedaan; alzoo heeft, de eene eeuw kunnen weten wat er in de andere onder 't volk omging. Willems, Snellaert, De Cousemaeker, Van de Velde en anderen hebben verschillende dezer liederen in druk gegeven; sommige zijn echte pareltjes van godsdienstig gevoel. Aan de Kerstmis hechten zich ook in de germaansche streken tal van gedichten en verhalen, die met den dag zelven niet veel meer gemeens hebben, dan dat zij oude, kinderlijke herinneringen opwekken en het gemoed stemmen tot ernst en vroomheid, tot vrede en berustiging. Dank aan den verdienstelijken dichter, dr. C.J. Hansen, zien wij ons in staat gesteld, de overzetting te geven van zoo een allerliefste Kerstrijm uit het Platduitsch van Kraus Groth:

Dat is een scherpe kerstmisnacht!
Griet-Doortje, neem het vuur in acht!
Grootvader vriest nog anders dood,
Zijn neus ziet van de koude al rood.

Och, laat hij nu de wieg maar staan!
Hij moest maar in den leunstoel gaan!
Zie zoo! de kamer is al klaar;
Nu nog wat zand gestrooid aldaar!

De vensters gaan niet op, ai mij!
Hier moet ik met den vuurpot bij!
Wat knarst de sneeuw! wat's dat voor een?
De vorst maakt ieder flink te been.

Daar komt de zon! ze is vurig-rood!
Als die maar helpt, dan is 't geen nood.
Kijk eens! de hoeken zijn al blank
En 't druppelt op de vensterbank.

't Geboomte draagt zijn winterkleed,
't Is wit, zoo wijd het oog maar ziet.
Alleen de beek in 't weideland
Is als een spiegel aan den wand.

Reeds zijn vele armen aan den gang!
Die 's nachts niet warm ligt, slaapt niet laag.
De kleine snaken kruipen krom,
Met wanten aan en doeken om.

Kijk hier dat bloeiken in geween,
't Is waarlijk treurig om te zien!
En zoo onnoozel en zoo teêr!
Van deernis doet het harte zeer.

De waker met zijn oogstmand daar,
Die wordt ook ouder met het jaar.
Zijn lied klinkt langs de straat zoo bang,
Als zong hij zelf zijn grafgezang.

Wanneer hij hier komt met zijn' korf,
Zoo vraag hem eens naar hout en torf,
En geef hem dan een koeksken meer.
Wie weet komt Kerstmis voor hem weêr!

De tijd gaat sneller dan een droom:
Eerst krijgt men zelf'nen kerstmisboom:
Ons kindren komen aan de rij,
Straks wiegt men als grootmoeder blij.

En eer wij opzien, zijn wij oud,
En eer wij omzien zijn wij koud,
En Kerstmis komt en gaat in draf:
Ons dekt de sneeuw in 't diepe graf.

C.-J.H.

Naar het Platduitsch van *Klaus Groth.*

Horlogeveeren.

Tot in 't jaar 1818 kwamen de veeren voor uurwerken grootendeels uit Zwitserland. Sedert dien is zulks ten voordeele van Frankrijk veranderd. Omstreeks voornoemd jaar werd door twee gebroeders, de heeren Montandom, eene veerfabriek gesticht te Parijs, welke fabriek in 1847 door hen werd overgebracht naar het klein Fransch, stadje Rambouillet. De gebroeders Montandon waren de eerste die hoorlogeveeren met de mechaniek maakten, iets wat een grooten afslag in den prijs der uurwerken teweegbracht. In hunne fabriek worden jaarlijks 130,000 dozijnen veeren voor zakuurwerken en 280,000 dozijnen slingeruurwerken, pendules, enz. vervaardigd, Zij leveren veeren aan Zwitserland, aan Engeland, aan Duitschland en zelfs aan Amerika. In de fabriek van Rambouillet werkt een stoomtuig van 20 paardenkracht; er worden buitendien nog 30 verschillende machines gebruikt, want eer men uit eene plaat staal eene veer gemaakt heeft, moet zij 60 keeren bewerkt worden en van gedaante veranderen.

Iets voor onze jonge lezers.

Getrouw aan onze gewoonte, geven wij in deze aflevering, die omtrent Kersmis verschijnt, een verhaaltje dat meer bijzonder voor onze jonge lezers is bestemd, namelijk eene omwerking van het vertelsel van Blauwenbaard. Wij hopen dat de lezing van het lieve sprookje hun veel genoegen verschaffen zal.

Blauwbaard

Er was eens een man die veel schoone huizen en lusthoven had en wel voorzien was van alle soort van goud en zilverwerk, van kostelijken huisraad en rijkvergulde koetsen. Maar die man had ook het ongeluk eenen blauwen baard te hebben; dat maakte hem zoo leelijk en zoo afschuwelijk dat er noch weduwe, noch jonge dochter was, die van hem niet ging loopen.

Eene zijner buurvrouwen, die ook van hoogen rang en geboorte was, had twee wonderschoone dochters. Hij vroeg er eene van ten huwelijk en liet de moeder kiezen wat voor eene zij hem wilde toestaan. Geen van beiden wilde met hem trouwen, en de eene verzond hem naar de andere, er niet toe kunnende besluiten om eenen man te nemen die eenen blauwen baard had. Iets wat haar van hem nog meer afkeerig maakte, was dat hij reeds met verscheidene vrouwen was getrouwd geweest, en dat men nooit was te weten gekomen wat er van die vrouwen geworden was.

Om met deze dochters kennis te maken, voerde Blauwbaard ze met hare moeder, twee-drie van heure beste gespelen en vriendinnen en eenige jongelingen uit de buurt, naar een zijner lusthoven, en daar bleven ze wel acht volle dagen. Daar sprak men van niets anders dan van wandelen gaan, van visschen en van jagen, van dansen en feesten, van eten en drinken: daar was niemand die er op zijn gemak kon slapen! want men bracht er den nacht door met elkander poetsen te spelen, en het kwam ten langen leste zoo ver, dat de oudste van de twee zusters begon te vinden, dat de baard

van den huisheer-toch zoo blauw niet en was en hij er overigens een recht knappe kerel uitzag. Zoo haast men naar de stad was teruggekeerd, werd daar het huwelijk gesloten.

Eene maand daarna zegde blauwbaard tot zijne vrouw dat hij voor eene gewichtige zaak op reis moest gaan en ten minste wel zes weken zou weg blijven; dat hij haar verzocht, den tijd zijner afwezigheid vroolijk over te brengen; dat zij hare vriendinnen zou uitnoodigen, en, als ze 't goed vond, naar het lusthof kon rijden, dat ze voorts maar overal goeden cier moest maken en lustig doen opdisschen.

- Daar zijn de sleutels van de twee groote kleerkassen, sprak hij, de sleutels van ons beste goud en zilverwerk, de sleutels van mijne geldkisten, waarin ik mijne gouden en zilveren munten bewaar, de sleutels van de kistjes waar mijne juweelen en edelsteenen in liggen, en ook den haak waarmede gij alle de kamers kunt opendoen. Hier heb ik nog een sleutelken en met dat sleutelken komt men in het kleine benedenvertrek, dat op 't eind der groote gaanderij ligt. Doe alles open, ga overal, maar in dat vertrek moogt ge niet komen, dat verbied ik u, en verbied het u zoo gestreng, dat gij het allerergste van mijne woede te vreezen hebt, zoo gij de deur er van durft opendoen. -

Zij beloofde alles wat haar bevolen was getrouwelijk na te komen; en nadat hij haar nog eens omhelsd had, klom hij in zijne koets en ging op reis.

Om naar de jonggetrouwde te gaan, wachtten de buurvrouwen en vriendinnen niet tot men haar kwam halen, zoodanig waren ze benieuwd om de pracht en de kostbaarheden van haar huis te zien, waar zij het niet bestaan hadden te komen, zoo lang de man er was; want ze waren bang voor zijnen blauwen baard. Op staanden voet begonnen ze alle kamers en vertrekken rond te loopen en alle kleerkassen, welke op zijn kostelijkst voorzien waren, te doorsnuffelen. Voorts gingen ze naar de bovenzalen en konden daar de schoonheid der tapijten, bedden, sofas, zetels, tafels, lichtkroonen en spiegels niet genoeg bewonderen. In lestgenoemde kon men zich van het hoofd tot de voeten bekijken, en ze waren met glazen, zilveren of gulden lijsten omzet, zoo schoon en zoo kunstig gemaakt, dat men nooit iets schooners gezien had. De vrouwen hielden niet op, met het geluk harer vriendin op te zetten en te benijden; maar deze mocht zich toch bij het beschouwen dier kostbaarheden weinig verlustigen, omdat ze ongeduldig was om het kleine benedenvertrek te gaan opendoen. Ze werd zoodanig door hare nieuwsgierigheid aangezet, dat zij er niet eens op dacht hoe onbeleefd het was hare gezellinnen te verlaten, langs eenheimelijk trapje naar beneden stoof, en wel twee- of driemaal

gevaar liep van den nek te breken. Als ze voor de deur van het kleine vertrek gekomen was, bleef ze wat stilstaan, dacht op het verbod dat heur man haar gedaan had en op 't ongeluk dat haar wel eens mocht overkomen, ingeval ze ongehoorzaam werd: maar de bekoring was haar te sterk en ze kon dezelve niet meester worden: zij nam dan het sleutelken en deed al bevende de deur van het kleine vertrek open.

In den eerste zag ze niets, daar de vensters gesloten waren; na verloop van eenige oogenblikken begon ze te zien dat de vloer 't allerkant met geronnen bloed bezoedeld was en er verscheidene vrouwenlijken tegen de muren hingen: dat waren de lijken der vrouwen die Blauwbaard getrouwd had en de eene na de andere had om hals gebracht.

Ze stierf bijna van schrik en liet het sleutelken, dat ze pas van het slot had getrokken, op den grond vallen.

Nadat ze tot bewustzijn gekomen was, raapte ze het sleutelken op, deed de deur weder toe en ging naar hare kamer terug om zich wat te herstellen; maar dat gelukte haar niet; want ze was al te zeer aangedaan. Daar ze dan gewaar werd dat het sleutelken van het kleine vertrek met bloed bevlekt was, poogde zij tot twee drie keeren toe het af te vagen; maar het bloed ging er niet af; zij mocht het wasschen of wel met zand en zavel schuren, het bloed bleef er altoos op; want het sleutelken was betooverd en om het heel zuiver te kuischen was er geen middel; als men er het bloed van den eenen kant afdeed, kwam het er langs eenen anderen op terug.

Den eigen avond kwam Blauwbaard van zijne reis te huis, en zei dat hij onderwege brieven ontvangen had, welke het bericht behelsden, dat de zaak waarvoor hij vertrokken was, ten zijnen voordeele was afgedaan geworden. Zijne vrouw deed al wat haar mogelijk was, om hem te bewijzen dat zij zich over zijne spoedige tehuiskomst verheugde. 's Anderendaags vroeg hij haar de sleutels terug en zij gaf ze hem; maar hare hand beefde zoodanig, dat hij weinig moeite had om te raden wat er was voorgevallen.

- Hoe komt het, sprak hij, dat het sleutelken van het kleine vertrek er niet bij is?

- Denkelijk, antwoordde zij, zal ik het boven op tafel hebben laten liggen.

- Vergeet niet, hernam Blauwbaard, het mij straks af te geven. -

Ze wachtte zoo lang ze maar kon maar ten langen leste moest ze toch het sleutelken voor den dag halen. Blauwbaard bekeek het eens ter dege en zei tot zijne vrouw: - Waarom is er bloed aan dat sleutelken?

- Ik weet er niets van, antwoordde het arme wijf, zoo bleek geworden als een lijk.

- Gij weet er niets van, hernam Blauwbaard; maar ik weet het wel. Gij hebt in het kleine vertrek willen komen? Welnu, mevrouw, ge zult er ook in komen en een plaatsken hebben nevens de andere juffers die ge daar gezien hebt.

Zij deed eenen knieval voor haren man, en weende en bad om vergiffenis en toonde over hare ongehoorzaamheid een waarachtig berouw. Schoon en bedrukt als ze was, zou ze eenen steen tot medelijden bewogen hebben; maar Blauwbaards hart was nog harder dan steen.

- Gij moet sterven, mevrouw, sprak hij, en sterven op staanden voet.

- Als ik dan toch sterven moet, antwoordde ze, hem met tranenvolle oogen beziende, zoo geef mij toch den tijd om God te bidden.

- Ik sta u een half kwart uurs toe, hernam Blauwbaerd; maar geen oogenblik langer.

Als ze nu alleen was, riep ze hare zuster en zei:

- Zuster Anna (want zoo hiet ze), ik smeek u, op het hoogste van den toren te klimmen, om te zien of mijne broeders niet aankomen; zij hebben beloofd mij vandaag te komen bezoeken en als gij hen ziet, dan moet ge hun een teeken doen, dat ze zich spoeden.

Zuster Anna klom op het hoogste van den toren, en de arme bedrukte riep haar van tijd tot tijd toe:

- Anna, zuster Anna, ziet ge niets aankomen?

En zuster Anna antwoordde:

- Ik zie niets dan de zon die schijnt en 't gras dat kwijnt.

Ondertusschen had Blauwbaard een mes uit de schee getrokken en riep met forsche stem:

- Kom aanstonds naar beneden of ik kom naar boven.

- Nog een oogenbliksken, als 't u belieft, antwoordde zijne vrouw.

En dan riep ze weer stillekens:

- Anna, zuster Anna, ziet ge niets aankomen?

En zuster Anna antwoordde:

- Ik zie niets dan de zon die schijnt en 't gras dat kwijnt.

- Kom aanstonds naar beneden of wel ik kom naar boven, riep Blauwbaard.

- Ik kom, antwoordde zijne vrouw.

En dan riep ze:

- Anna, zuster Anna, ziet ge niets komen?

- Ik zie, antwoordde zuster Anna, ik zie eene groote stofwolk die langs dezen kant komt.

- Zijn het mijne broeders?

- Jammer! Neen, zuster lief, het is eene kudde schapen.

- Wilt ge niet naar beneden komen? riep Blauwbaard.

- Nog een oogenblikske, antwoordde zijne vrouw.

En dan riep ze:

- Anna, zuster Anna, ziet ge niets aankomen?

- Ik zie, antwoordde ze, ik zie twee ruiters, die langs dezen kant komen; maar ze zijn nog ver van hier.

- God zij geloofd! riep de vrouw, dat zijn mijne broeders!

- Ik doe hun teeken, dat zij zich spoeden. -

Blauwbaard begon zoo forsch te roepen dat heel het huis er van daverde. De arme vrouw kwam naar beneden en deed nogmaals eenen knieval, met weenende oogen en hangende haren.

- Dat baat hier niet, sprak Blauwbaard, ge moet sterven. -

En haar dan met eene hand bij het haar grijpende, terwijl hij met de andere zijn mes ophief, ging hij haar het hoofd afslaan. De arme vrouw wendde zich tot hem, aanzag hem met ster-

vende oogen, en vroeg nog een oogenbliksken om hare verstrooide zinnen te vergaren.

- Neen! neen! sprak hij, beveel uwe ziel aan God; - en zijn arm opheffende.....

Op dit oogenblik werd er zoo hevig aan de deur geklopt, dat Blauwbaard niet dorst voortgaan. Er werd open gedaan, en er stoven twee ruiters binnen, die met den degen in de hand op Blauwbaard toeliepen. Hij zag, dat het zijner vrouwe broeders waren, de eene was een dragonder, en de andere een huzaar, en hij ging loopen om zijn eigen leven te redden. Maar de twee gebroeders volgden hem zoo kort op de hielen, dat zij hem inhaalden eer hij nog over den stoep van het huis was. Zij stieten hem hunne degens door en door zijne borst en lieten hem voor dood liggen. De arme vrouw was bijna ook van schrik gestorven en had de kracht niet om op te staan en hare broeders te omhelzen.

Het gebeurde nu, dat Blauwbaard geene erfgenamen had en dat zijne vrouw dus in bezit bleef van al zijne goederen. Een deel er van werd besteed tot den bruidschat van hare jongere zuster Anna, die trouwde met eenen edelman, van wien ze al lang te voren bemind werd; met een ander deel er van kocht ze haren broederen eene plaats van kapitein, en wat er nog overschoot was meer dan toereikende om haar toe te laten zelve met eenen hupschen kerel te trouwen, met wien ze betere dagen beleefde en den wreeden Blauwbaard vergat.

Zedeles.

Nieuwsgierigheid lokt ons zoetjes aan,
En toch men boet ze steeds met weeklacht en getraan.
Dit voorbeeld koos ik hier uit honderd duizendtallen.
Sinds moeder Eva is gevallen,
Bleef ook nieuwsgierigheid een wellust voor de vrouw:
Hoeveel en bracht ze er niet in rampspoed en in rouw!

Tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg en slot van bladz. 161).

Teekeningen, *plaatsneden enz.* F. BAECKELMANS stelde ten toon de uitmuntend schoone bouwkundige teekeningen van zijn bekroond ontwerp van een nieuw gasthuis te Antwerpen. - L. BLOMME. Plannen der kerken van Berlaer en van Hingene, en van de gast- en godshuizen uan Willebroeck en Ruysbroeck. Zeer verdienstelijk. - A. MENNESSIER, van St. Joost-ten-Noode, bouw- en doorzichtkundige teekeningen. - L.H.M. BOONEN, van Neuilly (Seine), zes zorgvuldig uitgevoerde teekeningen voor de herstelling van den tempel der Ongevleugelde Victorie te Athene. - G. BIOT (Elsene). Twee afdrukken van op koper gesneden portretten en *de List*, teekening naar Portaels. - A. DANSE, leeraar aan de academie van Bergen. De portretten van Houet, Fetis en Leys, uitgevoerd op koper voor de koninklijke academie van België, benevens *De pasgehuwde*, eene zeer schoone plaat naar Portaels en twee geteekende portretten. - J. DUMANNEZ. Drie platen naar tafereelen van Leys, J. Coomans, en Johnston, door ons reeds vermeld en besproken, verleden jaar, bladz. 186, - J. DIRKS, van Antwerpen, stelde ten toon een proefstuk zijner afgewerkte plaat naar J. Lies, waarvan, evenals op de Mechelsche tentoonstelling, verscheidene afdrukken voor

de verloting zijn aangekocht. Eene goede teekening naar een tafereel, de *Kunstbeoefenaar*, van F. Stevens. - J. FRANCK. *De kruisafdoening* naar Rubens. (Zie 1872, bladz. 187). - J. KRACKER, van Munchen. Twee uitmuntend schoone kopersneden: *Het laatste feestmaal te Wallenstein*, naar het tafereel van Julius Scholtzen, en *Mater amabilis*, naar J. von Schraudolf. - F. LAUWERS. Eene zeer verdienstelijke plaat naar een tafereel van Van Ostade uit het Antwerpsch museum, *De rooker*, en eene zorgvuldig bewerkte teekening naar A. Van Dycks tafereel, *Christus in het graf.* - LELI, van Napels. *De kruisverheffing*, naar Rubens, eene goed en schilderachtig gegraveerde plaat, waarvan eenige exemplaren voor de trekking waren aangekocht. - J.B. MEUNIER. (Zie 1872, bladz. 187). - J.B. MICHIELS. Verdienstelijke plaat naar een tafereel van F. Pauwels, *De vrijmaking der slaven van Amerika*, besteld door den heer d'Huyvetter. - R. STANG, leeraar te Dusseldorp. *De trouw van Maria*, naar Rafaël; goed teruggegeven. - H. STEIFENSAND (Dusseldorp). *De aanbidding*, naar P. Veronese. - H.F. VAN DER BORCHT. Een goed geteekend en welgelijkend portret. Verder *De liefhebbers van kanarievogels*, naar D. Col, geteekend voor de gravuur en een afdruk der door ons verleden jaar vermelde en thans meer afgewerkte plaat, *Maria met het kind.* (Zie 1872 bladz. 186.) - Er waren nog verdienstelijke en welgelijkende portretten van: Mej. CREVECOEUR (Brussel), H. MEYER, F. BEERTS en J. SMALDERS, van Antwerpen.

Koolteekeningen van F.A. BURCHARD en L. DUPUIS, van Brussel, DUFLOS, van Doornik, A. DE BISEAU (Brussel), drie zeer verdienstelijke, waarvan eene voor de trekking aangekocht.

Sterkwaterplaten van L. JACQUELART, van Gerimont, C. DE GRAVESANDE, van Brussel en J. LINNIG, van Antwerpen.

Waterverfschilderingen van: J. BERLIN, J.B. CHAPPUSET en R. CLARKE; H. STACQUET en V. WYTTERSCHAUT, te Brussel; H. LE GRAND (Brugge); J. LESSELS, van Edimburg; TOURNY, van Parijs; H. SEGHERS en L. VAN DEN WILDENBERGH, van Antwerpen.

Gleiswerk van Mej. L. BRASSART, F. DAUGE, P. DELIN, A. DE MOL, E. DE VALERIOLA, C. GILBERT, A. HANOTEL en E. TOURTEAU, te Brussel.

Hiermede sluiten wij ons verslag, dat wij wel zouden gewenscht hebben nog verder te kunnen uitbreiden. Wij hebben, bij den aanvang van onsoverzicht, gemeld, dat de catalogus bestond uit 1258 nummers; deze verdeelden zich in 1042 schilderijen, 74 beeldhouwwerken, 30 waterverfschilderingen, 57 teekeningen, enz. België telde 496 inzenders; Duitschland 91; Holland 74; Frankrijk 57 en de overige landen 17. Zoodat er 88 tentoonstellers meer waren dan in 1870. Z.M. de koning kocht vier tafereelen van de oudste schilders der Antwerpsche school: F. De Braekeleer, P. Kremer, Moerenhout en J. Ruyten, en nam, volgens gewoonte, 1000 loten tegen 5 fr. Voor de trekking werden aangekocht: 49 schilderijen, 3 beeldhouwwerken, ééne koolteekening en 21 prenten. Buitendien vonden nog 127 kunststukken koopers. Er wordt gerekend, dat er, alles te zamen, ongeveer 300,000 fr. aan het koopen van tentoongestelde stukken is besteed. Slechts één prijs werd in de prijskampen toege-

kend (zie bladz. 184). Op voorstel van de jury zijn de volgende annmoedigingspremiën toegekend: BEELDHOUWKUNDE, aan n^{r} 1, onder kenspreuk: *Kunst*, en aan n^{r} 3, kenteeken: *Een punt in een driehoek;* OJIVALE BOUWKUNDE, een bijprijs aan n^{r} 12, kenspreuk: *Rust voor Jan en alleman;* KLASSIEKE BOUWKUNDE, eene premie *ex oequo* aan n^{r} 5, kenspreuk: *Utile et agréable*, aan n^{r} 8, *Rien sans peine* en aan n^{r} 9, *Navigation;* BEELDHOUWKUNDIGE VERSIERING, eene aanmoediging aan n^{r} 14, kenspreuk: *Schild.*

De verloting der door de maatschappij aangekochte kunstwerken had plaats op 17 November, en gaf den volgenden uitslag:

Vervaardigers der stukken.	***Winners.***
A.F. Heiligers.	Ed Sorel.
J. Dirks. F. Lauwers, M. Vermeiren (Grav.)	A. De Langle.
J. Quinaux.	E. Schaffeneers.
E. Siberdt.	Gysbrecht.
L. Dupuis. (Marmer.)	Ch. Dierckx.
Lelli. (Gravunr.)	Mad. Neumans.
J.P.L. Antigna.	G. Van Noten.
J. Dirks, P. Lauwers,	
M. Vermeiren. (Grav.)	Z.M. de koning.
V. De Vos.	Aandeelhouder.
J. Kracker. (Gravuur.)	V. De Wapenaert.
J. Rosseels.	Mej. M. Storms.
A.J. Verhoeven-Bal.	J.B. Deneuf.
A. Danse. (Gravuur.)	J. Van den Bergh.
J. Dirks, F. Lauwers, M. Vermeiren. (Grav.)	J. Conart.
Juff. Rosa Venneman,	A. Joris.
F.J. Huygens.	Van Tichelen-Donners.
A. Riancho.	Aandeelhouder.
Lelli. (Gravuur.)	id.
A. Danse. (Gravuur.)	id.
H. Leinweber.	Ed. Batkin.
A. Bianchi. (Marmer.)	Z.M. de koning.

J. Dirks, F. Lauwers, M. Vermeiren. (Grav.)	P. d'Hoog.
J. Kracker, (Gravuur.)	Aandeelhouder.
A. De Keyser.	id.
A. Van den Bergh.	J. Knocquart.
Lelli. (Gravuur.)	Th. Wauters.
F. Verheyden.	J.B. Jette.
Gustave Castan.	Steens.
P. Van der Ouderaa.	Coppens-Van Essche.
J. Kracker. (Gravuur.)	J. Scheltjens.
J. Dirks, F. Lauwers, M. Vermeiren. (Grav.)	Aandeelhouder.
Theod. Gerard.	M.A. Van Zuylen.
A. Danse. (Gravuur.)	P. De Sinois.
C.J. De Vogel.	E. Bocquout.
G. Van Hoorde.	C. Van de Werve.
J. Dirks, F. Lauwers, M. Vermeiren, (Grav.)	Provincie Antwerpen.
E. Carpentier.	J.F. Schadde.
Linnig, vader.	G. Berdolt.
E.F. Leemans.	Bovie-Schilders.
E Quitton.	A. Broeckx.
Lelli. (Gravuur.)	Ed. Bauwens.
H. Redig.	J. Jacobs.
F. Van Kuyck.	F.J. Meeus.
J. Kracker, (Gravure.)	A. de Bullemont.
V. Papeleu.	C. Janssens.
J. Vola.	E. Delcroix.
J. Dirks, F. Lauwers. M. Vermeiren. (Grav.)	Z.M. de koning.
A. Yvon.	id.
L. Derickx.	Willaert-De Wael.
E. Tyck.	Urbig-Dillen.
J. Kracker, (Gravuur.)	Alb. Ingenohl.
A. Danse. (Gravuur.)	W.B. Butterfield.
Emile Lafon.	V. Wittemans.

H. Valkenburg.	Lod. Huygens.
E. Delfosse.	J.H. Telemans.
Lelli. (Gravuur.)	J. Moermans.
J. Janssens.	A. Timmermans.
Juff. E. Beernaert.	A. Lautenberger.
J. Dirks, F. Lauwers. M. Vermeiren (Grav.)	H. Dorian.
J.B. Wittkamp.	Frans Gits.
L. Van den Kerkhove. (Marmer.)	C. de Mahieu.
L.A. Neetesone	Aandeelhouder.
J. Dirks, F. Lauwers, M. Vermeiren. (Grav.)	P. Steens.
Luc. Schaefels.	E.C. Walter.
A. Eversen.	P.J. Verbeeck.
J. Capeinick.	E. Lemeire.
C. Soubre.	J. Moreel.
Lelli. (Gravuur.)	Eug. Van Koetsem.
H. Oehmichen,	Van Ael-Schoofs.
W.C. Nakken.	G. Halsberghe.
Jules Ravel.	Van Waesberghe.
I. Impens.	Jos Rypens.
B.J. Van Hove,	Mev. Joz. Geefs.
J. Dirks, F. Lauwers, M. Vermeiren. (Grav.)	P.J. Tillemans.
J. Stark.	De Clerck.
Otto von Thoren.	P. Trachez.
A. De Biseau. (Teekening.)	Mev. Ch. De Ridder.
E. Hunten.	L.G. Lambrechts.

Mattheus van Yrsel, veertigste abt der Sint-Michielsabdij, te Antwerper.

De plaat, welke wij hier mededeelen, komt voort van de vroegere Sint-Michielsabdij van Antwerpen. Zij verbeeldt het wapen van den abt Mattheus van Yrsel (Irselius), veertigsten prelaat van dit klooster; rechts staat de aartsengel Michaël, patroon der abdij, welke den draak verplettert; links de H. Norbertus, stichter der witte orde van Premonstreit en apostel van Antwerpen, met satan en den ketter Tankelm onder de voeten; boven hangen kleinere wapenschilden der stad en des kloosters. Eene

dergelijke plaat, maar met meer kracht en leven geteekend door Abraham Van Diepenbeeck, en op koper gesneden door Petrus Clouwet, vinden wij op de keerzijde van het titelblad van den *Triomph van de christelyke leere door G. Cornelius Hazart*, *II*e *deel.* Op deze staat het wapen van den abt Geeraard Knyff, wien dit boekdeel is opgedragen, tusschen dezelfde HH. Norbertus en Michaël, maar de wapens der stad en der abdij zijn weggelaten. Het wapenschild van Irselius is van zilver met den balk van goud, vergezeld van eene roos van keel in het hoofd en drie dwarsstrepen van azuur, beneden; voor zinspreuk had hij de liefderijke woorden van den apostel: *Omnibus omnia*, alles voor allen.

Deze verdienstelijke man, in het jaar 1541 te Eersel, in Noord-Brabant, geboren, was kanunnik der abdij van Middelburg. In het jaar 1574 werd de stad, na eene langdurige belegering, door de geuzen veroverd, en de geestelijkheid er uit verbannen. Twee der medebroeders van onzen Van Yrsel, te weten de H. Adrianus van Hilvarenbeeck en de H. Jacobus Lacops, of, beter gezegd La Coupe,(1) de eene pastoor, de andere on-

(1) La Coupe is de ware naam van dezen martelaar van Gorcum, zooals blijkt uit stukken, welke de geleerde jezuïet Van Lommel in handen heeft, en waarin Adriaan, de volle broeder van den H. Jacobus, met eigene hand zich Adriaan La Coupe noemt. (*Zie verberteringen van 't leven van den H. Jacobus Lacops*, *door V. De Buck.*)

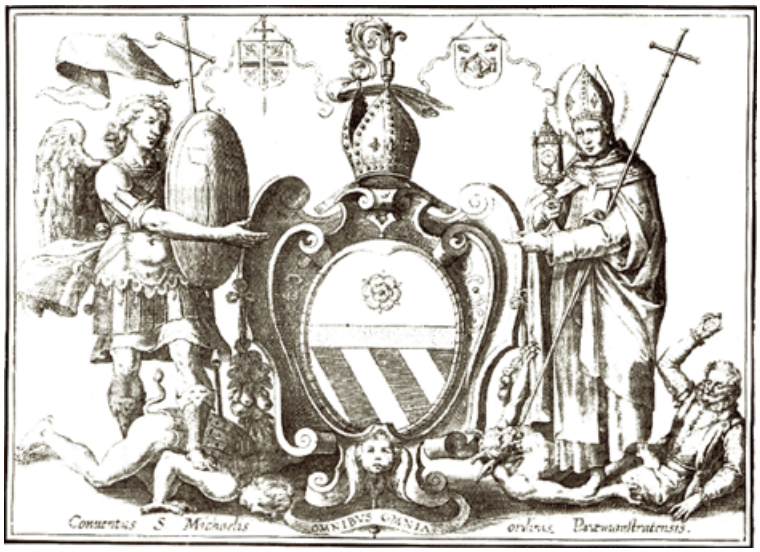
Conventus S. Michaelis
OMNIBUS OMNIA
ordinis Praemonstratensis.

derpastoor te Monster, hadden twee jaren te voren hun geloof met den marteldood bezegeld. Zij maakten deel van die keurbende van christene helden welke, onder den naam van martelaars van Gorcum gekend, ten getale van negentien, door Clemens X gelukzalig, en in 1867 door Pius IX heilig werden verklaard. Van Yrsel vond eene toevlucht in de Sint-Michielsabdij, het moederhuis van het Middelburgsch klooster, doch ging weinig nadien naar de abdij van Tongerloo over. Zijne goede begaafdheden en deugdzaam leven deden hem tot de gewichtigste ambten opklimmen. Zoo was hij achter een volgens pastoor te Zammel (onder Gheel), te Alphen en te Poppel; in deze laatste plaats werd hij door de protestantsche soldaten aangehouden en naar het kasteel van Turnhout gevoerd, waar hij, in eenen onderaardschen kerker, groote ellenden te verduren had. Later werd hij pastoor te Deurne en te Minderhout, en aartspriester van Hoogstraten en Breda. Dan eindelijk, wanneer door den dood van Christiaen Michiels (Michaëlis), in den Heer ontslapen den 5^{n} Maart 1614, de Antwerpsche abdij van haren herder was beroofd, viel de keus der kloosterlingen op den meer dan zeventigjarigen ouderling, die in het vuur der vervolging gelouterd en aan den toetssteen zijner verschillige bedieningen beproefd, zoo menige blijken zijner deugd en bekwaamheid had gegeven. Den 17^{n} Mei 1614 werd hij tot de abtelijke waardigheid geroepen. In het zesde jaar van zijn bestuur werden het klooster en de kerk voor eene derde maal door eenen schrikkelijken brand verwoest; in 1501 of 1502 was de toren, en den 10^{n} Maart 1528 kerk met toren nogmaals afgebrand, en aan blusschen viel er, bij gebrek aan water, niet te denken, dewijl zelf de Schelde was toegevrozen. Spoedig toch deed Van Yrsel, ofschoon met ongeloofelijke kosten, zonder iemands medehulp in te roepen, alles in vorigen luister herstellen.(1) Benevens verscheidene andere verfraaiingen der kerk liet hij een nieuw hoogaltaar in marmer vervaardigen, voor hetwelk Rubens zijne *Aanbidding der wijzen* schilderde, welke thans in het Antwerpsch museum berust. Van Yrsel overleed in het zestiende jaar van zijn prelaatschap, den 15^{n} Juli 1629. Zijn portret, insgelijks door Rubens geschilderd, hing voordezen boven zijnen marmeren grafzerk, aan de eerste kolom van het koor der Sint-Michielskerk. Volgens eene aanteekening van Mertens en Torfs(2) berust het thans in het koninklijk museum van Kopenhagen.

F.W.

Terugkaatsing der klanken.

Vele dagelijksche proefnemingen bewijzen dat een klank, die de lucht doorsnelt, terugkaatst bij aanraking der trillende lucht met vlakten. Bij voorbeeld, indien men eenen klank verwekt op zekeren afstand van eenen wijduitgestrekten muur, wordt deze klank herhaald eenige oogenblikken daarna, en schijnt van den muur zelve te komen alsof een ander persoon van deze plaats antwoordde. Dit verschijnsel, bekend onder den naam van weergalm of *echo*, is niet zeldzaam en zelfs in sommige gevallen wordt de klank meermaals herhaald, zoo dat alsdan de echo meervoudig is. Het bestaan van dit verschijnsel valt licht te begrijpen, als men in aanmerking neemt, dat

(1) Men vindt eene wijdloopige beschrijving van dit prachtig altaar en van andere kunstwerken, door Van Yrsel ten uitvoer gebracht, in het werkje van Chrisostomus Van der Sterre: *Echo S. Norberti triumphantis* (*Antverpiae* 1629).

(2) Geschiedenis van Antwerpen I^{e} D., bladz. 244.

het oor gemakkelijk den tusschentijd van het tiende eener seconde kan waarnemen. Diensvolgens, wanneer men zich op eenen afstand van 17 meters van eenen muur bevindt, zal men gemakkelijk den teruggekaatsten klank van den oorspronkelijke kunnen onderscheiden, vermits de klank een tiende van eene seconde zal gebruiken om tot den muur te gaan en even zooveel tijd om tot het oor terug te kaatsen. Bij eenen grooteren afstand zou de verloopen tijd tusschen het vernemen der twee klanken langer zijn dan 2/10 van eene seconde; ook bestaan er weergalmen die verscheidene achtereenvolgende klanken herhalen, omdat men alsdan den tijd heeft deze uit te galmen voor dat de eerste klank terugkaatst.

In geval een klank terugkaatst tegen twee evenwijdige vlakten, zal hij verscheidene malen kunnen herhaald worden, tot dat hij eindelijk te flauw wordt om gehoord te kunnen worden. Dusdanige meervoudige weergalm bestaan te Verdun, tusschen twee torens op eenen afstand van 50 meters van elkander verwijderd; het is een twaalfmaal herhaalde weerklank; in Italië, te Simonetta, vindt men een veertigmaal herhaalden weerklank. De weergalm ontstaat niet alleen door terugkaatsing van klanken tegen harde vlakten, maar kan ook veroorzaakt worden op de vlakte van een water, of op die der wolken; ook verwekken doorgaans het losbranden van grof geschut op het water, en de buldering des donders eenen menigmaal herhaalden weerklank.

De terugkaatsing der klanken geschiedt op die wijze dat de hoek der terugkaatsing gelijk is aan den hoek des invals; ook wordt een klank bijzonder wel gehoord in de richting dezer terugkaatsing; om zulks beter verstaanbaaar te

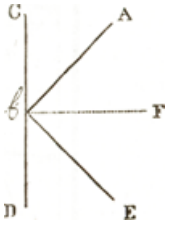

maken, zullen wij veronderstellen dat een klank volgens de lijn A B in aanraking kome met de vlakte C D; dan kaatst deze klank terug volgens de lijn B E, en deze twee lijnen maken met de lijn B F rechtstaande op de vlakte C D, twee gelijke hoeken A B F en E B F. Daaruit volgt, dat klanken ook teruggekaatst worden door gebogene vlakten, vermits het punt der aanraking altoos kan beschouwd worden als zijnde het gedeelte eener platte vlakte, en dat de teruggekaatste klankstralen zich alle in een bijzonder punt vereenigen, zoodat een klank zeer sterk kan zijn in het punt der terugkaatsing eener sfeervormige holte, alhoewel hij zeer stil is in de andere punten der ruimte. Dat is de reden waarom twee personen, geplaatst aan de twee eindpunten eener eironde zaal, stil sprekende, elkander verstaan, zonder dat nochtans degenen die zich in het midden der zaal bevinden, hun gesprek kunnen hooren. De aard der vlakte tegen welke een klank terugkaatst, oefent eenen grooten invloed uit op deszelfs kracht. Bij voorbeeld, in

kamers met wollen stoffen behangen, verstikt de klank in de nabijheid van lichamen die gemakkelijk eene trillende beweging ondergaan. Het is daarom dat men de snaren van een speeltuig doorgaans op klankgevende kisten spant. Een toongever (*diapason*)[1] brengt eenen stillen of krachtigen klank voort, volgens dat hij trillend in aanraking gebracht wordt met een hard lichaam.

DR. F.J. MATTHYSSENS.

Kroniek.

Antwerpen. - In St-.Josephskerk gaat onder andere een kruisweg geschilderd worden door L. Hendricx, terwijl Stalins en Cie in al de ramen van dezen tempel glasschilderingen gaan zetten.

- *O.-L.-Vrouwekerk.* In 1872, bladz. 63, hebben wij de inhuldiging vermeld der Sint-Josephskapel. Aan het altaar, uitgevoerd door de beeldhouwers De Bock en Van Wint, bleven de vleugeldeuren onvoltooid; zij zijn thans geplaatst. Deze tafereelen, uitgevoerd door L. Hendricx, waarin men geloof en godsdienstige overtuiging voelt, zijn gelukkig samengesteld, goed geteekend en breed geschilderd; te bejammeren is't, dat een nieuw Parijzisch glasraam, geleverd door den heer Didron en onlangs geplaatst, gedeeltelijk het licht beneemt dat op Hendricx' schoone schildering moest vallen. Links is afgebeeld Philips IV, koning van Spanje, die België onder de bescherming van den H. Joseph stelde; achter den neergeknielden vorst, de H. Maternus, een der eerste geloofsverkondigers onzes lands. Rechts, de biddende Pius IX, die den H. Joseph als patroon der kerk uitroept, en achter hem de prins der apostelen. Onder beide tafereelen prijken de afbeeldingen der heiligen die door eene bijzondere godsvrucht tot den H. Joseph hebben uitgemunt; rechts de HH. Hieronymus, Augustinus, Joannes-Chrisostomus, Piernardus, Thomas van Aquinen, Bernardus van Senen; links de HH. Brigitta, Theresia, Ignatius, Franciscus van Sales, Vintentius a Paula en Alphonsius.

In zitting van 16 December riep de heer J. Nauts de aandacht van het gemeentebesuur in, op een in de stad verspreid gerucht, volgens welk de meesterstukken van Rubens in de O.-L.-Vrouwekerk, zich in staat van verval bevinden. De heer burgemeester deed opmerken dat volgens de door hem ingewonnen inlichtingen de geruchten ongegrond waren. Op aandringen der heeren J. Nauts, J.L. De Winter en A. Van den Nest werd er besloten desaangaande te schrijven aan den heer minister van binnenlandsche zaken.

Onlangs is in de hoofdkerk wederom een geschilderd glasraam geplaatst, geschonken door den heer A. Havenith en geleverd door den heer Didron van Parijs, namelijk in O.-L.-Vrouwekapel, in vervanging van het glasraam, door ons vroeger vermeld als hersteld geworden grootendeels voor rekening van wijlen den heer Michiels-Loos. Het nieuw geplaatste raam is zou erbarmelijk slecht dat men er reeds het grootste deel heeft uitgenomen. Hadde men nu maar het goed gedacht, het geheel terug naar Parijs te zenden! Want het is eene schande voor het kunstrijke Antwerpen, zoo den schoonsten tempel des lands te laten bederven.

- De heer Jan Swerts heeft een tafereel voltooid dat, ofschoon eenvoudig als opvatting, vol dichterlijk gevoel is; het is getiteld: *De feestdag.* Twee meisjes van

(1) Stalen tuig samengestel uit twee takken, en gebruikt door muziekspelers, om den muziektoon te geven.

15 en 18 jaren staan met bloemtuilen in de hand, naast de meid des huizes, welke eene groote overdekte lijst draagt; de jonge juffers zetten elkander aan, om het eerst binnen te treden; wellicht zal men denken, dat de lijst het portret moet bevatten van hem wiens verjaardag wordt gevierd. Helaas neen! de dochters en de meid zijn nog in rouw gekleed; het portret is dit van den overleden vader der meisjes; zij gaan het hunne moeder aanbieden. Dit goed geteekend en aangenaam geschilderd tafereel is een der beste werken van den heer Swerts; het is voor Engeland verkocht en reeds verzonden. Er is spraak, dat de heer J. Swerts Antwerpen zou verlaten; dit zou een nieuw verlies zijn voor de Antwerpsche school, welke reeds het vertrek van den heer Godfried Guffens te betreuren heeft.

- *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.* Op 10 December, ten 8 1/2 ure, hield de heer P. Wijnen-Bierque eene verhandeling over het realisme in Duitschland, die met zeer veel belangstelling gevolgd en aanhoord werd.

Op 15 December, sprak de heer Delisse, bestuurder der Namensche volksbank, over de: *Samenwerking.*

Op 25 en volgende dagen had er eene tentoonstelling plaats van kunstwerken, van: J. VAN LUPPEN, een uitmuntend schoon landschap, te Houx (Dinant). - C. WEBB, een geestig tafereeltje, *Oudheidskundigen* voorstellende. - R. MOLS, *Gezicht op Franckfort*; de lucht scheen ons wat zwaar en te groot voor de schilderij, overigens zeer verdienstelijk. - R. MONTGOMERY, twee landschappen in Ierland. - F. MOERMANS' *Lezeres*, *rooker en drinker* lieten te wenschen. - A. DE BRAEKELEERS *Goede geburen* schenen ons wel wat eentoonig van kleur en al te conventioneel. - J. MEYERS, *Labberkoelte.* - P. NICOLIE's *Wild konijn* (met bijwerk) vormt een zeer fraai kabinetstuk, schoon van kleur en flink naar de natuur geschilderd, - J. JANSSENS, een landschap, zuiver en schoon van toon. - E. LEEMANS, *De Maas nabij Dordrecht*, een uitmuntend maanlicht. - A. DE KEYSER, een voortreffelijk gezicht op het *Hessenplein te Antwerpen*, zeer getrouw. - A. WUST, *Zomermorgen*, een verdienstelijk tafereel, benevens twee puike waterverfschilderingen. - J. WAGNER munt uit in zijn gewoon genre; *Het ontbijt* is een zorgvuldig bewerkt stuk, een museum waardig. - E. QUITTONS *Liefhebber van begonias* is goed geschilderd, maar scheen ons wat hard van kleur. - C. VAN DEN DAELE's *Gedienstigheid* is vol goede hoedanigheden als kleur, maar samenstelling en teekening laten te wenschen. - CARPENTIERS *Wederkomst* is een gevoelvol tafereel, goed geteekend en geschilderd. - A. STRUYS is gelast geweest met eene moeielijke taak, eene van de moeielijkste die eenen schilder kunnen opgedragen worden, namelijk het uitvoeren van eene groep familieportretten, waarbij dan de keus der moeders voor de kleeding der kinderen gewoonlijk nog de moeielijkheid komt vergrooten; hier droegen moeder en kinderen meestal witte of lichtgekleurde kleeren; de jeugdige schilder heeft zich meesterlijk uit den slag getrokken; de moeder staat met hare kinderen in een balkon. - C. CAP leverde ons in *Volzet!* weer een geestig spoorwegstukje: een heer, die in een spoorwegrijtuig 1^{e} klasse wil stappen, ziet zich met voormelden uitroep den toegang afsnijden door eene juffer, die daar binnen reeds plaats genomen heeft; aangekocht door onzen beroemden schilder H. Bource. - J. SCHUTZ, zeestukje, en de landschappen van VAN DEN BURGHE en WOLTERS, zijn niet zonder verdiensten. - J. NAUWENS munt al meer en meer in zijne stillevens uit; hoe keurig zijn die vogelen geschilderd, hoe goed zit geheel dit stuk ineen, met welks aankoop wij den heer De Pauw geluk wenschen. - J. CRABEELS, twee zeer schoone schetsen, getiteld: *Voormiddag in de heide* en *In het veld.* - J. DE BRAEKELEER, drie zeer verdienstelijke borstbeelden en een standbeeldje in gebakken aarde. - HUBERTI stelde een stukje ten toon, getiteld: *In de renbaan.*

Op Dinsdag 30 December, hield de heer J. Ten Brinck, van Leiden, eene voordracht over de drie volksliederen: *Het Wilhelmus-lied*, *La Marseillaise* en *Die wacht am Rhein.* Dezelfde voordracht had hij eenige dagen te voren te Gent gehouden, waar hij, evenals hier, veel bijval mocht genieten.

- Verschenen bij J.P. Van Dieren en Cie, een nieuw boekdeel van onzen onvermoeibaren en beroemden Hendrik Conscience, getiteld: *De keus des harten*, een geschiedkundig verhaal uit de XVe eeuw; de handeling heeft plaats in de schoone en destijds nog boschrijke streken van West-Vlaanderen.

Brussel. - Op 22 December is alhier eene tentoonstelling geopend door de Nederlandsche maatschappij van liefdadigheid. Zij bevat 363 kunstwerken, zijnde de verzameling van den heer de Suermondt. Het schijnt dat deze kunstliefhebber zich voor goed te Brussel komt vestigen en hij een museum gaat bouwen, welk toegankelijk voor het publiek zal zijn.

- Verschenen bij Coomans, zoon, het tweede deel van het werk *l'Académie des fous*, door den heer Coomans, volksvertegenwoordiger. Het eerste deel heeft eene algemeene beroemdheid bekomen; men zegt dat het tweede niet voor het vorige moet onderdoen.

Gent. - De maatschappij ter bevordering van nijverheid en wetenschappen heeft haren almanak voor 1874 laten verschijnen; deze uitgaaf beleeft hiermede haar 10de jaar. Het is een aanbevelingswaardig boekje, bevattende: Een nieuwjaarswensch; de kalender, afgewisseld met zeer lezenswaardige korte levensschetsen van beroemde Belgische vrouwen en een zeer belangrijk verslag over den zakentoestand der maatschappij; verder: *Het leven eens werkmans*, eene kleine zedenschts, welke wij in 't bezit van iederen werkman zouden wenschen; een geschiedkundig opstel over de Gentsche *Vrijdagmarkt; Iets over den maatschappelijken toestand der vrouwen*, door P. Allaert; *Vervaardiging van het papier*, door W. Crappé; *Dronkaaards afbeeldsel*, door D. Vrancx; gedichten van Em. Hiel, J. De Bast, F.R.K. Bogaert en J. Wytynck. Wetenschappelijke bijdragen: *Gebakken Amerikanen*; *De vochtwegers*, door L. Bruyneel; *Riemschijven*; *Steendrukkunst*, door P. Allaert.

- Op 22 December werden ingehuldigd de muurschilderingen, in de Sinte-Annakerk uitgevoerd door den heer Th. Canneel. Graafde T'Serclaes, gouverneur van Oost-Vlaanderen, en verdere wereldlijke overheidspersonen, hooge geestelijken, kunstbeoefenaren enz. woonden de plechtigheid bij. Kanunnik de Battice hield met welsprekendheid eene redevoering in de Nederlandsche taal over de kunstversiering der kerken.

Brugge. - Verschenen en verkrijgbaar bij de voornaamste boekhandelaren: *De martelie van Sinte Ursula en hare elf duist maagden*, door den eerw. heer G. Beetemé. Prijs: fr. 1.25. Voor tien exemplaren, te zamen genomen, 10 fr.

Luik. - De heer C. Jehotte heeft een grooten gedenkpenning vervaardigd, waarop is afgebeeld het gedenkteeken van Karel-den-Groote, uitgevoerd door den heer L. Jehotte[(1)], dat wij in 1868, bladz. 121, in plaat hebben gegeven. Op de keerzijde staat het afbeeldsel van Z.M. Leopold II, onder wiens regeering het gedenkteeken werd ingehuldigd. Volgens het schijnt, werd het eenigen tijd na de oprichting beschadigd door kwaaddoeners zonder dat de noodige herstelling tot hiertoe gedaan is.

(1) Zie de *Vlaamsche school* 1855, bladz. 184.

Sterfgevallen.

MICHEL MATHEY, de deken der Fransche orgellisten, is overleden te Yxeuilles (Haute-Saône), oud 95 jaren. Hij bespeelde het orgel in O.-L.-Vrouwekerk te Parijs bij de wijding van Napoleon I in 1804 en Napoleon III had hem tot ridder van het Eere-legioen benoemd.

De kleine wiegster.

Zacht trek ik aan 't snoertje,
En schok hem in slaap,
Mijn minnelijk broertje,
Den teederen knaap;
Daar ligt hij - verloren
In 't bedje van teen,
Waar ik - eerstgeboren'
Eens sliep, ook zoo kleen;
Waar eens onze moeder
Mij ook heeft geschud,
Daar wieg ik mijn' broeder
Den kleinste der hut.
Dan wanneer hij ingesluimerd daar misschien van moeder droomt,
Of van vader, dien hij zien zal, als hij van den akker koomt,
Druk ik op zijn rozelippen eenen zoeten, warmen kus,
En schiet hij dan schreiend wakker, zie hoe ik zijn wrevel sus:
Ik trek aan het snoertje
Der wieg van den knaap,
En zoo zinkt mijn broertje
Weer zachtjes in slaap.
Op zijn eerste kreten vlieg ik naar zijn klein en donzen bed,
Gaarne laat 'k voor hem gespelen, mijne pop en mijn raket:
Zonder morren, steeds geduldig, zingend wieg ik 't lieve kind
Tot het weer in zijnen sluimer al zijn lieve droompjes vindt.
Daar ligt hij - verloren
In 't bedje van teen,
Waar ik eerstgeboren'
Eens sliep, ook zoo kleen.
Maar er zijn ook bange stonden, die ik bij de weige slijt;
't Is wanneer het kindje krank is, en 'k niet weet waaraan het lijdt;
'k Zing dan ook geen wiegeliedje, maar met de oogen vol getraan,
Bid en smeek ik God hierboven, dat Hij broerken bij zal staan;
En trekkend aan 't snoertje,
Weer valt hij in slaap,
Mijn ziekelijk broertje,
Het arreme schaap.
Met het krieken van den uchtend, loop ik naar zijn wiegsken weer;
God verhoorde mijne bede, want het bloedje lijdt niet meer;
Op zijn mondje speelt een lachje, waar gezondheid weer in blinkt
En die lach schijnt mij te zeggen tot hij weer in sluimer zinkt:
Trek, zusje, aan het snoertje
En wieg mij in slaap.
Want lief hebt ge uw broertje,
Het arreme schaap:
Kom, wieg me verloren
In 't bedje van teen,
Waar gij - eerstgeboren'
Eens sliept, ook zoo kleen;

Waar eens lieve moeder
U ook heeft geschud:
Kom, wieg thans uw broeder,
Den kleinste der hut?

VICTORIEN VAN DE WEGHE.

Luik.